

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ФЕДОНЮК СЕРГІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 327:316.772.4-027.511(043)

ДИСЕРТАЦІЯ

**НЕСТАБІЛЬНІСТЬ І КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ
В МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ**

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Подається на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С. В. Федонюк

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Федонюк С. В. Нестабільність і колаборативна комунікація в міжнародних політичних системах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Установа підготовки: Волинський національний університет імені Лесі Українки. Факультет міжнародних відносин. Кафедра міжнародних відносин.

Установа захисту: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, спеціалізована вчена рада Д 76.051.03
Чернівці, 2026

Дослідження спрямоване на пояснення політичної нестабільності в міжнародних політичних системах через синтез підходів теорії міжнародних відносин із розглядом колаборативної комунікації як конститутивного механізму політичної дії, що може як посилювати, так і обмежувати нестабільність. Запропоновано аналітичну призму, яка поєднує мікродинаміку мережевої взаємодії в умовах VUCA – волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності – із макрорівнем системних наслідків і дає змогу уніфіковано вимірювати траєкторії стабілізації/дестабілізації та міжнародну реакцію за допомогою векторного індикаторного підходу й макропоказників реакції міжнародних політичних систем, відтворювати цикліку подій та вікна можливостей для політичного втручання, пов'язуючи мікрорівневі імпульси з моментами, коли інституційна реакція потенційно найбільш ефективна.

Емпірична частина дослідження спирається на панель кейсів (масові мобілізації, інформаційні кампанії, війна в Україні, європейська інтеграція). Застосовано мережевий аналіз і кластеризацію профілів, а також порівняльно-історичний підхід для реконструкції причинно-наслідкових ланцюгів та міжкейсного порівняння. Корпус даних охоплює міждержавні й національні кейси та поєднує цифрові сліди,

офіційні документи й експертні матеріали, багатомовні та мультиплатформні масиви й сегмент відкритих проєктів знань. Результати підкріплено тріангуляцією джерел і методів та описаними процедурами відтворення. Сформовано й верифіковано типологію сценаріїв стабілізації/дестабілізації в міжнародних політичних системах, що поєднує мікродинаміку мережевих практик із рівнями міжнародної реакції.

Теоретичний внесок полягає у формуванні концептуальної рамки мережево-медіатизованої нестабільності та призми «VUCA × колаборативна комунікація», уточненні двонапрямого ефекту колаборативної комунікації, розробленні моделі інституційних реакцій (роль стратегічних комунікацій у зниженні невизначеності), запровадженні понять «колаборативний комунікаційний потенціал» й «комунікаційна дистанція» як модераторів зв'язку між мікро мережевими імпульсами та зовнішньополітичними відповідями. Розвинуто понятійний апарат й адаптовано для політичної науки інструменти мережевого та сценарного аналізу, аналізу сек'юритизації, зовнішньої й державної політики в цифровому середовищі.

Запропоновано відтворюваний інструментарій моніторингу й раннього попередження з пороговими тригерами (ескалація/деескалація) – інформаційні панелі на основі індикаторного підходу, набір метрик, придатних для міжкейсних порівнянь і вбудовування в цикл вироблення політик, а також типологію сценаріїв для добору інструментів утручання. Сформовано рамки інституціоналізації колаборативних механізмів у стратегічних комунікаціях й адаптації до умов VUCA. Результати придатні для урядових структур, міжурядових організацій, аналітичних центрів та освітніх програм (дипломатичні й безпекові школи) для попереднього та підсумкового оцінювання політик і післядійового аналізу.

Дослідження вибудовано як послідовний рух від теоретичного осмислення явища політичної нестабільності та ролі колаборативної комунікації до методологічної конкретизації, емпіричної верифікації на доборі кейсів, порівняльних узагальнень, прогнозних оцінок і прикладних рекомендацій. У такому аспекті дисертаційна робота складається з чотирьох взаємопов'язаних розділів.

У вступі обґрунтовано наукову проблему та актуальність, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет, теоретико-методологічні засади, наукову новизну, теоретичне й практичне значення, умови застосування та логіку подальшого викладу.

У розділі 1 сформовано концептуально-методологічну основу дослідження. Проведено критичний огляд літератури про VUCA-середовище й нестабільність у міжнародних політичних системах і запропоновано пояснювальну призму, що поєднує мікродинаміку мережевих практик із макрорівневими наслідками. Уточнено механізми переходу «мікро – макро» – від горизонтальних узаємодій до рішень щодо зовнішньої політики. Описано дослідницький дизайн і логіку пояснення, визначено корпус даних та принципи добору кейсів, подано протоколи кодування, верифікації й інтерпретації. Представлено індикаторний інструментарій – восьмикомпонентний вектор вимірів нестабільності та мережевої співпраці й макропоказники міжнародної реакції та залученості геополітичних акторів – і зафіксовано умови застосовності й межі узагальнення.

У розділі 2 розглянуто масове співробітництво як відповідь на VUCA-виклики та основу колаборативної комунікації. Окреслено мережеву архітектуру й організаційні форми відкритих спільнот, мотивацію участі й пов'язаний понятійний апарат. Знання витлумачено як головний продукт цих спільнот; визначено умови його якості – робота з відкритими даними, верифікація та модерація, механізми зворотного зв'язку. Показано ефекти для політичної мобілізації й самоорганізації, трансформації поведінкових практик і підвищення інформаційної стійкості. Висвітлено міжнародний вимір: канали виходу колаборативних практик на рівень міжнародної політики та їх внесок у стратегічні комунікації й безпекові політики держав і міжурядових організацій.

У розділі 3 висвітлено VUCA-вимір соціально-політичної мобілізації та введено поняття колаборативного комунікаційного потенціалу й комунікаційної дистанції як модераторів зв'язку між мікродинамікою мережевих практик і макрорівневими наслідками. В історико-порівняльному зрізі окреслено повторювані

медіатехнологічні впливи на мобілізацію; теоретично й емпірично розкрито механізми переходу «мікро – макро». На доборі кейсів реконструйовано траєкторії ескалації/деескалації, здійснено класифікацію подій у сценарній матриці, виконано кластеризацію профілів і виокремлено набір ранніх маркерів для попередніх оцінок. Узагальнено відмінності між демократичними та авторитарними режимами в параметрах колаборативної комунікації в середовищі VUCA; проаналізовано інституційні стратегії адаптації й показано використання невизначеності у виборчих кампаніях на емпіричному прикладі.

У розділі 4 аналіз зосереджено на стратегічних і безпекових комунікаціях та європейській інтеграції. Показано інституційні відповіді ЄС і НАТО на VUCA-виклики, сценарні переходи у війні Росії проти України, динаміку макропоказників міжнародної реакції та залученості акторів, а також комунікаційні стратегії адаптації на рівні міжнародних режимів. Розглянуто стратегічні комунікації й інформаційну та кібербезпеку в умовах VUCA. Конкретизовано інституційний ландшафт протидії гібридним впливам, що дає змогу зіставляти сценарії адаптації з практиками координації на рівні Союзу й Альянсу. На кейсах війни проти України висвітлено мережеві мобілізації, механізми інформаційної стійкості, зміни альянсної архітектури та наслідки для європейської й глобальної безпеки. Проаналізовано вплив VUCA-факторів на європейську інтеграцію: зіставлено політики ЄС у безпековій та інтеграційній сферах, описано комунікаційні стратегії адаптації й подано прогностичні сценарії європейської відповіді з акцентом на ролі України як каталізатора інституційних змін. Запропоновано практичні рекомендації щодо застосування результатів дослідження в Україні та міжурядових організаціях.

У висновках підсумовано теоретичні, методологічні й емпіричні результати та окреслено напрями подальших досліджень. Додатки містять опис джерел даних, довідки щодо індикаторів і матеріали для реплікації процедур та практичного використання моделі в інформаційних панелях.

Результати апробовано в межах профільних наукових заходів і навчальних дисциплін; окремі компоненти інструментарію впроваджено у тренінгах зі стратегічних комунікацій та інформаційної стійкості.

Ключові слова: міжнародні політичні системи; політична нестабільність; VUCA-середовище міжнародної політики; колаборативна комунікація; мережева колективна дія; міжнародна політична комунікація; стратегічні комунікації та політичні наративи; інформаційна та кібербезпека; дезінформація та гібридні загрози; протестні та революційні процеси; ескалація й деескалація міжнародних конфліктів; міжнародна та євроатлантична безпека; європейська інтеграція та розширення ЄС; глобальне врядування та легітимність; інституційні реакції міжнародних акторів.

ABSTRACT

Fedoniuk S. V. Instability and Collaborative Communication in International Political Systems. – Qualification Scientific Work (Manuscript).

Dissertation for the degree of Doctor of Political Sciences in specialty 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development.

Training institution: Lesya Ukrainka Volyn National University. Faculty of International Relations. Department of International Relations.
Defending institution: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Specialized Academic Council D 76.051.03.
Chernivtsi, 2025.

The study aims to explain political instability in international political systems through a synthesis of approaches from international relations theory, considering collaborative communication as a constitutive mechanism of political action that can be both a damper and an accelerator of instability. An analytical prism is proposed that combines the microdynamics of network interaction in VUCA conditions - volatility, uncertainty,

complexity and ambiguity - with the macro-level of systemic consequences and allows for a unified measurement of stabilization/destabilization trajectories and international response using a vector indicator approach and macro-indicators of the response of international political systems, to reproduce the cyclicity of events and windows of opportunity for political intervention, linking micro-level impulses to moments when institutional response is potentially most effective.

The empirical part of the study is based on a panel of cases (mass mobilizations, information campaigns, the war in Ukraine, European integration). Network analysis and clustering of profiles are applied, as well as a comparative-historical approach for the reconstruction of causal chains and cross-case comparison. The data corpus covers interstate and national cases and combines digital traces, official documents and expert materials, multilingual and multiplatform arrays and a segment of open knowledge projects. The results are supported by triangulation of sources and methods and the described reproduction procedures. A typology of stabilization/destabilization scenarios in international political systems is formed and verified, which combines the microdynamics of network practices with levels of international reaction.

The theoretical contribution consists in the formation of a conceptual framework of network-mediated instability and the prism of “VUCA × collaborative communication”, the clarification of the bidirectional effect of collaborative communication, the development of a model of institutional responses (the role of strategic communications in reducing uncertainty), the introduction of the concepts of “collaborative communication potential” and “communication distance” as moderators of the connection between micro-network impulses and foreign policy responses. The conceptual apparatus has been developed and the tools of network and scenario analysis, securitization analysis, foreign and state policy in the digital environment have been adapted for political science.

A reproducible monitoring and early warning toolkit with threshold triggers (escalation/de-escalation) is proposed - dashboards based on an indicator approach, a set of metrics suitable for cross-case comparisons and integration into the policy cycle, as well as a typology of scenarios for selecting intervention tools. A framework for institutionalizing

collaborative mechanisms in strategic communications and adapting to VUCA conditions is formed. The results are suitable for government structures, intergovernmental organizations, think tanks and educational programs (diplomatic and security schools) for pre- and post-policy evaluation and post-action analysis.

The research is structured as a consistent movement from theoretical understanding of the phenomenon of political instability and the role of collaborative communication to methodological specification, empirical verification on the selection of cases, comparative generalizations, predictive assessments and applied recommendations. In this aspect, the dissertation consists of four interrelated sections.

The introduction substantiates the scientific problem and relevance, formulates the goal and objectives, defines the object and subject, theoretical and methodological principles, scientific novelty, theoretical and practical significance, conditions of application and logic of further presentation.

In section 1, the conceptual and methodological basis of the study is formed. A critical review of the literature on VUCA environments and instability in international political systems is conducted and an explanatory lens is proposed that combines the microdynamics of network practices with macro-level consequences. The mechanisms of the “micro-macro” transition from horizontal interactions to decisions on foreign policy are specified. The research design and explanatory logic are described, the data corpus and principles of case selection are defined, and protocols for coding, verification, and interpretation are provided. An indicator toolkit is presented—an eight-component vector of instability and network cooperation dimensions and macro-indicators of international reaction and involvement of geopolitical actors—and the conditions of applicability and limits of generalization are noted.

Chapter 2 examines mass collaboration as a response to VUCA challenges and the basis of collaborative communication. The network architecture and organizational forms of open communities, the motivation for participation, and the associated conceptual apparatus are outlined. Knowledge is interpreted as the main product of these communities; the conditions for its quality are determined - work with open data, verification and

moderation, feedback mechanisms. The effects for political mobilization and self-organization, transformation of behavioral practices, and increasing information resilience are shown. The international dimension is highlighted: channels for collaborative practices to reach the level of international politics and their contribution to strategic communications and security policies of states and intergovernmental organizations.

Chapter 3 highlights the VUCA dimension of socio-political mobilization and introduces the concepts of collaborative communication potential and communication distance as moderators of the connection between the microdynamics of network practices and macro-level consequences. In a historical and comparative perspective, recurring media technological influences on mobilization are outlined; the mechanisms of the “micro – macro” transition are theoretically and empirically revealed. Escalation/de-escalation trajectories are reconstructed in a selection of cases, events are classified in a scenario matrix, profiles are clustered, and a set of early markers for preliminary assessments is identified. The differences between democratic and authoritarian regimes in the parameters of collaborative communication in a VUCA environment are summarized; institutional adaptation strategies are analyzed, and the use of uncertainty in election campaigns is shown using an empirical example.

In section 4, the analysis focuses on strategic and security communications and European integration. The institutional responses of the EU and NATO to VUCA challenges are shown, scenario transitions in the Russian war against Ukraine, the dynamics of macro indicators of international reaction and actor involvement, as well as communication strategies for adaptation at the level of international regimes. Strategic communications and information and cybersecurity in VUCA conditions are considered. The institutional landscape of countering hybrid influences is specified, which allows comparing adaptation scenarios with coordination practices at the Union and Alliance levels. The cases of the war against Ukraine highlight network mobilizations, mechanisms of information resilience, changes in alliance architecture, and consequences for European and global security. The impact of VUCA factors on European integration is analyzed: EU policies in the security and integration spheres are compared, communication strategies for adaptation are

described, and forecast scenarios of the European response are presented with an emphasis on the role of Ukraine as a catalyst for institutional change. Practical recommendations are offered for the application of the research results in Ukraine and intergovernmental organizations.

The conclusions summarize the theoretical, methodological, and empirical results and outline directions for further research. The appendices contain a description of data sources, references to indicators, and materials for replicating procedures and practical use of the model in dashboards.

The results were tested within the framework of specialized scientific events and academic disciplines; individual components of the toolkit were implemented in trainings on strategic communications and information sustainability.

Key words: international political systems; political instability; VUCA-environment of international politics; collaborative communication; network collective action; international political communication; strategic communications and political narratives; information and cybersecurity; disinformation and hybrid threats; protest and revolutionary processes; escalation and de-escalation of international conflicts; international and Euro-Atlantic security; European integration and EU enlargement; global governance and legitimacy; institutional responses of international actors.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Федонюк С. Мережева комунікація Дональда Трампа крізь призму концепції VUCA. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2025. 51. С. 147–161. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.147-161>
2. Федонюк С. Міжнародні відносини в умовах світу VUCA: виклики та адаптація. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. 3. С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-45-58>
3. Федонюк С. Сприйняття міжнародної діяльності ЄС крізь призму VUCA: виклики та перспективи. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. (19). С. 42–58. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-02-42-58>
4. Федонюк С., Карпук І. Концепції інформаційної безпеки в аспекті інтересів основних міжнародних акторів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 3(14). С. 111–123. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-111-136>. Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
5. Федонюк С., Карпук І. Розвиток концепції стратегічних комунікацій ЄС. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 2(13). С. 44–65. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-02-44-65>. Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
6. Федонюк С. Політика ЄС в аспекті основних глобальних концепцій інформаційної (кібер) безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. 3(11). С. 144–168. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-03-144-168>
7. Федонюк С., Ткачук А. Комунікативний складник сучасних протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. 1(9). С. 174–188. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-01-174-188>. Особистий

внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.

8. Федонюк С. Комунікаційні фактори білоруських протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. 2(8). С. 83–99. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-83-99>
9. Федонюк С. Відкрите співробітництво як чинник соціального прогресу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2018. 1 (374). С. 91–96. URL: https://volnu-my.sharepoint.com/:b:/g/personal/sergii_fedoniuk_vnu_edu_ua/IQCxK4I4Vs_bTYWMILESG184AeJ1MutPCVk3CDfsZmBitfI?e=SPGNep
10. Федонюк С. Підстави менеджменту знань в умовах глобального масового співробітництва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. 6(355). С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2017_6_16
11. Федонюк С. Реалізація політики ЄС у сфері відкритого співробітництва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. 10. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2017_10_16
12. Федонюк С. Інструменти масового співробітництва в українській революції гідності. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2015. 29–30. С. 190–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_26
13. Федонюк С., Стрілка О. Масове співробітництво як чинник революцій «Арабської весни». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2014. 14. С. 120–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2014_14_22. Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
14. Федонюк С. Краудсорсинг у європейських проектах політичної PR-комунікації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі*

Українки. Міжнародні відносини. 2013. № 9. С. 77–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2013_9_18

15. Федонюк С. Підвищення значення соціальних медіа у PR-комунікації інституцій ЄС. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2012. 607–609. С. 246–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvchnuipmv_2012_607-609_44
16. Федонюк С. The Development of e-Participation in the Official Public Communications in Ukraine. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2012. 21. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2012_21_27
17. Федонюк С. «Хмарні» технології в електронному врядуванні. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2011. 20. С. 13–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2011_20_5
18. Федонюк С. Радикально-транспарентний підхід у політичній ПР-комунікації. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2011. 23–24. С. 106–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2011_23-24_23
19. Федонюк С. Відкрите співробітництво у політичній комунікації. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2010. 21–22. С. 134–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2010_21-22_27

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science

1. Fedoniuk S., Karpchuk N. Dynamics of the EU strategic communications regarding the European integration of Ukraine. *Online Journal Modelling the New Europe*. 2024. 45. Article 4. DOI: <https://doi.org/10.24193/OJMNE.2024.45.04> (Scopus, Q3). Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, аналізі даних та формулюванні висновків.
2. Yuskiv B., Karpchuk N., Fedoniuk S. Model of strategic disinformation reconstruction based on analysis of intentions. *Politologija*. 2024. 116(4). P. 198–237. DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2024.116.5> (Scopus, WoS, Q3). Особистий внесок

здобувача – 30 %, полягає в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.

3. Karpchuk N., Yuskiv B., Fedoniuk S., Shturkhetsky S., Krechetov M. The Russian Federation's "Fake News" Intentions in the War Against Ukraine. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2024. 24(2). P. 180–217. DOI: <https://doi.org/10.34135/sjps.240203> (Scopus, Q3). Особистий внесок здобувача – 20 %, полягає в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.
4. Fedoniuk S., Karpchuk N., Yuskiv B. China's strategic narratives in relations with the US, the EU, and the RF. *Balkan Social Science Review*. 2024. 24. P. 233–260. URL: <https://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/7076> (Scopus, Q2). Особистий внесок здобувача – 40 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
5. Karpchuk N., Fedoniuk S. Response of media to the war: The case of Ukraine's United News Telethon. *Codrul Cosminului*. 2023. 30(1). P. 143–170. DOI: <https://doi.org/10.4316/CC.2024.01.07> (Scopus, WoS, Q3). Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.
6. Fedoniuk S., Karpchuk N., Yuskiv B. Ukraine's Information Security Policy: on the Crossroads between the West and Russia. *Czech Journal of Political Science/Politologický časopis*. 2023. 3/23. P. 161–182. DOI: <https://doi.org/10.5817/PC2023-3-184> (Scopus, WoS, Q3). Особистий внесок здобувача – 40 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
7. Fedoniuk S. The VUCA-nature of modern protest communication. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. 12(2). P. 205–222. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00114_1 (Scopus, WoS, Q2).

Статті в іноземних наукових виданнях

1. Fedoniuk S. Communication in Mass Cooperation as a VUCA Factor in Modern Socio-Economic Shock. *The Copernicus Journal of Political Studies*. 2020. [S.l.]. N. 1. P. 145–157.

ISSN 2299-4335. URL: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/CJPS/article/view/CJPS.2020.008>.

2. Fedoniuk S. Mass Collaboration as a Factor of the Ukrainian Revolution 2013–2014. *Language – Culture – Politics: International Journal*. 2018. Vol. 1. P. 209–218.
3. Fedoniuk S. E-Participation as a factor of Europeanization in the context of European integration prospects of Ukraine. *The Eastern Dimension of the United Europe. Political and economical aspects of the Eastern politics of the European Union. – Region and Regionalism*. 2012. 11(2). P. 87–97.
4. Федонюк С. Демократизація України: до природи соціальних потрясінь. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. 2017. Т. XIV, N 4. P. 95–114. ISSN 1731-982X <http://wrh.edu.pl/tom-xiv-2017-%E2%84%96-4/>

Монографії

1. Федонюк С. Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. 516 с.
2. Федонюк С. Міжнародні аспекти безпеки кіберпростору. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 4,72 Мб. ISBN 978-966-940-406-0

Розділи в монографіях

1. Карпчук Н. (ред.). *Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам*. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. (Федонюк С. Стратегічні комунікації в контексті спільної безпекової політики ЄС. С. 195–209; Федонюк С. Стратегічні комунікації НАТО. С. 169–188; Федонюк С. Комунікації ЄС із країнами Східного партнерства. С. 188–194; Федонюк С. Кібербезпека в ЄС. С. 259–280).
2. Fedoniuk S. Mass collaboration as a factor of information security of society and states. A. Mytko (Ed.). *International and national security: Politics, information, ecology, economy*: Collective monograph. Kyiv: MPBP «Hordon», 2018. P. 120–133.
3. Федонюк С. Факторы общественной информационной коллаборации в украинской «Революции достоинства» в сравнении с предпосылками «Арабской весны» / Томаш Стемпневски, Анджей Шабациук (ред.), *Украинский вопрос:*

безопасность, экономика, общество. Люблин: Изд-во Люблин. католич. ун-та Иоанна Павла II, 2017. С. 171–185.

4. Федонюк С. Представницька е-демократія в європейському інформаційному просторі / Є. Б. Тихомирова (ред.). *Актуальні проблеми формування та розвитку європейського інформаційного простору*: кол. моног. Луцьк: ВМА «Терен», 2012. С. 158–198.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Федонюк С. Європейська інтеграція й VUCA-адаптація. *Актуальні проблеми європейської інтеграції України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Луцьк, 25 верес. 2025 р.). Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, ф-т міжнар. відносин, каф. міжнар. екон. відносин, Центр студій ЄС. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. С. 125–126.
2. Федонюк С. Колаборативна комунікація як чинник євроінтеграційної стійкості України в умовах глобальної нестабільності. *Європейська інтеграція України: виклики, досвід, перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 21 трав. 2025 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2025. С. 32–33.
3. Федонюк С. Операціоналізація VUCA в контексті дослідження інформаційних загроз. *Зовнішнє інформаційне маніпулювання та втручання в умовах сучасних конфліктів*: матеріали інтернет-конф. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2025. С. 15–18.
4. Федонюк С. Комунікаційний фактор VUCA в міжнародних відносинах. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріали інтернет-конференції. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. С. 6–10.
5. Федонюк С. Семантичний аналіз і штучний інтелект у дослідженнях міжнародних відносин: можливості та перспективи в умовах VUCA. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. С. 71–72.

6. Федонюк С. Комплексний підхід до стратегічних комунікацій НАТО. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріали інтернет-конференції. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С. 14–18.
7. Федонюк С. Застосування технології ChatGPT для інтент-аналізу й прогнозування в міжнародних відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 15 лист. 2023 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С. 85–87.
8. Федонюк С. Позиціонування Китаю щодо збройної агресії росії проти України на основі аналізу офіційної комунікації щодо взаємодії з головними міжнародними акторами. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 09 лист. 2022 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2022. С. 8–10.
9. Федонюк С. Стратегічне позиціонування політики України у сфері інформаційної (кібер)безпеки. *Актуальні проблеми зовнішньої політики України*: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, Чернівці, 17 груд. 2021 р. Чернівці, 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1--CZ8Aq60ISwOKAIaKDQ91TZ3SaSdRFG/view>
10. Федонюк С. Масове співробітництво в хмарних проєктах електронного навчання. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 291–293.
11. Федонюк С., Ткачук А. Фонд «руській мір» і просування ідеології кремля. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріали інтернет-конф. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2022. С. 60–66.
12. Федонюк С., Оліферук В. Концепції інформаційної безпеки провідних міжнародних акторів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних*

- досліджень: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 6 груд. 2021 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2021. С. 155–159.
13. Федонюк С. Collaborative OSINT. *Імплементация в Україні європейського досвіду інформаційно-комунікаційного забезпечення органів місцевої влади та самоврядування*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (20 трав. 2016 р., м. Луцьк). Луцьк, 2016. С. 63–66.
 14. Федонюк С. Деякі аспекти створення університетського інноваційно-посередницького центру на принципах відкритого співробітництва. *Стан та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку міста Луцька*: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 41–44.
 15. Федонюк С. Розподілені проекти у міжнародній науковій співпраці університетів. *Міжнародна співпраця університетів як невід’ємна складова інноваційного розвитку вищої школи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16–18 трав. 2013 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2013. С. 7–8.
 16. Федонюк С. Радикальна прозорість у світовій та європейській практиці електронного врядування. *Інформаційне суспільство і влада*: зб. тез доп. 2-го Кіровоградського соц-екон. форуму (Кіровоград, 23–24 квіт. 2013 р.). Кіровоград, 2013. С. 129–131.
 17. Федонюк С. Особливості регулювання транскордонних систем «хмарних обчислень» у Європейському Союзі. *Межрегиональное и приграничное сотрудничество*: матеріали междунар. науч.-практ. конф., Белгород, 8–12 апр. 2013 г. Белгород; Харьков: ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. С. 181–183.
 18. Fedoniuk S., Fedoniuk O. Open Collaboration Between Universities and Clients in the System of Technology Transfer. *Матеріали міжнародної українсько-японської конференції з питань науково-промислового співробітництва*. Одеса, 23–25 жовт. 2013 р. Одеса, 2013. С. 193–195.
 19. Федонюк С. Університетський інноваційно-посередницький центр відкритого співробітництва. *Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як*

- основа розвитку освіти і науки: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 жовт. 2013 р.). Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. С. 178–180.*
20. Федонюк С. Розвиток нормативної бази е-демократії участі в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 11–12 жовт. 2012 р. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 55–57.*
 21. Федонюк С. Комунікативні рушії революцій. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 13–14 жовт. 2011 р. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 194–196.*
 22. Федонюк С. Віртуальні соціальні мережі у формуванні територіальних спільнот. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14–15 жовт. 2010 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. С. 457–459.*
 23. Федонюк С. Перспективні мережні форми транскордонного співробітництва. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15–16 жовт. 2009 р. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі українки, 2009. С. 192–194.*
 24. Федонюк С. Відкриті ресурси як фактор глобалізації. *Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 15–16 трав. 2008 р.: в 2-х т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. С. 256–258.*
 25. Федонюк С. Розвиток і перспективи європейського сектора соціальних мереж в Інтернеті. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 16–17 жовт. 2008 р. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 232–235.*

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Федонюк С., Цюпа І. Мережні комунікативні технології у виборчих проектах. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2009. № 11. С. 114–117.
2. Федонюк С. Організаційні форми відкритого співробітництва. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2009. № 4. С. 267–274.
3. Федонюк С. Значення відкритих форм співробітництва для залучення зовнішніх ресурсів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2009. № 3. С. 161–166.
4. Федонюк С. Розвиток концепції відкритої мережної економіки в умовах інформаційного суспільства. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. № 6. С. 133–137.

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science

1. Boiar A., Kytsyuk I., Dedelyuk K., Skorokhod I., Kukharyk V., Romaniuk N., Fedoniuk S. Robust Budgeting In International Unions. *Ad Alta*. 2022. Vol. 12. Issue 02 (12/02). P. 128–134. URL: <https://doi.org/10.33543/1202> <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/1202/PDF/1202.pdf> (WoS, ESCI). Особистий внесок здобувача – 15 %, полягає в участі в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.

Навчальні посібники

1. Федонюк С. Інформаційно-психологічні операції на геополітичній арені. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,49 Мб.
2. Федонюк С. Технології менеджменту знань і відкрите співробітництво. 2-ге вид., переробл. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,65 Мб.

3. Федонюк С. Міжнародна політика інформаційної (кібер) безпеки. 87 питань і відповідей. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,55 Мб.
4. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Є 24 [С. В. Федонюк та ін.]; за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-ге, переробл. й доповн. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 760 с.
5. Гнидюк Н., Федонюк С. Розширення Європейського Союзу та досвід реформ країн ЦСЄ у контексті приєднання до ЄС / за заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. Київ: Вид-во «Міленіум», 2009. 354 с.

Збірники наукових праць

1. Федонюк С. Комунікація відкритого співробітництва для університету. *Інноваційний університет і лідерство: проекти і мікропроекти – IV* / Т. Фініков, Р. Сухарські (ред.). Варшава: Fundacja «Instytut Artes Liberales», 2020. С. 177–188.

ЗМІСТ

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	24
ВСТУП	25
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ Й КОЛАБОРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ	43
1.1. Теоретичні рамки дослідження політичної нестабільності в умовах VUCA.....	43
1.2. Аналіз колаборативної комунікації в умовах VUCA	78
1.3. Вплив колаборативної комунікації в умовах VUCA на міжнародні та глобальні процеси	92
РОЗДІЛ 2. КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА VUCA-ВИКЛИКИ	112
2.1. Структурні виміри колаборативної комунікації.....	112
2.2. Результати колаборативної комунікації	135
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ VUCA.....	151
3.1. Колаборативна комунікація протестних рухів	151
3.2. Колаборативна мобілізація в революційних процесах: історична динаміка	194
3.3. VUCA-фактори динаміки соціальних рухів: апробація методики вимірювання на репрезентативних кейсах	219
3.4. Колаборативна комунікація в демократичних політичних системах	272

РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ VUCA:

БЕЗПЕКОВИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ.....	304
4.1. Стратегічні комунікації в умовах VUCA.....	304
4.2. Європейська інтеграція та VUCA-адаптація	364
4.3. Рекомендації з VUCA-адаптації: узагальнення та інституційні кроки	388
ВИСНОВКИ.....	394
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	401
ДОДАТКИ.....	544
Додаток А.....	544
Додаток Б.....	556
Додаток В.....	559
Додаток Г.....	562
Додаток Д.....	563
Додаток Е.....	565
Додаток Ж.....	569
Додаток И.....	572
Додаток К.....	574
Додаток Л.....	575
Додаток М.....	576
Додаток Н.....	577
Додаток П.....	578
Додаток Р.....	579

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

A – Ambiguity (неоднозначність; компонента VUCA)

C – Complexity (складність; компонента VUCA)

CD – Collaboration Density (щільність мережевої співпраці)

CE – Coordination Efficiency (координаційна ефективність)

GAI – Geopolitical Actor Involvement (залучення геополітичних акторів)

IPR – International Policy Reaction (міжнародно-політична реакція)

Pi – Participation index (індекс участі)

RL – Response Latency (латентність відповіді)

U – Uncertainty (невизначеність; компонента VUCA)

V – Volatility (волатильність; компонента VUCA)

VUCA – Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity (волатильність, невизначеність, складність, неоднозначність)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Постійним тлом функціонування міжнародних політичних систем стали геополітична турбулентність, гібридні загрози, інформаційні операції та кампанії впливу, пандемії, цифрова трансформація й енергетичні кризи. Сьогодні вони розгортаються у форматі мережевих взаємодій, що ґрунтуються на колаборативній комунікації. Провідну роль таких комунікаційних практик засвідчили події Арабської весни та Революції гідності, масові цифрові рухи, консолідований опір українського суспільства російській збройній агресії, а також демократичні процеси у відкритих суспільствах. Нестабільність фіксується й на рівні стратегічних акторів, зокрема Європейського Союзу: темпи та траєкторії євроінтеграції України зазнали істотного прискорення, що відображено в публічних заявах керівництва ЄС [65]; водночас оцінки цих змін залишаються предметом політичної дискусії.

Глобальне середовище характеризується політичною нестабільністю, що проявляється в підвищеній волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності (VUCA). Динаміка цих процесів значною мірою зумовлюється мережево опосередкованою комунікацією з переважанням горизонтальних взаємодій, спроможних як прискорювати ескалацію, так і забезпечувати самоорганізовану деескалацію. За такої конфігурації чинників міжнародні політичні системи виявляють підвищену чутливість до інформаційних імпульсів, а режими врядування та безпеки змушені адаптуватися до швидкозмінних моделей комунікації. Тема дослідження фіксує цю актуальну причинно-наслідкову конфігурацію й пропонує концептуальний та емпіричний інструментарій для її аналізу. Основне дослідницьке питання: який причинно-наслідковий механізм пов'язує мережеву колаборативну комунікацію й соціально-політичні процеси в середовищі VUCA та як її ресурси дають змогу трансформувати нестабільність у потенціал адаптивного врядування та безпеки?

У цих умовах зростає вплив мережевих форм взаємодії, що дають змогу швидко мобілізувати ресурси, координувати колективні дії й впливати на порядок денний і

траєкторії ухвалення політичних рішень на національному та міжнародному рівнях. Проблема має особливе значення для України, яка одночасно переживає збройну агресію Російської Федерації й прискорює європейську інтеграцію: мережеві колаборативні практики забезпечують швидку самоорганізацію, оборонну та гуманітарну мобілізацію, а також комунікаційний супровід інтеграційних рішень.

Потреба у валідній моделі для вимірювання й пояснення впливу колаборативної комунікації на динаміку нестабільності міжнародних систем зумовлює теоретичну та практичну значущість дослідження. Наявні дослідження охоплюють кілька близьких, але фрагментованих полів:

- концепт VUCA переважно розроблено в менеджменті; адаптації до міжнародних відносин залишаються фрагментарними;
- теорії мережевої мобілізації й цифрового активізму детально описують мікро- та мезорівневі механізми участі, однак рідко пов'язують їх із макродинамікою міжнародних політичних систем;
- роботи зі стратегічних комунікацій і протидії інформаційним впливам пропонують інструменти політик, але без уніфікованої вимірювальної рамки;
- обчислювальні підходи й мережеві індикатори активно застосовуються, однак стандартизовані процедури операціоналізації для міжкейсних зіставлень залишаються невизначеними;
- інтеграційні процеси в ЄС вивчаються інтенсивно, однак роль колаборативних комунікацій у реалізації політик в умовах VUCA висвітлена неповно.

У дослідженні інтегровано VUCA як пояснювальну рамку політичної нестабільності з концептом колаборативної комунікації як механізмом політичної дії; запропоновано зв'язок між мікромережевими процесами та макрорівнем міжнародно-політичних наслідків через теоретично вивірену сценарну типологію; окреслено й операціоналізовано інституційний вимір і реалізовано це інструментально через

векторну модель $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ та індекси IPR/GAI як відтворюваний засіб прикладного аналізу для безпеки та зовнішньої політики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, грантами. Дослідження виконано в межах плану науково-дослідних робіт кафедри міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки (у 2016 – серпні 2025 рр. – кафедра міжнародних комунікацій та політичного аналізу; до 2016 р. – кафедра міжнародної інформації) і безпосередньо пов'язано з такими темами: «Актуальні проблеми формування та розвитку європейського інформаційного простору» (до 2011); «Інформація та комунікація в сучасному світі» (2012–2014, № держреєстрації 0112U001779); «Проблеми захисту інформаційного простору та національної інформаційної безпеки» (2016–2020); «Інформаційна гігієна як напрям національної безпеки» (реєстраційний номер 0120U104944 від 18.11.2020 р.).

Дослідження узгоджено з цілями й завданнями низки міжнародних грантових проєктів; у дисертації використано їхні результати та напрацювання, а під час їх реалізації презентовано результати дослідження:

- ERASMUS+ Jean Monnet Module «Стратегічні комунікації Європейського Союзу: протидія деструктивним впливам» (2022–2025, № 101047033 – EUSCCDI – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH);
- ERASMUS+ Jean Monnet Module «Протидія ЄС зовнішньому інформаційному маніпулюванню та втручанню» (із 2024 р., № 101172342 – EUC2FIMI – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH);
- ERASMUS+ Jean Monnet Module «Європейська інтеграція для громад у контексті вступу України до ЄС» (із 2024 р., № 101175264 – EUAccession – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH);
- ERASMUS+ Jean Monnet Chair «Студії ЄС у ЧНУ імені Лесі Українки» програми Європейського Союзу ERASMUS+ напряму Кафедра Жана Моне (2019–2022, № 611478-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-CHAIR);

- ERASMUS+ Jean Monnet Center of Excellence «Волинський центр європейських студій: зелене та безпечне сусідство» (№ 101085647 – VCES – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH).

Тематика дисертації – теоретичне осмислення VUCA як пояснювальної рамки аналізу міжнародних політичних систем і з’ясування ролі колаборативної комунікації в (де)стабілізації – узгоджується із завданнями зазначених наукових тем та навчальних модулів, зокрема дослідження європейського інформаційного простору, стратегічних комунікацій ЄС, протидії зовнішньому інформаційному маніпулюванню й утручанню та забезпечення інформаційної безпеки, а також політики розширення ЄС і європейської інтеграції України.

Мета дослідження – розробити та верифікувати наукову модель пояснення нестабільності міжнародних політичних систем у мережево опосередкованому середовищі шляхом інтеграції вимірів VUCA з конфігураціями колаборативної комунікації, а також у межах цієї моделі виявити й пояснити інституційні та технологічні механізми, за яких колаборативна комунікація переходить від дестабілізувальної дії до стабілізаційної й стає ресурсом міжнародної безпеки та міжнародного врядування.

Завдання дослідження:

- уточнити поняття й виміри нестабільності в міжнародних політичних системах та обґрунтувати аналітичну придатність рамки VUCA для аналізу глобальних трансформацій;
- інтегрувати рамку VUCA з колаборативною комунікацією, побудувати й операціоналізувати індикаторну модель, визначити макропоказники міжнародної реакції та залученості геополітичних акторів й окреслити зв’язки між динамікою VUCA, параметрами комунікації та цими макропоказниками;
- розробити типологію сценаріїв стабілізації/дестабілізації, побудувати рамку прогностного оцінювання траєкторій ескалації/деескалації й окреслити критерії її застосування;

- концептуалізувати масове співробітництво як основу колаборативної комунікації, показати його мережеву логіку та практики роботи зі знаннями на базі відкритих даних і краудінструментів, а також наслідки для суспільства та міжнародної взаємодії;
- обґрунтувати вплив колаборативної комунікації на траєкторії стабілізації/дестабілізації протестних екосистем і виявити повторювані закономірності дії комунікаційних інновацій;
- окреслити міжнародний вимір протестних та революційних процесів у парадигмі VUCA й визначити їх місце в міжнародних політичних системах;
- провести емпіричну верифікацію моделі на репрезентативних кейсах, здійснити типологізацію за сценарною матрицею та виконати міжкейсний синтез;
- сформулювати концептуальну модель комунікаційних викликів для демократичних інституцій у VUCA-середовищі, описати трансформації політичного дискурсу та форматів участі, систематизувати адаптаційні стратегії й умови їх результативності та проаналізувати використання невизначеності у виборчих кампаніях;
- сформулювати рамку стратегічних комунікацій у міжнародних політичних системах у парадигмі VUCA з урахуванням колаборативних підходів; оцінити роль колаборативної комунікації в інформаційній безпеці демократій і порівняти політико-правові та інституційні механізми (кібер)безпеки в демократіях й авторитарних режимах; у цьому контексті проаналізувати роль колаборативної комунікації під час конфліктів;
- простежити вплив факторів VUCA на процеси європейської інтеграції, окреслити комунікаційні стратегії та порівняти політики адаптації ЄС, а також підготувати прогнозні сценарії європейської відповіді;

- сформулювати практичні рекомендації для України, урядів демократичних держав і міжнародних організацій щодо інституціоналізації колаборативних механізмів, підвищення інформаційної стійкості, раннього виявлення маркерів ескалації/деескалації, кризового реагування та адаптації.

Об’єктом дослідження є політична нестабільність і колаборативна комунікація у їх взаємозв’язку, а **предметом** – механізми та наслідки політичної нестабільності й колаборативної комунікації в міжнародних політичних системах у цифрово-мережевому середовищі.

У дослідженні прийнято системне розуміння міжнародних політичних систем як відкритих, нелінійних та адаптивних утворень, у яких інститути, держави й наднаціональні актори взаємодіють за умов підвищеної волатильності, невизначеності, складності та багатозначності. Поняття «міжнародні політичні системи» використовується як макрорівнева аналітична категорія, усталена в мейнстримній традиції міжнародних відносин.

У неореалістичній лінії К. Волтца (наприклад [1129]) і системній моделі М. Каплана [650] міжнародно-політичну (міжнародну політичну) систему описано як відкриту структуру взаємодій, де системні ефекти впливають на поведінку держав й інших релевантних акторів міжнародної політики, а також на результати політичних процесів, що дає підстави для структурного аналізу (а не лише опису поведінки держав).

Г. Булл пов’язує умови міжнародного порядку з тим, що «має забезпечуватися в міжнародній політичній системі», фіксуючи політичний характер системного рівня та відмінність між порядком у «міжнародному суспільстві» і його передумовами на рівні системи [250]. Б. Б’юзан концептуально розрізняє «international political system» та «world political system/world society», підкреслюючи, що перша категорія, передусім, фокусується на взаємодіях держав і пов’язаних із ними правилах, тоді як друга є інклюзивнішою щодо недержавних акторів та глобальних соціальних структур [260]. Це розрізнення робить уживаний у роботі термін точним і релевантним для аналізу політичної динаміки на міжнародному рівні.

У політико-системних працях Дж. Н. Розенау (зокрема у вступному розділі *Governance without Government* та в концепції «penetrated political system») міжнародна політична система постає як простір політичного порядку без централізованої влади, відмежований від національної політичної системи іншим характером авторитету та участі акторів [943]. Назва монографії Е. М. Скотта – *The Functioning of the International Political System* – засвідчує усталеність терміна в класичному корпусі теорії міжнародних відносин [972]. Використання поняття «міжнародні політичні системи» в цьому дослідженні має чітку теоретичну опору й дає змогу коректно поєднати структурний (системний) аналіз із дослідженням процесів – динамік нестабільності та ролі колаборативної комунікації.

Методологія та методи дослідження. Дослідження спирається на інтегровану теоретичну рамку, що поєднує системно-структурний реалізм (К. Н. Волтц [1129]; М. А. Каплан [650]) для фіксації макрорівневих обмежень міжнародних політичних систем; англійську школу теорії міжнародних відносин (Г. Булл [250]; Б. Б'юзан [260]) для врахування інституцій і норм міжнародного суспільства; сучасний конструктивізм (Н. Онуф [869; 870]; А. Вендт [1148; 1149]; Е. Адлер [109]; М. Фіннемор, К. Сіккінк [489]) для пояснення того, як ідеї, ідентичності та норми конструюють поведінку акторів і траєкторії порядку й нестабільності. Узгодження цих традицій забезпечує підхід аналітичного еkleктизму (Р. Сіл, П. Дж. Катценштайн [993]), що дає змогу комбінувати механізми різних шкіл відповідно до дослідницької проблеми.

Конструктивістський компонент теоретичної рамки спирається на тезу А. Вендта «анархія – це те, чим її роблять держави» [1148] – та концепцію динаміки міжнародних норм (М. Фіннемор, К. Сіккінк [489]). Це дає змогу простежити, як колаборативна комунікація в мережових спільнотах змінює очікування акторів і «правила гри» в межах міжнародних політичних систем.

Для опису нелінійних ефектів і непередбачуваних наслідків взаємодій застосовано логіку системних ефектів (Р. Джервіс [632]). Аналіз комунікативних механізмів здійснено на основі підходів мережевого суспільства та концепції комунікативної влади

(М. Кастельс [274]) у поєднанні з логікою конективної дії в цифрових мережах (В. Л. Беннетт, А. Сегерберг [207]). Це дає змогу зблизити мікродинаміку мережових практик комунікації з макронаслідками для стабільності міжнародних політичних систем.

Методологічно застосовано дизайн змішаних методів: по-перше, порівняльні кейс-стаді з використанням процес-трейсингу (простежування процесів), що дає змогу реконструювати причинно-наслідкові механізми, і «структурованого фокусованого порівняння» (А. Л. Джордж, А. Беннетт [529]; А. Беннетт, Дж. Т. Чекел [204]); по-друге, мережовий аналіз взаємодій на основі класичної традиції (С. Вассерман, К. Фауст [1134]); по-третє, автоматизований аналіз текстів для реконструкції дискурсивних змін (Дж. Гріммер, Б. М. Стюарт [555]). Така комбінація дає змогу логічно пов'язати індикаторні виміри $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ та макропоказники IPR/GAI із верифікованими причинними ланцюгами й мережевими структурами комунікації.

Епістемологічно дослідження спирається на проблемно орієнтований пояснювальний підхід із пріоритетом змішаних методів, що поєднує макрорівневий політичний аналіз, порівняльно-історичні підходи та формалізовані вимірювання комунікаційних процесів. Аналітична логіка рухається від теоретичної концептуалізації політичної нестабільності й колаборативної комунікації до виявлення механізмів та оцінки політичних наслідків для зовнішньої політики та безпеки. У межах кейсів застосовано простежування процесів для реконструкції причинно-наслідкових ланцюгів; між кейсами – порівняльно-історичний аналіз і синтез для типологізації сценаріїв.

Панель кейсів охоплює різні типи ситуацій у міжнародних політичних системах, що дає змогу перевіряти стійкість висновків. Корпус джерел складається з нормативних і політичних документів держав та міжнародних організацій; офіційних баз даних; верифікованих масивів цифрової комунікації й медіаконтенту; експертних оцінок та аналітичних оглядів.

Предмет дослідження операціоналізовано через векторну модель $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, яка репрезентує взаємодію вимірів політичної нестабільності та параметрів колаборативної комунікації в міжнародних політичних системах. Окремо застосовано макропоказники *International Policy Reaction* (IPR) – рівень і модальність

офіційної реакції, та *Geopolitical Actor Involvement* (GAI) – масштаб і форми залученості геополітичних акторів. Запропонована операціоналізація дає змогу перевіряти теоретичні твердження.

Застосовано інституційний аналіз та аналіз міжнародних режимів – для інтерпретації безпекових режимів, міжінституційної координації й оцінювання трансформацій санкційних, безпекових та інтеграційних практик у середовищі VUCA; аналіз зовнішньої політики – для пояснення трансляції мережевих імпульсів у зовнішньополітичні рішення; аналіз державної політики разом із порівняльним політичним методом – для реконструкції циклу вироблення публічної й зовнішньої політики; дискурс- та фрейм-аналіз політичних заяв і стратегічних документів – для виявлення механізмів перенесення питань у сферу безпеки (аналіз сек'юритизації); аналіз політичних мереж як інтерпретаційна рамка мережевих взаємодій акторів і подієвий аналіз протестних подій – для формалізованого відстеження динаміки мобілізацій. У поєднанні з мережевим аналізом взаємодій та автоматизованим аналізом текстів ці підходи дають змогу зв'язати мікрорівневі механізми комунікації з макронаслідками для стабільності міжнародних політичних систем.

Методи аналізу:

- кількісні індикатори: вимірювання компонентів V, U, C, A та параметрів колаборативної комунікації $\langle CD, RL, CE, Pi \rangle$; ранжування за макропоказниками IPR/GAI;
- мережеве моделювання й кластеризація: мережевий аналіз; кластеризація профілів «VUCA × Collaboration» для виявлення повторюваних сценарних конфігурацій;
- якісні процедури: реконструкція причинно-наслідкових ланцюгів у межах кейсів; порівняльно-історичний аналіз етапів ескалації/деескалації; дискурс- та фрейм-аналіз; інституційний аналіз й аналіз сек'юритизації;

- інтегративні підходи: сценарний аналіз на перетині мікродинаміки мереж і рівня зовнішньої реакції; аналіз державної політики для зіставлення інструментів утручання з типами сценаріїв.

Комбінація цих підходів реалізовує послідовність *Quan – Qual* і дає змогу верифікувати причинні механізми у міжнародних політичних системах.

Кількісні вимірювання виконують функцію індикаторних гіпотез й окреслюють простір можливих ескалаційних/деескалаційних механізмів. Їх інтерпретація здійснюється на якісному етапі в межах кейсів. Якісні методи дають змогу відрізнити кореляції від причинних зв'язків і здійснити вибір між конкуруючими поясненнями; зокрема встановити тригери ескалації/деескалації та відновити послідовність подій і рішень; ідентифікувати канали легітимації, рамки проблеми та атрибуцію причин; визначити акторів, аудиторії й «правила гри»; відтворити канали трансляції мережових подій у зміни в міжнародних політичних системах.

Запропоновано міждисциплінарну методологію, що поєднує теорію міжнародних відносин, мережевий аналіз, політичну комунікацію й підходи кризового менеджменту. Вона дає змогу у відтворюваний спосіб вимірювати динаміку факторів VUCA та мережеві реакції акторів через профілі «VUCA × Collaboration» і векторну модель $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ у поєднанні з макропоказниками IPR/GAI, що фіксують рівень та модальність реакції міжнародних політичних систем.

Узагальнення обмежуються умовами застосовності моделі (scope conditions). Дотримано вимог академічної доброчесності й анонімізації. Методичні обмеження відкрито задекларовано.

Наукова новизна одержаних результатів. Отримано результати, що сукупно формують нове бачення політичної природи нестабільності міжнародних систем у мережево-медіатизованому середовищі.

Уперше:

- запропоновано концептуальну модель мережево-медіатизованої нестабільності міжнародних політичних систем у призмі VUCA, у якій взаємодію вимірів волатильності, невизначеності, складності та

неоднозначності пояснено через механізми колаборативної комунікації й інституційні відповіді держав і міжнародних організацій. Сформовано рамку аналізу, що поєднує мережеву динаміку з інституційною поведінкою в умовах глобальної турбулентності;

- інтегровано призму VUCA з параметрами колаборативної комунікації в єдину аналітичну модель, що співвідносить мікрорівневі мережеві процеси з макрорівневими міжнародно-політичними наслідками. Модель фіксує прямий зв'язок між горизонтальними комунікаційними практиками та динамікою політичної нестабільності міжнародних політичних систем;
- уведено макрорівневі індикатори міжнародно-політичної реакції (*International Policy Reaction*, IPR) і залученості геополітичних акторів (*Geopolitical Actor Involvement*, GAI), які типізують силу й модальність офіційних реагувань, а також рівень і форму участі провідних держав та міжнародних організацій. Показано, що ці індикатори слугують містком між внутрішньомережевими процесами в досліджуваних кейсах і зовнішньополітичними наслідками на рівні міжнародних політичних систем;
- розроблено та емпірично верифіковано сценарну типологію міжнародно-політичної нестабільності на перетині мікродинаміки мереж і рівнів міжнародної реакції: «спалах» (*Flash*), «стійка хвиля» (*Sustained*), «щільний кластер» (*Dense*), «рій» (*Swarm*), «гіперспалах» (*Hyper-Flash*); рівні реакції – локальна (*Local*), тискова (*Pressure*), конфліктна (*Clash*), пікова (*Peak*), інтеграційна (*Integration*). Типологія класифікує переходи від локальних хвиль протестів/криз до пікових фаз міжнародної напруги й інтеграційних рішень та окреслює можливі траєкторії (де)ескалації;
- обґрунтовано концепти колаборативного комунікаційного потенціалу й комунікаційної дистанції як теоретичну основу моделювання процесів (де)ескалації в протестних і кризових екосистемах: перший відображає

спроможність мережеских спільнот масштабувати участь у політичні ефекти, другий – шлях та втрати сигналу від індивідуальних/групових ініціатив до інституційних рішень;

- сформульовано прикладні підходи до політики безпеки й зовнішньополітичного врядування у VUCA-середовищі: запропоновано рамкову модель інституціоналізації колаборативної комунікації як ресурсу адаптації (швидка координація, зниження багатозначності) і як об'єкта регуляторної політики (стандарти відкритості, підзвітності та безпеки) для держав і міжнародних інституцій.

Удосконалено:

- теоретичне пояснення двовекторного впливу колаборативної комунікації: показано, що однакові мережескі конфігурації за різних інституційних і платформних умов можуть як каталізувати ескалацію нестабільності (прискорення координації дій під час протестів; дифузія неоднозначної інформації), так і слугувати ресурсом деескалації (самоорганізована верифікація знань; підвищення інформаційної стійкості), що поглиблює розуміння умов, за яких масова горизонтальна комунікація визначає перебіг кризових процесів;
- пояснювальну модель інституційних відповідей на мережескі імпульси: розкрито механізми перетворення сигналів колаборативних мереж на політичні рішення держав і міждержавних інституцій; виокремлено роль стратегічних комунікацій як інструменту зниження невизначеності та координації дій. Модель забезпечує кращу інтерпретацію й своєчасну реакцію на турбулентні мережескі процеси;
- сценарний підхід до аналізу політичної нестабільності в міжнародних політичних системах. На основі інтегрованих індикаторів $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ та макропоказників IPR/GAI сформовано прогностичну базу, що поєднує профілі «VUCA $\times$ Collaboration» із типологією сценаріїв для *ex-ante* оцінювання ймовірних траєкторій стабілізації/дестабілізації.

Отримали подальший розвиток:

- операціоналізація політичних процесів у міжнародних політичних системах у постаті інтегрованого восьмивимірної вектора індикаторів як уніфікований інструмент порівняльного вимірювання траєкторій стабілізації/дестабілізації. Вектор поєднує індикатори політичної нестабільності (VUCA) з мережевими параметрами колаборативної комунікації й розширює методичний апарат політологічного аналізу для кількісного зіставлення кейсів;
- методологічні засади порівняльного аналізу політичних процесів у міжнародних політичних системах у цифровому середовищі. Поєднання методики простеження причинно-наслідкових ланцюгів у межах кейсів із кластеризацією профілів «VUCA × Collaboration» та ранжуванням за макропоказниками IPR/GAI дає змогу відтворювати результати й проводити інтерсуб'єктивну експертизу висновків. Застосування цього підходу в політичних дослідженнях підвищує надійність порівнянь між державами та подіями, передусім під час аналізу динаміки, зумовленої цифровими комунікаціями;
- уточнено роль України в міжнародних політичних процесах VUCA-середовища. На матеріалі репрезентативних кейсів продемонстровано, як колаборативна комунікація взаємодіє із зовнішньополітичними рішеннями. Це поглиблює теорію міжнародної суб'єктності в умовах турбулентності, висвітлюючи чинники й механізми впливу VUCA-середовища на спроможність держав, зокрема України, виступати активними акторами глобальної політики.

Отримані результати становлять теоретико-методологічну основу аналізу політичних проблем міжнародних політичних систем і глобального розвитку. Дослідження інтегрує мікро- та макрорівні політики та пропонує практичні інструменти для прогнозування й політичного проектування у сфері безпеки та зовнішньої політики.

Умови застосовності. VUCA-рамка застосовується на рівні міжнародних політичних систем, коли мережево-масова комунікація впливає на інституційні реакції; вона не призначена для пояснення індивідуальної психології акторів. Найкраще працює для швидкоплинних, нелінійних процесів із високою частотою подій; у разі повільних структурних змін доповнюється порівняльно-історичним аналізом.

Часові межі кейсів підібрані для порівнянності, що створює селекційний ефект: менш документовані епізоди та країни з обмеженим доступом до даних залишаються поза корпусом. Джерельна база спирається на відкриті джерела; неоднорідність платформ і мовна асиметрія можуть зумовлювати похибки репрезентативності. Оптимальним є поліцентричний, гібридний комунікаційний контекст із конкуренцією наративів; в авторитарних чи цифрово закритих середовищах рамку потрібно застосовувати обережно, із проксі-показниками та розширеним якісним етапом.

Каузація реконструюється комбінацією простежування причинно-наслідкових ланцюгів та порівняльно-історичної логіки; узагальнення подаються з фіксацією умов застосовності для кожного типу сценарію. Емпіричний обрій охоплює переважно 2010–2024 рр.; найновіші явища 2025 р. і далі не входять у масив спостережень, що потребує накладання якісного контексту на кількісні висновки.

Добір кейсів має євроцентричний акцент; екстраполяції на контексти Глобального Півдня та авторитарні режими потребують додаткової верифікації й адаптації моделі. Теоретичне обмеження VUCA-рамки (редукція до чотирьох вимірів) потребує поєднання індикаторних балів із якісним аналізом та регулярне оновлення з огляду на еволюцію цифрових технологій і роль штучного інтелекту (ШІ) в модерації комунікаційних потоків.

Зазначені обмеження мінімізуються завдяки тріангуляції джерел і перехресній валідації; вони окреслюють коректні умови застосування підходу й підказують шляхи реплікації та порівнянь.

Теоретичне значення. Теоретичне значення полягає у формуванні цілісної концептуальної рамки мережево-медіатизованої нестабільності в міжнародних політичних системах та введенні пояснювальної призми «VUCA і колаборативна

комунікація», що безпосередньо поєднує мікродинаміку колаборативної взаємодії з макрорівнем системних наслідків. У межах цієї призми уточнено причинно-наслідкову архітектуру переходів від горизонтальних мережеских імпульсів до інституційних відповідей держав та міждержавних організацій; окреслено умови двоспрямованої дії колаборативної комунікації – від ескалаційних ефектів до деескалаційних.

Розвинуто індикаторне забезпечення порівняльних досліджень: восьмивимірний вектор $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ слугує стандартизованим «містком» між концептами та емпірією, а макропоказники *International Policy Reaction* (IPR) і *Geopolitical Actor Involvement* (GAI) узгоджують внутрішні мережескі процеси з резонансом на рівні міжнародних політичних систем. Сформовано й верифіковано типологію сценаріїв, яка уточнює цикл кризи та вікна можливостей для політичного втручання.

Методологічно вдосконалено порівняльний аналіз у цифровому середовищі через поєднання процес-трейсингу в межах кейсів із кластеризацією профілів «VUCA × Collaboration» і ранжуванням за IPR/GAI. Сукупно запропонована рамка дає змогу інтегрувати дослідження міжнародних політичних систем – від узгодження понять і механізмів до формалізованої інтерпретації складних процесів нестабільності.

Практичне значення полягає у створенні відтворюваного інструментарію для моніторингу та політичного проєктування у сфері міжнародної безпеки й зовнішньої політики. Індикаторний набір у поєднанні з макропоказниками дає змогу виявляти ескалаційні тренди й подавати їх у форматі, придатному для управлінських рішень. Типологія сценаріїв «VUCA × Collaboration» дає змогу добирати інструменти втручання відповідно до профілю події та очікуваного міжнародного резонансу. У площині стратегічних комунікацій модель пропонує операційні способи зниження неоднозначності з вимірюваними ефектами. Для альянсної політики та переговорних процесів показники IPR/GAI дають змогу моделювати силу й модальність відповіді партнерів, готувати позиційні документи та дорожні карти рішень. Модель придатна до *ex-ante* й *ex-post* оцінювання політик і «after-action review»: стандартизовані протоколи збирання та нормалізації даних дають змогу встановлювати контрольні точки і здійснювати аудит ефективності комунікаційних та безпекових інтервенцій. Освітньо-

тренінговий вимір передбачає інтеграцію матеріалів у програми дипломатичної та безпекової підготовки (модулі кризового аналізу, практикуми з побудови дашбордів IPR/GAI). Для українських інституцій результати створюють прикладну основу підвищення інформаційної стійкості й узгодження національних стратегічних комунікацій зі стандартами ЄС і НАТО в умовах тривалої турбулентності. Сукупно підхід дає змогу вибудувати безперервний ланцюг «діагностика – прогноз – політичне рішення» та може бути безпосередньо застосований органами державної влади й аналітичними центрами.

У межах верифікації інструментарію розроблено спеціальний GPT-модуль «VUCA-meter for International Relations», який реалізовує процедури кодування {V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi} та макропоказників IPR/GAI та підтримує сценарну класифікацію «VUCA × Collaboration». Доступ до публічної версії наведено в переліку джерел [1117].

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею здобувача. Дисертантом особисто сформульовано мету й завдання дослідження; обґрунтовано концептуальну рамку мережево-медіатизованої нестабільності та призму аналізу «VUCA × Collaboration»; запропоновано й операціоналізовано вектор показників {V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi} та макроіндикатори *International Policy Reaction* (IPR) і *Geopolitical Actor Involvement* (GAI); розроблено типологію сценаріїв нестабільності; створено протоколи формування корпусів даних, правила кодування та верифікації; виконано кількісні розрахунки, мережевий і кластерний аналіз; здійснено інтерпретацію результатів; підготовлено повний текст рукопису.

У наукових працях, опублікованих особисто й у співавторстві за темою дисертації, здобувачу належать постановка проблеми та дослідницьких питань; побудова теоретичної моделі, визначення індикаторів та методики вимірювання; збір і первинна обробка даних; проведення обчислень та візуалізацій; узагальнення результатів і формулювання висновків. У дисертації використано лише ті результати співавторських публікацій, що безпосередньо отримані здобувачем; внесок співавторів у відповідних роботах належно враховано.

Елементи емпіричної бази та методичні напрацювання одержано (зокрема) в межах виконання тематичних НДР кафедри й грантових проєктів Erasmus+ Jean Monnet, де дисертант забезпечував концептуалізацію та апробацію отриманих результатів, зокрема в частині, що стосується стратегічних комунікацій і європейської інтеграції.

Дотримано вимог академічної доброчесності; усі запозичення та результати спільних робіт мають відповідні посилання; емпіричні розрахунки й візуалізації відтворювані за наданими в роботі описами процедур. Усі таблиці та рисунки складено здобувачем.

Апробація й публікації за темою дисертації. Основні положення дисертації апробовано на 25 міжнародних і всеукраїнських наукових заходах упродовж 2008–2025 рр.

Міжнародні конференції: «Актуальні проблеми європейської інтеграції України» (Луцьк, 2025); «Європейська інтеграція України: виклики, досвід, перспективи» (Луцьк, 2025); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень: IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція» (Луцьк, 2024); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція» (Луцьк, 2023); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція» (Луцьк, 2022); «Актуальні проблеми зовнішньої політики України: XV Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених» (Чернівці, 2021); «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: VI Міжнародна науково-практична конференція» (Київ, 2021); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень» (Луцьк, 2021); «Межрегиональное и приграничное сотрудничество» (Белгород, Харків, 2013); «Міжнародна українсько-японська конференція з питань науково-промислового співробітництва» (Одеса, 2013); «Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти і науки» (Луцьк, 2013); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу» (Луцьк, 2012); «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу» (Луцьк, 2011); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах:

VI Міжнародна науково-практична конференція» (Луцьк, 2010); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: VII Міжнародна науково-практична конференція» (Луцьк, 2009); «Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: V Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих науковців» (Луцьк, 2008); «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: V Міжнародна науково-практична конференція» (Луцьк, 2008).

Всеукраїнські наукові та науково-практичні конференції: «Зовнішнє інформаційне маніпулювання та втручання в умовах сучасних конфліктів» (Луцьк, 2025); «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні» (Луцьк, 2024); «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні» (Луцьк, 2023); «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні» (Луцьк, 2022); «Імплементація в Україні європейського досвіду інформаційно-комунікаційного забезпечення органів місцевої влади та самоврядування» (Луцьк, 2016); «Міжнародна співпраця університетів як невід’ємна складова інноваційного розвитку вищої школи» (Чернівці, 2013); «Стан та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку міста Луцька» (Луцьк, 2012).

Результати дослідження обговорено під час публічної презентації монографії «Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики» (Луцьк, 2025).

За темою дисертації опубліковано 7 статей у наукових виданнях, що індексуються Scopus та Web of Science, 19 публікацій у наукових фахових виданнях України, 2 монографії, 4 розділи в колективних монографіях, 4 статті в іноземних рецензованих виданнях, а також матеріали конференцій та інші праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (додатки А, Б).

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Її загальний обсяг становить 580 сторінок, із яких основний зміст – 376 сторінок. Список використаних джерел містить 1189 позицій.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ Й КОЛАБОРАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ

1.1. Теоретичні рамки дослідження політичної нестабільності в умовах VUCA

Концептуалізація VUCA

Сучасне міжнародне політичне середовище демонструє посилення нестабільності, яке доцільно інтерпретувати через аналітичну рамку VUCA – стан підвищеної волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності. Наростання нестабільності зумовлене поглибленням узаємозалежності між міжнародними акторами та глобалізованою інформаційною комунікацією, що дає змогу швидко поширювати наслідки політичних дій. За цих умов нестабільність набуває системного виміру й визначає параметри та темп міжнародних узаємодій.

Уявлення про нестабільність як властивість складних, взаємозалежних систем закріплене в дослідженнях комплексності. Зокрема, Р. Джервіс показує, що нелінійні «системні ефекти» й зворотні зв'язки принципово обмежують передбачення й контроль у політиці, а локальні інтервенції можуть породжувати непередбачувані «побічні» кризи (path-dependence, коеволюція) [632]. З іншого погляду, глобальна системна нестабільність виникає через зростаючу взаємозалежність, складність і поєднання підсистем у світовому порядку, що створює ризики каскадних збоїв, які важко передбачити та локалізувати [283]. У. Бек описує «суспільство ризику», де вироблені модерністю загрози набувають глобальної, важкокерованої природи та виходять із традиційних інституційних рамок управління, що додає системного виміру політичній нестабільності [192]. Концепт VUCA (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity), що вийшов із військової освіти США і був інституціоналізований у менеджмент-дискурсі, пропонує евристичну мову для декомпозиції «складної нестабільності» на відмінні режими невизначеності, що потребують різних стратегій реагування (див нижче). Дотичні підходи до «нормальних аварій» [891] та «глобально мережевих ризиків» [574] підкреслюють, що зв'язаність і тісне зчеплення підсистем підвищують імовірність каскадних збоїв у політичних та економічних порядках. Т. Хомер-Діксон додає механізм

«синхронних збоїв» і зменшення енергетичної рентабельності як підґрунтя системних зламів та політичних потрясінь [598].

Світ-системний і циклічний підходи трактують нестабільність як закономірний продукт довгих хвиль трансформації глобального порядку. Від І. Валлерстайна [1127] та Дж. Аррігі [144] – ідеї ядра/периферії й «світових циклів накопичення» з фазами експансії, фінансіалізації та переломів гегемонії, до Дж. Модельскі – «довгі цикли» глобальної політики й зміна провідних держав [805]. Р. Денемарк наголошує на системному рівні аналізу, довгострокових історичних трендах і наднаціональних процесах як основах глобальної нестабільності [369]. У гегемонній логіці Ч. Кіндлебергера брак «стабілізатора» робить міжнародну економіку схильною до системних криз (міжвоєнний період як канонічний приклад [678] – теза, яку сучасні дебати знову актуалізують у контексті ослаблення американського лідерства (Б. Айхенгрін [400])). Водночас неоінституціоналізм Р. Кеогейна засвідчує, що інституції та режими можуть підтримувати кооперацію й знижувати турбулентність і «після гегемонії», через зменшення трансакційних витрат та моніторинг поведінки акторів [664]. Неоматеріалістичний підхід звертає увагу на роль не-людських акторів – алгоритмів, екологічних циклів, техноекономічних мереж – як каталізаторів нестабільності, що виходить за межі людських рішень (А. Д. Бардер [170]). Переосмислення глобального порядку як «мультиплексного» (А. Ачар'я [107]) чи «глобальної трансформації» (Б. Б'юзан, Г. Лоусон [261]) пояснює підвищену варіативність режимів і джерел нестабільності під час переходу від однополюсності до постгегемонної багаторівневої архітектури.

Нестабільність розглядають як властиву рису глобальних систем. Так, світова фінансова система за своєю природою має цикли нестабільності, які посилюються через асиметричну регуляцію, політичні збої та відсутність глобальної координації [952; 747]. Політичну нестабільність у вигляді міжнародної напруги, збройних конфліктів і геополітичних шоків розглядають як джерело системного ризику для глобальних ринків.

У цьому ж ключі показовою є логіка асиметрії в міжнародних відносинах: порушення симетрії та пропорційності потужностей і можливостей дії формує стійкі «розриви», що акумулюють невизначеність і підвищують імовірність каскадних збоїв. Як підкреслює В. Фісанов, асиметрія проявляється інституційно й технологічно, пояснюючи непропорційні ефекти дій «менших» акторів і біфуркаційні зміни політики ЄС під впливом шоків 2022 р. [93]. Для рамки VUCA це означає, що волатильність і неоднозначність є також функцією асиметрії, яка модулює швидкість та глибину системних зрушень.

На мезорівні дослідження мереж і комунікації показують, як горизонтальні колаборативні практики і цифрові платформи прискорюють дифузії ідей та координацію колективної дії. М. Кастельс окреслює логіку мережевих рухів у цифрову добу [276], тоді як З. Тюфекчі демонструє «організаційні парадокси» швидких мобілізацій, що можуть стимулювати політичні зрушення та водночас підвищувати нестабільність через дефіцит інституційної спроможності до довготривалої ескалації/деескалації [1073].

У ширшому сенсі політики знань і відкритих спільнот Й. Бенклер описує «commons-based peer production» як режим виробництва інформації та координації, що зменшує бар'єри доступу й породжує нові форми колективної влади/впливу [203]; класичний есей Е. Реймонда про «базар» [921] підкреслює інноваційні властивості відкритих мереж – важливі для розуміння епізодів раптової політичної крихкості інституційних правил гри. Лексика сек'юритизації (Б. Б'юзан, О. Вівер [262]) додає пояснення того, як комунікативні «спіч-акти» переносять питання в режим надзвичайності, змінюючи траєкторії стабільності/нестабільності через легітимацію виняткових заходів. Як довгостроковий дестабілізуювальний чинник у міжнародних відносинах розглядають системну політичну корупцію, зокрема в контексті впливу великих держав на країни Балкан і пострадянського простору [710].

Українська школа суттєво збагатила емпіричну та прикладну розвідку системної нестабільності, особливо в контексті гібридної війни й інформаційної безпеки. В. Горбулін та колеги з НІСД аналізують гібридну війну як багатовимірний виклик

безпеці, що переплітає військові й невійськові інструменти та спричиняє ланцюги системних ефектів [6]. Є. Магда в контексті еволюції гібридних загроз до повномасштабної війни демонструє вплив інформаційних і політичних операцій на стійкість політичного порядку [30; 752]. О. Суходоля та співавтори вибудовують рамки державної стійкості й захисту критичної інфраструктури, акцентуючи ризик-орієнтоване управління та міжсекторну координацію як запобіжники каскадних збоїв (у т.ч. кібер- й енергетичні домени) [56].

У контексті проблематики нестабільності С. Федуняк аналізує системні загрози, зміни конфігурацій безпеки, війн, що можуть викликати нестабільність на міжнародному та регіональному рівнях [91; 92]. У дослідженні О. Резнікової сформульовано концепт національної стійкості, здійснено аналіз системних проблем безпекового середовища України, запропоновано механізми формування адаптивної системи стійкості [41] (системність нестабільності). Монографія за ред. О. Рафальського, О. Майбороди стосується аналізу й прогнозування можливих небезпек, які можуть загрожувати політичній стабільності, особливо у війні [40]. У дослідженні політичного конфлікту С. Ростецька виокремлює ознаки конструктивної стабільності, аналізує фактори, що призводять до нестабільності [44]. І. Ломака аналізує війну як ключовий фактор, який спричиняє кризу в різних сферах: інформаційній, соціальній, економічній тощо [27]. А. Лясота досліджує трансформаційні процеси, перехідні політичні режими, які породжують нестабільність [29].

Соціологічні масиви протестних подій [624] дають картину мікродинаміки мобілізацій, вибухових фаз та радикалізації – корисну для перевірки сценарних моделей (ескалація/деескалація) і для індикативних систем *ex-ante* моніторингу. Політологічні студії С. Куделі виводять умови, за яких насильство в межах переважно ненасильницьких кампаній може змінювати рівноваги режим-протест і провокувати переломні точки (важливо для пояснення «системних стрибків» у траєкторіях режимної стабільності та міжнародної реакції) [694]. Ю. Макар і В. Макар пропонують мета-огляд української наукової думки, щоб пояснити походження й характер сучасної

нестабільності в Україні; автори систематизують інтерпретації, що пов'язують кризові прояви з довготривалими етнополітичними процесами, станом національної свідомості та проблемами державотворення [754]. О. Фісун, досліджуючи неопатримоніалізм і цикли режимної зміни в Україні, показує, як інституційна конфігурація живить системну нестабільність [490]. В. Кулик у рамці «мова, ідентичність, медіадискурс» пояснює перетворення ліній розколу та їхній внесок у політичну (де)стабілізацію [696; 698]. О. Онух, досліджуючи масову мобілізацію й громадянську ідентичність (Україна як один із головних кейсів), наводить мости між мікродинамікою участі та макрополітичними наслідками [868]. Л. Скокова підкреслює, що «нестабільність соціальних процесів у глобальному контексті пов'язана із системними ризиками екзогенного й ендогенного характеру») [49]. Глобальну політичну нестабільність також проаналізовано в контексті впливу на міжнародний туризм, де приклади України, Туреччини, Єгипту показують вразливість країн до репутаційних ризиків і втрати туристичних потоків через конфлікти [1064].

Сучасні підходи, зокрема сформовані в західному мейнстрімі й в українському науковому середовищі, схожі в розумінні нестабільності як процесу, що виникає з поєднання структурних циклів і перерозподілу потужності в міжнародній системі; нелінійної комплексності та глобально мережевих ризиків; комунікаційної й мережевої логіки колективної дії; інституційних механізмів «пом'якшення» або, навпаки, «підсилення» турбулентності. У цьому полі виправдана комбінація макропідходів (світ-система, гегемонія/постгегемонія) з індикаторними моделями VUCA та мережевими метриками, а також використання сек'юритизації для інтерпретації «перемикань» режимів політики. Але у зв'язку з комплексністю нестабільності і, як буде зазначено далі – її комунікаційною основою, потрібна рамка, яка водночас розкладає її джерела на керовані компоненти, з'єднує мікродинаміку комунікаційних мереж із макрорівнем зовнішньополітичних реакцій та операціоналізується для порівнянь і практичного застосування. Тому як базову аналітичну призму, ми обрали VUCA.

Акронімом VUCA (від англійського *Volatility* (мінливість), *Uncertainty* (невизначеність), *Complexity* (складність) й *Ambiguity* (неоднозначність)), описують

сучасну реальність, що проявляється в непередбачуваних змінах, складних і неоднозначних взаємодіях та спричиняє виклики для організацій і суспільства загалом. У цьому контексті мінливість означає швидкість та частоту змін, що може мати значні наслідки й ускладнює довгострокове планування. Невизначеність пов'язана з відсутністю чіткої інформації про майбутні події, складність проявляється в складній та непередбачуваній взаємодії елементів багатофакторних систем, а наслідком неоднозначності є проблемність вибору навіть за наявності відповідної інформації.

Ознаки VUCA проявляються в різних сферах суспільного життя. У комунікації це зміна динаміки інформаційних потоків, швидкості й способів обміну інформацією під впливом нових інформаційних технологій, зростання складності розуміння та інтерпретації змісту у зв'язку з різноманітністю й «багатоголосістю» джерел. У суспільстві це призводить до фрагментації знань, змінює міжкультурну взаємодію, ускладнюючи досягнення консенсусу [907].

У політиці проявами VUCA є непередбачуваність результатів виборів, висока динаміка політичного ландшафту у відповідь на мінливість суспільних настроїв. Як наслідок – пошук нових підходів до електоральної взаємодії [252]. К. Алхалді та ін. відзначають феномен «гіпер-VUCA» оточення, підкреслюючи, що внаслідок швидких політичних змін і зростання невизначеності потрібні нові підходи до стратегічного планування [124]. Складність політичних процесів зростає внаслідок швидкого виникнення й поширення громадянських ініціатив, що суттєво впливають на перебіг політичних процесів на національному та міжнародному рівнях.

Міжнародне середовище також стає все більш динамічним, складним, невизначеним і неоднозначним під впливом глобалізації, технологічного прогресу, переформатування альянсів і розгортання конфліктів, коли ефективності традиційних дипломатичних інструментів може бути недостатньо. Важливим чинником у цьому аспекті є зростання складності інформаційних потоків у міжнародних відносинах і неоднозначності даних. Г. Кучі зазначає, що це суттєво впливає на міжнародні стратегії безпеки та політичні рішення [693].

Прикладом слугує міжнародна політика «принципового реалізму» й підходи «доларової дипломатії» Д. Трампа, чия діяльність як президента США ще під час першої каденції значно посилила напруженість у відносинах із головними партнерами, призвівши до дестабілізації міжнародної торгівлі та нестабільності [634].

Такі виклики потребують відповідних розв'язань в аспекті управління в міжнародному контексті. Наприклад, здатності до організаційної амбідекстрії, що проявляється в балансі стабільності й інноваційності [484]. Ще одним варіантом відповіді на виклики складності та швидкозмінності міжнародного середовища є застосування відкритих моделей у дипломатії, орієнтованих на адаптивність і цифрові рішення [131].

Чинники VUCA все виразніше впливають на міжнародні відносини, ускладнюючи досягнення глобальних угод, підриваючи стабільність альянсів та загострюючи потребу нових підходів до глобального управління. Водночас VUCA-контекст створює нові можливості, провокуючи адаптаційні стратегії й нові способи розв'язання проблем.

Уперше поняття VUCA зафіксовано в 1987 р. у Військовому коледжі армії США. Його застосували, характеризуючи глобальну ситуацію після «холодної війни» в умовах «мінливого, невизначеного, складного й неоднозначного глобального середовища» [169]. В аспекті стратегічного планування *Volatility* розглядали як характеристику мінливості та динаміки змін, *Uncertainty* – із погляду непередбачуваності подій, коли з високою ймовірністю можливі несподівані повороти, *Complexity* означає множинність чинників і відсутність чітких закономірностей, *Ambiguity* має наслідком помилкові інтерпретації та, відповідно, хибні рішення.

Риси невизначеності, складності й неоднозначності відзначали в 1990-ті рр. теоретики постмодерну (Дж. Мартін [767]; Р. Чіа [299]). На початку XXI ст. у зв'язку з пришвидшенням змін надано ваги чиннику мінливості (Г. Прімеж [907]). Концепція VUCA вийшла за межі суто військового стратегування й широко розглядалась у сфері бізнес-планування та управління, зокрема в міжнародному й глобалізаційному контекстах.

У перші декади XXI ст. феномен VUCA вивчали в аспекті менеджменту, зокрема планування та управління проектами (наприклад [1033]). Типовими VUCA-викликами середовища бізнесу є волатильність вартості й доступності ресурсів, їх непередбачувані

параметри, складність оточення, недостатність релевантних знань та історичних даних, що призводить до неможливості формування точних прогнозів [205; 206]. У цьому контексті прояви VUCA детально проаналізовані в [221; 912; 1106].

У дослідницькому контексті концепція VUCA активно розвивається. Так, більшість публікацій на цю тематику здійснено в період після 2017 р., що відзначають М. Кальвosa й І. Франко, додаючи, що автори часто відходять від початкового змісту самого терміна [264]. Науковці звертають увагу на те, що цю концепцію часто трактують опосередковано або з відходом від її початкового змісту, закладеного в працях кінця 1990-х – початку 2000-х рр. [205; 1019; 1151].

Хвилю публікацій викликали наслідки пандемії COVID-19 для соціально-економічних і політичних систем. Наприклад, Н. Мохд Аріс й ін. пропонують інтерпретацію основних понять та аналіз хаотичного середовища [807], а М. Кальвosa й І. Франко звертають увагу, що VUCA означає динамічність, нестабільність і непередбачуваність соціального оточення взагалі, незалежно від сфери дослідження [264].

Відзначимо думку С. Аокі, який наголошує, що концепція VUCA, даючи лаконічне пояснення характеру сучасного суспільства, досі недостатньо включена у сферу гуманітарних та соціальних наук: «Без перебільшення можна сказати, що історія людства була історією VUCA у всіх її різноманітних аспектах...» [141, секція «Humanities and Social Sciences in a VUCA world»]. Схожий підхід відстоює Г. Примеч, указуючи на широкий простір для застосування концепції VUCA й акцентуючи на мультипарадигмальності досліджень сьогодення: «у зв'язку зі світовою концепцією VUCA відкриваються численні нові дослідницькі можливості, незважаючи на її обмежене сучасне використання в міжнародному бізнесі та міжкультурному менеджменті» [907, секція «Conclusion and future directions»].

Зазначимо, що сфера міжнародних відносин також становить дослідницький інтерес у контексті менеджменту, зокрема в аспектах аналізу й планування, розробки стратегій, комунікації та лідерства. Ці напрями діяльності сьогодні розглядають із позиції VUCA, коли, як зазначає Г. Чичекліоглу, управління стикається з

нестабільністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю, замість «традиційних», чітко окреслених цілей та стабільних і передбачуваних умов. Тому зв'язок між метою та рішенням більше не лінійний, а можливості для стратегічного планування суттєво зменшуються, що ускладнює прийняття оптимальних рішень [309]. Додамо, що, із погляду управління соціальними системами, у таких умовах політичним акторам важче спрямовувати ці системи до стратегічно визначених цілей.

Стрімкі зміни в системі міжлюдських взаємодій призводять до формування неформальних квазіорганізаційних структур, спроможних впливати на перебіг соціально-економічних процесів. А під впливом нових технологій ці зміни стають майже миттєвими [997]. Як ми покажемо далі, це може призводити до швидкої радикалізації й неочікуваних політичних трансформацій.

Наслідком нелінійності у взаємодії численних факторів виникає проблема управлінської невизначеності [205]. У соціально-політичних системах це означає потребу реагування на ситуації за відсутності достатнього інформаційно-аналітичного забезпечення та, отже, нездатності вчасного прогнозування й застосування адекватних заходів. Висока складність обумовлена численними активними вузлами соціальних взаємодій, унаслідок чого пряме адміністративне втручання малоефективне [205].

Неоднозначність проявляється в контексті сучасних масових комунікацій у складності інтерпретації подій та відсутності стійких причинно-наслідкових зв'язків [316; 997]. Це означає проблемність прогнозування комунікаційних впливів на аудиторію.

Ще одним проблемним питанням є технологічна асиметрія, за якої новітні комунікаційні інструменти швидше освоюють несистемні актори, у той час як офіційні інституції в цьому аспекті обмежені інерційністю нормативного регулювання й процедур. Численні кейси протестної мобілізації доводять, що така асиметрія була причиною політичної дестабілізації (розглянемо в наступних розділах).

Підсумовуючи, наведемо слова Б. Йохансена, одного з перших дослідників впливу інтернету на людину й організації (цитата за Б. Ойхнером): «Я думаю, що те, що зараз відбувається у світі, найбільш удадо можна описати як “світ VUCA”. Він мінливий, неструктурований, складний і неоднозначний... Остаточна дилема полягає в тому, щоб

узяти світ VUCA й перетворити його із загрозливого, чим він, безумовно, є, на світ, який не лише загрожує, але й наповнений можливостями» [409, с. 10].

Еволюція поняття VUCA. Як розглянуто вище, перші теоретичні підходи в розробленні концепції VUCA як «мегадрайвера» соціально-економічних трансформацій зроблено у сфері менеджменту, де Н. Беннетт і Дж. Лемуен виокремили *Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity* як виміри нестабільності [205]. Потім, як відповідь на управлінські VUCA-ризики, розвинуто ідею *agility* (організаційної гнучкості) – відповіді на ризики VUCA-світу [253]. Концепції *agile governance*, що, відповідно, проєктують цю логіку на політичній площину, у глобальному управлінні сфокусовані на швидкий зворотний зв'язок, поліцентричність та експериментальні нормотворчі майданчики [738].

Як бачимо, за десятиліття (2014–2024) дослідницький інтерес еволюціонував від корпоративного менеджменту до міжнародного й глобального рівня і, як побачимо далі, – до сфери міжнародної безпеки. Водночас, як зазначають Б. Баран та Г. Возний, у широкому контексті управління на сьогодні залишається потреба в розробленні проблеми: «керівники та інші лідери мають мало науково обґрунтованих ресурсів, із яких можна було б черпати, щодо використання гнучкості для подолання VUCA, із якою вони стикаються» [168, пар. 3].

VUCA й колаборативна комунікація. В аспекті дослідження політичної комунікації розглянуто два основні аспекти VUCA:

- турбулентність, спричинена масовою колаборацією, – розширення горизонтальної мережевої взаємодії може спричиняти раптові соціально-політичні потрясіння, де компоненти VUCA діють системно [474];
- VUCA-ескалація в середовищі протестної комунікації, де самоорганізовані онлайн-мережі підвищують координаційну ентропію [478].

VUCA в дослідженні мережевих протестів. Сучасні дослідження стосуються й кількісних характеристик нестабільності. К. Фанг на прикладі аналізу протестної комунікації в Гонконзі демонструє, що динаміка тактик і складність соціальної мережі впливали на перебіг руху та ускладнювали його контроль із боку влади [469]. На основі

контент-аналізу виявлено значну множинність фреймів (компонент *Ambiguity*), що стало фактором «емергентного націоналізму» в тому ж Гонконзі [625]. Тобто на основі кількісного аналізу встановлено, що поєднання волатильності, складності й неоднозначності має наслідком ефективну протестну динаміку.

Глобалізація VUCA-ризиків і «м'яка» влада інституцій. У літературі з «агільного» державного управління також простежено методологічне зміщення в напрямі дослідження міжнародних режимів. Наприклад, у контексті глобального врядування показано, що поліцентричні нормотворчі моделі підвищують системну складність, але спроможні компенсувати волатильність і невизначеність [738]. Водночас в аспекті безпекових студій передумовою інформаційної стійкості альянсів є нейтралізація неоднозначності.

Водночас майже не опрацьовано проблематику VUCA в поєднанні з колаборативною комунікацією в контексті глобального розвитку й дослідження політичних систем.

Методологічні орієнтири. Як бачимо, у контексті управління репрезентовано низку досліджень, зокрема у сфері *agile governance* (наприклад [746]). Хоча більшість авторів описують концепт VUCA декларативно, у соціально-економічних і політичних студіях він дедалі частіше зміщується в площину кількісного аналізу й формалізованого вимірювання. Проте на сьогодні можемо говорити про відсутність універсальної системи показників для охоплення всіх чотирьох компонентів, а тим більше – у взаємозв'язку з динамікою якогось пов'язаного фактора (у нашому випадку це колаборативна комунікація). Як зазначено нижче, ця проблема охоплена кількома напрямками емпіричних досліджень.

По-перше, це *події та конфліктні бази*. Доведено валідність часових відміток із бази ACLED для аналізу волатильності [919], а також можливість високочастотної (навіть щогодинної) фіксації суспільно-політичних подій на основі даних із бази GDELT [717]. Науковці застосовують кількісний аналіз для відстеження частоти й амплітуди подій у кризових ситуаціях, фіксуючи кореляції зі змінами в міжнародному порядку з

урахуванням відхилення динаміки від прогнозних сценаріїв. Водночас залишається проблема комплексної нормалізації таких відхилень.

По-друге – *аналіз комунікаційних мереж* (масових, децентралізованих), їх топологічний опис. Зокрема, їх складність вимірюється на основі визначення середньої довжини шляху й коефіцієнта кластеризації [243; 836]. Натомість інші компоненти VUCA, у цих дослідженнях охоплені менше, наприклад *Ambiguity* або виводиться через динаміку поляризації, або ігнорується.

По-третє – *комп'ютерна лінгвістика й тематичний аналіз (TDM)*. Так, оцінка багатозначності фреймів на основі аналізу семантичного «розшарування» медіатекстів може бути основою для ідентифікації *Ambiguity* [282; 995]. Водночас ці дослідження не охоплюють мережевої структури комунікації. Ми також застосували методику кількісного аналізу текстів під час дослідження нестабільності стратегічних комунікацій [480].

Також згадаємо *змішані статистичні моделі* [179; 340] для інтегрування даних мікро- й макрорівнів – від поведінки в онлайн-мережах до індикаторів сфери міжнародної безпеки.

Щодо соціальних медіа, то напрацьовано також алгоритми обчислення показників координаційної ентропії та затримки відповіді [739], аналоги яких використаємо далі. Як бачимо, є основа для того, щоб об'єднати кількісний аналіз показників VUCA з динамічними індикаторами мережевої мобілізації, тобто колаборативної дії.

Отже, можемо констатувати відсутність цілісної системи індикаторів для опису VUCA-ризиків і логіку колективної дії мережевих спільнот. Також помітна лакуна між подієвим та семантичним (мережевим) вимірами суспільно-політичних процесів, яку ми на основі синтезу методик розглянутих вище напрямів пропонуємо заповнити, застосовуючи інтегральний вектор $\{V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi\}$ – поєднання вимірюваних величин V, U, C, A з мережевими метриками *Reply Latency (RL)* – час відгуку спільноти, *Connection Density (CD)* – густота мережевої взаємодії, *Coordination Efficiency (CE)* – ефективність координації, *Participation Index (Pi)* – індекс участі (п. 1.2). Запропонована матриця поєднує можливості аналізу подієвих рядів (волатильність), мережевих

топологій (складність), фреймового текст-майнінгу (амбівалентність) із кількісними вимірами мережевої динаміки. Тобто йдеться про виконання завдання відтвореного, комплексного й обґрунтованого аналізу політичних проблем глобального розвитку на основі міждисциплінарної операціоналізації.

На основі розглянутих джерел можемо виокремити шість основних методологічних напрямів у дослідженні VUCA-процесів та ідентифікувати існуючі прогалини.

По-перше, це розвиток кількісних підходів, рух від описових наративів до моделювання, де використовуються коефіцієнти кластеризації, індекси центральності й ін. Проте в цьому аспекті досі не запропоновано системи індикаторів для поєднання аналізу VUCA та колаборативної активності. Тому пропонуємо згадану вище комбінацію показників із застосуванням мережевих метрик й індикаторів VUCA, із метою здійснення статистично коректного порівняння різних ситуацій.

По-друге – міжрівнева валідація. Попри наявність численних досліджень, що кількісно описують процеси в мережі (наприклад «вибухи» комунікаційної активності), не простежуємо спроби пов'язати цей мікрорівень із системними процесами соціально-політичної динаміки. Натомість у цьому дослідженні встановлено, наприклад, взаємозв'язок між швидкою мережевою реакцією та ефективною координацією в межах визначеного часового вікна й суспільною волатильністю та складністю, тобто поєднання причинно-наслідкових ланок «миттєва реакція – добова турбулентність – довгострокова політична траєкторія».

По-третє – український контекст. У рамці VUCA досі не виконано досліджень, які б системно охоплювали події Майдану 2013–2014 рр., гібридної російської агресії та процесів євроінтеграції. Ми розглядаємо українські кейси – від революційної мобілізації до вікіспільноти й процесів зближення з Європейським Союзом – із метою їх фіксації в сценарних рамках, придатних для моніторингу та прогнозування.

По-четверте – геополітичний вимір, а також європейська інтеграція. Як зазначено, досі VUCA – це термін переважно управлінський або військовий, який, проте, має значний потенціал для застосування в дослідженні сучасних глобальних процесів, багатополярного порядку й регіональної інтеграції, що ми й пропонуємо.

По-п'яте, це порівняльне вивчення протестів. Незважаючи на значні масиви даних і результатів досліджень протестних кейсів – від «Арабської весни» до Майдану, гонконзької мобілізації й руху *Stop the Steal*, доцільно було додати єдину систему координат для порівняння різних «хвиль» мобілізації. Ми зіставляємо ці та інші кейси, пропонуючи зроблену на кількісній основі типізацію сценаріїв.

По-шосте – розгляд колаборативної комунікації як фактора VUCA. Поняття «колективної дії» як явище самоорганізації в межах протестів описане давно, проте це не розглядалося як чинник нестабільності. Щодо впливу колективної мережовості ми демонструємо протилежні механізми – «колаборативність як ризик» і «колаборативність як стійкість». Так, висока під час протестів у Білорусі (2020 р.) густота комунікацій у Telegram-каналах спровокувала підняття до критичних рівнів волатильності й неоднозначності, чим скористалися зовнішні актори. Натомість модульна структура спільноти редакторів *Wikipedia-UA* на початку повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2024 р. завдяки швидкому фактчекінгу допомогла стабілізувати інформаційний простір.

Отже ми пропонуємо уніфіковані кількісні індикатори, поєднуємо мікро- й макропроцеси, аналізуємо український, макрорегіональний (європейський) і глобальний контекст та інтегруємо феномен колаборативної комунікації крізь призму VUCA в парадигму міжнародних відносин.

Явища й процеси нестабільності сучасного світу викликають реакцію дослідників. Окрім VUCA, цей контекст описують і послідовники інших концепцій, як-от BANI (крихкість (вразливість до раптових змін), тривожність (через постійну невизначеність), нелінійність (як наслідок – непередбачуваність), незрозумілість), представлена футурологом Дж. Кашіо в статті «*Зіткнувшись з епохою хаосу*» [271]. Цю концепцію вже широко використовують економісти й соціологи [34; 259], але її цілком можна застосувати й у сфері міжнародних відносин, яку можна досліджувати з погляду VUCA, по-іншому враховуючи сучасні виклики, тенденції та реалії. Відомі й інші концепції, наприклад VUCA 2.0 [530], VUCA 3.0 або VUCA n+1 [1010], але принципово суті

проблеми це не змінює, тому в цьому дослідженні зосередимося на такій формулі для опису нестабільності сучасного світу, як VUCA.

Узагальнюючи, опишемо концепт «Світ VUCA» як глобальний контекст, якому притаманні критично швидкі зміни, невизначеність, складність і неоднозначність, що потребує більшої гнучкості, адаптивності та швидкої реакції на нові виклики. Волатильність проявляється в раптових коливаннях економічної кон'юнктури або політичних кризах, невизначеність означає проблемність прогнозування у зв'язку зі зростанням кількості суперечливої інформації, складність віддзеркалює дію значної кількості взаємопов'язаних чинників, що призводить до нерозуміння ситуації, але суттєво впливає на перебіг глобальних подій, а неоднозначність унаслідок відсутності чіткості в тлумаченні подій і явищ призводить до відмінності в інтерпретаціях різними сторонами, а відтак – до знов-таки непрогнозованості наслідків прийнятих рішень.

Тобто міждисциплінарний потенціал концепції VUCA використано для вибору аналітичної рамки осмислення складності сучасних глобальних процесів, застосовуючи її для дослідження протестної мобілізації, політичної комунікації та управління процесами на міжнародній арені.

Комунікаційна основа VUCA-середовища

Розглянемо роль комунікації як чинника формування світу VUCA. Одним із наших головних припущень є те, що сучасна VUCA-реальність значною мірою зумовлена характером комунікаційної системи, яка трансформувалася від ієрархічної до інтерактивної та мережевої, де функції комунікатора змістилися від професіоналів до звичайних користувачів, котрі виступають як джерело й транслятор контенту. Водночас архітектура такої мережевої комунікації нестабільна, залежить від ситуаційної динаміки й зовнішніх стимулів, у зв'язку з чим управління такою комунікацією схиляється до маніпулятивного супроводу для формування цільових інтерпретацій та відповідного акцентування.

У зв'язку зі значною топологічною складністю мереж соціальної комунікації ускладнюються також координація й стратегічне планування. Адже численні осередки мережевої активності не мають сталих інституційних меж, вони динамічні, залежать

від ситуаційних подразників і піддатливі до «вірусності» (про це йтиметься далі) й «самопідживлення».

В економіці це проявляється в появі численних офіційних і неформальних суб'єктів та об'єднань, що швидко реагують на зміни попиту, формуючи відповідні продукційні й логістичні системи. На загальносуспільному, глобальному рівнях ефективність мережевої координації продемонстровано під час пандемії COVID-19, коли внаслідок миттєвого поширення інформації консолідувалась активність навколо однієї теми, витіснивши політичний порядок денний. Результатом стало загальне генерування масового змісту (меми, дописи), стимулювання попиту на відповідні продукти, як-от технології дистанційного навчання, медичні вироби, послуги з доставки тощо. При тому такі активності розвинулися спонтанно, їх не прогнозували навіть у короткому часовому діапазоні.

А. Стхапіт зазначає, що внаслідок пандемії COVID-19 відбулися значні зміни в економіці та суспільстві, що потребує управлінської адаптації до нових умов [1018]. Ці нові умови відповідають концепції VUCA, що підкреслює С. Лернер у контексті вивчення наслідків пандемії для групи Вишеградських країн [721]. Пандемія висвітлила характерні риси світу VUCA – непередбачуваність і швидкість глобального відгуку (одночасні карантинні заходи, радикальна зміна в більшості сфер суспільного життя в більшості країн), складність ситуації (волатильність енергетичних ринків, коливань попиту на стратегічну сировину та низку продуктів світової торгівлі), неоднозначність економічних процесів і політичної картини (дестабілізація фінансових ринків, посилення ризиків помилкових рішень, зниження довіри до прогнозів).

Незважаючи на доступність потужного аналітичного й прогнозного інструментарію та наявність досвіду, протягом останніх десятиліть спостерігаємо проблемність у прогнозуванні глобальних економічних процесів. Так, після загалом очікуваної фінансової кризи 2008 р., що виникла на тлі завчасно описаних економічних передумов і була врахована в прогнозах, ситуація 2020 р., спричинена пандемією COVID-19, стала прикладом різкої, несподіваної дестабілізації. Уже під час поширення вірусу, на початку 2020 р., за оцінками МВФ, глобальна економічна ситуація

видавалася досить стабільною – зростання світового ВВП у річному підсумку мало скоротитися до 3,5 % (для розвинених економік – 1,7 %) [618]. Однак уже в березні ОЕСР суттєво переглянуто оцінки у зв'язку з різким падінням економічної активності – за перший квартал скорочення економік країн G20 у річному вимірі досягло 3,4 % [854; 855]. Наслідки пандемії охопили всі сектори глобальної економіки й виявилися системними [557].

Важливо, що серед причин такого стрімкого зламу стали особливості масової комунікації. Так, криза 2008 р. розвивалася поступово, у межах логіки фінансової глобалізації, із можливістю інформаційної адаптації та чіткими попередніми сигналами на іпотечному ринку США [1146]. Пандемія свинячого грипу (H1N1) у 2009 р. також фіксувалася ще до її поширення й, хоча й була досить потужною (до 1,4 млн випадків захворювання), суттєво не вплинула на макроекономічні показники, які швидко відновилися [663].

Від часу завершення глобальної кризи 2008 р. до початку пандемії COVID-19 відбулася суттєва трансформація інформаційно-комунікаційної сфери, пов'язана з масовим доступом до інтернету й зростанням соціальних мереж, становленням децентралізованих і відкритих форм узаємодії. Це безпосередньо вплинуло на рівень нестабільності, що, як відзначається на рівні Всесвітнього економічного форуму, охопила всі сфери глобального бізнесу [675].

Тобто в період 2008–2009 рр. для глобальної системи була характерна більша передбачуваність. Але в той час ще не проявився повною мірою фактор мережевої комунікаційної мобілізації. А про ризики масової медіакомунікації в умовах трансформації процесів обміну інформацією, що змінює суспільні уявлення про ризики, попереджали ще в середині 1980-х. У цьому контексті У. Бек стверджує про формування фундаменту для «суспільства ризику» [192].

Медіа спроможні формувати соціальну реальність, їх перформативну силу підкреслював П. Бурдьє [231]. Під час пандемії COVID-19 це мало наслідком вибухове зростання інформації, значною мірою фейкової або маніпулятивної. Цей інформаційний потік кваліфіковано ВООЗ як комунікаційну кризу через надлишок достовірної й

недостовірної інформації та навмисної дезінформації («інфодемія») [1170]. Головну роль у цьому контексті відіграли соціальні мережі, у зв'язку з чим підвищувалася непередбачуваність суспільних реакцій. Наслідком зростання соціальних мереж під час пандемії стало поширення неправдивої інформації «швидше за саму хворобу», що призвело до паніки, економічних потрясінь і психологічного стресу [820]. Таку комунікаційну активність, що впливає на глобальну інформаційну взаємодію, розглядають як окремий тип ризику [133]. Унаслідок комунікаційної реакції на пандемію проявилися такі компоненти середовища VUCA, як комунікаційна неоднозначність, економічна волатильність й управлінська невизначеність, з ускладненим розумінням ситуації та проблемністю прийняття рішень [544; 951].

Пандемія COVID-19 показала, що соціальні мережі є й каналами поширення сигналів нестабільності, і середовищем, яке їх посилює або демпфує. Ті самі інфраструктури, що прискорювали інфодемію та конфлікт інтерпретацій, водночас забезпечували крауд-збір даних, взаємодопомогу, координацію волонтерських і професійних спільнот. Проявився феномен колаборативної комунікації – мережевий процес спільної дії, у якому учасники одночасно споживають і продукують зміст, дані та інструменти, координуючи внески без централізованого керування (детальніше про основи такої взаємодії – у розділі 2). Її ядро – ко-виробництво артефактів, що мають практичну цінність і можуть бути відтворені іншими: від карт та баз даних до наративів, протоколів взаємодії й рішень «хто-що-робить-коли». На відміну від трансляційної (односторонньої) або суто дискусійної (деліберативної) комунікації, мережева колаборація зорієнтована на результат і координацію: вона використовує відкритість доступу, модульність завдань, прозорість процедур і верифікованість внесків, аби знизити транзакційні витрати й масштабувати участь. Учасники виступають не аудиторією, а співвиробниками, які діють за логікою самодобору ролей і взаємної підзвітності; довіра формується через публічну історію правок, перевірки з кількох джерел та швидкі цикли зворотного зв'язку.

За наявності критичної маси й інституційної чутливості такі мережеві продукти переходять у політичну площину: стають основою для мобілізації, впливають на

порядок денний, інформують політики або спричиняють інституційні відповіді на національному та міжнародному рівнях. У політичному контексті колаборативна комунікація трактується як мережевий процес спільного створення політично релевантних продуктів (даних, знань, наративів, координаційних сигналів), спроможних індукувати інституційну реакцію на національному чи міжнародному рівні. На відміну від деліберації, де основна мета – публічне обговорення з наданням причин і набуттям легітимності рішень (за логікою комунікативної раціональності та «між фактами й нормами») [558; 559], колаборація орієнтована на ко-виробництво та швидку координацію дії у відкритих мережах; її результатом є не стільки згоджене судження, скільки відтворюваний артефакт або скоординована дія, що входить у політичний цикл. При цьому «системний» погляд на деліберативну демократію дає змогу розвести ролі: форуми деліберації забезпечують обґрунтування й легітимацію, а мережеві колаборації – інформаційні та організаційні внески, на яких тримаються інші ланки системи [758].

У цьому дослідженні прикметник «колаборативний» і похідний термін «колаборативна комунікація» вживаються як переклад і калька з англ. *collaborative* у значенні «заснований на спільній діяльності багатьох учасників, мережевий, взаємовигідний». Ці терміни не пов'язані з негативними конотаціями слова «колаборація» як співпраці з окупаційними режимами, що закріпилися в сучасному політичному дискурсі. Структурно «колаборативна комунікація» в дисертації позначає комунікацію в режимі масового співробітництва у відкритих мережевих спільнотах.

Мотиваційна логіка учасників у такому «спільнотворенні» поєднує «просюмпцію» (продукування під час споживання) та «прод'юсейдж» – безперервну спільну розробку контенту й інструментів у модульних, відкритих екосистемах [243; 1065]. Це відповідає ширшій парадигмі партисипативної культури, де межа між виробниками та аудиторіями розмивається, а учасники накопичують як приватні, так і публічні вигоди [630]. На макрорівні таку логіку описано як «commons-based peer production», що знижує транзакційні бар'єри до участі та дає мережам здатність

продувати знання і вплив поза ієрархіями [203]. У політичному вимірі колаборативна комунікація стає механізмом трансляції мікрорівневих ініціатив у макронаслідки: персоналізовані «кадри дії» масштабуються без жорстких організацій (*connective action*), а вузлові внески окремих учасників набувають значення «підприємців норм» (*norm entrepreneurs*) у міжнародній політиці (актори (окремі люди або малі групи), які свідомо просувають нові «належні» стандарти поведінки в політиці: формулюють проблему, задають мовні рамки та докази, будують мережі підтримки й переконують критичну масу інших акторів прийняти цю норму [489] за умови досягнення критичної маси та під'єднання до інституційних «носіїв масштабу». Це пояснює, як із мережових спільнот постають політичні продукти – від відкритих корпусів знань до коаліцій, рішень і змін правил [208; 659].

Отже, деліберация відповідає за нормативно-процедурну якість публічних рішень, тоді як колаборація – за спроможність мереж швидко виробляти знання, координаційні сигнали та інструменти дії; у VUCA-середовищі саме цей «виробничо-координаційний» компонент визначає, чи буде нестабільність демпфована, чи посилена.

У цьому дослідженні ми рухаємося від характеристики інформаційно-медійного ландшафту до аналізу механізмів, через які комунікація перетворюється на політичний вплив. Такий перехід порушує питання політичної суб'єктності учасників колаборативної взаємодії: у VUCA-умовах аудиторії, мережеві спільноти та платформи перестають бути лише каналами або тлом і спроможні ініціювати порядок денний, координувати дії й індукувати інституційні відповіді. Щоб уникнути редукції цих ефектів до «медіавпливів» і забезпечити коректну операціоналізацію подальших змінних, доцільно зафіксувати аналітичні критерії суб'єктності мережових практик.

Суб'єктність не зводиться до держави чи формальних організацій; вона виникає там, де актор спроможний артикулювати колективний інтерес, координувати дію та впливати на правила або розподіл ресурсів, забезпечуючи мінімальний рівень легітимації й підзвітності. У такій логіці горизонтальні колаборативні мережі набувають функціональної суб'єктності, коли їх взаємодія змінює порядок денний або спричиняє

інституційні відповіді на національному чи міжнародному рівнях. Така суб'єктність трактується як ситуативна: вона з'являється в моменті, коли мережеві практики продукують вимірювані наслідки для безпекових режимів і зовнішньополітичних рішень, а не лише медіаефекти. Відтак, ураховуючи трансформацію інформаційно-комунікаційного середовища, бачимо системний взаємозв'язок між формувальним впливом сучасної медіасфери й посиленням проявів VUCA.

Учасники колаборативної комунікації розглядаються як суб'єкти політики за умов наявності колективної агентивності, стійкої координації та верифікованого впливу на порядок денний, рішення й норми. Такий підхід узгоджується із сучасними версіями деліберативної демократії, де суб'єктами є не лише політики та експерти, а й інституції громадянського суспільства; водночас зберігається вимога до процедур публічності, підзвітності і якості дискусії (щоб відрізнити деліберацію від її квазіформ). Це підкреслює Н. Ротар [46], фіксуючи еволюцію від «вузького» кола суб'єктів до інклюзивних форм участі та водночас застерігаючи щодо квазіделіберативних практик, що підміняють реальне обговорення.

У міжнародно-політичному вимірі визнання такої суб'єктності має підстави в мейнстрімі міжнародних відносин. По-перше, ще Р. Кеогейн і Дж. Най показали, що держави не єдині актори у світовій політиці: «множинні канали» взаємодії створюють умови, за яких транснаціональні організації й мережі впливають на політичні процеси, часто поза прямим контролем урядів [666]. По-друге, М. Кек і К. Сіккінк описали «бумеранг-патерн» адвокаційних мереж, коли локальні актори вибудовують транскордонні коаліції, що тиском «ззовні» змінюють позиції держав [659] – приклад мережевої суб'єктності з вимірюваними політичними наслідками. По-третє, у логіці «governance without government» (Дж. Н. Розенау, Е.-О. Чемп'єль) міжнародний порядок твориться багатьма суб'єктами за відсутності централізованої влади [943]; це безпосередньо відкриває простір для політичної ролі мереж і платформ. По-четверте, Д. Авант, М. Фіннемор та С. Селл уводять поняття «глобальних губернаторів» – від міжнародних організацій і корпорацій до професійних асоціацій та адвокаційних мереж, що реально керують сферами політики на транснаціональному рівні [152].

Нарешті, цифрова мережевість надала цій суб'єктності нову організаційну логіку: у моделі «конективної дії» (В.-Л. Беннет, А. Сегерберг) великомасштабна координація досягається через персоналізовані, медіаційні зв'язки, а не лише через традиційні організації [208]; М. Кастельс показує, як комунікаційна влада перетворює мережеві рухи на чинник політичних змін [274].

Ці висновки сумісні зі структурною рамкою міжнародних політичних систем: Б. Б'юзан розрізняє «international political system» і «world political system/society», уточнюючи склад акторів та поля дії [260]; конструктивістська перспектива (А. Вендт [1148], М. Фіннемор, К. Сіккінк [489] пояснюють, як через комунікацію та норми актори переконфігурують ідентичності, інтереси та правила й, відповідно, впливають на траєкторії (де)стабілізації).

Політична суб'єктність у мережевих процесах не обмежується колективами або інституціями; вона трактується як функціональна здатність актора артикулювати вимоги та індукувати інституційну відповідь. У цифровому середовищі така суб'єктність є ситуативною: окремий учасник набуває її тоді, коли персоналізовані дії й смисли, поширені через мережі, запускають колективну участь і спричиняють вимірювані політичні наслідки. Цей підхід узгоджується з логікою *connective action*, яка описує роль індивідів у цифрових мережах як «організаційних агентів», а персоналізовані «кадри дії» масштабуються без жорстких ієрархій [207]. Додатковий аналітичний ґрунт дає концепція *networked individualism*, що фіксує зсув від групоцентричних структур до егоцентричних мереж і, отже, зростання індивідуальної дієздатності в громадянських та політичних процесах [917].

Теорія *commons-based peer production* показує, як модульність і низькі транзакційні витрати відкритої співпраці створюють для індивіда канали впливу поза ієрархіями: вузлові внески окремих учасників можуть ініціювати вироблення знань, коригування порядку денного або формування коаліцій [203]. На рівні механізмів контентної політики мікропроцеси – брокерство, дифузія, порогові рішення – пояснюють, як індивідуальні дії запускають каскади мобілізації та змінюють траєкторії подій [777]. У глобальному вимірі концепція «підприємців норм» описує,

як поодинокі актори започатковують зміни, коли спроможні переконати критичну масу й під'єднати інституційних «носіїв масштабу» (М. Фіннемор, К. Сіккінк [489]), а дослідження транснаціональних адвокаційних мереж фіксують, як індивідуальні ініціативи набувають політичної сили через «бумеранг»-ефекти та мережеву координацію (М. Е. Кек, К. Сіккінк [659]). Динаміка «від мережі до площі» в сучасних рухах також демонструє, як особисті ініціативи й фрейми можуть резонувати, перетворюючись на тиск на інституції (М. Кастельс [276]).

У підсумку, трактування учасників колаборативної комунікації як умовних суб'єктів політики – за наявності агентивності, координації та підтвердженого впливу – узгоджується і з сучасними підходами до деліберації, і з провідними теоріями міжнародних відносин, де мережеві й інституційні актори визнаються реальними носіями політичної дії в межах міжнародних політичних систем.

Із позиції цього дослідження, саме конфігурація сучасної медіасфери – передусім соціальних мереж як інфраструктур швидкого поширення та координації – модулює ефекти такої суб'єктності: ті самі канали спроможні як посилювати турбулентність, так і забезпечувати режими самоорганізації й верифікації. У VUCA-оптиці це означає, що інформаційні платформи безпосередньо транслують у політичні процеси волатильність, невизначеність, складність і багатозначність, задаючи рамки для управлінських рішень та колективної дії.

Ураховуючи трансформацію інформаційно-комунікаційного середовища, бачимо системний взаємозв'язок між формувальним впливом сучасної медіасфери й посиленням проявів VUCA, що можна інтерпретувати в контексті пошуку загальної моделі розгортання кризових явищ у суспільстві. У такому контексті основними ознаками впливу сучасної масової комунікації на реакції цільових аудиторій є інформаційна волатильність, ефект невизначеності та інформаційна складність і неоднозначність. Недостовірність та нестабільність інформації породжують стрімкі зміни суспільних настроїв і дестабілізацію на ринках та в стратегічному плануванні; паніка й недостатність достовірної інформації викликають утрату орієнтирів для планування та неможливість прогнозування; надто велика кількість джерел і суперечливість трактувань заплутують

загальну картину, призводячи до ускладнення аналізу ситуації для прийняття адекватних рішень, знижується когерентна реактивність соціуму.

Тобто масова колаборативна комунікація в середовищі VUCA стає джерелом дезорієнтуючого інформаційного шуму, але водночас забезпечує можливість доступу до критично значущої інформації. Важливо, що сучасна інформаційно-комунікаційна інфраструктура спроможна забезпечити максимальну швидкість і візуалізацію, а отже – емоційність, сприяє поширенню інформації, що потенційно здатна підсилювати чинники нестабільності. У результаті трансформації інформаційної основи сучасного суспільства, передусім унаслідок упровадження цифрових технологій, комунікація стає головною рушійною силою формування VUCA-середовища, де класичні моделі управління, прогнозування й стабільності потребують докорінного переосмислення. Феномен масової комунікації, із такого погляду на природу сучасних криз, відіграє функціональну та структуроутворювальну роль, коли інформаційні потоки активно детермінують динаміку нестабільності.

Міжнародні відносини в умовах VUCA

Адаптація концепції VUCA як аналітичної рамки для осмислення сфери міжнародних відносин перебуває на початковій стадії. У науковій літературі спостерігаємо дефіцит цілісних досліджень VUCA як системного чинника трансформації міжнародної політики, хоча на підставі окремих емпіричних і теоретичних розвідок можемо говорити про її поступове входження в предметне поле політичної науки, зокрема в аспекті міжнародної аналітики (Федонюк С. [75]). Серед прикладів – використання стохастичних моделей, орієнтованих на акторів, у поєднанні з марковським моделюванням еволюції мережі як продуктивний альтернативний метод моделювання міждержавних альянсів, здійснене К. Ворреном [1133]. Науковець, хоча й не називає це VUCA-контекстом, аналізує основні ознаки середовища нестабільності – стохастичність і марківські симуляції (що ми розглянемо в наступних розділах). Використання таких моделей уможливлює врахування в розвитку міждержавних конфігурацій структурної складності й динамічної невизначеності, забезпечуючи прогнозну основу для альянсів у нестабільному глобальному середовищі.

С. Хейнонен зі співавторами інтерпретують умови VUCA в контексті енергетичної безпеки, підкреслюючи, що нестабільність постачань енергоносіїв і перехід до відновлюваної енергетики потребують нових підходів, заснованих на аналізі слабких сигналів та здатності до гнучкого реагування в умовах високої динаміки середовища [573].

Ще одним напрямом є дослідження технологій в аспекті їх VUCA-впливу на сферу міжнародної безпеки. Б. Мартінс доводить вплив на геополітичну взаємодію волатильності, складності й невизначеності у взаємозв'язку з технологічними інноваціями [771].

Дослідницький інтерес становить також проблема інституційної нестабільності у світі VUCA. Е. Мур, К. Брандл і Л. Дау демонструють, як на кейсі Аргентини зовнішні фактори нестабільності, актуалізовані під впливом міжнародних організацій, спричиняють формування внутрішнього дестабілізаційного середовища, провокуючи інституційні розколи [814].

Розглянуті приклади, хоч і фрагментарно, охоплюють VUCA-проблематику в дослідженні міжнародних процесів, але загалом свідчать про посилення уваги до цієї парадигми, принаймні в контексті інституційної стабільності, енергетики й безпеки.

Простежуючи контекст досліджень нестабільності, можемо відзначити, що окремі компоненти парадигми VUCA включено в аналітику міжнародних відносин уже досить давно. Із цього погляду, як приклад, наведемо дослідження трансформації безпекового дискурсу США в період після Другої світової війни, виконане С. Далбі ще на початку 1990-х [348]. У згаданій праці світ описано як складний, фрагментований і мінливий, в основу американської зовнішньої політики покладено неоднозначність понять, сама вона характеризується динамізмом у середовищі, де змінювалася кількість держав, відбувалися розпади імперій та зміни союзників. Цей період характеризувався, за словами автора, глибокою невизначеністю, що змушувало країну до постійної адаптації й багаторівневого політичного аналізу. Хоча науковець не використовує, власне, термін VUCA, застосовано підходи, що відповідають цій сучасній концепції.

Після завершення холодної війни становлення аналітичної рамки з фокусом на нестабільності в політичній науці посилювалося. Розпад соціалістичного блоку, загострення локальних конфліктів, невизначеність цілей альянсів, утрата усталених ієрархій призвели до появи численних точок напруги. У дослідженні Робертса підкреслено, що розпад СРСР, утворення нових держав, зростання локальних конфліктів і нестабільність альянсів спричинили до зникнення чітких ієрархій та появи множинних точок напруги в Балканському регіоні, на Кавказі й Близькому Сході та ін. А. Робертс підкреслює: «Потрібно визнати множинність перспектив, які існують у світі після холодної війни» [937, с. 335]. Міжнародні відносини вступили в період зростання складності, що стверджує Дж. Кіршнер, аналізуючи трансформації міжнародної політики в напрямі постійної адаптації до збурень, викликаних зростанням непередбачуваних криз, ринковою волатильністю й глобалізацією фінансових потоків [679]. Тобто застосування положень концепції VUCA в дослідженні міжнародних відносин має історичну тяглість, з аналітичною глибиною фіксуючи сталі риси нестабільності ще до оформлення в цій сфері терміна VUCA.

Глибока трансформація міжнародної системи після завершення холодної війни ускладнила архітектуру міжнародних відносин, створюючи нові ризики, що потребували відповідної адаптації від держав. Це, зокрема, доводить Дж. Лю на прикладі адаптації політики Китаю в умовах геополітичних зсувів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні після завершення епохи біполярного світу [745]. М. Кокс підкреслює актуальність ситуацій стратегічної невизначеності під дією зрушень у світовій ієрархії. У роботах науковця розкрито проблематику лідерства в епоху глобальних змін з акцентом на тому, що зрушення у світовій ієрархії сприяють формуванню ситуацій стратегічної невизначеності [337], а В. Вольфорс загалом описує кінець біполярної системи як неочікувану подію, що спричинила потребу в перегляді підходів у теорії міжнародних відносин [1166]. У цьому контексті згадаємо також Т. Хопмана, який підкреслює невідповідність застарілих теоретичних парадигм, що не змогли передбачити настільки радикальні зміни, як раптовий крах системи, реальності постбіполярного світу [600].

На думку Р. Сінгха, унаслідок асиметричних загроз, якими стали терористичні атаки 11 вересня 2001 р., докорінних змін зазнали уявлення про безпеку, адже держави змушені реагувати за умов радикальної непередбачуваності [996].

На важливості концепції складних міжнародних відносин з урахуванням нелінійності глобальних процесів і багаторівневої взаємозалежності наполягає Е. Кавальські [657], а К. Леманн трактує складність як ключ до аналізу міжнародної політики та підкреслює неефективність традиційних моделей прийняття рішень у сфері зовнішньої політики на фоні здатності адаптивних систем до самоорганізації [720]. А. Буске й Р. Геєр в огляді стану досліджень міжнародних відносин в аспекті теорії складності (спеціальний випуск *Cambridge Review of International Affairs* [265]), відзначають потребу нового епістемологічного підходу в контексті аналізу глобальних загроз, що виникають на фоні динаміки складних адаптивних систем [233].

Згадані вище А. Робертс і М. Кокс указують, що зростання неоднозначності набуло ознак визначальної характеристики системи міжнародних відносин після холодної війни, що ускладнило прийняття стратегічних рішень. Це стосується багатозначності інтерпретацій причин та наслідків краху біполярного порядку [937] і відповідної трансформації глобального лідерства як головного джерела політичної неоднозначності [337]. А. Робертс також підкреслює потребу прийняття багатоголосості в підходах дослідників на фоні зростання глобальної різноманітності політичних систем [937], а М. Давіла демонструє ускладнення міжнародної дискусії й потребу в перегляді усталених доктринальних підходів у зв'язку з моральною неоднозначністю в питаннях легітимності втручання та застосування сили [354]. Тобто зростання розмаїтості культурних і політичних моделей спричинило посилення неоднозначності й стало предметом для переосмислення.

Отже, невизначеність, що після завершення холодної війни проявилась у появі нових безпекових викликів, нестабільності альянсів і трансформації економічних контекстів на фоні революційних технологічних змін, стала визначальною характеристикою міжнародного порядку, потребуючи нових підходів до аналізу й прогнозування міжнародних систем.

Значущим чинником VUCA-динаміки стали зміни, спричинені розвитком нових ІКТ і комунікаційних систем, пов'язані з цим інформаційні кампанії та кіберзагрози, що провокувало нові конфігурації ризиків і зростання волатильності у сфері міжнародних відносин (Б. Мартінс [771]). С. Лахмірі та С. Бекірос відзначають миттєвість реакції ринків на інформаційні подразники, що ініціює каскадні ефекти [711]. Ускладнюють ситуацію наявність численних і суперечливих джерел інформації та поширення фейкових наративів у соцмережах, спроможних мати хаотичні наслідки.

Отже, розмаїтість сучасного світу, а також інтернет і новітні технології спричинили формування нової архітектури міжнародної взаємодії за участі урядів, громадянського суспільства й бізнесу, що діють у тісній узаємозалежності. За таких умов підвищуються ризики неконтрольованих наслідків, що миттєво поширюються, незважаючи на кордони, а спроможність до стратегічної координації на глобальному рівні обмежена багатоканальністю інформаційних потоків. Загалом, суспільні трансформації в сучасну епоху формують рамки міжнародних відносин, що відповідають логіці VUCA.

VUCA як інструмент аналізу суспільно-політичних процесів: чотиривимірна аналітична призма

Операціоналізація компонентів VUCA

Для того щоб виміряти мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність конкретних процесів, доповнимо аналітичну рамку VUCA кількісним апаратом. Із цією метою пропонуємо процедуру для перетворення всіх чотирьох вимірів у порівняльні числові показники, що дасть змогу розглядати різні кейси в єдиній координатній системі дослідження політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку.

Спочатку розкриємо операційні дефініції компонентів VUCA в аспекті пояснення динаміки міжнародних соціально-політичних процесів та у взаємозв'язку з групами емпіричних індикаторів:

- *Volatility (V)* означає швидкість й амплітуду зміни подій, наприклад частота та різкість інформаційних «спалахів» у протестних кейсах, раптових дипломатичних кроків, що змінюють стан системи, кількісно виражені в результатах підрахунку пікових інцидентів у подієвих рядах;

- *Uncertainty* (U) – непередбачуваність, що пов'язана, передусім, із мінливістю правил гри й вимірюється стандартним відхиленням «прогноз–факт»;
- *Complexity* (C) відображає кількість узаємозалежних елементів і рівень їх нелінійної взаємодії, стосовно мережевих систем – це короткі комунікаційні шляхи, високий кластерний коефіцієнт та емерджентні структури;
- *Ambiguity* (A) показує множинність і суперечливість інтерпретацій фактів; за високого A в медійному чи політичному дискурсі не домінує жоден фрейм, що можна обчислити за допомогою семантичного аналізу текстів.

Компоненти VUCA взаємно пов'язані; зростання складності спричиняє підвищення невизначеності, адже більша кількість елементів потенційно має більше непередбачуваних траєкторій. Значна амбівалентність приховує реальний рівень мінливості, коли внаслідок конкуренції фреймів раптові події сприймаються як «чорні лебеді». А заходи для зменшення волатильності, що додають нові структури та взаємозв'язки, можуть мати побічним наслідком підвищення складності. Завдяки такому взаємозв'язку за допомогою призми VUCA можемо визначити вимір ризику в кожній ситуації, оцінивши синергетичний ефект кількох компонентів і, відповідно, ідентифікувати точку необхідного впливу (прояв якого компонента, якою мірою та з якою стратегічною метою компенсувати) – наприклад застосувати швидку комунікаційну інтервенцію для обмеження неоднозначності чи довгострокове інституційне рішення з метою зменшення складності. Ідеться про те, щоб застосувати чотиривимірну призму як аналітичний каркас, кодуючи кожну ситуацію в координатах V-U-C-A з наступним аналізом відповідних реакцій колаборативних мереж.

Спочатку оберемо універсальну кількісну міру для кожного індикатора, скажімо, п'ятиступеневу (числовий бал 1–5, який можна включити в VUCA-профіль кожного емпіричного кейса. Далі пояснимо способи вимірювання компонентів.

Volatility (V) – швидкоплинність подій, що може означати, наприклад, спалахи сутичок або маршів під час протестної мобілізації, коли кількість таких подій за

фіксований період перевищує звичний рівень. Більша кількість стрибків упродовж визначеного часового вікна (дані можна отримати з відкритих подієвих баз, у яких точно зафіксовано місце й час кожної акції) означає вищий бал. Чим більше таких стрибків упродовж місяця, тим вищий бал V . Умовно, коли спалахів мало, $V = 1$, а якщо ж протест «кипить» щоденними акціями – V наближається до 5.

Uncertainty (U) – *недостатня передбачуваність*, коли за наявності фактів простежуємо недовіру до прогнозів. Цей показник можна отримати, порівнюючи офіційні або експертні оцінки (урядові зведення про «нечисленність» акції) з підтвердженою кількістю учасників, за даними подієвих баз або соціальних мереж (Twitter-дані тощо). Високе значення U означає більшу розбіжність між інституційним прогнозом і фактом.

Complexity (C) – *кількість та запутаність зв'язків* у сучасних мережевих політичних рухах, що може бути визначена за допомогою побудови графа взаємодій із даних, отриманих із соціальної мережі. Якщо шлях між активістами короткий, а «вузли» згруповані, то мережа складна й отримує високий бал C . У цьому контексті можна використати запропоновану в п. 3.1 модель колаборативного комунікаційного потенціалу, яка показує вузли, що спроможні «поглинати» напругу під час різких змін ситуації, хоча в цьому дослідженні ми такого завдання не ставили.

Ambiguity (A) – *множинність трактувань* відображає кількість конкуруючих довкола події фреймів, що технічно можна визначити за допомогою, наприклад, інструменту корпусного аналізу *Voyant Tools* або ін. За наявності одного або кількох споріднених наративів неоднозначність невелика, а якщо думок десятки й жодна з них не домінує, то A прямує до 5.

Отже, кожен кейс отримує підпис, наприклад $[V-5, U-4, C-3, A-4]$. Приклади джерел даних і принципів розрахунків наведено в додатку К. Як бачимо, для позначення рівня волатильності використано дані про кількість інцидентів із відкритої подієвої бази *ACLED* та *U.S. Crisis Monitor*, потім у кожному кейсі рахуємо кількість стрибків числа інцидентів за місяць (коли частота інцидентів була вищою 90-го перцентилля). Увесь

діапазон таких стрибків ділимо на п'ять квінтилів, у результаті чого найбурхливіші ситуації (верхні 20 %) отримують $V = 5$, а найспокійніші – $V = 1$.

Для *Uncertainty* за той самий часовий період зіставляємо дані з офіційних чи експертних прогнозів, – якщо уряд прогнозував «невеликий марш», а фактично відбулося блокування аеропорту, то розрив між прогнозом і фактом значний. Стандартне відхилення такої помилки нормується до 0–1 і також ділиться на квінтилі.

Для отримання індикатора *Complexity* здійснюємо вимірювання характеристик мережі класичними метриками – середньою довжиною шляху (L) і кластерним коефіцієнтом (CC). Робимо інверсію L , оскільки коротші шляхи означають вищий «бал», додаємо до CC й усереднюємо за формулою $Sx = (1/L + CC)/2$, отримуючи число між 0 і 1, яке шляхом квінтилізації переводимо в підсумковий бал.

Первинним джерелом для розрахунку *Ambiguity* є тексти, які опрацьовуємо за допомогою *Voyant Tools* на предмет ідентифікації кількості рівноправних фреймів, що описують подію. Якщо, наприклад, 70 % корпусу займають два головні наративи, то неоднозначність низька, а якщо серед десятка фреймів жоден не домінує, то A дорівнює 5.

Зазначимо, що для отримання результату допустимо використовувати як «сирі» дані, зібрані безпосередньо для аналізу відповідних кейсів із первинних ресурсів (наприклад соціальні мережі), так і доступні з відкритих баз, з опублікованих дасетів, наведені в наукових дослідженнях і звітах. Проаналізовані кейси стосуються подій, що відбувались у минулому, деякі – понад десятиліття тому, у зв'язку з цим збір первинних даних ускладнено. Проте, ураховуючи характер поставлених завдань, отримати прийнятні результати можна й шляхом використання достовірної вторинної інформації.

Для оформлення метрик у п'ятибальній шкалі всі отримані числа (частота подій, σ -помилка прогнозу, композит Sx , частка фреймів) приводяться до діапазону 0–1, після чого діляться на п'ять квінтилів і присвоюються центри (0,1 – бал 1, 0,3 – 2, 0,5 – 3, 0,7 – 4, 0,9 – 5). Отримані показники інтегруються з мережевими метриками й показниками міжнародного впливу (див. п. 1.2), після чого виконуються загальне

порівняння та сценарна класифікація з урахуванням взаємозв'язку компонентів VUCA, адже під час раптової щільної мобілізації (протести в Гонконгу, BLM) майже завжди спостерігають високі значення волатильності й складності зі швидкою реакцією мережі та високим рівнем багатозначності публічного дискурсу. У результаті кластер-аналізу отримаємо типові сценарії («вибухово-густі», «ройові», «дифузно-амбівалентні» тощо), що дає змогу фіксувати випадки, коли комбінація вимірів виходить за звичні траєкторії (ідентифікація «чорних лебедів»).

Тому можемо констатувати, що запропонований маркер $[V, U, C, A]$ дає кількісні орієнтири для ідентифікації причин, наприклад вибуховості протестного руху. Тобто підпис $[V-x, U-y, C-z, A-w]$ повідомляє, наскільки швидко «кипить» подія (V), розвиток ситуації не відповідає прогностичній моделі (U), організована (самоорганізована) мережа, щоб амортизувати або посилити кризу (C) й наскільки суперечливий інформаційний ландшафт навколо події (A).

Оскільки дані кодуються чотирма каналами, то з'являється можливість установити залежності, наприклад, між спалахами волатильності (V) та зростанням невизначеності (U), що ускладнює мережеву структуру (C) та, природно, провокує альтернативні трактування (A).

Після аналізу й порівняння репрезентативних кейсів їх можна кластеризувати за домінантним ризиком, показавши, які конфігурації VUCA спричиняють вибуховість рухів, а на основі яких можна прогнозувати затяжні протистояння й, отже, розробляти сценарії деескалації (або ескалації), що належить до прикладної сфери кризового управління та міжнародної безпеки. У підсумку можна виводити відповідні рекомендації для інформаційної та зовнішньої політики щодо превентивної комунікації або фреймінгу подій.

Зазначимо, що чотиривимірна призма VUCA забезпечує послідовність, цілісність і відтворюваність, закриваючи методичну прогалину в дослідженнях глобальної турбулентності й колаборативної комунікації. У наступних розділах поєднано описові характеристики та вимірювані порівняння задля підсилення наукової й практичної цінності дослідження.

VUCA як інструмент аналізу суспільно-політичних процесів

Із погляду міжнародних студій, поняття VUCA виходить за межі управлінської характеристики «хаотичності» світу й постає як системний аналітичний ключ, застосовний до явищ, які формують політичний ландшафт на рівнях від національного до глобального. Так, *Volatility* відображає динаміку процесів. Порівнявши кількісні виміри головних подій Майдану 2013–2014 рр., «блискавичних маршів» у Гонконгу з епізодами *#StopTheSteal* у США, отримаємо єдину шкалу різкості ескалації, що висвітлює й ритм протестного натовпу. Але й раптова активізація процесу вступу України до ЄС – це також різка «амплітуда» волатильності, що кількісно можна порівняти з хвилею протестних акцій. Тобто *V* відображає також темп змін у міжнародній політиці.

Uncertainty відображає руйнування усталених сценаріїв. І в кейсах революцій, коли офіційні інституції помилялися щодо потенціалу протестної мобілізації, і у випадку стрімкого розгортання руху прихильників Д. Трампа у 2020 р., і в розвитку ситуації з COVID-19, коли в ЄС застосували експериментальне *agile-governance*, а прогнози виявилися систематично хибними, посилювалися горизонтальні канали комунікації та відбувалася стрімка втрата контролю над наративом. У цьому випадку критично важливі стратегічні комунікації обґрунтовані як інструмент зменшення *U*.

Complexity дає змогу визначити потенціал стійкості процесів. Наприклад, короткі шляхи й високий рівень кластеризації *LINKEG*, основної комунікаційної мережі протестів у Гонконгу, підвищують здатність учасників до самоорганізації під час блокування владою каналів зв'язку. Складна й водночас збалансована топологія мережі дає змогу поглинати удари та залучати глобальну підтримку. Визначення *Complexity* дає змогу співставити, здавалося б, несумірні явища, такі як багат шаровий комунікаційний граф протестів у Гонконгу й розгалужена комунікаційна система органів ЄС, які, проте, однаково характеризуються короткими шляхами та високою кластеризацією. Тому рішення, спрямовані на координацію протестних мереж із метою коригування складності, концептуально застосовні в інституційному дизайні.

Управління *Ambiguity* дає змогу реалізувати стратегії й стосовно соціальних рухів, і в міжнародній політиці, адже значна кількість конкуруючих фреймів ускладнює вироблення спільної політики. Це стосується також поширення руху BLM, що через розшарування фреймів одночасно зазнавав і підтримки, і жорсткої критики, і гібридної агресії РФ з її наративами, коли український контрнратив ще на початку повномасштабного збройного вторгнення зміг скоротити неоднозначність, маркуючи конфлікт як акт злочинної агресії. Тут А відображає боротьбу з дезінформацією й баталії дипломатів щодо нових санкцій, значна кількість конкуруючих інтерпретацій ускладнює досягнення консенсусу – і на вулиці, і в Брюсселі. Коригування А за допомогою прозорих наративів обмежить простір для гібридних упливів, а також укріпить позиції України на переговорах щодо членства в ЄС.

Вимірювання індикаторів VUCA унаочнює, що ті самі фактори, які призводять до блискавичності протестів (високі V і C), спричиняють невизначеність у штабах НАТО й провокують неоднозначність у світових медіа. Навпаки, зниження невизначеності шляхом реалізації чіткого графіка переговорів із ЄС нівелює частину ескалаційних циклів у соціальних мережах.

Тобто призма VUCA поєднує різнорідні процеси єдиною причинно-наслідковою логікою, даючи змогу інтегрувати емпіричні дані з різних кейсів – від масових протестів до стратегічних комунікацій і європейської інтеграції – у модель аналізу міжнародних політичних процесів, цілісну та відтворювану, переходячи від простого опису фактів до об'єктивного порівняння.

Теоретичні обмеження VUCA-підходу й шляхи їх подолання

Запропонована чотиривимірна призма дає змогу «звести до спільного знаменника» різні види VUCA-активності. Проте, як будь-яка абстракція, вона спрощує реальність і має теоретичні обмеження.

По-перше, це стосується «згладження» етнокультурних кодів, історичної пам'яті або фактора жорсткої влади, коли навіть максимально складна й потенційно стійка мережа виявляється вразливою в разі контролю авторитарною державою її ключових вузлів шляхом блокування інформаційних потоків або репресивних утручань. Тому

протестні акції в демократичних країнах та автократіях можуть мати однакові показники волатильності й складності, але абсолютно різні репресивні наслідки. У зв'язку з цим кількісні бали мають бути пов'язані з якісними оцінками.

Також VUCA-підпис не дає можливості розрізнити, що є причиною волатильності – протест, репресія чи зовнішня інтервенція, тобто не фіксується змістовний вектор дії. Фіксуючи кореляції між чотирма компонентами, не визначаємо жорсткої причинної послідовності. Також існує індикаторна неоднорідність, коли *V* визначається на основі даних із подієвих баз: *A* – за результатами корпусного аналізу текстів, *C* – за мережевими метриками. Крім того, має значення якість джерел даних, адже у випадках маніпулювання інформацією або блокування доступу до соціальних платформ показники *V* або *A* можуть штучно занижуватися.

Крім того, у результаті нормалізації показників на шкалу 0–5 спрощуються потенційно значущі в конкретних кейсах нюанси, наприклад максимальна, із погляду західного дослідника, амбівалентність може сприйматися як звичний стан для представника медій Глобального Півдня. Також спотворювати значення *A* або *V* можуть цензура соцмереж і відсутність API-доступу або навіть мовні бар'єри, тому доцільно комбінувати офіційні джерела з іншими даними, наприклад OSINT, описуючи всі проблеми.

Незважаючи на ці обмеження, призма VUCA, інтегрована з мережевими метриками та семантичним аналізом, дає цілісний інструмент, за допомогою якого ми «прочитуємо» низку кейсів і робимо висновки про наслідки впливу колаборативної комунікації як фактора нестабільності або рушія змін.

Можемо припустити, що відкритість обмежень, які задають чіткі орієнтири для коректного використання запропонованої VUCA-рамки, дає змогу застосовувати її для порівнянь і реплікацій у політичній науці. Загалом, VUCA-призма, узятая в ролі центральної аналітичної рамки дослідження, повинна застосовуватись усвідомлено, з опорою на прозорий інструментарій, з урахуванням наведених вище застережень і механізмами самокорекції, орієнтуючись на практичне спрямування рекомендацій щодо управління в міжнародних системах.

1.2. Аналіз колаборативної комунікації в умовах VUCA

Світ VUCA характеризується переплетенням глобальних процесів, охоплюючи широкий спектр явищ. Феномен охоплює сфери – від менеджменту до соціології й масових комунікацій та від військового управління до міжнародних відносин.

Як підкреслює А. Робертс, оскільки під впливом різномірних чинників, що впливають на світовий порядок після завершення холодної війни, міжнародні відносини стали більш непередбачуваними й багатозначними, то для розуміння постбіполярного світу, складних і неоднозначних глобальних процесів, необхідний плюралізм у теоріях, методах аналізу й культурах [937]. Тому для врахування політичних, технологічних, соціально-культурних і психологічних чинників, які формують середовище VUCA, ми спираємося на кілька дисциплін, поєднуючи інструментарій кількох галузей знань. У цьому аспекті наведемо тезу Дж. Чекеля, що «сучасні міжнародні відносини виглядають інакше і краще завдяки синтезу та наведенню мостів» [294].

У теоретичній рамці дослідження інтегровано концепти з військової стратегії та менеджменту, стратегічних комунікацій і гібридних загроз (у тому числі й в українському дискурсі, наприклад [688; 569; 382], інформаційної безпеки, соціології, теорії соціальних рухів, мережевої комунікації та мережевого суспільства [278; 279; 280] і концепцій «колективної/конективної дії» [208] та масового співробітництва [1041], складних адаптивних систем і теорії мереж. Розглянуто класичні визначення компонентів VUCA та здійснено їх адаптацію в соціально-комунікаційному контексті.

Методологічна основа дослідження міждисциплінарна й охоплює аналіз міжнародних систем та глобального розвитку (політична наука), мережевої комунікації й медіавпливів (комунікативістика), масової мобілізації та колективної поведінки (соціологія), стратегій дій в умовах невизначеності (теорія управління). Інтеграцією різних підходів забезпечено комплексне бачення VUCA-феноменів, що відповідає сучасним тенденціям політичних досліджень глобального розвитку, розширено аналітичний інструментарій і забезпечено надійність висновків за допомогою перевірки результатів із різних поглядів.

Досліджується, як колаборативна мережева комунікація формує та трансформує нестабільність міжнародних політичних систем і якими інституційними й технологічними механізмами її можна перетворити з дестабілізуючого чинника на ресурс адаптивного глобального врядування та безпеки.

Спершу формулюється теоретико-методологічна рамка, а потім здійснюється аналіз конкретних проявів феномену VUCA стосовно окремих аспектів колаборативної комунікації в політиці. У роботі поєднано якісний і кількісний підходи (*mixed methods*), що забезпечує взаємну перевірку результатів та їх доповнення з різних сторін (див. [387]) і виправдано під час вивчення мережевих комунікацій в умовах глобальної невизначеності як складних соціальних систем. Якісний аналіз охоплює концептуальні та змістові аспекти, а кількісний – динаміку й структурні патерни (такі як статистичні тенденції та мережеві показники). Комбінування методів (порівняльний аналіз, аналіз мереж, кейс-стаді тощо) забезпечує цілісне розуміння феномену VUCA, підсилює валідність висновків.

Із метою демонстрації системності й водночас варіативності проявів VUCA та ролі колаборативної комунікації в різних контекстах проаналізовано низку кейсів – від протестної мобілізації на основі різних технологій і за різних політичних умов, до політичної комунікації та продуктивної колаборації. Для перевірки універсальності аналітичної моделі в різних культурно-політичних середовищах і на різних масштабних рівнях розглянуто кейси самоорганізації суспільства в умовах нестабільності й невизначеності під час масових мережевих протестних рухів 2010-х – початку 2020-х рр.; громадянської співпраці (волонтерські проєкти *Wikipedia-UA*); політичної комунікації в демократичних системах (мережева комунікація виборчих кампаній) та ін. Розглянуто національний, міжнародний і європейський виміри (зокрема комунікаційні стратегії Європейського Союзу в умовах VUCA, як-от: комунікаційні стратегії Європейського Союзу, протидія дезінформації, стратегічні наративи під час криз.

Для теоретичної частини використано монографії, наукові статті й огляди, що стосуються концепції VUCA, масової комунікації, теорій мереж, соціальних рухів, безпеки та стратегічних комунікацій. Огляд літератури охоплює дослідження, що

відображають актуальний стан наукової дискусії. Емпіричні розділи ґрунтуються на даних із відкритих джерел, зокрема в основі кількісного аналізу мережевої структури – цифрові дані соціальних мереж, вибірки публікацій (пости, твіти), що стосуються протестних подій і політичних кампаній, а також інформація з незалежних платформ моніторингу, що дає змогу здійснити перевірку отриманих результатів. Інституційний рівень комунікації досліджено на основі документів міжнародних організацій, аналітичних звітів ЄС і НАТО щодо стратегічних комунікацій, матеріалів урядових програм із питань інформаційної безпеки. У зв'язку зі значною віддаленістю в часі для більшості розглянутих кейсів, відповідні цифрові дані отримано з опублікованих баз, дослідницьких публікацій, звітів та інших достовірних джерел.

Рамки репрезентативних кейсів охоплюють період від 2010 до 2024 р. й переважно регіонів – від Близького Сходу та Північної Африки до Східної Європи і Європейського Союзу та США, а також Азії (Гонконг). Проте загалом дослідження має глобальний характер і розглядає тенденції в розвитку комунікаційної колаборативності в історичному вимірі від Реформації до сучасних цифрових медіа.

Водночас у зв'язку з міждисциплінарністю й широтою тематики дослідження висвітлює типові тенденції, не претендуючи на повний аналіз кожного кейса. Концентрація на Європі, Північній Америці й частково – Близькому Сході та Гонконзі, для яких характерна відносно вільна комунікація демократичних суспільств, може не відображати контексту комунікації інших регіонів, зокрема Глобального Півдня, консолідованих авторитарних і гібридних режимів із жорстким контролем й обмеженнями соціальної комунікації. Також, оскільки розглянуто технологічний аспект масової комунікації, за рамки цього аналізу виходять найновіші явища, засновані на новітніх технологіях, що домінуватимуть, починаючи з 2025 р. Крім того, оскільки робота спирається на відкриті дані, поза полем зору лишаються приховані урядові комунікації та закриті алгоритми соціальних мереж.

Зазначені обмеження компенсуються багатоаспектним аналізом із різних джерел і перевіркою гіпотез у різних контекстах, що забезпечує основу для формулювання висновків про природу й наслідки комунікаційних процесів у VUCA-середовищі.

Разом із характеристикою нестабільності, у якій функціонує міжнародна політична система чи комунікаційне середовище, що забезпечується за допомогою операціоналізації VUCA-моделі (п. 1.1), важливо визначити відповідну реакцію акторів у процесі їх взаємодії. Для цього застосуємо аналіз колаборативної комунікації або комунікативної поведінки суб'єктів середовища VUCA, за допомогою якої вони формують і здійснюють спільну координацію. Тобто переходимо від статичної діагностики середовища до динамічного виміру дії його учасників, що дає змогу зіставити рівень турбулентності середовища й структуру та інтенсивність колективної дії і, відповідно, з'ясувати залежності між ними й змодельовати сценарії реагування на ситуації спонтанної соціальної мобілізації, що потенційно призводять до хаосу. У центрі уваги – здатність до синхронізації, самоорганізації та стратегічної поведінки, що ґрунтується на горизонтальній взаємодії в цифрових мережах (як встановлено (п. 3.1), це може бути суттєвим фактором нестабільності).

Сутність колаборативної комунікації. Ми використовуємо поняття колаборативної комунікації для опису структурованої узгодженої комунікаційної взаємодії між акторами в цифровому середовищі, спрямованої на формування й підтримку узгоджених дій. Така взаємодія, зазвичай без ієрархії, формального керівництва або організаційної інфраструктури, має характер послідовної координації між значною кількістю учасників. На практиці це проявляється в явищах взаємного узгодження дій, розподілу ролей і завдань, мобілізації ресурсів, колективного вироблення й адаптації наративів, наприклад під час протестних акцій, кампаній, цифрових ініціатив. Адже такі акції, попри відсутність стабільної організаційної основи, зазвичай успішно координуються, модеруються, висвітлюються, документуються, фінансуються й забезпечуються логістично.

Сучасна колаборативна комунікація здійснюється на основі цифрових платформ, які уможливають легке входження, швидку передачу сигналів, публічну реплікацію, масштабованість і збереження історії. Це переважно горизонтальна високоінтенсивна, багатовузлова взаємодія в умовах структурної нестабільності, що передбачає функціональну взаємозалежність між її учасниками, які адаптуються до динамічної

ситуації, координують дії та, у підсумку, колективно виробляють нову реальність. Інакше – це механізм, за допомогою якого цифрові спільноти забезпечують колективне реагування на події, впливають на них і генерують політичну суб'єктність в умовах нестабільності. Тому для повного розуміння сучасних комунікаційно-політичних процесів важливе кількісне вимірювання колаборативної комунікації та її інтеграція з характеристиками середовища VUCA.

Вимірювання. Для системного аналізу колаборативної комунікації з метою інтеграції з індикаторами VUCA й кількісного зіставлення кейсів ми виокремили чотири метрики, що відображають основні аспекти комунікації в мережевих цифрових просторах на рівні фіксованого часового інтервалу. Кожна них відображає різні аспекти колаборативної поведінки, а разом вони логічно взаємодоповнювані та формують набір індикаторів для побудови комплексної моделі нестабільності й колективної.

По-перше, це *густота мережевої взаємодії (Connection Density, CD)*, що характеризує щільність зв'язків між активними учасниками комунікації в межах часового інтервалу. Обчислити частку фактичних зв'язків серед усіх можливих, відповідно до класичної практики аналізу соціальних мереж [1135], дає змогу побудова графа взаємодій (поширення, відповіді, згадування): $CD = 2E/N(N-1)$, де E – число зафіксованих зв'язків, а N – кількість активних учасників.

Комунікаційні мережі з високим значенням CD добре інтегровані та спроможні швидко мобілізуватися, реагуючи на зовнішні сигнали. По суті, із погляду класичного поняття густоти графа, CD показує відношення кількості наявних зв'язків до максимально можливої в мережі. Висока щільність ретвіт- або форвард-графа у *Twitter* і *Telegram* корелює зі швидкою дифузією мобілізаційних меседжів і «життєздатністю» руху [543; 1017]. Згадані вище дослідники використовували цей індикатор для статичного відображення рівня взаємної пов'язаності учасників цифрових протестів. У нашій моделі він застосовується на фіксованих часових зрізах, тобто в динаміці, завдяки чому уможлиблюється порівняння структури різних комунікаційних середовищ у їх здатності до внутрішньої циркуляції повідомлень.

По-друге – *час відгуку спільноти (Reply Latency, RL)* – індикатор, що відображає інтервал часу від первинної події в соцмережі (появи публікації) до появи першої відповіді на неї, тобто швидкість реакції аудиторії. Обчислюється узагальнене значення *RL* як медіана інтервалів таких відповідей для всіх повідомлень у межах періоду. Менші значення *RL* означають високу динамічність і потенційну готовність до координації.

У дослідженнях [743; 1013] на матеріалах протестів Арабської весни та *Black Lives Matter* продемонстровано, що медіанна затримка відповіді менше ніж 5 хвилин значно підвищує шанси переведення інформаційного сплеску в офлайн-форму мобілізації. Показник *RL* концептуально близький до понять «*response time*» та «*reaction lag*» [1013], проте ми подаємо його як метрику колективної чутливості, інтегровану в систему індикаторів для аналізу мережевої динаміки, а не лише для технічного моніторингу.

По-третє – *ефективність координації (Coordination Efficiency, CE)*, що відображає спрямованість комунікації на організацію спільної дії, – частка повідомлень, які містять заклики до дії або координаційні сигнали, що визначається шляхом виявлення типових для мобілізаційного дискурсу ключових фрази на кшталт: «приєднуйтесь», «поширте», «донатьте», «підтримайте акцію» тощо. Високі значення *CE* свідчать про домінування інструктивного дискурсу, що сигналізує про потенційний перехід від простого обговорення до колективної дії. Зазначимо, що існує аналітична традиція дослідження «тактичних» меседжів або закликів до дії та визначення відповідних лексичних маркерів [532; 763]. Однак, на відміну від попередніх розвідок (вибіркові, засновані на якісному підході), ми пропонуємо формалізовану словникову ідентифікацію повідомлень (за можливості – автоматизовану, у межах аналізованого корпусу).

І, по-четверте, – *індекс участі (Participation Index, Pi)*, що розраховується як частка контенту, створеного 10 % найактивніших користувачів та визначає ступінь концентрації активності в мережі. Комунікаційні мережі з низькими значеннями *Pi* характеризуються рівномірною й децентралізованою участю, з високими – домінуванням вузьких груп «лідерів думок». Це суттєво для розуміння стійкості мережі, адже, як показали дослідження [504; 505; 1073], мережі, комунікація в яких зосереджена в обмеженій кількості «хабів», уразливі до блокування або точкової дезінформації, а

мережі з ширшим розподілом більш стійкі та адаптивні. Також відзначимо, що ідея фіксувати диспропорцію учасницького внеску відома (наприклад «правило 90–9–1» [145]), як і згадки про концентрацію повідомлень серед «інфлюенсерів» [504]. Проте наш підхід передбачає розрахунок частки контенту, що створюється 10 % найбільш активних авторів, та наступну нормалізацію для міжкейсового порівняння.

Разом запропоновані метрики *CD*, *RL*, *CE* та *Pi* охоплюють, відповідно, структурний, часовий, семантичний і соціальний виміри колаборативної комунікації й повинні розглядатись у сукупності, демонструючи потенціал перетворення інформаційного вибуху в стійку колективну дію, чи його обмеження лише короткочасними обговореннями в мережі. Загалом, ці метрики мають теоретичне підґрунтя в полі соціальних й інформаційних наук, але в такій уніфікованій аналітичній формі, інтегровано в порівняльну модель для застосування за однаковою логікою до різних емпіричних кейсів, застосовуються вперше.

Поєднання показників з індикаторами VUCA. Першим етапом інтеграції показників колаборативної комунікації з VUCA-індикаторами є приведення до уніфікованої шкали, тобто нормалізація, оскільки вони мають різну природу й діапазони вимірювання (наприклад *RL* має часове значення, *Pi* – відсоткове). Після визначення для кожного показника мінімального та максимального значення в межах сукупності кейсів, як і значення компонентів VUCA (п. 1.1), вони трансформуються в шкалу 0–1 та розбиваються на п'ять квінтилів (відповідність бальній шкалі від 1 до 5) (стандартизація показників зручна для аналітичного використання (кластеризації, машинного навчання, побудови сценаріїв тощо). Це дає змогу представити обраний часовий зріз у вигляді восьмикомпонентного вектора: $\{V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi\}$, перші чотири координати якого відображають тип та інтенсивність нестабільності середовища, а наступні – реакцію на цю нестабільність комунікаційної мережі. Тобто ми поєднуємо взаємопов'язані контекстуальні (VUCA) й поведінкові (колаборативні) показники (табл. 1.1). Єдина векторна модель дає змогу перейти до їх цілісного аналізу та здійснення порівняльного аналізу кейсів, виявляючи сценарії (типові конфігурації

середовища та реагування), моделюючи траєкторії розвитку подій для раннього попередження та прогнозування.

Значення інтеграції. Запропоновано інтеграцію індикаторів VUCA й показників колаборативної комунікації як методологічно цілісну систему для опису сучасних інформаційно-політичних процесів, ідентифікації та класифікації сценаріїв розвитку подій і прогнозування можливої ескалації, виявляючи фази загострення нестабільності та моменти зародження колективної дії.

Таблиця 1.1

Відповідність метрик і вимірів

Вимір аналітики	Середовище VUCA	Метрична пара колаборації	Пояснення
Структурний	<i>Complexity</i> (C)	<i>Connection Density</i> (CD)	C відображає заплутаність системи; CD – густоту реальних зв'язків у графі, тобто «скелет» мережі.
Часовий	<i>Volatility</i> (V)	<i>Reply Latency</i> (RL)	V фіксує швидкість і частоту «спалахів» подій; RL показує, наскільки швидко спільнота реагує на сигнал.
Змістовий (семантичний)	<i>Ambiguity</i> (A)	<i>Coordination Efficiency</i> (CE)	A демонструє кількість конкуруючих фреймів; CE – частку повідомлень-закликів, тобто наскільки потік змістово орієнтований на спільну дію.
Соціальний	<i>Uncertainty</i> (U)	<i>Participation Index</i> (Pi)	U відбиває брак передбачуваності для акторів; Pi показує, наскільки участь концентрована чи розподілена між людьми

Із погляду дослідження інформаційно-політичних процесів, ми поєднуємо кілька підходів. Це, по-перше, інтеграція індикаторів VUCA з метриками колаборативної комунікації, що дає змогу заповнити методологічну прогалину між дослідженням

структурних умов середовища, таких як інтенсивність подій, складність узаємодії та поведінки окремих груп (чисельність публікацій, темпи збільшення мережі). Як ми розглядали в підрозділі 1.1, традиційно дослідження VUCA фокусуються на описі середовища, оцінюючи рівні волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності, із виведенням умовних ризиків або потенціалів. Водночас дослідження цифрових комунікацій зосереджені переважно на поведінці спільнот, вимірюючи активність, реакційність, емоційний фон тощо. Поєднання ж восьми показників у єдиний стандартизований вектор дає змогу здійснити кластеризацію та сформувані сценарні архетипи, що повторюються в кейсах, виявляючи критичні фази подій. Наприклад, високі значення волатильності й складності за високої густоти взаємодій і короткого часу відповіді повідомляють про формування осередку координації, а значна неоднозначність за низьких густоти та ефективності координації вказують на інформаційну розмитість, коли мережа перебуває на стадії пошуку інтерпретації й мобілізаційного ядра, що дає можливість впливати на неї. Тобто пропонується вихід за межі дихотомії «структура–дія».

По-друге – комплексна кількісна операціоналізація колаборації в цифрових середовищах, яка в науковій літературі часто фігурує як описове явище. Запропонований набір метрик – CD , RL , CE , Pi – дає змогу систематизувати спостереження за різними кейсами на основі числових даних та здійснювати об’єктивне порівняння й формалізоване сценарне моделювання.

По-третє – створення аналітичної конструкції, вектора стану системи $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ дає змогу застосувати методи кластерного аналізу, машинного навчання, а також картографування процесів, даючи універсальну одиницю порівняння для різних подій – від протестних акцій до децентралізованих краудсорсингових ініціатив і централізованої комунікації політичних еліт.

Перехід до сценарного мислення дає основу для формування заснованої на емпіричних даних системи раннього попередження на основі сценарної типологізації конфігурацій середовища та дії.

Новизна полягає в системному, формалізованому й порівняльному підході до вивчення соціально-політичних процесів з урахуванням структурної складності середовища, комунікаційної колаборації (функціональної поведінки спільнот) і кількісного моделювання.

Джерела. Основою для обчислення показників колаборативної комунікації є структуровані дані цифрової взаємодії, що дають змогу будувати мережеві графи, визначати напрям узаємодії, фіксувати часові параметри й здійснювати семантичний аналіз повідомлень. Мають задовольнятися базові вимоги щодо фіксації репостів, відповідей, згадок, редагувань тощо, наявності точних часових міток, доступу до семантичного вмісту повідомлень та наявності ідентифікатора учасників узаємодії.

Можливе використання первинних мережевих даних. Наприклад, мікроблогінгові сервіси, передусім *X* (раніше відомий як *Twitter*), що забезпечують структуровані *API* та змогу отримання метаданих повідомлень і їх повних текстів. Це також месенджери (як-от *Telegram*), що уможлиблюють фіксацію інформації про повідомлення (згадки, відповіді, часова динаміка обміну) та платформи широкого користування (наприклад *Facebook*).

Для кейсів на кшталт *Wikipedia-UA* (п. 4.1), що стосуються продукційної колаборації, джерелами даних можуть бути спільнокористувацькі ресурси (у цьому випадку – *Wikipedia*, *Wikimedia EventStreams*), у яких фіксуються редагування, їх хронологія та конфлікти. Також можна залучити дані із середовища публічних трансляцій (транскрипти *YouTube* та супровідна комунікація) – для аналізу швидкості реакцій і сплесків координації, а також контенту.

Платформи обираються відповідно до характеру події, особливостей цільової аудиторії та дослідницьких цілей кейса, а також із позиції забезпечення методологічної послідовності й порівнюваності отриманих результатів між різними об'єктами дослідження.

Збирання й попередня обробка даних. Процедура збирання та попередньої обробки спрямована на забезпечення як відповідності цільовим параметрам, так і можливості відтворення результатів. На першому етапі здійснюється визначення відповідного

часового інтервалу спостереження, що залежить від динаміки кейса – від 24-годинних слотів для короткотривалих подій до кількодобових і більш тривалих часових вікон – для тривалих інформаційних кампаній. Наступний крок – збирання первинних повідомлень із фіксацією таких параметрів, як анонімізовані ідентифікатори автора й адресата, час створення повідомлення та його текстове наповнення.

На основі зібраних даних визначається час реакції, формується граф взаємодій, що дає змогу виявити факти комунікації й відтворити їх структуру та спрямованість, де вузлами є унікальні автори повідомлень, а ребрами – факти взаємодії (пости, коментарі, репости, редагування й суперечливі редагування тощо), що дає змогу обчислити показники густоти мережі та дисбалансу участі. Показник *SE* визначається за результатами обробки семантичного змісту повідомлень з установленням частки таких із наявністю закликів до дії (наявність хоча б одного з тригерів на кшталт «join us», «йдемо», «donate now», «приєднуйтесь»), звісно, з урахуванням мовних і культурних особливостей події. Крім того, здійснюється попередня фільтрація даних від бот-активності на підставі аномально високої частоти публікацій, їх низької текстової варіативності та регулярності часових шаблонів постингу.

Загалом, процедура попередньої обробки «дані – структура – метрика» ґрунтується на принципах достовірності, відтворюваності й етичності та застосовується до кожного кейса для забезпечення стандартизації підходу, сумісності результатів у межах загальної моделі інтеграції індикаторів VUCA- й комунікаційних метрик, прозорості аналітичних рішень.

Для обчислення кожної метрики потрібні специфічні атрибути даних. Зокрема, для густоти зв'язків – це наявність ідентифікаторів автора та адресата повідомлення (наприклад згадки *@user*), пересилання, прямі відповіді або позначення, для часу реакції – часові мітки для початкового повідомлення й відповіддю на нього, для координаційної ефективності – повний текст або репрезентативне прев'ю повідомлення довжиною принаймні 100–120 символів для надійної ідентифікації топіків, а для індексу участі – кількості повідомлень від кожного користувача (тому необхідна умова – стабільний і недубльований ідентифікатор автора). Тому, якщо платформа не дає змоги отримати

повний набір даних, розраховують лише окремі показники, а для решти застосовують дані з інших джерел або фіксують технічну відсутність даних.

Оскільки для частини кейсів складно отримати добові масиви первинних даних, допускається використання показників на основі відкритих агрегованих статистичних джерел і розширення пікового «вікна». Якщо добові логи недоступні, можливе використання даних за піковий місяць (наприклад щодо редагувань у Вікіпедії). На матеріалах кейса протестів у Гонконзі, показники для якого обчислено на основі достатньо повних доступних датасетів із даними про мережеві взаємодії, встановлено співвідношення між активністю в піковий місяць та піковий тиждень із коефіцієнтом $k_p \approx 0,24$, що дає змогу масштабувати значення індикаторів за місяць до семиденної шкали (відхилення результатів, у порівнянні з повними тижневими розрахунками, не перевищує 5–7 %), що суттєво не впливає на підсумковий результат відповідно до дослідницьких завдань.

Незалежно від методики, у випадках опрацювання первинних датасетів або попередньо оброблених масивів у формі щомісячних звітів, застосовуються принципи пікового періоду (семиденний або місячний) та збереження структури індикаторів, незалежно від деталізації джерела (уніфікована квінтільна нормалізація з побудовою цілісного восьмикомпонентного вектора).

Адаптація індикаторів і побудова вектора. Значення волатильності (V) виводиться з порівняння інтенсивності подій у піковий період та середньої базової активності; невизначеність (U) – як частка повідомлень із нечітким змістом або невизначеним джерелом (для *Vikipedii* – частка правок із ризиком або ревізій); складність (C) – як кількість активних учасників або взаємозв'язаних одиниць у мережі в піковий період (структурований граф) або кількість редакторів чи контрибуторів; рівень неоднозначності (A) – як частка конфліктних меседжів або редагувань, можуть бути використані типові для відповідного контексту оцінки.

Щодо мережевих показників, то CD оцінюється як кількість узаємодій між учасниками (для Вікіпедії – обговорення, патрулювання, повторні правки); (RL) за точними часовими відмітками, а за їх відсутності – на основі експертних оцінок

швидкості реагування; (CE) – як зафіксовані приклади організованої діяльності (наприклад координовані акції під час протестів); (Pi) – відношення комунікаційного внеску 10 % найактивніших учасників до загального обсягу активності або агреговані показники (як-от частка редагувань, що здійснюються ядром редакторів).

Як зазначалося, у разі недоступності первинних даних допускається використання оприлюднених корпусів повідомлень за умови їх публічності й наукової перевірки джерела (*arXiv*, *CWSM*, *Dataverse*, *Zenodo*), достатньої повноти метаданих, зазначення способу збору та наявності необхідної структурної інформації. Такий підхід, завдяки стандартизації методів збору даних у вторинних корпусах і можливості їх перехресної перевірки за аналітичними звітами (*TgStat* для *Telegram*, дослідження на кшталт *Bellingcat* тощо), дає змогу отримати надійні значення для всіх індикаторів. Нормалізація здійснюється шляхом приведення значень кожного індикатора до п'ятибальної шкали з урахуванням діапазону значень у порівнюваних кейсах.

Проілюструємо на умовному кейсі структуру й логіку розрахунків у межах описаної вище методики (числові значення наведено для ілюстрації). Припустимо, що досліджується кейс протестів проти трудової реформи у Франції 2023 р. Для аналізу цифрової активності в мережі *Twitter* обрано 48-годинне пікове вікно (із 15 до 17 березня, максимальна концентрація вуличної активності й онлайн-дискурсу), для якого зібрано близько 1,3 млн твітів (із використанням офіційного API мережі *Twitter*), які піддано процедурі очищення та структуризації (залишилося понад 1,1 млн валідних записів). Такі дані містять анонімізований ідентифікатор автора, часову мітку, дані про взаємодію й повний текст повідомлення, що дає змогу побудувати мережу взаємодій і здійснити структурний та семантичний аналіз.

Наприклад, отримаємо такі показники колаборативної комунікації: $CD = 0,23$, що вказує на наявність щільного ядра активних користувачів; $RL = 71$ с – висока оперативність спільноти; частка координаційних повідомлень (CE) – 19 %, що демонструє значну частку закликів до дії; індекс учасні $Pi = 42$ % контенту створюють 10 % найактивніших користувачів (помірна концентрація). Ці значення трансформуються в бальну шкалу – $CD=4$, $RL=4$, $CE=3$, $Pi=2$.

Індикатори VUCA оброблюються за на основі корпусу повідомлень (п. 1.1): V – зростання активності впродовж 48 год, у порівнянні з попередніми 48 год (σ понад 230 %, нормований показник – $V = 5$); $U=4$, оскільки в тематиці обговорень – економіка, політика, права людини та безпека (високий тематичний розкид); у графі комунікацій помітні кілька неформальних «центрів тяжіння», проявляються учасники з протилежними ідеологіями, різні професійні групи (освітяни, політики, профспілки тощо) – $C = 5$; фіксується висока фреймова конкуренція (домінує наратив «захисту трудових прав», але також – «анархія й безлад», «змова політичних еліт». Тобто семантична ентропія в 1,6 раза вища за середнє значення ($A = 5$).

У підсумку отримуємо умовний вектор: $\langle V=5, U=4, C=5, A=5; CD=4, RL=4, CE=3, Pi=2 \rangle$, який у загальному масиві з аналогічними векторами для всіх кейсів у дослідженні стандартизується та піддається кластеризації, класифікуючись як «Flash-Dense», для якого характерна інтенсивна нестабільність у складному й розмитому фрейм-середовищі, згуртованої та оперативної мережі з наявною, але не директивною координацією й гнучкою нецентралізованою структурою. Тобто це швидка потужна мобілізація в складному та фрагментованому інформаційному контексті, без явного лідерства, але з потенціалом ескалації.

У цьому дослідженні етапи попереднього аналізу корпусу, побудови мережових структур і розрахунку інтегральних показників під час опрацювання реальних кейсів виконано із залученням великої мовної моделі ChatGPT (OpenAI, модель o3) у режимі інтерактивного Python-середовища, у ході сеансу взаємодії з моделлю згенеровано й верифіковано вихідні скрипти та проміжні результати.

Дослідження охоплює низку кейсів, тому застосовано методи порівняльного аналізу, за результатами зіставлення різних колаборативних подій виявлено спільні риси й відмінності мережевої комунікації, зумовлені контекстом. Наприклад, попри спільні принципи самоорганізації, ефективність і стійкість комунікації в громадянських ініціативах та політичних мережах відрізняються через різну структуру цілей і мотивацію учасників. Застосування мережових, семантичних та дискурсивних методів аналізу формує інтегрований підхід до дослідження

колаборативної комунікації, що відповідає міждисциплінарному характеру роботи й забезпечує отримання ґрунтовних результатів щодо впливу мережевої комунікації на перебіг соціально-політичних процесів у світі VUCA.

1.3. Вплив колаборативної комунікації в умовах VUCA на міжнародні та глобальні процеси

З'ясуємо, як процеси VUCA й мережевої колаборації пов'язані з міжнародною та глобальною динамікою. У такому контексті запропоновану інтегровану модель (пп. 1.1, 1.2) доповнимо індикаторами для відображення впливу на перебіг міжнародних процесів і глобальний розвиток. Це індикатори реакції міжнародної політики (*International Policy Reaction, IPR*) та участі геополітичних акторів (*Geopolitical Actor Involvement, GAI*) (див. також Федонюк С. [66]).

Якісно-ранговий *International Policy Reaction* кодує силу й характер офіційної зовнішньої реакції та подається у вигляді впорядкованої пари: $IPR = \langle Level, Modality \rangle$ (табл. 1.2). Він визначається шляхом ідентифікації найвищого рівня реакції на основі документів міжнародних організацій і національних інституцій, кодується як пара $\langle \text{рівень}, \text{модальність} \rangle$ згідно з таблицею, за наявності кількох реакцій – обирається максимальна. До уваги узято офіційні документи ООН (резолюції й протоколи засідань – *UN Official Document System, UN Digital Library*), ЄС (рішення Ради ЄС, регламенти, директиви, санкційні режими – *EUR-Lex, Official Journal of the EU, EU Sanctions Map, OFAC SDN-List*), національні документи (наприклад закони, розміщені на парламентських порталах, як-от *Congress.gov* для США), інші бази даних документів міжнародних організацій та державних інституцій.

Наприклад, для кейса європейської інтеграції України укладення у 2014 р. Угоди про асоціацію з ЄС оцінюється як рівень 3, модальність *P*, рішення Європейської ради про надання статусу кандидата на вступ у 2022 р. – також Level 3, *P*, а відкриття переговорів про вступ у 2024 р. – Level 4, *P*, оскільки процес трансформує міжнародну архітектуру відносин «Україна – ЄС» і перебуває на структурному позитивному етапі.

Таблиця 1.2

Індикатор *International Policy Reaction (IPR)*

Компонент	Значення	Коротке тлумачення	Типові «тригери»
Рівень (0–4)	0 – <i>Absent</i>	Міжнародна реакція відсутня	–
	1 – <i>Symbolic</i>	Окремі заяви МЗС, НУО	Пресрелізи, відкриті листи
	2 – <i>Agenda</i>	Уключення питання до порядку денного міждержавного органу; резолюції без санкцій	Резолюції UN GA, ЄП, ПАРЄ
	3 – <i>Binding</i>	Політико-правові акти, що зобов'язують сторони	Санкційне рішення Ради ЄС; Угода про асоціацію
	4 – <i>Structural</i>	Інституційна трансформація системи міжнародних відносин	Формалізація членства
Модальність (M)	C – <i>Coercive</i>	Реакція обмежувально-карального характеру	Санкції, ембарго, судові процеси
	P – <i>Positive</i>	Реакція інтеграційно-кооперативного характеру	Угоди, програми допомоги, розширення

Тобто за допомогою *International Policy Reaction* модель доповнено незалежним, універсальним виміром, що дає змогу порівняти міжнародний резонанс VUCA-процесів, як кризових, так і позитивних.

IPR фіксує нормативно-правові реакції (санкції, угоди, резолюції), натомість для відображення масштабу й форми стратегічного втручання великих держав (США, ЄС, КНР, регіональних потуг) ми пропонуємо індикатор участі геополітичних акторів – *Geopolitical Actor Involvement (GAI)*, визначений на основі фактів документально зафіксованого залучення. Як і *IPR*, *GAI* позначається у форматі $\langle \text{Level} (\text{Actor1}, \text{Actor2} \dots) \rangle$ (табл. 1.3, 1.4) і задається найвищим рівнем наявного залучення (0–5). У його основі –

відкриті реєстри (наприклад OECD DAC, SIPRI, UN SC, національних законодавчих баз санкцій / озброєнь) держав і наднаціональних утворень із числа глобальних та регіональних потуг, участь яких підтверджено принаймні однією офіційною згадкою.

Таблиця 1.3

Індикатор *Geopolitical Actor Involvement (GAI)*

Рівень (0–5)	Критерій (≥ 1)	Типові джерела
0 – <i>None</i>	Участь великих держав не зафіксовано	—
1 – <i>Signalling</i>	Публічні заяви та візити високого рівня, символічна підтримка	Пресрелізи МЗС, промови лідерів держав
2 – <i>Diplomatic Engagement</i>	Офіційне посередництво, контактні групи, спостерігачі	Мінські/Женевські формати, дорожні карти Держдепу США
3 – <i>Economic Leverage</i>	Пакети допомоги на понад 1 млрд дол., кредити, переорієнтація торгівлі, ембарго	Світовий банк, OECD DAC, OFAC
4 – <i>Proxy Support</i>	Інформаційні операції, кіберутручання, надання зброї, тренування сил	Bellingcat, SIPRI Arms Transfers, CrowdTangle
5 – <i>Direct Intervention / Territorial Change</i>	Офіційна військова операція, уведення війська, зміна кордонів	Протоколи UN SC, звіти Jane's, офіційні білі книги оборони

До базового переліку входять постійні члени Ради Безпеки ООН, Європейський Союз, регіональні лідери, що мають воєнно-економічні важелі у своїх макрорегіонах (зафіксовані у відкритих реєстрах SIPRI/OECD DAC), як-от: Австралія, Бразилія, Ізраїль, Індія, Іран, Південна Африка, Південна Корея, Саудівська Аравія, Туреччина, Японія (інший актор урахується, якщо він демонструє співмірний масштаб утручання).

Таблиця 1.4

Приклади кодування GAI та IPR

Кейс	Основні факти	GAI	IPR
Єгипет-2011	США тимчасово заморозили військову допомогу на близько 1,3 млрд дол. /рік; Саудівська Аравія й ОАЕ оголосили пакети фінансової допомоги на понад 5 млрд дол.	3 (US, GCC)	3, C
Революція гідності-2014	РФ окупувала Крим; США та ЄС увели санкційні режими; НАТО активувала групи посиленого патрулювання.	5 (RU, US, EU)	3, C

Наприклад, після зречення президента Єгипту Мубарака під час Арабської весни залучення великих гравців набуло характеру економічного впливу. Із боку США відбулося призупинення постачання до Єгипту важких озброєнь і надання частини військових дотацій, натомість регіональні союзники (Кувейт, ОАЕ, Саудівська Аравія) надали країні значну фінансову допомогу (понад 5 млрд дол.) для стабілізації влади й стримування впливу «Братів-мусульман». Отже GAI оцінимо рівнем 3.

Узагальнення сценаріїв нестабільності: від внутрішньої VUCA-дестабілізації до міжнародного резонансу. Для кожного кейса розраховано базові індикатори для середовища VUCA й комунікаційної мережі, а також макроіндикатори IPR і GAI, після чого створено три агреговані індекси для побудови узагальненої типології сценаріїв: *V-Stress*, який показує загальний рівень нестабільності середовища (усереднене значення індикаторів V, U, C, A); *Network Mobilization*, що відображає здатність мережі до реагування, координації й трансляції впливу (середнє значення індикаторів мережевої динаміки (CD, RL, CE, Pi)); *External Resonance*, котрий віддзеркалює рівень міжнародного впливу або зовнішнього втручання (середнє, із тяжінням до максимального, значення між рівнем IPR та рівнем GAI).

Відповідно до поєднання цих трьох вимірів, будується узагальнена матриця сценаріїв нестабільності, де, наприклад, низькі значення (1–2 у квінтільній шкалі)

V-Stress і *Network Mobilization* сигналізують, що ефекти події лишаються обмеженими, середні (3 бали) відображають потенційно тривалі сценарії, які, проте, не призводять до структурної трансформації міжнародних відносин, а високі (4–5 балів) в поєднанні з високими рівнями зовнішнього резонансу (понад 4) свідчать про події, що потенційно стають каталізаторами глибоких змін у балансі сил або міжнародних конфліктів, але в разі зовнішньої реакції з позитивною модальністю це є ознакою не конфлікту, а, наприклад, структурної інтеграції.

Поєднання параметрів мікрорівня (восьмикомпонентний вектор) і макрорівня (міжнародна реакція) дає змогу розрізнити типи нестабільності в аспекті міжнародного впливу, а також побачити потенційні напрями ескалації (комбінація високих значень індикаторів внутрішньої нестабільності та середньо-високого рівня зовнішнього резонансу (3–4) може свідчити про зону ризику). Також можна визначати напрями впливу на ситуацію, скажімо, шляхом переходу від коерсивної до позитивної модальності зовнішньої політики фіксуючи сценарії пом'якшення нестабільності.

Тобто на цій основі можемо ілюструвати динаміку інформаційних кампаній та здійснювати аналітичне узагальнення й прогнозування механізмів нестабільності в міжнародних політичних системах.

Двоступеневий підхід до аналізу подій. Аналіз подій VUCA-природи, заснованих на колаборативній комунікації, здійснюємо у кілька етапів. На першому робимо кількісну оцінку середовища й мережі, розраховуючи для кожного кейса агреговані індекси *V-Stress* і *Network Mobilization*, на другому – виконуємо типізацію сценаріїв із врахуванням міжнародного контексту, позначаючи їх ярликами, що відображають характер внутрішньої мобілізації (*Flash, Sustained, Dense, Swarm, Hyper-Flash* та ін.) в поєднанні із рівнем зовнішньої реакції. Наприклад, *FD-Pressure* (*Flash-Dense* із реакцією санкційного рівня) або *CM-IP* (*Contained Mobilization* із міжнародним тиском). Тобто сценарні сімейства мікрорівня (*Flash, Sustained, Dense, Swarm, Hyper-Flash*) зі значеннями *External Resonance*. Матриця сценаріїв (табл. 1.5) репрезентує класифікацію кейсів, що дає змогу планувати відповідні висновки й рекомендації щодо впливу на нестабільність.

Сценарії мікрорівня формуються з урахуванням значень окремих індикаторів, які формують *V-Stress* і *Network Mobilization*, та характеру їх комбінування й динаміки в контексті подій. Основними сценарними типами є:

- *Flash*, для якого характерні високі значення *V-Stress* із частими й глибокими «спалахами» подій, переважно середні значення *Network Mobilization*, коли спільнота реагує миттєво, але не має складної мережевої структури й чіткої координації (без сталого ядра такі «спалахи» швидко згасають);
- *Sustained* із переважно середніми значеннями *V-Stress* (помірні зміни та не надто різкі піки) і середнім або високим рівнем *Network Mobilization* (не вибуховий, але стійкий розвиток мережевої активності протягом тривалого часу, що супроводжується достатньою щільністю та хорошою координацією);
- *Dense*, коли високий рівень *Network Mobilization* із високою густотою зв'язків і складністю, незалежно від рівня *V-Stress* (він зазвичай середньо–високий, 3–5, але переважно без екстремальних спалахів), проявляється в квазіорганізованій структурі з численними перехресними зв'язками й сильною здатністю до колективних рішень;
- *Swarm* (рій) із високим індексом участі, загалом, середнім рівнем *Network Mobilization*, коли чітко проявляються центральний координаційний канал (ядро лідерів) і периферійні учасники, що підхоплюють сигнали; *V-Stress* зазвичай середній або високий;
- *Hyper-Flash* – максимальний *V-Stress* із максимальним рівнем неоднозначності, дуже частими спалахами й суперечливими інтерпретаціями фактів, здебільшого високий рівень *Network Mobilization* з нестабільною структурою (тяжіє до кшталту неконтрольованої реактивної системи з безладними фреймами та відсутністю єдиної логіки).

Кожен сценарій корелює із скомбінованими значеннями індикаторів $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ і, відповідно, його агрегованими частинами (*V-Stress* і *Network Mobilization*). Для отримання повного опису динаміки кейса ці сценарії комбінуються з *IPR/GAI*.

Таблиця 1.5

Сценарії мікрорівня колаборативної VUCA-мобілізації

Сценарій	Умови	Значення індексів
Flash	Високі частота й амплітуда «спалахів», низький/середній час відповіді	<i>V-Stress</i> у верхніх квінтилях (4–5), <i>Network Mobilization</i> у середніх (2–4)
Sustained	Помірна турбулентність, середній або високий час відповіді	<i>V-Stress</i> 3–4, <i>Network Mobilization</i> 3 і вище
Dense	Висока густота зв'язків і складність, квазіорганізована структура, численні перехресні зв'язки	<i>Network Mobilization</i> у верхніх 4–5, <i>V-Stress</i> зазвичай 3–5
Swarm	Чітке ядро лідерів (центральний канал) і периферійні учасники	<i>Participation Index</i> 4–5, <i>V-Stress</i> середній або високий
Hyper-Flash	Часті спалахи й суперечливі інтерпретації фактів, нестабільна структура мережі, майже неконтрольована реактивна система	<i>V-Stress</i> = 5, <i>Ambiguity</i> = 5, <i>Network Mobilization</i> 4–5

Для уточнення й урахування ситуацій, коли окремі індикатори тяжіють до виходу за межі базових умов, можуть додаватись уточнювальні маркери (*Moderate-Uncertainty*, *High-Ambiguity* тощо).

Як зазначено вище, усі кейси розміщуються в матриці, що поєднує мікросценарії (*Flash*, *Sustained*, *Dense*, *Swarm*, *Hyper-Flash*) та рівень зовнішньої реакції (комбінований результат *IPR/GAI: Local* (1–2) – *Pressure* (3) – *Clash* (4) – *Peak* (5)) (додаток Л). Можуть додаватися також спеціальні сценарії, наприклад *Integration*, що на зазначеній таблиці ілюструє кейс європейської інтеграції України.

Рівні зовнішньої реакції (приклади): *Local* – символічні / декларативні кроки; *Pressure* – санкції, економічний та дипломатичний тиск; *Clash* – проксі-втручання, інформаційні, кібератаки; *Peak* – суттєві безпекові трансформації, пряме військове втручання, анексія; *Integration* – позитивні інтеграційні кроки (угоди, статус кандидата тощо). У результаті за мікросценарієм і рівнем зовнішнього впливу визначаємо підсумковий сценарій – від *Latent Local* до *Geopolitical Peak*, – що дає

змогу з'ясувати, які типи мережевих процесів призводять до міжнародних санкцій, проксі-втручань або успішної інтеграції, та сформувати відповідні стратегії стримування або конструктивного використання нестабільності. Кожен такий сценарій репрезентує якісно відмінний тип нестабільності в міжнародному політичному середовищі й дає підстави для висновків про характер трансформації мережевої активності в зовнішні впливи.

Категорія *Flash-сценаріїв* – події з високою мінливістю й швидкою реакцією, що свідчить про спалахоподібну активність у мережі. У сценаріях *Flash-Local* комунікаційні сплески обмежуються національним контекстом (наприклад короткотривалий локальний протест у Латинській Америці, активно висвітлений у соціальних мережах, але без уваги міжнародних медіа чи політичних акторів). Вибухові сценарії *Flash-Pressure* супроводжуються санкціями або дипломатичними кроками, проте без глибокого залучення ключових акторів (наприклад обмежені протести в Росії після арешту О. Навального у 2021 р., які отримали міжнародне висвітлення й супроводжувалися санкціями з боку ЄС, але не викликали структурного конфлікту). У сценаріях *Flash-Clash* стрімка ескалація активності спричиняє проксі-дії (наприклад інформаційні кампанії або кібератаки). У рідкісному сценарії *Flash-Peak* короткотривала реакція мережі ініціює пряме політичне або військове втручання (прикладом може бути миттєва ескалація протестів у Казахстані в січні 2022 р., що мали наслідком військове втручанням сил ОДКБ). *Flash-Integration* – це сценарій, коли короткий, але досить значний спалах комунікації викликає позитивну зовнішньополітичну реакцію (так, кампанія *#FridaysForFuture* привернула увагу міжнародних організацій, привівши до конкретних зобов'язань щодо кліматичних політик).

Для сценаріїв категорії *Sustained* притаманна триваліша, менш турбулентна, але структурно стабільніша мобілізація за зростаючого рівня когерентності мережі. Сценарії *Sustained-Local* – тривалі, переважно в межах національного інфопростору, *Sustained-Pressure* супроводжуються тривалими обговореннями на міжнародному рівні й дипломатичним тиском, але не викликають силової ескалації (як-от протести проти судової реформи в Польщі у 2017–2020 рр.). У сценаріях *Sustained-Clash*

тривала мобілізація громадян супроводжується інформаційними операціями, утручанням зовнішніх акторів (санкції, проксі-механізми), а випадки *Sustained-Peak* характеризуються внутрішньою напругою, яка призводить до масштабної геополітичної ескалації. Тип сценарію *Sustained-Integration* – це тривалі реформи, що послідовно підтримуються міжнародними структурами (процес інтеграції України до ЄС після укладення Угоди про асоціацію).

Dense-сценарії формуються за наявності мереж із високою густотою зв'язків або високим показником складності, яким властива підвищена чутливість до координаційних сигналів. Ознакою *Dense-Local* є внутрішньо добре організовані мережі без ознак зовнішнього залучення; *Dense-Pressure* – потужні структури громадянської мобілізації та дипломатична або політична реакція (рух «*Захону Волл-Стрім*»), *Dense-Clash* – високоорганізовані рухи, що стають мішенями для дезінформаційних кампаній або кібератак; *Dense-Peak* – мережі зі складною структурою, що провокують пряме втручання, а коли сильні громадянські структури інтегруються в міжнародні програми реформ, то простежуємо сценарій *Dense-Integration*.

Ройові (*Swarm*) сценарії об'єднують кейси з концентрацією активності навколо центрального ядра – «диспетчера» – за помірної густоти зв'язків у мережі. Координовані з одного каналу ініціативи без зовнішнього стресу – це *Swarm-Local*, а такі ж мережі, що викликають обмежену офіційну реакцію – *Swarm-Pressure* (наприклад телеграм-координовані протести в Білорусі 2020 р.). Прикладом сценаріїв *Swarm-Clash* може бути використання координованих «роїв» під час виборчих кампаній із метою зовнішнього впливу шляхом поширення проксі-повідомлень (за допомогою «тролів» або бот-мереж). Якщо централізована комунікаційна структура включається в конфліктну взаємодію (наприклад організація повстанських дій), то йдеться про сценарій *Swarm-Peak*. А *Swarm-Integration* демонструє, як «ройова» мережа залучається до творення партнерських форматів (публічні консультації та громадські обговорення, що мають наслідком міжнародні ефекти).

Для кейсів *Hyper-Flash* властиві найвищі рівні волатильності й амбівалентності без стабільної структури. При цьому *HF-Local* означає гіпершвидку реактивність без

міжнародної реакції; *HF-Pressure* – неструктурована реакція, що викликає політичні заклики або санкції; *HF-Clash* – хаотичний рух, який має наслідком серію проксі-втручань; *HF-Peak* – коли безконтрольна динаміка породжує реальну ескалацію конфлікту, а *HF-Integration* – це випадки, коли хаотична мережева мобілізація спричиняє структурні зміни з глобальним резонансом (так, кампанія *#MeToo* викликала комплексну реформу в різних країнах).

Тобто ми поєднуємо багатовимірний аналіз нестабільності й мережевої динаміки із зовнішньополітичним контекстом та описуємо кожен кейс в аспекті системної взаємодії колаборативної активності мікрорівня з міжнародними механізмами ескалації або стабілізації.

Запропонований сценарний підхід спирається на досвід у сфері міжнародних досліджень складних і політично чутливих процесів. Сценарний аналіз застосовано ще в середині XX ст. (публікації *RAND Corporation* [644], а згодом – у публікаціях [971; 1119; 1120] у контексті вивчення політичної динаміки в умовах глобальної нестабільності. Сценарний підхід застосовують у політичній науці для прогнозування демократичних або авторитарних переходів [526], аналізу потенційної ескалації конфліктів [249], розробки стратегій запобігання інформаційним операціям [751].

У дослідженнях стосовно реагування держав та міжнародного висвітлення криз, фреймінгу подій реалізовано підходи, близькі по суті з визначенням індикатора *IPR*. Схожі методики застосовано під час аналізу впливу соціальних конструкцій на взаємодію між державами й формування міжнародної системи [949]; у дослідженнях санкційних інструментів і політичних заяв [212] та висвітлення подій у міжнародних медіа [245].

Наша спроба уніфікувати різні форми зовнішньополітичного впливу (медіа-, дипломатичну й інституційну реакції) в єдиній шкалі відповідає практикам контент-аналізу міжнародного медіавпливу (наприклад *EU Rapid Alert System*). А підходи, що, як і індикатор *GAI*, відображають кількість і тип залучених зовнішніх акторів, застосовують у конфліктології, зокрема в дослідженнях участі держав у зовнішньому впливі на політичні процеси, вивченні гібридних загроз, транснаціональних проксі-операцій, наприклад вимірювання «зовнішнього спонсорства» в громадянських війнах [953], для

відстеження акторної присутності у випадках конфліктного втручання (*Uppsala Conflict Data Program*, <https://ucdp.uu.se/>); класифікацій рівнів залучення в кіберконфліктах [1093]. Отже, використання *GAI* в нашій методології забезпечує емпірично фіксований і репрезентативний підходи до оцінки неформального чи формального впливу геополітичних гравців, класифікації рівнів залучення в кіберконфліктах.

Індикатори *CD*, *RL*, *CE*, *Pi* і загалом композит *Network Mobilization* також ґрунтуються на апробованих методах аналізу соціальних мереж. Аналогічні показники застосовано під час вивчення структур мереж ([165; 1136]; у дослідженні мобілізації протестів [1073]; під час аналізу участі у Twitter-кампаніях [505]. Адаптований міждисциплінарний корпус, який вони становлять, узгоджується з положеннями теорії мережевого суспільства [279], аналізу цифрових дискурсів [1165] та досліджень трансформацій глобального порядку [575].

Відзначимо, що в дослідженнях зі сфери аналізу соціальних мереж аналогічні показники застосовували переважно у вузьких комбінаціях і, зазвичай, у межах разових порівнянь кейсів [504; 1073], натомість запропонована модель передбачає нормалізацію восьми параметрів у цілісному інструментарії з інтеграцією аналізу *VUCA*-процесів, причому із метою зіставлення динаміки різнотипових подій та кластеризації сценаріїв. Таке системне типологізування на емпіричній основі відповідає аналітичним потребам сучасної політичної науки як у пояснювальному, так і в прогностичному аспектах.

Це може мати практичне значення з погляду встановлення природи дестабілізаційних процесів і їх потенційного транснаціонального впливу в межах політичної комунікації світу *VUCA*. Наприклад, для регіонального порядку не становлять суттєвої загрози динамічні кампанії, віднесені до *Flash-Local*, тоді як сценарії *Sustained-Clash* або *Dense-Peak* сигналізують про системну дестабілізацію й необхідність стратегічного реагування на міждержавному рівні. З іншої позиції, сценарії *Hyper-Flash-Integration* або *Swarm-Pressure* свідчать про можливість конструктивного спрямування мережевої активності для досягнення цілей інституціональної адаптації чи політичного реформування.

Базовою рамкою цього дослідження є системний підхід, що забезпечує зв'язність між мікро- та макрорівнями аналізу, дає змогу трактувати міжнародні політичні системи як відкриті, нелінійні, адаптивні утворення, що перебувають під постійним впливом інформаційних потоків і зовнішнього середовища VUCA. У термінах Д. Істона політична система функціонує як перетворювач «входів» (demands/supports) у «виходи» (decisions/actions) із подальшим зворотним зв'язком і редистрибуцією підтримки [396; 397]. У такому баченні VUCA постає властивістю середовища, що змінює конфігурацію «входів», чутливість перетворення та динаміку підтримки. У нашому дослідженні входи операціоналізовано через індекс участі Pi й показники координаційної ефективності CE (масові вимоги/запити та їх перетворюваність у колективну дію), виходи відображаються в макроіндикаторі IPR , який кодує силу й модальність офіційних міжнародно-політичних рішень у відповідь на подію, зворотний зв'язок кількісно охоплюється метрикою RL і динамікою CD (як швидко система сприймає мережеві імпульси і як змінюється щільність координації після рішень). Середовище в істонівському сенсі експлікується через параметри VUCA: контекстні збурення є тими «стресорами», що змінюють структуру входів і чутливість перетворення. Загалом, вектор $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ відтворює істонівську логіку трансформації, але уніфікує її для порівняння різномірних кейсів у міжнародному вимірі.

К. Дойч розглядав політику як інформаційно-керовану систему, де вирішальну роль відіграють канали комунікації, пропускна спроможність, зворотні петлі, навчання та корекція помилок [373; 374]. У нашій рамці: RL відображає інерцію контуру керування; CE – якість трансляції сигналів у дії (співвідношення «інформація – інструкція – виконання»); A – співвідношення «сигнал/шум»; чим вищий шум (дезінформація), тим більша ентропія та ризик хибного керування; C – складність мережі каналів, що підвищує вимоги до фільтрації й маршрутизації сигналів. Навчання системи (adaptive learning) простежується як зменшення RL та зростання CE у часі за повторних збурень.

Кібернетичний ракурс К. Дойча дає формальний апарат для трактування VUCA як стану інформаційно-управлінської екосистеми й можливість інтерпретувати колаборативну комунікацію як механізм «самопідсилення» або «самодемпфування»

нестабільності: за високої якості каналів і швидкого фідбеку мережа знижує невизначеність; за перевантаження каналів та шуму – підсилює турбулентність. Для міжнародної політики це означає, що стабільність режимів безпеки є функцією якості транскордонних комунікаційних контурів між державами, альянсами й розподіленими мережами.

Структурно-функціональна оптика Г. Алмонда [129; 130] дає змогу пов'язати VUCA з функціями «входу» (артикуляція та агрегація інтересів, політична комунікація) й «виходу» (rule-making, rule-application, rule-adjudication), а також із політичною культурою як фоновим модератором. За високих *U* та *A* зростають вимоги до якості артикуляції/агрегації (що фіксується у *Pi* й *CD*) і до комунікаційної спроможності (*CE*), тоді як тип режиму та культурні патерни визначають, як ці «входи» конвертуються у «виходи» (*IPR*) і чому однакові мережеві конфігурації дають різні міжнародні наслідки в демократіях та авторитарних системах.

Отже, класичні системні теорії – Істон (вхід–вихід–фідбек), Дойч (інформаційні контури), Алмонд (функції системи та політична культура) – формують каркас, у межах якого VUCA стає внутрішнім аналітичним параметром міжнародної політики, а колаборативна комунікація – операційним механізмом, що пов'язує мікродинаміку мереж із макрорівнем міжнародних рішень. Класичний системний підхід забезпечує теоретичну легітимацію й відтворюваність нашого індикаторного апарату, а також прив'язує його до канонічної проблематики дослідження динаміки міжнародних систем, режимів безпеки, зовнішньополітичних рішень.

Запропонована модель відповідає вимогам інтердисциплінарності, поєднуючи елементи теорії міжнародних відносин, мережевого аналізу, соціолінгвістики та політичної географії, що дає змогу охопити як структурні, так і дискурсивні чинники формування нестабільності. Типізація сценаріїв важлива для розуміння складних гібридних процесів сучасного світу й відкриває перспективу для розробки нових інструментів політичної діагностики в епоху нестабільності, що відповідає загальній логіці дослідження трансформацій міжнародного порядку. Практичним аспектом такої типізації може бути її використання для інструментального забезпечення

зовнішньополітичного аналізу як каркасу для розробки політик запобігання кризовим явищам, оптимізації реагування на інформаційні кампанії та формування механізмів довгострокової підтримки структурної стабільності.

VUCA-фактори в комунікаційних процесах

Розглянута в попередніх підрозділах операціоналізація компонентів VUCA й проявів мережевої колаборації дещо схематична й не охоплює низки нюансованих проявів пов'язаних явищ і процесів, тому в цьому пункті надамо дещо детальнішу інформацію щодо кількісного або якісного представлення цих характеристик в аспекті міжнародної комунікації.

Насамперед щодо волатильності (*Volatility*), тобто швидкості й мінливості інформаційних потоків та нестабільності структур узаємодії. Ми враховували кількість подій за одиницю часу, що в контексті масової комунікації може відображати динаміку медіаактивності [143] (аналізують залежність між увагою медіа й волатильністю, демонструючи зростання активності медіа у зв'язку з інформаційними сплесками).

Проте волатильність можна оцінювати й за допомогою інших індикаторів, як-от середній час від появи важливої події до масового відгуку в мережі (час реакції на подію) – менший час реакції означає вищу волатильність інформаційного поля; різниця між піковими та мінімальними значеннями активності комунікації за певний період (амплітуда коливань уваги) – ознакою мінливого середовища є різкі коливання активності мережі; кількість змін домінуючих тем дискурсу за одиницю часу (частота змін тем) – чим більше таких змін – тим вища волатильність; швидкість зміни складу активних комунікаторів (плинність складу учасників) та ін. Ознакою високої волатильності комунікаційного процесу є швидка реакція мережі у відповідь на інформаційні подразники. Це чітко проявляється в кейсах протестів, а також інших мережевих середовищах (наприклад новини впливають на швидкість й інтенсивність реакції ринків [511]).

Невизначеність (*Uncertainty*) проявляється в недостатній прогнозованості в комунікації та фрагментарності знань учасників про ситуацію, що ускладнює

прийняття рішень. Цю ситуацію відображають такі показники, як частка суперечливих повідомлень у загальному потоці або когерентність/розбіжність інформації. Чим більше таких протиріч, як, наприклад, несумісні дані про одну й ту саму подію, тим більша невизначеність в аудиторії та складніше приймати рішення [322]. Іншими індикаторами є рівень довіри до інформації, що опосередковано оцінюється через реакції аудиторії (кількість уточнювальних запитань або прохань про перевірку, спростувань); експертна оцінка (або автоматизований прогноз) прогнозованості розвитку дискурсу, що відображає ймовірність передбачення черговості тем або зміни тональності (наявність сюрпризних змін тем або настроїв відображає невизначеність); індекс інформаційної різноманітності як кількість одночасно представлених різних версій/інтерпретацій події (значна кількість альтернативних інтерпретацій у контент-аналізі свідчить про невизначеність, тобто спільнота не має єдиного бачення).

Складність *Complexity* віддзеркалює багатокomпонентність і заплутаність комунікаційних процесів. Її показником є кількість активних учасників та кількість зв'язків між ними: складну конфігурацію взаємодій формує велика мережа із численними перехресними зв'язками [547], що можна визначити коефіцієнтом щільності графа й середнім ступенем вузла. Про складність також свідчать мультиканальність комунікації (кількість залучених платформ/каналів) – сучасні рухи майже завжди мультимедійні (*Facebook, YouTube, Twitter, Telegram* тощо), що ускладнює координацію; кількість різних тем або напрямів дискусії, які тривають одночасно (поліваріативність змісту); ступінь узаємозалежності акторів, коли, наприклад, успіх одних груп протесту мотивує інших, що простежено під час Арабської весни або Євромайдану, мережа якого мала значний розмір і зв'язність, була складною комплексною системою.

Неоднозначність (*Ambiguity*) в комунікації показує рівень множинності тлумачень та непевності сенсів і може відображатися через міру розбіжностей у розумінні одних і тих самих повідомлень різними групами (індекс поляризації інтерпретацій), що визначається на основі аналізу реакцій (наприклад за тональністю коментарів). Індикують неоднозначність також частота метакомунікації, тобто

обговорень того, як розуміти події (наприклад запитання «що це означає?», дискусії про термінологію); наявність конкуруючих наративів, що встановлюється на основі дискурс-аналізу; число повідомлень із невизначеними формулюваннями (учасники самі не впевнені у значенні того, що відбувається), визначене шляхом пошуку лінгвістичних маркерів невпевненості в текстах.

Ці виміри взаємопов'язані – унаслідок значної волатильності зростає невизначеність, оскільки учасники взаємодії не встигають осмислити інформацію, а разом зі складністю мереж зростає неоднозначність, адже різні групи інтерпретують події по-своєму [946]. У міжнародному контексті часто одна й та сама подія висвітлюється в різних країнах по-різному або з різними акцентами, що породжує різні реакції. Тобто ми говоримо про загальну складність сучасних комунікацій, що проявляється в комплексності прояву різних компонентів VUCA, які, як зазначають Т. Фріджірссон і співавтори, потребують різних підходів до пом'якшення їхніх наслідків [509]. Ці системи, зі свого боку, спроможні протистояти негативним впливам факторів нестабільності, зокрема за допомогою переваг мережевої співпраці. Ми застосували чотирикомпонентну оцінку колаборативної комунікації, але для її характеристики в аспекті VUCA можна навести ширший спектр критеріїв.

Серед таких індикаторів – по-перше – здатність спільноти оперативно реагувати на непередбачувані події та підлаштовуватися під зміни (*адаптивність і швидкість реакції*). В умовах підвищеної волатильності це проявляється в перекомунікації нових пріоритетів, швидкому переналаштуванні планів, мобілізації додаткових ресурсів. Може бути виміряно як час реакції на кризу та ступінь стабілізації після стрибка (наприклад, успіх протестного руху часто залежить від спроможності зберегти й адаптувати комунікаційну мережу, зберігши координацію після блокування інтернету або арештів лідерів).

По-друге, ефективна колаборативна комунікація зменшує інформаційну невизначеність, створюючи прозоріше та зрозуміліше для учасників середовище. Критерієм ефективності може бути якість колективного інформаційного обміну, що дає змогу краще орієнтуватися в ситуації, маючи достовірну інформацію. Так,

спільноти OSINT (розвідка з відкритих джерел), попри участь значної кількості комунікаторів, здатні шляхом спільної роботи встановити істинну послідовність подій, що означає ефективність в аспекті зниженні невизначеності.

По-третє, мережі, не маючи жорсткої ієрархії, спроможні забезпечити координацію значної кількості учасників, що комунікують у різних каналах, узгоджуючи розподіл ролей і завдань (координація та керованість складністю). Ефективність координації комунікаційної мережі оцінюється за наявністю точок фокусування (центральных вузлів або координаційних хабів), узгодженістю повідомлень або відсутністю суперечливих закликів між різними каналами, здатністю масштабуватися без утрати керованості, наявністю саморегуляційних механізмів (модераторів, процедур, правил, які спонтанно виникають із середовища для підтримання порядку). Так, у Вікіпедії застосовуються вироблені спільнотою чіткі правила редагування й модерації, що дає змогу значній кількості редакторів одночасно працювати над статтями з мінімальними конфліктами [682]. Координація проявляється і в спонтанних протестних мережах, здатних до самоорганізації на акції у визначених локаціях у визначений час.

Критерієм ефективності колаборативної комунікації є також «колективне фреймування» або спроможність виробити спільне розуміння та інтерпретацію подій, що можна оцінити за наявністю єдиного або домінуючого наративу (меседжу чи гасла, наприклад слогану протесту) для більшості учасників мережі.

Ефективна спільнота з часом шляхом відкритого діалогу й взаємного навчання учасників нівелює різні думки, тобто демонструє зниження внутрішніх конфліктів інтерпретацій. Якщо комунікація горизонтальна та прозора, люди отримують відповіді на свої питання й вільно коригують уявлення, неоднозначність зменшується. І навпаки – сенси дивергують, якщо структура комунікації фрагментована. Цей критерій можна назвати спільним сенсотворенням. Результативність колаборації характеризує також створення стійких мережових структур, спроможних функціонувати після завершення первинного виклику (формування громадських організацій, онлайн-спільнот для довготривалої роботи

тощо). Це також запозичення успішного досвіду іншими сілльнотами, коли комунікація групи настільки ефективна, що стає моделлю.

Нарешті, важливим критерієм ефективності колаборативної комунікації є її результативність або загальний вплив комунікації на ситуацію, попри VUCA-виклики. Для вікіспільноти це, наприклад, кількість і якість статей у проєкті, для інформаційної кампанії – вплив на громадську думку або поведінку, для протестного руху – досягнення соціально-політичних змін. Таких змін українське суспільство досягло саме завдяки ефективній горизонтальній комунікації у 2014 р., а у 2022 р. продемонструвало феномен самоорганізації та відсічі агресору, що значною мірою сприяло національній стійкості [705].

Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасному VUCA-середовищі традиційні ієрархічні моделі поступаються місцем адаптивним і динамічним моделям горизонтальної взаємодії [699]. Така горизонтальна взаємодія, або масове співробітництво в комунікації, ефективна за умови її адаптивності, координації та сенсотворення як наслідків інформаційної прозорості, гнучкості, самоорганізації, спільних смислів, орієнтації на результат. Ці критерії взаємопов'язані, тобто успішна координація сприяє досягненню мети, а спільне сенсотворення підвищує довіру та, отже, швидкість реакції.

Висновки до розділу 1

Нестабільність у міжнародних політичних системах пояснюється за допомогою аналітичної рамки VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity), що дає змогу операціоналізувати умови та наслідки ескалації або деескалації в різних контекстах і ситуаціях для досліджень та зовнішньополітичних рішень. «Світ VUCA» описується як глобальний контекст, якому притаманні критично швидкі зміни, невизначеність, складність і неоднозначність, що потребує більшої гнучкості, адаптивності й швидкої реакції на нові виклики.

У результаті трансформації інформаційної основи сучасного суспільства комунікація стає головною рушійною силою формування VUCA-середовища. Комплекс

мінливості, невизначеності, складності й неоднозначності значною мірою спричинений особливостями мережевої комунікації колаборативного характеру, заснованій на відкритій взаємодії учасників, відсутності ієрархій та інституційного впливу, спроможній спричиняти наслідки на локальному й міжнародному рівнях. У сучасному VUCA-середовищі традиційні ієрархічні моделі поступаються місцем адаптивним і динамічним моделям горизонтальної взаємодії, ефективним за умови адаптивності, координації та сенсотворення як наслідків інформаційної прозорості, гнучкості, самоорганізації, спільних смислів, орієнтації на результат.

Розмаїтість сучасного світу, інтернет і новітні технології спричинили формування нової архітектури міжнародної взаємодії за участі урядів, громадянського суспільства й бізнесу, що діють у тісній узаємозалежності, коли підвищуються ризики неконтрольованих наслідків, що миттєво поширюються, а спроможність до стратегічної координації на глобальному рівні обмежена багатоканальністю інформаційних потоків.

На фоні відсутності цілісної системи індикаторів для опису VUCA-ризиків і логіки колективної дії мережевих спільнот, для дослідження дестабілізуючого впливу колаборативної комунікації на мікрорівні застосовано комплекс із чотирьох індикаторів, що охоплюють основні структурні й динамічні властивості мережі, як-от час відгуку спільноти, густота мережевої взаємодії, ефективність координації та індекс участі, – які загалом у поєднанні з показниками V, U, C, A формують восьмивимірний аналітичний вектор – індикаторну модель (де)стабілізації в динаміці – $\{V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi\}$, оскільки поєднує виміри нестабільності з параметрами колаборативної комунікації.

Для оцінювання міжнародного впливу цей вектор інтегрується з макропоказниками – рівнем і модальністю офіційної реакції (International Policy Reaction (IPR)) та масштабом залученості геополітичних акторів (Geopolitical Actor Involvement (GAI)). Сукупність індикаторів і макропоказників становить уніфіковану основу для міжкейсних зіставлень та прогнозової оцінки траєкторій ескалації/деескалації й резонансу подій у міжнародних політичних системах.

Поєднання значень запропонованих індикаторів формують характерні патерни, що можуть бути покладені в основу типових сценаріїв (де)стабілізації на мікрорівні,

а в поєднанні з показниками міжнародної реакції та залучення геополітичних акторів – на макрорівні міжнародних політичних систем. Розроблена сценарна типологія може бути застосована для прогностної оцінки траєкторій ескалації/деескалації, у порівняльних дослідженнях і політико-стратегічній практиці.

Запропоновано уніфіковані кількісні індикатори, поєднано мікро- й макропроцеси та інтегровано феномен колаборативної комунікації крізь призму VUCA в парадигму міжнародних відносин. Запропонована модель поєднує елементи теорії міжнародних відносин, мережевого аналізу, соціолінгвістики, політичної географії, охоплюючи структурні та дискурсивні чинники формування нестабільності. Типізація сценаріїв придатна для розуміння складних гібридних процесів сучасного світу й відкриває перспективу створення інструментів політичної діагностики в епоху нестабільності, забезпечення зовнішньополітичного аналізу для розробки політик запобігання кризовим явищам, оптимізації реагування на інформаційні кампанії й формування механізмів довгострокової підтримки структурної стабільності.

Загалом у розділі подано цілісну теоретико-методологічну рамку «VUCA × колаборативна комунікація», визначено операційні змінні та правила їх застосування, сформовано послідовність подальшого викладу – від критичного огляду й моделі до методик вимірювання та прикладних висновків, – що забезпечує підґрунтя для сценарної типології й емпіричного тестування в наступних розділах.

РОЗДІЛ 2. КОЛАБОРАТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ВІДПОВІДЬ НА VUCA-ВИКЛИКИ

2.1. Структурні виміри колаборативної комунікації

Суть і мережева структура масового співробітництва

В умовах мінливості, невизначеності, складності й неоднозначності сучасного світу виникають нові форми координації, на відміну від традиційних ієрархічних, більш динамічні та адаптивні. Це горизонтальні моделі, засновані на розподіленій взаємодії великої кількості учасників, що відображають фундаментальні зміни в логіці соціальної організації й комунікації. Однією з форм такої колективної дії, реалізованої через цифрові засоби, є масове або відкрите співробітництво, за якого незалежні індивіди, зазвичай без централізованого керівництва, координовано взаємодіють для досягнення спільної мети. Масове співробітництво є відповіддю на виклики світу VUCA, але водночас і його чинником, адже продукує прояви непередбачуваної динаміки структурної складності й неоднозначності смислів.

Масова взаємодія в цифрових мережах у міжнародному контексті відкриває нові можливості для співробітництва, мобілізації ресурсів, наукової взаємодії завдяки надшвидкому поширенню інформації, але й пов'язана з потенційними викликами через потенційну загрозу дестабілізації, фрагментації суспільного дискурсу й когнітивного перевантаження.

У цьому розділі окреслимо теоретичні засади масового співробітництва як явища сучасної цифрової взаємодії, розглянемо його основні форми та вплив на циркуляцію знань, спробуємо пояснити основи мотивації його учасників і проаналізуємо його суспільні й міжнародні ефекти.

Концепція масового співробітництва (Mass Collaboration) набула популярності після публікації Д. Тепскоттом та Е. Вільямсом книги *«Вікіноміка: як масове співробітництво змінює все»* [1041] й була означена як новий спосіб організації виробництва та інновацій, заснований на принципах відкритості, співпраці, розподілу знань і глобальної взаємодії. Дослідники осмислили феномен швидкого поширення принципу «відкритого коду», тобто доступності участі в розробці продукту для всіх

охочих, що проявлялося, зокрема, у сфері ІТ (розроблення програмного забезпечення *Firefox, Linux, OpenOffice* та ін). Такий підхід поширився й у бізнесі, де проявляється у відкритості ресурсів і, як наслідок – появі нових «відкритих» форм організації та суспільної діяльності.

Оскільки, завдяки сучасній комунікації для будь-якої організації доступні, по суті, усі учасники мережевої взаємодії, то йдеться про формування глобального (без просторових обмежень) сорсингу – складної системи відносин між продуцентами й оферентами, де відмінності між ними певною мірою нівелюються. За допомогою соціальної мережевої комунікації відбувається системна циркуляція інформаційних, інтелектуальних, фінансових, а також матеріальних ресурсів між представниками різних країн, суспільних кіл і професійних сфер.

Масове співробітництво передбачає, що до спільної роботи над будь-яким проєктом може приєднатися будь-хто із власним внеском для досягнення спільної мети. Автори концепції сформулювали чотири принципи масового співробітництва, засновані на спільнотах, співпраці й самоорганізації – відкритість, піринг, обмін і глобальні дії [1041], що можна проілюструвати на прикладі Вікіпедії, суспільно значущого продукту, створеного волонтерами з усього світу на засадах відкритого редагування та пірингового рецензування.

Д. Тепскотт ще в середині 1990-х обґрунтував модель мобілізації інтелектуальних ресурсів, висунувши ідею суспільства мережевого інтелекту [1038] як прояв мережевого характеру сучасних соціальних структур, що також відзначали М. Кастельс [279] та інші дослідники. У підґрунтя цих концепцій покладено ідею стійкої мережі інформаційних зв'язків і взаємодій, що пронизують усі рівні соціальної організації та набувають глобального характеру. При цьому відбуваються абсолютна універсалізація й стандартизація комунікаційних систем та інформаційних технологій.

Мережевий характер взаємодії сприяє ефективнішому обміну знаннями й ресурсами [812], сприяючи коеволюції когнітивних і соціальних систем у процесах масової колаборації, де учасники відносин, індивіди та спільноти взаємно впливають одне на одного, формуючи динамічні саморганізовані структури [342]. Наслідком

колаборативної масової самоорганізації, де залучено великі кількості носіїв інтелектуального ресурсу, є розвиток креативності й інновацій, а також адаптивності в аспекті реагування на виклики середовища. При цьому кожен учасник колаборації діє насамперед у своїх інтересах, знаходячи необхідні йому ресурси та офіруючи власні. Тобто йдеться про формування концепції економіки, орієнтованої на потреби індивіда, а не на виробництво. Принципово це передбачив у 1960-х у концепції «суспільства достатку» Дж. Гелбрейт, аналізуючи трансформацію господарства під впливом технологій і зміни споживацької культури [516]. Ще раніше Д. Рейсман [925] у схожому аспекті наголошував на зміні соціальної структури й цінностей у постіндустріальному суспільстві. Згодом Д. Белл фіксував перехід до економіки знань, де головну роль відіграють інформація, технології та послуги [200]. Сучасна мережева колаборація також охоплює здебільшого обмін інформацією, знаннями й високотехнологічними інноваціями, створюючи нову структуру соціальних та економічних відносин, перетворюючи соціальні інститути й культуру, підвищуючи ефективність, але водночас несучи виклики стандартизації та втрати локальної унікальності (у цьому сенсі Дж. Рітцер формулює феномен «макдональдизації» суспільства [936]).

Із погляду теоретичних концепцій мережевого суспільства, сучасний економічний і соціальний ландшафт визначають швидка цифровізація, зміна ролі праці, споживання та інновацій за зростаючої ролі людського чинника, що проявляється в загальній віртуалізації міжлюдської взаємодії, економіки, культури й усе більшої динаміки інформаційних відносин [1132; 1140 та ін.]. Вебстер наголошує, що ознакою сучасного інформаційного суспільства є не велика кількість інформації, а, передусім, така соціальна організація, за якої комунікаційні технології визначають взаємодію між акторами, а головним ресурсом стають знання [1140]. Той самий автор підкреслює детермінованість сучасного інформаційного порядку взаємозалежністю глобальних мереж у новій реальності, де основними ресурсами впливу й влади стають інформація, знання та комунікації [1139].

Під впливом мережевого відкритого співробітництва проявляються нові світові тенденції, коли цифрові середовища, що забезпечують миттєвий доступ до інформації, стирають фізичні межі між країнами й культурами, генеруючи нові форми економічної, соціальної та політичної взаємодії, із посиленням значення в глобальних процесах індивідів, спроможних шляхом створення й поширення власного контенту впливати на знаннявий і технологічний прогрес та кшталт домінуючих наративів.

У дослідженнях останніх десятиліть розкриваються різні аспекти відносин мережево-цифрової ери, що роблять структуру суспільства динамічнішою, але й складнішою й менш прогнозованою та нестабільною. Так, наголошено на критичній ролі продуктивного фактора знань, які замінюють матеріальні ресурси в основі соціально-економічних відносин [393; 1016; 1065]. Як зазначено далі, саме знання є основним фокусом масовго співробітництва. У дослідженнях М. Доусона й Дж. Б. Фостера [355] акцентовано на взаємозв'язку між прискоренням соціально-економічного розвитку та перебудовою системи відносин між державами, бізнесом і громадянським суспільством (віртуальний капіталізм). А П. Глотц та Р. Шмід фіксують нові принципи суспільних відносин на основі горизонтальних мереж, які приходять на заміну традиційним вертикалям влади й управління [540; 966]. Це знижує просторові та секторальні бар'єри, даючи основу для колективного розв'язання проблем й адаптивного реагування на динаміку, складність і неоднозначність сучасного світу.

Ідеться про суспільство, здатне до самоорганізації, інтеграції й адаптивності на основі децентралізованої структури комінікацій і взаємодії. Це підкреслювали теоретики мережевого суспільства. Так, у концепції «міста-мережі» та її варіаціях наголошено на спроможності мереж для досягнення ефективності в складних мінливих умовах об'єднувати локальні й глобальні ресурси [339], що означає стійкість, із погляду волатильності, адже мережі менш уразливі до руйнування. Аналогічно на стійкості цифрових мережевих інфраструктур для взаємодії між акторами в складному непередбачуваному середовищі акцентовано в ранніх розробках концепції «суспільства проводів» [769].

Мережевість забезпечує основу високої адаптивності систем узаємодії, забезпечуючи загальну когерентність соціальних систем за допомогою гнучкого поширення інформації та формування спільнот й альянсів. Визначальну роль інформаційних і комунікаційних потоків, опосередкованих мережами, а не ієрархіями під час формування соціальних структур з акторів, спроможних функціонувати автономно, але водночас узаємозалежно, відзначає Я. ван Дейк [1095]. Адаптивність мережових соціальних структур забезпечується здатністю до швидкого аналізу й пошуку релевантних розв'язань (Л. Фріман підкреслює центральне значення мереж як платформ для інновацій [507]). Це актуально для різних вимірів – і окремої спільноти, і глобальної системи. Це відзначають Х. Фукс та М. Уол-Сміт, відслідковуючи перетворення інтернету на інфраструктуру глобальної координації на рівнях – від локальної адаптації до глобальної інтеграції [513; 1125]. Переваги глобальної координації на основі мережових структур ще наприкінці 1970-х відзначили С. Р. Гілц і М. Турофф у концепції «мережових націй» [587].

Проте мережевість із її децентралізованою структурою, відкритістю й інтеграцією, створює також і виклики, що підкреслює Д. Барні, маючи на увазі неоднозначність у прийнятті рішень та інформаційне перевантаження [173]. Згаданий вище Х. Фукс відзначає ризики для координації й управління у зв'язку з антагоністичною самоорганізацією децентралізованих мереж [513].

По суті, ідеться про середовище глобальної комунікації та координації, що переформатовує глобальну структуру суспільства в такий спосіб, що доступ до ресурсів (знання, капітал, а також певною мірою й матеріальні засоби) зосереджуються не в просторових локаціях (логістичні вузли, освітні й фінансові центри), а у вузлах мережі, де головні ролі відіграють індивіди, економічні та політичні актори, найбільш ефективно включені в цю комунікаційну систему. Одним із головних «ключів» до успіху в такій моделі є здатність до пошуку й пропозиції найбільш актуальних інформаційних ресурсів, що, по суті, означає інноваційність, тобто ofertу нових і більш дієвих розв'язань для наявних проблем. Це стосується як економіки, так і політики, а також культури й інших площин суспільних відносин (Федонюк С. [67]). Цим, наприклад,

пояснюється успіх криптовалют, успішних блогерів-мільйонників, а також політиків, що «непрогнозовано» перемагають на виборах, залучаючи голоси за допомогою нестандартних комунікаційних рішень (як-от Д. Трамп, про що йтиметься далі).

Переваги горизонтальних структур, індивідів і спільнот для генерування інновацій обґрунтував Е. фон Хіппель [1112; 1114], який підкреслював значення унікального досвіду й знань користувачів продуктів про свої потреби, що дає переваги перед традиційними моделями дослідницьких інститутів і великих корпоративних лабораторій. На думку дослідника, залучення громадськості дає стійкість до непрогнозованих змін та економічну ефективність. Власне, схожу концепцію розвинули згадані на початку цього підрозділу Д. Тепскотт й Е. Вільямс. Їхню книгу *Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything* [1041], зосереджену на вивченні масового співробітництва, створено як відкритий проєкт за участі широкого кола інтересантів, а в її назві «Вікіноміка...» поєднано терміни «вікі» (інструменти відкритої редагованої взаємодії) та «економіка». Тобто наголошено на зміні парадигми в організації бізнес-процесів. Ця концепція ґрунтується на виході управлінських інтересів і дій за формальні межі організації, використанні зовнішніх (позаорганізаційних) знань та ресурсів, користуючись перевагами мережевої участі. У такій моделі інтернет – це не лише засіб передавання інформації й комунікації, а й специфічне динамічне середовище, у якому й відбуваються всі процеси взаємодії з приводу реалізації взаємовигідних проєктів та яке здатне акумулювати колективний інтелект (інтелектуальні ресурси, де-факто доступні не в якихось просторово або формально віддалених локаціях, а в мережі, доступ до якої – із комп'ютера в офісі фірми або установи).

У такому контексті радикально трансформується класичний кшталт організації як закритої системи, що концентрує й примножує ресурси шляхом їх ізоляції від зовнішнього середовища (власні фінанси, людські ресурси та технологічні секрети). Саме таку природу фірми обґрунтовував Р. Коуз у першій половині XX ст. [314]. Але ситуація змінилась із загальним використанням інтернету й віртуальних соціальних мереж. Д. Тепскотт та Е. Вільямс наводять приклад *Goldcorp*, компанії, що успішно

розв'язала проблему пошуку родовищ золота за допомогою відкритого пошуку в мережі, отримавши в підсумку понад 3 млрд дол. додаткового прибутку [1041]. Щоправда, для цього довелося поділитися власними геологічними картами.

Сучасна інфраструктура масового співробітництва складена різноманітними платформами й інструментами для створення та підтримки соціальних зв'язків на основі спільних інтересів, особистої чи професійної взаємодії, що забезпечує широкомасштабну комунікацію та реалізацію професійних функцій, зокрема в бізнесі й політиці, за участі пересічних користувачів і галузевих фахівців (наприклад у *LinkedIn*) для обміну ідеями, досвідом та практиками. Важливо, що така взаємодія перетворює користувача (споживача) на активного продуцента контенту, що може становити професійний інтерес. Така ресурсна модель характеризується орієнтацією на відкриті моделі з нівелюванням ієрархічних структур і множинністю активних точок генерації ресурсів та їх споживання – це окремі індивіди, громадські організації, корпорації, політичні партії, держави й міжнародні організації.

У такій моделі залучення ресурсів, ідей і розв'язань здійснюється з урахуванням різних аспектів мотивації, але, що найважливіше, – децентралізовано й від широкого загалу, тобто натовпу (англ. *crowd*), тобто на засадах краудсорсингу [606], коли аудиторія ділиться своїми активами з розрахунку на втілення власних задумів у реальних продуктах або послугах. Це дієва форма залучення інтелектуального потенціалу, адже ефективність інноваційного процесу, як зазначав Е. фон Хіппель, суттєво підвищується за умови участі споживача в безпосередньому формуванні продукту, а не лише формулюванні потреб [1112].

Масове співробітництво стало логічним продовженням послідовних трансформацій способів створення вартості, управлінських стратегій і загалом суспільних відносин із приводу пропозиції/споживання. Воно розвинулось у добу відносин, що почалася, відповідно до твердження Дж. К. Гелбрейта, із 1995 р., переломного моменту в розвитку інтернету, слідом за промисловою та інформаційною [517]. Її вирізняє те, що в основу створення вартості покладено не виробництво матеріальних товарів або продукування інформації, а на знання, коли

інвестиції спрямовуються у створення активів відносин. Тобто головним ресурсом стали люди як носії знань, тож економічні процеси фокусуються на персоналізацію й масову індивідуалізацію, конкуренція трансформується, охоплюючи довіру та співпрацю, а управлінська структура стає віртуальною, забезпечуючи безперервність стратегічного планування.

Як ішлося вище, розробники продуктів й ідей чи то в бізнесі, чи в політиці звертаються з приводу їх створення до аудиторії своїх споживачів або, скоріше, партнерів. Поширення такого підходу в економіці фіксували вже від початку 2000-х [861]. Аналогічна модель понад два десятиліття застосовується й у політиці, зокрема під час президентських кампаній [1020]. Це і комунікація кандидатів, і мобілізація громадськості, і моніторинг чесності виборів, використання цифрових платформ для масового збору даних про порушення, об'єднання зусиль громадськості, волонтерів та спостерігачів [616]. Це також розв'язання у сфері «четвертої влади», зокрема «крауд-журналістика» за участі широкого кола активістів, що підвищує оперативність збору й поширення інформації (Федонюк С. [67; 86]).

Мережева комунікація та залучення мас використовується для налагодження безпосереднього контакту з електоратом і збору коштів. Ще під час президентських виборів у США у 2004 р. кандидат Г. Дін зібрав через інтернет близько 11 млн дол. пожертвувань [556], а на наступних виборах (2008 р.) майбутній президент Б. Обама залучив близько 600 млн дол від кількох мільйонів осіб. Про ефективність такого краудсорсингу свідчить рекордний одноденний збір кандидаткою К. Гарріс у 2024 р. у розмірі 81 млн дол. [796]. Значну суму за допомогою дрібних спонсорів зібрав і її опонент Д. Трамп, незважаючи на внески від великих донорів [967]. Тобто механізми фінансування політичних кампаній ефективно змінюються в напрямі децентралізації та ефективності.

Активному залученню громадськості до політичних процесів сприяють соціальні платформи, що дають змогу обмінюватись ідеями й впливати на політичні рішення, організовуючись для спільних дій (Федонюк С. [80]; К. де Вріс, С. Хобольт, С. Вальтер [359]). І цей вплив не обмежується локальним чи національним рівнем –

впливу масового співробітництва зазнає також міжнародна політика. У результаті мережевої взаємодії між індивідами й масами формуються нові форми колективного знання та дій, що можуть суттєво впливати на глобальні політичні процеси [342]. Комунікація в соціальних медіа впливає на сприйняття й розподіл відповідальності за глобальні проблеми, підтримуючи або підриваючи політичні зусилля в цій сфері [822].

Позитивно впливає на створення кінцевого продукту відкрита співпраця й у науковій сфері, у колаборації між університетами, бізнесом та окремими дослідниками [631; 708]. У результаті підвищується якість наукових досліджень і формується глобальна наукова спільнота [105].

Масова співпраця в науковій сфері демонструє, що взаємна вигода може полягати не тільки в набутті певних бізнес-активів, адже спільні наукові дослідження сприяють, передусім, підвищенню практичного значення досліджень та взаємному навчанню, даючи змогу учасникам за допомогою взаємодії здобувати нові навички й розширювати досвід. Це важливо для наукових проєктів, де обмін знаннями є значущим елементом співпраці [1181].

Рівень узаємної вигоди в системі масового співробітництва може суттєво варіюватися й не завжди піддається кількісному оцінюванню, адже залежить від мотивації учасників, контексту та структурних умов організації такої взаємодії. Наприклад, складно оцінити вигоду користувача віртуального симулятора дитячого конструктора, безкоштовно наданого виробником, який ураховує результати аналізу поведінки цього користувача під час удосконалення того ж конструктора. Або взаємний розвиток у розробці програмного забезпечення за допомогою взаємодії між професійними розробниками, аматорами й кінцевими користувачами [136].

Водночас, окрім описаних вище переваг, масове співробітництво пов'язане також із викликами. Так, поряд із конкурентними перевагами колаборативні мережі стимулюють і появу нових конкурентів [194]. Через просторову дисперсність (фізичні відстані між учасниками) можуть виникати проблеми підтримки взаємного знання [338]. Відсутність ієрархії та субординації радикально трансформує функцію контролю, а «хаотичність» ускладнює планування.

Проте загалом масова співпраця сприяє економічному розвитку, відкриваючи потенціал для інновацій і перетворення знань на нові продукти. При цьому вона забезпечує широкопланову вигоду учасників, більш ефективну порівняно з простою кооперацією [933]. Сьогодні масове співробітництво додає соціальним узаємодіям ефективності, швидкості, різноманітності й доступності, що позитивно змінює світ.

Організаційні форми відкритого співробітництва

Розглянемо організаційні форми відкритого співробітництва та їх прояви в економіці, політиці й міжнародних відносинах. Д. Тепскотт та Е. Вільямси визначили базові принципи взаємодії в умовах мережевої інтернет-комунікації: співпраця, співтворчість і зацікавленість (Collaboration, Co-creation and Curiosity) [1041], а Н. Брісборн [237] надав типізацію її форм, які розглянемо далі.

Спільне створення продукту

Піринг-моделі (*peer production*), або *commons-based peer production* (CBPP), передбачають неієрархічну кооперативну діяльність. Згідно з цією концепцією, уперше обґрунтованою Й. Бенклером [202], велика кількість учасників координує зусилля задля створення значущих продуктів без традиційних структур контролю чи грошової винагороди, така децентралізована спільна діяльність змінює ринкову логіку й у цьому контексті вживається термін «суспільне виробництво». Інші науковці наголошували на інституційній природі такої співпраці та її добровільному характері [691; 692]. Також сформульовано базові «закони» масового співробітництва [691], згідно з якими для успішного розвитку пірингового проєкту кількість позитивних внесків має принаймні вдвічі перевищувати чисельність негативних, у такому випадку якість спільного продукту загалом зростає, хоча можливі тимчасові її зниження.

Ілюстрацією є Вікіпедія або проєкти розподілених обчислень на основі наданих обчислювальних ресурсів персональних комп'ютерів значної кількості учасників із різних країн, наприклад *SETI@home* [1087]. Ще одна форма такої співпраці – міжнародні наукові колаборації, як-от проєкти для відкритого доступу до наукових даних і спільних досліджень, наприклад *Human Genome Project*, що залучав науковців із різних країн задля секвенування геному людини.

СВРР проявляється й у проєктах міжнародної співпраці для розв'язання глобальних проблем. Відомим прикладом є громадянська петиційна платформа *Avaaz* (<https://secure.avaaz.org/>), що організовує кампанії з різних питань, по всьому світу. Діють і цільові платформи, наприклад *Global Citizen* (<https://www.globalcitizen.org/>), спрямована на мобілізації людей для досягнення цілей сталого розвитку ООН.

Схожі моделі реалізовано й у політиці. Це, наприклад, платформи для прямої демократії та краудсорсингу (Федонюк С. [72]). У Барселоні реалізовано платформу *Decidim* (<https://decidim.org/>) для залучення громадськості до розробки міських політик, у Тайвані діє *vTaiwan* (<https://vtaiwan.tw/>), що сприяє формуванню політики уряду з низки питань. У США в період президентства Б. Обама запущено платформу *We the People* (<https://petitions.obamawhitehouse.archives.gov/>), яка давала змогу підписантам петиції отримати обов'язкову відповідь Білого дому. Аналогічна платформа *Open Ministry* (<https://www.avoinministerio.fi/>) діє у Фінляндії. Це також адвокаційні проєкти, національні й міжнародні волонтерські рухи для різних форм політичної активності. Громадська організація *Indivisible* (<https://indivisible.org/>) зі США, створена після виборів 2016 р., об'єднує волонтерів для активного впливу на політичні процеси, міжнародний екологічний рух *Extinction Rebellion* (<https://rebellion.global/>), організований за горизонтальним принципом із координацією через локальні групи й глобальні мережі.

Це також платформи громадянської журналістики та розслідувань, серед яких – *Bellingcat* (<https://www.bellingcat.com/>), сфокусована на розслідуванні воєнних злочинів у різних регіонах світу. Іншими прикладами є *ProPublica* (<https://www.propublica.org/>), що для висвітлення важливих соціальних питань об'єднує професійних журналістів і волонтерів, та міжнародна мережа блогерів і журналістів *Global Voices* (<https://globalvoices.org/>), що публікує новини й історії з різних країн.

Пірингові форми організації притаманні також проєктам у сферах громадського життя, культури, освіти, наприклад навчальні платформи на зразок *Coursera*, відкриті енциклопедії. Це і згадана вище Вікіпедія, і такі проєкти, як *OpenStreetMap*

(<https://www.openstreetmap.org/>), що дає змогу користувачам спільно створювати та коригувати картографічні дані для всього світу.

Взаємовигідна співпраця в різних сферах суспільного життя сприяє формуванню ефективніших суспільних інституцій і демократизації процесів прийняття рішень.

Модель Ideagoras

Концепт ідеагора (від *idea* та *agora* – міська площа, символ відкритого обговорення й торгівлі), розвинений Д. Тепскоттом та Е. Вільямсом [1039], розуміємо як віртуальний простір для залучення інновацій та інтелектуальних рішень із зовнішнього середовища. Наприклад, платформа *InnoCentive* (пізніше – *Wazoku Crowd*) публікує серед спільноти експертів оголошення про пошук ідей і розв’язань від імені організацій, що їх потребують, і таким чином допомагає знаходити інноваційні рішення.

Модель заснована на тому факті, що значна (або переважна) кількість носіїв релевантних знань і досвіду перебуває поза межами організації (або країни), однак вони принципово досяжні «на відстані кількох кліків». Використовуючи ці ресурси, компанії мають змогу суттєво скоротити витрати на внутрішні розробки.

Ideagoras ефективно реалізують великі компанії, завдяки чому, зокрема, компанія *Procter & Gamble* досягла підвищення ефективності дослідницько-конструкторських розробок на 60 % [612].

Серед недоліків моделі *ideagoras* – обмежені можливості для стратегічного планування й реалізації програм у сфері дослідження та розробок, нагромадження ноу-хау, адже зовнішні розробники перебувають поза зоною організаційного контролю.

Переваги ідеагора адаптуються для розв’язання політичних і міжнародних проблем, зокрема краудсорсинг політичних ідей та рішень. Такими прикладами є ісландські платформи для обговорень і пропозицій *Your Priorities* (<https://yrpri.org>) та *Better Reykjavik* (<https://betrireykjavik.is/>). У Нью-Йорку громадяни можуть подавати пропозиції для покращення міського середовища за допомогою платформи *GovLab* (<https://thegovlab.org/>).

Це також міжнародні інноваційні платформи, наприклад програма ООН *UNDP Innovation Facility*, орієнтована на розв'язання глобальних проблем за допомогою залучення інноваційних рішень від громадськості. Розв'язанню глобальних проблем шляхом краудсорсингу інновацій сприяє ініціатива Массачусетського технологічного інституту *MIT Solve*. Прикладами глобальних партнерств і коаліцій є платформи *Global Innovation Exchange* та *OpenIDEO*, для фінансових донорів, інноваторів й організацій і соціальних інновацій та рішень для глобальних викликів у сферах охорони здоров'я, освіти й зміни клімату.

Діють і тематичні колаборативні проєкти, такі як *Participatory Budgeting* (<https://www.participatorybudgeting.org/>), – для учасі в прийнятті рішень щодо розподілу бюджетних коштів (реалізовано, зокрема, у Парижі, Порту-Алегрі, Нью-Йорку).

Також застосовуються спеціалізовані інструменти, як-от *Pol.is*, для виявлення спільних поглядів та пошуку консенсусу, використаний, зокрема, для обговорення національних питань і законодавства в Тайвані, в ініціативах *vTaiwan* і *Join* [285].

Прос'юмпція або споживач-учасник

В основі концепції *прос'юмпції* (*prosumerism, producer і consumer*) – уключення споживача як рівноправного учасника в інноваційний цикл створення продуктів. Термін запропоновано в праці «Третя хвиля» Е. Тоффлером [1065] у контексті передбачення економіки майбутнього, хоча елементи цієї ідеї раніше окреслено М. Маклюеном і Б. Невіттом [782]. Згодом цю візію розвинуто в книгах «Цифрова економіка» Д. Тепскотта [1038] і «Маніфест шляху» [726], уже в контексті сучасних цифрових мережеских комунікацій.

Із погляду маркетингу, прос'юмер – це компетентний споживач, який активно взаємодіє з виробником та, по суті, впливає на рішення щодо адаптації, розроблення або розвитку товарів і послуг. У ґрунті такого підходу, відповідно до логіки Б. Шварца, є бажання споживача шукати індивідуалізовані або самостійно згенеровані рішення на фоні його дезорієнтації через надмірну пропозицію товарних варіацій [970].

Прос'юмпція має свою історію застосування в бізнесі, зокрема в торгівлі, наприклад компанія *The Home Depot*, що працює у сфері будівництва, оздоблення й

побутового облаштування, із 2003 р. застосовує підхід проактивної участі споживача у створенні бажаного для нього результату під гаслом «Ви це зробите, ми допоможемо» [492].

Феномент об'єднання проактивних споживачів проявляється й у політиці та міжнародних відносинах, коли активні користувачі соціальних медіа намагаються змінити політичні погляди та поведінку інших. Про це йдеться в дослідженні [1142]. За допомогою проактивної участі створюються продукти, які безпосередньо впливають на самих учасників взаємодії в аспекті покращення якості життя. Залучення громадян до процесів прийняття рішень, законодавчих ініціатив, які відповідають їхнім потребам та інтересам, участь у розробці політичних програм і стратегій, партиципативному бюджетуванні – це, по суті приклади тої самої прос'юмпції. Прикладом партиципативної платформи є британська *FixMyStreet* – вебсайт і програма, що допомагає інформувати місцеву владу про проблеми для негайного розв'язання, які впливають на повсякденне життя, як-от: очищення вулиць, ремонт доріг, відновлення освітлення тощо [660].

За допомогою громадянського моніторингу й журналістики забезпечуються підзвітність і прозорість у розслідуваннях та моніторинг діяльності уряду, виявлення й запобігання корупції та неефективності (наприклад платформа *ProPublica* [1049]).

Загалом, прос'юмпція трансформує природу відносин між продуцентом і споживачем, розширюючи горизонт можливостей інноваційної діяльності та відкриваючи нові моделі для створення цінності в умовах VUCA-світу.

Спільні наукові дослідження

В умовах високої наукоємності сучасних продукційних систем і цифрової трансформації успішно застосовується форма організації масового співробітництва, за якої для досягнення спільної мети об'єднуються зусилля наукових установ, компаній та окремих дослідників (спільні наукові дослідження (*collaborative science*)). Наука перетворюється у відкритий, спільний процес, якому притаманні швидке поширення ефективних технологій і практик, стимулювання технологічних поєднань та рекомбінацій, орієнтація на оперативність формування моделей наукової діяльності типу *just-in-time*, орієнтованих на оперативність, розвиток механізмів обміну знаннями

між наукою й бізнесом, поява горизонтальних і розподілених моделей дослідження на основі відкритих знань інфраструктур та мереж [1041].

Це втілюється, зокрема, у розвитку електронних наукових репозитаріїв і блогів, що діють у реальному часі; тенденція, уперше відзначена М. Уолдропом [1122]. Як приклад – проєкт Массачусетського технологічного інституту для відкритого обміну методиками, даними й експертними оцінками в галузі біології *OpenWetWare* (<https://openwetware.org/>). За таким принципом діють проєкти *Human Genome Project*, *Sloan Digital Sky Survey*, *Large Hadron Collider* та ін. Спільні наукові дослідження дають змогу прискорити інноваційний цикл й оптимізувати витрати, формуюючи нову, відкриту та динамічну парадигму продукування знання, адаптивну до умов VUCA-середовища.

Застосування підходів спільних наукових досліджень у політиці та сфері міжнародних відносин пов'язане з трансформацією процесів прийняття рішень і міжнародної співпраці на основі відкритої колаборації та спільної роботи, упровадженні моделей на кшталт обміну даними й інформацією між урядами, міжнародними організаціями та науковцями з метою протидії змінам клімату, контролю за дотриманням прав людини або оперативного управління кризами, тобто швидкого й ефективного реагування на глобальні виклики. Технологічною основою найчастіше є «хмарні» рішення (Федонюк С. [85]).

Спільні дослідницькі проєкти, відкриті мережі співпраці між науковими установами, організаціями та країнами важливі для боротьби з епідеміями, інших розв'язань у сфері охорони здоров'я. Наприклад ініціатива *COVAX* задля забезпечення справедливого доступу до вакцин проти COVID-19, яка стала елементом глобальної стратегії боротьби з пандемією. У сфері кліматичних змін *Міжурядова панель зі зміни клімату* (IPCC, <https://www.ipcc.ch/>), об'єднавши дослідників із різних країн, забезпечила основу для розробки Паризької угоди й значно вплинула на формування політики щодо скорочення викидів парникових газів.

Платформи для участі й суспільно-політична взаємодія

Окремою формою організації масового співробітництва є інфраструктурні рішення – платформи для участі (*platforms for participation*), – які об'єднують у відкритих

цифрових середовищах ресурси, дані, інструменти користувачів, розробників, організацій. За функціональним призначенням вони класифікуються на [1041] *платформи для взаємодопомоги й реагування на надзвичайні ситуації* (проєкт *KatrinaList* для збирання та обробки інформації про постраждалих від урагану Катріна, згодом трансформований у сервіс пошуку людей *PeopleFinder*; ініційований Міжнародним комітетом Червоного Хреста *FamilyLinks* [551]; *платформи для вебпослуг і цифрових спільнот* (*BBC Backstage* – ініціатива для стимулювання інноваційної активності у сфері цифрового контенту для медіасфери BBC [188]); *платформи інтеграції даних* (*HousingMaps* у сфері обігу нерухомості [602]).

За допомогою таких платформ цінності створюються колективно, за участі широких спільнот, що з погляду політики важливо для забезпечення прозорості, підзвітності й активної участі громадян та організацій у глобальних процесах. У сфері міжнародних відносин це суттєво для координації між громадянським суспільством, державами й міжнародними організаціями. Як приклад, знов згадаємо сайт комітету Червоного Хреста *Family Links* для взаємного пошуку людей, розлучених через конфлікти чи стихійні лиха – важливий елемент відновлення соціальних зв'язків та стабільності в постконфліктних регіонах.

Такі платформи є інструментом координації спільних зусиль між країнами, обміну даними й передовим досвідом для досягнення спільних цілей. Глобальна платформа *Avaaz* об'єднує мільйони людей для підтримки соціальних, екологічних та політичних ініціатив для впливу на міжнародні процеси. Це і мобілізація громадськості для підтримки укладення Паризької кліматичної угоди [615], і організація гуманітарної допомоги біженцям під час Сирійської кризи [150], і глобальні кампанії на захист тропічних лісів Амазонії, і боротьба з дезінформацією під час європейських виборів 2019 р. [151]. У такий спосіб громадяни залучаються до розв'язання глобальних викликів.

Колективне виробництво

Відповідно до концепції глобальних заводських цехів (*global plant floors*) кожен учасник взаємодії діє водночас як розробник, виробник і користувач, що, як зазначають Д Тепскотт та Е. Вільямс, може призвести до трансформації підходу до виробництва й

споживання, зосередивши засоби продукування в руках спільнот або незалежних творців [1041]. Наприклад, компанія *Ponoko* надає цифрову платформу для розробки, виготовлення й збуту, залучаючи до співпраці будь-кого з охочих [901].

Продукційні системи можуть об'єднувати численних виробників. Наприклад, діючи в Китаї приклади координації тисяч невеликих компаній, що співпрацюють у процесах розробки, виробництва та продажу, діючи як частини розподіленої мережі, спроможні швидко адаптуватися до змін попиту, розробляючи нові продукти й модифікуючи виробничі лінії [1040]. Така модель, з одного боку, демонструє ознаки швидкозмінності, невизначеності, складності та неоднозначності, а з іншого – спроможна ефективно реагувати на виклики VUCA-середовища. Так, системі властива стрімка динаміка (зміни впроваджуються негайно), взаємодія відбувається горизонтально й без централізованого контролю (складність), кожен з учасників має власну стратегію (невизначеність) і сумарні ефекти складно передбачити (неоднозначність). Але водночас волатильність ринку стимулює компанії підтримувати високий рівень комунікації та співпраці, що, у результаті, забезпечує високу адаптивність до мінливих обставин. Схожі моделі реалізовано й в умовах наявності централізованої координації, наприклад у компанії *Boeing*, де партнери розглядаються не як постачальники, а як колеги [132].

Концепція *Глобального заводського цеху* застосовна й у сфері міжнародних відносин, коли окремі держави, громадські організації чи експертні групи працюють над частинами проєкту із наступною інтеграцією в єдиний кінцевий продукт. Наприклад, під час розробки Паризької кліматичної угоди кожна з багатьох зацікавлених сторін працювала над окремими аспектами [582] за новою логікою міжнародної взаємодії («підхід знизу вгору») [468], коли кожна країна зосереджувалася на власних пріоритетах і викликах, пов'язаних із кліматичними змінами. Головним викликом для США й країни ЄС було скорочення викидів вуглецю й технології відновлюваної енергії, для країн, що розвиваються – важливість фінансової підтримки для адаптації до кліматичних змін, для островних держав – загроза підвищення рівня моря через глобальні викиди. Тому кожна з груп працювала з окремою частиною угоди, відповідно до їхніх потреб, із залученням громадських організацій, наукових груп і представників приватного сектору. У підсумку

всі напрацювання інтегровано в єдиний документ, хоча на процес підготовки впливали «підводні» політичні течії [918]. Концепція колективного виробництва ефективна щодо трансформації підходів до розв’язання глобальних проблем, де кожен учасник робить свій внесок у досягнення спільних цілей.

Цифрові спільноти знань і відкриті R&D

Ця форма масового співробітництва ґрунтується на залученні колективного інтелекту до розв’язання виробничих проблем, зокрема підвищення якості. Як приклад – концепція *Innovation Jam*, яку застосовує компанія *IBM* для генерування інноваційних ідей за участі своїх співробітників, партнерів і клієнтів [914]. Протягом п’яти років модель дала змогу залучити до онлайн-обговорення понад 150 000 учасників і згенерувати понад 46 000 ідей для розвитку продуктів та стратегій компанії. Згодом цю модель застосовано для генерування нових стратегій і підходів до роботи в умовах невизначеності та швидких змін під час пандемії COVID-19.

Така форма колаборативної комунікації особливо цінна в умовах світу VUCA, оскільки дає змогу адаптуватися до нових викликів шляхом створення широкого спектра ідей і рішень на основі різних поглядів та досвіду учасників. Її перевагами є швидкість пошуку ідей в умовах волатильності; отримання різних думок, що важливо з погляду невизначеності й кращого розуміння ситуації; можливість узгодження позицій різних сторін в умовах складності та мінімізація неоднозначності за допомогою збору й структурування варіантів рішень для кращої оцінки їхніх переваг і недоліків.

Концепція *вікіробочих місць* відкриває нові можливості також для співпраці й спільного розв’язання складних політичних або міжнародних проблем, залучаючи до їх розв’язання широкі аудиторії. Це, наприклад, публічні консультації, періодично організовані Європейською комісією для збору пропозицій і коментарів щодо майбутніх законодавчих ініціатив, або онлайн-платформи для громадянського обговорення в контексті розробки програмних документів ООН, як-от *MyWorld 2030* [823].

Трансформація організаційної взаємодії

Для відкритого співробітництва важливі вихід за межі організації та ділова комунікація між представниками внутрішнього й зовнішнього середовищ, тобто

розмивання меж організації, яка використовує для досягнення цілей зовнішні знання та ресурси.

Поширення форм відкритого співробітництва значно трансформує взаємодію між людьми, що, своєю чергою, проявляється у феномені VUCA. По-перше, масове співробітництво сприяє швидкому обміну ідеями й ініціативами, прискорюючи соціальні та політичні зміни, часто в непередбачуваному напрямі, що може раптово змінювати політичний ландшафт. По-друге, у зв'язку з трансформацією традиційних ролей і структури влади, виникає неоднозначність щодо розуміння джерела контролю процесів прийняття рішень та їх реалізації, непередбачуваність наслідків через залучення значної кількості учасників із різними інтересами й поглядами. По-третє, поширення мережевих структур із численними учасниками з різними інтересами, цілями та ресурсами спричиняє ускладнення форм організації, виникнення глобальних узаємозалежностей, коли прийняті в одній частині світу рішення можуть значно впливати на інші регіони. По-четверте, у контексті відкритого співробітництва потенційно виникають численні інтерпретації та підходи до розв'язання, коли важко визначити єдиний правильний шлях, що підвищує рівень неоднозначності.

Д. Тепскотт й Е. Вільямс підкреслюють, що масове співробітництво істотно змінює також соціальні та політичні структури, прискорюючи зміни й створюючи можливості для інновацій і суспільного розвитку – зміни відбуваються швидше й у непередбачуваних напрямках, що безпосередньо відображається на політичних і соціальних процесах [1041]. Завдяки відкритому співробітництву, стали можливими масштабні інноваційні процеси, що формує динамічне середовище соціальних та політичних змін і сприяє адаптивності суспільств у все менш передбачуваному середовищі [1158].

Отже, поширення відкритого співробітництва посилює характеристики VUCA-середовища, що потребує нових підходів до управління й співпраці, у тому числі на міжнародному рівні, оскільки традиційні методи, засновані на стабільності та прогнозованості, утрачають ефективність в умовах швидкої динаміки й складних взаємозв'язків.

Пов'язані теорії й концепції в контексті VUCA

Розглянемо концепції взаємодії людей у суспільстві в умовах VUCA-середовища, що мають аналогії з масовим співробітництвом. Насамперед розглянемо, власне, поняття співробітництва або колаборації (*Collaboration*). Цей термін широко використовується для опису різних типів взаємодії, однак, як зазначено в В. Бедвелл та ін., «попередні спроби розробки теорії ще не мали комплексного міждисциплінарного підходу. Це призвело до нездатності інтегрувати ключові теми різних дисциплін у загальний погляд на співпрацю» [195, с. 128], тобто відсутня ясність щодо відмінностей і спільного між концепціями співпраці й іншими взаємодіями. На нашу думку, співпраця це процес, коли люди діють разом для досягнення спільної мети у тісній взаємодії, координації зусиль і розподілі завдань, що потребує взаєморозуміння та спільного підходу до розв'язання проблем.

У. Кресс зі співавторами описують взаємний вплив суб'єктів взаємодії індивідів і мас на онлайн-платформах як динамічний процес із самоорганізацією системи [342], що відповідає концепції масового співробітництва, М. Томаселло й ін., досліджуючи суспільство загалом, припускають, що в основу різних форм співпраці та відповідних форм соціального життя, пізнання й комунікації покладено мутуалістичну співпрацю [1067], тобто актори координують власні дії для отримання вигоди та досягнення спільної користі. Дж. Де Фрайтас і співавтори розглядають альтруїстичну й також мутуалістичну співпрацю, засновану на отриманні користі одночасно для себе та інших [508]. Дослідники фокусують увагу на такій формі мутуалізму, як координація, що включає передбачення дій інших учасників співпраці на основі спільного розуміння намірів і мети (*Coordination and Strategic Mentalizing*). Взаємовигідна співпраця є об'єктом різних сфер, зокрема колаборативного навчання, що потребує спільних зусиль і, на відміну від простої координації, колективної діяльності й кооперації, – формування спільного простору для розв'язання проблеми разом [157]. Аналогічний підхід застосовується в моделі відкритих інновацій (*Open Innovation*), спільної роботи над проблемами університетів, компаній та інших бенефіцієнтів [191]. Та сама суть – і в основі відкритого урядового співробітництва із залученням до процесів прийняття

рішень громадян та спільного вироблення політик. Якщо спільна проблема перебуває в галузі знань, то прикладом розв’язання проблеми можуть бути аналіз і виявлення популярних тем та інтересів у наукових співтовариствах, що розв’язується з допомогою колабораційних мереж знань (*Knowledge Networks*) [897].

У контексті масового співробітництва особливу увагу звернемо на його основний об’єкт – знання й інтелект як ресурс, що становить основу мотивації. Відтак згадаємо концепцію суспільства мережевого інтелекту (*Networked Intelligence Society*) як частину ширшої теорії мережевого суспільства М. Кастельса – соціальної структури інформаційної епохи, де основні форми соціальної організації, виробничо-споживацьких відносин, влади й досвіду побудовані на основі мереж [275]. Децентралізована взаємодія багатьох незалежних агентів сприяє створенню нових знань і рішень, які, завдяки спільному розв’язанню проблем, у сумі перевищують можливості окремих учасників [494]. Відома навіть спроба покласти такий «розподілений інтелект», інтегрований в економічну систему, де попит і пропозиція узгоджуються без використання грошей, в основу ідеї «глобального мозку» [585].

Також зупинимося на концепціях, реалізованих на практиці. Наприклад, ініціатива CAPS (*Collective Awareness Platforms for Sustainability and Social Innovation*), спрямована на створення платформ для розвитку колективної обізнаності й інновацій за участі широкого кола учасників – громадян, дослідників, підприємців та урядів у Європейському Союзі й реалізована на основі платформ відкритого співробітництва (Федонюк С. [81]). Проєкт став об’єктом низки досліджень, огляд яких здійснили Т. Каппас і співавтори [651]. Зокрема, виконано аналіз концепції CAPS і проєктів, спрямованих на генерацію соціальних інновацій із використанням цифрових технологій, для впливу на економічні, екологічні, соціальні та політичні аспекти [885]. Опрацьовано також досвід CAPS-воркшопів у сферах екологічного моніторингу й колективної фінансової обізнаності [959]. Але детальніше проблематику мережевої співпраці в аспекті діяльності ЄС розглянемо в четвертому розділі цього дослідження.

Вище наведено лише кілька прикладів концепцій, але тема масового співробітництва досить широка, – станом на середину 2024 р. за пошуковим запитом

Mass Collaboration у системі *Google Scholar* знайдено близько 5400 наукових публікацій. Тобто існує значна кількість концепцій, спрямованих на дослідження мережевої мутуалістичної взаємодії в суспільстві на основі спільних зусиль та координації для досягнення спільних цілей. Отже, масове співробітництво стало невід'ємною частиною сучасного суспільства, відіграючи суттєву роль у покращенні якості життя та розвитку соціальної структури.

Мотивація участі в колаборативних проєктах

Розглянемо мотиваційні детермінанти учасників масового співробітництва в турбулентних умовах світу VUCA. Головною ознакою є подвійний інтерес – прагнення отримати з мережі необхідний продукт (ресурс) і готовність ділитися з іншими учасниками. Це можуть бути знання, новини, інформаційні активи в політичній сфері або інший контент. Наприклад, під час цифрових революцій це відеозаписи в *YouTube* та стримтрансляції, фото й меседжі, поширені через Телеграм-канали, активними продуцентами яких є учасники протестів, надаючи ці ресурси в мережу й користаючи з контенту, наданого іншими протестувальниками. Ефективність дії таких продуктів залежить як від технологічних можливостей поширення, так і від мотивації їхніх авторів. Детальніше таку мотивацію в цифрових мережевих протестних середовищах описують Дж. Йост і співавтори [637]. До об'єктів інтересу в таких випадках належить, окрім емоційного контенту, також інформація щодо координації (місце й час акції, логістичні маршрути), стратегії (мета й позиціонування протесту), безпеки (присутність поліції, надання допомоги). Тобто в такій моделі соціальної взаємодії інформаційні потоки є як інструментом, так і джерелом мотивації.

Серед факторів мотивації – економічні вигоди, особисте задоволення, обмін досвідом, соціальна ідентичність, від особистих вигод до альтруїстичних цілей, усвідомлення соціальної відповідальності й навіть задоволення від самого процесу співпраці [564]. Розв'язання складних соціальних проблем часто потребує спільних зусиль і співпраці широкого спектра інтересантів. Наприклад, як зазначає О. Бодін, спільне обговорення й узгодження дій сприяють досягненню стійких рішень в управлінні екологічними проблемами [222]. Розв'язання таких та інших масштабних

проблем мотивує глобальною соціальною ідентичністю, навіть коли це не пов'язано з негайною особистою вигодою, глобальна кооперація може переважати місцеві інтереси [246], що сприяє взаєморозумінню між представниками різних культур і націй, сприяє розвитку толерантності та взаємоповаги.

У цьому контексті повернемося до масових протестів, де проявляються почуття приналежності до певної групи й бажання бути учасником колективної дії для досягнення спільних цілей. Важливими факторами мотивації стають групова ідентичність і колективний гнів [1096]. Учасники протестів відчують, що роблять внесок у спільну важливу справу, а їхні голоси мають значення. Окрім того, вони отримують бажану можливість до соціальної комунікації, усвідомлення солідарності, моральної й емоційної підтримки, що має тривалий позитивний вплив на їхнє соціальне благополуччя [1123], а також дає психологічне задоволення від досягнення спільних цілей [1096]. Як результат, така колективна дія спроможна привести до змін у законодавстві, впливати на політичні процеси в країні та стимулювати зрушення в міжнародних системах.

У таких колективних ініціативах, унаслідок наявності в кожного учасника унікальної комбінації цілей та інтересів, спостерігаємо значну диверсифікацію мотиваційних профілів, що, з одного боку, підсилює інноваційний потенціал мережі, а з іншого – знижує ймовірність стійкого консенсусу й ускладнює координацію, тобто, з позиції VUCA, це генерує додаткову невизначеність. Також це спричиняє нестабільність і мінливість протестів, постійні зміни в пріоритетах та напрямках соціально-політичних рухів, ускладнюючи прогнозування подій і результатів. Неоднозначність цілей і методів їх досягнення може призводити до непорозумінь і конфліктів, знижуючи рівень довіри між різними групами й посилюючи соціальну напругу.

У контексті колаборативної дії диверсифікованість мотивацій досліджено з позицій організаційної поведінки, соціальної психології й політичних наук. У книзі *«Логіка колективної дії...»* М. Олсон розглядає, як індивідуальні інтереси конфліктують із колективними цілями з позиції їх ефективності [865]. Досліджено результативність колективної поведінки під впливом мотиваційних факторів [560], мотивацію участі в

соціальних рухах [629; 683; 684; 776], роль раціональних та емоційних факторів [404]. Також розкрито взаємозв'язок диверсифікації мотивацій і турбулентності середовищ (контекст VUCA) в розвитку гібридних партнерств для регіональних інновацій [1082].

Тобто мотивація учасників є рушієм масового співробітництва, але водночас і фактором нестабільності заснованих на колаборації соціальних систем, спричиняючи, унаслідок своєї диверсифікованості, їх волатильність, невизначеність, складність та неоднозначність.

2.2. Результати колаборативної комунікації

Знання як продукт колаборативної взаємодії

Розглянемо знання з погляду масового співробітництва. По-перше, відкрите співробітництво, із вільним обміном інформації між його учасниками, сприяє демократизації знань, які поширюються швидше й серед більшої аудиторії, стають доступними без просторових, фінансових та організаційних бар'єрів. У результаті відбувається рівномірніший розподіл інтелектуальних ресурсів і покращуються можливості для інновацій. Тому, по-друге, відбувається постійне оновлення знань відповідно до технологічних змін або регуляторних умов, що підвищує ефективність управління ними. По-третє, результатом мультиплікативного ефекту знання, отримані за допомогою масового співробітництва, впливають на людські й матеріальні ресурси та капітал, які використовуються ефективніше завдяки здобутим у ході колаборації знанням і новим технологіям. По-четверте, унаслідок спільного розроблення рішень та інновацій розширюється поле знань, охоплюючи більше проблемних моментів, на які ці знання спрямовані, й, по-п'яте, знижуються питомі витрати на їх отримання та використання, що дає наступний ефект – отримання конкурентних переваг для організацій, які використовують відкриті організаційні форми для управління знаннями – унаслідок кращої адаптивності й ресурсної ефективності.

Ефективність відкритих форм співробітництва для використання знань і підвищення інноваційного потенціалу організацій підтверджено авторами низки публікацій. Одним із перших прикладів осмислення ефективності дії значної кількості

людей щодо розв'язання однієї для всіх проблеми, є дослідження Ф. Гальтона [519]. Установлений ним ефект «мудрості натовпу» неявно спрямовує учасників колаборативних систем до остаточно правильних рішень. Х. Кім та Й. Парк підкреслюють мультиплікативний вплив знань, здобутих шляхом колаборації, на краще використання інших ресурсів [677]. Також встановлено, що відкрите співробітництво у постаті проєктів з відкритим кодом стимулює поширенню знань у різних культурах і контекстах, покращуючи інновативність й управління [153]. Водночас різноманітність учасників масової співпраці, поряд зі сприянням інноваціям, може спричиняти труднощі в управлінні знаннями, подолання яких підвищує ефективність виробництва [388].

Як зазначено вище, знання розглядаються і в поєднанні з інформаційними, матеріальними засобами, працею та капіталом, і як окремий ресурс, отже, із точки зору отримання конкурентних переваг важливу роль відіграють механізми їх поширення, трансформації та використання в межах організаційної системи. У порівнянні з іншими організаційними ресурсами, знання, у зв'язку з їх інформаційною природою, мають низку унікальних властивостей: їх цінність визначається не доступністю, а відповідністю проблемі, для розв'язання якої вони призначені; їх вартість не залежить від часу, а тільки від появи більш ефективних розв'язань; комбінування наявних знань може приводити до формування нових ціннісних ресурсів для організації; ефективність використання знань залежить від мотивації їх суб'єктів; їх зберігання, на відміну від матеріальних ресурсів, не потребує значних витрат; основні витрати під час створення знань зосереджені на початкових стадіях життєвого циклу й, нарешті, оцінювання знань досить проблематичне, оскільки нема прямої відповідності між залученими обсягами знань і результатами їх застосування. Загалом, знання набувають значення стратегічного активу, що потребує спеціального підходу до його формування й інтеграції в організаційні процеси.

На відміну від капіталу чи матеріальних ресурсів, цінність знань полягає не в кількості отриманих у процесі колаборації пропозицій, а в їх придатності для швидкого й ефективного розв'язання конкретних проблем спільноти користувачів.

Сьогодні знання стали об'єктом системного управління, вони розглядаються і в аспекті накопичуваного капіталу, і як динамічний потік інформації, що проявляється в процесах, процедурах, нормах і практиках організації. Це «поеднання оформленого досвіду, цінностей, контекстної інформації та експертних уявлень, яке забезпечує основу для оцінювання й інтеграції нового досвіду та інформації» [351, с. 5].

У цьому контексті виокремимо концепцію спіралі знань, запропоновану І. Нонакою й Х. Такеучі [846], що відображає процеси перетворення знань у межах організації з етапами соціалізації (передавання неявного знання невербальним способом); екстерналізації (переведення неявного знання в явну форму за допомогою знакових систем); комбінування (інтеграція елементів явного знання за допомогою формалізованих засобів); інтерналізації (асимілювання явного знання суб'єктом у форму його досвіду). Циркуляція знань по висхідній спіралі формує нове організаційне знання. Із такої позиції відкрите співробітництво сприяє соціалізації через покращення взаємодії між учасниками обміну неявними знаннями, наприклад за допомогою платформ для спільної роботи, позитивно впливає на процес комбінування завдяки забезпеченню вільного доступу до ширшого спектра явних знань (у формі мережевого контенту, відкритих даних), підтримує екстерналізацію, (завдяки участі у відкритих форумах й обговореннях) та стимулює інтерналізацію, коли учасники відкритих навчальних програм або воркшопів перетворюють отримані теоретичні знання на практичні навички (Федонюк С. [77]). Тобто з позиції концепції спіралі знань відкрите співробітництво сприяє створенню знань та інновацій, підвищуючи здатність організації до адаптації й розвитку в умовах сучасного динамічного середовища.

Специфічним джерелом знань в умовах відкритого співробітництва, яке не використовується в традиційних організаційних моделях, є краудсорсинг, тобто отримання цього ресурсу від значної кількості людей, що в аспекті інноваційної

діяльності реалізовано навіть у масштабі глобального бізнесу (наприклад платформа *InnoCentive* [128]). Серед інших джерел – спільні проєкти та стратегічні альянси, як, наприклад, розробка операційної системи *Linux* (приклад масової співпраці для розроблення програмного забезпечення з відкритим кодом відомі від початку 2000-х [725]); спільноти практики для обміну досвідом і знаннями як усередині, так і поза межами організації (такі спільноти розробників підтримує *Google* для швидкого виявлення нових тенденцій та технологій). С. Пан і Д. Лейднер наголошують на їх важливості й підкреслюють вплив на глобальний обмін знаннями [882], а А. Алджубайбер фіксує роль глобалізації в стимулюванні компаній до використання спільнот практик для підвищення ефективності управління знаннями [123]. Важливими джерелами є відкриті бази даних і дослідницькі мережі (наприклад, *NASA* надає доступ до наукових даних, що можуть бути використані для нових досліджень й інновацій у різних сферах [828], а також самі користувачі (компанія *Lego* заохочує створювати нові моделі на платформі *Lego Ideas*, отримуючи завдяки цьому знання про потреби та переваги своїх клієнтів [140]).

Широке застосування моделі масового співробітництва зумовило пошук організаційних розв'язань для оптимізації ефектів мережевої співпраці, адже такий підхід значно розширює горизонти креативності й інноваційності, але водночас спричиняє складнощі в координації спільної діяльності. З погляду управління системами циркуляції знань учасники таких моделей є, по суті, експертами, тобто йдеться про багатоекспертні (мультиекспертні) системи за участі фахівців із різними компетенціями, мотиваціями й підходами до розв'язання проблем. Відомі приклади наукових розвідок, що охоплюють різні аспекти таких систем, наприклад автоматизація пошуку експертів у багатокористувацьких віртуальних середовищах [775], ефективність рекомендаційних систем для залучення експертів у проєктах із відкритим доступом [125], механізми виявлення експертів у глобальних проєктах із відкритим кодом [962].

Прикладом ефективної багатоекспертної системи є Вікіпедія, перевага якої – у спроможності об'єднувати в межах динамічної, адаптивної й гнучкої структури численні інтелектуальні ресурси без територіальних або інших формальних обмежень.

Такі системи можуть інтегруватися в складніші організаційні моделі, наприклад у процеси гнучкого виробництва, адаптованого до мікросегментованих ринків або прос'юмерських моделей, що актуально для галузей з високою варіативністю продукції.

Колаборативним експертним системам притаманна гнучка архітектура, не прив'язана до конкретного прикладного середовища, а джерелом знань виступають експерти, які взаємодіють у відкритій системі, координовані агентами-колекторами. Також можуть бути включені інструменти машинного навчання для аналізу, кластеризації, візуалізації, моделювання, прогнозування та ін. (наприклад Waikato Environment for Knowledge Analysis (*Weka*) [220]).

Досвід упровадження таких систем, як-от Вікіпедія чи розглянутий раніше проєкт *InnoCentive*, свідчить про можливість залучення тисяч учасників, у зв'язку з чим проявляються наслідки, що відповідають концепції VUCA. Підвищується волатильність, оскільки прискорене впровадження нових знань і технологій викликає зміни стандартів, змушуючи організації постійно адаптуватися до нових реалій. Також зростає складність системи генерації знань, а разом із нею й невизначеність, наприклад у контексті краудсорсингу організації не можуть передбачити, які рішення будуть запропоновані незалежними експертами. Відкрите співробітництво охоплює різних учасників – компанії, дослідницькі центри, урядові установи й незалежних фахівців, які взаємодіють у межах різних проєктів, застосовують різні знання та технології, що призводить до формування складних мереж знань і, відповідно, викликає потребу в складних системах координації.

Зміщення генерації й розподілу знань до сфери відкритого співробітництва збільшує мінливість у глобальному інформаційному середовищі, економіці, політиці та суспільстві загалом. Так, мережеві вірусні кампанії можуть за кілька днів змінити суспільні настрої або політичні рішення. Висока швидкість поширення й множинність джерел інформації ускладнюють перевірку її достовірності, через що підвищується рівень невизначеності. Широкий спектр каналів ускладнює управління інформаційними потоками, урахування культурних, мовних і регіональних особливостей, що утруднює розробку комунікаційних стратегій, а різноманітність

інтерпретацій посилює неоднозначність, наприклад у розумінні політичних тенденцій або глобальної динаміки.

З іншого боку, результатом поширення колаборативних моделей стала демократизація доступу до інформації та знань. Так, на відміну від, наприклад, енциклопедії *Британіка*, автором чи редактором статті у Вікіпедії може стати будь-хто й будь-коли, що значно прискорює циркуляцію знань і робить інформацію доступнішою для громадськості. Інформація поширюється між учасниками мережевої співпраці швидко та вільно, що кардинально трансформує способи взаємодії між людьми й організаціями. Також суттєво змінюється роль медіа, що стосується як нових мережевих, так і традиційних (*Guardian* залучає громадськість до збору й аналізу даних у колаборативній, інтерактивній і динамічній моделі новин [229; 392]).

Отже, відкрите співробітництво суттєво змінює генерацію та циркуляцію знань, особливо у сферах інформації й комунікації, сприяючи демократизації цих процесів, появі нових моделей комунікації та зміні ролі традиційних медіа. Воно посилює мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність у сучасному світі, створюючи нові виклики для організацій та суспільства загалом, але водночас відкриває нові можливості для інновацій, адаптації й розвитку в умовах постійних змін.

Суспільні наслідки відкритої комунікації

Проаналізуємо наслідки упровадження відкритих комунікаційних моделей як інструменту створення знань і трансформації соціальної структури.

Розвиток мережевої комунікації пов'язаний з активізацією інноваційних й організаційних рішень. У традиційній моделі, згаданій раніше в межах концепції «природи фірми» [314], знання розглядаються як ресурс у відносно закритій системі, але завдяки лібералізації комунікації та поширенню відкритих управлінських моделей, коло суб'єктів генерації й використання знань істотно розширюється, що має значення в економічному, технологічному та ширшому суспільному вимірі.

Історичні передумови відкритої циркуляції знань

Знання, або систематизована згідно з певними правилами інформація, – основа соціального чи економічного прогресу – для окремих організаційних структур і

соціуму загалом. Вирішальну роль у зростанні потенціалу знань відіграють засоби їх передачі та відтворення. Першою була мова, яка забезпечила координацію соціальних груп і стала основою формування цивілізацій [567], наступна – писемність, завдяки якій відбулося нагромадження знань і виникли державні інституції [375], а винахід друкарства сприяв поширенню знань та трансформації способів мислення й суспільних інститутів [781].

Усне передавання знань у неписемних суспільствах пов'язане з утратами та спотвореннями інформації, адже відсутні фази екстерналізації й комбінування (див. п. 2.2), тому, порівняно з усними культурами, поява писемності зробила знання систематизованими та доступними [303]. Фіксація знань уможливила їх аналіз і повторне використання, що стало передумовою прискореного розвитку науки та культури [723], що, проте, довгий час залишалося привілеєм для вузьких соціальних груп із доступом до освіти. Завдяки запровадженню друкарства це коло розширилось, оскільки на фазі передачі кодифікованих знань з'явилися тиражовані друковані носії, що посилює роль фази комбінування знань і стимулювало розвиток інфраструктури їх обробки (друкарні, книгарні, бібліотеки, поширення газет). Унаслідок зростання попиту на структуроване знання прискорилися процеси екстерналізації – переходу до формалізованих текстів. Друкарство, як стверджують Х. Рей-Гарсія та ін., забезпечило формування нових інформаційних сервісів і розширення доступу до знань, ставши головним фактором поширення наукової й культурної спадщини [931]. Це також стимулювало розвиток сфери засобів обробки інформації та суміжних галузей.

Вплив стандартизації на соціальні інститути, обмеження закритих комунікаційних систем

Прогрес у сфері знань супроводжувався змінами моделей – від закритої циркуляції до відкритої комунікації. Вище (п. 2.2) ми розглядали висхідну спіраль повторюваних переходів неявних знань у явні, тобто формування структурованих описів предметної галузі в межах певної семіотичної системи на інформаційно не визначеному базисі неявних знань і навпаки. Це складний процес трансформації експертних висловлювань у формалізовану структуру, що потребує відповідних засобів, методів і фахових

суб'єктів трансляції відповідно до функціональних та інституційних умов конкретної сфери. Із метою оптимізації таких експертних систем здійснювалася стандартизація – від сфер підготовки кадрів до засобів обробки інформації. Також процес стандартизації залежав від технологічних чинників – параметрів друку, електрозв'язку, ком'ютерної обробки, що разом впливало на семантико-синтаксичний (формати документів, структури даних) і прагматичний (компетенції й досвід кінцевого користувача) рівні репрезентації знань (Федонюк С. [68]).

У такій моделі суттєве значення має інтерпретант, або суб'єкт, який транслює стандартизовану інформацію для оточення відповідно до прийнятої ним моделі знань (наприклад викладач, який формує нове знання в аудиторії згідно з власною когнітивною структурою, заснованою на певній теорії і його власному баченні). У такій схемі трансляції знань вирішальне значення має наявність стабільних семіотичних відношень із відповідними термінологією, логікою та формалізованими процедурами, що, з одного боку, підвищує стабільність та керованість комунікації, а з іншого – обмежує креативність, знижуючи ймовірність появи нових ідей через вплив формалізаційних бар'єрів [1007].

Серед причин стандартизації комунікаційних форматів – традиційно висока вартість засобів поширення інформації, що призводило до професійної спеціалізації (редактори, журналісти, видавці, друкарі, галузеві наукові спеціальності) та концентрації в спеціалізованих середовищах із виокремленням професійних груп і сегментацією знань за галузевим принципом [1004].

Як результат, значна частина суспільства виявилася виключеною з процесу генерації та обміну знаннями, а спеціалізовані за знаннями сфери ізолювались одна від одної, виникли замкнені «епістемні кола» (наукові авторитети, члени професійних об'єднань тощо) із претензією на монополію у сфері наукового знання.

Відкрите співробітництво й соціальні мережі

Радикальні зміни відбулись із поширенням відкритої комунікації та можливістю залучення до процесів генерації й обміну знаннями широких верств суспільства. В умовах цифрової взаємодії та загального доступу для реалізації

описаних вище «спеціалізованих» процесів достатньо базових навичок використання ІКТ – написати, оформити й опублікувати книгу може будь-хто, використовуючи персональний комп'ютер та інтернет, причому незалежно від сфери знань.

Соціальні мережі дають змогу створювати, поширювати й інтерпретувати інформацію, а їх користувачі масово включаються в процеси перерозподілу інформаційних ресурсів, здійснючи екстерналізацію, кодифікацію, комбінування та повторну інтерналізацію знань за допомогою цифрових комунікативних механізмів. Тому спіраль знань розгортається не лише в освітніх чи наукових закладах (інституційний контекст), а й у межах динамічних спільнот навколо конкретних предметних інтересів (Федонюк С. [68]).

Комунікація в середовищах із відкритим доступом створює умови для включення в процес циркуляції знань усіх соціальних груп, а також орієнтована не на стандартизовані потреби масових сегментів (галузей, корпорацій, цільових ринків), а на задоволення індивідуалізованих інформаційних запитів. Інтерпретантом стає не спеціально підготовлений і «вирощений» в умовах окремої галузі фахівець, а пересічний користувач, який має відносну свободу визначення й репрезентації об'єктів і явищ. По суті, це виводить його (інтерпретанта) за межі усталених семіотичних систем, а також надає ширші можливості для комбінування інформації для виконання прикладних завдань.

Цей феномен застосовується в краудсорсингових схемах, заснованих на залученні до процесу генерації розв'язань суб'єктів, не обтяжених усталеними семантико-синтаксичними конструкціями професійних доменів і типовими моделями прийняття рішень. Наприклад, переможцем конкурсу на очищення дна океану від розливої з танкера нафти став будівельник, який запропонував використати бетонні вібратори, що виявилось неочікувано дієвим, але неочевидним для представників сфер, традиційно пов'язаних із нафтовою промисловістю чи екологією [614]. У цьому випадку спіраль вийшла за межі професійного кола нафтової індустрії, де відповідні семіотичні зв'язки були відсутні.

У зв'язку з цим виокремимо дві характеристичні ознаки відкритого співробітництва – його об'єктну орієнтацію та конвергенцію засобів і методів. По-перше, на відміну від інституціоналізованих систем зі структурованим знанням у понятійно-методологічних рамках дисциплін, відкриті комунікаційні групи акцентують на безпосередньому об'єкті проблеми, а їх учасники орієнтуються на емпіричне спостереження й аналогії, не обмежуючись усталеними схемами. По-друге, усі операції з інформацією здійснюються універсальними пристроями (комп'ютер, смартфон) в універсальному інформаційно-комунікаційному середовищі (інтернет), а користуються ними однаково – і студент, і науковець, і виробничник, і глава держави. Тобто застосовується об'єктно-орієнтована логіка суб'єкта, сконцентованого на розв'язанні конкретної проблеми, а не опануванні всієї предметної сфери. У таких умовах ефективність людських ресурсів залежить від процедур селекції й мотивації з боку організації, яка ініціює комунікацію, й набуває ваги питання розширення меж організації, коли розмиваються межі межі між «власними» й «запозиченими» ресурсами. А спіраль знань формується довкола продукту чи ідеї у відкритому комунікаційному середовищі, а не в межах організації (епістемічної системи).

Отже, відкрита комунікація докорінно змінює механізми поширення, інтерпретації й генерації знань у суспільстві, проявляючись в інклюзивності, об'єктній орієнтації та динамічній селекції змісту. У результаті – швидке оновлення знанневих структур і посилення потенціалу соціальних змін.

Міжнародні наслідки масового співробітництва

У цьому пункті проаналізуємо головні міжнародні ефекти масового співробітництва, що проявляються у сферах економіки, демографії, політичній й інформаційній впливи. Вплив масового співробітництва на міжнародні відносини здійснюється через обмін знаннями, економічну співпрацю та політичні взаємодії. У науковій сфері це, зокрема, співпраця над науковими проектами, пірингове рецензування, що позитивно впливає на науковий прогрес й обмін знаннями між країнами [300]. Різке посилення міжнародної наукової колаборації ще на початку

століття простежили Л. Лейдерсдорф і К. Вагнер, відзначивши, що інтернаціональна наукова співпраця часто стимулює формування ядра країн, які найактивніше взаємодіють та застосовують знання з глобальної мережі [729].

Вільна міжнародна циркуляція сприяє ефективності використання людських ресурсів, даючи змогу підвищити продуктивність на глобальному рівні [883], завдяки кращому перерозподілу праці між країнами, збільшується сукупний обсяг світового виробництва. Х. Хан й О. Башар стверджують, що мережева глобалізація створює рівні умови для всіх учасників через залучення інтелектуальних ресурсів та аутсорсинг, що сприяє економічному зростанню й вирівнюванню заробітної плати [670].

Із погляду країн, де зосереджені людські ресурси, масове співробітництво дає низку позитивних ефектів. Так, на відміну від трудової еміграції, у цьому випадку найбільш активні учасники економічних узаємодій залишаються у своїй країні й беруть участь у створенні національного доходу. Інноваційні мережі, як наголошує П. Шер, сприяють утриманню талантів у країні, і вони беруть участь у національному розвитку [988]. Також, як підкреслюють А. Туле й Д. Чарніцкі, комерціалізація науки через академічне підприємництво дає змогу утримувати інтелектуальні ресурси в країні [1068]. Орієнтація на експорт ідей та інтелектуальної праці сприяє зростанню довіри до економіки країни й підвищує рівень її інвестиційної привабливості.

Також учасники глобальних мереж масового співробітництва значну частку зароблених коштів витрачають у своїй країні, де вони перебувають фізично, причому структура їхніх витрат, закономірно, відображає їхні інтереси, стимулюючи розвиток інтелектуально-орієнтованих галузей.

Крім того, масове співробітництво сприяє розвитку інноваційних проєктів, підтримуючи науково-технічний прогрес [1182]. Його учасники реалізують власні бізнес-проєкти в інтелектуальній сфері. Як зазначає Т. Семпсон, технологічна дифузія та навчання на робочому місці сприяють «приросту мізків», а не їх відтоку, підвищуючи інтелектуальний потенціал країни [955]. Цю ідею розвивають інші дослідники підкреслюючи вплив ІКТ-глобалізації й відповідного ринку [658].

Специфічним проявом масового співробітництва є реалізація невикористаного потенціалу офіційно працевлаштованих осіб, які можуть проявити себе в інших проєктах у межах своєї або інших галузей (водії – у покращенні конструкції автомобілів, лікарі – у вдосконаленні біомедичного обладнання або, як описано вище, будівельник може дати дієву пропозицію до екологічного проєкту). У такому випадку нівелюється вплив обмежувальних чинників, як-от вік, місце проживання чи наявність формальної кваліфікації.

Масове співробітництво впливає й на політичні процеси та механізми міжнародного управління, зокрема посилюючи політизацію міжнародної співпраці, що може мати наслідком як стабілізувальну, так і дестабілізувальну дію на міжнародні відносини. Також його переваги використовуються в контексті застосування м'якої сили.

Завдяки своїй егалітарності, меритократії та саморегулюванню, відкрите співробітництво сприяє залученню до процесу прийняття рішень широкої громадськості, що створює умови для політизації, й залучення політичних акторів (активісти та політичні лідери використовують відкриті платформи для просування своїх політичних цілей). Це дає їм засоби мобілізації підтримки й впливу на рішення міжнародних інститутів, політичні питання стають більш обговорюваними та видимими. Вплив на міжнародні рішення через відкриті форуми, онлайн-платформи для обговорення й спільної роботи відзначають К. де Вріс, С. Хобольт, С. Вальтер [359].

Така політизація міжнародної співпраці, більша прозорість і залученість громадськості, з одного боку, сприяє підвищенню легітимності міжнародних інститутів та довіри до них й ефективнішому впровадженню міжнародних рішень. Як підкреслюють М. Цюрн зі співавторами, відкрита взаємодія створює умови для конструктивного діалогу між різними зацікавленими сторонами [1188]. Такий підхід із боку Європейського Союзу, спрямований на відкритість і підвищення уваги до його рішень, сприяє зміцненню довіри до його інститутів серед громадян країн-членів. Підвищена увага з боку громадськості й активістів у процесі міжнародних переговорів щодо кліматичних змін привела до глибших і всебічних обговорень за участі неурядових

організацій, науковців та політичних лідерів з усього світу, посприявши досягненню у 2015 р. Паризької угоди і її імплементації [582].

З іншого боку, надмірна політизація може призводити до зниження довіри та ефективності міжнародних організацій, і навіть до конфліктів. Так, вихід Великої Британії з ЄС (*Brexit*) був результатом зростання націоналістичних настроїв та політичної критики ЄС на фоні масової інформаційно-комунікаційної кампанії за участі британських політиків і громадськості. Така політизація спричинила значну політичну й економічну нестабільність як у самій Великій Британії, так і в ЄС [570]. Причому цей процес відбувався за значної участі політичних та медійних лідерів, а також за зовнішнього втручання [536]. У цьому аспекті політизація може бути використана для підриву легітимності міжнародних інститутів, створюючи виклики для глобального управління, зокрема в системі ЄС [640]. Зростання націоналістичних і популістських рухів на ґрунті мережевої масової комунікації – дестабілізаційний чинник для міжнародного співробітництва.

Проявом впливу масового співробітництва в міжнародному вимірі є також зростання ефекту м'якої сили (*soft power*). Завдяки участі широких мас у глобальному обміні судженнями відбувається транскордонна інфільтрація культур, світоглядних і політичних ідей, причому як на рівні побутового спілкування на загальні теми, так і в професійних галузях і соціальних сферах. Наприклад Китай, що публічно декларує опозицію до США та протиставляє свої підходи в міжнародній політиці американським, водночас підтримує індивідуальну комунікаційну активність студентів, які навчаються в США, що, у результаті, приводить до зміцнення відносин між країнами та формування позитивного іміджу США в Китаї [724]. Водночас така комунікація сприяє поширенню інформації про Китай у США.

Іншою сферою, де проявляється міжнародний ефект м'якої сили масової взаємодії, є наукове співробітництво. Так, спільні наукові дослідження та проєкти покращують імідж Китаю як країни, що підтримує інновації й науковий прогрес. Співпраця з американськими дослідниками сприяє численним публікаціям науковців із Китаю й підвищенню рівня цитованості, що підкреслює наукову значущість таких проєктів [927].

Масова участь використовується для реалізації стратегічних проєктів у сфері культурної дипломатії, наприклад Китай активно використовує для просування своїх наративів у сфері культури мережу Інститутів Конфуція по всьому світу, що орієнтовані на залучення широкої контактної аудиторії. Вони співпрацюють з університетами та школами, формуючи своєрідну платформу взаємодії великої кількості студентів і викладачів, що сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені [571]. Також діє електронна версія Інститу [98]. Інтернет-платформи й соціальні мережі дають змогу країнам успішно комунікувати зі світовою аудиторією, поширюючи культурні й політичні цінності, застосовувати ці засоби для покращення іміджу та посилення міжнародного впливу.

Особливості соціальної комунікації використовуються для досягнення зовнішньополітичних і геополітичних цілей, також і в негативному контексті кампаній з інформаційного впливу, спрямованих на підірив стабільності іноземних держав. Росія використовує соціальні медіа для проведення масових інформаційних та дестабілізаційних кампаній, заснованих на поширенні пропаганди, маніпулятивного контенту й дезінформації. Це поєднується з активним застосуванням культурної дипломатії та соціальних медіа для просування задекларованих цінностей із метою насадження культурних зв'язків і впливу на суспільну думку в інших країнах. Реалізовується стратегія застосування децентралізованих медіаструктур із використанням приватних проксі для підриву ліберальних цінностей на Заході.

Різні аспекти цієї проблеми відображено в численних дослідженнях, як-от: використання складних соціальних медіакампаній, уключаючи анонімні коментарі, фейкові хештеги, акаунти тролів і ботів у *Twitter* [578]. Найактивніше ці й інші подібні методи застосовуються в контексті російської збройної агресії проти України. Це, наприклад, операції впливу із використанням воєнних наративів, спрямованих на підтримку чи дискредитацію політичних акторів та ескалацію соціальних питань, посилення серед цільових аудиторій антивладних настроїв. Установлено, що значна частина контенту була пов'язана з військовою тематикою ще до початку

повномасштабного вторгнення РФ в Україну (12,9 % із 1,357 млн твітів) [1144], і з часом питома вага таких публікацій зростає (у 2023 р. 22,6 % твітів містили військовий контент або походили від фейкових військових акаунтів) [1145]. Росія використовує децентралізовану медіаактивність і соціальні мережі для підтримки стабільності власного уряду й негативного впливу на західний лібералізм [592].

Отже, масове співробітництво комплексно впливає на міжнародні відносини – від економічних до глибоких політичних і культурних змін. Його подвійна природа використовується як для розвитку, так і дестабілізації, що викликає потребу нових підходів до глобального регулювання та міждержавного діалогу.

Висновки до розділу 2

В основу колаборативної комунікації покладено масове співробітництво – взаємовигідну мережеву взаємодію, засновану на відкритій організації, що стало невід’ємною частиною сучасного суспільства, відіграючи суттєву роль у покращенні якості життя та розвитку соціальної структури, формуючи мережеву базу публічної політики. Поширення відкритого співробітництва посилює характеристики VUCA-середовища, що потребує нових підходів до управління й співпраці, у тому числі на міжнародному рівні, оскільки в умовах швидкої динаміки та складних взаємозв’язків традиційні методи, засновані на стабільності й прогнозованості, утрачають ефективність.

Рушієм масового співробітництва, але водночас і фактором нестабільності заснованих на колаборації соціальних систем є мотивація учасників, яка внаслідок своєї диверсифікованості посилює прояви волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності. Мотиваційні драйвери участі пов’язані зі стійкістю залучення та координаційною ефективністю мереж.

Організаційні форми відкритого співробітництва в VUCA-контексті систематизуються від відкритих спільнот знань і краудсорсингу до пірингових моделей, механізмів саморегуляції й довірчої репутації. В аспекті міжнародних

практик і політик це реалізовано, зокрема, як інструменти фактчекінгу, протидії дезінформації, процедури стратегічних комунікацій і відкритих даних.

Відкрите співробітництво суттєво впливає на процеси генерації та циркуляції знань, зокрема у сферах інформації й комунікації, сприяючи появі нових моделей комунікації та зміні ролі традиційних медіа, що також посилює мінливість, невизначеність, складність і неоднозначність у сучасному світі. Це проявляється в інклюзивності, об'єктній декомпозиції поля знань та динамічній селекції змісту, що приводить до швидкого оновлення знанневих структур і посилення потенціалу соціальних змін, спричиняючи нові виклики для організацій та суспільства загалом, але й відкриваючи можливості для інновацій, адаптації й розвитку в умовах постійних змін.

Результативність масового співробітництва пов'язана з прозорістю походження знань, відкритістю процесів їх генерації та обробки учасниками мережевої колаборації. Організаційні форми й мотиви такої взаємодії проявляються в політичних системах, у міжнародному вимірі. На основі масового співробітництва відбуваються самоорганізація та мережева мобілізація його учасників, що в соціальних системах призводить до трансформації політичної поведінки й формування каналів трансляції мережевих практик на міжнародний рівень. На макрорівні це створює канали впливу на порядок денний, легітимаційні рамки та регуляторні відповіді, що робить колаборативні практики релевантними для аналізу (де)стабілізаційних динамік.

Масове співробітництво постає як базова мережева інфраструктура сучасної публічної політики, виконуючи функції інформаційної стійкості й каталізатора політичних змін. Залежно від конфігурації мереж та інституційного контексту на рівні міжнародних систем колаборативна комунікація веде до глибоких економічних, політичних і культурних змін, використовується як для розвитку, так і дестабілізації, що викликає потребу нових підходів до глобального регулювання й міждержавного діалогу.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА МОБІЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ VUCA

3.1. Колаборативна комунікація протестних рухів

Як розглянуто в попередньому розділі, колаборативна взаємодія проявляється в різних сферах суспільного життя, як-от: економіка [727], відкрита наука [149], програмне забезпечення [323], які об'єднують кілька принципових ознак, таких як децентралізація й горизонтальність, прийняття рішення спільно, за участі всіх зацікавлених сторін; синергетична колективна участь і спільні зусилля навколо спільної мети або проблеми, яку розв'язують разом, а результат перевищує суму індивідуальних внесків; відкритість та прозорість, що передбачає доступність процесів, ресурсів й інформації для всіх учасників, незалежно від соціального статусу, місця проживання чи професії; гнучкість та адаптивність завдяки відсутності жорстких структур і правил; інноваційний потенціал як результат колективної творчості та взаємодії; спільна відповідальність і розподіл результатів, що підвищує мотивацію до участі та сприяє стійкості ініціативи. Соціальні проєкти, засновані на масовому співробітництві, об'єднує дух колективної роботи, відкритість і спільна мета, що виходять за межі можливостей окремих індивідів або організацій.

Ці риси проявляються й у такому соціальному феномені, як громадські рухи, масові протести, що через колаборативність стають глобальними. Серед прикладів – рух «Захопи Волл-стріт» (*Occupy Wall Street*), що розпочався 2011 р. та розгортався завдяки відкритим зборам й обговоренням в інтернеті, без єдиного лідера чи централізованої структури. На цьому прикладі, як підкреслює Г. Савіо, можна досягти координації навіть без формальної організації, за допомогою ухвалення рішень у ході спільних дискусій і консенсусу [960]. Глобального виміру набув рух *Black Lives Matter* (BLM), спрямований проти расової нерівності, що змінив політичний порядок денний у низці країн. Колаборативна структура BLM, як стверджують П. Вані й ін., дала змогу долучити до руху широку аудиторію, сприяючи зміні політичного дискурсу [1097]. Колаборативний характер мають глобальні громадські кампанії, як-от *#MeToo* – рух, що, як стверджують Р. Леві та М. Меттссон, завдяки колаборації в соціальних мережах, став міжнародним, відобразившись на політиці низки країн,

уключаючи зміни в законодавстві, у контексті суспільної обізнаності щодо проблеми сексуального насильства [728].

Отже, відкрите співробітництво й колаборативні комунікація в аспекті політики відкривають нові можливості для впливу на суспільні процеси, сприяючи ширшій інклюзивній участі та, відповідно, розвитку демократії для ефективнішого розв'язання складних соціальних і політичних проблем (див. також С. Федонюк [475]).

У цьому розділі детальніше розглянемо революції як одну з форм соціальних рухів та протестної активності, що має значні соціально-політичні наслідки в міжнародному й глобальному вимірі. Це потужний інструмент соціальних і політичних змін, де, як ми припускаємо, вирішальну роль відіграє саме колаборативний характер комунікацій (С. Федонюк, А. Ткачук [90]).

Історичні приклади свідчать про значення співпраці та взаємодії як прототипів сучасних форм колективної комунікації. Так, під час Американської революції (1775–1783) колоністи використовували комітети кореспонденції – мережу для обміну інформацією й координації дій між різними регіонами, що сприяло швидкому поширенню революційних ідей і дало змогу колоніям ефективно співпрацювати для досягнення незалежності. Відомо, що Декларація незалежності також стала результатом співпраці між лідерами колоній, які об'єдналися навколо спільної мети [1168]. Переваги колаборативності між різними соціальними групами демонструє й Велика французька революція (1789–1799) – революційні комітети, клуби та асамблеї, що об'єднали представників різних соціальних верств, від робітників і селян до буржуазії, стали платформами для обговорення та координації дій, що сприяло формуванню нових політичних і соціальних ідей, поширених за допомогою друкованих видань та під час публічних зібрань, що призвело до масової мобілізації й, урешті – до кардинальних змін у французькому суспільстві [386].

Сьогодні головним інструментом колаборативної комунікації під час революцій і протестів стали соціальні мережі. Так, під час Арабської весни (2010–2011), завдяки миттєвому поширенню меседжів у соціальних мережах, протести швидко поширилися з Тунісу на інші країни регіону, створюючи ефект доміно й призвівши

до падіння кількох політичних режимів. Дії учасників були настільки ефективними завдяки швидкому обміну інформацією та реагуванню на зміни в реальному часі [604]. Під час Євромайдану й Революції гідності (2013–2014) локальний протест на майдані Незалежності швидко переріс у національний рух за демократичні зміни, а основними платформами для організації заходів, збору коштів і розповсюдження інформації також стали соціальні мережі. Важливою рисою руху була співпраця над досягненням спільної мети між різними громадськими об'єднаннями, активістами й звичайними громадянами, які разом спричинили значні політичні зміни [868]. Виражений безлідерський і колаборативний характер мали протести в Гонконзі, зокрема Революція парасольок (2014 р.), і протести 2019–2020 рр. У цих кейсах проявилися технологічність та горизонтальність соціальних рухів, що робило їх гнучкими й стійкими, незважаючи на інтенсивні репресії з боку влади [148; 715].

Ці приклади, а також кейси, розглянуті в наступних підрозділах, свідчать, що значущим фактором успіху протестних рухів є ефективна колаборативна комунікація, що дає змогу об'єднати зусилля учасників і разом досягати соціально-політичних змін та трансформації суспільства.

Проаналізуємо роль комунікації як чинника соціальних протестів і соціальної трансформації у світі VUCA. Соціальні протести передбачають активність груп індивідів, що проявляється в демонстрації невдоволення економічними, соціальними чи політичними аспектами суспільного функціонування, набуваючи форм мітингів, страйків, актів громадянської непокорі тощо. Відомо декілька підходів до визначення передумов і чинників їх виникнення. Відповідно до теорії соціальних рухів, спільнота їхніх учасників формується на основі спільних цінностей та цілей, що компенсує дефіцит інституційної включеності [17]. Ця парадигма акцентує увагу на формуванні колективної ідентичності, ефективності мобілізації ресурсів і значущості політичного контексту. З іншого боку, автори теорії ресурсної мобілізації вирішальним чинником протестної активності визначають наявність й ефективне використання відповідних ресурсів (час, кошти, компетентності, організаційні зв'язки) [779], тобто головну роль відіграє здатність мобілізувати наявні ресурси для досягнення визначених цілей.

У разі ескалації політичного протесту його активність може трансформуватися в акти масової громадянської непокорі з потенційним переходом у формат революції, радикальної форми суспільного конфлікту, що супроводжується системними змінами в політичному та соціальному устрої. Факторами, що призводять до такого розвитку ситуації, називають соціальну нерівність, політичне пригнічення, економічну дестабілізацію. Так, послідовники теорії соціальної нерівності (М. Вебер, Р. Дарендорф, Г. Зіммель, К. Маркс й ін.) підкреслюють, що структурна нерівність, досягнувши критичного рівня, провокує соціальну фрустрацію та конфлікти, які можуть призвести до революції [798]. Зокрема, головною причиною Французької революції 1789 р. вказуються глибокі соціальні диспропорції між привілейованими групами населення й експлуатованими нижчими верствами [405]. Так само пояснюється Жовтнева революція 1917 р. в Російській імперії – як результат нерівного доступу трудових мас до матеріальних ресурсів і політичної влади [735].

Простежуємо взаємозв'язок між теорією соціальної нерівності й чинниками VUCA, припустивши, що волатильність, невизначеність, складність та неоднозначність суспільного середовища спроможні поглиблювати структурні асиметрії в розподілі ресурсів. Соціальні нерівності, які загострюються в таких умовах, ускладнюють прогнозування поведінки потенційно активних груп, спричиняючи зростання протестного потенціалу.

По-перше, соціальні нерівності проявляються в межах складної динамічної системи взаємозв'язків між економічними, соціальними, культурними та політичними чинниками, тому зміни в одному з них можуть призвести до дестабілізації. По-друге, зростання соціальної нерівності посилює відчуття невизначеності, що проявляється в недовірі до інституцій, тривожності щодо майбутнього, створюючи умови для радикалізації суспільних настроїв і зниження порога до участі в протестах. По-третє, соціальні нерівності виникають унаслідок узаємодії множинних соціальних змінних, які постійно варіюють, що унеможливорює одномірні пояснення причин та етапів потенційної ескалації до революцій. І, по-четверте, нерівність у доступі до ресурсів інтерпретується різними соціальними

групами по-різному (неоднозначність), що провокує конфлікти щодо легітимності системного устрою та ускладнює вироблення узгоджених стратегій реагування.

У такому контексті з VUCA-парадигмою корелює теорія рівноваги (або переривчастої рівноваги), що припускає в основі революційних змін порушення балансу між основними політичними акторами, зниження здатності еліт до лідерства та інституційного управління – маргіналізовані групи отримують вікно можливостей для радикальних дій, коли інституційна неспроможність перетворюється на структурну. К. Юргенс, із позиції еволюційних зламів, підкреслює кумулятивний характер змін, що провокує фазовий перехід до нового стану [643] – ескалація до протесту або революції відбувається в результаті тривалих управлінських прорахунків й ерозії довіри до влади, що створюють критичну масу.

Усі теорії одностайні в тому, що в основу революцій покладено глибоке розходження між очікуваннями соціуму та реальними умовами функціонування політичної системи. А провокують революції, як зазначає Г. Тіруне, дестабілізаційні тригери: «Масштабні протести революцій можуть бути викликані економічними проблемами, соціальною нерівністю, обмеженням політичних прав, характером політичного режиму, який спричиняє неефективність держави» [1063, секція «Economic Development»]. Дещо іншу позицію відстоює М. Кочія, розглядаючи революцію як фазу прискореної історичної еволюції та нестабільності «різноманітних економічних, соціальних, демографічних, етнічних, антропологічних і, можливо, релігійних факторів» – це «фаза історичної еволюції націй, яка породжує швидкі й радикальні (соціальні, економічні та політичні) зміни в суспільстві» [315, секція «Defiition»].

Водночас, хоча глибинні причини протестної активності є спільними для різних суспільств, їх рушії в демократичних й авторитарних політичних режимах різні. Це відзначив М. Кастельс підкресливши, що спільним знаменником є глибоке почуття індивідуального та колективного обурення, спричиненого соціальною нерівністю й зарозумілістю політичного істеблішменту, хоча джерела протестів є різнорідними – економічна несправедливість у розвинених демократіях чи реакція на авторитаризм і

кризи в автократіях [274, с. xxxviii]. У демократичних суспільствах протестні рухи, зазвичай орієнтовані на вимоги соціально-економічного характеру й не мають на меті зміну політичного режиму, при цьому важливу роль агентів мобілізації протестного впливу відіграють опозиційні партії [1025].

В автократіях революційна динаміка охоплює процеси соціальної модернізації, демократизації та нерівного доступу до ресурсів. У цьому контексті, порівнюючи революції минулого й періоду Арабської весни, Т. Ейдт доводить, що визначальним фактором виникнення революційних подій є поєднання структурних передумов і сприятливого моменту дії [114].

Як бачимо, спільною рисою революцій є дестабілізація соціуму й політичних інститутів, тобто VUCA може відігравати роль інтегруючого концепту для пояснення причин революційних протестів у різних політичних умовах. Саме швидкість і глибина змін слугують каталізатором революційних процесів – як встановлено, дисфункція політичного устрою, яка розвивається поступово, може не призвести до значних потрясінь, натомість швидкі й глибокі трансформації викликають депривацію, дезорієнтацію та соціальну аномію, що створює підґрунтя для масових протестів [633]. За цією самою логікою, революційні ситуації пов'язані з появою економічних розривів унаслідок швидкого зростання, яке породжує нові соціальні страти [864]. І також основою для протестної активізації є розрив між зростанням очікувань населення та наступною стагнацією – психологічний ефект утрати переважає над логікою абсолютного рівня добробуту [353].

Із погляду неоднозначності, відповідно до концепції референтної групи, революційна мобілізація може бути зумовлена не стільки об'єктивною бідністю, скільки дисонансом між фактичним станом і стандартами на основі порівняння з «референтною» групою з вищим рівнем життя. Такі уявлення значною мірою формуються й завдяки поширенню інформаційно-комунікаційних технологій навіть у найбідніших прошарках, провокуючи фрустрацію та соціальний дистрес [790, с. 244]. У цьому контексті небезпечно поєднання швидких змін із нормативною складністю, яка обмежує формування сталих ціннісних орієнтирів. Важлива також

роль культурних чинників – культурна змінність, складність міжкультурних взаємодій, неоднозначність у сприйнятті цінностей, ідентифікаційна невизначеність можуть бути джерелом конфліктів та основою для революційних зрушень [163].

Отже, у контексті VUCA, в основу революційного протесту як політико-економічної та культурно-комунікаційної події, покладено нестабільність нормативної та ідентифікаційної структур сучасного суспільства. Із такого погляду, соціальна нестабільність, зумовлена як структурними, так і культурними чинниками – закономірний наслідок взаємодії волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності в сучасному суспільстві.

Розглянемо зовнішньополітичний ефект глобальних комунікацій та транснаціональних мереж в аспекті їх впливу на розвиток революційних процесів у контексті VUCA. Адже революції, відповідно до бачення Т. Скокпол, зумовлені не лише внутрішніми політичними дисфункціями, але й зовнішнім тиском із боку інших держав або наддержавних акторів, що призводить до ослаблення адміністративного контролю й дезінтеграції консенсусу еліт [999]. Із такої позиції зовнішнє середовище впливає на революційні процеси: шляхом прямої зовнішньої підтримки або протидії революційним рухам; через транснаціональне поширення ідей, моделей і стратегій мобілізації; як дисбалансуючий ефект на внутрішню соціальну структуру у зв'язку з економічною залежністю від зовнішніх ресурсів; через вплив збройних конфліктів, окупацій чи інтервенцій як дестабілізуючих чинників політичного ландшафту. Із погляду VUCA-парадигми, у цій теорії акцентуємо на складності й багатовимірності зовнішньої взаємодії – зовнішнє середовище характеризується високим рівнем волатильності, непередбачуваності, складності та багатозначності, провокуючи постійну турбулентність для внутрішніх соціально-політичних систем.

В умовах сучасної глобалізованої комунікації ця динаміка набуває особливої актуальності, коли новітні ІКТ, соціальні мережеві платформи й медіа, забезпечують швидке поширення протестних меседжів і координації дій [1003], створюють умови для транснаціональної циркуляції революційних ідей та досвіду [380], забезпечують доступ до альтернативної інформації, спроможної руйнувати монополію державної

пропаганди (під час Євромайдану в Україні соціальні мережі були засобом інформування громадськості, репрезентації протестної ідентичності й викриття репресивних практик [990]), активно використовуються для апеляцій до міжнародної аудиторії (як, наприклад, міжнародна підтримка протестів у Білорусі 2020 р., що супроводжувались активною присутністю в глобальному інформаційному просторі [258]), дають змогу протистояти дезінформації з боку владних структур [1072]. Водночас соціальні мережі й цифрові інструменти застосовуються також і для моніторингу протестів, їх дезорганізації та репресій.

Тобто сучасне комунікаційне середовище є активним чинником формування й реалізації протестного потенціалу, VUCA-світ проявляється у внутрішніх викликах і зовнішньому комунікаційному тиску, міжнародний контекст революцій демонструє, як глобальна волатильність, невизначеність, складність та неоднозначність посилюють або трансформують внутрішньополітичні динаміки революційних рухів через канали комунікації й взаємозалежностей. Сьогодні революція стає комунікаційним процесом глобального масштабу.

Вплив колаборативної комунікації на динаміку протестів у VUCA-середовищі

Проналізуємо вплив колаборативної комунікації як фактора нестабільності, зокрема через емпіричне моделювання мережевої взаємодії.

Теоретичні основи VUCA-комунікації

Мережевим комунікаційним системам притаманні горизонтальна структура взаємодії та нівелювання ролі організаційних центрів: «горизонтальність мереж підтримує співпрацю й солідарність, підриваючи потребу у формальному лідерстві» [276, с. 253]. М. Кастельс виокремлює чотири типи контролю в мережах: домінування включених суб'єктів над невключеними; установлення правил доступу; контроль усередині самої мережі; здатність створювати та адаптувати мережі відповідно до власних інтересів і цінностей [274, с. 42–47]. Остання форма – «потужність створення мережі» – є фундаментом мережових соціальних рухів, які формуються в динамічній взаємодії всередині самих мереж, від конкретної конфігурації яких у кожному конкретному контексті й кожному конкретному процесі залежить питання учасників таких рухів [273].

Відповідно до концепції «логіки сполучної дії» [*connective action*], основою мобілізації в сучасному мережевому середовищі є персоніфікована участь, а не ідентичність групи або формальне членство, тобто активна саморепрезентація через соціальні платформи «ідей та механізмів організації» [208, с. 744], що означає перехід від моделі колективної дії, заснованої на стабільних ідентичностях, до моделі, яка формується на участі кожного індивіда через персоналізовані канали ідентифікації й комунікації.

У цьому pojawiaються децентралізація та деієрархізація комунікаційного процесу. Розвиток мережевих комунікацій, зокрема в інтернет-середовищі, як підкреслює М. Кастельс, усунув класичні ролі «інформаційних воротарів», зруйнувавши традиційну модель інформаційної ієрархії [276].

Водночас не можна фіксувати абсолютного нівелювання організаційних структур. Як стверджує П. Гербаудо, у межах мережевих рухів формуються «м'які» структури управління, соціальні медіа створюють комунікаційне середовище для узгодження дій навіть за відсутності формалізованих структур, відіграючи роль «режисера сцени» [*choreographer of collective action*] [532, с. 21].

Мережеві форми організації виявляють високий рівень узгодженості дій, заснований на спільних цінностях і мотивації учасників, кожен із яких, завдяки можливостям соціальних мереж, може бути водночас як ініціатором повідомлення (комунікантом), так і об'єктом впливу (комунікатом), що значно підвищує швидкість циркуляції рішень та смислів.

У цьому контексті звернемо увагу на поняття «мережевого натовпу» як тимчасового, самоорганізованого динамічного утворення під впливом зовнішніх стимулів, що характеризується високим рівнем емоційного резонансу й спонтанності та відрізняється від інших подібних типів соціальних груп (мас, публіки, аудиторій) спільністю емоційного досвіду й негайністю комунікативної реакції [541]. У цьому контексті В. Беннет та А. Сегерберг відзначають «логіку сполучної дії», що дає змогу таким «натовпам» самоорганізовано мобілізуватися, зберігаючи гнучкість, адаптивність і динамізм комунікаційної взаємодії [207]. Ідеться про фундаментальні зрушення в архітектурі соціальної взаємодії в умовах VUCA-середовища, де

традиційні інституційні моделі комунікації поступаються горизонтальним, децентралізованим та технологічно опосередкованим формам соціальної координації.

Відкрита природа мережевої комунікації, що передбачає свободу обміну інформаційними ресурсами, за логікою відкритого співробітництва в умовах VUCA-середовища, зумовлює її «вірусність». У такій моделі, з орієнтацією на динамічну взаємодію із зовнішнім мережевим середовищем, а не на внутрішньоорганізаційні структури, утрачається класичне розуміння організації як суб'єкта із внутрішньою ієрархією й регламентацією, а формується не підпорядковане формалізованому впливу децентралізоване середовище спонтанної взаємодії.

Така система із відкритою організаційною структурою функціонує за відсутності формальних і стабільних центрів прийняття рішень. А. Бредлі визначає масове співробітництво як «здатність великої кількості людей, які можуть не мати попереднього зв'язку, ефективно працювати задля спільної мети» [234]. Організаційна структура в умовах мережі може взагалі бути відсутньою як формалізована одиниця або мати суто віртуальний характер [214]. Звісно, існують і «гібридні організації», коли класичні форми комбінуються з мережевими, утворюючи нову конфігурацію взаємодії [207, с. 47]. А для реалізації тривалих проєктів із довгостроковим залученням до колективної діяльності виникає потреба організаційної стратегії, й, відповідно, інституційної основи [214, с. 181].

У короткостроковій перспективі, однак, соціальні мережі демонструють надзвичайну ефективність у мобілізації значних мас користувачів навколо тем або подій, що набувають резонансного характеру, провокуючи спонтанне формування множинних осередків соціальної активності. Вони формуються у відповідь на інформаційні подразники, залучаючи суб'єктів, раніше включених в інші спільноти, у результаті взаємодії яких виникають нові канали комунікації, «підживлюючи» актуальні теми.

Децентралізовані спільноти взаємодіють з інституціалізованими медіа – теми, популяризовані в соціальних мережах, порушуються в традиційних медіа й навпаки. Тобто процес набуває ознак циркуляції знань (за [846]), а соціальна інновація постає

результатом колективного знаннєвого циклу, що розгортається у відкритій, децентралізованій динаміці.

Особливістю такої мережевої комунікації є її орієнтація не на системно-структурні ієрархії, а на об'єкти – теми, події, меседжі у фокусі взаємодії сукупності незалежних агентів, що перебувають у режимі обміну повідомленнями. На практиці це проявляється у формуванні динамічних, але неінституціоналізованих форм політичної й соціальної активності, консолідованих на основі спільного інтересу, а не належності до формальних структур.

Через об'єктну природу функціонування мережевої комунікації характеризується стохастичністю, оскільки вона здійснюється за участі необмеженої кількості незалежних агентів, позбавлених фіксованої організаційної чи структурної прив'язки. Для таких систем характерно, що ймовірнісний розподіл їхніх майбутніх станів залежить винятково від поточного стану, а не від історії змін (марківська властивість – [370]), тобто динаміка подій у соціальних мережах не має «пам'яті» в класичному розумінні й тому складно передбачувана, а події моделюються як послідовність станів, де кожен наступний визначається лише попереднім, без урахування глибших структурних передумов [296]. Це проявляється, наприклад, у механізмах ранжування вебсторінок в умовах мережевої комунікації: сторінки, що отримують більше посилань від уже популярних джерел, із часом закріплюються як найбільш релевантні, утворюючи індукований стаціонарний розподіл [938]. У результаті виникає циклічна система обміну впливами з акумуляцією комунікативної уваги навколо головних вузлів. Така система квазіхаотична й із метою стратегічного управління потребує цілеспрямованого фокусування, наприклад за участі інституційних медіа.

У такій моделі не фіксується довготривала тенденційність, що створює фундаментальну аналітичну проблему щодо прогнозування мережевої активності. Тобто колаборативні цифрові середовища вкрай слабо контрольовані, що є типовим викликом для політичних систем у VUCA-світі.

На підтвердження цієї тези наведемо приклад невдалого прогнозу, у якому за рік до Євромайдану не передбачалося наближення масштабного протестного вибуху

[842]. Навіть за декілька місяців до початку протестів соціологічні опитування демонстрували низький рівень очікування протестної активності (такі акції вважали можливими лише 25,5 % респондентів [63]). Тому для оцінки VUCA-ризиків, пов'язаних із розвитком соціальних процесів у мережевих системах виникає потреба нових аналітичних підходів.

Модель комунікаційного поля

Спробуємо пояснити підвищену нестабільність соціально-політичних процесів, що відбуваються в мережевому вимірі, припустивши наявність у системи колаборативної комунікації властивості поля. Польові властивості системних соціальних взаємодій відзначав П. Бурдє, пояснюючи «поле», як відносно замкнену й автономну підсистему соціальних відносин, що функціонує незалежно від зовнішніх примусів у формі мережі з об'єктивними взаємодіями соціальних суб'єктів, яка існує незалежно від їхньої індивідуальної свідомості та волі [232]. Дослідник відзначає прояви економічного, релігійного, політичного, культурного й інших полів, які мають власну структуру. Соціальне поле формується внаслідок взаємодії суб'єктів, що обмінюються інформацією; вони розпоряджаються ресурсами, щоб отримати прибуток, і формують певну структуру [1029]. І хоча соціальне поле Бурдє відображає тривалі соціальні явища та процеси, аналогічну концепцію можна застосувати й щодо динамічних процесів, до яких належить колаборативна комунікація (теорію поля в аспекті соціальних комунікацій розглядає Л. Чернявська [97]).

У нашій моделі поля врахуємо певну кількісну характеристику, спільну для всіх суб'єктів, що до нього належать, яка є рушієм взаємодії. Для колаборативної комунікації це певний ресурс, що становить спільний інтерес для співпраці. А для визначення взаємного впливу врахуємо фактор, що впливає на силу взаємодії таких суб'єктів. Тобто говоримо про потенціал поля, або колаборативний (мас-колаборативний як термін, що походить від масового співробітництва) комунікаційний потенціал (за аналогією – значення гравітаційного потенціалу для точкових об'єктів вважають рівним добутку мас, поділеному на квадрат відстані між ними). У нашому випадку фактор фізичної відстані замінимо комунікаційною

(*communicative distance*), тобто співвідношенням між інформацією, що передається й одержується адресатом, обумовлене його індивідуальними особливостями (селективне сприйняття відповідно до його інтересів, інтелектуального потенціалу, соціокультурних особливостей та ін.), затримкою й/або неповнотою інформації, котра одержується, зумовленими просторовою віддаленістю та соціальною ізоляцією адресата.

Цей підхід відображає логіку взаємодії в соціальних мережах, де інтенсивність комунікаційного обміну зменшується зі зростанням відстані (концептуальної) між учасниками.

Схожі поняття відомі в дослідженнях комунікації в соціальних мережах, наприклад концептуальна дистанція між людьми [367]. У випадку колаборативної комунікації певні учасники колаборативної комунікації обмінюються інформацією між собою інтенсивніше, ніж з іншими, що означає наявність фактора, який на це впливає. В умовах взаємодії значної кількості комунікаторів кожен із них узаємодіє з n -кількістю суб'єктів колаборативної комунікації в межах поля, утвореного всіма ними в процесі обміну інформацією. Міру взаємодії певного i -го комунікатора з іншими виразимо рівнянням, аналогічним до застосованого для визначення потенціалу поля розселення в соціально-економічній географії, де також ключовими факторами є відстань і взаємодія між людьми [737]. Із такої позиції, значення потенціалу для i -суб'єкта (P_i) в межах поля колаборативної комунікації є сумою його комунікаційної активності (C_i) й відношень комунікаційної активності кожного з n -кількості суб'єктів протестної комунікації (для j -суб'єкта – C_j) до комунікаційної дистанції між цим суб'єктом та i -суб'єктом у квадраті (R_{ij}^2):

$$P_i = C_i + \sum_{j=1}^n \frac{C_j}{R_{ij}^2}.$$

Припустимо спрощений варіант поля, де всі комунікатори мають однакові можливості генерувати й споживати інформацію в контексті мережевої колаборації, тобто розміщені рівномірно на уявній площині у вершинах рівносторонніх трикутників. У такому разі за обмеженої кількості комунікаторів проявляється ефект

центральності, тобто більш «центральні» комунікатори, які мають меншу суму комунікаційних відстаней до інших суб'єктів поля, отримають більший потенціал. Наприклад, серед семи рівновіддалених суб'єктів, які формують шестикутник з одним із них у центрі фігури, за умови рівних значень полеформувального фактора центральний суб'єкт матиме приблизно в 2,17 раза вище значення потенціалу. На рис. 3.1 зліва відображено модель такої гексагональної структури, де розмір вузлів відображає їх потенціал, а ребра показують комунікаційні дистанції між учасниками. Центральний вузол (D) має найбільший комунікаційний потенціал завдяки меншій комунікаційній дистанції до багатьох інших учасників, що позначено більшим розміром кружечка.

На рис. 3.1 справа зображено ситуацію, де початковий потенціал вузлів є випадковим і коливається в межах від 0,5 до 2. Центральний вузол (D) також має потенціал, збільшений у 2,17 раза від свого початкового випадкового значення. Як бачимо, геометрична центральність суттєво впливає на потенціал вузла, незалежно від початкових умов.

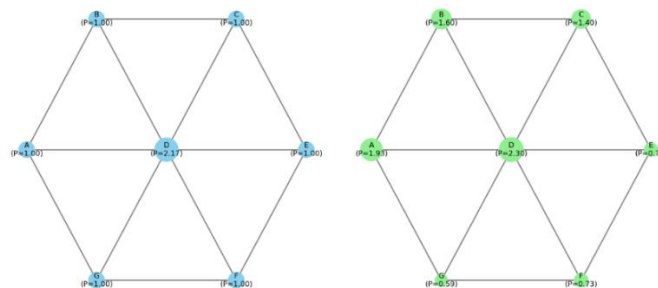

Рис. 3.1. Елементарна модель колаборативного комунікаційного потенціалу поля із 7 комунікаторів

Відповідно до цієї моделі, скажімо, для поля комунікації протесту, навіть якщо всі його учасники однаково активні й рівномірно розподілені в комунікаційному полі, то один із них (той, що виявився комунікаційно «ближчим» до більшості суб'єктів протесної комунікації), матиме більші потенційні можливості впливати на інших учасників мережі. Виникає база для флуктуацій з утворенням «центрів тяжіння», навколо яких і формуватимуться осередки такої комунікації.

На практиці комунікатори розподілені кластерно, групуючись навколо певних тем у комунікаційні спільноти, у кожній із яких, відповідно, формується комунікаційне ядро, й «центральні» суб'єкти таких спільнот також взаємодіють між собою, утворюючи певну структуру з ієрархічними рівнями (ефект формування гексагональних ієрархічних структур такого виду для рівномірно розподілених соціальних об'єктів описано Д. Крісталлером (теорія центральних місць) [304]).

На цьому ґрунтується висновок, що має проявлятися тенденція до формування за участі комунікаторів опорного каркасу неформальної організації, котра матиме консолідуюче й спрямовуюче значення в розвитку мережевої співпраці. У реальному світі поле колаборативної комунікації становлять суб'єкти із суттєво різними можливостями для взаємодії, тобто мають вищий початковий колаборативний комунікаційний потенціал, що ще більше посилює концентрацію потенціалу, підвищуючи ймовірність появи неформальних лідерів. Це породжує невизначеність, суттєво ускладнюючи завдання протидії таким рухам.

На рис. 3.2 проілюстровано мережу з більшою кількістю учасників. Як бачимо, вузли, розміщені поруч із вузлами з високим потенціалом, також мають збільшений потенціал унаслідок впливу сусідів (так званий «наведений» потенціал). У центрі міститься вузол із найбільшим значенням потенціалу (5). Кожен вузол має базовий потенціал 1, а решта – це накопичений вплив (фінальний потенціал) від усіх інших учасників мережі залежно від відстані до них. У результаті впливу інших вузлів навіть найменше значення потенціалу дорівнює 3,2. Великі вузли та їхні сусіди формують центри тяжіння, навколо яких концентрується комунікація. Вони мають більший уплив на мережу, створюючи структури з підвищеною комунікаційною активністю.

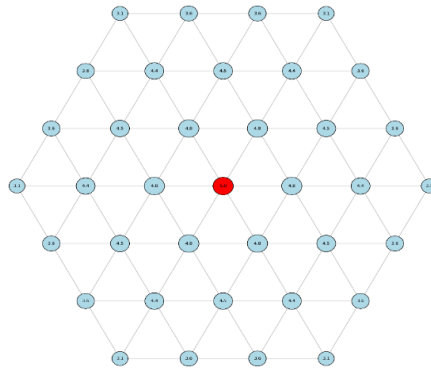

Рис. 3.2. Модель колаборативного комунікаційного потенціалу з 37 комунікаторів у гексагональному розміщенні (радіус кружечків, що ілюструють комунікаторів, пропорційний їх комунікаційному потенціалу)

Моделювання комунікаційної взаємодії в умовах колаборативного середовища здійснювалося засобами математичного та графового аналізу у віртуальному середовищі великої мовної моделі *ChatGPT* (модель o3) із використанням мови програмування *Python* і бібліотек *NetworkX* (для створення й обробки графів) і *NumPy* (для геометричних обчислень). Згенеровано гексагональну сітку (*hexagonal grid*) із заданим радіусом (наприклад три рівні від центра), що формує регулярну структуру розміщення вузлів у двовимірному просторі. Така топологія забезпечує рівномірне покриття площини й дає змогу моделювати реалістичні умови просторово організованої взаємодії.

Наступний рисунок (рис. 3.3) відображає ситуацію з великою кількістю комунікаторів із випадковими початковими потенціалами в діапазоні від 1 до 10. Значення потенціалу кожного вузла відображено за допомогою теплової шкали (світлі відтінки – низький потенціал, насичено темні – високий; окремо позначено вузол із максимальним потенціалом), у результаті візуально проявляється структура сформованої колаборативної мережі.

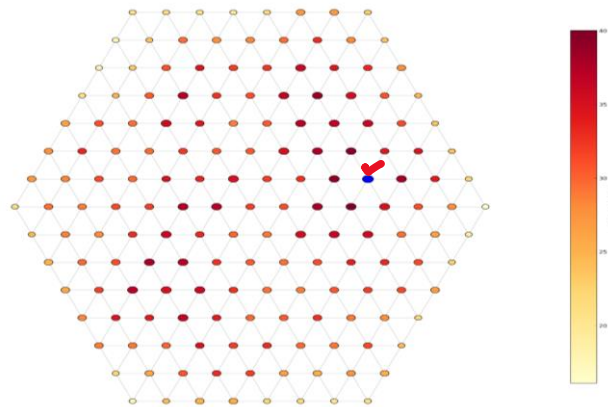

Рис. 3.3. *Модель колаборативного комунікаційного потенціалу великої кількості комунікаторів у гексагональному розміщенні за умови значень початкових потенціалів вузлів у діапазоні від 1 до 10*

На рисунку видно, що навколо центра формуються ієрархічні зони впливу, демонструючи, як у великих мережах природно виникають зони тяжіння навіть за випадкових вихідних умов. Також розподіл фінального потенціалу для центральної (світла) та периферійної (темна) зон показано на гістограмі (рис. 3.4) (накладення здійснено найтемнішим). Центральна зона має вузький, більш зсунутий управо розподіл, більшість вузлів сконцентровано навколо вищих значень потенціалу; периферійна зона характеризується ширшим розкидом потенціалів із більшою кількістю вузлів із низькими значеннями, але також трапляються й високі потенціали (імовірно, через сильні початкові значення), що підтверджує ефект централізації в мережах: геометрична позиція підсилює вплив навіть за випадкових початкових умов.

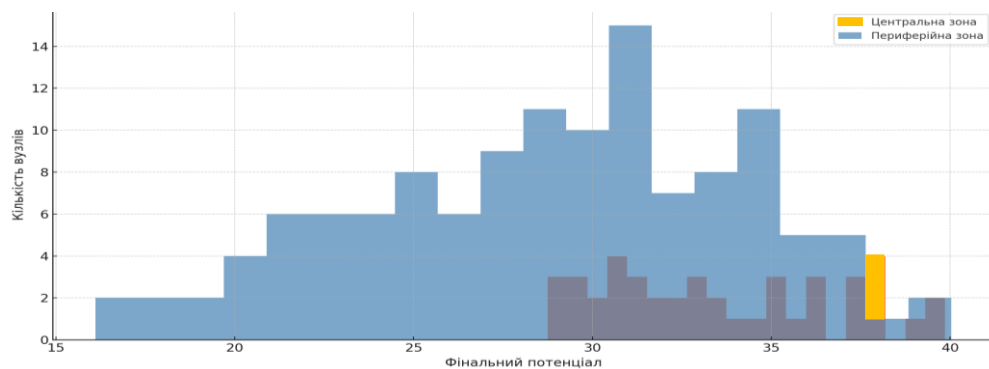

Рис. 3.4. *Розподіл фінального потенціалу в центральній та периферійній зонах*

Наступний рисунок (рис. 3.5) ілюструє картограму колаборативної мережі з кластеризацією вузлів за фінальним потенціалом. Виділено чотири кластери, які умовно відображають групи вузлів із подібними рівнями потенціалу: червоний – найнижчі значення потенціалу; помаранчевий – середні, зелений – вищі, синій – найбільші (осередки впливу). Помітно явище самоорганізації мережі у функціональні області впливу навіть на основі простих локальних взаємодій.

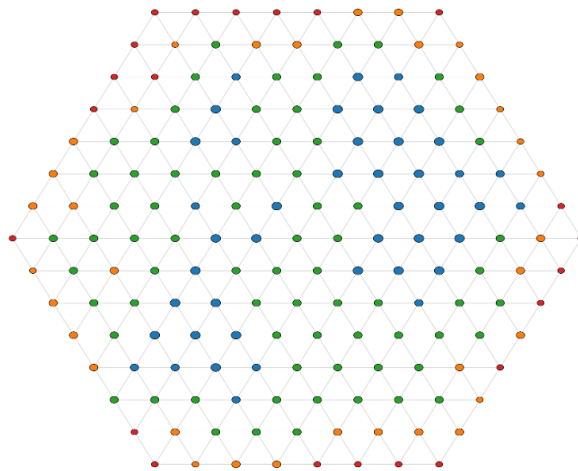

Рис. 3.5. *Картограма колаборативної мережі з кластеризацією вузлів за фінальним потенціалом*

Найвпливовіший – синій кластер, із найвищим упливом, великими початковими значеннями й помірною центральністю (43 вузли, середній початковий потенціал – 7,43, середній фінальний потенціал – 36,33, середня відстань до центра – 6,08). Імовірно, уключає найбільш «центрально-й активних» учасників мережі. Зелений кластер – найбільший, центрально-стабільний (70 вузлів, початковий потенціал – 4,49, фінальний – 31,02, середня відстань до центра – 6,76); вузли – із помірним початковим впливом, що максимально виграють від просторової близькості до центра. Помаранчевий – середньопериферійний кластер (34 вузли, початковий потенціал – 5,20, фінальний потенціал – 26,23, відстань до центра – 10,36); вузли з достатньо високими початковими значеннями, але втраченим упливом через віддаленість від ядра мережі. Найменш упливовий – червоний кластер (22 вузли,

початковий потенціал – 3,55, фінальний – 20,54; найбільша відстань до центра – 11,20). Це найпериферійніші вузли з найнижчими показниками – можливо, слабо інтегровані або маргінальні комунікатори.

Отже, комунікаційний потенціал вузла в мережі залежить від його початкового індивідуального потенціалу та положення в полі. Навіть вузли з меншими початковими значеннями можуть стати впливовими, якщо розміщені у вигідній мережевій конфігурації. У такій мережі формуються функціональні зони – ядро, приядерні рівні, периферія.

Центральність вузлів проявляється не лише за умови гексагонального розміщення. Аналогічні властивості проявляються і в мережі, представлений у формі регулярної решітки, де кожному вузлу призначено випадкове початкове значення потенціалу. Центральний вузол створює сильний центр тяжіння, навколо якого концентрується комунікація. Також присутність вузла з підвищеним комунікаційним потенціалом впливає на структуру мережі, де формуються кластери.

Тобто якщо вже на старті в мережі виявиться суб'єкт зі значно вищим рівнем комунікаційної активності (блогер, стример), то суб'єкти комунікаційно близької до нього області поля також матимуть вищі значення потенціалу («наведення»), тобто проявиться ефект «тяжіння», з формуванням осередків колаборативної комунікації. Подібні явища проявляються під час мережових протестів, коли навколо активних комунікаторів об'єднуються практично всі учасники. Швидкість їх консолідації залежить від технологічних можливостей генерування й передавання контенту та наявності перешкод й обмежень.

Вузли з більшим комунікаційним потенціалом передають інформацію ефективніше, що створює каскадний ефект, наприклад у соціальних мережах один «комунікабельний» користувач значно підвищує активність у своїй спільноті, створюючи «центр тяжіння» для інформаційного потоку, а додаткове посилення його потенціалу (наприклад за допомогою матеріального заохочення) значно вплине на всю мережу, що підкреслює важливість центральних фігур у мережевій комунікації.

Емпірична верифікація

Наявність ефекту центральності вузлів перевірено на основі аналізу даних комунікаційної мережі з відкритого набору «ego-Twitter» від SNAP, отриманий із публічного вебкросулінгу соціальних зв'язків на платформі *Twitter* [778]. Аналіз виконано із використанням бібліотеки *NetworkX* у віртуальному середовищі LLM *ChatGPT* (модель o3) та створено граф комунікаційних узаємодій (64 вузли, що репрезентують користувачів *Twitter*, і 86 ребер, котрі відповідають комунікаційним зв'язкам, наприклад підписки між користувачами, рис. 3.6). Розміри вузлів відображають кількість безпосередніх зв'язків конкретного вузла з іншими вузлами мережі. Центральність вузлів (*degree centrality*) визначає кількість прямих зв'язків з іншими вузлами мережі. Підписами (ідентифікатор користувача з набору даних *twitter_combined.txt.gz*, який ми використовували) позначено вузли з найбільшими значеннями ступеневої центральності. Довжина ребер умовна й не має кількісного значення, оскільки використаний алгоритм *spring_layout* розміщує вузли з урахуванням загальної структури та щільності зв'язків, а не реальної відстані чи сили зв'язку.

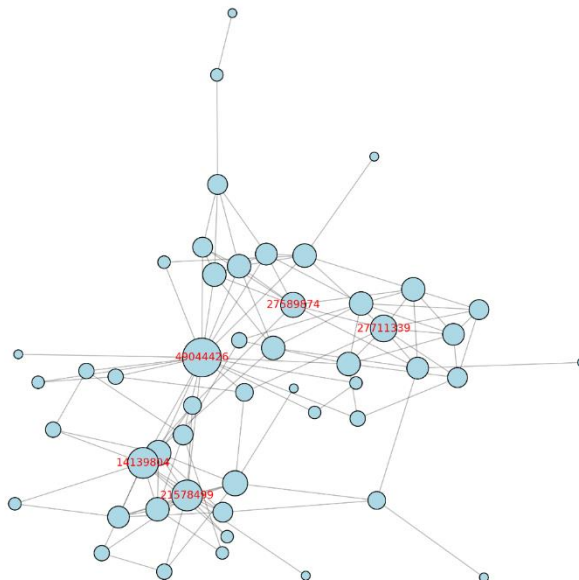

Рис. 3.6. Візуалізація графа комунікаційної мережі *Twitter*

У результаті підтверджено теоретичні висновки щодо ролі центральності вузлів у формуванні комунікаційного потенціалу, оскільки помітно виокремлюються вузли із суттєво вищими показниками центральності. Найбільш центральні вузли мають більші діаметри на графі, що вказує на їх важливість у процесах передачі інформації всередині мережі. Наприклад, вузол 49044426 має ступеневу центральність 0,14 (кількість прямих зв'язків з іншими вузлами, нормалізована на розмір мережі, тобто цей вузол має зв'язки із близько 14 % усіх інших вузлів у графі, або, ураховуючи, що в графі 64 вузли, – це приблизно 9 зв'язків). На практиці такі вузли можуть бути ефективними комунікаторами та значно посилювати інформаційні сигнали завдяки своєму стратегічному положенню в мережі.

Водночас зазначимо, що цей емпіричний аналіз ґрунтувався винятково на показниках ступеневої центральності без урахування комунікаційної дистанції, адже потенціал взаємодії залежить не лише від кількості зв'язків, але й від структурної близькості між суб'єктами мережі. Тому подані висновки треба розглядати як часткову емпіричну верифікацію теоретичної моделі, що потребує подальшого уточнення за допомогою розширених методів аналізу. Утім, виявлені емпірично центральні вузли демонструють істотно більший комунікаційний потенціал, що відповідає нашим теоретичним моделям і підкреслює важливість урахування структури зв'язків і центральності під час аналізу колаборативних комунікаційних процесів у сучасних соціальних мережах.

Комунікаційна дистанція

Комунікаційну дистанцію між учасниками та критерії активності комунікаторів можемо визначати на основі різних підходів, спираючись на дослідження в галузі соціальних мереж, комунікаційних технологій й аналізу мережевих структур, наприклад на основі кількості взаємодій [1134], часового виміру активності комунікаторів [985], тривалості та якості взаємодій [548].

Загалом, комунікаційна дистанція між учасниками може бути визначена на основі таких факторів, як фізична дистанція (для мереж, у яких просторове розміщення впливає на комунікацію), тіснота взаємодії (чим більша кількість повідомлень, лайків,

коментарів тощо, тим менша комунікаційна дистанція), сила зв'язків (наприклад тривалість розмов, глибина обговорень), схожість інтересів, соціальна близькість (наприклад дружба, родинні стосунки зменшують комунікаційну дистанцію). Відповідно, до метрик можуть належати загальна кількість надісланих повідомлень або постів у соціальній мережі; загальна кількість лайків, коментарів, репостів або відповідей на повідомлення; частота публікацій і взаємодій протягом певного періоду часу; довжина коментарів, наявність аргументованих відповідей; кількість унікальних користувачів, із якими взаємодіє комунікатор. Наприклад, на основі частоти взаємодій комунікаційна дистанція (R) між учасниками A і B визначається як обернено пропорційна до кількості взаємодій між ними: $R_{AB} = 1/N_{AB}$, де N_{AB} – кількість взаємодій між A і B . Аналогічно можна розрахувати значення дистанції за факторами сили зв'язків, активності комунікаторів та ін. Для об'єднання їх в одну формулу потрібно врахувати важливість кожного компонента:

$$R_{ij} = \frac{\alpha}{F_{ij}} + \frac{\beta}{S_{ij}} + \gamma \left(\frac{1}{A_i} + \frac{1}{A_j} \right),$$

де: R_{ij} – комунікаційна дистанція між учасниками i та j ; F_{ij} – частота взаємодій між учасниками i та j ; S_{ij} – сила зв'язків між учасниками i та j ; A_i та A_j – активність комунікаторів i та j ; α, β, γ – вагові коефіцієнти, що відображають важливість кожного компонента.

Обернена пропорційність частоті взаємодій означає, що більша кількість взаємодій зменшує комунікаційну дистанцію, обернена пропорційність силі зв'язків означає, що міцніші зв'язки зменшують комунікаційну дистанцію, обернена пропорційність активності комунікаторів означає, що більш активні комунікатори мають меншу комунікаційну дистанцію.

Вагові коефіцієнти визначають відносну важливість кожного з трьох компонентів у загальній комунікаційній дистанції. Вони можуть бути обрані емпірично, залежно від конкретних умов дослідження й даних.

Наприклад, якщо для двох учасників частота взаємодій (F_{ij}) = 50, сила зв'язків (S_{ij}) = 200 (наприклад хвилин спілкування), активність комунікаторів (A_i і A_j) – 30

та 40 відповідно, а вагові коефіцієнти обрані як $\alpha = 1$, $\beta = 1$, $\gamma = 1$, тоді комунікаційна дистанція між цими учасниками буде:

$$R_{ij} = 0,02 + 0,005 + 0,0333 + 0,025 \approx 0,0833.$$

Значення частоти взаємодій (F_{ij}) може означати кількість прямих комунікаційних актів між учасниками i та j , наприклад реплаї, коментарі, відповіді в тредах, згадки тощо. Сила зв'язків (S_{ij}) може вимірюватися як середня довжина відповідей, кількість циклів взаємного обміну повідомленнями або ступінь емоційного/аргументативного наповнення тексту (на основі лексичного аналізу), а активність комунікатора (A_i , A_j) – як узагальнене значення, що поєднує кількість опублікованих повідомлень, кількість взаємодій з іншими користувачами (взаємні реакції, відповіді, уподобання) і кількість унікальних контактів.

Запропонований підхід до формалізації та обчислення комунікаційної дистанції дає змогу працювати з реальними даними й реалізувати більш точне моделювання комунікаційного потенціалу.

Отримані результати моделювання комунікаційних потенціалів у мережах узгоджуються з теоретичними положеннями про мережеву комунікацію та соціальні мережі, зокрема посилення комунікаційного потенціалу вузлів, розміщених ближче до геометричного центра мережі, підтверджує концепцію центральності (*centrality*) в соціальних мережах [227; 506]. Також припущення щодо потенціалу колаборативного комунікаційного поля узгоджується з моделлю аналізу соціальних мереж на основі вивчення кластерів і мостів, зокрема ідентифікації мостів учасників мережі на основі вихідної міри центральності зваженого внеску (внесок вузла соціальної мережі в загальний рівень публікаційної активності, який дорівнює сумі активності кожного вузла в кластері, з'єднаному мостом із ядром мережі, відносно загального рівня мережевої активності) [647] – зазначену модель застосовано в контексті виявлення найбільш впливових мостів і їх блокування для зниження протестного потенціалу за матеріалами протестів у Росії та Білорусі, про що пишуть російські автори.

Також запропонована модель узгоджується з результатами дослідження слабких зв'язків щодо порогових моделей соціальної поведінки, коли багато акторів поведуться залежно один від одного, де мало інституціоналізованих прецедентів і наявної структури [549], адже, по суті, поріг є одним з ефектів комунікаційного поля. Слабкі зв'язки розглядаються як фактор поширення контенту між кластерами соціальних мереж, що підтверджує дослідження протестів Арабської весни [120]. Отриманий ефект різкого посилення комунікаційного потенціалу внаслідок власної комунікаційної активності й впливу сусідніх вузлів відповідає «ефекту ампліфікації» в соціальних мережах. Наприклад, поява технологічно підсилених комунікаторів може різко змінювати динаміку мережі, спричиняючи каскадний вплив, який трансформує інформаційний ландшафт [207].

Утворення кластерів у формі концентричних зон тяжіння відповідають класичній моделі центральних місць Д. Крісталлера [304]. Також у дослідженнях соціальних мереж встановлено, що просторово-близькі вузли мають тенденцію формувати кластери з підвищеною внутрішньою взаємодією [166]. А припущення про роль технологічного чинника (про це детальніше йтиметься в наступних підрозділах) або технологічна ампліфікація має підтвердження в емпіричних дослідженнях соціальних рухів [867; 1074]. Отримані результати узгоджуються з головними положеннями теорії комунікації та соціальних мереж і соціології, підтверджуючи універсальність виявлених феноменів і їх значущість для розуміння сучасних форм колаборативної взаємодії.

Отже, в основу сучасної колаборативної комунікації покладено свободу обміну інформацією, яка поширюється миттєво, «заражаючи» значні маси людей. «Рухи вірусні, слідуючи логіці інтернет-мереж» [276, с. 252]. Водночас відбувається формування певних комунікаційних структур, адже, як зазначав Л. Фріман, вузли з високою центральністю мають потенціал для контролю за комунікацією: вони можуть діяти як посередники або перешкоджати потоку інформації в мережі [506].

Розглянута основа для комунікаційного самоформування можлива в колаборативних системах, де наявні проактивні суб'єкти, які обмінюються інформацією з іншими учасниками мережі. Вона не працює в ієрархічних системах, де домінують

структуруювальні інституційні медіа, і не проявляється взаємне «тяжіння» між представниками аудиторії.

Інтерпретація в контексті VUCA

Із погляду VUCA, модель колаборативної комунікації демонструє, що в системі з великою кількістю рівноправних, активних комунікаторів флуктуації в структурі мережі виникають стихійно, а комунікаційні центри можуть швидко змінюватися. Центральне розміщення або певна перевага в активності окремого вузла (наприклад завдяки технічним інноваціям) призводить до різкого підвищення його впливу. Результатом є посилення мінливості й непередбачуваності інформаційних процесів. Зважаючи на велику кількість одночасних і незалежних учасників та стохастичність процесів їх взаємодії, підсилюється невизначеність, а прогнозування розвитку подій ускладнюється.

У великій мережі спонтанно виникає складна ієрархічна структура, багатовимірна комунікаційна геометрія проявляється внаслідок урахування комунікаційної дистанції, тобто система стає складною і за структурою, і за логікою впливів.

Потенціал учасника не повністю визначається його офіційним статусом чи роллю, адже навіть випадковий учасник може здобути високу релевантність у полі комунікації завдяки сусідству із впливовими комунікаторами, що створює невизначеність у тлумаченні джерел авторитету й легітимності впливу. Унаслідок такого «наведення» децентралізації та «слабкої структурованості» системи виникає додаткова неоднозначність у тлумаченні джерел сигналів. У полі взаємодії потенціал окремих акторів динамічно змінюється залежно від їх активності, структурної позиції в мережі й щільності зв'язків, а ключову роль відіграє не кількість зв'язків, а характер уключення вузла в комунікаційні потоки, що обумовлює його вплив на загальну структуру поля.

Розроблена модель показує, що VUCA-характеристики не є зовнішніми ознаками середовища. Вони виникають як результат мережевої організації взаємодії. Волатильність проявляється у флуктуаціях впливу, коли зміна активності навіть окремого вузла може призвести до каскадного переформатування системи, невизначеність зумовлена асиметрією доступу до інформації й непередбачуваністю

реакцій, складність – взаємозалежністю учасників і нелінійністю структури, а неоднозначність – неузгодженістю сигналів у поліцентричному просторі.

У мережах колаборативної взаємодії проявляються ефекти тяжіння, перерозподілу впливу й нестійких зон високої активності. Емпіричні приклади підтверджують виникнення структур, аналогічних до описаних теоретично, тобто модель може бути використана для аналізу мережевої динаміки в умовах цифрової мобілізації, оцінки впливу інформаційних кампаній у кризових умовах, вивчення ризиків дестабілізації та прогнозування поведінки мереж у VUCA-середовищі.

Напрями впливу комунікаційних інновацій на перебіг революційних рухів

Розглянемо роль комунікаційних інновацій у революційних процесах та порівняємо кейси протестів залежно від доступу до інформаційних технологій.

Під впливом ІКТ за останні десятиліття відбулася трансформація міжлюдської взаємодії, соціальні рухи отримали нові інструменти для мобілізації й пошуку підтримки на глобальному рівні. Арабська весна, Майдан, «Захопи Волл-стріт» та інші події демонструють глобалізацію майданчиків комунікації, коли за допомогою соціальних мереж долаються географічні й культурні бар'єри з формуванням глобальних мереж солідарності. Водночас у таких умовах ускладнюються механізми регулювання інформаційних потоків, відбуваються децентралізація влади та посилення значення громадської думки в міжнародному політичному просторі.

Із метою окреслення основних парадигм сучасної наукової думки, що пов'язують революції, соціальні комунікаційні технології і їх міжнародний вплив, проаналізовано низку публікацій, орієнтованих на проблематику інформаційно-комунікаційних технологій, починаючи з літературного огляду, що розкриває взаємозв'язок інформації, комунікації та суспільства в контексті протестної активності [521] і методичних рекомендацій щодо систематизації наукових джерел у процесі перегляду академічної періодики в галузях соціології, політичних наук, комунікацій та маркетингу [1141].

У результаті пошуку за ключовими словами «протест», «соціальні медіа», «революція», «інформаційно-комунікаційні технології», «Арабська весна», «Оссуру Wall Street», «Майдан» ідентифіковано низку публікацій, які можна згрупувати за

кількома основними напрямками. По-перше – дослідження впливу ІКТ на динаміку протестів та їх вірусність, як-от здатність нових комунікаційних практик сприяти самостійній організації учасників рухів без централізованих структур управління [603]: вірусність рухів за логікою інтернет-мереж [276]. По-друге, це аналіз чинників, що супроводжують упровадження нових ІКТ у протестну комунікацію, таких як мотиваційні аспекти [1167], уключення комунікаційних технологій у політичні й соціокультурні контексти [137; 611], розширення інструментарію протестної мобілізації [120]. По-третє – системне осмислення глибинних причин «революційності» ІКТ з урахуванням регіональних особливостей і міжнародної політичної кон'юнктури [255]. По-четверте, дослідження комунікації в соціальних мережах як головного інструмента громадської мобілізації в умовах цифрової демократії. Наприклад, встановлено, що саме соціальні медіа створюють умови для оперативного об'єднання протестних учасників та координації їхніх дій [917] і проведено аналіз механізмів перетворення онлайн-активності на офлайн-протести у зв'язку з формуванням репертуару дискусій, символічного наповнення протестної комунікації [733].

Попри відносну новизну тематики, окреслено змістові напрями впливу цифрових комунікацій на природу й динаміку протестних рухів у контексті VUCA-середовища. У більшості досліджень увагу звернуто на вплив інтернету. Наприклад, З. Туфєкчі розглядає його як нову форму публічної сфери, що змінює логіку протестної мобілізації, наголошуючи, що цифрові платформи набувають автономного значення як середовище формування й координації колективних дій, а не лише віртуальне продовження реального світу [1073]. Дослідниця демонструє радикально вищу швидкість і масштаб мобілізації в цифрову епоху, порівнюючи протести на площі Тахрір у 2011 р. з класичними протестними рухами, зокрема Маршем на Вашингтон 1963 р.

Натомість Е. Морозов критикує наївну віру в інтернет як універсальний засіб демократизації, акцентуючи на амбівалентному характері цифрового середовища, адже інтернет слугує також інструментом масового спостереження, авторитарного контролю, цензури й дезінформації [818; 819].

Утім, учасники цифрових революцій описують ефективність соціальних медіа як засобу самоорганізації та мобілізації протестного руху. Серед них – активіст єгипетської революції 2011 р. В. Гонім із книгою *«Революція 2.0: Сила народу більша за людей при владі»* [533]. Водночас учасниця руху *«Захопи Волл-стріт»* Д. Дін зазначає, що натовп як форма політичного вираження не здатний до тривалого існування без чіткої організаційної структури [360], вона також пропонує концепцію «комунікативного капіталізму», заснованого на інтеграції персоналізованої масової комунікації в межі неоліберального порядку, коли мовленнєві акти девальвуються й утрачають політичну результативність [361]. Тобто інтерпретації впливу інтернету на протестну мобілізацію варіюють від технологічного оптимізму до скептицизму, що є наслідком складності та суперечливості цифрових механізмів політичної дії.

Відомі численні кейси використання комунікаційних технологій для мобілізації, координації протестних дій і формування політичної свідомості, починаючи від горизонтальної комунікації Комітетів листування під час Американської революції, які забезпечували координацію між колоніями [1053] та газет, листівок, памфлетів часів Французької революції (1789–1799), що поширювали революційні ідеї й мобілізували громадськість до масової участі в протестних діях. Це радіо та преса як інструменти поширення ідей ненасильницького опору М. Ганді і його послідовників у ході боротьби за незалежність Індії (до 1947 р.) [293] й радіо та телебачення, що дало змогу під час подій Празької весни 1968 р. транслювати події в реальному часі й мобілізувати громадян і забезпечити зовнішню підтримку руху [1088]. У протестних кампаніях ХХІ ст. комунікаційні інновації набули нового змісту, головну роль відігравали цифрові платформи як засоби оперативного інформування, мобілізації та самоорганізації, координації дій і трансляції інформації в глобальний інформаційний простір. Розвиток комунікаційних технологій є важливим чинником посилення динаміки соціальних революцій через підвищення ефективності мобілізації й нові можливості для формування публічного простору, що сприяє політичним і соціальним змінам, аж до перебудови соціальної структури, цінностей, норм та інститутів.

Ми вже згадували класичні теорії революції. Ті, що формувалися на основі марксистського підходу, від технологічного детермінізму М. Бухаріна, політичних стратегій В. Леніна та Мао Цзедуна [60], філософії історії Д. Лукача й культурного гегемонізму А. Грамші [59], структуралізму Л. Альтюссера [101], незважаючи на методологічні відмінності, залишаються вірними засадничим положенням марксизму, зосереджені на класовій боротьбі як рушієві соціальних змін. Сучасні дослідники також вважають головним джерелом масштабних протестних рухів соціальну нерівність, економічні труднощі, політичні обмеження чи авторитарний характер правлячих режимів [1063]. С. Терроу зазначає, що політичний протест є формою колективної дії, спрямованою проти владних еліт із делегітимацією політичних інститутів, реалізується в момент накопичення соціального невдоволення до критичного рівня, що провокує вибух активності [1043]. У цьому контексті роль каталізатора, котрий трансформує індивідуальні відчуття в колективну дію, відіграє комунікація.

Звертаємо особливу увагу на фактор комунікації, яка, не будучи причиною революцій, забезпечує швидке поширення протестних ідей, координацію й формування альтернативних форм соціальної організації, що можна трактувати відповідно до аналітичних принципів Т. Скокпол [999]: неволютаристського, структурного підходу до вивчення причин і перебігу соціальних революцій; урахування міжнародного контексту й історичної еволюції глобальних відносин; розгляду держави як автономного суб'єкта, не зведеного до функцій соціально-економічних структур.

Тобто в основу революцій покладено протестне ядро, яке функціонує в межах ширших, наддержавних процесів та інтегроване в соціально-політичні структури за допомогою комунікації. Вихід цієї комунікації з-під державного контролю за допомогою новітніх технологій і створює передумови для формування альтернативних організаційних структур, не залежних від наявних ієрархій через уключеність у систему нових комунікаційних реляцій (тут згадаємо тезу Т. Скокпол про відносну автономність державної влади, що може діяти незалежно від більшості населення та еліт). Водночас важливу роль у революційних процесах відіграє міжнародний контекст, оскільки сучасна комунікація за своє суттю, технологічно і відповідно до принципів організації

соціальних мереж є глобальною. Комунікаційні процеси забезпечують формування дискурсу змін, конструювання образів і комунікації революційних меседжів та транснаціональне поширення ідей, ідеологем і концептів революційної трансформації.

Серед прикладів інформаційних приводів, що викликали миттєву протестну мобілізацію та міжнародний резонанс, коли соціальні мережі стали також простором для конструювання колективного емоційного стану й протестної солідарності – відео самоспалення М. Буазізі в Тунісі, що спричинило протестну хвилю Арабської весни; кадри розгону студентів на Майдані, які стали каталізатором Революції гідності в Україні; відео загибелі Д. Флойда в США, що викликало глобальну хвилю протестів *Black Lives Matter* (див. п. 3.2).

Саме завдяки комунікації проблеми, що покладено в основу протестів, транслуються до широких суспільних кіл, стимулюючи суспільну реакцію. К. Фуке підкреслює, що соціальні мережі відіграють вирішальну роль у феномені «вірусності» сучасних протестів та їх здатності швидко поширюватися, мобілізуючи нових учасників без централізованої структури [513]. А. Ніколетті наводить приклад залучення основної частини учасників під час бразильських протестів 2013 р. за допомогою онлайн-комунікації [837].

Публічне обговорення перетворює усталені соціальні практики в неприйнятні, демонструючи самовідтворювальне комунікативне конструювання протестного наративу, як, наприклад, трансформація у 2020 р. образу білоруського президента О. Лукашенка від «батька нації» до «гнобителя». Це стає можливим у контексті авторитарних режимів завдяки незалежним каналам комунікації та формуванню альтернативного простору поза межами офіційної цензури.

На відміну від протестів минулого, що передбачали фізичну присутність учасників у публічному просторі, сучасні мають характер кампаній, які значною мірою відбуваються в інформаційному просторі, де кожен учасник є потенційним комунікатором, коли навіть одиничний тригер може стати тригером масштабної ланцюгової реакції, спроможної перерости в структуровані дискурси й формування паралельних організаційних утворень. Головну системоутворювальну роль у цьому

відіграє комунікація, вплив якої проявляється в інформаційній швидкості та гнучкості (швидкі поширення новин і реакція на зміни соціально-політичного контексту), прозорості й легітимації (розкриває соціальні диспропорції, формуючи несприйняття та посилення легітимності протестної позиції), інтеграції й ідентичності (об'єднання навколо спільних цінностей і наративів, формування колективної ідентичності), альтернативності (позасистемна комунікація, альтернативні дискурси), організаційній ефективності (координація дій, синергія на локальному й глобальному рівнях).

Отже, комунікація – це не тільки інструмент протесту, але й умова його масштабування, інтеграції та трансформації соціальної дії в політичний процес. У цьому контексті наведемо слова М. Кастельса: «Влада – це більше, ніж спілкування, а спілкування – це більше, ніж влада. Але влада покладається на контроль комунікації, оскільки контрвлада залежить від прориву такого контролю» [274, с. 3].

Колаборативна природа комунікації революцій та протестів спричиняє нестабільність, особливо в умовах мережевої взаємодії учасників рухів, ефективність яких значною мірою залежить від здатності забезпечити безперешкодний і швидкий обмін інформацією. Визначальну роль у цьому відіграють новітні комунікаційні технології та методи їх використання, впливаючи на перебіг і результати революційних процесів у кількох аспектах. По-перше, це прискорення мобілізації та розширення масштабів протесту. Колись доступна преса, а сьогодні цифрові платформи значно покращили доступність інформації, даючи змогу оперативно отримувати факти, аналітику й формулювати позицію щодо політичних подій. Сучасні соціальні медіа – потужний інструмент політичної мобілізації та колективних дій у відповідному соціокультурному контексті [760]. По-друге – формування громадської думки та публічної легітимації протесту за допомогою створення й поширення наративів, образів та повідомлень, що впливають на масову свідомість. Цю роль раніше відігравали новостворені незалежні видання, листівки й підпільна преса, а сьогодні – децентралізовані платформи, які забезпечують голос опозиційним авторитетам без розкриття їхніх особистостей, дають змогу учасникам уникати переслідувань, зберігаючи водночас здатність до ефективної комунікації. По-третє, сучасні

інформаційно-комунікаційні технології нівелюють просторові обмеження, уможливлюють координацію дій та підтримку, незалежно від фізичної присутності. Формування транснаціональних і глобальних рухів солідарності прослідковуємо від американської боротьби за незалежність та революцій XIX ст. до новітніх форм інтернет-протестів. Тобто відбувається десакралізація просторових і геополітичних меж протестної активності – завдяки цифровим платформам залучається увага міжнародної спільноти, вдається забезпечити інформаційну, політичну й ресурсну підтримку, що додає протестам додаткової легітимності та сили впливу.

Комунікаційні інновації сутнісно змінюють природу самих революцій, забезпечуючи спроможність адаптивності, масштабованості й набуття глобального резонансу. Реальні кейси свідчать, що доступ до нових технологій важливий для успіху таких соціальних рухів, без нього протести швидко згасали, не досягаючи значних результатів. Так, ефективне застосування соціальних мереж спричинило каскадні події Арабської весни в низці країн Північної Африки та Близького Сходу, але «Зелений рух» після президентських виборів в Ірані 2009 р., активісти якого також використовували соцмережі, не досяг таких успіхів, оскільки уряд активно блокував соціальні платформи й контролював інформаційні потоки [1046]. У результаті не відбулось активної мобілізації та координації, протести були швидко придушені урядом Ірану.

Вирішальний вплив новітніх комунікаційних технологій і соціальних медіа на досягненні успіху протестів доводить Дж. Еббот на основі дослідження їх впливу на політичні процеси в країнах Південно-Східної Азії [103]. На основі аналізу протестів у Малайзії й Таїланді дослідник підкреслює, що завдяки соціальним медіа активісти змогли поширювати інформацію та організовувати акції швидше, ніж це було можливо раніше. Вони висловлювали свої думки, поширювали політичні ідеї й організовувалися, що свідчить про роль соціальних медіа в демократизації регіону. Водночас авторитарні уряди намагаються застосовувати ті самі технології для моніторингу, маніпуляцій і пропаганди, що призводить до поразки протестних рухів у країнах, де уряд має сильний контроль над інтернетом (у цьому контексті Еббот наводить приклад В'єтнаму).

Іншим прикладом близьких у часі протестів із різним результатом є Революція гідності (2013–2014) та російські протести проти фальсифікації виборів (2011–2012). Протести в Україні здійснювалися з ефективним використанням сучасних ІКТ і соціальних мереж та переросли в революцію. Натомість у Росії уряд активно контролював інтернет-простір та обмежував доступ до соціальних платформ, що завадило протестувальникам ефективно координувати дії, що, урешті, призвело до поразки руху й збереження режиму [853].

Під час Арабської весни в Єгипті, де уряду не вдалося контролювати інтернет і мобільні комунікаційні технології, відбулася швидка масова мобілізація, що спричинило різке зростання протестного руху й падіння режиму. А одночасний і схожий технологічно протест у Бахреїні (2011 р.) не мав успіху через жорстке блокування інтернету й придушення акцій протесту, що значно обмежило ефективну координацію протестних дій і досягнення поставлених цілей [714].

Успіх протестів або їх придушення залежить від спроможності уряду контролювати чи обмежувати технології комунікації. Як розглянуто вище, в Ірані (2009 р.) влада контролювала національну телекомунікаційну інфраструктуру, швидко обмеживши доступ до інтернету та соціальних мереж, що дало змогу придушити протести, не давши їм розвинутися в масовий рух. Натомість у Тунісі і Єгипті під час Арабської весни протестувальники змогли знайти альтернативні канали комунікації, використавши мобільний інтернет й інші соціальні платформи, а спроба влади Єгипту повністю відключити інтернет викликала мобілізацію ще більшої кількості незадоволених такими діями влади. У Росії під час протестів 2012 р. застосовувалися потужні інструменти для інтернет-моніторингу та контролю, а протестувальники не мали достатньо досвіду ефективного обходу блокувань і цензури, що призвело до невдачі протестів. Учасники Євромайдану мали вищий рівень технологічної обізнаності й креативності, активно використовували VPN, проксі-сервери та інші технології доступу, що дало змогу адаптуватися до блокувань і сприяло успіху революції.

Важливо, що технологічні обмеження протестних рухів із боку влади мають міжнародний вимір. Так, уряд Бахрейну, придушуючи протести під час Арабської весни

2011 р. за допомогою технологічних та силових заходів, мав сильну підтримку з боку Саудівської Аравії й інших країн Перської затоки, міжнародна спільнота не чинила достатнього тиску на владу країни, що дало їй змогу зберегти контроль над ситуацією. Натомість жорсткі заходи уряду Єгипту щодо обмеження інтернету викликали негативний міжнародний резонанс, що посилювало внутрішній тиск на режим Х. Мубарака [118]. Тобто шанси на успіх революцій суттєво підвищуються, коли уряди не можуть повністю контролювати інформаційні потоки, а протестувальники отримують міжнародну підтримку.

Серед засобів обмеження доступу до інформації застосовуються цензура в традиційних і цифрових медіа, блокування соціальних мереж, інтернет-ресурсів, мобільного зв'язку в конкретних регіонах із метою перешкоджання поширенню протестного контенту, ускладнення мобілізації й координації між активістами. Проте застосування новітніх для свого часу технологій дає змогу обійти такі обмеження, наприклад під час масових протестів у Білорусі (2020 р.) уряду не вдалося повністю обмежити доступ до головного каналу комунікації й координації протестної активності, так само як і під час Революції гідності в Україні обмеження швидкості мобільного інтернету компенсувалося використанням локальних Wi-Fi-мереж (див. п. 3.2).

Іншим інструментом інформаційної протидії протестам, спрямованим на дискредитацію протестних рухів і розкол їх підтримки, є дезінформація й пропаганда, використання спотворених наративів, що зображують протестувальників як маргіналів, іноземних агентів або загрозу для національної безпеки. Сьогодні для цього застосовуються контрольовані медіа, як традиційні, так і цифрові платформи. Наприклад, у ході протестів на площі Тахрір поширювався наратив про нібито зовнішній вплив на рух шляхом забезпечення протестувальників їжею за рахунок американської мережі швидкого харчування [1055]. Під час Революції гідності в Україні 2014 р. російська пропагандистська кампанія була спрямована на делегітимацію протестного руху – контрольовані медіа формували негативні образи учасників протесту, нав'язували наративи про «радикалів» і «неонацистів», про нібито застосування насильства проти беззбройних працівників правоохоронних органів. Це мало підірвати

суспільну підтримку протесту та створити підстави для зовнішнього втручання [35]. Також у внутрішньому конфлікті в Сирії різні сторони поширювали вигадані новини, засоби візуальної маніпуляції, зокрема фальсифіковані відеоматеріали для впливу на громадську думку всередині країни та за її межами [111].

Водночас дезінформація може використовуватися для штучного стимулювання протестної активності ззовні, для дестабілізації соціально-політичної ситуації. У цьому аспекті зафіксовано тривалу й систематичну участь РФ у підбурюванні протестних рухів у різних державах за допомогою інструментів соціальних мереж [313]. Зокрема, це проявилось у втручанні російських інформаційно-психологічних структур у контексті руху *Black Lives Matter* у США, коли російські оперативники створили сотні фальшивих акаунтів у соціальних мережах і поширювали повідомлення для посилення суспільної напруги та загострення расових протирічч (деякі з них засуджували *BLM*, а інші – білих націоналістів). Стратегічною метою було розбалансувати політичний процес, підірвати довіру до демократичних інститутів і створити умови для внутрішнього конфлікту в американському суспільстві [106].

Сучасні авторитарні режими широко застосовують технології системного відеоспостереження, збору метаданих, аналітики інтернет-трафіку, вимоги до провайдерів надавати доступ до приватної інформації та інші заходи цифрового спостереження, що набуває форм репресивного управління населенням («цифрові репресії») [395]. Поширення цифрового контролю спричиняє гібридну конфронтацію між протестною активністю й репресивними інструментами режимів: «автократичні держави втягнулися в гонку цифрових озброєнь» [1055].

Показовим прикладом у цьому аспекті є Китай, де технології стеження досягли інституціалізованого масштабу. Для превентивного виявлення протестного потенціалу та його негайного придушення застосовуються масовий відеомоніторинг, алгоритмічна аналітика й інтегровані платформи соціального рейтингування, особливо в таких схильних до протесту регіонах, як Сінцзян [248]. Аналогічні практики стеження, зокрема моніторинг онлайн-комунікацій, утручання в особисте листування, застосовує Російська Федерація з метою ідентифікації та переслідування опозиційно налаштованих громадян

[142]. Спеціальні програмні засоби для моніторингу соцмереж й аналізу цифрових слідів потенційних учасників протестної активності застосовує іранський уряд [1046], а під час протестів у Білорусі 2020 р. ідентифікація учасників протестів відбувалась із використанням записів із камер відеоспостереження, доступу до телекомунікаційних даних та аналізу цифрової активності громадян.

Незважаючи на тиск із боку авторитарних режимів, новітні комунікаційні технології дають змогу обходити інформаційні блокади й залучати міжнародну підтримку, надаючи протестним рухам ширшого впливу та політичної значущості в глобальному контексті. Успішність тієї чи іншої сторони залежить від здатності ефективно використовувати комунікаційні технології для досягнення цілей.

Отже, в умовах VUCA-середовища комунікаційні інновації стають визначальним фактором мобілізації, організації та координації протестів, а їх ефективність залежить від рівня державного контролю, технологічної грамотності активістів і ступеня міжнародної підтримки. Сучасна протестна комунікація може бути як інструментом демократичного волевиявлення, так і полем боротьби за інформаційну перевагу, де технології можуть як підтримувати соціальні зміни, так і бути використані з метою зовнішнього втручання та деструкції.

Глобальний вимір комунікаційних інновацій у протестах

Розглянемо формування глобального виміру протестів під впливом комунікаційних технологій, за допомогою міжнародної солідарності, реакції держав, посередництва й транснаціонального поширення ідей.

Завдяки ІКТ протестні рухи отримують глобальну платформу для комунікації, обміну ідеями та координації дій, що посилює їх вплив. Масове поширення інформації через соціальні мережі й інші цифрові канали дає змогу протестним рухам привертати увагу міжнародної спільноти, здобувати підтримку глобальних громадських організацій і здійснювати тиск на уряди, реалізувати транснаціональний обмін досвідом, зміцнюючи міжрухову солідарність. Глобальний характер комунікаційних інновацій робить революції більш видимими, динамічнішими, але й водночас уразливішими до зовнішнього втручання та внутрішньої фрагментації. Набуло поширення явище

глобалізації протестів, які швидко набувають масового характеру, охоплюючи декілька країн одночасно, застосовуючи схожі технології й формуючи подібний порядок денний.

Із середини 2000-х рр. (початку поширення технологій масової соціальної комунікації) соціальні протести демонструють системну та масову присутність у понад 100 країнах світу [872], протест перетворився на сталу форму соціального існування груп населення, незважаючи на посилення репресивних заходів із боку авторитарних режимів. В іншому дослідженні зазначено, що завдяки цифровим комунікаціям, які оптимізують координацію і слугують механізмом для привернення уваги до локальних проблем на міжнародному рівні, протести постають як прояв нової глобальної солідарності [466]. Їх міжнародний вплив проявляється в глобальному поширенні інформації, міжнародній солідарності й підтримці, забезпеченні каналів для медіації конфліктів та впливі на міжнародну політику. За допомогою соціальних медіа й інших цифрових засобів рухи ефективно комунікують із глобальною аудиторією, здобуваючи підтримку та впливаючи на міжнародні політичні процеси.

Так, протягом кількох тижнів після початку «Захопи Волл-стріт» демонстрації підтримки пройшли у понад 80 країнах [1048], а каталізаторами транснаціонального об'єднання протестного досвіду стали сучасні технології комунікації. Активісти Арабської весни використовували соціальні медіа для встановлення координаційних зв'язків з однодумцями в інших країнах, унаслідок чого утворився єдиний комунікаційний простір поширення ідей і методів протесту в різних культурних контекстах. Цей феномен інтерпретують як прояв нової транскордонної громадянськості, заснованої на горизонтальних зв'язках та інформаційній взаємодії в глобальній мережі [1138].

Інституційні міжнародні медіа й інформаційні агентства висвітлюють революційні події, суттєво впливаючи на формування глобальної громадської думки щодо революційних трансформацій, також використовуючи комунікаційні інновації та переваги співпраці з мережевими комунікаторами. Нові медіа, як підкреслює Х. Хондкер, – це не єдиний, але вирішальний фактор соціальних революцій, особливо за відсутності відкритих медіа й розвинутого громадянського суспільства, а глобалізація

у сфері медіа забезпечує горизонтальні комунікаційні зв'язки як інфраструктуру для соціальної мобілізації [674].

Під впливом нових інформаційних технологій змінюється парадигма міжнародної журналістики, коли первинними стають безпосередні учасники подій, що свідчить про нову конфігурацію джерел легітимного голосу в міжнародному публічному просторі. Наприклад, як відзначає С. Бідарт, більшість подій Арабської весни висвітлено за допомогою відеокадрів, отриманих безпосередньо на місці подій, без участі міжнародних кореспондентів, представляючи позицію учасників подій, а не експертів або аналітиків [211].

Комунікаційні інновації застосовують також у сфері міжнародного посередництва в конфліктах, пов'язаних із революційними подіями. Так, ООН використовувала цифрові платформи для організації діалогу між урядом й опозицією в Сирії (із 2011 р.), що дало змогу сторонам обмінюватися позиціями та досягати часткових домовленостей [1086]. Миротворчий процес у Колумбії передбачав тривалу взаємодію між урядом і силами FARC, тому, задля інтегрування в процес миротворчої медіації ширших груп зацікавлених сторін, у тому числі громадськості, під час перемовин 2012 р. використано спеціальний вебпортал і мобільний застосунок [588].

У Лівії 2018 р. Центром гуманітарного діалогу в межах Плану дій ООН організовано консультації з онлайн-кампанією (сайт, Facebook-сторінку, Twitter-акаунт, онлайн-анкетування й інші форми) для залучення маргіналізованих соціальних груп, зокрема національних меншин, а також жінок і молоді, які не мали змоги брати участь у традиційних формах політичного діалогу. Тобто комунікаційні інновації, що забезпечують горизонтальні зв'язки між активістами в глобальному масштабі, можуть інституціоналізуватися, зокрема як інструменти миротворчої дипломатії.

Революційні події викликають реакцію міжнародних акторів відповідно до їхніх стратегічних інтересів, зовнішньополітичних пріоритетів і ціннісних орієнтирів. У цьому контексті комунікаційні технології забезпечують постійний моніторинг подій та формування каналів для оперативного реагування міжнародної спільноти.

Показовим є приклад глобалізації впливу Революції гідності в Україні, під час якої соціальні мережі використовувались активістами для поширення відео- й фотоматеріалів із місця подій, прямої взаємодії зі світовою громадськістю та комунікації з міжнародними медіа й неурядовими організаціями. Сформоване за допомогою соціальної комунікації в режимі реального часу емоційно насичене середовище із зображеннями масових протестів, випадків насильства та проявів солідарності активно поділяли міжнародні медіа, політичні лідери й громадські діячі. Як результат, у політиці міжнародних організацій і держав відбулась актуалізація українського протестного порядку денного, питань дотримання прав людини, демократії та суверенітету України. Така інформаційна мобілізація стала джерелом легітимації зовнішньої підтримки України в її подальшому спротиві, а також одним із чинників політичного й санкційного тиску на Росію з боку міжнародної спільноти, виявивши потенціал нових комунікаційних технологій як інструменту міжнародного впливу, спроможного істотно змінювати конфігурації глобальних альянсів і позиціонування держав на світовій арені.

Водночас комунікаційні технології спричинили зростання волатильності в міжнародних відносинах через швидкість та масштаби поширення інформації. У таких умовах міжнародні актори змушені були швидко адаптуватися до нових реалій, тому їх реакції ставали непередбачуваними. Багатошаровість конфлікту, участь численних внутрішніх і зовнішніх чинників ускладнювали прийняття рішень, а розбіжність трактувань подій і майбутнього місця України в міжнародній політиці міжнародними акторами, зокрема країнами Заходу й Росією, посилювали неоднозначність.

Миттєве поширення інформації за допомогою соціальних мереж і стримінгових платформ робило ситуацію волатильною, схильною до раптових та непередбачуваних змін. Жорсткі дії уряду ставали відомими міжнародній спільноті практично в режимі реального часу, негайно привертаючи увагу міжнародної аудиторії, політиків, медіа й громадськості. Тому міжнародні актори були змушені реагувати на події, не маючи часу на ґрунтовний аналіз або стратегічне планування, унаслідок чого виникали

передумови для швидкої зміни позицій і політичних рішень. Зокрема, ЄС та США переглянули зовнішню політику стосовно України й Росії. Проти українських урядовців, відповідальних за насильство щодо протестувальників, запроваджено санкції, а після анексії Криму та підтримки конфлікту на сході України – жорсткі економічні санкції й проти низки секторів російської економіки. Із перемогою Революції гідності Захід почав активно надавати політичну, економічну й військову допомогу, відбулося швидке зближення з ЄС завдяки підписанню Угоди про асоціацію. Зміна стратегії щодо України проявлялася в риториці західних лідерів (С. Федонюк, Н. Карпчук [479]).

Поширення інформації про жорстокість влади Януковича вплинуло на громадську думку та, відповідно, посилення політичного тиску на уряди країн Заходу. Виборці вимагали рішучих дій у відповідь на порушення принципів демократії й прав людини. Стрімка ескалація протестів, простежена в режимі реального часу, викликала відчуття невідкладності, що сприяло прийняттю швидких рішень на рівні урядів. Дослідження свідчать, що миттєва інформація про зростання насильства та численні жертви серед протестувальників в Україні стала каталізатором для введення санкцій і зміни політики щодо Росії під тиском громадської думки [235; 223].

Ситуація під час Революції гідності стала для міжнародних акторів джерелом значної невизначеності, оскільки швидка динаміка інформаційної картини не давала змоги чіткого розуміння перспектив розгортання подій та їх наслідків, наприклад щодо того, яким буде новий політичний режим в Україні, як це вплине на відносини з Європейським Союзом або Росією. Це утруднювало розроблення довгострокових стратегій співпраці з Україною, зокрема щодо питань економічної допомоги, безпеки й інтеграції до європейських структур. Різні інтерпретації подій, висвітлених через соціальні медіа, спричинили розбіжності в сприйнятті ситуації між різними міжнародними акторами [223].

Така невизначеність призвела до розколу в міжнародному дискурсі. ЄС і США активно підтримували протестувальників, але низка інших країн зайняли вичікувальну позицію, не маючи змоги визначитися з правильним підходом до ситуації. Китай

демонстрував нейтральність і закликав до мирного врегулювання конфлікту шляхом переговорів, уникаючи критики головних міжнародних акторів – США, ЄС і Росії. Така обережна позиція пояснюється небажанням загострення відносин з основними міжнародними гравцями [732]. Аналогічний підхід, відображений у риторичній політичному лідера, Пекін демонстрував і щодо повномасштабної збройної агресії Росії проти України (С. Федонюк, Н. Карпчук, Б. Юськів [480]).

Вичікувальні позиції зайняли Індія, балансуючи між Китаєм і Росією [627], а також Туреччина, яка засудила анексію Криму, але водночас намагалась уникнути різких заяв стосовно Росії, маючи з нею тісні економічні та енергетичні зв'язки [307]. Баланс у відносинах з обома сторонами намагався зберегти й Ізраїль, ураховуючи фактори, пов'язані зі стратегічним партнерством зі США та відносинами із сусідніми державами [228].

Складність ситуації зумовлена участю великої кількості зацікавлених сторін із різними цілями й інтересами. Багатофакторна система взаємодії комунікаторів із різною орієнтацією та на різних рівнях ускладнювала прогнозування розвитку подій і ухвалення рішень на міжнародному рівні [1184].

Значний вплив на міжнародні відносини мала також неоднозначність трактування подій Революції гідності. Адже миттєво поширена завдяки соціальним мережам і стримінговим платформам інформація про події в Україні часто не поєднувалась із належним контекстом, що спричиняло різні інтерпретації. Події на Майдані в одних країнах трактувалися як боротьба за демократію та права людини, а в інших, зокрема в Росії – як приклад «кольорової революції», фінансованої Заходом, і загрозу державному суверенітету. Це спричиняло розбіжності в міжнародному дискурсі й ускладнювало координацію між державами та міжнародними організаціями у відповідь на війну в Україні [1028].

Проте Революція гідності перемогла, чому сприяла ефективна колаборативна комунікація її учасників, її демократичність і неконтрольованість. Соціальні медіа сприяли поширенню інформації, давши змогу долучатися до протестів широким масам, ускладнивши контроль із боку традиційних медіа [223]. Завдяки відкритості

комунікаційної моделі й швидкості поширення інформації російська пропаганда, яка традиційно використовує контрольовані канали масової інформації, що потребують узгодження та спрямування, не встигала нав'язувати світовій громадськості свою версію подій. Російські наративи, зіштовхнувшись з великою кількістю альтернативних інтерпретацій, аргументованих реальними свідченнями очевидців і матеріалами, поширеними в соціальних мережах.

Російські медіа використовували для формування образу учасників Євромайдану як фашистів наративи Другої світової війни [524]. Телеканал *Russia Today* (RT) активно застосовував для легітимізації російських дій наративи про жертви й радикалів [1185]. Але, попри зусилля російської пропаганди, колаборативна комунікація дала змогу українському суспільству донести свою думку до міжнародної спільноти та таким чином протистояти спробам Росії монополізувати інформаційний простір. Аналогічно до світової громадськості доведено реальну картину подій Арабської весни, інформацію про які фіксували користувачі цифрових платформ у режимі реального часу, що привертало увагу міжнародної спільноти, провокуючи засудження репресивних дій і сприяючи посиленню підтримки протестних рухів [1003].

Власне, протести в низці країн розпочалися після поширення відеозапису самоспалення М. Буазізі, яке стало тригером революційної хвилі в регіоні Північної Африки та Близького Сходу, набувши вибухового міжнародного резонансу [455]. Ця емоційна сцена стала відома за межами Тунісу, викликавши глобальну хвилю обурення й солідарності, мобілізувавши людей в інших країнах до протестів проти власних авторитарних урядів, що, урешті, призвело до підтримки з боку правозахисних організацій і, зрештою – до краху режиму Бен Алі в січні 2011 р. [189].

Соціальні мережі забезпечили формування широкої міжнародної підтримки, увагу до масштабів порушень прав людини в Єгипті. Поширені в інтернеті свідчення очевидців і трансляції подій стали інструментом тиску на уряд, який утратив міжнародну легітимність [850]. Значне посилення тиску на владу відбулося внаслідок активізації під впливом комунікаційного тиску міжнародних організацій, правозахисних структур та дипломатичних зусиль. Наступна критика з боку

міжнародної спільноти, санкції й ембарго дискредитували режим в очах світової громадськості, що призвело до відставки Х. Мубарака в лютому 2011 р. [238].

Значущу роль нових медіатехнологій у формуванні регіонального та міжнародного впливу революційних рухів Близького Сходу відзначають Г. Мальмвіг і Х. Лассен [756]. Реакція міжнародних акторів на таку волатильну, складну й неоднозначну подію була різновекторною, відображаючи конфігурацію міжнародних відносин і геополітичні інтереси держав. Сполучені Штати, декларуючи підтримку демократичних змін та допомагаючи опозиційним силам, водночас прагнули уникнути дестабілізації в стратегічно важливому регіоні [1051]. Росія підтримувала чинні режими й пропонувала миротворчі ініціативи відповідно до своєї регіональної стратегії та, вочевидь, побоюючись поширення протестних настроїв на власну територію, застосовувала маніпулятивні й дезінформаційні технології [1056]. Натомість Туреччина підтримувала опозиційні сили та, позиціонуючи себе як посередника, використала революційні процеси для розширення регіонального впливу [171]. Іран і Саудівська Аравія намагалися посилити присутність або зберегти статус-кво відповідно до власних стратегічних інтересів, підтримуючи союзників [954].

До появи цифрових каналів аналогічну роль забезпечували інші форми комунікаційних інновацій – друк, радіо, телебачення. Під час Американської революції (1775–1783) головну роль у поширенні ідей незалежності відігравав друк [649; 884]. Завдяки поширенню текстів Б. Франкліна й Т. Пейна формувався позитивний імідж революціонерів у Європі, що сприяло зовнішній підтримці, зокрема з боку Франції [859; 589]. У цьому контексті Ф. Беккер зазначає, що, завдяки кур'єрським мережам і систематичному обміну новинами між головними столицями, американська революція стала інформаційною подією для всієї Європи [193]. Міжнародний резонанс Французької революції (1789–1799), що супроводжувалася вибухом друкованого слова, був викликаний масовим поширенням газет, сатир, пісень та гравюр у європейському інформаційному просторі [924].

Доступна преса, новація свого часу, забезпечувала транснаціональний обмін інформацією, новинами й закликами до солідарності під час європейських революцій

1830–1831 і 1848–1849 рр. Ю. Шмідт-Функе підкреслює, що ці революції формували Європу як комунікативний простір пам'яті та дії, у якому інтенсивна циркуляція новин сприяла формуванню єдиної протестної свідомості [965].

Отже, революції, посилені комунікаційними інноваціями, спроможні змінювати баланс міжнародних відносин. Ці інновації стали потужним чинником змін у глобальному протестному русі, проявляючись у волатильності рішень, невизначеності позицій акторів, складності транснаціональних реакцій і неоднозначності трактувань. Глобальний вимір протестів у цифрову епоху розширює масштаби революцій та ускладнює міжнародні відносини.

3.2. Колаборативна мобілізація в революційних процесах: історична динаміка *Революції аналогової доби*

Проаналізуємо, як, із погляду VUCA, впливали на революційну мобілізацію нові для свого часу аналогові технології (друкарство, радіо й телебачення). У різні епохи вони були рушієм поширення ідей, а в початкові періоди масового використання часто ставали факторами дестабілізації, оскільки через свою новизну не блокувалися з боку політичних режимів.

Поділимо технології протестної комунікації на такі, що здійснюються за участі посередника (медіатора) й безпосередні (наприклад соціальні мережі), а з технічного погляду – на аналогові та цифрові. Важливо, що до суттєвих соціальних і політичних змін призводили саме найновіші технології, які ще не стали елементом усталених владних структур. Розглянемо кілька історичних прикладів таких технологічних зламів.

Насамперед приклад Мартіна Лютера, коли на початку XVI ст., завдяки новій для свого часу технології друку, відбулася швидка мобілізація прихильників ідей Реформації: «п'ятсот років тому протест ченця проти римо-католицької церкви став вірусним... Так само, як і в наш час, радикально нова комунікаційна технологія стимулювала демократизацію думки» [768].

Запровадження друкарства змінило домінуючу до того часу модель зосередження інформації в обмеженому колі владних або церковних еліт – друковані тексти стали доступними широким верствам населення, що дало змогу трансформувати окремий богословський протест у масовий суспільно-релігійний рух. Вирішальним фактором була швидкість поширення по всій Німеччині і Європі 95 тез й інших творів Лютера, які без технології друку могли б залишитися локалізованими [893]. Посилило вплив застосування доступної для широкого загалу розмовної мови [1022], а використання ілюстрацій та усні читання дали змогу залучити також неписьменних [154].

Технологія друку дала змогу перевести релігійну реформу в політичні та соціальні рухи, що сприяло формуванню нової публічної сфери, де відбувались обговорення ідей і формувалося середовище інтелектуальної й релігійної динаміки [904], нового публічного дискурсу, адже, хоча друковані продукти були доступні обмеженому колу освічених верств і лідерів громадської думки, вони передавали ці ідеї далі, забезпечуючи підтримку серед менш грамотного населення [154]. Тож за кілька місяців ідеї Лютера стали відомими, а за кілька років – впливовими [893]. Вагу друку підтверджує Дж. Рубін, зазначаючи, що міста з друкарськими верстатами мали значно вищі шанси стати протестантськими [948].

Із погляду значення для протестної мобілізації головне – не час від появи технології як такої, а її цільове застосування. На момент Реформації друк уже широко використовувався, але Лютер одним із перших зрозумів його потенціал для масової комунікації та пропаганди [893]. У цьому сенсі противники Реформації запізнились із використанням друку – більшість католицьких теологів не бачили потреби застосовувати нові методи поширення інформації, традиційно покладаючись на усні проповіді й церемонії [318]. При цьому, на противагу написаним розмовною мовою памфлетам Лютера, католицька пропаганда часто залишалась елітарною та складною для розуміння масами [154]. Звісно, із часом католицька церква почала ефективніше використовувати друковану літературу, спрямовану на боротьбу з єрессю [1128], але ці заходи вже не змогли вплинути на успіх Реформації.

По суті, технологія друку під час Реформації генерувала ефекти VUCA, сприяючи швидкому та непередбачуваному поширенню ідей по всій Німеччині і Європі, що стало фактором нестабільності в релігійному й політичному житті. Католицька церква була змушена швидко реагувати на нові виклики, не маючи повного розуміння майбутніх наслідків [948], тобто опинилась у ситуації невизначеності. Інформаційне середовище ускладнилося, оскільки різноманітні групи застосовували друк для поширення своїх ідей [154], а поширювані меседжі сприймалися і трактувалися залежно від аудиторії [341], що сприяло неоднозначності.

Із поширенням писемності, особливо серед потенційно схильних до протесту соціальних верств, головну роль відігравала не технологічна новизна, а її соціальна доступність й ефективність застосування. Так, під час Американської революції (1775–1783 рр.) уперше в історії широко використано друковані засоби публічного переконання та міжколоніальної координації (газети, памфлети, прокламації), зокрема тексти Т. Пейна, [18], публічні виступи Дж. Вашингтона, Дж. Адамса й Т. Джефферсона [1126], що стали аргументами на користь незалежності для широких верств населення, механізмом політичної консолідації та символічної легітимації нового політичного проєкту.

Друковані матеріали стали доступними завдяки поширенню писемності, рівень якої в Парижі напередодні Французької революції досяг 86–93 % [939, с. 208–209], а широке використання письма засвідчувало також готовність до включення в громадсько-політичні процеси [940]. У той час, як інформаційні ресурси Старого режиму жорстко контролювалися (офіційна цензура [905], королівське ліцензування газет [1045]), після скликання Генеральних штатів у травні 1789 р. відбувся вибух інформаційної активності (надруковано близько 300 політичних брошур за два місяці, що, схоже, стало важливим чинником революційної мобілізації [545]). У цьому випадку реакція також запізнилась із застосуванням нових технологій – роялісти почали видавати контрпропагандистські брошури лише з 1790 р. [301].

Як підкреслено в дослідженні *The Revolution in Print*, технологічними передумовами масової участі в протестах стали швидкість, доступність і

тиражованість [350], хоча базовими причинами були економічна криза, неврожаї та зростання бідності у Франції в 1770–1780-х рр., що актуалізувало вимоги політичних змін [386].

Іншим чинником мобілізації стала тематика доступних джерел, наприклад їх переорієнтація з релігійної на світську тематику. Так, на німецьких землях наприкінці XVIII ст. більшість книжок мали релігійний зміст [499], проте з упровадженням обов'язкової шкільної освіти до 1828 р. частка освічених серед дітей зросла з 1/6 до 9/10 [389], розширився доступ до політичної, економічної та соціальної інформації. Паралельно в Європі формувався ринок преси, нові технології й матеріали друку зробили можливим масове виробництво дешевих газет [784, с. 130–133], телеграф різко скоротив час поширення новин, а впровадження платної реклами дало змогу знизити вартість газет і суттєво розширити аудиторію [704, с. 341–342]. Одночасно розгорталася масштабна революційна хвиля *Весна народів*, під час якої проявився ефект інформаційного доміно, що охопив низку країн, зумовлений швидким поширенням новин про успіхи опозиційних сил у сусідніх державах.

Інформаційним вибухам сприяло поширення соціального й політичного невдоволення через соціальну нерівність унаслідок розвитку промисловості [176] або концентрація важелів впливу в руках фінансової еліти [772]. Це призвело до революційних вибухів, зокрема у Франції – у 1830 р. й 1848 р., і каталізувало революційну хвилю, що охопила значну частину Європейського континенту [1014]. Чинниками мобілізації стали різке подорожчання харчів, зростання безробіття, корупція та наявність майнового цензу [336], але вирішальну роль у поширенні протестних ідей відіграла ліберальна преса, яка в той час змогла охопити широку читацьку аудиторію. Тому опублікований заклик редактора газети *Le National* до масової демонстрації у відповідь на заборону публічних зборів у Парижі [135] запустив швидко протестну мобілізацію для повалення Липневої монархії. Нова свобода друку дала змогу кожному засновувати власне видання [134]. Завдяки ліберальній пресі ці революційні події стали поштовхом до протестів у низці інших країн Європи.

Ліберальна преса сформувала стійкі канали поширення політичних меседжів, що сприяло синхронізації дій у різних країнах. У Данії ключову роль відіграла ліберальна газета *Fædrelandet* [1006]. За підтримки ліберальних газет відбулися повстання в німецькомовних землях [379], сформувалися партійні медійні мережі, й партійні газети, наприклад *Neue Rheinische Zeitung*, редактором якої був Карл Маркс [863]. У цьому контексті Д. Оттен окреслює події 1848–1849 рр. як комунікаційну революцію, підкреслюючи, що швидкий розвиток друкованої преси, запровадження телеграфного зв'язку та залучення освіченого середнього класу стали вирішальними чинниками мобілізації протестної аудиторії [876].

Революції 1848 р. мали схожий вірусоподібний характер поширення й «мережевий» тип мобілізації, заснований на поширенні ідей рівності та свободи, хоча в їх основу покладено різні чинники. У Франції, Іспанії, Швейцарії й Португалії протест спрямовано проти обмеження прав, а в Австрійській імперії, на німецьких землях та в Італії домінували вимоги проти іноземного контролю [826]. Принципово важливим був достатній рівень освіченості потенційної мобілізаційної аудиторії («революція інтелектуалів» [825]) і наявність відповідного інформаційного середовища для поширення протестних ідей.

Водночас революційна хвиля 1848–1849 рр. не поширилася на переважно неписьменну в той час Російську імперію. Її економічне зростання розпочалося лише наприкінці XIX ст. [591], що супроводжувалося типовими для індустріальних держав соціальними проблемами, але й зростанням писемності (від 1860–1870-х рр. до кінця XIX ст. кількість грамотного населення в Центральній Росії зросла в 10–15, а до 1917 р. – у 30 разів [239]). Стрімко розвивались і видавнича справа, преса, що відіграло визначальну роль у формуванні суспільної свідомості й протестних настроїв перед революціями 1905 і 1917 рр. [196]. Д. Реддік стверджує, що впродовж XIX ст. розгортанню революційного руху в Росії перешкоджала саме неписемність широких верств населення, та лише з уключенням до комунікаційного простору широких мас революційні процеси стали результативними [922].

В усіх розглянутих випадках інформаційні технології були важливою умовою розгортання протестної мобілізації, швидко охоплюючи широкі верстви населення й забезпечуючи ефективний обмін інформацією та координацію дій. Зростання ринку друкованої продукції, поява світської масової літератури й активна діяльність ліберальної преси створили інформаційне підґрунтя для мобілізації населення в умовах авторитарних режимів XIX ст. [920].

У XX ст. авторитарні політичні режими використовували пресу, радіо й інші канали масової комунікації для пропаганди та маніпуляції, зокрема й для провокування протестних настроїв. Радянська держава просуvala за кордоном комуністичну ідеологію за допомогою контрольованої преси, видавничих проєктів [783]. Радіо стало центральним засобом масової мобілізації на підтримку фашистського режиму в Німеччині.

Глобальна хвиля масових протестів 1968 р. позначилася широким застосуванням нових на той час компактних радіоприймачів, що дало змогу оперативно поширювати інформацію, координувати дії й мобілізувати нових учасників. У Франції значну роль відіграли комерційні радіостанції *RTL* і *Europe n°1* [719], що сприяло перетворенню локальних студентських протестів на широкомасштабний рух громадянської непокори завдяки ефективному горизонтальному поширенню меседжів, що відповідає моделі вірусного інформаційного впливу в умовах VUCA-середовища. Мобільне радіо сприяло транснаціоналізації протестів, даючи змогу забезпечити обмін досвідом між активістами з різних регіонів, що спричинило емерджентну взаємодію глобального масштабу. Радіо було основним каналом поширення інформації, координування дій та комунікації з міжнародною громадськістю й у Чехословаччині [1088], забезпечуючи альтернативу офіційному дискурсу, мобілізацію населення та, як результат – спричиняючи загострення геополітичного протистояння між Сходом і Заходом.

Тобто під час протестних подій кінця 1960-х рр. мобільне радіо, технологічна новація того часу, виконувало функції горизонтальної комунікації, аналогічно до соціальних мереж у XXI ст. Протести 1968 р., що відбувалися в низці країн світу,

суттєво вплинули на політичні та соціальні процеси й мали VUCA-характер. Вони виникали раптово у відповідь на насильство з боку поліції або політичні рішення урядів чи навіть невдоволення умовами в університетах [486]. Протестувальники не завжди мали чіткий план і не мали повного розуміння впливу їхніх дій на політичну ситуацію, що призводило до невизначеності результатів й ускладнення координації. Студентські протести залучали велику кількість груп із різними мотиваціями, що ускладнювало узгодження дій (як, наприклад, під час протестів у Мексиці [236]). Події часто інтерпретувалися по-різному з боку студентів та уряду [641].

Певну роль в ескалації протестів у США відіграло впровадження технології кольорового телебачення, яке транслювало незвично емоційну для свого часу картину розгону демонстрацій [346]. Телевізійні трансляції візуалізували складність та багатоплановість протестного руху, формуючи неоднозначне сприйняття подій і часто полярні оцінки в глядачів – типова риса VUCA-середовища. Залучення значної кількості груп із різними цілями ускладнювало ситуацію, що посилювалося телевізійними трансляціями, які висвітлювали різні аспекти рухів.

Від середини 1980-х активісти почали використовувати цифрові та супутникові технології, такі як телефонний сервіс *Minitel* у Франції в 1986 р., що відкривало принципово нові можливості для горизонтального мережевого обміну інформацією, координації дій і швидкої мобілізації [816]. Головну роль у міжнародному висвітленні подій на площі Тяньаньмень у Пекіні відіграло супутникове телебачення [363], яке, проте, не стало рушієм успішного протесту через обмеженість поширення в Китаї, адже телемережа країни контролювалася державним мовником [687]. У зв'язку з цим телемагнат Р. Мердок заявив, що телекомунікації «виявилися однозначною загрозою для тоталітарних режимів», оскільки «супутникове мовлення дає можливість спраглим до інформації мешканцям багатьох закритих суспільств обходити контрольовані державою телевізійні канали» [1054].

Повстанці в Чіапасі (Мексика, 1994) вже поширювали свою позицію через електронну пошту [510], що означало використання інтернету як стратегічного каналу формування глобальної солідарності з місцевим протестним рухом.

Приводом для масової протестної мобілізації в Україні на початку 2000-х рр. стали публікації інтернет-видання *Українська правда*, тобто інтернет і незалежні онлайн-медіа набули системного значення в організації протестів. У другій половині 2000-х інтернет також став головним інструментом для протестної організації в Тайланді, хоча уряд зумів певною мірою нейтралізувати акції шляхом уведення цензури [288]. Інтернет-технології, не пов'язані з використанням сайтів соціальних мереж, можемо віднести до перехідного типу, що поєднує ознаки централізованої й персоналізованої комунікації.

Отже, новітні технології можуть стати ефективними інструментами соціально-політичної мобілізації, коли їх поширення охоплює критичну масу населення та недостатньо обмежується жорсткою регуляторною рамкою. Їх вплив на протести має ознаки VUCA, проявляючись у швидкій радикальній зміні ходу подій, багатовекторній інтерпретації та ускладненні реакції влади через швидкоплинність і децентралізованість процесів. Такі технології дають змогу взаємодіяти поза усталеною й контрольованою системою соціальних комунікацій, відкриваючи шлях для масової колаборації, швидкої мобілізації, координації та поширення протестних настроїв, що може призвести до раптових соціальних і політичних змін.

Масові спонтанні акції починаються за допомогою нових технологій, які швидше освоює «прогресивна», схильна до протесту частина суспільства, що виступає проти «консервативної» влади. Поширенню ідей та залученню учасників сприяють відкритість й інтерактивність комунікації, а влада часто не встигає реагувати на швидкі зміни в інформаційному полі, адже раптові масові акції можуть виникнути у відповідь на порівняно незначні події, що несподівано набувають широкого розголосу. Крім того, аналіз ситуації ускладнює неоднозначність інформації, що поширюється в горизонтальних мережах, сприяючи дестабілізації як на національному, так і на міжнародному рівнях. Навіть у доцифрову добу комунікаційні новації були каталізаторами трансформаційних процесів, які різко змінювали баланс сил у суспільстві, створюючи передумови для системних зрушень.

Сучасні «цифрові» протести й революції в контексті VUCA

Із початку XXI ст. для мобілізації масових протестів і соціальних рухів у різних регіонах світу використовуються соціальні медіа. Вони виконують функцію засобу поширення інформації й інструменту самоорганізації протесту завдяки децентралізованому ресурсному обміну серед учасників [837].

Інтернет-технології перетворилися на «привілейований інструмент для дії, інформування, вербування, організації та протидії» [278, с. 137], за допомогою якого протестні ініціативи здатні мобілізувати учасників й інтегрувати локальні рухи в глобальні мережі, спираючись на досвід попередніх кампаній і перетворюючись на впливових політичних суб'єктів. А глибокі структурні зрушення в природі сучасних протестів відображає зростання значення компетентностей активістів у сфері медіа та цифрової комунікації, які витісняють їхню політичну риторику [278, с. 138].

Популярність соціальних медіа значно сприяє поширенню протестів [759]. Наприклад, протягом року напередодні Арабської весни користувачі в регіонах Близького Сходу, Латинської Америки, Європи й Африки стали витрачати на 25 % більше часу, проведеного в інтернеті, на взаємодію з платформами соціальних медіа [320]. Соціальні медіа прискорюють циркуляцію протестних наративів, а завдяки горизонтальній комунікації швидко формуються та адаптуються спільні стратегії дій, перетворюючи феномен «цифрового натовпу» на сталий компонент політичної динаміки в умовах світу VUCA.

М. Кастельс на прикладах Арабської весни й руху *«Захопи Волл-стріт»* демонструє виникнення мережевих форм колективної дії з децентралізованою структурою та горизонтальними зв'язками, спроможних поширювати інформацію, об'єднувати однодумців і координувати дії без посередництва традиційних медіа або офіційних структур, стаючи рушійною силою для масових протестів та вимог соціальних змін [277]. Сьогодні соціальні медіа також відіграють головну роль у приверненні уваги до протестів міжнародної громадськості й впливових політичних акторів, що вперше масштабно проявилось під час хвилі повстань і протестів у країнах Північної Африки та Близького Сходу у 2010–2012 рр.

Ці події певною мірою схожі з Весною народів 1848 р., коли демократичні зміни швидко поширилися з Франції й Німеччині на інші країни Європи. На переломі 2010-х масові протести супроводжувалися крахом низки авторитарних режимів під гаслом демократизації та поширилися на більшість країн регіону, змусивши їх розгорнути політичні реформи або соціальні заходи для мінімізації протестної напруги [114]. В обох випадках був ефект «вірусного поширення» протестів або ланцюгової реакції, коли успіх в одній країні надихав до активних дій учасників повстань в інших державах.

Арабська весна

На відміну від революцій минулого, що експлуатували друкарські, газетні й телеграфні новації, під час Арабської весни головну роль зіграв чинник надзвичайно швидкої «інтернетизації» (зі стрімким зростанням комп'ютерної грамотності, поширенням мобільного інтернету, розвитком відео- й стримінгових сервісів та поширенням соціальних мереж), що супроводжувалася частковим виходом комунікаційних платформ із-під контролю держав. Упродовж шести років перед початком хвилі протестів кількість абонентів мобільного зв'язку зросла в Тунісі у 2,5 раза, у Єгипті – у понад шість, а в Лівії – у 17 разів, а кількість користувачів інтернету – відповідно, у 4; 4,7 та 3 рази [626]. Уже у 2010 р. частка користувачів *Facebook* у Тунісі перевищувала аналогічні показники в низці європейських країн і становила 15,8 %, а частка регулярних користувачів інтернету в окремих країнах регіону сягала 10–30 % [1060]. Соціальні медіа стали платформою для об'єднання протестних спільнот, формулювання вимог та координації дій.

Водночас на фоні майже вільного обміну інформацією в цифровому середовищі фіксувалися суттєві обмеження громадянських і політичних свобод, посилення контролю за традиційними медіа [1167].

І хоча інформаційно-комунікаційні технології не були першопричиною протестів, вони створили додатковий простір для розширення їх потенціалу [120], а поява нових комунікаційних технологій у локальних соціокультурних контекстах підвищувала емоційну напругу та сприяла мобілізації [137; 605; 611], спричинивши

резонансний ефект. Рушієм протестної мобілізації стала комунікація між об'єднаними в мережі громадянами – прояв «цифрової демократії», демократизації інформаційного простору поза межами офіційних інституцій за рахунок інтерактивної та самогенерованої комунікації [917]. Соціальні медіа слугували для об'єднання, формування спільної мети, конкретизації вимог і координації дій. Причому інтенсивне впровадження мережевих комунікаційних технологій, візуальні інструменти та мобільний широкосмуговий доступ до інтернету в країнах регіону не супроводжувалися посиленням контролю з боку держав, що сприяло формуванню нових патернів інформаційної взаємодії, стійких схем комунікації й суспільної організації [733].

На потенційні ризики соціальних потрясінь у регіоні, пов'язані з революційним впливом ІКТ на фоні обмежених громадянських прав і низького рівня політичної свободи вказували експерти корпорації *RAND* ще на початку 2000-х [255]. Місцеві режими не були готові до такої трансформації комунікаційного ландшафту.

Ефекти VUCA проявляються за умови втрати контролю за перебігом комунікаційних процесів або виникнення нових каналів комунікації для переважної частини аудиторії. Довготривале домінування авторитарних режимів і політичних династій, які утримували владу протягом десятиліть у країнах Арабської весни, зумовило невизначеність щодо можливих змін та незрозумілість стосовно формулювання конкретних вимог, оскільки за репресивного контролю будь-яка опозиційна активність тривалий час залишалася маргіналізованою, відсутність демократичного досвіду спричиняла сумніви щодо сценаріїв політичного розвитку.

Головною першопричиною протестів у регіоні був тривалий авторитарний характер місцевих режимів [242], наприклад у Тунісі режим Бен Алі тривав 23 роки, а невдоволення викликали високе безробіття, корупція й соціальна нерівність [281]. Його падіння призвело до глибокої політичної невизначеності. У Єгипті, за підсумками тридцятирічного правління Хосні Мубарака, політична система була жорстко централізованою: «партія, близька до державного апарату, завжди залишалася головною», а опозиція була позбавлена реальних шансів на участь у владі

[753, с. 11]. Лівійський режим тривав 42 роки й вирізнявся крайньою диктатурою та ізоляціонізмом [770]. Тривалий режим у Сирії завершився широкомасштабною громадянською війною, що виявила глибину етнічних, релігійних і політичних протиріч у країні.

Для країн регіону була характерна системна корупція, супроводжена економічною нерівністю, безробіттям і монополізацією ресурсів у руках вузького кола осіб, що пронизувала всі рівні суспільного життя [804]. Усвідомлення системності цієї проблеми викликало масовість протестів [325]. Корупція стала приводом для самоспалення туніського торговця М. Буазізі, що й спричинило спалах протестів [1061]. Глибоко вкорінена корупція породжувала загальний клімат недовіри й дезорієнтації, а спричинена нею атмосфера викликала постійну варіацію суспільних настроїв, непередбачуваність подій і радикальність вимог. Звідси – змінність вимог протестувальників, динаміка їхніх стратегій, неоднозначність цілей і невизначеність щодо можливих наслідків – прояв VUCA-природи протестів, що вирости з раптових інцидентів та продукували непередбачувані результати.

Водночас відзначимо, що, порівняно з іншими країнами, рівень корупції в регіоні не був значним: Єгипет – 98 місце у світі, Туніс – 59-те, – що краще, ніж у деяких країн Європи, зокрема в Італії, Румунії та Греції [1070]. Але ситуація в цій сфері погіршувалась і сприймалася як елемент несправедливості, ставши чинником VUCA – повстання й навіть збройні конфлікти відбулися навіть у соціально й економічно стабільних країнах регіону.

Подібну неоднозначність демонструвала також економічна ситуація: у Єгипті та Тунісі рівень задоволення життям був вищим, у порівнянні з деякими постсоціалістичними країнами Європи (С. Федонюк, О. Стрілка [89]) й макроекономічні індикатори демонстрували зростання, хоча регіон стикався з високим безробіттям, особливо серед молоді, значним розривом у доходах і відчутною соціальною нерівністю. Тому економічна ситуація не була безпосередньою причиною революцій, але набула дестабілізуючого впливу внаслідок комунікації, що підкреслила локальні прояви соціальної несправедливості.

Сприйняття авторитаризму, корупції й економічної нерівності посилювалося відсутністю політичних свобод, цензурою, придушенням інакомислення, що контрастувало з технологічно забезпеченим вільним поширенням інформації та породжувало атмосферу неоднозначності. Це накладалося на складність етнічного й релігійного складу населення, розмаїття груп із різними інтересами, історичними образами та ідентичностями, посилюючи фактор невизначеності, наприклад ісламська компонента в політичних рухах іноді спотворювала уявлення про демократичні перетворення [672].

Отже, в умовах VUCA-переходу навіть відносно непогані показники корупції чи економіки перетворюються на тригери повстань через особливості сприйняття, посилені новими технологіями комунікації, а їх взаємне переплетення й підсилення призводить до посилення непередбачуваності.

Поглибило невизначеність також зовнішнє втручання, зокрема підтримка опозиційних рухів, що послаблювало позиції режимів і змінювало конфігурацію внутрішніх подій. Опозиційні сили Лівії отримали з боку держав Заходу зброю, розвіддані й логістичну допомогу, що, однак, не гарантувало успіх демократичного переходу [1047]. США відмовили в політичній підтримці режиму Мубарака, у критичний момент публічно закликавши його до реформ [848], а Європейський Союз активно сприяв проведенню політичних реформ у Тунісі, надаючи фінансову допомогу на перехідний період [436]. У Сирії США, Туреччина й Саудівська Аравія надали повстанцям фінансову та військову допомогу [929].

VUCA-ландшафт Арабської весни посилили зовнішні актори, які переслідували власні геополітичні цілі. Росія й Іран поширювали дезінформацію та пропаганду, наративи про стабільність, порядок і підтримку легітимної влади, водночас поглиблюючи соціальні розколи, релігійну напругу й антагонізми між протестувальниками та урядом [306; 349]. Військове втручання міжнародної коаліції сприяло поваленню лівійського режиму, однак країна занурилась у тривалу кризу, ставши ареною боротьби між різновекторними збройними формуваннями [119], відсутність узгодженості серед зовнішніх гравців посилювала волатильність ситуації

й унеможливлювала стабілізацію. США підтримували опозиційні рухи в регіоні, задекларувавши устами Барака Обама «новий початок» [1051]. Натомість Росія зосередила зусилля на підтримці чинних режимів, використовуючи дипломатичні механізми та активну присутність в інформаційному просторі [1056]. Туреччина підтримувала опозиційні сили в Сирії і Єгипті, зміцнюючи економічні позиції та роль регіонального посередника в мирних процесах [171], Іран посилював вплив через підтримку шіїтських угруповань в Іраку, Сирії, Лівані і Ємені; Саудівська Аравія, навпаки, підтримувала прорежимні сили задля збереження статус-кво, стабільності та стримування шіїтської експансії [954].

Отже, зовнішні втручання посилювали невизначеність, розмитість цілей, складність прогнозування наслідків і динамічність ситуації, що проявило VUCA-природу регіональних трансформацій у контексті Арабської весни. Ці втручання значною мірою детермінували демократичні й соціальні зміни та сприяли формуванню VUCA-середовища, у якому протестна комунікація розвивалася як реактивна, динамічна й багатовекторна структура.

Під час Арабської весни проявились усі компоненти VUCA. Для цих подій були характерні висока динаміка, спонтанна та безлідерська ескалація [580], непередбачуваність політичних змін і відсутність чітких сценаріїв розвитку, геополітична фрагментація, різнорідність протестних груп, мовно-культурні бар'єри й багаторівнева взаємодія між внутрішніми та зовнішніми акторами, розмитість вимог, суперечності між групами протестувальників і конкуренція інформаційних інтерпретацій [749]. Ці події продемонстрували силу громадської взаємодії й уразливість політичних систем під тиском масових комунікацій. Соціальні мережі стали як ресурсом мобілізації так і чинником дезорієнтації.

Арабська весна є прикладом VUCA-події глобального масштабу, що вперше відобразила радикальну трансформацію масової мобілізації, де традиційні ієрархії поступаються мережевим структурам, а визначальними характеристиками суспільно-політичних процесів стають швидкість, розмитість і децентралізованість, що суттєво

впливає на формування нових викликів для демократичних інституцій та міжнародної стабільності.

Українська Революція гідності

Як і напередодні Арабської весни, в Україні наприкінці 2013 р. спостерігали швидке поширення засобів міжособистісної комунікації й незалежних каналів медіа у зв'язку з розширенням доступу до інтернету та одночасне погіршення ситуації з громадянськими правами й політичними свободами (за відносно невисокого рівня бідності та корупції в міжнародних порівняннях) [576; 1069; 1083]. У 2013 р. частка громадян, які мали комп'ютери, досягла 54 %, причому 79 % із них були підключені до інтернету (майже удвічі більше, порівняно з 2008 р.), 65 % інтернет-користувачів користувалися соціальними мережами (у 2010 р. – 35 %) [5]. Водночас штучно стримувався розвиток мобільного інтернету (технологія 3G запрацювала в Україні лише у 2015 р. (у Тунісі – у 2006, а в Єгипті – у 2008 [13; 186]. Українська влада намагалася централізувати контроль над каналами масової інформації, монополізуючи управління ефіром [757], були спроби обмеження супутникового телебачення [61; 64].

У таких умовах вирішальну роль для формування протестного поля зіграло онлайн-телебачення, передусім незалежні стрим-канали, що поширювали контент у соціальних мережах, зокрема прямі трансляції з місця подій. Найбільш впливовими стрим-платформами були *Espresso TV*, *Hromadske.tv*, *Spilno.TV*, *UkrStream.tv*, *Апронець live*, *Радіо Свобода*, *Спільнобачення* та ін. Наприклад, *UkrStream.tv*, некомерційний проєкт, який зібрав понад 40 млн переглядів, заснований на добровільних пожертвах [495].

Головним чинником розгортання протестної динаміки Революції гідності, як і під час Арабської весни, стала горизонтальна, масова, динамічна та практично невразлива для блокування інформаційно-комунікаційна мобілізація, зумовлена новими технологічними можливостями в умовах утрати владою монополії на контроль інформаційного простору (Федонюк С. [84]). Від Арабської весни її відрізняли технологічні деталі – використання потокових телевізійних технологій, тісно інтегрованих із можливостями соціальних мереж і, відповідно, контент у режимі реального часу, а не поширення готових відеоматеріалів (із грудня 2013 р. сервіс

YouTube Live зняв обмеження на пряму трансляцію, що дало змогу забезпечити постійне відеомовлення з епіцентру подій, завдяки чому, наприклад, канал *Hromadske.tv* отримав 126 млн переглядів на *YouTube* у перші дні протестів [115]. Тобто використовувалися конвергентні рішення – поєднання традиційного телевізійного формату з динамічними платформами відеохостингу та соціальних мереж. Під час Арабської весни це хоча й фіксувалося, але не мало значного поширення [201], а в Україні набуло системного характеру (Федонюк С. [477]).

VUCA-природа Революції гідності 2013–2014 рр. проявилась у швидкій змінності подій, починаючи від спонтанного протесту на відмову від підписання Угоди про асоціацію з ЄС увечері 21 листопада 2013 р. до повноцінного національного руху за зміну влади вже за кілька днів, відсутності єдиного керівного центру, чіткого плану дій і прогнозованого сценарію подій, координації між численними ініціативами, реагуванні на мінливу позицію зовнішніх акторів, розмаїтті інтерпретацій подій, відсутності єдності щодо майбутньої траєкторії розвитку країни й варіантів її реформування.

Під час Революції гідності поєдналися різні взаємозалежні чинники, що зумовило складну, нестабільну й непередбачувану динаміку подій. Простежено зростання корупції, посилення авторитарного стилю управління, зростання економічної нерівності та нехтування громадянськими правами, що посилювало суспільне невдоволення; ескалацію конфлікту спричинила жорстка реакція державного апарату на мирні акції протесту; протестний рух був ідеологічно неоднорідним, що ускладнювало досягнення єдності й потребувало складної координації між учасниками; додаткові ризики створював зовнішній вплив, зокрема з боку Російської Федерації, яка підтримувала прорежимні сили; масова комунікація в соціальних мережах стала головним інструментом мобілізації, координації та оперативного реагування на події (Федонюк С. [69]).

Інфраструктурною основою стало раптове розширення альтернативних каналів масової комунікації, передусім темпи залучення до цифрових платформ. Під час протистояння на Майдані Незалежності різко зросла активність у соціальних мережах

і незалежних інформаційних ресурсів, наприклад у пік подій кількість переходів на сайт «Українська правда» сягала 1,6 млн за добу [10]. Розповсюдження набуло потокове мовлення, організоване індивідуальними стримерами безпосередньо з місця подій, поширене через соціальні мережі. На цьому фоні частка аудиторії сайтів звичайних телеканалів була порівняно низькою (близько 12 % у січні 2014 р) [11]. По суті, в Україні відбулась успішна інституалізація нової моделі комунікації: новинні онлайн-канали відігравали провідну роль в організації інформаційного потоку, співпрацюючи з незалежними стримерами та швидко адаптуючись до потреб протестної аудиторії, що забезпечило широке охоплення, оперативність і достовірність інформації.

Швидкість передачі, доступність контенту, гнучкість дій стримерів, мобільність технічних засобів вплинули на VUCA-природу протесту, сприяючи динамізації протестного руху, за високого рівня децентралізації, відкритої взаємодії та самоорганізації на основі цифрових платформ.

Структурно Революція гідності, як і Арабська весна, мала характер відкритої колаборації, без централізованого керівництва, із широкою участю громадян і взаємодією в соціальних мережах та на стримінгових платформах. Це давало змогу формувати колективні рішення, але спричиняло неоднозначність через різноманітність цілей і методів досягнення результату, ускладнювало стабільне стратегічне планування, що робило ситуацію нестабільною й малопередбачуваною (Федонюк С. [70]).

Колаборативність і VUCA-природа Революції гідності також вплинули на міжнародний вимір, адже динамічність подій, масовість протестів, активність у соціальних мережах і відсутність чіткого політичного представництва ускладнювали реакцію зовнішніх акторів. Відсутність централізованого лідерства та складна структура протестного руху ускладнювали діалог міжнародної спільноти з протестувальниками. Міжнародні організації, зокрема ООН, на ранньому етапі протестів переважно закликали до утримання від насильства [411], канцлер ФРН А. Меркель наприкінці листопада 2013 р. наголосила на потребі

прямих переговорів із Росією, фактично уникаючи спілкування з українськими протестними структурами: «Європейський Союз і Німеччина мають поговорити з Росією» [410], – а політика ЄС щодо України, попри масштаб протестів, не зазнала перегляду в бік надання чіткої перспективи членства (С. Федонюк, Н. Карпчук [479]). Відкритий, колаборативний VUCA-характер Революції гідності ускладнював оцінку подій, передбачення їх розвитку й вироблення стратегії реагування з боку міжнародних акторів, водночас забезпечивши масштабність протестного руху, його стійкість до зовнішнього впливу, підкресливши нову роль цифрових комунікацій як чинника трансформації політичного процесу.

Отже, багатовимірну VUCA-конфігурацію Революції гідності формувало поєднання структурних проблем, силового тиску, фрагментації протестного руху, зовнішніх впливів і, передусім, масової комунікації; цифрові технології стали інструментом протесту й фактором, що визначав швидкість, інтенсивність і масштабність суспільно-політичних змін.

Білоруські протести

Серед структурних передумов протестів у Білорусі у 2020 р. були посилення авторитарного стилю управління й послідовне обмеження громадянських прав та свобод (місцевий режим характеризувався як «консолідований авторитарний», індекс свободи в мережі демонстрував тенденцію до зниження – від 38 у 2016 р. до 35 – у 2020 р. («не-вільна» країна) [501]. Рушієм протестної мобілізації стали нові канали мобільної цифрової комунікації, насамперед захищений месенджер *Telegram*, що давав змогу формувати анонімні канали без відкритої ідентифікації авторів, що важливо в умовах авторитарних режимів, навіть за умови спроб блокування (Іран, Росія, Китай, Афганістан, Казахстан, Пакистан, Індонезія, Бахрейн та ін. [502]).

На відміну від класичних інтерактивних соціальних мереж, аудиторія *Telegram*-каналів здебільшого пасивно сприймає інформацію, що звично для населення автократій з односторонніми комунікаційними форматами державних медіа, що сприяє формуванню специфічного *Telegram*-медіадискурсу, із тематикою, жанрами й наративами, характерними для традиційної медійної системи [681].

Упродовж 2019 р. кількість користувачів платформи в Білорусі зростає більше ніж удвічі, а до 7 жовтня 2020 р. 18 каналів уже мали понад 100 тис. підписників, переважно серед категорій «політика» та «новини й медіа» (дані отримано із сервісу TgStat, <https://tgstat.com/>). На піку протестної активності (липень–серпень 2020 р.) ці канали стали осередками масового поширення інформації: аудиторія каналів *NEXTA*, *NEXTA Live*, *TUT.BY News* сягала сотень тисяч і навіть мільйонів підписників.

Водночас влада досягла значного успіху в контролі інформаційного середовища, зокрема завдяки діяльності проросійських Telegram-каналів, які співпрацювали з аналітичними структурами РФ і застосовували апробовані технології впливу, поширюючи дезінформацію, підриваючи довіру до опозиційного лідерства та провокуючи внутрішній розкол серед протестувальників, що забезпечило стабілізацію режиму після виборів 2020 р. і зірвало перспективу революції [71; 345].

Цифрові комунікаційні канали були визначальним фактором мобілізації громадськості й координації дій протестувальників, вони забезпечили інфраструктуру для поширення інформації та стали основою відкритої колаборації в умовах авторитарного тиску, водночас формуючи VUCA-простір протестної активності, коли події розгорталися вірусоподібно, на тлі спонтанної консолідації учасників протесту в напрямі революційного сценарію. VUCA-характер подій був зумовлений, із боку влади – інформаційною блокадою, репресивними заходами, монопольним використанням телебачення для поширення дезінформації, а також упровадженням контрольованих Telegram-каналів, які мімікували під незалежні медіа й підривали довіру до достовірних джерел, а з боку протестувальників – активним застосуванням месенджерів і соціальних мереж для координації дій, швидким поширенням інформації, залученням незалежних журналістів та медіа, а також використанням криптовалют для забезпечення анонімності й уникнення фінансового тиску.

Специфіка комунікації під час білоруських протестів зумовила хаотичний та непередбачуваний характер перебігу подій, особливо на початковій фазі: швидке поширення інформації, що спричиняло різкі коливання громадських настроїв,

сприяючи мобілізації, але також маніпуляціям, формуючи широкий спектр реакцій на повідомлення про події; невизначеність через анонімність значної частини каналів, що викликало сумніви в достовірності інформації та стимулювало спекуляції; складність у зв'язку з децентралізованою структурою *Telegram*, що ускладнювало контроль із боку влади й робило неможливим швидке реагування; неоднозначність через різноспрямованість каналів, коли одні декларували підтримку демократичних змін, а інші – зокрема проросійські – поширювали дезінформацію й пропагандистські наративи, імітуючи незалежність. Незважаючи на успішну мобілізацію за допомогою цифрових каналів, правлячий режим зумів адаптуватися до нових умов, використовуючи ті самі канали для протидії протестній активності.

Інші сучасні «вибухові» протести

Сучасні протестні рухи ефективно застосовують широкий спектр комунікаційних стратегій і цифрових інструментів для оперативної мобілізації прихильників, привернення уваги глобальних медіа й активізації зовнішньої підтримки, завдяки чому вони, зазвичай, розвиваються динамічно та демонструють ознаки VUCA.

Заворушення після вбивства підлітка Н. Мерзука, що почались у Франції влітку 2023 р., ескалували в результаті поширення в соціальних мережах відео інциденту, що миттєво посилило соціальну напругу [1163]. Акції протесту швидко переросли в масові заворушення з підпалами, вандалізмом і сутичками з правоохоронцями й поширилися всією Францією [1050], а потім охопили Бельгію [1116] та франкомовні кантони Швейцарії [1030]. Ініціатива влади щодо обмеження доступу до соціальних платформ викликала різку критику як несумісна з демократичними стандартами й була відкинута, хоча в мережах інтенсивно поширювалася дезінформація праворадикальних та антиміграційних груп, спрямована на дискредитацію протестувальників, етнічних меншин і політики мультикультуралізму.

Кампанія швидко набрала глобального виміру, проявляючись у різних контекстах (наприклад в Індії та США під приводом подій у Франції представники партії «Бхаратія Джаната» поширювали антиісламські наративи [696]. Масовим

явищем стали фейкові відео, як-от кадри пограбування в США 2020 р. й інциденти в Австралії та Мексиці, видані як зйомки з Франції [485; 695] або відео пограбування в Каліфорнії – як нібито пограбування магазину у Франції мігрантами та інші матеріали, поширені лідерами європейських праворадикальних угруповань, спрямовані на дискредитацію іммігрантів [696]. Фальсифікувалися також офіційні повідомлення, як-от пресреліз про блокування інтернету [761].

Масштабна неінституціалізована дезінформаційна активність проявилася як чинник непередбачуваності, складності, неоднозначності й швидкозмінності середовища, підриваючи довіру до офіційних джерел, загостривши напруження, посиливши невизначеність у суспільстві та сприяючи ескалації насильства. Це ускладнювало оцінку ситуації й розуміння її причин, демонструючи колаборативну VUCA-природу сучасних протестів, коли соціальні мережі стають інструментом як для самоорганізації громадян і міжнародної солідарності, так і для транснаціонального поширення деструктивних наративів, що перетворює протести з локального явища на глобальний інформаційний процес медійного й політичного резонансу, у межах якого традиційні інститути втрачають монополію на вплив.

Іншим прикладом є демонстрації, що почалися після вбивства співробітником поліції в Міннеаполісі (США) 2020 р. афроамериканця Дж. Флойда, які впродовж кількох днів охопили майже всю територію країни та поширилися за її межі, залучивши до 26 млн учасників [247]. Особливістю цієї протестної хвилі було вирішальне значення поєднання візуального контенту з можливостями платформи *Instagram*, що ініціювало емоційну реакцію й сприяло появі неінституційних лідерів громадської думки [290]. Такі лідери не мали офіційного мандата чи формального представництва, а їхню поведінку було складно передбачати, що посилювало VUCA-характер протестів. Непередбачуваність руху посилювала його неструктурованість, поєднана з динамічною зміною інформаційного тла, що впливало на настрої як протестувальників, так і правоохоронців, ускладнюючи ухвалення стратегічних рішень.

Через масштабність протестів та інтернаціоналізацію інформаційного поля ці події швидко набули глобального резонансу, зумовлюючи значний суспільний відгук.

Миттєве поширення акцій протесту, відсутність централізованого лідерства, множинність джерел інформації й різноманітність інтерпретацій подій формували атмосферу соціальної напруги; одночасне розгортання акцій у різних локаціях без чіткої координації підвищувало ризик неочікуваних загострень. Водночас інформація нерідко ставала об'єктом маніпуляцій, наративи протестувальників та офіційної влади були неоднозначними й залежали від джерела поширення, що посилювало інформаційний хаос і демонструвало типову VUCA-динаміку.

Іншим прикладом є кампанія «*Stop the Steal*» (StS), що почалась у США після президентських виборів 2020 р. та стала черговим прикладом дезінформаційної мобілізації в умовах сучасного VUCA-середовища. Протест розгортався навколо емоційно зарядженого, амбівалентного фрейму, який множив версії, відкидав офіційні джерела й залучав широкі маси за допомогою цифрових платформ [909]. Онлайн-активність швидко переросла в масову офлайн-мобілізацію, що стала кульмінаційною в контексті післявиборчої кризи [773; 1109]. Упродовж кількох днів листопада фіксувалося вірусне поширення хештегу *#StopTheSteal* у *Twitter* і стрімке зростання Facebook-груп (в окремих випадках на понад 300 тис. учасників менше, ніж за дві доби), потім відбулася масова акція *Million MAGAmarch* у Вашингтоні, а протягом грудня 2020 – січня 2021 рр., з переходом активності на *Telegram* та *Parler*, риторика радикалізувалася й 6 січня 2021 р. відбувся штурм Капітолія, що стало безпрецедентним проявом протестного насильства в новітній історії США.

Ознаками мережевого руху була децентралізація з високим ступенем взаємопов'язаності, де окремі інфлюенсери (у тому числі офіційний акаунт Дональда Трампа, активісти Ali Alexander, Roger Stone, Michael Flynn та ін.) відігравали роль координаційних центрів ескалації [364; 368]. Різні платформи й сегменти *Twitter* формували поліфункціональну інформаційну екосистему для одночасного генерування дезінформації, мобілізації, делегітимізації інституцій і формування альтернативні реальності, ставши прикладом гібридної комунікаційної коаліції, де приватні алгоритмічні платформи, політичні актори й медіа об'єднали зусилля у створенні самопідкріплюваного динамічного наративу.

Центральними фреймами дискурсу кампанії були «Вибори вкрадені» (із підкріпленням конспірологічними наративами на кшталт «домініон-машин», «мертвих душ» тощо); «Ми маємо захищати Конституцію», часто з апеляцією до права на повстання; «Глибинна держава та змова медіа» – делегітимація журналістики, судової влади й урядових структур [210; 716]. Одночасна циркуляція різних фреймів спричиняла високий рівень неоднозначності (*Ambiguity*) й ускладнювала інституційну контркомунікацію.

Із погляду VUCA-аналізу, для протесту характерні волатильність – висока подієва мінливість, коли акти радикалізації генерувались неперервно, онлайн-імпульси (наприклад твіти Д. Трампа) спричиняли миттєву хвилю реакцій [983]; інституційна невизначеність, посилена реакцією республіканських лідерів, які або не визнавали результати виборів, або делікатно утримувалися від заяв [175], створюючи вакуум, який легко заповнювався деструктивними наративами; складність, оскільки мережева структура *StS* охоплювала різнорівневі канали без єдиного центру [909], висока динаміка взаємодії й низька рольова стабільність сприяли самопідживлюваному накопиченню фейків і постправди; неоднозначність через виняткову здатність кампанії утримувати множинні конкуруючі наративи без потреби їх узгодження [685], що підривало суспільний консенсус та ставило під сумнів інституційну легітимність.

Унікальність «*Stop the Steal*» у тому, що ініціатором протесту стала політична й інформаційна еліта, а мобілізація ґрунтувалася не на доказах або вимогах, а на багат шаровій амбівалентності. Кейс виявляє слабкі місця демократій, де свобода вираження поєднується з відсутністю механізмів швидкого реагування на високі показники мінливості й неоднозначності. Рух підтвердив силу цифрової колаборації й пов'язані з нею ризики для демократичних систем – комунікацію без істинності, швидкість без стабільності, координацію без відповідальності, що демонструє загрозу повороту колаборативної дії в бік деструктивної турбулентності й необхідність моніторингу та контролю головних параметрів VUCA-середовища.

Прикладом високотехнологічного протестного руху з ознаками VUCA-середовища стали масові протести в Гонконзі, що розпочались у 2019 р. у відповідь на спробу ухвалення законопроекту про екстрадицію до материкового Китаю. Їх учасники активно використовували для координації та анонімізації *Telegram* і місцевий форум *LIHKG*. Протестна кампанія поєднувала акти насильства, підпали, вандалізм, що нетипово для політичної культури Гонконгу й пояснюється не лише загрозою переходу до авторитарної моделі управління, а й технічними чинниками, що зумовили «вибуховий» характер протестів [1131].

Структурно ці протести були безлідерськими, із великою кількістю автономних груп, із горизонтальною координацією («коли нема єдиної особи, яка приймає рішення, уряду важко передбачити, що станеться, і розпочати будь-які придушення» [162]), що ускладнювало дії влади й підвищувало непередбачуваність розвитку протестного руху. Рішення приймалися колективно, за допомогою соціальних мереж, наприклад шляхом голосування щодо тактичних цілей протесту [162]. Наслідком було перевантаження великою кількістю даних, коментарів і суперечливих оцінок, що провокувало додаткову невизначеність, а відсутність єдиної стратегії й тактики робила розвиток подій неоднозначним: «влада не може просто заблокувати організаторів і відправити всіх додому. Водночас жоден лідер не має достатньо впливу, щоб скасувати протести... або навіть сказати іншим демонстрантам, що робити далі» [162].

Високий рівень децентралізації ускладнив управління протестами, у межах руху співіснували дві основні групи – «мирні, раціональні та ненасильницькі» й радикальні «бійці», які, проте, утримувалися від публічної критики одна одної та навіть забезпечували взаємну приховану підтримку [700], що сприяло варіативності дій протестувальників і ще більшій непередбачуваності. Динаміка ситуації, тактична багатоваріантність, і підтримка з боку значної частини населення створювали амбівалентне інформаційне поле, що ускладнювало аналітичне розуміння та передбачення наступних подій, тому спроби придушення не мали тривалого ефекту.

Завдяки використанню соціальних медіа, протестувальники оперативно привернули увагу глобальної аудиторії, викликавши реакцію з боку урядів, міжнародних

організацій і громадянського суспільства: уряди різних країн та також міжнародні правозахисні інституції виступили із заявами на підтримку протестувальників і закликами до уряду КНР дотримуватися міжнародних стандартів прав та свобод [182]. Водночас уряд Китаю займав жорстку позицію, публічно засуджуючи протести, звинувачуючи іноземних акторів у втручанні у внутрішні справи держави й закликав утриматися від політичної підтримки протестного руху [832].

Протести в Гонконзі продемонстрували VUCA-ознаки через безлідерську структуру руху, складність координації численних автономних груп, непередбачуваність поведінки учасників й амбівалентний характер взаємодії між ними, що стало серйозним викликом для владних інституцій. Водночас, завдяки застосуванню соціальних мереж протестувальники могли оперативно реагувати на зміну обставин, що зумовлювало високу мінливість процесу, колективне прийняття рішень протягом лічених годин підвищувало адаптивність протесту й ускладнювало можливість швидкого реагування з боку влади.

Узагальнюючи, зазначимо, що сьогодні відкрита взаємодія стала головним чинником організації та функціонування громадських рухів у сучасних протестах і революціях. У заснованих на мережевої колаборації протестах відсутні централізовані структури управління, превалює горизонтальна модель організації, що передбачає рівноправну участь у прийнятті рішень усіх учасників, а цифрові інструменти масової комунікації забезпечують швидке поширення інформації та оперативну мобілізацію значної кількості людей, які можуть діяти анонімно й приймати рішення колективно – шляхом обговорень і голосувань у цифровому середовищі, що забезпечує високу гнучкість та адаптивність руху.

Колаборативна протестна модель формує типові VUCA-середовище, де мінливість зумовлена високою швидкістю поширення інформації й здатністю до миттєвої мобілізації, невизначеність полягає у відсутності чітко сформульованих стратегій і цілей через різні бачення щодо розвитку ситуації учасниками, складність зумовлена багатоголосістю позицій і розгалуженістю комунікаційних потоків, що утруднює внутрішню координацію та реакцію з боку влади, неоднозначність

виявляється в безлідерських відкритих структурах, де кінцеві результати часто суперечливі й непередбачувані, а наслідки – різноспрямовані, залежно від локальної динаміки чи комунікативного середовища. Безлідерська модель протестної мобілізації, заснована на відкритій цифровій колаборації, формує нову парадигму соціального спротиву, із більшою волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю процесів, що ускладнює їх ефективне прогнозування або стримування традиційними методами, появою нових форм політичної дії та трансформації взаємодії між суспільством і владою.

Сучасні протестні рухи функціонують у VUCA-середовищі, демонструючи високий рівень нестабільності, відсутність прогнозованості, ускладнену координацію дій і неоднозначність трактувань. Цифрові платформи, з одного боку, забезпечують мобілізацію та самоорганізацію, а з іншого – сприяють фрагментації, маніпуляціям і непередбачуваності результатів.

3.3. VUCA-фактори динаміки соціальних рухів: апробація методики вимірювання на репрезентативних кейсах

У цьому підрозділі продемонстровано результати застосування методики визначення показників V-U-C-A (п. 1.1) і метрик колаборативного потенціалу (п. 1.2) на реальних, різнотипових ситуаціях протестів, заснованих на колаборативній комунікації, розглянутих у п. 3.2. Репрезентативні кейси відображають різні траєкторії соціально-політичних процесів у глобальному VUCA-середовищі, охоплюючи як масові протестні рухи, так і приклади стійкості відкритих мереж та інформаційно-політичні кампанії в демократичних країнах:

- три протестні рухи з високою волатильністю (Гонконг 2019–2020 рр.; Білорусь 2020 р.; Єгипет 2011 р.);
- дві інформаційно-поляризаційні кризи в демократичних системах (Євромайдан 2013–14 рр. та кампанія «StopTheSteal» (США, 2020 р.));
- приклад відкритої спільноти знання Wikipedia-UA, 2022 р., яка в перші дні повномасштабного російського вторгнення в Україну забезпечила

верифіковане, стійке, самоорганізоване подання даних, що зробило її своєрідною інформаційною інфраструктурою колективної стійкості (кейс описано в п. 4.1).

Кожен кейс досліджено як окрему комунікаційну систему, яка зазнає впливу або сама формує параметри нестабільності, демонструючи вплив цифрово-мережевої комунікації на природу волатильності, невизначеності, складності й неоднозначності. Розглянемо кейси за хронологією – від Єгипту (2011) до Білорусі (2020) та США (2020–2021), а в розділі 4 – приклад мобілізації української англomовної спільноти Вікіпедії.

«Єгипет–2011», перша стійка цифрова мобілізація

Розглянуто події в Єгипті у січні–лютому 2011 р., що стали однією з ланок у ланцюгу транснаціональних протестів, відомих під назвою «Арабська весна». За короткий період 25 січня 2010 р. – 11 лютого 2011 р. у країні відбулася масштабна протестна мобілізація, що завершилася відставкою президента Х. Мубарака. Центральними елементами протестної екосистеми, які забезпечили оперативне поширення інформації й координацію дій у режимі реального часу, стали *Facebook* і *Twitter*.

Цей кейс опрацьовано на основі агрегованих даних із наукових публікацій та подієвих баз (додаток В). Використано вторинні агреговані метрики, що містяться у відкритих наукових публікаціях, технічних звітах і базах подій [401; 463; 743; 813; 1156; 1160 та ін.). Піковий період – 25 січня – 11 лютого 2011 р., протягом якого зафіксовано 1150 протестних подій [813], у середньому понад 60 інцидентів на добу. Аналіз *Twitter*-корпусу (195 тис. повідомлень [178]) та відтворення мережевої структури (62 тис. вузлів, 1,6 млн зв'язків) дали змогу оцінити інтенсивність узаємодії, складність мережі, рівень централізації координації й наративну неоднозначність. Індикатори нормалізовано відповідно до методики, описаної в п. 1.1, у випадку індикатора *RL* (затримка реакції) застосовано інверсну нормалізацію, оскільки менший часовий лаг відповідає кращому рівню адаптації мережі. Індикатори $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ відтворено на основі опублікованих розрахунків або узагальнень, котрі містять відповідні кількісні показники: добову інтенсивність

протестів, кількість активних учасників, щільність мережевих зв'язків, швидкість реакцій, частку координаційних повідомлень тощо. Незважаючи на відсутність обробки повних первинних даних, забезпечено достатню точність для виконання головного завдання дослідження – позиціонування кейса в системі сценарної класифікації з можливістю побудови його репрезентативного профілю, виявлення типу комунікаційної динаміки й порівняння з іншими подіями. У результаті сформовано восьмикомпонентний вектор: $\langle V=4, U=4, C=5, A=4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=5 \rangle$.

Як бачимо, інтенсивність і динаміка подій (V) високі. Щоденна кількість зафіксованих протестних інцидентів перевищувала поріг 60–70 [813; 1156], що свідчить не про серію точкових «вибухів», а про безперервний тиск громадянського суспільства протягом майже трьох тижнів.

Основне джерело невизначеності – розрив між офіційними оцінками ситуації, які заспокоювали громадськість («усе під контролем», «невеликий мітинг»), і реальними масштабами протестів. Урядові структури занижували чисельність учасників [813; 1156], тоді як журналістські розслідування та спостереження медіафіксерів оцінювали кількість протестувальників у сотні тисяч [117; 180]. Така відмінність між прогнозом і фактом викликала відчутну інформаційну непередбачуваність ($U=4$).

Дослідження структури єгипетської Twitter-екосистеми, виконані А. Ель Годі [401] та М. Евіс [463], указують на формування так званої «малосвітової» мережі з короткою середньою відстанню між вузлами ($L \approx 5,7$) і значною кластеризацією ($CC \approx 0,27$). Це означає, що користувачі швидко передавали інформацію через мережу завдяки багатьом зв'язкам, зокрема горизонтальним, без обов'язкового залучення центральних «хабів». Така конфігурація робить мережу стійкою до зовнішніх перешкод та спроможною швидко адаптуватися до змін ситуації. Складність комунікаційної мережі в цьому кейсі досягла найвищих показників ($C=5$).

Високим був і рівень багатозначності ($A=4$) – у протестному дискурсі співіснували щонайменше три основні фрейми, що мали значну частку присутності в медійному полі: політичний («відставка Мубарака»), соціально-економічний

(«зубожіння», «безробіття») й ціннісний («гідність», «свобода», «революція»). Проте домінував фрейм із вимогою зміни влади, що забезпечувало певне загальне спрямування руху.

Щодо мережевих метрик, то щільність координаційної взаємодії була високою ($CD = 4$): середнє число згадок, ретвітів або reply-комунікацій на одного активного користувача в пікові дні сягало близько 4,6, що свідчить про високу комунікаційну активність і мобілізацію всередині мережі. Реактивність мережі була надзвичайно високою ($RL = 5$) – більшість реакцій з'являлася протягом першої хвилини після публікації оригінального повідомлення. Ефективність координаційної поведінки (CE) оцінено на рівні 4 – частка повідомлень, які містили прямі заклики до дії («виходь», «залишай роботу», «всі на Тахрір»), становила близько 19 %, тобто Twitter-екосистема активно залучалася до організації реальних подій, хоча не була строго централізованою або командною. Індекс участі вказує на значний рівень периферійної активності: 10 % найактивніших користувачів створили близько 65 % контенту, отже, решта 90 % учасників також відігравали значущу роль, генеруючи велику частину повідомлень ($Pi = 5$).

У підсумку, кейс «Єгипет – 2011» – тривалий, добре організований протест із вираженою цифровою мобілізацією, високим рівнем мережевої координації та активною участю широких верств – може бути віднесений до сценарного типу *Sustained-Dense*. Його структура забезпечила успішність першої хвилі революції й визначила її як один із центральних прикладів епохи VUCA-мобілізацій.

«Україна – Євромайдан», цифрова мобілізація гідності

Протестна хвиля в Україні, що розпочалась у листопаді 2013 р. й переросла в Революцію гідності, стала переломним моментом у сучасній політичній історії України та одним із найбільш значущих прикладів цифрової мобілізації. Упродовж кількох тижнів протест трансформувався в повномасштабний рух із потужною самоорганізацією, гетерогенними ідеологічними фреймами та активним використанням цифрових інструментів для координації дій, мобілізації ресурсів і поширення інформації.

Для потреб дослідження обрано піковий часовий інтервал – 19–25 січня 2014 р., що припадає на етап протистояння на вулиці Грушевського в Києві, коли відбулися перші масові зіткнення з правоохоронцями, почалась ескалація насильства і протест набув максимальної інтенсивності. Аналітичні дані отримано з відкритих Twitter-корпусів та рецензованих досліджень щодо мережевої структури та динаміки цифрової комунікації в межах протесту [155; 183; 384; 525; 748; 874; 1001]. Індикатори для восьмикомпонентної моделі розраховано без повної первинної реконструкції цифрових потоків (див. додаток Г): $\langle V=5, U=3, C=5, A=4; CD=4, RL=5, CE=4, Pi=4 \rangle$.

Упродовж пікового тижня (19–25 січня) зафіксовано понад 92 тисячі твітів на день, що відповідає найвищому квінтиллю за шкалою *Volatility*. Реконструкція часових рядів на основі даних *GDELT* свідчить про наявність системних «спалахів» активності, характерних для високошвидкісних інформаційно-протестних процесів. За оцінками BBC, OSCE та низки аналітичних джерел, близько 17 % повідомлень у публічному інформаційному просторі містили маркери невизначеності або суперечливі відомості (тег «unverified», конфліктні численні оцінки подій), що свідчить про середній рівень розриву між очікуваннями та реальністю, а також інформаційну фрагментацію ($U=3$). Згідно з аналізом понад 409 тисяч унікальних авторів *Twitter*, активність охоплювала широкий спектр учасників. Графи взаємодії, побудовані на основі дослідження [155] демонструють ознаки високої кластеризації та скорочених зв'язків, що відповідає характеристикам складної, але стійкої мережевої архітектури ($C=5$). Інформаційна багатозначність у дискурсі протесту характеризується наявністю щонайменше трьох домінантних фреймів: проєвропейського, антикорупційного й національно-патріотичного – наявні альтернативні точки фокусування – високий, але не хаотичний рівень множинності ($A=4$).

Метрики цифрової взаємодії підтверджують високу щільність і координаційний потенціал мережі. Щільність координації досягала 4,2 *reply*, або *forward*-реакцій на одного активного автора ($CD=4$). Реактивність мережі (середній час між публікацією та першою відповіддю) становила близько 8 хв ($RL=4$). Частка call-to-action-повідомлень у Facebook-архіві «Євромайдан SOS» становила 17,7 %, що забезпечує

оцінку $CE = 4$. Попри відсутність точних обрахунків індексу участі (PI), можемо припустити, що мобілізація мала змішану природу: центральні вузли були важливими, однак активна периферія відігравала значущу роль.

За підсумками, Євромайдан зі стрімкою ескалацією, помірною тематичною розпорошеністю, щільною мережею, високою координацією та помірно централізованою участю характеризується як протест типу *Flash-Dense / Moderate-Uncertainty*. Його структура сприяла динамічному поширенню протесту й швидкому формуванню суспільного консенсусу щодо політичних вимог руху.

Гонконгські протести 2019/20

Для дослідження комунікаційної активності в умовах VUCA-середовища здійснено повномасштабне дослідження цифрового корпусу, пов'язаного з протестами в Гонконзі 2019 р. Використано сукупність відкритих наборів даних [472; 554; 838; 839; 1089] (додаток Д). Інтегральний вектор кейса набув вигляду: $\langle V=4, U=3, C=4, A=5; CD=3, RL=4, CE=4, Pi=3 \rangle$.

Протестний рух відзначався різкими коливаннями інтенсивності комунікації, що пов'язано з конкретними значущими подіями (1 липня 2019 р. – штурм Законодавчої ради; 18 серпня – масовий марш 1,7 млн учасників; 31 серпня – побиття протестувальників у метро). У ці дні простежено піки активності у *Twitter*, що підвищувало добову волатильність. Високе значення σ/μ (3,16) указує на значне перевищення фонового рівня під час інформаційних сплесків, між якими були періоди відносного затишшя. Високе значення V (4) означає, що протестний рух здатен швидко мобілізуватися та концентровано реагувати на зовнішні події або репресивні дії влади.

Індикатор невизначеності (U) вказує на тематичну фрагментацію обговорень. Упродовж серпня–вересня 2019 р. обговорювалися політичні вимоги, випадки поліцейського насильства, міжнародна реакція, зокрема законопроект США *Hong Kong Human Rights and Democracy Act* і безпекові загрози. LDA-аналіз засвідчив помірну конкуренцію між цими темами (бал 3). Значення нормалізованої ентропії $\approx 0,58$ означає, що в інформаційному потоці одночасно співіснувало кілька провідних тем, однак одна-

дві з них мали домінуючі позиції (помірний рівень конкуренції між наративами, за якої спільнота спроможна підтримувати відносно єдину інформаційну рамку).

Мережа протестної комунікації була багатоярусною: паралельно існували локальні Telegram-групи, англomовні Twitter-активісти, акаунти журналістів, міжнародні правозахисні організації, а також активні канали в *YouTube* і *Reddit*. У Twitter-мережі додавалася структура репостів, згадок та відповідей, що формувало поліцентричну, складну мережу, яка давала змогу рухові адаптуватися до змін без централізованого керівництва. Значення 0,80 за формулою $(1/L + CC)/2$ свідчить про наявність складної, децентралізованої, поліцентричної системи взаємодій ($C = 4$). Простежено множинні зв'язки між учасниками без домінування одного центру, що характерно для горизонтальних мереж спротиву, побудованих за принципами «безлідерських протестів». Така конфігурація стійка до зовнішніх утручань й ускладнює розпад руху після видалення окремих вузлів.

Найвищий бал неоднозначності за показником фреймової неоднозначності ($A = 5$) указує на дуже високу конкуренцію між наративами в межах протестного дискурсу, коли провідні теми часто змінювались. У різні дні комунікаційний фокус протестів змінювався – після подій у метро 31 серпня 2019 р. домінували гасла про поліцейське насильство, а вже 4 вересня – після оголошення про відкликання законопроекту – увага змістилася на вимогу політичної відповідальності влади. 15 вересня під впливом звернень до міжнародної спільноти зросла вага міжнародного дискурсу. Така варіативність щоденного фрейму відображається у високому показнику JS-дивергенції між топ-15 тегами та свідчить про гнучкість протестної мережі, її здатність адаптувати фокус до контексту й залучати різні сегменти суспільства. Водночас високий рівень амбівалентності може вказувати на відсутність узгодженої стратегії, що підвищує ризик внутрішньої фрагментації в довгостроковій перспективі.

Щодо метрик мережі, то рівень (*Connection Density*) оцінено в 3 бали, оскільки, незважаючи на велику кількість учасників, зв'язки між ними не були дуже щільними, що узгоджується з організаційною логікою руху – мобільність, децентралізація,

уникання фіксованих структур («Be Water») і проявилось у відсутності великих центрів концентрації взаємодій у *Twitter*. Водночас мережа була достатньо зв'язаною, щоби забезпечити циркуляцію основних повідомлень (значення густоти взаємодій у мережі (0,0061) типове для природних, неавтоматизованих комунікаційних мереж). Зазначимо, що в соціальних мережах, побудованих на взаємодіях між індивідами, густота реальних, неавтоматизованих графів взаємодій рідко перевищує 0,01, що пов'язано з природною обмеженістю людської уваги, нерівномірністю участі й обмеженою кількістю адресатів для кожного повідомлення: С. Гонсалес-Байлон і Н. Ван [543] зазначають, що середня густота графа для політичних хештегів мереж протестів у *Twitter* коливалася в межах 0,001–0,008, вищі значення фіксувались у фазах пікового залучення з низьким бот-утручанням, а М. Д. Коновер та співавтори [321], аналізуючи політичну поляризацію у *Twitter*, отримали середні значення густоти для комунікаційних графів на рівні 0,005–0,007. Натомість для мереж із домінуванням бот-активності (наприклад скоординовані інформаційні атаки) властива аномально висока густота, іноді понад 0,02–0,05, оскільки кожен бот спрямовано взаємодіє з багатьма іншими [1099]. Отримане нами значення $CD = 0,0061$ відповідає відомим патернам органічних соціальних мереж, де інформація циркулює крізь децентралізовані, частково перекривні кластери, структура комунікаційного простору була гнучкою, без домінування надзвичайно активних центральних вузлів, а потік інформації забезпечувався багатьма слабкими, але реальними зв'язками. Водночас мережа була достатньо зв'язаною для підтримки циркуляції повідомлень і координації, але без надмірного перевантаження й централізації. У поєднанні з високими значеннями C та CE це свідчить про баланс між зв'язаністю й гнучкістю структури.

Щодо значення *Reply Latency* (4), то медіана затримки між твітом і відповіддю становила 124 с, тобто мережа функціонувала як швидкий комунікаційний механізм, спроможний оперативно реагувати на новини, заклики та події в офлайн-середовищі. Така медіанна затримка між твітом і першою відповіддю свідчить про надзвичайно високий ступінь уключеності аудиторії, що характерно для мереж із високим ступенем залучення й довіри між учасниками.

Частка координаційних закликів (понад 60 % повідомлень, $CE = 4$) свідчить про активну функцію мережі як інструменту мобілізації та координації, що підтверджує наявність сталих стратегій колективної дії: заклики приєднатися, підтримати, поширити були не спорадичними, а частиною звичного риторичного репертуару. Повідомлення містили інструкції, пункти збору, рекомендації щодо безпеки, а також заклики до участі в маршах («*Join us this Sunday*», «*Share this map*», «*Bring helmet*»). Такі умови є сприятливими для ефективного розгортання протестної дії й утримання її ритму.

Незважаючи на наявність яскраво виражених інфлюенсерів, більшість контенту створювалася ширшим колом учасників. 10 % найактивніших акаунтів генерували 41 % повідомлень, що означає помірну централізацію ($PI = 3$) й відповідає характеру горизонтальної мережі з ядром і розвиненою периферією – типовий патерн для протестних хвиль, котрі поєднують спонтанність з елементами сталої активістської діяльності.

Профіль кейса вказує на потужну, самоорганізовану комунікаційну систему, яка швидко реагувала на події, гнучко адаптувала фокус і мала достатню структурну складність, щоби підтримувати мобілізацію без централізованого контролю. Це дало змогу протестному руху залишатись активним протягом кількох місяців, навіть попри жорсткі обмеження й цілеспрямовану дезінформаційну кампанію з боку КНР. Кейс віднесено до сценарного типу *Flash–Dense*, із високою інформаційною волатильністю, складною топологією мережі, активною мобілізаційною здатністю та відсутністю жорсткої централізації.

Для такого сценарію властиві високий ступінь динаміки, оперативна адаптація до зовнішніх впливів і стійкість до дезорганізаційних чинників, що притаманно новітнім формам масової політичної активності в глобальному комунікаційному середовищі й типово для швидких, резонансних форм протестного впливу в умовах невизначеності, спроможних трансформуватись у чинник глобального політичного порядку денного. Кейс демонструє, як локалізований конфліктний процес у постколоніальному регіоні набуває транснаціонального звучання, безпосередньо впливає на міждержавні відносини, регіональну стабільність і дискурс прав людини в глобальному вимірі.

Мережа протестної комунікації в Гонконзі є прикладом високоадаптивного, самоорганізованого політичного суб'єкта, який існує як децентралізована, проте здатна до скоординованої дії система, що чинить опір внутрішньому тиску й активно взаємодіє із зовнішніми політичними та медійними структурами – від міжнародних журналістських платформ до правозахисних організацій і урядів демократичних країн.

Дані свідчать про надзвичайно динамічну й масштабну комунікацію навколо гонконгських протестів. Високий рівень семантичної варіативності ($A = 5$), складна координація ($CE = 4$) та численні згадки в глобальних медіа (*BBC*, *Deutsche Welle*, *New York Times* тощо) свідчать про зовнішньополітичну динаміку протесту, який викликав офіційні реакції з боку ЄС, США, міжнародних організацій. Він вплинув на глобальний дискурс прав людини, зокрема щодо свободи зібрань, цифрової приватності та поліцейського насильства, а протестна мобілізація, хоч і виникла як локальна реакція на екстрадиційний законопроект, перетворилася на чинник тиску в міждержавних відносинах (наприклад прийняття в США акту про права людини в Гонконзі, санкції, загострення відносин із Китаєм).

Протестна мережа в Гонконзі постає як мережева система, що виконує політичні функції, не маючи легального статусу політичної організації: комунікує з міжнародними суб'єктами, бере участь у символічній політиці, поширює вплив на глобальні інформаційні потоки. Кейс демонструє, що децентралізовані цифрові спільноти як нові суб'єкти глобальної політики спроможні чинити опір авторитарному тиску зсередини, впливати на зовнішні політичні процеси, використовувати міжнародну інфраструктуру підтримки прав людини й демократичних свобод, що відкриває поле для переосмислення класичних уявлень про політичних акторів у міжнародній системі.

У цьому аспекті також можна говорити про розширення понятійного апарату дослідження глобального розвитку, уключаючи роль мережевих ініціатив, цифрового спротиву й інформаційної автономії в авторитарних і постколоніальних контекстах. Також у кейсі Гонконгу чітко зафіксовано втручання зовнішніх інформаційних акторів (із боку КНР), що дестабілізували інформаційне середовище й упливали на сприйняття

протестів, тобто інформаційно-комунікаційний вимір сучасних протестів набуває стратегічного значення для аналізу міжнародної безпеки та політичної стабільності.

Білорусь–2020. Цифрова мобілізація протесту в Telegram

Під час подій, що розгорнулися в Білорусі в серпні 2020 р., центральну координаційну роль у відіграв месенджер *Telegram*, який в умовах блокування більшості незалежних медіа й соціальних мереж фактично замінив інформаційно-комунікаційну інфраструктуру опозиції. Провідний канал *@nexta_live* був джерелом інформації та диспетчерським центром координації дій, формуючи мережу із сотень локальних чатів у містах і районах країни.

Кейс Білорусі опрацьовано на основі агрегованих даних за піковий місяць – серпень 2020 р. [707; 1000], а також контент-оглядів [122; 378; 1124; 1134; 1159] (додаток Е). На основі отриманих даних обчислено базові метрики, проведено мережевий аналіз графів пересилань і відповідей, а також оцінку структури участі в контентогенерації та сформовано нормалізований вектор індикаторів: $\langle V=5, U=4, C=5, A=4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=5 \rangle$.

Протест супроводжувався інформаційним вибухом – у середньому понад 80 тис. повідомлень на добу (у 7–8 разів більше за попередні місяці) ($V = 5$); частка контенту з ознаками невизначеності сягала 18,4 %, що свідчить про інформаційну напругу та потребу у верифікації ($U = 4$); зафіксовано понад 350 тис. унікальних авторів, що створює надскладну горизонтальну структуру ($C = 5$); одночасно циркулювали принаймні три конкурентні фрейми – демократичний, прорежимний і дезінформаційний ($A = 4$); середній ступінь мережі пересилань та відповідей становив близько 4,6 взаємодій на автора ($CD = 4$); час між повідомленням і відповіддю в середньому не перевищував 6 хвилин, що засвідчує порівняно швидку реакцію системи ($RL = 4$); близько 19 % усіх повідомлень мали характер *call-to-action*, зокрема на марш, страйк чи спротив ($CE = 4$); топ-10 % авторів створювали ≈ 70 % контенту, хоча периферія теж демонструвала високу активність ($Pi = 5$).

Кейс класифікується як *Flash-Swarm / Central-Dispatcher*, тобто протест мав риси надшвидкого спонтанного інформаційного вибуху, але при цьому зберігав ознаки централізованого управління (насамперед через канал @nexta_live).

Отже, кейс Білорусі демонструє гібридну мережеву мобілізацію, яка поєднує горизонтальну динаміку й саморегуляцію із жорстким ядром координації, ефективну в умовах інформаційного тиску, часткової інтернет-блокади та відсутності альтернативних медіаканалів. Це показовий приклад цифрового «спалахового рою» з централізованим ядром, що засвідчує ефективність гібридної моделі цифрової мобілізації, де VUCA-параметри утворюють адаптивну, але вразливу до централізованого втручання систему.

«StopTheSteal». Гіпермасова дезінформаційна мобілізація в умовах VUCA-середовища

Масштабна хвиля протестної активності після президентських виборів у США у 2020 р., що отримала назву «*StopTheSteal*», є одним із найбільш репрезентативних прикладів дезінформаційної мобілізації в умовах складного, турбулентного й сповненого суперечливих смислів VUCA-середовища. Особливістю цієї мобілізації було поєднання вибухової динаміки цифрової комунікації, високої фрагментованості джерел інформації та багатоканальної взаємодії за участі *Twitter*, *Facebook*, *Reddit*, *Parler*, *YouTube* й інших платформ, що породило тисячі взаємопов'язаних потоків, із централізованими інформаційними «вузлами» – акаунтами лідерів думок і численними децентралізованими ініціативами окремих користувачів.

Пікова фаза тривала з 4 по 7 листопада 2020 р. (добова кількість твітів із темою виборчого шахрайства досягала понад 3 млн). У межах цієї хвилі виявлено понад 33 млн повідомлень, які безпосередньо чи опосередковано підтримували або обговорювали твердження про фальсифікації. Переважали наративи діагностичного типу («нас обдурили», «нас позбавили права голосу») та мобілізаційні фрейми («боріться», «відвойовуйте», «повертайте Америку»), були масово представлені візуальні матеріали – скріншоти, меми, змонтовані у вигляді зображень цитати, що

поширювались із високою швидкістю. 50 % топових зображень ставали вірусними протягом перших 3 годин із моменту публікації.

У цьому кейсі застосовано вторинний підхід: усі показники восьмикомпонентної моделі отримано на основі даних з уже опублікованих агрегованих статистик і технічних звітів. Використано джерела: [104; 184; 240; 295; 403; 579; 773; 821] (додаток Ж).

Мережевий аналіз свідчить про комбіновану структуру – високу централізацію (близько 200 акаунтів із верифікацією зосередили найбільший обсяг ретвіт-активності) в поєднанні з активною периферією. Участь в обговореннях брали як провідні акаунти, так і тисячі менш відомих користувачів, що підсилювали ефект горизонтальної самоорганізації.

Координаційна щільність виявилася високою: майже п'ята частина повідомлень містила чіткі заклики до дії – «*march*», «*show up*», «*fight back*». При цьому понад 40 % контенту дублювалося в інших мережах, що свідчить про спроможність учасників до швидкої адаптації й відновлення каналів поширення, попри блокування акаунтів і видалення вмісту.

Інформаційну невизначеність підсилено розривом між офіційними повідомленнями державних установ, незалежними журналістськими оцінками та твердженнями активістів, які послуговувалися поняттями «не підтверджено», «шахрайство», «викривлення», формуючи поле когнітивної невизначеності, що мало серйозні наслідки для суспільного сприйняття легітимності інституцій.

Цифровий протест «*StopTheSteal*» демонструє високу волатильність, складну структуру комунікації, багатофреймовість і мобілізаційну ефективність: $\langle V=5, U=4, C=4, A=5; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=4 \rangle$.

Кейс віднесено до сценарію гіпермасової мобілізації з дезінформаційним ядром «*Hyper-Flash / High Ambiguity*», де основною рушійною силою є емоційно насичений, швидко поширюваний контент, спрямований на делегітимацію державних інституцій і виборчого процесу. Такий протест характерний для інформаційно насиченого та слабо модерованого середовища цифрової демократії, де процеси сенсотворення

дедалі більше визначаються спонтанною колективною активністю, а не інституційним порядком.

Проаналізовані кейси демонструють спільні ознаки протестної динаміки VUCA-характеру: високу волатильність, складну мережеву структуру, домінування фреймової неоднозначності та швидку реактивність. Водночас простежуємо різні рівні централізації, фреймової конкуренції й інституційної взаємодії.

Кластеризація кейсів за профілями VUCA та параметрами мережевої колаборативної комунікації

Після індивідуального аналізу кейсів ми кластеризуємо їх за спільними характеристиками комунікації та ризикового середовища, що дасть змогу виявити повторювані сценарії цифрової мобілізації в умовах VUCA. Початкове групування кейсів за сценарними типами здійснювали із застосуванням експертно-маркованого підходу, заснованого на фіксованих порогових правилах й інтерпретації значень ключових індикаторів, що, по-перше, дає змогу отримати робоче класифікаційне розбиття без необхідності попереднього формування багатовимірного масиву даних і складного машинного навчання а, по-друге – забезпечує спільну мову для різних дослідницьких дисциплін, зокрема тих, які працюють з описовими джерелами й не мають повноцінної цифрової телеметрії (забезпечення міждисциплінарності та транспозиційності класифікаційної моделі). За потреби, у разі формування повного корпусу денних зрізів буде можливо реалізувати машинну кластеризацію за допомогою алгоритму *k-means* із використанням евклідової відстані в стандартизованому восьмивимірному просторі.

У нашому випадку початковою точкою стала нормалізація кожного з восьми індикаторів у межах триступеневої градації: «низький рівень» (1–2 бали), «середній рівень» (3 бали), «високий рівень» (4–5 балів). На наступному етапі визначено основні маркери сценаріїв, які уможливлюють типологізацію протестів за їх комунікаційною конфігурацією. Назви сценаріїв сконструйовано на основі комбінування змістових маркерів, які відображають динамічні й структурні властивості мережі. Динамічні параметри – показники волатильності (*V*), часу реакції (*RL*) та семантичної мінливості

(A), які характеризують швидкість, непередбачуваність і пластичність цифрової взаємодії. Структурні параметри – густота зв’язків (CD), складність мережі (C), ефективність координації (CE) та ступінь централізації участі (Pi), що свідчать про особливості організації, централізації й самоорганізації мережевих структур.

Назви сімейств побудовані як бінарні або тринарні словосполучення, де кожен компонент виконує діагностичну функцію:

- *Flash* – указує на високу волатильність і низький або середній час реакції, що сигналізує про спалахоподібну активність, швидке реагування на зовнішні стимули й потужний мобілізаційний ефект (різкі стрибки кількості повідомлень, масове поширення ключових фреймів за короткий проміжок часу);
- *Sustained* – стабільніший і триваліший режим активності з високою або помірною волатильністю, середнім або високим часом відповіді (сценарії затяжного характеру, із поступовим нарощуванням мережевих зв’язків, високою когерентністю та зростанням органічної участі користувачів);
- *Dense* означає високу густоту зв’язків у мережі або її високу складність, що характерно для комунікацій із тісною взаємодією між учасниками, численними перехресними зв’язками, формуванням квазіорганізаційних структур і підвищеною чутливістю до координаційних сигналів;
- *Swarm* – указує на високу централізацію участі за умов середньої або низької густоти зв’язків із виразним центральним каналом або групою впливу, навколо якого активізуються периферійні агенти (ройові або «диспетчерські» моделі мобілізації);
- *Hyper-Flash* – це сценарій, коли одночасно досягають максимуму показники волатильності й амбівалентності, мережа поводить себе як неконтрольована реактивна система, миттєво реагуючи на будь-який укид, породжуючи численні паралельні фрейми та не здатна утримувати стабільну структуру інтерпретацій;

- *Moderate-Uncertainty / High-Ambiguity* / інші уточнення – це додаткові маркери, які вносять нюанси у визначення сценарію. Наприклад, / *Moderate-Uncertainty* у сценарії *Flash-Dense / Moderate-Uncertainty* означає, що, попри загальну динамічність мережі, її тематична фрагментація залишається обмеженою, що підвищує загальну скоординованість.

Така типізація ґрунтується на комбінації попередньо отриманих кількісних значень індикаторів. Наприклад, кейс протестів у Гонконзі 2019–2020 рр. класифіковано як *Flash-Dense*, оскільки він поєднує високу волатильність, короткий час відгуку й складну, поліцентричну структуру мережі, а кампанія «*StopTheSteal*» класифікована як *Hyper-Flash / High-Ambiguity* у зв'язку з рекордним рівнем волатильності, максимальним семантичним розкидом, значною густотою мережових зв'язків і швидкою реакцією.

У результаті аналізу виокремлено п'ять основних сценарних типів, кожен із яких представлено нижче з описом характеристик та кейсів-репрезентантів (також додаток М).

Flash-Dense. Профіль моделі: $\langle V = 4-5, U = 3-4, C = 4, A = 5; CD = 3, RL = 4, CE = 4, Pi = 3 \rangle$. Типовий сценарій: стрімкий початок мобілізації з високою інтенсивністю інформаційних потоків, у поєднанні з добре структурованою, хоча й децентралізованою мережею учасників, спроможною підтримувати швидке реагування та сталу циркуляцію сигналів координації. Характеризується появою несподіваної хвилі комунікаційної активності на тлі кризового або тригерного епізоду (але, на відміну від сценаріїв типу *Flash-Swarm*, тут інформаційна активність не залишається фрагментарною чи емоційною). Високі показники складності й ефективності координації свідчать про наявність сформованої архітектури горизонтальних зв'язків, що забезпечує як гнучкість реагування, так і певну сталість мережевої структури. Висока амбівалентність демонструє постійне зміщення семантичних акцентів, що дає змогу протестній мережі адаптуватися до змін у зовнішньому інформаційному тлі. Водночас середній рівень щільності зв'язків й участі свідчить про розосереджену, але достатньо згуртовану аудиторію, де циркуляція інформації не залежить від централізованих вузлів, але все ж не є хаотичною.

Кейс-представник – Гонконг 2019–2020. Після перших сутичок у червні 2019 р. протестна мережа розгорнулася практично за кілька днів, не маючи чіткої організаційної структури, але ефективно функціонуючи завдяки гнучкій тактиці. Попри середню густоту зв'язків, мережа зберігала складну конфігурацію й здатність до швидкої координації. Участь була достатньо широкою, із відносно рівномірним розподілом активності, без домінування «інфоцентрів». Комунікація здійснювалася здебільшого через *Twitter* і *Telegram*, де водночас циркулювали численні фрейми – від гасел, спрямованих на міжнародну підтримку, до локальних інструкцій для мітингувальників. Високий рівень *Ambiguity* відображає гнучке перемикання протестної аудиторії між наративами залежно від фази конфлікту, цільової аудиторії та зовнішніх умов.

Сценарії типу *Flash-Dense* демонструють здатність до високої адаптивності в умовах VUCA-середовища, поєднуючи мобільність початкового спалаху з функціональною складністю мережі, що дає змогу підтримувати тривалу присутність у цифровому просторі без втрати гнучкості або ефективності. Такі мережі менш уразливі до атак через окремі вузли, спроможні самостійно переформатовуватися й адаптувати свій меседж до нових обставин, що робить їх потенційно ефективними гравцями в міжнародному інформаційному середовищі.

Flash-Dense / Moderate-Uncertainty. Профіль моделі: $\langle V = 5, U = 3, C = 5, A = 4; CD = 4, RL = 5, CE = 4, Pi = 4 \rangle$. Типовий сценарій: стрімкий початок протестної мобілізації з добре структурованою комунікаційною мережею, що підтримує координацію дій, водночас знижуючи рівень інформаційної ентропії завдяки присутності кількох стабільних, об'єднавчих наративів. Характерний динамічний запуск комунікаційної активності – як реакція на несподіваний або системний тригер – і спроможність підтримувати інформаційний порядок та тематичну цілісність. Рівень невизначеності помірний, що свідчить про структурованість інформаційного простору протесту, яка досягається завдяки чіткому позначенню основних вимог або ціннісного ядра, довкола котрого формується ширша підтримка.

Високий рівень складності мережі в поєднанні з підвищеною густотою зв'язків свідчить про сильну інтеграцію активних учасників, готових до підтримки й

ретрансляції координаційних сигналів. Інтервал реакції короткий, що вказує на рівновагу між обговоренням та мобілізацією. Участь сконцентрована навколо обмеженого, але не монополізованого ядра.

Кейс-представник – Євромайдан 2013–2014. Протестна мобілізація, що почалася з мирних акцій, набула стрімкого розгортання після силового розгону студентів у ніч на 30 листопада. Протягом кількох днів інформаційна мережа значно зросла, а цифрові платформи стали основним інструментом самоорганізації. Водночас тематичне ядро залишалося чітким: асоціація з ЄС, право на гідність, опір авторитаризму, що обмежувало рівень ентропії, даючи змогу аудиторії швидко узгоджувати дії. Систематичне використання соціальних соцмереж і незалежних медіа забезпечило координацію великої кількості акторів без централізованої структури. Рівень P_i свідчить про концентрацію навколо «інфраструктурних» облікових записів (волонтери, модератори, сторінки організацій). Мережева густота та складність залишалися високими, попри періоди відносного згасання протестної активності.

Сценарії цього типу вказують на особливий баланс між динамічною ескалацією й структурованістю цифрової спільноти, вони спроможні ефективно поєднувати емоційно заряджену мобілізацію з логікою довготривалої політичної кампанії. Сталість тематичних фреймів сприяє зниженню ризику внутрішнього розпаду мережі та полегшує взаємодію із зовнішніми акторами – від медіа до міжнародних організацій. Така модель комунікації найбільш стійка до маніпуляцій і водночас сприйнятлива до інституційного оформлення в разі досягнення цілей протесту.

Flash-Swarm / Central-Dispatcher. Профіль моделі: $\langle V = 5, U = 4, C = 4-5, A = 4; CD = 3-4, RL = 4, CE = 4-5, P_i = 5 \rangle$. Типовий сценарій: стрімке й масове включення великої кількості користувачів у комунікаційний процес із короткими циклами реакції, фрагментованою мережею й сильною залежністю від координаційного ядра – одного або кількох центральних диспетчерів. Аудиторія раптово мобілізується, комунікація нарощує обсяги в геометричній прогресії, а емоційна напруга підтримується на високому рівні завдяки системним закликам до дії. Мережа взаємодій у таких випадках зазвичай характеризується помірною або досить високою щільністю та порівняно

високою складністю, однак центральне місце в ній посідають один або кілька акторів, які виконують функцію диспетчерів – каналів, спроможних транслювати координаційні імпульси широкій аудиторії.

Інтервал реакції спільноти порівняно низький, що свідчить про її високу чутливість до імпульсів. Показник координаційної ефективності високий, значна частина контенту стосується не стільки обміну думками чи новинами, скільки прямих указівок, як діяти, що поєднується з високим рівнем участі невеликої групи лідерів, які формують основний інформаційний потік.

Кейс-представник – Білорусь 2020, де протестна мобілізація відбулася за лічені дні, а Telegram-канал *NEXTA* виступив головним «диспетчером» координаційного процесу, централізовано формуючи повідомлення, маршрути мітингів, інструкції з безпеки, тактичні поради тощо. Тематика була досить стабільною, а провідні фрейми залишалися незмінними протягом тривалого часу, що дало змогу аудиторії уникнути втрати орієнтації навіть після хвиль репресій. Проте структура взаємодій була менш складною, ніж у Євромайдані або Гонконгу, що свідчить про менший ступінь горизонтальної самоорганізації, хоча мережа демонструвала спроможність швидко адаптуватися до блокувань і змін технічного середовища.

Сценарії цього типу характеризуються винятково високою мобілізаційною ефективністю, але залежать від стабільності й довіри до координаційного ядра. Вони дієві в умовах кризового сплеску, однак мають обмежену життєздатність без переформатування мережі, вразливі до дезорганізації у випадку втрати основного джерела координації. У глобальному вимірі такі кейси привертають увагу через потужність візуального й символічного ефектів протесту, навіть якщо він не має сталої організаційної інфраструктури.

Sustained-Dense. Профіль моделі: $\langle V=4, U=4, C=5, A=3-4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=4-5 \rangle$. Типовий сценарій: тривала протестна або інформаційна активність із високою щільністю зв'язків, добре інтегрованою мережею та середнім рівнем семантичної варіативності, що забезпечує гнучкість, але не призводить до фрагментації. Це результат глибокого накопичення соціального напруження й поступового

розгортання протестного потенціалу. Волатильність нижча у порівнянні з надшвидкими мобілізаціями, однак підтримується на стабільно високому рівні протягом кількох тижнів або місяців. Високий рівень мережевої складності свідчить про поліцентричну структуру взаємодій, що забезпечує гнучкість і самозбереження протестного руху навіть в умовах тиску чи репресій.

Семантична амбівалентність надає протесту адаптивності: зміст меседжів змінюється у відповідь на розвиток подій, але зберігає рамки основного порядку денного. Комунікаційна густота вказує на добре злагоджену спільноту учасників, які підтримують сталі канали зв'язку. Час реакції короткий, хоча й не миттєвий, що свідчить про активне, але не хаотичне середовище. Координаційна ефективність також висока, значна частка повідомлень спрямована на мобілізацію, тактичні дії та підтримку внутрішньої дисципліни.

Кейс-представник – Єгипет 2011/12. Протестний рух, ініційований через хештеги #Jan25 та #Egypt, розпочався як демонстрація солідарності з Тунісом, але вже за кілька днів охопив більшість великих міст країни. Цифрова інфраструктура протесту швидко пристосувалася до умов блокування мереж та інтернету: організаційні поради, точки збору, координація волонтерів і гуманітарної допомоги поширювалися через мобільні мережі, *Bluetooth* та навіть друковані листівки. Учасники тримали сталий тиск в інформаційному просторі, поступово зміщуючи фокус протесту з гасел про зміну уряду на вимогу негайної відставки Хосні Мубарака. Попри високу структурну складність мережі та гнучкість тем, комунікація орієнтувалася на реалістичні цілі з чітким фокусом і виваженим темпом. Показник *Pi* свідчить про участь багатьох користувачів без надмірної концентрації уваги на окремих лідерах або впливових облікових записах.

Близьким до цього сценарного сімейства є приклад непротестної мобілізації *Wikipedia-UA 2022* (див. п. 4.1), коли після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. вікітовариство активізувало зусилля з оновлення й створення релевантного, достовірного контенту про війну. Мережа учасників демонструвала сталу активність без вибухового сплеску, із постійною участю як досвідчених, так і нових редакторів. Попри велику кількість нових фактів, структура контенту давала змогу

зберігати логіку подачі, що привело до помірної семантичної гнучкості й середнього рівня невизначеності, але водночас до високої надійності мережевої взаємодії. Порівняно висока ефективність координації свідчить про значну частку обговорень та інструкцій, спрямованих на покращення якості й узгодженості матеріалів.

На відміну від протестних рухів, ця мережа не мобілізувалась у публічному просторі, а діяла як цифрова інфраструктура колективної стійкості, з чіткими внутрішніми правилами, горизонтальною відповідальністю і помірною централізацією. Висока щільність і складність забезпечили внутрішню узгодженість та стійкість до зовнішнього втручання.

Сценарії типу *Sustained–Dense* найстійкіші в довгостроковій перспективі, вони не втрачають динаміки й координаційного потенціалу. Це приклад самоорганізованої, але структурно впорядкованої комунікації, що ефективно відповідає на виклики інформаційного середовища послідовною когнітивною адаптацією, що в сучасних глобальних процесах забезпечує побудову інформаційної довіри.

Hyper-Flash / High-Ambiguity. Профіль моделі: $\langle V = 5, U = 4, C = 3-4, A = 5; CD = 4, RL = 4-5, CE = 4, Pi = 4 \rangle$. Типовий сценарій – надшвидкий сплеск комунікаційної активності із гіперволатильною структурою, високим рівнем фреймової конкуренції та майже миттєвим поширенням сигналів у перенасиченому інформаційному середовищі. Це прояв «інформаційного вибуху», де велика кількість повідомлень з'являється за короткий час, а комунікація зростає неконтрольовано, підживлювана як органічною мобілізацією, так і автоматизованими системами поширення. Волатильність досягає максимуму з різкими піками активності на тлі нестабільної базової частоти. Висока амбівалентність указує на надзвичайну семантичну фрагментацію з відсутністю домінуючих тем або меседжів. Реакція аудиторії швидка, а густота зв'язків вища, порівняно з більшістю природних протестних мереж, що пояснюється кількістю залучених і наявністю штучно створених узасмодій, зокрема ретвітів із ботакаунтів та координованих груп. Показник невизначеності вказує на високу ентропію, що типово для потоків, де сотні паралельних історій циркулюють без внутрішньої узгодженості.

Кейс-представник – «*StopTheSteal*» 2020/21, коли після президентських виборів у США 2020 р. різні сегменти суспільства об'єдналися навколо тези про фальсифікацію результатів. Аналіз Twitter-потоків, платформ *Parler* і *YouTube* свідчить про нетипову взаємодію між офіційними акаунтами, анонімними користувачами й автоматизованими обліковими записами, які формували мозаїку фреймів – від міфів про таємні сервери в Німеччині до хештегів про «громадянську війну». *Participation Index* засвідчує відносно сильну концентрацію активності навколо окремих центральних облікових записів, зокрема медійних фігур і груп, які координували розгортання меседжів, що в поєднанні з високим *CE* вказує на спроможність кампанії до організації дій, навіть якщо вони не підкріплені єдиною програмою.

Такі сценарії найбільш потенційно деструктивні в глобальному політичному контексті, оскільки виникають зненацька, використовують максимальний потенціал платформ для мобілізації та спроможні швидко порушити політичну стабільність. Семантична невизначеність дає змогу втягнути до участі аудиторію з різними (часто несумісними) мотиваціями, створюючи враження масової легітимності, що робить такі події потенційним інструментом для інформаційно-психологічних операцій і дезінформаційних кампаній на межі внутрішньої та зовнішньої політики.

Побудова сценарної типології на основі векторів $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, що описують особливості VUCA-середовища та параметри колаборативної комунікації, дала змогу здійснити кластеризацію протестних і мобілізаційних епізодів. Виявлено п'ять стабільних груп, які репрезентують різні типи колективної дії. Кейс Wikipedia-UA не входить до протестних сценаріїв, але утворює додаткову референтну конфігурацію, що дає підставу говорити про наявність структурно відмінних сценаріїв.

Для перевірки універсальності класифікації застосуємо її до описаних у цьому дослідженні історичних подій (п. 3.2), які не належали до корпусу кластеризації (оцінки якісні). Реформація Лютера (1517–1546), імовірно, відтворює структуру *Sustained–Dense* за характеристиками низької волатильності (тривалий процес) та густоти мережі (листування, друковані послання); Весна народів 1848 р. – приклад *Flash-Swarm* із децентралізованими, швидко активованими структурами, фрагментованим тематичним

простором і швидким згасанням; Велика французька революція відповідає *Flash-Dense* (висока волатильність, централізація дискурсу, етапність фреймів); студентські рухи 1968 р., повстання в Чіапасі 1994 р., Тяньаньмень–1989 – приклади або *Flash-Swarm*, або *Hyper-Flash*, залежно від питомої ролі інформаційних каналів. Ці приклади підтверджують стабільність й універсальність виявлених сценаріїв. Попри те, що оцінки здійснено якісно, вони слугують гіпотетичним порівнянням у рамках концептуальної типології.

Окремий інтерес становить застосування кластерної структури до явищ, не пов'язаних із протестом. Якісний або гібридний аналіз цифрової динаміки поширення євроінтеграційних меседжів, офіційних заяв, документів, реакцій на кризи (розділ 4) засвідчив: вектор $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ підтверджує релевантність типології і для стабільних інституційних моделей, що додатково верифікує обраний підхід.

На основі проведеної кластеризації виокремлено п'ять сценарних моделей, кожна з яких має власний профіль показників VUCA й мережевої динаміки та засвідчує стабільність під час застосування до історичних і сучасних протестних та інституційних кейсів, що підтверджує аналітичну цінність моделі й потенціал до прогнозування. Ця типологія може бути застосована для моніторингу цифрових кампаній, верифікації ризиків у політичних кризах і дослідження структурної стійкості цифрових спільнот.

Міжнародний вимір протестної колаборативної комунікації

Дослідимо ступінь інтернаціоналізації та міжнародного впливу подій, описаних у пп. 3.2 – 3.3. Із цією метою до кожного кейса додано два якісні індикатори макрорівня (див. п. 1.2): *IPR (International Policy Reaction)*, що рангує офіційні кроки зовнішніх акторів (рівень 0–4; модальність *C* – коерсивна або *P* – позитивна); *GAI (Geopolitical Actor Involvement)*, що фіксує глибину та форму стратегічного залучення провідних держав (рівень 0–5 з уточненням акторів).

Єгипет. Міжнародний резонанс ($IPR = \langle 3, C \rangle$). Із боку ЄС зафіксовано правову реакцію обов'язкового характеру: резолюція P7_TA(2011)0064 [454], із вимогою переглянути співпрацю з Каїром і призупинити експорт озброєнь; санкційний режим проти осіб, відповідальних за привласнення держкоштів [335] і Рішення Ради

2011/172/CFSP [330]. Комбінація резолюції та юридично зобов'язальних економічних обмежень відповідає рівню 3 (*Binding*) із коерсивною модальністю.

Після зміни влади США заморозили постачання «престижних» систем озброєнь та призупинили частину військової допомоги, посилаючись на необхідність демократичних реформ; водночас Саудівська Аравія й ОАЕ надали понад 5 млрд USD екстреної фінансової підтримки для стабілізації нового режиму [835]. Масштаб економічного важеля (багатомільярдні кредити та обмеження FMS-пакета) класифіковано як *Level 3 – Economic Leverage* ($GAI = 3$ (US, GCC)).

Висока волатильність і невизначеність середовища в поєднанні з густою, швидко самоорганізованою мережею активістів трансформували внутрішній соціально-політичний стрес у подію системного масштабу. Нестабільність інституціоналізувалась у санкційний режим ЄС, тоді як *GAI* демонструє активне економічне «перетягування канату» провідних зовнішніх акторів. Отже, єгипетський кейс ілюструє, як колаборативна комунікація в умовах VUCA каталізує нестабільність, що виходить за національні межі й переформатовує баланс сил у регіоні.

Євромайдан і Революція гідності. Після розстрілів на Майдані та втечі президента Януковича Європейський Союз запровадив обов'язкові санкції: Регламент № 208/2014 [332] і Рішення Ради 2014/119/CFSP від 5 березня 2014 р. заморозили активи українських посадовців, відповідальних за зловживання бюджетом і насильство проти протестувальників. У США підписано Executive Order 13660, що заблокував майно осіб, причетних до підриву українського суверенітету [1059]. Сукупність юридично зобов'язальних економічних обмежень на рівні ЄС та США відповідає рівню міжнародного резонансу IPR $\langle 3, C \rangle$.

Незабаром після зміни влади Росія розпочала операцію із «зеленими чоловічками» та анексувала Крим, тобто здійснила пряме військове втручання й зміну кордонів. У відповідь США та ЄС розгорнули багатоступеневі санкційні режими, а НАТО посилила патрулювання східного флангу [1155]. Отже, одночасно присутні пряма сила (RU) та економічно-дипломатичний важіль (US, EU), $GAI = 5$ (RU, US, EU).

Висока волатильність і неоднозначність перспектив наклалися на щільну самоорганізовану мережу протесту та швидку політизацію онлайн-комунікації. Комбінований ефект VUCA-факторів перетворив локальну кризу на системну нестабільність, що інституціоналізувалась у санкційний режим і переросла в боротьбу великих держав за контроль над геополітичним простором. Кейс демонструє, як колаборативні мережі спроможні перенести внутрішній конфлікт у сферу високої геополітики, переформатовуючи структуру безпеки всієї Східної Європи.

Гонконг. Міжнародний резонанс (IPR) = $\langle 3, C \rangle$, оскільки в листопаді 2019 р. Конгрес США запровадив щорічну перевірку автономії Гонконгу й механізм персональних санкцій [1076], у липні 2020 р. анульовано преференційний торговельний режим і відкрито санкційну програму OFAC проти посадовців КНР/САР [464; 1079].

Геополітичне залучення (GAI) = 3 (US, UK), оскільки з боку США запроваджено комплексні санкції й переглянуто експортні ліцензії, з боку Великої Британії відкрито імміграційний маршрут BN(O) Visa Scheme (січень 2021 р.), що надає гонконгцям право проживання та наступного громадянства, тобто масштабний фінансово-гуманітарний пакет [1081].

Середовище протесту демонструвало високу волатильність і неоднозначність, але рух спирався на щільну й стійку горизонтальну мережу із широким використанням Telegram-каналів, форумів *LIHKG* і краудсорсингових карт дій (високі CE , Pi). Комбінація VUCA-факторів конвертувала локальний конфлікт у системну нестабільність, інституціоналізовану через міжнародні правові реакції та підсилену економічним утручанням США й Великої Британії. Тобто колаборативна мережа, діючи в турбулентному середовищі, спроможна ініціювати зміни в глобальній політико-економічній конфігурації, залишаючись при цьому без прямого військового компоненту.

Білорусь. Міжнародний резонанс (IPR) = $\langle 3, C \rangle$. Після сфальсифікованих президентських виборів ЄС ухвалив Виконавче рішення Ради [331], яким запровадив персональні санкції проти посадовців, причетних до насильства й фальсифікацій, Генасамблея ООН підтримала резолюцію A/RES/75/179 [1085], що засудила репресії та

вимагала нових виборів. США посилили тиск запровадженням Виконавчого указу 14038 [465] і розширеною програмою OFAC-санкцій [856].

Геополітичне залучення (GAI) = 3 (RU, EU, US), оскільки Москва надала Мінську екстрений кредит у 1,5 млрд USD і пообіцяла силову підтримку за потреби, тобто застосувала значний економічно-безпековий важіль [1005], а ЄС та США запровадили багаторівневі санкції [334] та комплекс OFAC-обмежень [856], створивши протилежний фінансовий і торговельний тиск.

Спалах волатильності й невизначеності після оголошення результатів виборів наклався на густу горизонтальну мережу з централізованою координацією, яка конвертувала накопичений VUCA-стрес у системну нестабільність, що формалізувалася в санкційний режим та активувала симетричні економічні важелі великих сил. Отже, колаборативна комунікація в репресивному середовищі спроможна «експортувати» нестабільність у міжнародний простір, перетворюючи внутрішню політичну кризу на арену конкуренції геополітичних гравців.

«*StopTheSteal*». Після штурму Капітолію 6 січня 2021 р. Палата представників США 30 червня 2021 р. ухвалила резолюцію 503 [1080], створивши повноцінний парламентський інструмент слідства та слухань, які тривали 2021–2022 рр. Це рішення, хоч і було внутрішнім у країні, де відбувався протест, формалізувало подію в порядку денному державної влади провідного міжнародного актора ($IPR = \langle 2, C \rangle$).

Розвідтовариство США в розсекреченій *Intelligence Community Assessment* [858] установило, що Росія й Іран системно здійснювали інформаційні операції, спрямовані на підриг довіри до результатів виборів і поширення гасел *#StopTheSteal* – класичний різновид проксі-підтримки через кібер / дезінформаційні ресурси, тобто геополітичне залучення (GAI) = 4 (RU, IR).

Поєднання високої неоднозначності результатів виборів та онлайн-екосистеми, де основні канали формували щільну мережу, перетворило локальну дезінформаційну кампанію на фізичний штурм парламенту. Код $IPR \langle 2, C \rangle$ фіксує інституційний вимір нестабільності у вигляді масштабного парламентського розслідування, тоді як $GAI = 4$ (RU, IR) демонструє, що внутрішня колаборативна мережа стала платформою для

зовнішніх інформаційних утручань великих держав. Кейс показує, що навіть у високорозвиненій демократії колаборативна комунікація за наявності VUCA-факторів може швидко перейти до подій, що ставлять під загрозу стабільність національних політичних інститутів і стають майданчиком геополітичного суперництва.

Також реалізовано підсумкову класифікацію кейсів на основі двовимірної матриці (табл. 3.1): сценарій мікрорівня (характер динаміки комунікаційної мережі) та рівень зовнішнього резонансу (*External Resonance*), визначений як середнє (із тяжінням до максимального) значення між *IPR* і *GAI*, нормалізоване в п'ятирівневу шкалу – від *Local* до *Integration*. Це дає змогу стандартизувати зовнішній вплив, навіть якщо він виявляється в різних інституційних формах – від заяв до військової підтримки чи правових рішень. Кожен кейс одержав повну позначку сценарію впливу у форматі [Мікросценарій]–[Рівень], для класифікації подій за логікою їх внутрішнього розвитку й міжнародними наслідками.

Таблиця 3.1

Сценарії впливу VUCA-процесів на міжнародні політичні системи: поєднання мережевої динаміки та рівня зовнішньої реакції

Кейс	Мікро-сценарій	IPR	GAI	External Resonance	Рівень зовнішнього впливу	Сценарій впливу
Єгипет (2011)	<i>Dense</i>	3	3	3	<i>Pressure</i>	<i>Dense–Pressure</i>
Євромайдан (2013–14)	<i>Flash</i>	3	5	4	<i>Clash</i>	<i>Flash-Clash</i>
Гонконг (2019)	<i>Flash</i>	3	3	3	<i>Pressure</i>	<i>Flash-Pressure</i>
Білорусь (2020)	<i>Swarm</i>	3	3	3	<i>Pressure</i>	<i>Swarm-Pressure</i>
StopTheSteal (2020–21)	<i>Hyper-Flash</i>	2	4	3	<i>Pressure</i>	<i>HF-Pressure</i>
Wikipedia-UA (2022–23)	<i>Sustained</i>	2	2	2	<i>Local</i>	<i>Sust–Local</i>

Наприклад, кейс Гонконгу описується як *Flash–Pressure*, що характеризується максимальними значеннями волатильності та амбівалентності й високим рівнем зовнішнього втручання, уключаючи ухвалення спеціальних актів Конгресом США, а кейс Wikipedia-UA описано як *Sustained–Local*, що вказує на стійку, але обмежену в охопленні цифрову самоорганізацію, що не привела до суттєвої міжнародної реакції.

У процесі аналізу окремі кейси засвідчили складні траєкторії або перехід між кількома типами мережевої динаміки (наприклад від *Flash* до *Sustained*). Проте для побудови узагальненої матриці сценаріїв як перетину п'яти мікросценаріїв (*Flash*, *Sustained*, *Dense*, *Swarm*, *Hyper-Flash*) із п'ятьма рівнями зовнішнього впливу складені або гібридні характеристики приведено до одного домінантного сценарію на основі емпіричного переважання або функціонального ефекту. Наприклад, Євромайдан, що мав ознаки як *Flash*, так і *Sustained*, класифіковано як *Flash*, оскільки вирішальні фази його комунікаційної ескалації були короткотривалими й різко амплітудними. Натомість довгострокові процеси євроінтеграції України (2014–2024) мають чітко виражену *Sustained*-динаміку.

Описані сценарії полегшують порівняння й формують основу для типології міжнародної нестабільності, даючи змогу виявити типи колаборативної мережевої динаміки, які найчастіше призводять до санкцій, проксі-дій або, навпаки – конструктивної інтеграції, що відкриває перспективи для практичних висновків щодо стримування або каналізування подібних процесів у глобальному політичному середовищі.

Кейс Єгипту 2011 р. репрезентує приклад сценарію *Dense–Pressure*. Порівняно високий рівень зовнішньої реакції засвідчує, що протест мав помітний медійний резонанс і був предметом зовнішньополітичної артикуляції. Попри те, що реакція США, ЄС й інших акторів обмежувалася дипломатичними заявами та непрямим тиском, інтенсивність висвітлення, постійна присутність у транснаціональних інформаційних потоках, а також активне обговорення майбутнього авторитаризму на Близькому Сході дають підстави трактувати цей вплив як *Pressure*.

Кейс продемонструє, як динаміка цифрової колаборації в авторитарному контексті здатна спричинити структурні зсуви в міжнародних системах. Події в Єгипті актуалізували проблематику легітимності владних режимів у глобальному порядку, вплинули на зовнішньополітичні наративи великих держав, посилили занепокоєння щодо прозорості інституцій та інформаційного втручання. Проте вони також засвідчили неспроможність міжнародної спільноти оперативно трансформувати спонтанні хвилі демократизації в інституційно стабільні механізми, що призвело до реставрації авторитарного контролю в Єгипті та підтверджує необхідність розробки більш гнучких механізмів зовнішньої підтримки процесів трансформації в посткризових суспільствах.

У практичному аспекті сценарій *Dense-Pressure* ілюструє потенційну дестабілізацію стратегічно важливих регіонів під впливом спонтанної колаборативної комунікації, яка не обмежується державними каналами чи інституціоналізованими акторами та демонструє, що інтенсивні інформаційні мобілізації потребують передбачуваних і скоординованих реакцій на міжнародному рівні. Відповідно, такий тип сценарію може бути інтегрований у системи попередження криз і моделі прогнозування політичної волатильності в глобальному вимірі.

Кейс Євромайдану та Революції гідності класифіковано як сценарій *Flash–Clash*, що відображає поєднання різко амплітудної комунікаційної динаміки та високого рівня зовнішньої реакції. Мережа протестної взаємодії спочатку характеризувалась інтенсивною волатильністю, низьким часом реакції й високою ефективністю координаційних закликів, що відповідає моделі *Flash*. Хоча згодом протест набув ознак тривалого етапу, класифікацію приведено до уніфікованого вигляду відповідно до домінантної фази з найбільшим впливом (грудень–січень), коли мережа функціонувала у високочастотному режимі, мобілізуючи великі маси учасників.

Проте визначальним у цьому випадку є не внутрішня динаміка події, а її міжнародний резонанс, який досяг значення 4, що відображає інтенсивне медійне висвітлення, дипломатичні заяви, а також інституціоналізовані наслідки на рівні міжнародної політики. Крім того, після завершення протестної фази зовнішня реакція не зупинилась, а перетворилася на довготривалу політику підтримки – через асоціацію з ЄС, допомогу в реформуванні сектору безпеки, гуманітарну допомогу, гранти й розвиток антикорупційних механізмів.

Цей сценарій є прикладом структурного зсуву в міжнародній політиці, що відбувається внаслідок потужного мережевого протесту й демонструє, що колаборативна комунікація в VUCA-середовищі може активувати механізми геополітичного переорієнтування та спричинити перебудову зовнішньої політики цілого регіону. Наслідком протестів став також запуск глибокого процесу європейської інтеграції, перегляд стратегій НАТО, формування нових форматів міжнародної взаємодії й поступова трансформація України в суб'єкта регіональної безпеки.

У практичному аспекті сценарій *Flash–Clash* засвідчує можливість перетворення локального протесту в точку входу до нової архітекτονіки міжнародних відносин. Тобто цифрова колаборація в умовах структурного конфлікту може дестабілізувати наявні політичні системи, а потім ініціювати процеси довготривалого переформатування союзів, міжнародних зобов'язань і регіонального балансу сил.

Кейс Гонконгу 2019 р. представлений як сценарій *Flash–Pressure*, що відображає інтенсивну форму цифрової колаборативної мобілізації в умовах високої волатильності та амбівалентності. Характеризується високою реактивністю мережі, швидким поширенням численних паралельних фреймів, відсутністю сталих домінантних інтерпретацій і гіпермобільністю протестної координації. Мережа протесту функціонувала без централізованого ядра, що сприяло одночасному існуванню різних тактичних наративів й адаптивності протесту до репресивних контрзаходів. Водночас високий рівень семантичного конфлікту та відсутність консенсусної рамки зробили протест фрагментованим у внутрішньому сприйнятті, що відповідає визначенню *Flash*.

Показник зовнішнього резонансу (3) фіксує значну увагу до подій із боку міжнародних акторів, що відобразилося в його постійній присутності в глобальному інформаційному просторі. На політичному рівні реакція вийшла за межі декларативного осуду – протест вкоренився в міжнародну політико-правову площину як частина ширшого конфлікту між демократичними країнами й авторитарною КНР, що також підтверджує статус *Pressure* у міжнародному вимірі.

Кейс є репрезентативним прикладом політичної інтернаціоналізації локального конфлікту, ілюструючи, як комунікаційна мережа з горизонтальною координацією спроможна мобілізувати транскордонну увагу, формувати зовнішньополітичний тиск і трансформувати локальний протест у глобальну точку напруги. При цьому протестна динаміка в Гонконгу підкреслює обмеження цифрової колаборації для досягнення стабільних політичних змін за умов непрозорої системи репресій та обмеженого міжнародного впливу на Китай.

Із практичного погляду, сценарій *Flash–Pressure* є сигналом для зовнішньополітичних структур і міжнародних організацій щодо необхідності гнучких механізмів реагування на ескалацію цифрових протестів у зонах стратегічного суперництва й підтверджує, що високий зовнішній резонанс не завжди призводить до зміни політики режиму, але здатен посилити міжнародні конфліктогенні лінії та отримати тривалі геополітичні наслідки.

Кейс протестів у Білорусі 2020 р. представлений як *Swarm–Pressure*, що фіксує специфічну конфігурацію колаборативної мережі з одночасно високою мобілізацією периферійних учасників довкола обмеженого центрального ядра й високим рівнем міжнародного резонансу. Особливістю кейса було поєднання централізованого каналу мобілізації з децентралізованою участю, що сприяло швидкому розгортанню протестів, їх високій масштабності, але водночас і обмеженій спроможності до автономного розвитку за відсутності зовнішнього імпульсу.

Показник зовнішнього резонансу (3) вказує на значний рівень міжнародного впливу. ЄС запровадив санкції проти представників режиму Лукашенка, відкрито справи в міжнародних судах щодо злочинів проти людяності, прийнято резолюції

Європарламенту, НАТО, ОБСЄ та Ради Європи. США виступили з критикою режиму, а Литва, Польща й Чехія ініціювали серію програм підтримки громадянського суспільства Білорусі. Протест набув значного висвітлення в західних медіа, ставши предметом фреймінгу в контексті боротьби за демократичні цінності.

Кейс є прикладом трансформації внутрішньополітичного конфлікту в предмет міжнародної політики з досить активним впливом на зовнішньополітичні пріоритети держав-сусідів. Хоча внутрішня структура протесту не демонструвала повноцінної спроможності до системної трансформації, зовнішній тиск уплинув на позиціонування Білорусі в міжнародних організаціях, посилив ізоляцію режиму та спричинив поступове переорієнтування на РФ як єдиного союзника.

Практичне значення сценарію *Swarm-Pressure* полягає у виявленні ризику для міжнародної безпеки внаслідок технологічно посередкованої мобілізації, яка не має внутрішньої стійкості, але викликає різку реакцію зовнішнього середовища. Такий формат чутливий до проксі-конфліктів, оскільки не дає змоги досягти внутрішнього врегулювання без активної участі зовнішніх акторів. Такі сценарії є сигналом раннього попередження для зовнішньополітичних структур й аналітичних центрів щодо можливого геополітичного загострення.

Кейс «*StopTheSteal*» класифіковано як *Hyper-Flash-Pressure*, у якому мережева динаміка має ознаки централізованої вибухової мобілізації з активним, але не максимальним зовнішнім резонансом (*External Resonance* = 3), що відповідає рівню *Pressure*, який фіксує помітну, але не стратегічно переломну міжнародну реакцію. Події в США стали об'єктом масованого висвітлення в провідних міжнародних медіа та викликали занепокоєння серед союзників і міжнародних організацій. Проте реакція залишилася на рівні заяв та фреймінгу в термінах загроз демократії, без формальних санкцій чи втручання в американську політичну систему. Виступи з попередженнями про небезпеку політизації інституцій не набули інституційного оформлення у вигляді рішень ООН, ОБСЄ чи ЄС. Водночас геополітичні ефекти виявилися досить значними.

Цей кейс демонструє, що колаборативна комунікація, навіть у демократичній системі з усталеними інституціями, може стати інструментом дестабілізації,

поляризації й делегітимації результатів виборів. Він свідчить, що цифрові платформи можуть бути спрямовані для інституціоналізованої атаки на механізми демократичної легітимації, що є загрозою для глобального розвитку демократичних систем.

Із практичного погляду, сценарій *Swarm–Pressure* ілюструє межовий випадок, у якому протестне середовище не трансформується в політичну зміну чи міжнародну кризу, але підриває довіру до політичних інституцій, створюючи прецедент для інших держав, котрі можуть застосувати подібні моделі як засіб внутрішньої політичної маніпуляції або інструмент зовнішнього впливу на демократичні країни. Кейс «*StopTheSteal*» свідчить про потребу розробки нормативно-етичних і технологічних механізмів контролю за масовою дезінформацією в умовах цифрової комунікації як на національному, так і на транснаціональному рівні.

У дослідженні також розглянуто кейси, що демонструють інші (не протестні) типи VUCA-процесів, заснованих на колаборативній комунікації. Це, зокрема, латентна цифрова діяльність української спільноти в межах *Wikipedia-UA* як механізм підтримання інформаційної стійкості під час широкомасштабної дестабілізації (п. 4.1). В умовах підвищеної нестабільності, викликаній війною, викривленням публічної сфери або довготривалими реформами проявляється стратегічна функція горизонтальної участі, яка слугує або стабілізаційним, або інтеграційним чинником.

Кейс *Wikipedia-UA* (2022–2023) ілюструє важливий формат низькоінтенсивної колаборативної активності, класифікований як *Sustained–Local*, коли цифрова комунікаційна мережа функціонує в стійкому, але обмеженому масштабі – без системного резонансу в міжнародному середовищі, але з фіксованими ефектами в межах національного чи культурного простору. Активність користувачів української Вікіпедії в період 2022–2023 рр. була стабільною та послідовною, що дає змогу класифікувати динаміку мережі як *Sustained*: відсутність стрибків волатильності, переважно середній рівень часу відповіді й координації, помірна щільність мережових зв'язків. Учасники підтримували високий рівень когерентності в редагуванні та посиленні на авторитетні джерела.

Рівень зовнішнього впливу в цьому кейсі залишався мінімальним (*External Resonance* = 2), рівень *Local*. Попри те, що дії української спільноти редакторів Вікіпедії отримали окремі згадки в західній пресі й були предметом визнання серед цифрових гуманітаріїв, вони не стали темою політичних заяв, інституційних рішень або стратегічних реакцій держав чи міжнародних організацій.

Кейс Wikipedia-UA показовий, як приклад «мовчазної» колаборації, що не перетворюється на геополітичний чинник, але формує культурну інфраструктурну опору, яка в умовах VUCA-середовища має стратегічну вагу, коли невидима, несинхронізована, але послідовна робота цифрових громад діє як стабілізатор знання, протиставляючи дезінформації форму легітимного, перевіреного наративу. Хоча такі процеси рідко привертають увагу міжнародної політики, саме вони закладають основу для майбутніх форм визнання й інституціоналізації колективної пам'яті.

У прикладному аспекті сценарій *Sustained-Local* підтверджує, що навіть без зовнішньої реакції цифрова комунікація може мати значення для внутрішнього зміцнення ідентичності, збереження культурного суверенітету й нарощування репутаційного капіталу в інформаційній екосистемі. Подібні кейси діють як основи інформаційної стійкості, формуючи латентний ресурс, який активується в інші моменти глобальної турбулентності.

Кейс Wikipedia-UA свідчить, що повільна, «невидима» колаборація в цифровому просторі також є важливою реакцією на VUCA-умови, особливо коли йдеться про інформаційну безпеку та наративний суверенітет. Ця діяльність, хоча й не викликає зовнішньої реакції високого рівня, формує стабілізуючий фундамент для більш масштабних політичних і геополітичних процесів. Колаборативна комунікація у VUCA-середовищі може бути і тригером ескалації, й інструментом адаптації, трансформації та інтеграції, що розширює аналітичний горизонт дослідження політичних проблем міжнародних систем, даючи змогу охопити також конструктивні, системно стабілізаційні сценарії, відкриваючи простір для аналізу повільних, проте стратегічно значущих змін, спричинених цифровою участю та емерджентною координацією в середовищі, що постійно перебуває в стані багатовимірної невизначеності.

Отже, міжнародна реакція на протестні VUCA-сценарії варіюється залежно від типу мережевої динаміки й рівня інституціоналізації комунікації. Сценарії типу *Clash* демонструють високу ймовірність зовнішнього втручання, *Pressure* указує на можливість стабілізації із застосуванням дипломатичного впливу, а *Sustained-Local* – без міжнародного резонансу. Це відкриває перспективу подальших досліджень щодо ролі цифрової колаборації в архітектоніці глобальної безпеки.

Колаборативні реакції мереж на VUCA-фактори

Узагальнимо емпіричні спостереження стосовно реагування колаборативної комунікації соціальних рухів на волатильність, невизначеність, складність і неоднозначність на основі опрацьованих кейсів.

Волатильність як компонент VUCA характеризує швидкі й непередбачувані зміни обставин, що ускладнюють стабільне планування. У контексті колаборативної комунікації протестних рухів вона проявляється в раптових сплесках активності, нестабільності перебігу подій і «вибухових» інформаційних хвилях. Масова мережева взаємодія може як посилювати волатильність, так і бути засобом адаптації до неї.

Волатильність сучасних масових протестів ілюструє протестний рух у Гонконзі 2019–2020 рр., що характеризувався відсутністю чіткої ієрархії та лідерів. Це ускладнювало прогнозування розвитку подій і нейтралізацію протесту традиційними методами. За відсутності центрального керівництва колективні рішення приймали стихійно, через цифрові платформи; ці інструменти використовували для координації дій та обміну інформацією, уникаючи цензури й стеження.

Завдяки швидкому інформаційному обміну, акції протесту могли синхронно спалахувати в різних частинах Гонконгу, охоплюючи водночас понад 20 районів. Події розгорталися нерівномірно, із локальними піками напруженості, що ускладнювало загальне управління кризою. Протести набули вибухового характеру, подекуди переростаючи в акти насильства, вандалізму й підпалів, чого раніше не простежували в політичній культурі Гонконгу [1131].

Відзначають, що одним із чинників цієї несподіваної радикалізації були технологічні можливості координації: цифрові платформи сприяли миттєвій

самоорганізації великих груп, що додавало перебігу протесту «нелінійності». Інформація про дії поліції чи нові вимоги протестувальників розліталася за лічені хвилини, зумовлюючи негайну зміну тактики на вулицях. У результаті VUCA-природа гонконгівського руху проявилася в його непередбачуваності, динамічності та стійкості протягом тривалого часу. Волатильність відіграла двоїсту роль: з одного боку, перманентна мінливість виснажувала сили як протестувальників, так і влади; з іншого – стала запорукою тривалості протесту, адже відсутність статичної структури унеможливила швидку нейтралізацію руху [162].

Іншим прикладом є кейс білоруських протестів 2020 р., що від початку мав ознаки VUCA-середовища: політична нестабільність, невизначеність результатів голосування, надзвичайна складність організації опору в умовах авторитарного контролю та неоднозначність інформаційної картини через цензуру й пропаганду. На тлі недовіри суспільства до офіційних результатів виборів, що масово артикулювалося в соцмережах, виникла можливість мобілізації – розвиток невідконтрольних владі каналів масової комунікації – протягом кількох місяців до кількох найпопулярніших Telegram-каналів приєдналися мільйони підписників.

Цей процес можна інтерпретувати в термінах моделі колаборативного потенціалу (п. 3.1): навколо окремих «вузлів-лідерів» із високою комунікаційною активністю (адміністраторів популярних каналів, які мали початково високий комунікаційний потенціал) стрімко сформувалися осередки підвищеного потенціалу, що «притягнули» до себе велику кількість інших учасників мережі.

Така вірусна комунікація зумовила високу волатильність: події розвивалися хаотично й непередбачувано, оскільки інформаційні імпульси блискавично охоплювали протестну аудиторію. VUCA-характер руху підтримувався тим, що, по-перше, інформація розповсюджувалася надзвичайно швидко, провокуючи миттєві та потужні реакції; по-друге, анонімність і децентралізація *Telegram* створювали невизначеність щодо джерел та достовірності відомостей; по-третє, контроль за інформаційними потоками був утруднений, а класичні методи придушення (арешт лідерів, цензура медіа) втрачали ефективність; по-четверте, інформаційне середовище

набуло високої неоднозначності, коли поряд із незалежними каналами виникли фейкові й проросійські канали, що імітували опозиційні медіа та навмисно поширювали дезінформацію. Особливо сильним було зовнішнє інформаційне втручання з боку російських структур, які допомагали білоруському режиму генерувати прорежимні наративи в Telegram (Федонюк С. [71]).

Як результат, протестний рух, попри початкову масовість, не досяг революційної зміни влади – волатильне інформаційне середовище зіграло роль запобіжника проти консолідації опозиції. Перша фаза після виборів була хаотичною та бурхливою, що утруднило організоване завершення революції на користь протестувальників. Цей кейс свідчить, що колаборативна комунікація у волатильному середовищі забезпечує блискавичну мобілізацію й гнучкість руху, але водночас вразлива до інформаційних впливів, спроможних перенаправити цю мобільність або звести її нанівець.

Отже, волатильність сучасних соціальних рухів тісно пов'язана з мережевою природою комунікації. Головну роль відіграють вузли з високим комунікаційним потенціалом – популярні канали, медіаактивісти, лідери думок, спроможні ініціювати лавиноподібні процеси, різко підвищуючи волатильність системи. Водночас розподілена структура мережі (значна кількість пов'язаних між собою активних учасників, порівняно невелика середня комунікаційна дистанція) підвищує адаптивність руху до непередбачуваних змін.

Здатність до швидкої реорганізації, мобільність й автономність малих груп, підкріплені ефективною комунікацією, дають змогу рухам виживати в турбулентному середовищі. Проте за відсутності гарантій інформаційної безпеки та стратегії протидії дезінформації волатильність може бути використана противником, де хаотичність і швидкоплинність подій полегшують маніпуляції протестним дискурсом.

Невизначеність у VUCA-вимірі відображає брак упевненості в прогнозах й оцінках, незрозумілість ситуації та неповноту інформації для прийняття рішень. В умовах суспільних потрясінь невизначеність може паралізувати дії учасників, але колаборативна комунікація спроможна знижувати її шляхом акумуляції колективного інтелекту (обмін даними, перевірка фактів, множинні оцінки, що в сукупності дає більш

цілісну картину подій) або, навпаки – посилювати, якщо використовується для поширення чуток, конспірології чи навмисно суперечливої інформації.

Розглянемо протилежні за характером кейси, у яких масова комунікація вплинула на невизначеність подій: український Євромайдан 2013–2014 рр., де колективні дії були спрямовані на подолання невизначеності й пошук істини, та американську кампанію «*StopTheSteal*», що, навпаки, стала прикладом навмисного засівання невизначеності та сумнівів у суспільстві.

Євромайдан-2013–2014 (Революція гідності). У перші ж дні протестувальники зіткнулися з інформаційним вакуумом і пропагандою: інституційні медіа применшували масштаби акцій, натомість у мережах ширилися як правдиві повідомлення очевидців, так і різноманітна дезінформація. У цих умовах активісти й громадянські журналісти спільно працювали в мережі над установленням істини та координацією дій за допомогою стримінгового висвітлення протестів. Комунікаційні вузли слугували головним джерелом достовірної інформації в режимі реального часу.

Колективний інтелект Майдану проявився в тому, що тисячі громадян одночасно збирали, перевіряли й поширювали дані про перебіг протесту. Через соціальні мережі координувалися групи взаємодопомоги, волонтери самоорганізовувалися для забезпечення протестувальників усім необхідним. Постійний обмін інформацією зменшував невідомість, мережеві комунікації створювали спільну реальність протестувальників, підвищуючи довіру один до одного й упевненість у правильності дій. Оскільки Майдан на початку не мав єдиного лідера або чіткої програми, консенсус цілей і стратегій вироблявся шляхом постійних горизонтальних обговорень у соцмережах, на форумах, у польових штабах, що можна розглядати як модель колаборативного сенсотворення. У термінах наших показників Майдан характеризувався зменшенням середньої концептуальної дистанції між учасниками – завдяки інтенсивній комунікації, вони зблизили свої позиції, виробили єдиний наратив. Колективний інтелект Майдану, підсилений технологіями, створив із хаосу цілеспрямований рух, а відкритість комунікації стала одним із факторів перемоги революції – мільйони людей бачили єдину правду про злочини режиму й були згуртовані спільною метою.

Зовсім інший сценарій демонструє кампанія «*StopTheSteal*», де колаборативна мережа використовувалася для генерування невизначеності та підриву суспільної довіри. Фактично виникла паралельна інформаційна екосистема, у якій відкинуто звичні критерії достовірності, панували емоційні заклики й теорії змови. Протягом листопада 2020 – січня 2021 Д. Трамп щоденно продукував меседжі, що сіяли сумнів у легітимності виборів [594]. Його онлайн-риторика формувала стійкий наратив про нібито масові фальсифікації, який став каталізатором масових протестних дій. Кейс свідчить, що колективна віра значної частини суспільства в альтернативну картину подій, підтриману мережевою комунікацією, може поставити під загрозу основи демократичного ладу, наслідком чого стали масові заворушення, а кульмінацією була атака на Капітолій, коли натовп, натхненний конспірологічними твердженнями, спробував силою скасувати виборчий результат.

На противагу Майдану, де колективне обговорення сприяло більшому проясненню дійсності, тут відбулося колективне затемнення істини: учасники комунікації в резонансі один з одним переконували себе в тому, чого не було. У мережах виникла своєрідна «камерна луна» – групи однодумців (Facebook-групи, канали в *Telegram*, форуми на *4chan*) ізольовано від альтернативної інформації підтверджували один одному упередження та фейки, що призвело до різкого розриву спільного інформаційного поля американців: прибічники теорії «вкрадених виборів» і її противники фактично існували в різних реальностях. Рівень неоднозначності й плутанини в публічному дискурсі сягнув максимуму: не було єдиного консенсусу навіть щодо базового факту, хто є легітимним президентом. Отже, невизначеність у цьому кейсі не зменшилась унаслідок комунікації, а навпаки – була штучно підсилена.

У координації «*StopTheSteal*» також наявний колаборативний елемент, – прихильники теорії змови обмінювалися «доказами» (фотографії, відео, вирвані з контексту факти), спільно створюючи масив хибного «знання». Деякі учасники брали на себе ролі народних «аналітиків», які нібито викривали схеми фальсифікацій, а їхні «розслідування» поширювалися в соцмережах, тобто виник феномен своєрідного анти-

колективного інтелекту, коли широкі маси координовано помиляються, замість того, щоб координовано осягати істину.

Наслідки кампанії «*StopTheSteal*» виявилися серйозними для політичної стабільності в США. Політика Д. Трампа взагалі характеризувалася «дисфункцією демократії», зокрема через систематичне розмивання ролі експертизи та підрив довіри до інституцій [968], а під час кризи 2020–2021 рр. внутрішнє VUCA-середовище американської демократії проявилось у крайньому ідеологічному розмежуванні громадян, розмитті спільного поля фактів і правди та кризі довіри до колись непорушних інституцій. Мережеві платформи, які могли б слугувати для діалогу й порозуміння, використано для мобілізації протистояння та легітимації альтернативних фактів, а офіційні роз'яснення державних органів тонули в шумі соціальних мереж. Кейс підтверджує, що колаборативна комунікація без належних фільтрів достовірності може перетворитися на рушій дестабілізації.

Порівняння Майдану-2013 і *#StopTheSteal-2020* показує дві сторони впливу масової комунікації на невизначеність, коли мережеве співтовариство стає інструментом прояснення ситуації, або свідомо чи несвідомо дезінформувало саме себе, підвищуючи невизначеність і дезорганізуючи колективний здоровий глузд. Із погляду VUCA, це означає, що одного лише факту колаборативної комунікації недостатньо, аби гарантувати зниження невизначеності – вирішальними є характер та якість цієї комунікації. Показники, які потрібно відстежувати, уключають якість колективного контенту (частка перевірених фактів проти чуток), структуру мережевих зв'язків (чи є містки між різними інформаційними «бульбашками», що зменшують комунікаційну дистанцію) та довіру до інституцій (від якої залежить сприйняття достовірної інформації). Інтеграція таких метрик у VUCA-аналіз для моніторингу неоднозначності наративів і поляризації дискурсу дасть змогу глибше оцінити перспективи перетворення колаборативної комунікації на колективний інтелект або на колективну дезорієнтацію.

Складність у VUCA-вимірі позначає велику кількість взаємопов'язаних факторів, заплутані зв'язки між ними та багатовимірність ситуації, що утруднює розуміння причинно-наслідкових залежностей. Колаборативна комунікація стала відповіддю на

цю складність, оскільки дає змогу розподілити когнітивне навантаження між багатьма учасниками й забезпечити обмін знаннями в масштабі системи. Розглянемо два різні кейси, де складність відіграє провідну роль і проявляється по-різному.

Wikipedia-UA-2022. Повномасштабне російське вторгнення в Україну в лютому 2022 р. спричинило безпрецедентний сплеск інформаційної активності. Українська Вікіпедія в цей час стала однією з важливих платформ агрегування й верифікації інформації. У квітні 2022 р. вона збрала понад 106 млн переглядів – другий найвищий місячний показник за всю історію розділу [910]. Стаття про російське вторгнення менше ніж за півроку набрала рекордні 3 млн переглядів, що свідчить про величезний суспільний запит на структуроване знання. Цей успіх став можливим завдяки самовідданій роботі волонтерської спільноти редакторів. Хоча в перший місяць повномасштабного вторгнення кількість редагувань в уквїкі різко знизилася (на 40 % менше, ніж рік до того), українські волонтери, попри особисті потрясіння, продовжили редагувати з бомбосховищ або тимчасового переміщення, також активно долучилися діаспора та міжнародні партнери – українці за кордоном подвоїли свій унесок, а глобальна вікіспільнота надала допомогу в патрулюванні правок і захисті від вандалізму [910]. Задля швидкого реагування на виклики складності запроваджено інститут «тимчасових адміністраторів», щоб оперативно збільшити коло користувачів із розширеними правами, дозволено глобальним адміністраторам (стюардам) утручатися в локальний розділ, чого зазвичай у вікіспільнотах подібного масштабу не практикують [910]. Ієрархія модерації стала більш розподіленою, аби впоратися з навантаженням. Як результат, попри початковий спад, уже влітку активність редакторів частково відновилася [910], а головне – українська Вікіпедія встояла перед навалюю дезінформації та інформаційного хаосу. Волонтери оперативно створювали й оновлювали статті про нові події (військові операції, міжнародні реакції, санкції тощо), спираючись на авторитетні джерела. Будь-які спроби проросійських агентів уставити пропагандистські тези наштовхувалися на швидку реакцію спільноти й нівелювалися.

Отже, колективна розподілена структура дала змогу ефективно обробити велику складність інформаційного порядку денного війни, завдяки тисячам дрібних

волонтерських унесків утворилася масштабна картина, практично неможлива для охоплення окремою особою або навіть редакцією традиційного медіа. Тобто масова колаборація зменшила ефективну складність ситуації для кінцевого користувача – пересічний читач, зайшовши на Вікіпедію, отримувал уже впорядковану й перевірену інформацію, незважаючи на складні процеси колективного редагування. Рекордні перегляди та стабільна якість статей свідчать, що спільнота діяла результативно. Крім того, середня комунікаційна дистанція між активними редакторами (у сенсі комунікаційних контактів чи спільних проєктів) знизилася завдяки спільній меті, інформація поширювалася швидко й допомога приходила оперативно, що сприяло керованості складності.

Єгипет-2011. Комунікаційна структура єгипетського протесту була складною та розгалуженою, що, утім, стало перевагою руху. Протест розвивався як вільна мережа різномірних груп – від молодіжних рухів і профспілок до звичайних громадян, які долучилися спонтанно. Активісти оперативно публікували твіти про розвиток подій на площі Тахрір, про пересування поліції, про нагальні потреби (медицина, вода й т. ін.), використовуючи хештеги *#Jan25*, *#Egypt* та ін., які миттєво ретранслювалися сотнями інших користувачів, створюючи лавиноподібні інформаційні хвилі. Гіпотетичний граф згадувань/ретвітів мав кілька великих кластерів: ядро активістів, що генерували більшість оригінального контенту; медіа й журналісти, що підхоплювали ці новини та доносили до ширшої аудиторії; міжнародні прихильники й діаспора, які взаємодіяли з хештегами, висловлюючи солідарність і тиснули на свої уряди щодо підтримки протестувальників. Між цими кластерами було багато перехресних зв'язків: журналісти на пряму контактували з активістами через твіти, активісти отримували поради й ресурси від діаспори тощо. Така гетерогенна, але пов'язана структура сприяла ефективній циркуляції інформації по всій мережі. Середня відстань між вузлами графа (у термінах передачі повідомлення) була низькою: важлива новина могла за лічені хвилини досягти широкого загалу, проходячи через небагато «стрибків» ретвітів.

Попри зусилля владного режиму блокувати зв'язок, мережа протестувальників виявилася адаптивною: активісти використали СМС, проксі-сервери, допомогу друзів за

кордоном, тобто в умовах високої складності стійкість забезпечує саме різноманіття та розподіленість зв'язків.

Отже єгипетська протестна комунікація функціонувала як комплексна адаптивна система, що не мала центру, але мала механізми саморегуляції й емерджентного порядку. Декілька впливових акаунтів (високий комунікаційний потенціал) були поєднані між собою множинними комунікаційними каналами через інших користувачів, що стало ознакою зрілої децентралізованої мережі, спроможної виконувати складні завдання колективно. Такі мережі характеризуються високим коефіцієнтом кластеризації (багато трикутних зв'язків, що забезпечують локальну згуртованість) та одночасно короткими шляхами глобально.

Звичайно, успіх протесту зумовлений не лише комунікацією – були й соціально-економічні передумови й дії традиційних опозиційних сил, однак комунікаційний складник став каталізатором: складна, проте гнучка мережа суттєво випередила за ефективністю забюрократизовану владну машину, дезорієнтувавши її.

Отже, і українська Вікіпедія під час війни, і єгипетський Twitter-граф революції свідчать, що високий рівень складності, завдяки мережевій колаборації, можна перетворити з перешкоди на ресурс. Також обидва кейси підтверджують тезу, викладену в розділі 1, про міждисциплінарний підхід: для аналізу таких явищ потрібно поєднувати методи мережевої науки (щоб кількісно оцінити структуру зв'язків, центральність вузлів, щільність графа), інформатики (щоб відстежувати обсяг і швидкість інформаційних потоків, час реакції), а також соціології та політології (щоб інтерпретувати вплив цих комунікаційних параметрів на соціальні результати). У кейсі Вікіпедії спостерігаємо ефективне подолання структурної й когнітивної складності, тоді як у кейсі Єгипту – переважно динамічної та масштабної складності. Тобто різні конфігурації мережевої взаємодії можуть забезпечити адаптацію до різних типів викликів.

Інтегрувавши ці підходи, можемо в межах VUCA-аналізу побудувати чотиривимірну модель складності: 1) структурна складність (кількість акторів і зв'язків); 2) динамічна складність (мінливість зв'язків у часі); 3) когнітивна складність (різноманітність тем та контенту); 4) географічна/масштабна складність (просторовий і

глобальний виміри мережі). Кожен із цих елементів компенсується відповідними рисами колаборативних мереж – модульністю, адаптивністю, колективною експертизою й масштабованістю відповідно. Колаборативна комунікація в такому аспекті є не так об'єктом впливу VUCA-факторів, як засобом керування складністю сучасних процесів шляхом самоорганізації та спільного використання знань.

Неоднозначність у VUCA-контексті означає ситуацію, коли події й факти набувають різних інтерпретацій і немає чіткого розуміння їх значення. У сфері масової комунікації вона виникає внаслідок боротьби конкуруючих наративів, що притаманно гібридним війнам, коли плутанина створюється навмисно для ослаблення противника. Для дослідження цього явища проаналізуємо євроінтеграційний дискурс України останнього десятиліття та суперечливі йому російські наративи, демонструючи, що колаборативні зусилля різних акторів (громадянське суспільство, держави, зовнішні гравці) можуть як зменшувати неоднозначність шляхом роз'яснення й просвіти, так і посилювати її через дезінформацію та пропаганду.

Прагнення України до зближення з Європейським Союзом було однією з центральних тем суспільно-політичного життя, навколо якої розгорталась інформаційна боротьба від часу Євромайдану. Проєвропейськи налаштовані сили – урядові інституції (після 2014 р.), проєвропейські партії, незалежні медіа, експертне середовище та широкі верстви населення формували наратив євроінтеграції як шлях до демократії, економічного розвитку, верховенства права й модернізації. З іншого боку, кремлівська пропаганда та проросійські елементи всередині країни просуvalи альтернативні наративи, намагаючись зробити образ ЄС негативним чи принаймні неоднозначним в очах українців.

Перед кожним важливим кроком на шляху євроінтеграції (підписанням Угоди про асоціацію у 2014, її ратифікацією, отриманням безвізового режиму у 2017, подачею заявки на членство у 2022 р.) російські інформаційні кампанії активізовувалися. Проводилася дезінформаційна кампанія, поширювалися меседжі, що нібито Угода про асоціацію знищить українську промисловість, що євроінтеграція змусить легалізувати «нетрадиційні цінності» або що Європа ніколи не прийме Україну як рівну. Такі

твердження трансливалися через підконтрольні медіа, армії ботів у соцмережах, мережу лояльних експертів і політиків. Водночас проєвропейські комунікатори спростовували такі наративи, наводячи факти й успішні приклади з інших країн Східної Європи.

Отже, в інформаційному просторі відбувався постійний конкурсний діалог меседжів: «ЄС принесе процвітання» та «ЄС принесе руїну», що створювало суттєву неоднозначність для масової аудиторії, особливо перед початком Євромайдану, коли досвіду євроінтеграції ще не було й обидві сторони оперували гіпотетичними сценаріями. Оскільки опитування громадської думки фіксували ледь не паритет розподілу між прихильниками та противниками євроінтеграції, то індекс невизначеності дискурсу в цей період був дуже високим, а інформаційна картина була суперечливою. Колаборативна комунікація проєвропейських сил полягала в заходах просвіти населення за допомогою публічних форумів, роз'яснення положень Угоди про асоціацію, кампаній на підтримку євроінтеграції (#UkraineEU тощо). Поступово, завдяки цим зусиллям, і реальним крокам (початок дії безвізу, перші успіхи реформ), неоднозначність почала зменшуватися: більшість українців усвідомили переваги європейського курсу, що засвідчили соціопитування після 2017 р. (підтримка ЄС стала стабільно значною [42]).

Однак російська дезінформація не полишала спроб повернути двозначність у дискурс, Кремль перейшов до більш витончених наративів: про «зовнішнє управління» Україною з боку Заходу, нібито втрату національної ідентичності в разі інтеграції, «втому Європи від України» тощо. Ці наративи утримували певний сегмент аудиторії в стані сумніву, особливо на півдні й сході країни, де вплив російських медіа був сильнішим.

Для протидії російським наративам залучалися державні та громадські інструменти, у тому числі – колаборативні ініціативи. У ЄС 2015 р. створено спеціальну групу *East StratCom Task Force*, яка моніорила й спростовувала дезінформацію про Євросоюз на пострадянському просторі. Платформа *EUvsDisinfo* за участі волонтерів та аналітиків збирала кейси фейків, публікувала їх розбори українською й іншими мовами. Українські активісти заснували проєкти *StopFake*, *VoxCheck* та ін., котрі колективними

зусиллями журналістів і небайдужих громадян перевіряли заяви політиків, викривали проросійські маніпуляції.

У соціальних мережах формувалися спільноти, що «патрулювали» інформаційний простір та швидко давали спростування з фактами й розповсюджували їх, випереджаючи пропаганду. Такі координаційні дії значно підвищували прозорість дискурсу й рівень невизначеності поступово знижувався. Як результат, на початку 2022 р., напередодні повномасштабного вторгнення, більшість українського суспільства вже не мала ілюзій щодо тез типу «Росія нас захищає від ЄС» – такі наративи маргіналізувалися [911].

Натомість російська сторона перейшла до глобального рівня неоднозначності, намагаючись заплутати вже західну аудиторію щодо причин війни (заяви про «загниваючий Захід», «виправдану денацифікацію» тощо), задіявши колаборативні комунікації – мережі проросійських тролів та медіа. Однак західні демократії, засвоївши уроки втручання РФ у вибори, *Brexit* тощо, розгорнули колективні зусилля для зниження неоднозначності, почали відкрито ділитися розвідданими, спростовуючи вигадки, соціальні платформи обмежили російські державні акаунти, незалежні медіа й фактчекери активно пояснювали контекст [899; 1021]. Отже, неоднозначності в оцінці війни було менше, ніж того сподівався Кремль; наратив про «провокацію НАТО» чи «визвольну місію» РФ не здобув значного поширення у світі – більшість країн засудили агресію.

Оскільки неоднозначність – це надлишок взаємосуперечної інформації, то для її зменшення важливо встановлювати зв'язки між розрізненими інформаційними твердженнями, що означає діалог між різними групами населення, між експертами та масовою аудиторією, урядами й громадянами. Із такого погляду, колаборативна комунікація проявляється як модель спільного сенсотворення, наприклад проведення публічних громадських обговорень курсу на ЄС за участі різних сторін із залученням громадських організацій до розробки реформ, що підвищує прозорість і зрозумілість процесів. Колаборативні зусилля спроможні поступово знизити неоднозначність

шляхом поширення перевіреної інформації, спростування міфів та залучення громадян, що потребує скоординованої роботи багатьох акторів.

Із наукового погляду, інтегрування показника *Ambiguity* в VUCA-аналіз дає змогу відстежувати, наскільки прозорим або заплутаним є інформаційне середовище навколо певного питання. Його поєднання з іншими запропонованими індикаторами дає змогу побачити наявність центрів впливу, що нав'язують хибний наратив, розривів між групами, які сприймають різні версії правди (високий *CD* між аудиторіями), швидкість реагування спільноти на фейки (*RL* для спростувань) й ефективність співпраці різних суб'єктів для відновлення спільного розуміння (*CE* колаборації фактчекерів, журналістів, органів влади).

Отже, аналіз чотирьох компонентів VUCA в контексті колаборативної комунікації засвідчує, що мережі протестувальників і громадських ініціатив спроможні трансформувати загрози в ресурси. Волатильність та невизначеність долаються швидкістю реакції й колективним сенсотворенням, складність – шляхом розподілу навантаження та децентралізованої координації, неоднозначність – через спільну роботу над перевіркою фактів і формуванням консенсусу.

Еволюція мережевої структури сучасних протестів і перспективи

Розглянемо еволюцію структур протестної комунікації в контексті VUCA-світу як відповідь на зміну інформаційного середовища та політичних умов й окреслимо перспективні напрями розвитку технологій впливу на мобілізаційні процеси.

Із розвитком ІКТ протестна соціальна комунікація пройшла низку трансформацій: 1) децентралізована комунікація на основі сайтів «класичних» соціальних мереж (ССМ-комунікація); 2) конвергентна комунікація, що поєднує соціальні мережі з традиційними медіа; 3) комунікація через комутовані публічні канали, зокрема месенджер *Telegram*.

Перший етап пов'язаний із масовими протестами Арабської весни й першим масштабним використанням соціальних мереж у поєднанні з мобільним інтернетом, що мало вагомі політичні наслідки. Протестна активність активізувалася в той момент, коли ці технології стали масово доступними. Поява нових каналів комунікації та їх

адаптація (зокрема упровадження арабської мови в інтерфейс *Facebook* у 2009 р.) відкрили можливості для вільного обміну інформацією, однак водночас ці інструменти почали розглядатися як виклик усталеному соціальному порядку, уряди вдавалися до обмежень онлайн-активності, намагаючись стримати комунікаційний потенціал опозиції. Досвід протестів у Тунісі, Лівії, Єгипті й Сирії підтвердив вирішальне значення ІКТ для організації та мобілізації [879], коли громадяни отримали доступ до значного обсягу раніше заблокованої інформації. Уже у квітні 2008 р. єгипетські студенти скористалися *Facebook* як засобом протесту проти урядової бездіяльності на тлі зростання цін на продукти харчування. Після початку однієї з демонстрацій учасники зафіксували дії поліції на мобільні телефони, а відповідні відеозаписи оприлюднили на *YouTube* протягом кількох годин [834, с. 14].

Інформаційно-комунікаційні технології під час протестів на Близькому Сході та в Північній Африці були як чинником, що сприяв їх виникненню, так і наслідком розвитку цих подій. Головним рушієм протестної активності стала комунікація громадян, об'єднаних у цифрові соціальні мережі – прояв цифрової демократії в умовах соціального невдоволення [917]. Навіть за блокування інтернету *YouTube* залишався важливим інструментом протестної комунікації, ставши джерелом контенту для телебачення й супутникових каналів. До середини 2011 р. на *YouTube* опубліковано понад 5000 відео з тегами *Cidi Buзid* у Тунісі, 5800 – у Лівії, 6000 – у Сирії, 5500 – у Ємені [1161]. Хоча в деяких країнах *YouTube* блокувався, обхідні технічні засоби давали змогу зберегти зовнішній доступ до платформи.

Під час Революції гідності в Україні застосовано нову комунікаційну стратегію, яка стала одним із головних факторів успішної мобілізації протестувальників. Оскільки влада прагнула встановити контроль над інформаційним простором шляхом контролю основних телеканалів, переходу на кодований стандарт цифрового ефірного телебачення й обмеження прийому супутникових каналів, вирішальну роль у підтримці протестної активності зіграли незалежні стрим-канали. Стримери здійснювали трансляції з місця подій у режимі реального часу, застосовуючи новітні технології потокового мовлення, з наступним поширенням контенту через соціальні мережі. Така технологічна

конвергенція, реалізована в межах Революції гідності, ознаменувала друге покоління ССМ-комунікацій у протестних рухах. Поєднання цифрового телебачення з інтернет-мовленням дало змогу здійснювати прямі трансляції, розширити доступ до інформації та залучити до інформаційного процесу широку аудиторію, ставши інструментом формування ефективного протестного простору й посиливши вплив громадянського суспільства в умовах інформаційної блокади.

Третє покоління протестних технологій соціальної комунікації сформувалося на основі публічних каналів у месенджерах, насамперед у *Telegram*. На відміну від перших двох поколінь, заснованих на взаємній активній участі в комунікаційному процесі, третє передбачає переважно односторонню масову комунікацію з боку анонімних авторів до широкої, часто неідентифікованої аудиторії, що проаналізовано на прикладі протестів у Білорусі 2020 р. (див. п. 3.2). Роль технологічного підґрунтя у протестній мобілізації тоді зіграв *Telegram* (детальніше особливості комунікації в цьому каналі розглядають В. Гулай і Ю. Воробець [8]).

Особливістю публічних комунікованих каналів є зміщення фокусу з інтерактивності на медіадискурс, що наближає їх до класичних медіа, проте з високим рівнем неінституціоналізованості й інформаційної невизначеності. Така модель, заснована на анонімізованих і технічно захищених ІТ-середовищах, виникла як відповідь на посилення державного контролю над платформами соціальних мереж та спроби обмежити свободу поширення інформації.

Порівняно з класичними соціальними мережами, публічні комуніковані канали характеризуються зменшеною можливістю зворотного зв'язку, що обмежує інтерактивність, але водночас знижує рівень «цифрового шуму» й захищає авторів від тиску або агресивної реакції. Схожий до типово медійного дискурс уключає вербальні, медійні, гіпертекстові та жанрово-функціональні елементи, а також передбачає вузьку тематичну спеціалізацію, анонімність джерел і поширення інформації з частковою або не повністю встановленою достовірністю.

Отже, публічні комуніковані канали репрезентують новий рівень цифрової протестної комунікації, у якому відбувається перехід від взаємодії до потокового

медіаповідомлення, що дає змогу швидко поширювати інформацію в умовах обмеженого доступу до традиційних медіа, але водночас генерує нові виклики в сенсі достовірності та оцінки джерел.

Еволюція протестної комунікації за допомогою соціальних мереж і технологій відображає технологічний прогрес та його вплив на VUCA-світ. Перший етап характеризується застосуванням децентралізованої комунікації через сайти соціальних мереж, які давали змогу співпрацювати в реальному часі, що забезпечувало швидке реагування на дії влади й сприяло високій волатильності в політичному середовищі. Непередбачуваність подій і складність у керуванні інформаційними потоками також посилювали невизначеність та неоднозначність. Другий етап засвідчує перехід до конвергентної комунікації, коли протестувальники використовували соціальні мережі для обміну інформацією й координації дій, а важливу роль у поширенні інформації відігравали також телебачення та новинні сайти. Ця комбінація спричиняла ще більшу волатильність і складність, оскільки інформація швидко поширювалась через як інтернет, так і телевізійні канали, що підсилювало ефект невизначеності, оскільки протестувальники мали доступ до множинних каналів комунікації, що давало змогу ефективніше мобілізувати підтримку. Третій етап характеризується використанням комутованих публічних каналів, зокрема мобільного месенджера *Telegram*, що став своєрідним інформаційним хабом, де учасники протестів могли безпечно спілкуватися й обмінюватися даними, що також підвищувало волатильність і невизначеність для уряду. Анонімність та безпека платформи робили її важкодоступною для моніторингу й цензури, що додатково ускладнювало ситуацію для владних структур і створювало неоднозначність у розумінні подій.

Із кожним новим етапом протестні рухи все більше покладалися на інноваційні способи комунікації, отримуючи змогу ефективніше адаптуватися до викликів, організовуватися в умовах зростаючої волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності й досягати значущих результатів.

У найближчій перспективі можна очікувати появу нових інструментів, що стануть технологічною основою для організації протестних рухів, що відповідає стійким

тенденціям у цій сфері (див. [736]): пошуку нових засобів для координації та комунікації; розширенню доступу до інтернету, що забезпечує можливість долучення до онлайн-активності дедалі ширшого кола учасників, сприяючи швидкому поширенню інформації й координації протестних дій на глобальному рівні; зростаючому запиту на конфіденційність та анонімність у цифровій взаємодії; активному залученню, що посилює використання новітніх засобів цифрової комунікації для висловлення громадянської позиції; подальшому зростанню ролі соціальних мереж, які набувають дедалі більшої функціональності.

Серед додаткових трендів відзначимо зростання інтересу до застосування технологій розширеної та віртуальної реальності (AR/VR) й активної взаємодії з контентом, підвищення інформаційної насиченості цифрового середовища (зростання темпів поширення інформації та множинність джерел дають змогу залучати до комунікації все більше користувачів, що підвищує суспільну залученість і поляризацію). Із цього погляду, основою протестної комунікації можуть стати блокчейн та штучний інтелект. Блокчейн-технології дають змогу створювати децентралізовані платформи для координації дій та обміну даними, які не потребують централізованого управління. Зокрема, у Гонконзі ще 2014 р. зібрані в криптовалютах кошти використовувалися для забезпечення учасників протесту харчуванням, медичними засобами й захисним обладнанням [584], що дало змогу уникнути централізованих банківських систем і дій влади щодо блокування рахунків. Відомі ініціативи щодо створення спеціалізованої криптовалюти для підтримки демократичних рухів [289].

Відповідно до концепції децентралізованого підходу, під час протестів у Гонконзі використовували застосунок *FireChat*, який забезпечував обмін повідомленнями без доступу до інтернету, застосовуючи технологію меш-мережі на основі *Bluetooth* і *Wi-Fi* між пристроями [393]. Подібну модель комунікації також задіяно під час протестів в Еквадорі 2015 р. [539].

Блокчейн також активно використовується для створення децентралізованих медіаплатформ, що дають змогу розміщувати новинний контент без посередників. Така архітектура унеможливорює цензуру, оскільки право на видалення матеріалу має

лише його автор. Прикладом є ініціатива *No Justice, No Peace*, започаткована активістами *Black Lives Matter* [496]. Значного поширення набула також побудована на блокчейні платформа *Steemit*, що зумовлює публікацію новин й аналітичного контенту з винагородою в криптовалюті, використана для висвітлення протестів у Росії та Гонконзі [292; 742]. Подібним інструментом є *Peepeth* – аналог *Twitter* на базі блокчейну *Ethereum* [365].

Окрема лінія застосування блокчейн-технологій – інструменти для голосування й прийняття колективних рішень серед протестувальників. Наприклад, платформа *Agora* дає змогу проводити голосування на основі блокчейну, забезпечуючи захищеність результатів. 2018 р. цю систему застосовано в Сьєрра-Леоне під час підрахунку результатів президентських виборів [317].

Блокчейн-технології доводять свою ефективність у фінансовому забезпеченні протестів, інформаційній, комунікаційній та організаційній сферах. Децентралізовані інструменти підвищують стійкість протестних рухів до цензури, контролю й тиску, створюючи нові можливості для прозорості взаємодії, самоорганізації та мобілізації.

Серед перспективних технологій, що можуть суттєво вплинути на майбутню динаміку протестних рухів, важливу роль відіграє штучний інтелект (ШІ). Одним із головних його застосувань є аналіз великих обсягів даних, що дає змогу протестним рухам виявляти провідні теми суспільного дискурсу, настрої громадськості й основні інформаційні тренди. Це уможливлює ефективніше формулювання меседжів, адаптування комунікаційних стратегій та мобілізацію спільноти. Наприклад, ШІ здатен аналізувати повідомлення із соціальних мереж й онлайн-дискурсу задля виявлення домінантних наративів, емоційних реакцій і потенційних конфліктогенів, що застосовано на практиці, зокрема, у ході алжирських протестів [497].

ШІ також використовується для створення персоналізованих повідомлень, автоматизованого поширення інструкцій, реагування на запити протестувальників, прогнозного аналізу на основі великих даних, а також для протидії дезінформації. Так, платформа *Karrib* у Судані під час революції застосовувала ШІ-алгоритми для фактчекінгу, протидіючи спробам маніпулювання інформаційним простором [1027].

Окрему увагу звернемо на здатність ІІІ налагоджувати комунікацію між учасниками протестів, посилюючи горизонтальні зв'язки, а також забезпечувати шифрування повідомлень і збереження конфіденційності.

Водночас технології ІІІ дедалі частіше застосовуються для контролю за протестною активністю. Уряд Китаю застосовує їх для масового нагляду, використовуючи мережі відеокамер із розпізнаванням обличчя, біометричні системи, моніторинг пошукових запитів, хештегів і коментарів у соціальних мережах для виявлення протестних ініціатив [496]. Також упроваджено механізми соціального рейтингу, які оцінюють поведінку громадян як у цифровому, так і в реальному просторі [1110], застосовується технологія аналізу емоцій для ідентифікації потенційних загроз [187]. У відповідь на ці виклики активісти використовують інструменти хактивізму: «хактивізм може почати допомагати протестувальникам уникати стеження та виводити з ладу системи штучного інтелекту» [893, б. с.]. У цьому контексті ІІІ діє вже як поле боротьби між владою й протестними рухами.

Штучний інтелект стає потужним інструментом демократизації та організації протестів, але водночас – інструментом потенційного цифрового авторитаризму: «ІІІ може стати першою після завершення холодної війни правдоподібною альтернативою ліберальній демократії для авторитарних країн» [1172, б. с.]. Це свідчить про трансформацію природи політичного контролю, коли, завдяки ІІІ, тотальний моніторинг населення більше не потребує великих ресурсів, а ризик для громадянської свободи суттєво зростає [893].

Загалом, інновації у сфері комунікацій продовжують трансформувати механізми мобілізації, організації та поширення ідей, що безпосередньо впливає на політичну динаміку сучасного світу й формує нові виміри протестної активності. Вони можуть бути інструментами підсилення колективної дії, або цифрового авторитаризму, що посилює неоднозначність і загрозу для прав людини в VUCA-середовищі. Ці технології потенційно вплинуть на динаміку VUCA-світу, підсилюючи його характеристики. Волатильність та складність зростатимуть через застосування потужних і різноманітних засобів обробки інформації та комунікації, а неоднозначність і

невизначеність – у зв’язку з одночасним використанням передових технологій різними сторонами соціальних процесів. Еволюція протестної комунікації засвідчує зміщення акценту з горизонтальної мобілізації до захищеної, анонімної й багаторівневої взаємодії. У VUCA-середовищі саме гнучкість, анонімність і децентралізованість визначають ефективність колективної дії.

3.4. Колаборативна комунікація в демократичних політичних системах

Демократичні інститути в умовах VUCA: комунікаційні виклики

Демократичні інституції діють у VUCA-середовищі, що зумовлює децентралізацію комунікацій, ерозію довіри та фрагментацію інформаційного простору. Ієрархічну модель «один-до-багатьох» замінила поліцентрична мережева екосистема, де множинні актори в реальному часі конкурують за увагу й легітимність, продукуючи та модифікуючи наративи. Алгоритмічне курування соціальних медіа формує нестійкі «архітектури сенсу», що ускладнює інституційне управління публічною комунікацією.

За умов VUCA стратегії, побудовані на прогнозуванні й ретельному плануванні, стають неефективними у світі, де «стратегічні плани» швидко втрачають актуальність у зв’язку зі стрімкими змінами зовнішнього контексту [206]. Сьогодні інституції мають миттєво реагувати на дезінформаційні атаки або фальшиві «віральні» кампанії.

Унаслідок утрати монополії на інтерпретацію подій офіційні меседжі конкурують із масивом користувацького контенту, який платформно-алгоритмічними механізмами перетворюється на самостійні політичні інструменти. Перехід до фрагментованого, поліцентричного інформпростору змінює роль інституцій: від «центру трансляції» – до мережевого координатора, що діє через прозорі, колаборативні стратегії в реальному часі (слухати, запитувати, пояснювати, цілеспрямовано втручатися без маніпуляцій).

У зв’язку з інерційністю традиційних процедур, розрахованих на стабільні медіацикли, виникає потреба в цифрових стратегіях, зорієнтованих не лише на реакцію, а й на передбачення, інтерпретацію й конвертацію турбулентності в стратегічні переваги. Паралельні наративи – від подкастів до мемів – здатні як

акумулювати політичний резонанс, так і посилювати фрагментацію; алгоритмічно опосередковане фреймування зміщує фокус із «того, що сталося» на «те, як і ким це подано». За таких умов VUCA є тестом інституційної адаптивності: демократичні інститути повинні набути компетенцій співтворення порядку у відкритому мережевому полі, де легітимність – це постійно предмет конкуренції. Це фундаментально змінює роль інститутів – із монополістів інтерпретації й комунікації на одного з акторів мережевого поля, який повинен навчитися співпрацювати, розмовляти та слухати у відкритому, часто хаотичному просторі.

У сучасному політичному інформаційному просторі демократії стикаються з фундаментальними комунікаційними викликами, що випливають із VUCA-середовища, які краще розуміти крізь призму мережевих динамік, а не абстрагованих компонентів. Так, сучасна організація масових протестів опирається на децентралізовану комунікацію через цифрові мережі, що самі по собі спроможні створити хаотичні центри активності без чіткої ієрархії й прогнозованості (С. Федонюк [478]). Також цифровий простір стає середовищем багатьох «інформаційних реальностей», таких як розгалуження джерел і контекстів повідомлень, поглиблення політичної фрагментації та підвищення рівня «релятивізму», тобто сприйняття фактів як окремих, ситуативних інтерпретацій [1094], що ускладнює формування єдиної обґрунтованої й аргументаційно збалансованої публічної позиції. Додатковим фактором є мультиканальність та інформаційна складність і, як наслідок – ускладнення моніторингу й контролю щодо якості інформації, що робить класичні інструменти кризової комунікації, засновані на виданні пресрелізів чи офіційних заяв, неадекватними до швидкості та розмаху сучасних трансляцій.

Як результат, розмита й неоднозначна публічна сфера втрачає здатність до консолідації спільного дискурсу, коли ті самі політичні питання набувають різних значень залежно від платформи, спільнот або навіть конкретного алгоритму видачі. У такій ситуації інституції вимушені «доганяти» власний порядок денний, що вже трансформувався в інформаційному просторі, відчуваючи все більшу кризу легітимності.

Отже, демократичні інституції тепер діють у єдиному ускладненому полі відповідальності засобів комунікації, змістів, настроїв і сенсів. Механізми інформаційної взаємодії потребують заміни стратегічними мережевими підходами, що враховують гетерогенні інформаційні потоки, адаптивну присутність у цифровому просторі, а також швидкість та контекстуальність реакцій на кризові збурення.

У контексті VUCA-реальності підставою для легітимності демократичної влади лишається суспільна довіра, однак саме вона зазнає найсильнішого ерозійного тиску. У США навесні 2024 р. лише 22 % респондентів висловили довіру федеральному урядові «завжди» чи «здебільшого» – у кілька разів менше, ніж на початку 1970-х [895]. Падіння довіри перетворює будь-яку комунікаційну помилку інститутів на доказ їх неспроможності, а будь-яку невизначеність – на підозру в змові. Мережевий хаос призводить інституції до втрати темпу й контролю над власною репутацією.

Водночас прозорість, покликана відновити легітимність, має «зворотний бік». Політики цілеспрямовано «селективно відкривають» лише зручні дані, тоді як складні або непопулярні аспекти приховані в «потопі інформації» [515]. Неповні звіти дають матеріал для маніпуляторів, що перекодовують їх у меми й поширюють як «докази» змови чи корупції. Саме напівправдиві «витоки» та технічні деталі найбільше підривають довіру до електоральних процедур [957]. Аспектом проблеми є підходи й культура «електронної демократії». Як зазначають Є. Юрійчук і А. Комолов [100, с. 171], «забезпечуючи нагляд, спостереження, адвокацію та освіту учасників виборів щодо використання цифрових технологій, громадянське суспільство може сприяти тому, щоб виборчий процес був доступним, чесним і відображав волю народу та легітимував обрану владу».

Ерозія довіри штовхає до радикалізації або до відчуження, дезінформаційні хвилі й мову ворожнечі в соцмережах супроводжує різке збільшення онлайн-гніву та готовності підтримати позасистемні дії [1100]. Водночас тривале перебування в ідеологічно однорідних кластерах знижує різноманіття інформації й спонукає до уникання традиційних новин, тобто до апатії, що делегітимізує демократію шляхом «тихого виходу» громадян із публічної сфери [328]. Як наслідок – невдоволення

демократією (у 2019-му близько 58 % опитаних заявили, що «демократія не працює») [493].

Тобто сукупність довготривалої недовіри, прозорості без зрозумілого контексту та цифрової радикалізації ставить демократичні інститути перед необхідністю повної перебудови комунікації. Вони більше не можуть діяти як монологи влади й, замість цього, змушені перейти до мережевої взаємодії в колаборативному середовищі «співтворення довіри», де дані пояснюються, а не лише публікуються; онлайн-чарунки розмикаються за допомогою міжгрупових модераційних практик; кризові повідомлення надсилаються одночасно через багатоканальні мережі з адаптацією під конкретні аудиторії, а довіра вимірюється постійно.

Трансформація політичного дискурсу в умовах VUCA: наслідки для демократичних систем

Із позиції мережево-орієнтованої парадигми, яка передбачає відкриту, адаптивну та багатоканальну взаємодію, у якій держава стає фасилітатором комунікації, перейдемо до аналізу трансформації дискурсу та конкретних стратегій, спроможних конвертувати VUCA-хаос у джерело демократичної стійкості.

У VUCA-середовищі політичний дискурс формується як традиційними акторами – державними інституціями, партіями або медіа, так і динамічними мережами громадян. Сутність проблеми полягає в тому, що масова співпраця, хоча і є джерелом демократичного збагачення, парадоксально ускладнює збереження стабільного порядку денного, руйнує монополію на політичний зміст і генерує нові ризики для легітимності інституцій. Волатильність, фрагментарність, складність та неоднозначність таких взаємодій породжують нові форми нестабільності. У цьому контексті відбувається трансформація інструментів політичного дискурсу і його глибинних структур – понять авторитету, довіри, істини, громадянської участі.

У VUCA-середовищі комунікація вже не є способом передавання повідомлень від джерела до реципієнта, перетворюючись на форму реагування на хаос – змагання між змістами в умовах перевантаження інформацією, множинності фреймів і невизначеності правил взаємодії [512]. Тому політична комунікація все частіше визначається

характеристиками самоорганізованих мереж, а не стратегіями еліт. Водночас саме колективна взаємодія, через підходи до «*connective democracy*» дає можливість знаходити нові моделі адаптації демократичних систем до умов VUCA [878].

Із погляду розуміння сучасних суспільних процесів і явищ, що розвиваються в умовах тотального інформаційного включення, важливо з'ясувати, якими є механізми впливу масової співпраці на політичну нестабільність, які ризики й можливості породжує ця трансформація для легітимності демократії та які адаптаційні стратегії спроможні зменшити вразливість до VUCA-факторів, не знищивши при цьому відкритість і плюралізм. Аналіз трансформації політичного дискурсу в умовах VUCA потребує міждисциплінарної теоретичної рамки, що поєднує елементи політичної комунікації, теорії соціальних мереж, кризового управління та демократичної теорії. Центральними в цьому контексті є три взаємопов'язані підходи: комунікація в умовах VUCA; теорія колаборативної взаємодії й підхід до мережевої взаємодії як засобу управління складністю.

У сфері комунікацій VUCA-логіка означає зміну парадигми – від передбачуваної трансляції меседжів до постійної адаптації до змінного інформаційного поля. У такому середовищі комунікація перетворюється на інструмент навігації в хаосі, де не існує фіксованих правил гри, а значення виробляються в умовах постійного тиску змін і швидкоплинних контекстів [512]. У політичному дискурсі це проявляється через фрагментацію аудиторій, зростання ролі емоцій та вплив так званих «афективних громад» (*affective publics*), де змісти продукуються не стільки для аргументації, скільки для мобілізації.

У цьому контексті звернемося до концепції «конективної демократії», що визнає мережеву фрагментованість і, замість її подолання, пропонує створення точок перетину за допомогою відкритих діалогів та міжгрупової взаємодії [878]. У контексті VUCA це означає прийняття складності як даності й опори на мережеву взаємодію як ресурс стійкості. З управлінського погляду, організації, які опиняються в нестабільному, неоднозначному середовищі, намагаються зміцнити «реляційну ренту», тобто вигоди від участі в стійких мережевих зв'язках з іншими організаціями, спільнотами чи

платформами [491], тобто мережа є вже не так каналом комунікації, як інфраструктурою колективного реагування на VUCA-фактори, а стабільність системи залежить не від централізованих структур, а від сили горизонтальних зв'язків, що особливо актуально для демократичних систем, які не мають змоги централізовано контролювати весь інформаційний простір. У таких умовах важливі міжсекторальні альянси, співпраця між медіа, громадянським суспільством і державними інституціями.

Усі розглянуті вище підходи – VUCA-комунікація, колаборативна демократія й мережева адаптація – у сукупності дають змогу сформувати аналітичну рамку, у якій можна осмислити політичну комунікацію як поле напруги між турбулентністю та стійкістю, хаосом і саморегуляцією, фрагментацією й зв'язністю. У цьому полі відбувається трансформація сучасного політичного дискурсу та окреслюються головні виклики й можливості для демократичних систем.

Якщо підійти до аналізу трансформації політичного дискурсу в демократичних системах за умов VUCA з прийнятої в нашому дослідженні позиції застосування інтегральної аналітичної рамки, яка поєднує чотири виміри VUCA-моделі з характеристиками колаборативної комунікації, то це дасть змогу, по-перше, системно описати природу дискурсивної нестабільності, а по-друге – виявити механізми, через які масова співпраця посилює або, навпаки, пом'якшує дестабілізуючі ефекти інформаційного середовища.

У вимірі волатильності основним показником є швидкість поширення й затухання тем у цифровому дискурсі. Водночас масова співпраця сприяє не лише прискоренню комунікаційних процесів, але й зменшенню часу життя інформаційних кампаній, адже висока волатильність спричиняє труднощі для формування довготривалих політичних наративів, як-от під час кампанії *#BlackLivesMatter*, котра продемонструвала, що колективні дії, посилені соціальними мережами, спроможні за короткий час змінити структуру публічної уваги на глобальному рівні [257].

Невизначеність у дискурсивному просторі виникає, коли паралельно циркулюють численні версії подій, фактів та інтерпретацій, що унеможливорює формування спільної реальності. Масова колаборація в цифровому просторі сприяє

підсиленню цієї невизначеності внаслідок низького порогу входу для продукування контенту й слабкої модерації. Водночас колаборативна комунікація може бути використана для зменшення невизначеності через розбудову колективних механізмів фактчекінгу або спільнотної модерації [878].

Через поліцентричність акторів, багатоканальність обміну та відсутність єдиного інформаційного центру також зростає складність, посилена масовою співпрацею, де учасники взаємодіють із різними ступенями інтенсивності, впливу та видимості. У таких умовах політичне повідомлення розгалужується, модифікується, цитується, інтерпретується в численних варіаціях, формуючи дискурсивну екосистему, яку практично неможливо охопити класичними інструментами аналізу. Це знижує передбачуваність політичної поведінки, ускладнює управлінські рішення й породжує потребу в нових аналітичних методах [491].

Неоднозначність як вимір VUCA виявляється через конкуренцію фреймів і різні трактування. Мережеві платформи підсилюють цей ефект, даючи змогу утворювати альтернативні наративи без централізованого узгодження. В умовах колаборативної комунікації неоднозначність може виконувати як деструктивну, так і конструктивну функцію, з одного боку, сприяючи фрагментації публічної сфери, а з іншого – стимулюючи плюралізм. Наведені вище міркування узагальнимо в табл. 3.2.

Розглянемо кілька прикладів, що демонструють трансформацію механізмів впливу на громадську думку, ризики делегітимації та можливості для нових форм демократичної взаємодії під впливом VUCA-факторів.

Рух *#BlackLivesMatter* є прикладом високої волатильності мережевого дискурсу в поєднанні з емоційною координацією великої кількості учасників, коли масова колаборативна комунікація через репости, візуальні меми, цифрові мітинги забезпечила миттєву синхронізацію протестів у десятках країн. Однак така динаміка ускладнювала збереження стратегічного порядку денного – у зв'язку з волатильністю меседжі втрачали актуальність за кілька днів, маргіналізувались або радикалізувались [257]. Тобто VUCA-дискурс швидко мобілізує увагу, але утруднює стійке фокусування на політичних цілях.

Таблиця 3.2

Відповідності між вимірами VUCA та характеристиками колаборативної комунікації

Вимір	Прояв у мережевій політиці	Приклад	Ризик / можливість
Volatility	Хвилеподібні сплески хештегів, флешмоби	<i>#BlackLivesMatter</i> (2020)	Швидкоплинність «вікна можливостей»
Uncertainty	Паралельні потоки фактів / фейків	<i>#Stop the Steal</i> (2020–2021)	Ерозія епістемічної довіри
Complexity	Поліцентричні, багатоканальні графи взаємодії	Civic-tech-екосистеми Тайваню	Складність координації
Ambiguity	Конкуренція наративів у мультифреймових медіа	Вакцинні дебати (2021–2024)	Фрагментація публічної сфери

Кампанія «*Stop the Steal*» ілюструє, що невизначеність може бути штучно згенерована й підсилена завдяки механізмам цифрової колаборації. У результаті циркуляції недоведених тверджень про фальсифікації під час президентських виборів численні користувачі брали участь у розповсюдженні дезінформації, яка підривала довіру до виборчого процесу. Колаборативна комунікація набула деструктивного характеру, ставши інструментом «алгоритмічного підсилення» найемоційнішого й найсуперечливішого контенту, генеруючи резонанс, який багатьма сприймався як доказ [257]. Тобто колективна активність без інституціонального контексту може сприяти епістемічному хаосу.

Позитивним прикладом перетворення складності на ресурс є цифрова платформа *vTaiwan* – інструмент колаборативного політичного обговорення, що поєднує інституціональну підтримку уряду з відкритістю громадянської участі. Це прототип «просоціальних медіа», де алгоритми спрямовані не на посилення розбіжностей, а на пошук точок згоди [1037]. В умовах VUCA це дає змогу управляти складністю без

редукціонізму, створюючи структуровані простори для розв'язання проблем шляхом співучасті. Ще одним кейсом з Тайваню є платформа *Cofacts* (https://rightscolab.org/case_study/cofacts/), спрямована проти дезінформації під час обговорень щодо вакцинації від COVID-19.

Але водночас розпорошення авторитету в умовах колаборативної комунікації спроможне породити нові хвилі недовіри. Тобто в умовах VUCA наслідки неоднозначності можуть варіюватися залежно від ефективності колективного управління нею, наприклад через прозору модерацію, верифікацію джерел або залучення різних груп до співтворення наративів.

Трансформація політичного дискурсу під впливом VUCA-факторів і колаборативної комунікації має для функціонування демократичних систем складні й часто суперечливі наслідки. Хоча мережеві форми взаємодії створюють нові можливості для участі, вони водночас порушують баланс між стабільністю та відкритістю, підривають епістемічні основи легітимності й ускладнюють процеси демократичного деліберативного узгодження.

Поляризація й деградація публічної сфери. У VUCA-середовищі, де інформаційні потоки швидко змінюються, а зміст комунікації дедалі більше підпорядковується логіці емоційного збудження, формуються своєрідні афективні бульбашки, у яких аудиторії ізольовані одна від одної та не мають спільного дискурсивного простору, що підриває засади раціональної демократії й призводить до деградації публічної сфери як арени обговорення [878]. Індекс демократичної волатильності, запропонований у [1098], указує, що з 2015 р. понад 30 країн зазнали серйозних коливань у демократичних стандартах, пов'язаних з інформаційними кризами, поляризацією та дезінформацією.

Крихкість легітимації та ерозія довіри до політичних інституцій унаслідок епістемічної невизначеності. У цьому контексті розглянута вище кампанія «*Stop the Steal*» демонструє, як алгоритмічне підсилення недовіри до виборчих процедур може викликати реальні суспільні потрясіння. Схожі патерни простежено в Бразилії,

Індонезії та інших країнах, де VUCA-дискурс став основою мобілізації сумнівів щодо легітимності влади.

Регуляторна фрагментація й «сплінтернет». У відповідь на виклики VUCA-політики виник феномен стратегії «цифрового суверенітету», «кіберсуверенітету», спроб контролювати національний інформаційний простір, обмежити зовнішній вплив, увести локальні правила модерації, що спричиняє фрагментацію глобального інформаційного середовища (або «кібербалканізації») [1052], що, з одного боку, посилює можливості держав у протидії дезінформації, з іншого – пригнічує свободу слова й звужує поле для глобального демократичного діалогу (зазначимо, що концепція цифрового суверенітету застосовується в контексті демократичного врядування, зокрема в ЄС [45]).

Вікна стійкості на основі колаборативної комунікації. Незважаючи на згадані вище ризики, колаборативна комунікація сприяє зростанню стійкості демократичних систем, якщо правильно інтегрується в інституційне поле, але, як підкреслено у [878], це можливо лише за умов створення середовища для інфраструктури відкритого діалогу та спільного розв'язання проблем. У цьому контексті колаборативна взаємодія стає перспективним напрямом демократичної відповіді на виклики VUCA.

Адаптаційні стратегії політичних інституцій до VUCA-реальності

У цьому пункті систематизовано підходи політичних інституцій до реагування на виклики VUCA-середовища. Їх стійкість ґрунтується на кількох взаємопов'язаних контурах адаптації, кожен із яких уже тестується на практиці й описаний у міждисциплінарній літературі.

Інституціоналізація connective democracy. У VUCA-середовищі демократичні інституції мають справу зі зміною самої природи політичної участі. Класичні форми представництва й деліберації, розраховані на стабільне медійне поле, утрачають ефективність у контексті мережевої фрагментації та лавиноподібного обігу смислів. У відповідь пропонується концепт *connective democracy* – моделі, що визнає плюралізм наративів і конфліктність інтересів як постійну умову демократичного співжиття [878]. Її суть полягає в тому, що головна функція інституцій – створення

структур для співіснування множинності, зокрема шляхом проєктування інтерфейсів міжгрупового діалогу, багатоканального зворотного зв'язку й інклюзивної участі в ухваленні рішень. Замість досягнення одномоментного консенсусу – динамічна побудова «карти згоди»: ідентифікація точок перетину, які можуть стати основою для часткових, але життєздатних політик.

На практиці це означає створення таких форматів участі, які запрошують громадян до висловлення позицій та створюють умови для їх взаємного переосмислення й інтеграції в політичний процес. Прикладами цього є платформа *vTaiwan*, де тайванський уряд використовує алгоритм Pol.is для обробки коментарів, автоматично виводячи консенсусні формулювання, що далі покладені в основу регуляторних рішень [590; 1037]; *Decide Madrid* – електронна платформа міської участі в Іспанії, що дає змогу брати участь у бюджетуванні, консультуванні щодо міських політик і відкритому голосуванні [947]; *Conference on the Future of Europe* (2021–2022) – ініціатива ЄС, висновки якої мали політичне зобов'язання до імплементації з боку ЄС, принаймні у формі відповідей та звітів, затверджених на вищому рівні [421]. Підтримка таких ініціатив із боку політичних інституцій указує на поступовий перехід від концепції репрезентативності до резонансності, тобто здатності не лише говорити від імені громадян, а й відображати ритми, конфлікти й потенціали масової комунікації, що доповнює представницьку демократію в умовах VUCA-реальності, надаючи інституціям адаптаційної гнучкості.

Алгоритмічна прозорість і конструктивна модерація. В умовах VUCA-політики особливу роль відіграє структура цифрового середовища політичної комунікації, алгоритми, що керують стрічками соціальних платформ, впливають на соціальну видимість політичних акторів, домінування окремих тем й архітектуру публічного резонансу. Якщо ці алгоритми залишаються непрозорими, орієнтованими винятково на збудження або максимізацію залучення, вони підсилюють поляризацію й епістемічну невизначеність – риси VUCA-середовища, які підривають демократію. У відповідь виникає потреба в концептуальному переосмисленні функції алгоритмів. Як стверджує Дж. Бертон, потрібно переходити від моделей «алгоритмічного

підсилення для максимізації кліків» до підходів, орієнтованих на *collective intelligence* – просування змістів, що сприяють міжгруповому розумінню, спільній інтерпретації фактів та емпатійній взаємодії [257]. Європейський Союз уже інституціоналізував цю парадигму, зокрема *Digital Services Act* (DSA) запроваджує обов'язок для дуже великих онлайн-платформ здійснювати регулярну оцінку системних ризиків, наприклад впливу алгоритмів на політичну дискусію, поляризацію та дезінформацію, створення механізмів для незалежного аудиту алгоритмічних систем, прозорості рекламного таргетингу й пріоритетності рекомендацій, заснованих на «непрофільованих» параметрах, тобто незалежних від поведінкових чи політичних уподобань користувача [462]. Регламент ЄС про прозорість політичної реклами зобов'язує платформи розкривати замовника, критерії мікротаргетингу та фактичний обсяг охоплення таких повідомлень [450], що важливо для переорієнтації рекламних стратегій на прозорі й соціально відповідальні практики. У США Федеральна комісія зі зв'язку (FCC) і низка штатів, зокрема Каліфорнія, розглядають законодавчі ініціативи, спрямовані на маркування згенерованого штучним інтелектом політичного контенту, заборону на застосування алгоритмів, які стимулюють маніпулятивну поведінку, та забезпечення права на «зрозумілу стрічку» [599].

Схожі практики застосовуються й на рівні платформ, наприклад *Community Notes* у X (*Twitter*), де користувачі колективно додають пояснення або контекст до потенційно дезінформаційних твітів, що суттєво знижує подальше поширення фейкової інформації [127]. Примітка публікується лише тоді, коли вона отримала підтримку від користувачів із різними політичними орієнтаціями [126].

Отже, алгоритмічна прозорість і конструктивна модерація в VUCA-реальності мають також системне значення, як і класичні механізми політичної відповідальності.

Мультирівневе мережеве управління ризиками. У VUCA-середовищі державні інституції стикаються зі швидким розповсюдженням дезінформації та складністю, яку породжує одночасна участь численних акторів із секторів цифрових платформ, громадянського суспільства, аналітичних центрів та ін., що потребує мультиакторної координації. Організації, які формують сталі зв'язки через мережі, отримують

«реляційну ренту», тобто перевагу, яка виникає внаслідок стійких горизонтальних зв'язків між акторами й дає їм змогу швидше координувати дії. Варіантом розв'язання є моделі, у яких влада, техплатформи та НУО стають рівноправними партнерами з ризик-реагування [491]. Наприклад, у *Digital Services Act* є вимога оцінювання ризиків, пов'язаних із політично значущим контентом, співпраці з незалежними аудитором, інструменти для своєчасного обміну інформацією між країнами-членами ще до появи масових інформаційних операцій [974]. Приклад *Election Integrity Partnership* (EIP) у США свідчить, що коаліція аналітичних центрів, платформ і державних агентств може виявляти загрози ще до того, як вони поширюються масово, зокрема в контексті дезінформації про вибори [402; 403; 1118].

Отож у VUCA-дискурсі цифрові мережі зміцнюють громадську мобілізацію, але посилюють уразливість до поляризації й зовнішніх маніпуляцій. Інституції, що поєднують стратегічну комунікацію масової співпраці із системною координацією ризиків, спроможні трансформувати нестабільність на користь динамічної стійкості, зберігаючи відкритість і плюралізм без утрати демократичної ефективності.

Політична невизначеність як передвиборчий інструмент: комунікація Дональда Трампа в умовах VUCA

Сучасні демократичні системи зіткнулися з феноменом децентралізованої колаборативної мережевої комунікації, що створює умови, подібні до VUCA-середовища. Як виявилось, революційні зміни під впливом децентралізованої комунікації можливі не лише в авторитарних режимах, а й у найміцніших демократіях. Прикладом трансформації політичного ландшафту великої демократичної держави під впливом соціальних медіа й мережевих платформ стала політична комунікація Дональда Трампа, що викликала посилення поляризації та кризи довіри до інститутів, зміни в зовнішній політиці й міжнародній дипломатії.

Трансформація політичного ландшафту США крізь мережеву комунікацію

Дональд Трамп зумів ефективно використати можливості соціальних мереж для здобуття влади, перемігши на виборах за допомогою цільових цифрових кампаній у соціальних мережах, обійшовши традиційні медіа й безпосередньо звертаючись до

виборців. Соціальні мережі та таргетований контент відіграли вирішальну роль у його несподіваній перемозі у 2016 р. [941]. У кампаніях 2020 та 2024 рр. він ще активніше застосовував соцмережі для формування порядку денного й комунікації з електоратом без посередництва журналістів. Ці методи дали змогу обійти традиційні медіа та встановити пряму комунікацію з виборцями в передвиборчий період, мобілізуючи свою базу на емоційному рівні [327; 676].

Головним ресурсом політичної комунікації Д. Трампа стала колаборативна мережа його прихильників, які миттєво підхоплювали, обговорювали й поширювали його дописи на цифрових платформах, фактично перетворившись на співтворців і ретрансляторів політичних меседжів. Д. Трамп стимулював цей процес за допомогою провокативного контенту й персоналізованих повідомлень, що допомогло йому адресно звертатися до виборців у головних штатах [601].

Визначальною рисою стилю Д. Трампа стала дезінтермедіація комунікації – усунення традиційних посередників (мас-медіа) та створення паралельних інформаційних просторів, де його голос домінував над голосом інституцій [376]. Замість офіційних пресконференцій чи газетних інтерв'ю, він робив гучні заяви у *Twitter*, які негайно підхоплювалися мільйонною аудиторією, а традиційні медіа були змушені реагувати на вже сформований ним порядок денний («голос однієї людини, що сильніший за голос інституції», коли пряма комунікація лідера може перевершувати вплив офіційних джерел інформації [1044]).

Наслідком такої стратегії стало девальвування ролі традиційних медіа, клеймованих Д. Трампом як «фейкові новини», що посилювало залежність масової аудиторії від соціальних платформ як джерела інформації та створювало альтернативну екосистему лояльних новин. Стратегія дискредитації традиційних медіа й державних інституцій, застосована Д. Трампом, сприяла конституційним кризам та ескалації внутрішньополітичних конфліктів у США [358].

Цифрова екосистема Д. Трампа включала не лише *Twitter*, але й створення власної платформи *Truth Social*, де повідомлення поширювалися без будь-якої цензури чи маркування неправдивої інформації, що заклало підґрунтя для

формування інформаційного середовища VUCA, коли громадяни дедалі менше довіряли офіційним джерелам, натомість покладаючись на розрізнені онлайн-нарлативи (Федонюк С. [73]).

Поляризація суспільства та криза довіри до інститутів

Одним із наслідків мережевої комунікації Д. Трампа стала поляризація американського суспільства під впливом алгоритмів соцмереж, які створюють інформаційні бульбашки. Його прихильники та противники фактично жили в різних інформаційних реальностях, що підсилювало розкол суспільства й унеможливлювало конструктивний діалог між носіями протилежних поглядів. Установлено, що механізми персоналізації контенту у *Facebook* і *Twitter* суттєво посилюють ідеологічну однобічність споживаної інформації, що призводить до радикалізації громадської думки [676]. Ще більше загострює поляризацію поширення відверто неправдивої інформації (фейків) у соцмережах, оскільки різні групи населення вірять у зовсім протилежні «факти» [958]. Наслідками цієї поляризації для демократії є ерозія суспільної довіри до медіа й базових державних інститутів – виборчої системи, судів, парламенту, що підкреслено в аналітичному огляді Брукінгського інституту (США) [174]. За час президентства Д. Трампа рівень довіри республіканців до традиційних медіа зменшився до рекордно низьких показників, натомість вірогідність довіряти інформації із соціальних мереж для цієї групи зросла [362].

Невід’ємною рисою нового середовища стали дезінформація й інформаційний хаос, поширювалися теорії змови [1147], спотворені або вигадані «факти». Засвідчено, що цифровий простір за часів Д. Трампа характеризувався «турбулентністю історій» – конкуруючими нарративами, які боролися за увагу публіки [383], офіційний порядок денний підривався альтернативними версіями подій, котрі циркулювали онлайн. Культивувалася неповага до експертних знань і наукових фактів (заперечення змін клімату чи небезпеки COVID-19). К. Фрейзер називає політику Д. Трампа «політикою дисфункції демократії», маючи на увазі системні збої у функціонуванні демократичних норм під впливом його стилю лідерства [500].

Кульмінацією внутрішньої нестабільності, спричиненої мережевою поляризацією, став штурм будівлі Капітолію 6 січня 2021 р. натовпом прихильників Д. Трампа, підбуреним конспірологічними твердженнями про «вкрадені вибори», що демонструє переростання онлайн-мобілізації в реальне насильство. Риторика Д. Трампа в онлайн-просторі 2020 р. формувала стійкий наратив про фальсифікації, який став каталізатором масових протестів і заворушень [1023]. Тобто віра значної частини суспільства в альтернативну версію подій, підтриману мережевою комунікацією, спроможна поставити під загрозу безпеку конституційного ладу.

І загалом, внутрішнє VUCA-середовище американської демократії в період 2016–2024 рр. проявилось у крайньому ідеологічному розмежуванні, розмитті поля фактів і правди та кризі довіри до раніше непорушних інституцій, що створило атмосферу постійної непередбачуваності й напруги з елімінацією суспільного консенсусу щодо базових правил гри.

Нові форми політичної мобілізації

Визначальною рисою політичного процесу в США стала масова мобілізація громадян за допомогою мережевої взаємодії. За Д. Трампа розвинулася модель координації політичної участі – мобілізація через соцмережі, часто спонтанна й децентралізована, коли прихильники об'єднувалися в цифрові спільноти, де саморганізовувалися для проведення акцій, мітингів і флешмобів на його підтримку. На таких платформах вірусно поширювалися заклики зібратись у Вашингтоні 6 січня 2021 р., задовго до події, що свідчить про горизонтальний, краудсорсинговий, характер політичної активності [172].

Унікальною особливістю комунікації Д. Трампа стала його безпосередня участь в координації й мобілізації через соцмережі в реальному часі. Такий стиль «твітер-президентства» був безпрецедентним в американській історії, оскільки до Д. Трампа жоден лідер не вів постійну публічну комунікацію з електоратом напрямую. Це призвело до формування своєрідної «цифрової армії» – онлайн-активістів, готових захищати свого лідера в коментарях, атакувати опонентів хейтом, поширювати пропагандистські хештеги або виходити на вулиці за першим закликом [217].

Політична комунікація на платформах застосовувала нові технології для залучення аудиторії: стрими на *Twitch*, вірусні ролики в *TikTok*, участь у популярних подкастах і колаборації з блогерами [622; 671; 964]. Ефективним інструментом стали меми й гумористичний контент, що підсилювало відчуття «свого руху» серед прихильників. Як зазначає Р. Шлотт, «у Трампа немає проблем із розвагами в інтернеті, і він уже давно оточений командою, яка знає меми та знає, як зробити все вірусним» [964, б. с.].

Досвід Д. Трампа продемонстрував виникнення нових форм політичної участі й протесту, опосередкованих соцмережами. Це черговий прояв неоднозначності та невизначеності, адже розмивається межа між спонтанною громадською активністю й організованою маніпуляцією. А демократична система виявилася вразливою до інформаційної зброї, раніше спрямованої проти диктатур.

Зовнішня політика США в умовах інформаційної турбулентності

Мережевий популізм Д. Трампа суттєво змінив характер зовнішньої політики США, додавши міжнародній арені елементів непередбачуваності та хаосу. Його доктрина «Америка понад усе» супроводжувалась активним використанням публічних платформ для декларування зовнішньополітичних рішень, часто без попередніх консультацій із дипломатами чи союзниками, що призвело до кількох тенденцій.

По-перше, відхід від багатосторонності й міжнародних зобов'язань. Д. Трамп послідовно виводив США з низки міжнародних угод та організацій, пояснюючи це захистом національних інтересів (Паризька кліматична угода, угода щодо іранського ядерного досьє (JCPOA), ЮНЕСКО, Рада ООН із прав людини, блокування роботи СОТ). Це підірвало довіру до США як до партнера [774]. Ізоляціоністська тенденція вносила невизначеність у глобальні справи: союзники вже не були впевнені, чи США дотримуватимуться раніше взятих зобов'язань, а противники отримали шанс посилити свої позиції (Федонюк С. [73]).

По-друге, турбулентність у союзницьких відносинах. Викликом став комунікаційний стиль – різкі заяви у *Twitter* на адресу інших лідерів, непередбачувані рішення про мита або військову присутність. Європейські партнери по НАТО

неодноразово опинялися під тиском заяв Д. Трампа про те, що США можуть скоротити свої зобов'язання щодо колективної безпеки, якщо союзники «недоплачують» за оборону, що спричинило безпрецедентну ситуацію невизначеності у сфері безпеки: уперше з часів заснування НАТО американський президент ставив під сумнів принцип колективної оборони. Лідерство Д. Трампа спричинило турбулентність у глобальних дипломатичних відносинах, порушивши усталені норми взаємодії між державами [998]. Прогнози щодо поведінки США стали ненадійними, оскільки особисті імпульсивні заяви президента могли розвернути політику в іншому напрямі, що проявилось, наприклад, у раптовому оголошенні про виведення військ із Сирії через твіт у 2018 р., що заскочило зненацька і Пентагон, і союзників по коаліції [1180].

По-третє, це персоналізація зовнішньої політики, амбівалентність і зміна дипломатичного тону. Д. Трамп публічно ображав лідерів недружніх країн, водночас демонстрував несподівану приязнь до автократів, відкрито захоплювався «сильною рукою» деяких керівників, що підважувало традиційну роль США як захисника демократії у світі, дезорієнтувало і союзників, і опонентів. «Трампізм» у зовнішній політиці ґрунтувався на поєднанні націоналістичної риторики з прагматичними угодами із сильними лідерами, навіть якщо ті лідери суперечать демократичним цінностям [610].

По-четверте, це інформаційна невизначеність у міжнародних відносинах, феномен «дипломатії твітів»: офіційні заяви Держдепу чи Білого дому часто суперечили твіту президента або трактувалися по-різному, що породило невизначеність і двозначність у сприйнятті позиції США. Під час переговорів із Північною Кореєю у 2018–2019 рр. міжнародні партнери змушені були моніторити *Twitter* Д. Трампа нарівні з офіційними нотами, щоб зрозуміти реальні наміри Вашингтона, що суттєво ускладнило класичну дипломатію, засновану на передбачуваності та конфіденційності переговорів [377].

Особливо чутливими були наслідки такого стилю для країн, залежних від підтримки США, зокрема України. Це і «Українагейт», що став основою для першого

імпічменту Д. Трампа [800], і сигнали про намір «домовитися з Путіним». Ще під час передвиборчої кампанії 2024 р. підкреслювалося, що його перемога означатиме різке скорочення підтримки України й нову хвилю криз у відносинах між Вашингтоном і європейськими столицями [923], що свідчить про масштаб невизначеності, унесеної трампівським фактором у світову політику.

Загалом, зовнішня політика США під впливом комунікації та політики Д. Трампа відображала VUCA-прояви: мінливість курсів, невизначеність для союзників і противників, складність управління альянсами та неоднозначність сигналів. Це суттєво ускладнило міжнародну дипломатію й керованість системи міжнародних відносин: фрагментованість інформаційних потоків і політична невизначеність ускладнюють ухвалення рішень на глобальному рівні [108].

Із позиції вивчення адаптаційних стратегій політичних інституцій до нестабільного VUCA-середовища проаналізуємо кейс політичної комунікації Дональда Трампа як кандидата на посаду президента США у 2024 р. Його медіаактивність упродовж кампанії зумовила внутрішньополітичну поляризацію й стала джерелом міжнародного резонансу, сформувавши стійку хвилю зовнішньої реакції. Кейс репрезентує інституційну форму колаборативної комунікації з потенціалом трансформації міжнародних політичних систем.

Для аналізу обрано два пікові періоди: перша фаза кампанії (січень – березень 2024 р.) із поновленням медійної активності, активізацією базових груп підтримки та початком мобілізації; кульмінаційна фаза (серпень – жовтень 2024 р.), коли повідомлення Д. Трампа стали визначальними у виборчому порядку денному, а реакція зовнішніх акторів – структурованою й багатоетапною.

Оцінювання параметрів $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, що покладені в основу агрегованих індексів *V-Stress* і *Network Mobilization*, здійснювалося на основі узгодженої методики, викладеної в пп. 1.1, 1.2. Застосовано адаптовані підходи до напівкількісного оцінювання, які враховують семантичну й тематичну динаміку комунікаційних повідомлень Дональда Трампа; структурну поведінку його цифрової аудиторії (аналіз активності в соцмережах, новинних каналах і YouTube-стрімах);

медіааналіз міжнародного резонансу за результатами моніторингу провідних світових видань; публікації аналітичних центрів, що фіксували зростання міжнародної уваги до кампанії Д. Трампа.

Значення індикаторів для періоду січень–березень 2024

Volatility (бал 4). Підвищена динаміка комунікації, швидкі зміни тем атак (від внутрішньопартійної боротьби до критики адміністрації Байдена) і набору фреймів («викрадені» вибори, еміграція як «загроза», війна в Україні як «безглузда»). Висока частота дописів у *Truth Social* і резонансні виступи в перших дебатах республіканців забезпечували ефект «спалахів», типових для високої волатильності [22; 982]. Проте події ще не досягали граничної інтенсивності.

Uncertainty (4). Наявність конкурентів (наприклад Р. ДеСантіса), паралельні судові справи проти Д. Трампа та можливість його юридичного усунення з перегонів генерували множинні сценарії. Водночас виборці не мали чіткого уявлення про політичну програму, орієнтовану на зовнішню політику, а основна увага приділялася персоні Д. Трампа, а не системній візії, що додатково підсилювало невизначеність [269].

Complexity (4). Простежена активація мережевих узаємодій між різними рівнями підтримки Д. Трампа: лідери думок, групи в соціальних мережах, окремі медіа, впливові ютубери, регіональні штаби. Фіксувалися регулярні взаємодії між ними: поширення спільних фреймів, паралельні інформаційні кампанії, взаємні цитування [311; 799]. Високий рівень емерджентних структур, що виникали у відповідь на конкретні тригери (суд, мітинг, виступ опонента).

Ambiguity (5). Поляризація тлумачень меседжів Д. Трампа сягнула піку вже в цьому періоді: висловлювання «захопімо демократію», «нас зрадили», «повернемо владу» інтерпретувались або як нормальна риторика політичної боротьби, або як потенційна підготовка до делегітимації виборів [53; 269; 978]. Простежено високий рівень конфліктності в коментарях під його дописами, контраст між американськими та європейськими медіа в оцінці заяв, наявність водночас підтримки й осуду з боку впливових фігур.

Connection Density (3). На початку кампанії активність прихильників Д. Трампа в мережі мала доволі розосереджений характер, хоча фіксувалися певні центри координації (окремі Telegram-канали, альтернативні платформи) без щільної внутрішньої взаємодії або перехресних посилань (наприклад фрагментована, але активна мережа координації між платформами *Telegram*, *X (Twitter)* і *Facebook* із помірною щільністю взаємодії [311], децентралізовані й фрагментовані структури Telegram-груп без сильної інтеграції [218]).

Reply Latency (4). Час реакції на повідомлення в *Truth Social* і пов'язаних каналах був коротким: коментарі, шерінги, мікроаналітика з'являлися протягом хвилин після публікації меседжів [982]. Зафіксовано високу залученість аудиторії (лайки, коментарі, шерінги) в перші хвилини після згадування Д. Трампа [305], хоча оперативність була нижчою, ніж у фінальній фазі кампанії.

Coordination Efficiency (4). Значна частина комунікації містила заклики до участі в дебатах, пожертв, передплат, приєднання до кампаній, відвідування заходів [311]. Однак ці меседжі не завжди були синхронізовані між платформами чи достатньо формалізовані.

Participation Index (5). Комунікація в мережах домінувала навколо центральної фігури Дональда Трампа, його найближчого медіаоточення та низки «мегаплатформ» (наприклад *Dan Bongino*, *Charlie Kirk*, *Breitbart*). Решта учасників реплікували чи поширювали їхні меседжі, що свідчить про максимальний рівень централізації (аргументація на основі [982]).

Значення індикаторів для періоду серпень–жовтень 2024

Volatility (3). На відміну від початкового періоду, кампанія Д. Трампа у фінальній фазі стала більш керованою, мала чітко окреслені меседжі, єдину інформаційну лінію, послідовну трансляцію головних гасел [22]. Спалахи резонансних тем (наприклад заяви про Україну чи НАТО) не мали хаотичного характеру.

Uncertainty (5). Невизначеність сягає піку, тривають юридичні дискусії щодо можливості дискваліфікації Д. Трампа, розгортається дискурс про легітимність виборів і перспективу поствиборчих протестів. Риторика кандидата стала ще більш

авторитарною, а загроза для американської демократії – унікальною, з численними сценаріями щодо делегітимації результатів виборів [956]. На міжнародному рівні аналітики прогнозують сценарії змін у політиці США щодо України, НАТО, Китаю, внутрішньої й зовнішньої міграційної політики, уключаючи можливу ескалацію конфліктів і зміну позицій щодо головних партнерів [522].

Complexity (4). Комунікаційна система Д. Трампа включала складну мережу динамічних зв'язків: польові штаби, платформи, впливових інфлюенсерів, цифрові лідери думок, синхронізовані Telegram-канали, підтримку сторонніх медіа з перехресними реакціями та органічним дублюванням меседжів, хоча без появи нових емерджентних структур (відзначено, зокрема, в [311]).

Ambiguity (5). У фінальній фазі кампанії зберігалася стійка множинність інтерпретацій. Частина медіа й електорату сприймає кампанію Д. Трампа як відновлення «істинної Америки», тоді як інші описували її як пряму загрозу демократії. Тривали дискусії з протилежними оцінками в Європі, Ізраїлі, низці азійських країн. Наприклад, оптимістичні медіафрейми китайського агентства *Xinhua News* і песимістичні – американського *The Washington Post* [978].

Connection Density (4). Мережа комунікації навколо Д. Трампа досягає більшої зв'язності, коли платформи взаємно посилялися одна на одну, розвивалась однотипна аргументація, фрейми взаємопосилювалися. Зростаюча щільність зв'язків між *Telegram*, *Truth Social*, *YouTube* тощо фіксувалася в [982].

Reply Latency (5). Реакція на дописи Трампа – менш ніж за 30–60 секунд, особливо в мобільних додатках, частина меседжів ставала вірусною ще до того, як його озвучував сам кандидат (через витоки) [218].

Coordination Efficiency (5). Зросла частка повідомлень із закликами до дії: участь у заходах, моніторинг виборів, поширення фреїв, спротив «електоральним шахрайствам», що відображає високий ступінь організованої мобілізації. Ф. Цинус і співавтори [311] виявили значну кросплатформену координацію в синхронізованому поширенні конспіративних і політизованих меседжів. Ідентифіковано мережу ботів та облікових записів, які координовано поширювали заклики до дій [799]. Меседжі

штабу Трампа дублювались і підсилювались у мережах із високою щільністю [218], що свідчить про ефективну координацію.

Participation Index (5). Виявлено високу централізацію взаємодії в мережі навколо невеликої кількості високовпливових вузлів, акаунтів, які продукували та поширювали меседжі, тоді як інші користувачі здебільшого виконували функції ретрансляції [218].

External Resonance у період січень–березень 2024 р.

Значення: 4 ($IPR = 3$, $GAI = 4$), що вказує на виразну, хоча ще не структуровану реакцію зовнішнього середовища.

У першій фазі кампанії міжнародна увага до постаті Д. Трампа була помірною, але стабільною. Основна частина міжнародного висвітлення ґрунтувалася на:

- аналітичних публікаціях у західних медіа, які інтерпретували його кампанію як повернення поляризованого наративу до політичного дискурсу США (див., наприклад, [978]);
- заявах окремих політиків, які згадували його кандидатуру в контексті трансатлантичних відносин, підтримки України й кліматичної політики (наприклад канцлер Німеччини Олаф Шольц [565], Прем'єр-міністр Фінляндії Петтері Орпо [1105]);
- доповідях європейських аналітичних центрів (ECFR, GLOBSEC), де Трампа згадували як потенційний фактор ревізії зобов'язань НАТО, однак у форматі гіпотетичного сценарію, без прямих політичних висновків [197; 198; 1036].

Активність медіа у цій фазі була високою, але не супроводжувалась офіційними політичними реакціями чи інституційними ініціативами. Але з боку зовнішніх акторів, як-от РФ і КНР, уже фіксувалась упорядкована медіаінтервенція, зокрема:

- у російських державних медіа регулярно з'являються позитивні згадки про Д. Трампа як кандидата, спроможного «зупинити війну» та «повернути США до ізоляціонізму» (наприклад матеріал *Sputnik* від

15.02.2024, що формує позитивний образ кандидата, який «не підконтрольний елітам»);

- китайські офіційні медіа поширювали аналітику про «деградацію американської демократії», інколи наводячи меседжі, співзвучні з риторикою Д. Трампа [286; 538];
- активізуються проксі-актори в соцмережах, які зображують Д. Трампа як «антисистемного» реформатора [744]; повідомляється про плани Пекіна використовувати ШІ-контент для впливу на вибори в США [797].

External Resonance у період серпень–жовтень 2024 р.

Значення: 5 ($IPR = 4$, $GAI = 5$). У фінальній фазі кампанії реакція міжнародної системи на медіаактивність Д. Трампа досягла системного рівня.

$IPR = 4$, оскільки з'являються офіційні заяви від європейських лідерів:

- Е. Макрон 3 жовтня попереджав, що «ЄС може загинути» без стратегічної самостійності, а обрання Д. Трампа нестиме ризики для НАТО [344];
- Б. Пісторіус (міністр оборони Німеччини) 16 вересня заявляв у цьому контексті, що Європі треба стати «політично й економічно готовою до війни» [593];
- 25 жовтня Єврокомісія та посли 27 країн провели закриті брифінги щодо сценарію перемоги Трампа [535];
- 22 жовтня депутати Палати громад на дебатах попереджали, що «друга каденція Трампа може мати руйнівний ефект для безпеки Європи й України» [1084];
- статті в *Guardian*, *Der Spiegel* і *Politico* відображають риторику тривоги й необхідність інституційних заходів [950], нагнітання дискурсу про «шок Трампа» для економіки та оборони ЄС [534], заголовки на кшталт «The End of the West» із тезою про «провал ліберальної демократії» в разі реваншу Д. Трампа [702].

$GAI = 5$ – на цьому етапі інформаційне втручання третіх країн досягло піку. Російські державні медіагіганти вийшли на майже серійну «промокампанію» Д. Трампа. Reuters констатувала: «спостерігаючи ефір прокремлівських каналів складається враження, що Кремль відверто тримає кулаки за Трампа» [873]. Соцмережі наповнилися бот-трафіком. Іноземні мережі в *TikTok* і *X* запускали ролики з тезами «America for Americans» і «Мир із Росією», які далі підхоплювали більш «ваговиті» акаунти [1024], зафіксовано 15 % фейкових профілів серед «про-Трамп»-твітерян [256], *X* публічно підтвердила хвилю проросійських ботів, з тезами про «зраду демократії» й «український тягар для платників податків» [112]. Офіційні китайські канали вийшли з цитатами Д. Трампа як доказом «деградації американської демократії» [287], Reuters повідомляла про масштабну операцію, яка імітувала американських виборців і поширювала розколюючий контент [215]. Іранські посадовці й аналітики прогнозували, що повернення Д. Трампа створить для США «нічний кошмар» внутрішніх конфліктів і міжнародної ізоляції [824].

Про ці та інші, зокрема кіберзагрози повідомляла національна розвідслужба США [857]. А Мін'юст США висунув обвинувачення двом співробітникам *RT* за таємне фінансування американських інфлюенсерів із метою «розколоти електорат» [750].

Простежено багаторівневу й одночасну активність щонайменше трьох держав-акторів, інформаційний простір США опинився в режимі цілеспрямованої зовнішньої атаки на довіру до виборчого процесу та наративи про трансатлантичні зобов'язання, що свідчить про високий ступінь системної участі зовнішніх акторів, які активно впливають на хід кампанії й готуються до геополітичного переорієнтування. Високий рівень *External Resonance* відображає етап трансформації внутрішньополітичної події в США в чинник глобальної нестабільності. Для кожного з періодів обчислено агреговані індекси (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Сценарна типізація кейсів передвиборчої комунікації Д. Трампа

Період	V-Stres	Network Mobilization	External Resonance	Мікро-сценарій	Макрорівень	Комбінований сценарій
Січень–березень	4	4	4	Swarm	Pressure	Swarm–Pressure
Серпень–жовтень	4	5	5	Dense	Peak	Dense–Peak

Як бачимо, показники *V-Stress* залишаються стабільно високими, що відображає дестабілізаційний ефект публічної риторики Д. Трампа в умовах виборчої невизначеності. Індекси *Network Mobilization* демонструють зростання – у фінальній фазі кампанії мережеві структури стали тіснішими й більш координованими, зросли швидкість та ефективність мобілізації. *External Resonance* змінився від високого (загальна тривога) до максимального рівня. Фіксуємо еволюцію сценарію нестабільності: від *Swarm–Pressure*, з централізованою мобілізацією та латентним зовнішнім тиском, до *Dense–Peak* – повноформатної ескалації впливу, із чутливою до координації мережею та найвищим рівнем міжнародного резонансу.

Розглянутий кейс підтверджує, що цифрова інституційна комунікація за умов VUCA може як продукувати локальні дестабілізаційні хвилі, так і трансформувати стратегічні розрахунки союзів, генеруючи ризики для передбачуваності глобального політичного процесу. У цьому контексті запропонована сценарна модель дає змогу класифікувати такі події й може слугувати підґрунтям для прогнозування реакцій політичних інституцій і формування стратегій.

Паралелі з авторитарними режимами: універсальність ризиків

Протягом двох останніх десятиліть простежено низку прикладів революційних змін під впливом децентралізованої мережевої комунікації. Найбільш відомі з них продемонстрували, що соціальні медіа можуть слугувати потужним інструментом

мобілізації проти авторитарних чи корумпованих режимів. Під час Арабської весни соціальні медіа відіграли центральну роль у формуванні політичних дебатів: онлайн-розмови про свободу та демократію передували головним подіям, а історії протестів ширилися за межі кордонів [604]. Із цього приводу К. О'Доннел зазначила: «У ХХІ ст. революцію, можливо, не транслюватимуть по телебаченню, але, імовірно, про неї повідомлятимуть у твітері, публікуватимуть у блогах, надсилатимуть текстові повідомлення й організовуватимуть у *Facebook*» [852, б. с.]. Також і в українській Революції гідності, хоча першопричиною протестів були політичні рішення Януковича, корупція та ін., соціальні медіа стали ефективним фасилітатором і без них масштаби й швидкість мобілізації були б меншими [223].

Спільне для цих подій – те, що колаборативна мережа громадян може подолати інформаційну монополію влади й різко змінити хід історії. Однак американський досвід часів Д. Трампа показав, що в демократичному контексті соцмережі парадоксально спричинили ерозію демократії. Універсальність ризиків децентралізованої комунікації в тому, що мережеві платформи, не маючи жорстких бар'єрів для поширення контенту, однаково добре поширюють меседжі як свободи, так і ненависті чи брехні. Більше того, авторитарні режими зробили уроки зі згаданих революцій і самі почали використовувати соцмережі для своїх цілей – від пропаганди до кібератак і маніпуляцій громадською думкою за кордоном, що продемонструвало російське втручання у вибори США 2016 р. із залученням фабрик тролів і ботів.

Ризики мережевої комунікації мають глобальний характер: вони спроможні підірвати стабільність як диктатур, так і демократій, і навіть стати зброєю геополітичного протиборства. VUCA-середовище інформаційної епохи – це реальність, де невизначеність та неоднозначність стають загальним викликом для всіх країн. Цифрові платформи, які спершу сприймалися як інструмент демократизації й підзвітності влади, підвищують мінливість політичних процесів, генерують невизначеність та інформаційний хаос, ускладнюють причинно-наслідкові зв'язки й множать неоднозначність, коли правда стає суб'єктивною категорією.

Децентралізована комунікація не має кордонів та ідеологій – вона є нейтральним середовищем, де можуть зароджуватися сили як прогресу, так і дестабілізації. Тому постає питання адаптації демократичних систем до епохи VUCA, спричиненої цифровими мережами, переосмислення механізмів стійкості демократичних інституцій, коли *Facebook*- і *Twitter*-революції можуть спалахнути будь-де. Але потрібні підходи до регулювання соціальних платформ із метою обмеження дезінформації та поляризації, що придушують свободу слова, як-от: підвищення медіаграмотності населення, відновлення суспільного діалогу між різними групами. Демократіям потрібно навчитися жити в умовах постійної мінливості й невизначеності інформаційного середовища, бути гнучкими (*agile*), щоб витримати виклики VUCA-світу [738], виробляючи стратегії збереження демократичних цінностей і стабільності в добу, коли інформаційні потоки формують політичні реалії швидше, ніж устигають реагувати традиційні механізми управління.

Отже, колаборативна мережева комунікація вивела політику на новий рівень, де стирається межа між революцією та еволюцією влади. Демократичні системи повинні усвідомити універсальність цього виклику й підготуватися до нього, адже в цифрову епоху стійкість демократії вимірюється як силою інституцій, так і їх спроможністю адаптуватися до мінливої мережевої реальності.

Висновки до розділу 3

Колаборативна взаємодія постає комунікаційною основою протестної мобілізації й каналом переходу від мікродинаміки мереж до ефектів на рівні міжнародних систем, що ґрунтується на горизонтальності й стохастичності, але водночас і здатності до самоорганізації, кластеризації мережі й посилення ролі окремих комунікаторів завдяки впливу оточення, що доведено з використанням моделі колаборативного комунікаційного потенціалу та врахуванням фактора комунікаційної дистанції. Суттєву роль відіграють комунікаційні інновації, поєднані з відкритим характером протестної комунікації. Посилення проявів VUCA ускладнює

управління такими процесами з боку політичних режимів і може мати суттєві наслідки для міжнародних систем.

На теоретичному рівні запропоновано й на емпіричному матеріалі верифіковано концепцію колаборативного комунікаційного потенціалу як засаду моделювання нестабільності в умовах мережевої взаємодії. Також у цьому контексті обґрунтовано поняття комунікаційної дистанції як показника шляху від сигналів участі до політичних рішень. У мережах колаборативної взаємодії проявляються ефекти тяжіння, перерозподілу впливу й нестійких зон високої активності. Розглянута основа для комунікаційного самоструктурування можлива в колаборативних системах, де наявні проактивні суб'єкти, які обмінюються інформацією з іншими учасниками мережі. Вона не працює в ієрархічних системах, де домінують структуроутворювальні інституційні медіа й не проявляється взаємне «тяжіння» між представниками аудиторії.

Комунікаційні інновації – суттєвий чинник змін у глобальному протестному русі – від друкарської доби до цифрових платформ системно змінюють траєкторії революційних процесів, модифікуючи швидкість мобілізації та структуру координації, виступають каталізаторами трансформаційних процесів, сприяючи різкій зміні балансу сил у суспільстві, створюючи передумови для системних зрушень. В умовах VUCA-середовища вони стають визначальним фактором мобілізації, організації й координації протестів, а їх ефективність залежить від рівня державного контролю, технологічної грамотності активістів і ступеня міжнародної підтримки.

Масові спонтанні акції починаються за допомогою нових технологій. Поширенню ідей і залученню учасників сприяють відкритість й інтерактивність комунікації, коли влада не встигає реагувати на швидкі зміни в інформаційному полі. Ситуацію ускладнює неоднозначність інформації, що поширюється в горизонтальних мережах, сприяючи дестабілізації як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Колаборативна протестна модель формує типове VUCA-середовище з високою швидкістю поширення інформації й здатністю до миттєвої мобілізації, відсутністю чітко сформульованих стратегій і цілей, багатоголосістю позицій та розгалуженістю комунікаційних потоків, безлідерськими відкритими структурами, що призводить до

суперечливості й непередбачуваності наслідків, залежності від локальної динаміки та комунікативного середовища. Це формує нову парадигму соціального спротиву з більшою волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю процесів, що ускладнює їх ефективне прогнозування або стримування традиційними методами, спричиняє появу нових форм політичної дії та трансформацію взаємодії між суспільством і владою. Цифрові платформи, з одного боку, забезпечують мобілізацію та самоорганізацію, а з іншого – сприяють фрагментації, маніпуляціям і непередбачуваності результатів. Волатильність, невизначеність, складність та багатозначність функціонують водночас як умови розгортання хвиль і як результати їх перебігу.

Мережево-колаборативний контекст революцій демонструє посилення й масштабування внутрішньополітичної динаміки революційних рухів через канали комунікації та взаємозалежностей на рівень міжнародних систем. Сьогодні революція стає комунікаційним процесом глобального масштабу, що ускладнює міжнародні відносини. На порівняльних прикладах ідентифіковано масову колаборацію як системний чинник протестних екосистем, а також показано міжнародний контекст: цифрова участь та е-інструменти сприяють формуванню зовнішньополітичних позицій і реакцій. Сформульовано механізми для інтерпретації переходів від локальних хвиль до міжнародного резонансу подій, окреслено глобальний вимір, у якому мережеві інновації підвищують чутливість міжнародних акторів до суспільних сигналів та прискорюють формування порядку денного.

На основі профілювання показників VUCA й мережевої динаміки виокремлено сценарні моделі, придатні для застосування в моніторингу цифрових кампаній, верифікації ризиків у політичних кризах і дослідження структурної стійкості цифрових спільнот. Міжнародна реакція на протестні VUCA-сценарії варіюється залежно від типу мережевої динаміки й рівня інституціоналізації комунікації – від високої ймовірності зовнішнього втручання до можливості стабілізації із застосуванням дипломатичного впливу та без міжнародного резонансу, що відкриває перспективу подальших досліджень щодо ролі цифрової колаборації в архітектоніці глобальної безпеки.

Аналіз компонентів VUCA в контексті колаборативної комунікації засвідчує, що мережі протестувальників і громадських ініціатив спроможні нівелювати загрози завдяки швидкості реакції мережі й колективному сенсотворенню (волатильність і невизначеність), розподілу навантаження та децентралізованій координації (складність), спільній роботі над перевіркою фактів і формуванню консенсусу (неоднозначність).

Еволюція протестної комунікації здійснюється в напрямі від горизонтальної мобілізації до захищеної, анонімної й багаторівневої взаємодії, оскільки в VUCA-середовищі гнучкість, анонімність і децентралізованість визначають ефективність колективної дії.

Сучасна протестна комунікація може бути як інструментом демократичного волевиявлення, так і полем боротьби за інформаційну перевагу, а технології можуть бути використані як для підтримки соціальних змін, так і з метою зовнішнього втручання й деструкції. У демократичних системах колаборативна комунікація має двоїстий ефект – від підсилення ризиків ескалації до забезпечення стійкості через «сенсорні контури» демократії – відкриті спільноти, краудінструменти, швидкі верифікаційні протоколи, незалежні майданчики нагляду, канали спільної перевірки фактів. Масова колаборація посилює інформаційну безпеку демократій, коли інтегрована в публічну політику як інфраструктура збору й верифікації даних та залучення громадян. Натомість поєднання недовіри, недостатньої прозорості й цифрової радикалізації ставить демократичні інститути перед необхідністю перебудови комунікації, що не може здійснюватись у формі монологів влади, а трансформується в напрямі мережевої взаємодії в колаборативному середовищі «співтворення довіри».

Мережеві форми взаємодії створюють нові можливості для участі, але водночас порушують баланс між стабільністю та відкритістю й ускладнюють процеси демократичного деліберативного узгодження. У такому контексті трансформація політичного дискурсу під впливом VUCA-факторів і колаборативної комунікації має для функціонування демократичних систем складні й часто суперечливі наслідки. У VUCA-дискурсі цифрові мережі зміцнюють громадську мобілізацію, але посилюють уразливість до поляризації та зовнішніх маніпуляцій. Інституції, що поєднують

стратегічну комунікацію масової співпраці із системною координацією ризиків, спроможні трансформувати нестабільність на користь динамічної стійкості, зберігаючи відкритість і плюралізм без утрати демократичної ефективності.

Ризики мережевої комунікації мають глобальний характер, потенційно дестабілізуючи як диктатури, так і демократії. Цифрові платформи можуть бути інструментом демократизації й підзвітності влади, але водночас підвищують мінливість політичних процесів, генерують невизначеність та інформаційний хаос, ускладнюють причинно-наслідкові зв'язки й посилюють неоднозначність. Тому актуалізується проблема адаптації демократичних систем до епохи VUCA для забезпечення механізмів стійкості демократичних інституцій, розроблення стратегій збереження демократичних цінностей і стабільності в добу, коли інформаційні потоки формують політичні реалії швидше, ніж устигають реагувати традиційні механізми управління. У цифрову епоху стійкість демократії вимірюється як силою інституцій, так і їх спроможністю адаптуватися до мінливої мережевої реальності.

Через VUCA-призму пояснюється використання політичної невизначеності як електорального інструменту, коли керовані волатильність і багатозначність стимулюють мобілізацію прихильників та формують порядок денний кампаній. Це показано на репрезентативному кейсі.

На концептуальному рівні зафіксовано, що демократичні системи виявляють вищу стійкість у VUCA-середовищі, якщо поєднують мережеву участь і процедурну легітимність, узгоджують мікродинаміку мережевої колаборації з інституційними відповідями та міжнародним резонансом.

РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ VUCA: БЕЗПЕКОВИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ

4.1. Стратегічні комунікації в умовах VUCA

Теоретичні підходи до стратегічних комунікацій у контексті VUCA

У розділі 4, що має інституційно-прикладний характер, транслуються результати попередніх розділів у площину стратегічних комунікацій та зовнішньополітичних рішень. Увагу зосереджено на перевірці застосовності побудованої моделі в реальних політико-правових й організаційних контекстах. Застосовано узагальнені критерії результативності та легітимності рішень (своєчасність, прозорість, координаційна узгодженість, суспільна резонансність), а також правила «коридорів утручання», що відрізняють демократичні й авторитарні підходи. Це дає змогу показати, як колаборативні механізми інтегруються в стратегічні комунікації, інформаційну та кібербезпеку, а також як інституції переносять мікро- й мезодинаміки мережевої взаємодії на макрорівень міжнародних відповідей. Європейський Союз розглянуто як репрезентативного міжнародного актора для прикладної апробації: простежено його VUCA-адаптацію, еволюцію комунікаційних стратегій щодо України та узгодженість практик із союзницькими стандартами, що забезпечує перевірку моделі в режимно різних умовах і задає підґрунтя для практичних рекомендацій. У роботі стратегічні комунікації розглянуто разом із засобами міжнародних комунікацій (міжнародне мовлення, цифрові платформи, медіамережі) як інструментами зовнішньої інформаційної присутності.

В епоху VUCA, коли світові процеси дедалі більше залежать від взаємодії численних акторів, проблема інформаційної безпеки стає складнішою й водночас більш значущою. У цьому контексті масове співробітництво, що передбачає відкритість та інклюзивність комунікаційних мереж, викликає нові ризики, пов'язані зі складністю контролю інформаційних потоків, їх впливу на суспільну думку. Тому інформаційна безпека у світі VUCA виходить за межі традиційного розуміння захисту інформації та зосереджується на керуванні інформаційними ризиками й підвищенні стійкості суспільства до інформаційних загроз і маніпуляцій. У таких умовах

демократичні держави, що за своєю природою не контролюють інформаційну сферу, як це роблять авторитарні режими, для захисту своїх інтересів змушені спиратися на засоби стратегічних комунікацій, активно взаємодіючи з різними сегментами суспільства, формуючи позитивні наративи, які посилюють стійкість до маніпуляцій та дезінформації, підтримують цінності демократії, свободи слова й плюралізму.

Авторитарні режими прагнуть до повного контролю над інформацією, вважаючи її елементом політичної стабільності та безпеки, відбувається зрощення медіа з військово-політичними інститутами, виникає феномен інформаційних війн як форми стратегічного використання медіа для досягнення політичних і військових цілей. Саме авторитарні держави частіше оперують поняттям «інформаційна війна» як базовим у власному правовому дискурсі, воно вміщене, наприклад, в Угоді між урядами держав – членів ШОС про співробітництво в галузі забезпечення міжнародної інформаційної безпеки («протиборство між двома або більше державами в інформаційному просторі з метою завдання шкоди інформаційним системам, процесам і ресурсам, критично важливим та іншим структурам, підризу політичної, економічної й соціальної систем, масованої психологічної обробки населення для дестабілізації суспільства та держави, а також примусу держави до прийняття рішень в інтересах протиборчої сторони» [984].

Натомість у підході демократичних держав, зокрема США, замість поняття «інформаційна війна» формувалася концепція інформаційного протиборства (Information Warfare), що реалізується за допомогою інформаційних операцій («використання державами глобального інформаційного простору й інфраструктури для проведення стратегічних військових операцій і зменшення дії на власний інформаційний ресурс») [809]), яка розвивалася в теоретичному аспекті, охопивши різні сфери – від інформаційного простору до економіки [808], але залишалася в чітко встановлених рамках легітимності застосування інформаційних засобів винятково в межах норм міжнародного права. Протягом 2000-х – 2010-х концепція «інформаційного протиборства» трансформувалася, у певні періоди навіть зникаючи з офіційного лексикону, повністю передаючи своє «поле діяльності» у сфері

інформаційних операцій [1077]. Також в офіційних документах НАТО «Information Warfare» тлумачиться як «наступальне й оборонне використання інформації та інформаційних систем для нанесення шкоди інформаційній інфраструктурі супротивника під час захисту власної» [829] та як функція спеціальних операцій і форма здобуття переваги в політичній та безпековій площинах [849].

У відповідь на колаборативні ситуації, такі як Арабська весна, Революція гідності в Україні, інші мобілізаційні кейси, коли інформаційно-психологічний вплив може стати головним чинником суспільної мобілізації та ініціації глибоких трансформацій без прямого застосування збройної сили, у НАТО формується сучасна концепція стратегічних комунікацій (Strategic Communications), яка орієнтується на інтеграцію зусиль військових, дипломатичних і цивільних інституцій у сфері інформаційного впливу. Стратегічні комунікації визначаються як скоординоване використання публічної дипломатії, цивільних та військових зв'язків із громадськістю, інформаційних і психологічних операцій для підтримки стратегічних цілей Альянсу [831] та передбачає спроможність до ведення конфлікту за допомогою інформаційного тиску, мінімізуючи застосування збройних сил.

Це відповідає загальному розумінню стратегічних комунікацій як цілеспрямованої комунікаційної діяльності, що виконується організацією для реалізації своєї місії, забезпечення функціональної стійкості й досягнення поставлених цілей за допомогою впливу на цільові аудиторії в межах організаційної діяльності [562; 597]. У політичному вимірі стратегічні комунікації слугують засобом реалізації стратегічних інтересів держав, міжнародних організацій та союзів, зокрема у сфері зовнішньої політики й безпеки.

Американська стратегічна традиція трактує стратегічні комунікації як невід'ємну частину національної безпеки, інтегровану з інструментами сектору оборони та безпеки [1175], що відображено в Національній рамковій програмі стратегічних комунікацій («синхронізація слів і дій, а також способу їх сприйняття обраними аудиторіями із використанням інструментів публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю та інформаційних операцій» [896]) і Словнику військових термінів Міністерства оборони

США, що, як відзначає Д. Дубов, забезпечує високий рівень чіткості дефініцій, на відміну від надмірного методологічного «розмивання» терміна в частині європейських академічних дискусій [12, с. 17–18].

Українська академічна традиція в цьому контексті до середини 2010-х рр. залишалась у край незначною [50]. Після 2014 р. проаналізовано досвід НАТО у формуванні концептуальної основи стратегічних комунікацій [2], здійснено осмислення стратегічних комунікацій у контексті гібридної війни Росії проти України [26]. 2018 р. опубліковано колективну монографію [55], де висвітлено низку питань теорії та практики стратегічних комунікацій в умовах гібридної загрози, а 2019 р. – академічне дослідження [54], яке охоплює такі аспекти, як історія й теорія СтратКом (Є. Макаренко), політика ЄС у сфері безпеки з урахуванням регіональних чинників (Є. Тихомирова), досвід європейських держав (І. Мінгазутдінов, Г. Мінгазутдінова), співпраця з НАТО та стратегічний потенціал України в цьому контексті (В. Петров), практика Китаю (В. Бебик), роль СтратКом як засобу формування поведінки акторів і ставлення до ситуації (В. Копійка). Високу оцінку згаданих монографій дає А. Шуляк [99]. У 2019 р. видано перший в Україні підручник із назвою «*Стратегічні комунікації*» [3].

Водночас, як зазначає Д. Дубов, деякі перші спроби впровадження терміна «стратегічні комунікації» в український науковий обіг не відповідали ні теоретичним, ні прикладним вимогам [12]. Проте зростання зацікавлення проблематикою СтратКом із боку академічного та практичного середовища свідчить про перспективність її інституціоналізації як міждисциплінарного напрямку у сфері міжнародних відносин, безпеки, комунікацій і публічного управління. Публікації останніх років підтверджують поступове становлення україномовної школи дослідження стратегічних комунікацій, орієнтованої на євроатлантичні безпекові стандарти. У цьому контексті відзначимо колективну монографію [1] з акцентом на практичному застосуванні та нормативному регулюванні відповідно до моделей, прийнятих у євроатлантичній безпековій практиці. У 2021 р. опубліковано тематичний випуск наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського стосовно проблематики стратегічних комунікацій у контексті глобального інформаційного простору, а у 2022 – видано спеціалізований

посібник для безпекових і державних інституцій [24], у якому викладено основи стратегічних комунікацій із позицій актуальних підходів НАТО та ЄС. У 2023 р. опубліковано монографію *Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам* під редакцією Н. Карпчук, у якій системно висвітлено питання протидії інформаційним загрозам у межах стратегічного бачення Європейського Союзу з особливою увагою до питань боротьби з дезінформацією, що також стало предметом попередніх наукових розвідок [19; 653; 652].

Дослідження, що спираються на фактичну базу функціонування ЄС і нормативні документи, розроблені впродовж останнього десятиліття, істотно зосереджені на безпековому аспекті стратегічних комунікацій (наприклад [385]), їх також розглядають як інструмент зовнішньої легітимації політики ЄС [810].

Аналізуючи трансформацію Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС під впливом інформаційних викликів, спричинених агресією Росії проти України, відзначаємо формування нової комунікаційної парадигми [765], інформаційну безпеку розглядаємо як складник нової політики ЄС [452] і в такому аспекті окреслюємо орієнтири розвитку європейської політики безпеки й оборони в контексті стратегічних комунікацій [628].

Важливою тенденцією в дослідженнях стратегічних комунікацій ЄС є стратегічний підхід. Їх розглянуто як «поєднання реактивного обміну повідомленнями та проактивної побудови наративу», що становить ключовий елемент відповіді ЄС на зростання глобальної конфліктності [1092].

Можемо виокремити два головні напрями розвитку концепту стратегічних комунікацій в ЄС: функціональний, що бере початок у сфері менеджменту, публічної дипломатії й зв'язків із громадськістю, які були притаманні офіційним інституціям ЄС віддавна, і безпековий, що сформувався протягом 2010-х рр. як реакція на зростання гібридних загроз та посилення зовнішнього впливу на інформаційний простір ЄС (Федонюк С. [83]).

Віднедавна спостерігаємо систематизацію підходів до стратегічної комунікації в контексті реалізації геополітичних пріоритетів зовнішньої політики. Д. Валенца

наголошує, що перед обличчям таких викликів, як глобальне суперництво з боку США, Китаю й Росії, пандемія COVID-19, іноземні медійні маніпуляції та регіональна нестабільність, геополітичний вимір стратегічних комунікацій має стати частиною сталого механізму дій Європейського Союзу [1092]. Аналогічну позицію відстоюють А. Преда й Д. Кіріак [906], аналізуючи головні стратегічні проблеми, на розв'язання яких спрямовано комунікаційні зусилля ЄС. Відзначимо, що фокус досліджень у сфері стратегічних комунікацій ЄС еволюціонував від протидії дезінформації до системного вивчення геополітичного виміру цієї діяльності, зокрема ролі публічної дипломатії як складника СтратКом [356].

Формування політики стратегічних комунікацій ЄС пов'язане з початком російської агресії проти України у 2014 р., у відповідь на яку розроблено план дій із протидії дезінформації [437] й оформлено головні цілі – підтримку політики та цінностей ЄС щодо країн Східного партнерства, поліпшення регіонального медіасередовища й підвищення обізнаності про дезінформаційні кампанії при зміцненні спроможності ЄС до реагування [428], у межах Європейської служби зовнішніх дій створено команду *EastSTRATCOM* для протидії російським інформаційним операціям, а згодом і групи *Південь* (реагування на пропаганду ІДІЛ) та *Західні Балкани* (протидія російському впливу). 2018 р. затверджено новий План дій із протидії дезінформації, що передбачав тіснішу співпрацю з приватним сектором [428]. У робочій програмі Європейської комісії на 2020 р. передбачено системні заходи для підвищення стійкості демократичних інституцій до внутрішніх і зовнішніх викликів [417].

Підсумовуючи, зазначимо, що в демократіях поняття інформаційного протиборства еволюціонувало до концепції стратегічних комунікацій, зосереджених на захисті інформаційного простору й забезпеченні стійкості інформаційних систем в умовах криз. Сучасні доктрини, як-от *Доктрина стратегічних комунікацій НАТО*, інтегрують інформаційні операції з публічною дипломатією, психологічними операціями та зв'язками з громадськістю для досягнення стратегічних цілей у сфері безпеки.

Відкритість й інклюзивність комунікаційних мереж, що підтримують масове співробітництво, суттєво прискорюють обмін інформацією на глобальному рівні,

водночас породжуючи нові виклики, пов'язані з неконтрольованістю інформаційних потоків і непередбачуваністю їх впливу на суспільну думку, що знижує ефективність традиційних методів забезпечення інформаційної безпеки.

У демократичних державах стратегічні комунікації відіграють важливу роль у протидії інформаційним загрозам і формуванні власних наративів, що ґрунтуються на цінностях свободи слова, демократії та плюралізму. Так, під час повномасштабного збройного вторгнення РФ стратегічні комунікації в Україні стали основою для формування наративу національної ідентичності, який протидівав дезінформації з боку Росії, підвищуючи стійкість суспільства до маніпуляцій [50]. Також активно розробляли власні контрнарративи для протидії російським дезінформаційним кампаніям країни Балтії, демонструючи, як стратегічні комунікації можуть слугувати ефективним інструментом для збереження національної безпеки [139]. Ізраїль використовував соціальні медіа для створення наративів, що підтримували його безпеку під час військових дій, демонструючи успішність застосування нових платформ для просування інтересів держави й водночас збереження довіри до демократичних цінностей у світі, де інформація поширюється миттєво [343].

В умовах сучасного цифрового світу держави повинні адаптуватися до нових загроз, зокрема застосовуючи кіберстратегії, протидіючи поширенню дезінформації через соціальні медіа, при цьому стикаючись із необхідністю зберігати демократичні принципи в умовах кіберпростору. Це знову підтверджує важливість інноваційного підходу до стратегічних комунікацій у захисті національних інтересів і демократичних цінностей [1153]. Значення стратегічних комунікацій полягає в тому, що вони дають змогу активізувати взаємодію між державою та її громадянами в умовах інформаційного хаосу, сприяють узгодженню національних інтересів із глобальними процесами, зберігаючи при цьому баланс між прозорістю комунікацій і захистом від негативних інформаційних впливів.

Одним із важливих аспектів таких комунікацій є залучення громадян до публічного дискурсу за допомогою нових цифрових платформ. Як зазначає П. Дальґрен, без мінімального рівня участі громадян демократія втрачає легітимність і

може перестати функціонувати законним чином; медіа повинні поширювати інформацію, важливу для здоров'я будь-якої демократичної нації; громадськість має бути залученою до офіційних та неофіційних організацій, які сприяють підвищенню уваги й знанню політики, адже традиційні медіа втрачають прихильність, оскільки громадяни використовують багато платформ доставки для збору інформації [347]. Цей підхід особливо важливий для формування колективної відповідальності в умовах глобальних викликів, де необхідне узгодження національних і глобальних інтересів.

Стратегічні комунікації сприяють установленню більшої прозорості та підвищують залученість громадян до державного управління; застосування технологій е-демократії дає змогу демократичним урядам залучати голоси громадян і впроваджувати нові політики на основі зворотного зв'язку від суспільства, що забезпечує стійкість до дезінформації та інформаційних загроз [866]. В умовах глобалізації стратегічні комунікації дають змогу ефективно взаємодіяти з міжнародними інституціями й узгоджувати свої дії з глобальними викликами, що уможлиблює збереження позиції на міжнародній арені, одночасно підтримуючи відкритість і прозорість для громадян [1111].

Для демократій стратегічні комунікації стають інструментом захисту від інформаційних загроз та важливим механізмом для підтримання стабільності й довіри громадян до урядових інституцій. Але в аспекті VUCA вони набувають особливо важливого значення, відіграючи ключову роль в адаптації до викликів нестабільності. В умовах волатильності стратегічні комунікації стають засобом швидкої реакції на нові виклики. Наприклад, під час пандемії COVID-19 вони дали змогу зменшити паніку та побудувати довіру до заходів, які пропонувалися державами, сприяючи підтримці національної безпеки в умовах глобальної кризи [1183].

Щодо невизначеності демократичні держави стикаються з потребою забезпечення інформування громадян на основі точних і перевірених даних, зокрема в кризових ситуаціях – стратегічні комунікації стають важливим інструментом для внутрішнього інформування й для міжнародної співпраці. Наприклад, *EU East StratCom Task Force* використовує стратегічні комунікації для моніторингу

дезінформаційних кампаній та швидкого реагування на інформаційні загрози; розвиває платформу *EUvsDisinfo*, яка аналізує дезінформаційні повідомлення й надає громадськості перевірені факти, сприяючи зниженню невизначеності серед населення та забезпечуючи ефективний захист від інформаційних атак.

В умовах складності середовища VUCA важлива координація національних і міжнародних інтересів. У контексті стратегічних комунікацій застосовано поняття вирівнювання [alignment] – створення єдиної комунікаційної стратегії, що враховує внутрішні потреби держави й глобальні виклики та можливості, що передбачає координацію між різними урядовими інституціями, громадянським суспільством і міжнародними організаціями задля просування узгодженого наративу й мінімізації суперечності між різними акторами. Як зазначають С. Фольк та А. Зерфасс, вирівнювання стратегічних комунікацій може бути як внутрішнім, тобто всередині організаційних структур держави, так і зовнішнім – у взаємодії з іншими країнами й міжнародними організаціями, у забезпеченні узгодження національних інтересів із міжнародними зобов'язаннями й загальними глобальними цілями [1111]. Вирівнювання дає змогу узгоджувати національні пріоритети з вимогами міжнародних партнерів, що дає змогу зберегти стабільність та ефективно діяти в умовах складної глобальної системи, сприяє зміцненню довіри громадян до уряду, оскільки забезпечуються прозорість і послідовність дій, що є важливими чинниками в VUCA-світі, де різні фактори часто суперечать один одному.

В аспекті нівелювання впливу неоднозначності стратегічні комунікації повинні забезпечувати чітке формування наративів, котрі дають змогу суспільству краще розуміти дії уряду і його політику, що особливо важливо в умовах інформаційних атак або гібридних загроз. Стратегічні комунікації суттєво підтримують досягнення місії організації, яка у випадку держави стосується її міжнародної позиції, опору сучасним гібридним викликам, ризикам і загрозам, готовності до оборонної, а за необхідності – і наступальної діяльності, що нівелює фактор неоднозначності в напрямі підвищення загальної обороноздатності, перетворюючи державу на

небажаного противника й досягаючи ефекту запобігання та стримування можливих агресивних дій [803].

У VUCA-світі стратегічні комунікації перетворюються на багатофункціональний інструмент, який дає змогу демократіям захищати національні інтереси в умовах непередбачуваності й складності глобальних інформаційних потоків, а також брати активну участь у формуванні інформаційного простору.

Однією з основних функцій СтратКом є проактивне формування наративів, які сприяють створенню позитивних образів і просуванню цінностей на міжнародній арені. Це важливо в боротьбі за вплив у глобальному інформаційному просторі, де в умовах мережевої комунікації конкуренція наративів стає вирішальним чинником міжнародної політики.

В умовах інформаційних загроз і дезінформації демократичні інституції застосовують проактивні стратегії для зміцнення легітимності своїх рішень та збереження стабільності за допомогою створення наративів, заснованих на демократичних цінностях і безпеці. Так, стабільність, безпека й демократія розглядаються як компоненти наративу в межах стратегічної діяльності інституцій ЄС [308]. Стратегічні комунікації європейських держав, спрямовані на протидію російській інформаційній війні, засвідчили, що проактивні наративи можуть знижувати вплив ворожих наративів, що дестабілізують суспільство [577].

Колаборативна комунікація стає важливим інструментом для демократичних держав в умовах VUCA, адже, на відміну від закритих і контрольованих режимів, вони використовують переваги відкритості для створення альянсів та залучення до інформаційного обміну широкого спектра акторів, громадян і міжнародних партнерів, що сприяє розповсюдженню перевіреної інформації, підвищенню довіри до урядових ініціатив та протидії дезінформації. Це підтверджують М. Хелльман і Ч. Вагнссон на прикладі *EU East StratCom Task Force* [577]. Під час пандемії COVID-19 стратегічні комунікації урядів із залученням населення до спростування фейків підвищили прозорість і сприяли поширенню наративів довіри до офіційних каналів та громадських ініціатив.

На відміну від реактивних комунікацій, які намагаються виправити або зменшити негативні наслідки, проактивні наративи створюють новий контекст, упливаючи на сприйняття подій і політичних рішень усередині країни та за її межами. Їх формування засноване на ретельному плануванні й узгодженні комунікацій із довгостроковими політичними цілями. Важливим складником такого механізму є співпраця між різними державними інституціями, залучення міжнародних партнерів і громадянського суспільства. Наприклад, у Європейському Союзі координація стратегічних комунікацій здійснюється на рівні Європейської служби зовнішніх дій (EEAS). Спеціалізовані підрозділи, зокрема *Відділ комунікаційної політики та публічної дипломатії*, активно популяризують діяльність Верховного представника ЄС, інформують про зовнішні справи та політику безпеки, координують стратегічні комунікації з представництвами ЄС і місіями по всьому світу. Це дає змогу ефективно просувати наративи, що відображають європейські цінності, а також реагувати на інформаційні загрози на глобальному рівні. Стійке середовище поширення наративів формується через співпрацю з місцевими медіа, громадськими організаціями та експертними спільнотами, організацію публічних заходів, інформаційних кампаній і залучення громадян до обговорення важливих питань зовнішньої політики й безпеки ЄС. Така публічна дипломатія сприяє інтеграції зовнішньої політики ЄС із громадськими ініціативами та дає змогу краще повідомляти її цілі для внутрішньої й зовнішньої аудиторій [16].

Діяльність *Відділу комунікаційної політики та публічної дипломатії* EEAS значною мірою спирається на активність окремих громадян у соціальних мережах, які стали для ЄС важливим інструментом поширення наративів, просування демократичних цінностей і боротьби з дезінформацією. У таких колаборативних мережах окремі користувачі є амбасадорами й ретрансляторами інформації, активно залучаються до розповсюдження офіційних меседжів ЄС, що сприяє популяризації офіційних позицій Союзу та протидії дезінформації шляхом поширення фактів і спростування фейкових новин. На прикладі діяльності представництва ЄС у

Республіці Корея продемонстровано, що соціальні мережі дають змогу охопити широку аудиторію та забезпечити інтерактивний обмін думками, залучаючи користувачів до публічної дипломатії ЄС на рівні окремих громадян [1177]. При цьому інституції ЄС дотримувались об'єктивної позиції, публікуючи лише нейтральні погляди.

Така стратегія є адаптивною відповіддю на виклики VUCA, оскільки демократичні держави не можуть контролювати або цензурувати інформаційний простір, а покладаються на прозорість, відкритість і залучення громадян. Сформовані в такий колаборативний спосіб наративи стійкі до маніпуляцій та підкріплені фактами, що посилює опірність дезінформації, дає змогу узгоджувати національні та глобальні інтереси, а також зберігати стабільність у непередбачуваних умовах VUCA.

Прозорість і відкритість стратегічних комунікацій у демократичних державах є головними факторами формування довіри до уряду та його політики, що проявляється, зокрема, у використанні публічної комунікації для боротьби з негативними інформаційними впливами, забезпечення широкого охоплення й залучення громадян до поширення достовірної інформації [577]. Активна участь громадян у соціальних мережах сприяє розширенню впливу офіційних наративів та їх укріпленню в умовах динамічного інформаційного середовища [1177].

Водночас стратегічні комунікації, у розглянутому вище контексті, активно використовують й авторитарні держави для адаптації до викликів VUCA-світу та досягнення геополітичних цілей. СтратКом у цьому випадку має специфічні особливості, зокрема централізований контроль інформації, відсутність незалежних медіа й прагнення зміцнити політичний уплив на внутрішній і міжнародній аренах.

Китай використовує стратегічні комунікації для поширення свого позитивного іміджу, реалізації геополітичних амбіцій і зміцнення позиції на світовій арені. Видимою частиною цієї стратегії є ініціатива *Один пояс, один шлях* (BRI), яка поєднує економічну дипломатію та інфраструктурні інвестиції, спрямована на формування

залежностей серед країн-учасниць і зміцнення впливу Китаю на глобальному рівні [113]. Також BRI використовується для виклику наявного світовому порядку та формування альтернативних моделей глобального управління [268].

Зокрема, Китай активно застосовує переклад промов і документів Сі Цзіньпіна, наприклад *The Governance of China*, для поширення наративів про культурну унікальність та переваги китайської моделі розвитку [989], формування сприйняття його відносин із провідними світовими акторами [480]. При цьому китайська влада надає важливого значення взаємодії з громадськістю через засоби соціальної комунікації, хоча й у контексті зростаючого контролю й ідеологічної централізації [913].

Росія застосовує методи стратегічних комунікацій з акцентом на дезінформацію та гібридні інформаційні операції, які є головними елементами її політики в умовах VUCA-світу. Пропагандистські наративи спрямовані на підрив довіри до демократичних інститутів та посилення політичного впливу, наприклад, у контексті війни в Україні легітимізуються агресивні дії Росії на внутрішньому й міжнародному рівнях [33]. РФ активно використовує дезінформацію у форматі стратегічних комунікацій із залученням інструментів соціальних мереж як інструмент для впливу на внутрішню та міжнародну аудиторії, акцентуючи увагу на слабких місцях демократичних систем і створюючи вигідні для себе умови у світовій політиці [382].

Китай та Росія демонструють різні підходи до стратегічних комунікацій. Китай акцентує на глобальній інформаційній експансії й економічній дипломатії, Росія фокусується на дезінформації та гібридних операціях, уключаючи інформаційно-психологічні [7].

У світі, що характеризується нестабільністю, стратегічні комунікації відіграють важливу роль у забезпеченні національних інтересів й адаптації до глобальних викликів. Цей інструмент, незалежно від політичного режиму держави, в умовах колаборативної комунікації вагомий для побудови ефективних взаємодій як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Завдяки відкритості інформаційних систем, демократії мають можливість використовувати комунікації для створення прозорих наративів, які сприяють міжнародній довірі й консолідації

союзників, забезпечуючи платформу для обговорення глобальних викликів та узгодження колективних дій. Авторитарні держави натомість застосовують стратегічні комунікації, засновані на централізованому контролі інформації й поширенні пропаганди (як зазначає В. Терещук, «у недемократичних країнах всі форми використання мас-медій в тій чи іншій мірі підпорядковуються цілям державної пропаганди» [58, с. 384]. В умовах автократій масове співробітництво обмежене й набуває форми залежності через економічні або політичні важелі. Отже, стратегічні комунікації в умовах VUCA-світу є універсальним засобом адаптації до нестабільності та складності сучасного міжнародного середовища.

Колаборативні моделі стратегічних комунікацій

У цьому пункті проаналізовано інституційні, технологічні й аналітичні моделі колаборативних стратегічних комунікацій, що виникають у відповідь на виклики VUCA-середовища.

Логіка відповіді стратегічних комунікацій на VUCA-хаос означає перехід від вертикальної моделі «уряд–громадськість» до мережевої парадигми *collaborative StratCom*, де держава не єдиний продуцент змістів, а ядро коаліції акторів – від силових і цивільних відомств до платформ, НУО й дослідницьких центрів, які спільно співстворюють і поширюють наративи. Успіх колаборативних платформ типу *vTaiwan* чи *Decide Madrid* (див. п. 3.4) свідчить, що держава може делегувати громадянам співавторство рішень, перетворюючи непередбачуваність VUCA-середовища на колективний інтелект, знижуючи ентропію інформаційного поля. Колаборація зменшує інформаційну асиметрію, але створює небезпеку інфільтрації ворожими мережами й «дифузії відповідальності». Тому, відповідно до принципів *NATO StratCom COE* та *EEAS FIMI*, потрібні прозорий розподіл ролей і постійний аудит алгоритмів та каналів обміну даними, що перетворює мережу з хаотичної множини на керовану екосистему довіри, а VUCA-фактори – із загрози на ресурс, коли державні інститути, платформи й громадянське суспільство діють як єдина «нервова система» інформаційної безпеки.

Мережеве вирівнювання (alignment) і синхронізація акторів. Ефективність *collaborative StratCom* залежить від alignment-процесів – вирівнювання або узгодження

наративів, ресурсів та часових рамок між усіма учасниками комунікаційної екосистеми (*alignment* визначають як «інтегративний зв'язок між організаційною стратегією й стратегічними комунікаціями, що уможливорює послідовний, скоординований вплив на середовище» [1111, с. 434]). Такий принцип покладено, наприклад, в основу діяльності *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*, який продукує спільні протоколи та стандарти для союзників, залучаючи політичних, військових й академічних учасників для колективної розробки наративів [830], що зменшує часовий лаг між виявленням загрози та колективною відповіддю. На рівні ЄС таку функцію виконують *Rapid Alert System* (RAS) і міжінституційні робочі групи EEAS, що дають змогу державам-членам, платформам й аналітичним центрам обмінюватися «сирими» даними про інформаційні загрози й узгоджувати реакції в режимі 24/7 [442]. Аналогічно діє американська коаліція університетів, фактчекерів, держустанов і соцмереж *Election Integrity Partnership* (EIP), яка під час виборів 2020 р. виявляла та нейтралізувала дезінформаційні хвилі, забезпечуючи «гарячу лінію» між платформами й виборчими адміністраціями [284].

Для оцінювання якості *alignment* цілком застосовне поєднання VUCA-метрик (волатильність інформаційного циклу, рівень невизначеності, структурна складність та конкуренція фреймів) і мережевих показників (густота коаліційної взаємодії, середня *response latency* між вузлами, частка узгоджених контрнарративів). Їх інтеграція в системи моніторингу на кшталт RAS чи EIP дасть можливість перетворити хаотичні інформаційні потоки на керовану, синхронізовану екосистему безпеки, де кожний актор бачить власну роль та відповідальність у реальному часі.

Пошук стійких стратегічних комунікаційних рішень у VUCA-середовищі зумовив *перехід від «уряд-центрованих» моделей до Whole-of-Society-архітектур* (залучення різних груп суспільства до досягнення спільних політичних цілей), де держава є лише одним із вузлів мережі, а головну роль відіграють багатосторонні хаби, що об'єднують владні інституції, цифрові платформи, наукові центри, медіа й громадянське суспільство. Відповідає цій концепції згаданий вище *NATO StratCom CoE*, що функціонує як багатонаціональна точка обміну. Видання *Defence Strategic Communications* і регулярний *Riga StratCom Dialogue* формують «епістемічний міст» між

військовими, дипломатами й дослідниками, формалізуючи засвоєні уроки в стандарти, що потім масштабуються на національні рівні. Координаційні *command-and-share* платформи репрезентує, зокрема, та ж *EU Rapid Alert System*, підсилена підрозділом *Disinformation Crisis Unit*, що перебрав на себе ролі ситуаційної кімнати під час виборів до Європарламенту й продовжує працювати як постійний «фокусний центр» швидкого реагування, координуючи роботу 27 держав-членів, Європейської обсерваторії цифрових медіа (EDMO), аналітичних центрів і самих платформ [851]. Розглянутий вище EIP у США, що об'єднав чотири університетські лабораторії, провідні фактчек-НУО, соціальні платформи й виборчі органи, діє як коаліційний міжсекторний хаб.

У діяльності конструкцій *Whole-of-Society* використовуються інструментально-цифрові екосистеми, що інтегрують civic-tech-сервіси (*EDMO Rapid Response*), дашборди OSINT-спільнот, краудсорсингові платформи типу *Decide Madrid* чи *vTaiwan*, які знижують інформаційну асиметрію завдяки відкритим API та спільним дата-шляхам, даючи можливість недержавним аналітикам акомпанувати урядовим центрам ситуаційного моніторингу. Швидкість і гнучкість СтратКом вищі там, де існують постійні хаби співпраці, наявний незалежний аналітичний шар (університети, фактчекери) для легітимного арбітражу даних та забезпечується гібридна відповідальність: платформи надають телеметрію й модераторські ресурси, уряди – мандат і санкційні інструменти, НУО – довіру аудиторій.

Цифрові платформи для спільного продукування політики. Децентралізовані платформи участі перетворюють хаотичні інформаційні потоки на керовані «цифрові польові кухні» для спільнотворення рішень, тим самим підкріплюючи колаборативний StratCom. У цьому контексті згадаємо такі платформи, як *vTaiwan* – динамічний «люксометр» громадської думки, що збирає тисячі коментарів, кластери яких алгоритм Pol.is візуалізує в хмарі позицій, а консенсусні фрази автоматично виводяться на обговорення уряду (залучено сотні тисяч користувачів, а резонансні кейси були імплементовані без масових протестів, що раніше здавалося неможливим [590]). Так платформа знижує інформаційну волатильність та перетворює потенційні конфлікти на керовану співпрацю, що важливо для стратегічних комунікацій у VUCA-умовах. Інша

краудсорсинг-структура, *Decide Madrid* продемонструвала життєздатність, широке залучення й транспарентність, попри зміну політичної кон'юнктури (понад 1,5 млн користувачів, близько 300 проєктів громадських ініціатив [947]). Першим трансконтинентальним експериментом ЄС із багатомовного цифрового деліберування стала *Conference on the Future of Europe* (упродовж 2021–2022 рр. понад 5 млн відвідувачів платформи залишили 18 тис. пропозицій, частину з яких уключено до фінального звіту для представлення Європарламенту, Раді й Комісії [421]). Залучення НУО та академічного сектору сприяло зниженню амплітуди популістських фреймів і виокремленню конструктивного порядку денного [862].

Ці платформи працюють як «сенсорні контури» – збираючи ранні сигнали суспільних настроїв та здійснюючи оперативний фактчек, скорочують *response latency* для державних акторів. Проте такий підхід пов'язаний і з певними обмеженнями та ризиками, оскільки організовані лобі-групи можуть «захоплювати» порядок денний, у зв'язку з чим необхідні механізми балансу – квоти, алгоритмічне вирівнювання ваги голосів, обов'язкові офлайн-раунди деліберування, – щоб колаборація не перетворилася на «цифрову олігархію».

Колаборативна комунікація й інформаційна безпека. Цифрові загрози, які супроводжують VUCA-середовище, руйнують класичну модель «державної монополії» на безпеку: успіх протидії дезінформації чи кібератакам дедалі частіше визначається спроможністю держави інтегрувати громадянські, академічні та комерційні ресурси в спільну систему швидкої реакції (С. Федонюк [476]).

Наприклад, європейська ініціатива *data.europa.eu* просуває концепт відкритих наборів даних як опорної інфраструктури кібербезпеки: публічні реєстри доменів, телеметрія ботнетів, метадані дезінформаційних кампаній дають змогу будувати автоматизовані детектори й водночас забезпечують прозорий аудит державних рішень [461]. Такий «шар довіри» (trust layer) мінімізує звинувачення в приховуванні інформації та залучає незалежних аналітиків до верифікації даних у реальному часі. Завдяки платформі *RAS*, де фактчек-центри й цифрові платформи завантажували сигнали про підозрілі наративи, а Єврокомісія координувала відповідь із державами-членами та

службою EEAS, середній час між виявленням дезінформації й платформними діями скоротився до 24–36 годин [440].

Платформи *Cofacts* і *MyGoPen* репрезентують краудсорсингову фактчек-екосистему Тайваню й дають змогу переслати підозріле повідомлення в чаті та отримати перевірку спільноти: поєднання відкритого коду, добровольчих модераторів й алгоритмічної оцінки «міжгрупової підтримки» робить такі відповіді стійкішими до політичної упередженості, ніж традиційні централізовані редакції [1121].

Ще один напрям – OSINT-волонтерство у воєнний час, наприклад *OSINT for Ukraine*, де волонтери збирають геотеговані фото, відео та метадані, які верифікує центральна база Мінцифри й Офісу генпрокурора, використовуючи отримані таким чином валідаційні матеріали в міжнародних провадженнях [875]. Таким чином громадянська комунікація перетворюється на децентралізований сенсор інформаційної безпеки. Подібно діють незалежні watchdog-мережі: регулярні *Disinfo Updates* від *EU DisinfoLab* агрегують добірки кейсів, у яких колаборація між журналістами-розслідувачами, платформами й урядами сприяла нейтралізації ворожих операцій, зокрема під час президентських виборів у Фінляндії-2024 [407].

Системний ефект колаборативної комунікації для StratCom полягає в тому, що колективна телеметрія знижує волатильність, оскільки дезінформаційні сигнали фіксуються багатьма вузлами одночасно, відкритий аудит зменшує невизначеність і підвищує довіру до контрнаративів, а децентралізована верифікація розсіює навантаження й робить систему стійкішою до точкових атак. Водночас колективні моделі потребують сталих протоколів безпеки, щоб уникнути інфільтрації бот-мереж, і зрозумілого юридичного мандата на обробку персональних даних.

Метрики ефективності та VUCA-адаптивність. Для оцінки кампаній стратегічних комунікацій в умовах колаборативної взаємодії можемо використати запропоновані індикатори V-U-C-A й мережеві показники, які дають змогу відстежувати, наскільки швидко та синхронно коаліційні актори реагують на інформаційні збурення. Виходячи з викладеного вище, у колаборативних стратегічних комунікаціях «успіх» залежить від здатності мережі акторів швидко вирівнюватися й підтримувати

когерентний наратив у мінливому середовищі, тому класичні PR-показники (охоплення, тональність) уже не є достатньо репрезентативними. Сучасні хаби, зокрема *NATO StratCom COE* та *RAS* у ЄС, переходять на комбіновані панелі, де об'єднуються ситуаційні індикатори, які можемо в контексті нашого дослідження зіставити з VUCA-індикаторами, показниками мережевої координації та показниками, що відображають поведінкові ефекти.

Наприклад, індекс *Volatility* може бути порівняний із середньою швидкістю зростання й спадання обговорення головного наративу у хвилинах/годинах, *Uncertainty* – як частка взаємосуперечливих постів у загальному потоці контенту за 24-годинний інтервал за методологією *TrustLab* для Структурного індикатора С-1 Кодексу практики [415], *Complexity* – як зважена густота міжплатформового графа (число унікальних «стрибків» одного меседжу між платформами, поділене на час), а *Ambiguity* – наприклад як дивергенція Єнсена-Шеннона між двома найпоширенішими фреймами події в добовому зрізі.

Мережеві показники координації можуть відображати, скажімо, час від першої реєстрації сигналу до узгодженої дії принаймні трьох стейкхолдерів (платформа, урядова структура, фактчек-центр) (*RL*). Наприклад, зі звіту *Election Integrity Partnership* можемо отримати середній $RL \approx 36$ год під час виборів-2020 у США [402].

Також можуть бути оцінені відсоток контрнاراتивів, які повторюються щонайменше п'ятьма різними акторами протягом певного часу після запуску (концепція С. Фольк, А Зерфас [1111]); питома частка аудиторії, котра отримала ідентичний меседж принаймні на двох платформах, що вимірюється за панельними даними (наприклад, *Meta* звітує, що 95 % користувачів утримуються від поширення контенту після фактчекінг-лейбла [381]).

Щодо когнітивних/поведінкових ефектів, то може оцінюватися зміна рівня довіри аудиторій до офіційних джерел (онлайн-опитування); у НАТО враховується частка повідомлень союзних акторів, що містять однакові ключові тези [801]. Також *NATO StratCom COE* використовує «панелі ситуаційної обізнаності» [847]. У ЄС уведено структурні індикатори *Prevalence & Sources of Disinformation*, що автоматично

агрегуються в *Transparency Centre* Кодексу практики й зводяться до загальноєвропейського дашборду [415].

Така комбінована панель може одночасно відстежувати хаос зовні (VUCA-індикатори) й синхронізацію всередині (мережеві метрики). Наприклад, якщо *V*-індекс зростає, а *RL* залишається стабільним протягом певного періоду, система вважається адаптивною; якщо зростають *V*, *U* й *A*, це сигналізує про «комунікаційну фрагментацію» та потребує швидкого вирівнювання наративів. Підсумовуючи, відзначимо: метрики VUCA-адаптивності в аспекті стратегічних комунікацій дають можливість керувати стратегічними комунікаціями в реальному часі, перетворюючи хаотичний інформаційний ландшафт на прогнозовану, синхронізовану систему.

Ризики колаборативної StratCom-моделі. Мережева колаборація посилює стратегічні комунікації, але в VUCA-середовищі вона породжує специфічні вразливості, що випливають із доказової бази, кейс-стаді та порівняльної мережевої статистики:

– *перевантаження вирівнювання (alignment overshoot)*: зростання кількості акторів пов'язане з високими транзакційними витратами на погодження наративу; затримка може нівелювати переваги швидкого часу реакції (із досвіду в ЕІР-коаліції США, коли частина партнерів блокувала пост-рев'ю через розбіжності щодо правових формулювань, час реакції збільшився з 24 до 60 год [1012]); масив «центральных вузлів» у щільній колаборативній мережі тяжіє до ієрархізації, створюючи «центри тяжіння», які можуть монополізувати процес прийняття рішень, навіть у формально горизонтальній мережі;

– *інфільтрація й маніпулятивне захоплення*: скоординовані бот-мережі спроможні підняти показник *CD* вище від «природної» межі 0,01, симулюючи уявну підтримку та штовхаючи спроможність вирівнювання в хибно позитивні значення (подібну аномально високу густоту (до 0,05) спостерігали під час російських впливових операцій в ООН [528]; авторитарні режими практикують «цифрові репресії»: використання систем моніторингу й відеоспостереження для проникнення в мережеві хаби опозицій [248; 395], тобто платформа, створена для прозорості, стає джерелом даних для переслідування;

– *дифузія відповідальності й інформаційний хаос*: відкритість підвищує спільну видимість, але водночас розмиває відповідальність за фінальне повідомлення (так, прозоре, але розпорошене подання даних про COVID-19 стало основою для хвиль дезінформації, які підривали довіру до вакцинації); коли контрнаративи не встигають за лавиноподібними хвилями фейків (різниця між V та RL), аудиторії отримують надто багато частково узгоджених пояснень, що підсилює *Ambiguity* й провокує апатію або радикалізацію.

Розглянемо кейс виборів до Європарламенту 2024 р., коли в ЄС уперше застосовано мережеву систему *Rapid Alert System* (RAS) і *Disinformation Crisis Unit* (DCU). Упродовж кампанії (29 квітня – 9 червня) уряди, служби Єврокомісії, цифрові платформи *Meta*, *X* та *TikTok*, а також шістнадцять фактчек-центрів працювали в одній коаліційній мережі. EDMO зафіксовано 2847 унікальних дезінформаційних сигналів, для 1369 з яких погодили й поширили спільний контрнаратив за участі щонайменше трьох акторів (платформа, уряд, фактчекери) [441]. Як наслідок, 95 % критичного контенту позначено або видалено менш ніж за добу після спрацювання RAS-тригера [431].

Значення індикаторів VUCA можна отримати з публічно доступних джерел:

- добові частоти гештегів виборчої тематики отримано з датасету до статті П. Сернані [978]: пікове вікно 8 червня (38 214 твітів) більш як утричі перевищило базовий рівень (9 062), що відповідає $V = 5$;
- за офіційним післявиборчим звітом *Meta* [792], у період 7 травня – 23 червня 2024 р. промарковано чи знято понад 11 млн одиниць контенту на Facebook і понад 300 тис. – на Instagram (частка ризикового потоку ≈ 30 –35 % класифікується як $U = 4$;
- на основі вибірки (дані до статті П. Сернані [978]) побудовано граф узаємодії (68 753 вузли; 112 040 ребер): середня довжина найкоротшого шляху $= 4,1$; глобальний коефіцієнт кластеризації $= 0,27$, що перевищує поріг верхніх 40 % і дає $C = 4$;
- за даними на основі *European Fact-Checking Standards Network* [398], різноманітність змістових фреймів під час виборів-2024 була дуже

високою: жодна тема не домінує абсолютно, проте три «провідні напрями» (війна РФ–Україна (22,2 %), клімат (18,1 %), національно-регіональні сюжети (12,7 %)) охоплюють лише половину всіх перевірених тверджень, а ще 16 тем розпорошені між собою (разом – 47 %), що дає оцінку $A = 4$.

Щодо показників мережевої активності (табл. 4.1), то EDMO щомісяця публікує таблицю, де видно скільки разів країни ЄС сигналізували про небезпеку в RAS, скільки і яких було реагувань з боку платформ [441]. Зафіксовано точний час отримання сигналу й позначення або видалення контенту [791].

Таблиця 4.1

Метрики мережевої активності (вибори до Європарламенту-2024)

Показник	Значення	Результат
Швидкість реакції (RL)	Час (год), що минув від сигналу до спільної дії.	У звіті Meta видно, що більшість запитів закрили до 24 год. Ця верхня межа – орієнтовний час реакції.
Координаційні зусилля (CE)	Частка всіх випадків платформи, які уряди й фактчекери вирішували разом.	У таблиці EDMO: із 22 серйозних сигналів 12 завершилися спільним контркроком ($\approx 55\%$).
Густота зв'язків (CD)	Тіснота взаємного зв'язку всіх учасників	Використано близько $\frac{3}{4}$ можливих зв'язків.
Індекс участі (Pi)	Яку частку комунікації забезпечують лідери	Ті самі звіти показують: 10 % найактивніших акаунтів (офіційні пресслужби та два фактчек-консорціуми) створили 55 % контенту, тобто ядро помітно домінує, але не монополізує все.

Опрацювавши й об'єднавши ці дані, отримаємо $\langle V=5, U=4, C=4, A=4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=4 \rangle$, що відповідає сценарію *Dense-Flash*: зовнішня турбулентність

дуже висока, але всередині діє швидка та добре скоординована мережа. Для такого сценарію рекомендована тактика «бліцконтрнарратив плюс публічний аудит». Її утілили RAS і DCU: за лічені години з'являлися контрповідомлення, публікувалися джерела й пояснення, чому саме цей пост позначено або видалено [431]. У підсумку найнебезпечніші хештеги не встигали перерости в телевізійний мейнстрим й лише 20 % громадян вважали, що результати були суттєво спотворені (найнижчий показник з 2014 р.) [461].

Тобто модель $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$, спершу апробована для аналізу протестної мобілізації, працює також у сфері стратегічних комунікацій та протидії FIMI й дає змогу кількісно описати, яку саме комбінацію хаосу несе інформаційна кампанія та наскільки швидко й згуртовано реагує мережа: V балансується RL ; $Ambiguity$ не руйнує довіру, якщо є достатній рівень CE ; а високий PI компенсується розширенням кола відповідальних акторів. У такій конфігурації навіть потужна дезінформаційна атака не стане системною загрозою для демократичної легітимності.

Інформаційна безпека в умовах VUCA: виклики та інституційні відповіді

У цьому пункті розглянуто, як масове співробітництво, інтегроване в VUCA-контекст, змінює підходи до інформаційної безпеки та яку роль у цьому процесі відіграють стратегічні комунікації.

В умовах VUCA інформаційна безпека стає складнішою. Держави та інші актори змушені реагувати на виклики, пов'язані зі швидким поширенням інформації, непередбачуваністю її впливу й багатогранністю комунікаційних потоків, що викликає потребу в нових підходах і стратегіях. Волатильність потребує спроможності оперативно реагувати на кібернапади та швидке поширення дезінформації, що спроможна дестабілізувати політичні системи й економічні ринки. Наприклад, фінансовий сектор демонструє кумулятивну реакцію на кібернапади протягом трьох днів після події, що призводить до волатильності на ринку акцій і спричиняє економічні наслідки для компаній та їхніх інвесторів [1075]. Сучасні кіберзагрози в політичному контексті, уключаючи спонсоровані державами хакерські атаки й кампанії з дезінформації, значно ускладнюють підтримку політичної

стабільності. Це означає важливість розробки гнучких та адаптивних стратегій для протидії новим загрозам [845].

Невизначеність у світі VUCA ускладнює прогнозування й планування заходів у сфері інформаційної безпеки у зв'язку з проблемністю визначення джерел і напрямів інформаційних атак, які стають усе складнішими, уключаючи одночасно кібернапади, дезінформацію, соціальну інженерію та маніпуляції громадською думкою. Вони націлюються на уряди, критичну інфраструктуру, бізнеси й населення, що ускладнює захист і потребує координації між різними секторами суспільства. Загострюють цю проблему такі потрясіння, як пандемія COVID-19, під час якої суттєво зросла кількість інформаційних атак, застосування різних соціальних і технічних методів значно ускладнило захист від атак і потребувало комплексного підходу до кібербезпеки [586].

Неоднозначність у трактуванні подій та фактів спричиняє додаткові труднощі. В умовах VUCA це призводить до посилення соціальної напруги й політичної нестабільності. Інформаційні операції та дезінформація можуть підривати довіру до офіційних джерел інформації й викликати плутанину, що потребує ефективного управління інформаційними процесами для протидії таким загрозам [390].

Розглядаючи загрози інформаційній безпеці, пов'язані з колаборативною комунікацією, насамперед відзначимо вразливість до дезінформації та маніпуляцій. Колаборативні платформи, соціальні мережі й форуми, зазвичай є відкритими та доступними для всіх, що робить їх уразливими до використання для поширення фейкових новин або іншої неправдивої інформації. Так, під час президентських виборів у США 2016 р. соціальні медіа активно використовувалися для поширення дезінформації та маніпулятивних повідомлень за втручання Росії [1078]. Під час пандемії COVID-19 соціальні мережі використовувалися для поширення неправдивої інформації щодо методів лікування, походження вірусу й ефективності вакцин, що призводило до дестабілізації суспільства, підриву довіри до офіційних джерел і зниження рівня вакцинації в багатьох країнах [833]. Маніпулятивні повідомлення та фейкові новини поширювалися в соціальних медіа під час кампанії Брекзиту, що призвело до поляризації суспільства [177].

Фактором ризику є використання спільних інформаційних ресурсів та інфраструктури, що є потенційною ціллю для кібератак на колаборативні платформи. Так, зафіксоване зловмисне втручання в роботу платформи *Zoom*, були повідомлення про витоки особистих даних користувачів і проблеми з безпекою, що могли бути використані для доступу до конфіденційної інформації [185]. Під час президентських виборів у Франції 2017 р. зловмисники отримали доступ до електронної пошти й інших конфіденційних матеріалів через зломи серверів, що застосовувалися для колаборативної діяльності, аби вплинути на результат виборів і спровокувати політичну нестабільність [181]. У 2021 р. відбулася масштабна атака хакерів, пов'язаних з Китаєм, на сервери *Microsoft Exchange*, які використовувалися низкою організацій по всьому світу для обміну електронною поштою й спільного доступу, що спричинило серйозні ризики для інформаційної безпеки [794].

Ще однією особливістю колаборативної комунікації є швидке поширення інформації, найчастіше без чіткої централізованої перевірки, що збільшує ризик розповсюдження чуток або конфіденційних даних. Установлено, що більшість користувачів схильні поширювати чутки, а не спростовувати їх, що може призводити до дезінформації в умовах кризових ситуацій [1130]. Під час пандемії COVID-19 довіра до онлайн-інформації та відчуття перевантаження були передумовами для поширення неперевіреної інформації, що призводило до дезінформації й паніки серед населення [709].

Недобросовісні актори використовують колаборативні платформи для координації своїх дій і проведення інформаційних атак, проникаючи в легітимні комунікаційні. Колаборативні платформи використовуються для проведення координаційних атак, зокрема типу «відмова в обслуговуванні», тому для протидії необхідні інтегровані системи виявлення вторгнень [1186]. На загрозу координованих атак із використанням колаборативних інструментів за участі державних акторів й екстремістських груп указувалося ще в дослідженні 2005 р. [902]. Поширюючи дезінформацію в колаборативних мережах, недобросовісні актори видають себе за надійних учасників, імітуючи поведінку звичайних користувачів [1011].

Ісламська держава (ІДІЛ) активно використовувала соціальні мережі для координації терористичних операцій, поширення радикальних ідеологій і вербування нових членів [1162]. Наприклад, 2015 р. соціальні мережі використано для координації теракту в Парижі [263]. М. Конвей узагальнює результати досліджень у контексті аналізу ролі інтернету, зокрема соціальних мереж, у поширенні радикальних ідеологій, пропаганди й координації терористичних атак [324].

Водночас в умовах VUCA колаборативна комунікація є важливим фактором забезпечення інформаційної безпеки. Передусім, це стосується швидкого виявлення та спростування дезінформації. Л. Лю й ін. описують систему колаборативного виявлення фейків на платформах *WhatsApp* і *Telegram* [739]. Інше дослідження засвідчує можливості колаборативного управління та комунікації в подоланні кризи COVID-19 для окремого регіону – співпраця між різними установами, громадськими організаціями й громадськістю дала змогу швидко адаптуватися до мінливих обставин і координувати дії для боротьби з пандемією [581]. Також мережева колаборація може бути застосована для забезпечення захисту від кіберзагроз, наприклад для виявлення ботнетів і вразливостей та фільтрації [789].

Колаборативність сприяє створенню стійких інформаційних спільнот, спроможних об'єднувати зусилля для протидії інформаційним загрозам. Б. Паломо й Дж. Седано аналізують співпрацю між різними медіа в Іспанії для перевірки фактів і спростування дезінформації під час президентських виборів [880].

В умовах VUCA, коли соціальні та політичні процеси ускладнюються, інформаційні спільноти слугують платформою для обміну знаннями, досвідом та ресурсами для ефективнішої координації дії під час кризових ситуацій і забезпечення швидкої реакції на нові виклики. У період пандемії COVID-19 наукові й медичні спільноти об'єдналися для обміну дослідженнями, даними та практичним досвідом через платформи, що сприяло швидкому розповсюдженню нових знань про вірус, методи лікування й ефективність вакцин, терапевтичні методи та стратегії запобігання й лікування COVID-19 [520]. Швидке поширення даних та інформації під час пандемії також здійснювалося через глобальні платформи для обміну генетичними й іншими

медицині даними, що полегшило розробку діагностичних інструментів і дослідження епідеміології вірусу [470]. Всесвітня організація охорони здоров'я створила спеціальні форуми та групи для обміну інформацією між лікарями й дослідниками, що сприяло забезпеченню ефективного реагування на глобальні виклики, пов'язані з COVID-19 [1169]. М. Булос та Е. Джераті описують використання геоінформаційних систем, соціальних медіа й аналітики великих даних для обміну інформацією та координації дій у межах міжнародних спільнот під час COVID-19 [230], П. Меєр – використання платформ для обміну географічними даними й координації рятувальних операцій після землетрусу в Непалі у 2015 р. [785], а Н. Хомамі та О. Солон – для протидії поширенню комп'ютерного вірусу *WannaCry* у 2017 р. [673].

В умовах неоднозначності, коли різні групи можуть мати навіть протилежні інтерпретації одних і тих самих подій, колаборативні платформи стають засобом підвищення прозорості та довіри до джерел інформації. Ф. Ревін робить висновок, що колаборативні платформи та цифрові мережі дають змогу демократичним державам сприяти громадянській активності й покращувати прозорість урядових дій, що приводить до зниження соціальної напруги та підвищення довіри [930]. М. Хоган зі співавторами описують, як платформи для відкритих даних сприяють взаємодії між громадянами й державними службовцями у ЄС, що дає змогу покращити прозорість і довіру до рішень урядів [596]. Прикладом є проєкт *Open Data Collaboration Platform*, спрямований на розробку платформи для відкритих даних у ЄС, забезпечуючи органам влади, громадянському суспільству й громадянам можливість обмінюватися даними, співпрацювати над їх аналізом і заохочувати громадськість до процесу прийняття рішень [430].

Позитивне застосування мережевої співпраці й колаборативної комунікації в аспекті підвищення інформаційної безпеки в демократичних державах підтверджується численними прикладами. В умовах світу VUCA колаборативні платформи та спільноти відіграють важливу роль у реагуванні на інформаційні загрози й зміцнення суспільного консенсусу. Важливо, що колаборативність у

комунікації дає змогу створювати стійкі системи, спроможні адаптуватися до умов, що швидко змінюються.

У контексті VUCA комунікація масового співробітництва під час пандемії COVID-19 мала важливе значення для ефективного реагування на кризу. Згідно з дослідженнями, такі VUCA-фактори, як нестабільність і неоднозначність, викликали необхідність у швидкій та відкритій співпраці між різними учасниками комунікаційного процесу, що включало застосування нових технологій і моделей комунікації (С. Федонюк [474]). Один із прикладів такого підходу простежено в Новій Зеландії, де комунікація під час пандемії ґрунтувалася на співпраці між науковцями та митцями для поширення науково обґрунтованої інформації серед громадськості [563].

Колаборативні підходи у сфері кібербезпеки, наприклад боротьба з вірусами типу *WannaCry*, засвідчують важливість координації дій та обміну знаннями між різними акторами для запобігання й протидії кібератакам. Співпраця експертів із кібербезпеки на глобальних платформах дала змогу швидко знайти рішення для зупинки поширення вірусу, раннє виявлення кіберзагроз стало можливим завдяки колаборативним підходам, котрі поєднують семантично багаті репрезентації знань із машинним навчанням [827].

Отже, комплексні підходи, що включають кібербезпеку, прозорість управління, участь громадян й інші форми мережевої колаборації, формують усебічну систему інформаційної безпеки. Колаборативність у комунікації дає змогу створювати стійкі системи, спроможні адаптуватися до динамічних умов світу VUCA. Загалом, відкрите співробітництво дає змогу об'єднувати зусилля різних суб'єктів для протидії інформаційним загрозам, підвищує прозорість і довіру, сприяє формуванню стійких інформаційних спільнот та забезпечує міжнародну співпрацю.

Для розуміння безпекової ролі й значення колаборативної комунікації в сучасному VUCA-світі з'ясуємо відмінності в підходах, адже, як розглянемо нижче, демократичні держави (умовно західні) та автократії мають різні бачення інформаційних загроз і пріоритетів інформаційної політики. Ці відмінності стосуються як самого розуміння інформаційної безпеки, так і її окремих аспектів –

правового регулювання кіберсфери, воєнно-політичних загроз інформаційного характеру, управління інтернетом та ін.

У сфері інформаційної безпеки держави дотримуються двох принципово відмінних підходів – демократичного (технократичного) й авторитарного (ідеологічного). У межах авторитарної парадигми запроваджується жорсткий державний контроль над інформаційним простором, що трактується як умова забезпечення політичної стабільності. Натомість «західна» модель сприймає подібне втручання як загрозу свободі слова й демократичному врядуванню.

Демократичне бачення, яке сформувалося в США, ґрунтується на розумінні інформаційної безпеки як захисту даних і пов'язаних із ними інформаційних систем, головною метою стала гарантія рівного доступу громадян до інформаційних ресурсів і захисту персональних даних (Закон про свободу інформації [503], Закон про конфіденційність [1057], положення яких ґрунтуються на ідеї свободи вираження волі, закріпленої Першою поправкою до Конституції США [718]).

Комітет із національної безпеки США визначає інформаційну безпеку як «захист інформації й інформаційних систем від несанкціонованого доступу, використання, розкриття, руйнування, зміни чи знищення з метою забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації» [319]. Схоже розуміння подає *Асоціація аудиту й контролю інформаційних систем* [621]. Тобто в американській практиці підхід до інформаційної безпеки зводиться до захисту даних і не включає складника впливу шкідливого або ідеологічно небажаного контенту. Політика Європейського Союзу у сфері інформаційної безпеки ґрунтується на аналогічних принципах [78]; [418].

Обидві західні моделі – американська та європейська – тяжіють до технократичного розуміння інформаційної безпеки, зосередженого на захисті інфраструктури, даних і прав користувачів, тоді як контроль за змістом або ідеологічне наповнення інформаційного потоку не входять до пріоритетів цієї парадигми. Натомість авторитарна концепція інформаційної безпеки зосереджується на захисті держави, суспільства й особи від так званого «негативного контенту» (наприклад *Доктрина інформаційної безпеки Російської Федерації* (2000 р., 2016 р.).

Російський підхід, відповідно до цих документів, характеризується широким тлумаченням інформаційних загроз, що розглядаються як чинники, спроможні підірвати національну безпеку (наприклад «розкладання моральних цінностей молоді» і «відтік кадрів зі сфери безпеки», поширення з-за кордону матеріалів, що нібито дестабілізують ситуацію в країні, зокрема критичних щодо РФ, а також вплив на молодь через іноземні медіа. У Національній стратегії інформатизації КНР на 2006–2020 рр. інформаційна безпека визначається як складова частина національної безпеки, що повинна забезпечити стабільність суспільства та розвиток ідеології [9].

У межах авторитарного бачення свобода слова не гарантується, що відкриває шлях до цензури. До загроз інформаційній безпеці також уключено «девальвацію духовних цінностей» та «зниження духовного й творчого потенціалу населення», що створює підґрунтя для суб'єктивного обмеження комунікацій.

Ці підходи набувають інституційного оформлення через концепт «інформаційного суверенітету» або «кіберсуверенітету» (Закон Китайської Народної Республіки про кібербезпеку, 2016; російський «Закон про суверенний інтернет» (2019 р.)). У міжнародній площині РФ послуговується *Основами державної політики у сфері міжнародної інформаційної безпеки*, ухваленими у 2013 р. й оновленими у 2021 р. з формулюваннями на кшталт «використання ІКТ для втручання у внутрішні справи суверенних держав», «розпалювання ворожнечі» й «порушення суспільної стабільності».

Головна відмінність авторитарного (російсько-китайського) підходу полягає в тому, що безпека охоплює не лише інфраструктуру, а й саму інформацію як об'єкт суверенітету. Інформаційний суверенітет у такому контексті означає контроль за поширенням зовнішньої інформації й забезпечення «належного» обміну інформацією із закордонними партнерами. Натомість демократична модель націлена на стимулювання вільного глобального інформаційного обміну з гарантуванням технологічної безпеки.

Однією з ключових рис авторитарного підходу є прагнення запобігти проникненню в інформаційний простір країни небажаного контенту й унеможливити витік чутливої інформації. Це досягається, зокрема, блокуванням соціальних мереж, пошукових систем та обмеженням доступу до іноземних інформаційних ресурсів.

Згідно з підходом КНР, сутність інформаційної безпеки полягає саме в уведенні обмежень на поширення інформації, яку влада вважає небажаною [4].

У сфері управління інтернетом також спостерігаємо чітке розмежування підходів. Представники наукових шкіл РФ, КНР та низки інших країн активно обґрунтовують ідею «суверенізації» інтернету, що передбачає посилення державного контролю над національним інформаційним простором. А західні автори послідовно захищають модель багатостороннього управління мережею, участь держав, бізнесу, громадянського суспільства й технічної спільноти на засадах відкритості та прозорості [161; 595; 620; 701].

Демократичний підхід також передбачає застосування принципу мережевого нейтралітету, що гарантує рівний доступ користувачів до онлайн-ресурсів, незалежно від змісту чи джерела даних. У Європейському Союзі він став елементом стратегії Єдиного цифрового ринку й регламентований положеннями Регламенту ЄС 2015/2120 [451], у США його закріплено на рівні Федеральної комісії [473]. Водночас в авторитарних державах мережевий нейтралітет або не застосовується, або ігнорується. Так, у РФ де-факто він ніколи не був упроваджений, а в Китаї принцип не діє з огляду на централізований контроль за інтернетом і контентом [608].

Головна відмінність між двома підходами полягає в розумінні суті поняття *інформаційна безпека*. Західна модель обмежується технічним забезпеченням захисту інформаційної інфраструктури й загалом охоплюється терміном *кібербезпека*, тоді як у російському дискурсі інформаційна безпека включає також політичні та ідеологічні аспекти (детальніше – у С. Федонюк [74]).

На тлі зростання масштабів і складності кіберзагроз у країнах Заходу сформувалася концептуальна база для правового регулювання в цій сфері. Найважливішими публікаціями в цьому напрямі стали *Tallinn Manual* [1035] та *Tallinn Manual 2.0* [1034], що містять підходи до застосування чинного міжнародного права у сфері кібербезпеки та визначають межі легітимного реагування на кіберінциденти.

У науковій спільноті існують дві основні позиції. Перша, поширена серед дослідників із РФ, наполягає на необхідності створення спеціального правового

режиму з урахуванням особливостей інформаційного простору. Друга, репрезентована переважно західними науковцями [552; 689], обґрунтовує можливість адаптації наявних норм без розробки нових. Також західна традиція підкреслює важливість міжнародного співробітництва для забезпечення кібербезпеки [471; 488; 981].

Проблематику загроз воєнного характеру в інформаційній сфері ґрунтовно висвітлено в низці досліджень (наприклад [731; 809; 1030; 1104]), для яких характерне утилітарне сприйняття кіберпростору як одного з інструментів досягнення військових цілей. Натомість у російському науковому та політичному дискурсі переважає концепція «інформаційних війн» у широкому розумінні, що включає політичні, психологічні, медійні й культурні компоненти.

Міжнародну взаємодію у сфері інформаційної безпеки традиційно розглядають у рамках діяльності ООН у контексті проблематики роззброєння й підтримання міжнародної безпеки [665; 1149]. Утім, існують суттєві розбіжності в розумінні сутності загроз. У західному дискурсі домінує поняття *кібербезпеки*, акцентовано на протидії технічним загрозам без визнання політико-ідеологічного складника [566; 975; 1062; 1150]. Натомість у російському підході використовується ширше поняття – *інформаційна безпека*, що охоплює чотири основні категорії загроз – воєнну, терористичну, злочинну й загрозу дестабілізації внутрішньополітичної ситуації шляхом маніпуляцій громадською думкою (Кучерявий, Смирнов, Швець та ін.).

Серед українських дослідників переважно немає єдиної позиції щодо трактування проблем інформаційної (кібер) безпеки в межах дихотомії «демократичного» та «авторитарного» дискурсів. До останнього часу в науковому середовищі переважали аргументи на користь «сильної» ролі держави у сфері інформаційної безпеки й утвердження концепції «інформаційного суверенітету» [52], досліджувалася проблематика «культурної експансії», потреба в спеціальному міжнародно-правовому режимі в галузі інформаційної безпеки [21; 36], а також фігурувало некритичне сприйняття російських ініціатив у межах ООН щодо формування «режиму міжнародної інформаційної безпеки» [94; 95].

Водночас останні дослідження дедалі частіше фокусуються на реальному розподілі позицій основних акторів міжнародної політики в галузі інформаційної безпеки, уключаючи держави й міжнародні організації [32; 43; 686]. З урахуванням зовнішньополітичного курсу України важливо також аналізувати практику взаємодії зі стратегічними партнерами, що закріплена в документах стратегічного планування й у діяльності на міжнародних платформах. Детальніше питання позиціонування України серед розглянутих вище підходів до інформаційної безпеки розглядають С. Федонюк, Н. Карпчук, Б. Юськів [481].

Отже, інформаційна політика демократичних та авторитарних держав має принципово різні цілі й методи. Для демократій інформаційна політика є інструментом підтримки прозорості, прав людини, свободи слова та плюралізму думок, а авторитарні режими використовують інформацію як засіб контролю, цензури й маніпуляцій задля підтримки державної ідеології та утримання влади.

Ці відмінності в підходах стосуються також колаборативної комунікації. Демократичні держави розглядають колаборативну комунікацію як потужний інструмент для підвищення прозорості й підзвітності влади. Відкритість і можливість участі громадян у політичних процесах дають змогу зміцнювати довіру до державних інституцій і залучати до ухвалення рішень різні соціальні групи. Колаборативні платформи також відіграють важливу роль у боротьбі з дезінформацією, адже громадськість може активно долучатися до спростування фейкових новин та поширення правдивої інформації.

Лідери демократичних держав використовують соціальні медіа для багатовекторної комунікації, спрямованої на взаємодію з громадськістю, тоді як авторитарні лідери переважно застосовують односторонню комунікацію, що відображає їхні проєкції сили й контролю [251]. Ці відмінності проявляються в підходах до колаборативної комунікації: демократії заохочують участь громадськості через відкриті платформи, електронне урядування та інші форми електронної демократії, тоді як авторитарні режими контролюють й обмежують комунікаційні платформи, використовують цензуру та обмежують свободу слова для зміцнення своєї влади [942].

Авторитарні режими сприймають колаборативну комунікацію як інструмент для моніторингу й контролю населення, використовуючи платформи для поширення державної пропаганди, маніпулювання суспільною думкою та мобілізації населення у випадку внутрішніх або зовнішніх криз. Відкритість колаборативних платформ дає змогу авторитарним режимам швидко розповсюджувати потрібну інформацію, однак водночас створює загрозу втрати контролю над інформаційними потоками.

У Китаї уряд дозволяє деякий рівень участі й обговорення, але з обмеженими повноваженнями для громадськості («авторитарна деліберация»), створюючи середовище, де державні органи контролюють комунікацію та прийняття рішень, зберігаючи при цьому видимість участі громадян [734]. Іран використовує інтернет як стратегічне поле битви для збереження стабільності режиму, що підвищує стійкість до зовнішніх впливів і полегшує контроль за інформаційними потоками [793]. Водночас жорстка авторитарна пропаганда в умовах колаборативної комунікації може мати зворотний ефект, підриваючи легітимність режиму серед населення, хоча вона одночасно знижує готовність громадян до протестів, сприяючи підтримці стабільності в короткостроковій перспективі [609]. Це підтверджують події в Білорусі, де протести, що розгорнулися після президентських виборів, були інспіровані, а потім і подолані завдяки управлінню процесами комунікації [71; 1154]. Платформи також використовуються для моніторингу й цензури (наприклад *Telegram* в Ірані та Росії [116]). Авторитарні режими застосовують інструменти соціальної комунікації в цифровій дипломатії й екстериторіальній пропаганді для мобілізації підтримки серед діаспорних спільнот і створення єдиного символічного простору, що підсилює державну ідеологію навіть за межами країни [1174].

Для автократій колаборативність у комунікації є подвійним викликом. З одного боку, вона дає змогу режиму швидко організувати населення й поширювати пропаганду, з іншого – створює загрозу організації масових протестів і мобілізації опозиції. Крім того, відкритість комунікаційних платформ може сприяти витоку конфіденційної інформації, що підриває авторитарний контроль над інформаційним простором. Натомість для демократичних держав колаборативні платформи несуть

ризика поширення дезінформації та маніпуляцій, інформаційних- і кібератак, особливо під час виборів, що зменшує спроможність суспільства до фактологічного спілкування й демократичної участі [780].

Отже, в умовах VUCA для інформаційної безпеки потрібні адаптивні підходи, що поєднують технічні, правові й комунікаційні стратегії. Колаборативні платформи створюють нові можливості та нові вектори загроз, які повинні враховуватися в політиці безпеки демократичних держав.

Геополітичні комунікації: управління VUCA-факторами на міжнародній арені

У цьому пункті проаналізовано трансформацію стратегічних комунікацій у зовнішній політиці ЄС у відповідь на VUCA-виклики та концептуалізовано геополітичну комунікацію як інструмент впливу, адаптації й масового співробітництва.

Діяльність Європейського Союзу є прикладом ефективного використання стратегічних комунікацій як складника зовнішньополітичної активності. Із початком каденції Єврокомісії під керівництвом Урсули фон дер Ляєн у 2019 р. проявляється зв'язок комунікаційної діяльності з геополітичними пріоритетами. Д. Валенца зазначає, що за умов глобальної конкуренції та безпекових викликів, спричинених політикою США, Китаю й Росії, пандемією COVID-19, маніпуляціями іноземною медійною інформацією та регіональною нестабільністю, геополітика має стати невід'ємною частиною правил гри для ЄС [1092], а А. Преда й Д. Кіріак виокремлюють стратегічні виклики, що постають перед комунікаційною політикою ЄС [906].

У риториці очільників європейських інституцій частіше наголошується на потребі в геополітичному позиціонуванні ЄС (Президент Єврокомісії 2017–2018 рр. Ж.-К. Юнкер [638; 639], Верховний представник ЄС Ф. Могеріні [806]).

У 2019 р. Урсула фон дер Ляєн заявила: «Моя Комісія не боїтиметься говорити мовою довіри. Але це буде наш шлях, європейський шлях. Це геополітична комісія, яку я маю на увазі і якої терміново потребує Європа» [1112, б. с.], а у 2020 р. Ж. Боррель наголосив, що ЄС має «заново вивчити мову влади» та об'єднати свої ресурси «з метою максимізації геополітичного впливу» [417, б. с.].

Після 2024 р. оновлена Європейська комісія під керівництвом Урсули фон дер Ляєн, як припускають Е. Баракані й Х. Кассім, продовжить реалізовувати геополітичний підхід, активно використовуючи стратегічні комунікації для досягнення своїх цілей, зокрема у сфері безпеки [167]. Водночас опубліковані політичні орієнтири на 2024–2029 рр. спрямовано на зміцнення обороноздатності, кліматичну нейтральність, посилення конкурентоспроможності та розширення ЄС як геополітичного імперативу, що включає інтеграцію нових держав-членів [900].

Ширша геополітична роль ЄС реалізується шляхом розвитку стратегічних партнерств і швидкого реагування на глобальні виклики, зокрема, Європейська комісія продовжує політику розширення, підкреслюючи важливість стратегічних комунікацій для забезпечення підтримки цих процесів як усередині ЄС, так і серед країн-партнерів [424]. Також стратегічні комунікації охоплюють співпрацю з НАТО й іншими міжнародними організаціями для зміцнення стійкості до гібридних загроз [531].

У сучасному світі, що характеризується нестабільністю, Європейська комісія адаптує комунікаційні стратегії, зокрема, щодо використання цифрових платформ для покращення стратегічних комунікацій, ефективнішого донесення інформації до різних аудиторій. Важливими елементами комунікаційної стратегії ЄС щодо створення стійкого інформаційного середовища стала колаборативність і залучення громадянського суспільства [722].

Геополітичне спрямування стратегічних комунікацій стає важливим елементом нової зовнішньої політики ЄС у відповідь на глобальні виклики, зокрема пандемію COVID-19, агресивну політику Росії та зростаючу конкуренцію з боку Китаю й США [992]. Масове співробітництво в цьому контексті полягає в залученні широкого кола суб'єктів: громадян, медіа, урядових і неурядових організацій, відкрита комунікація з якими забезпечує ефективне поширення офіційних наративів ЄС, сприяє просуванню позицій Союзу й протидії дезінформації, підвищуючи рівень довіри до офіційних джерел [891].

Водночас зафіксовано недостатню координацію між структурами ЄС у сфері стратегічних комунікацій, фрагментарність підходів і відсутність узгодженої

комунікаційної стратегії між окремими акторами [891]. У висновках Європейської ради відзначено потребу посилення координації у сфері стратегічної комунікації як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні [438]. У 2019 р. окреслено оновлені напрями зовнішньополітичної комунікації, які стали відповіддю на численні виклики, що завдали іміджевих утрат ЄС: фінансова криза 2008 р., боргова криза 2011–2012 рр., зростання популізму після 2016 р., міграційна криза, терористичні акти, Brexit, а згодом і криза, спричинена пандемією COVID-19 [583].

У Глобальній стратегії ЄС у сфері зовнішньої політики й безпеки наголошено на потребі посилення стратегічної комунікації, розвитку публічної дипломатії, зокрема шляхом інтеграції комунікаційних інструментів у зовнішню політику, акцентовано на необхідності поглиблення взаємодії з громадянами ЄС та активному використанні соціальних мереж для діалогу з міжнародними аудиторіями, зокрема на рівні місцевих спільнот [457].

ЄС намагається використовувати власний геополітичний вплив для підтримки демократичних принципів, захисту прав людини, сприяння стабільності й мирному врегулюванню конфліктів. Водночас європейський підхід істотно відрізняється від традиційної моделі геополітичного протистояння держав, він має переважно кооперативний характер і спирається на дотримання міжнародного права, багатосторонню взаємодію та пріоритетність дипломатичних інструментів. Загалом, Європейський Союз розглядає геополітику як інструмент впливу на міжнародну систему й досягнення власних стратегічних цілей, проте реалізовує цей підхід у межах принципів співпраці, мирного врегулювання конфліктів і підтримки глобальної стабільності.

Як уже зазначалося, геополітична риторика почала активно фігурувати в офіційному дискурсі інституцій ЄС і стала предметом пильної уваги медіа лише з початком діяльності Єврокомісії у 2019 р, яка, реагуючи на зовнішні виклики – від посилення конкуренції між США та Китаєм до загострення нестабільності в сусідніх регіонах, – задекларувала намір відновити геополітичну роль Європейського Союзу у світі, указуючи на потребу перетворити геополітику на один з основоположних

елементів зовнішньої політики ЄС [1092]. Проте, на думку Д. Валенци, у політичному порядку денному Комісії поняття «геополітика» істотно відрізняється від його початкового концептуального наповнення, визначеного Р. Челленом, який акцентував на географічних чинниках сили, зокрема кліматі, доступі до моря й конфігурації територій. Сучасне застосування цього терміна в ЄС апелює, радше, до визнання значущості сили як ресурсу й інструменту конкуренції між міжнародними акторами та до усвідомлення, що структури міжнародного порядку можуть більше впливати на розвиток подій, ніж дії окремих суб'єктів політики [1092].

У цьому контексті європейська геополітика спрямована на визнання наявності потужних глобальних конкурентів й усвідомлення потреби посилення зовнішньополітичної активності Союзу, зокрема через мобілізацію різних інструментів впливу для формування власної, відмінної від класичних держав, присутності в міжнародному порядку – гібридної за формою, заснованої на інституційній природі та функціональних можливостях Євросоюзу [270].

Упродовж тривалого часу геополітика вважалась у ЄС джерелом конфліктів і міжнародної напруженості, а Союз позиціонував себе як проєкт миру, орієнтований на подолання обмежень, пов'язаних із традиційним підходом до *Realpolitik* і геостратегічного протистояння [1184]. Водночас географічні чинники відіграють головну роль у розширенні Союзу, а інструменти зовнішньої політики спрямовуються на формування зв'язків із різними регіонами світу за допомогою численних галузевих ініціатив. У контексті VUCA розвиток зовнішньої політики ЄС ґрунтується на прагненні до створення стійкої й впливової міжнародної присутності, що відображає гібридний характер Союзу. Важливим елементом у цьому процесі є використання стратегічних комунікацій для просування наративів та взаємодії з різними акторами. ЄС адаптується до змін у глобальному порядку й дедалі більше застосовує підходи, засновані на діалозі та залученні різних стейкхолдерів, щоб мінімізувати конфліктні аспекти геополітики, що робить Союз успішним у сприянні стабільності шляхом дипломатії, замість прямого використання сили або тиску, які традиційно асоціюються з *Realpolitik* [844].

Європейський Союз застосовує колаборативні та стратегічні комунікації для реагування на глобальні виклики в непередбачуваному VUCA-світі, залучаючи різноманітних стейкхолдерів: держави-члени, міжнародні організації, громадянське суспільство й окремих громадян. Наприклад, *East StratCom Task Force* об'єднує в боротьбі з дезінформацією зусилля медіа, громадськості та неурядових організацій. У межах *European Green Deal* задля досягнення до 2050 р. кліматичної нейтральності ЄС активно співпрацює з бізнесом, науковими інститутами й громадянами, використовуючи соціальні мережі та цифрові платформи для популяризації екологічних ініціатив. Під час кризи біженців 2015 р. ЄС координував дії з міжнародними організаціями й громадянським суспільством, забезпечуючи гуманітарну допомогу й стабілізацію ситуації. Пандемія COVID-19 продемонструвала, що Союз спроможний координувати масову вакцинацію за допомогою *EU Vaccines Strategy*, залучаючи до спільної роботи держави-члени та медичні організації, інформуючи громадян через цифрові платформи про важливість вакцинації.

В умовах VUCA стратегічні комунікації передбачають широке залучення громадянського суспільства й окремих громадян за допомогою масового співробітництва для формування спільного наративу миру та стабільності. Це дає змогу ЄС швидко реагувати на непередбачувані зміни у світі й залучати міжнародну спільноту до підтримки політичних та стратегічних ініціатив. Одним із прикладів є Європейська політика сусідства (ENP), що набула особливого значення для ЄС, адже регіон Східного сусідства лише за декаду перетворився з «кільця друзів» у 2003 р. [329] у «вогняне кільце» у 2015 [561] і сприймає Євросоюз із погляду конкуренції, а не співпраці [841]. Тому ЄС активно залучає громадян цих регіонів до обговорення політичних та соціальних питань, зокрема за допомогою програм для сприяння демократії, правам людини й розвитку економіки, за допомогою колаборативних інструментів ЄС сприяє побудові довіри між різними стейкхолдерами.

Також загострилася потреба сприяння демократії та стабільності в південному сусідстві [408]. У контексті ENP ЄС відіграє активну роль у регіоні Північної Африки й Близького Сходу (MENA), особливо в питаннях політичної нестабільності,

міграційних криз і соціальних заворушень. Після Арабської весни ЄС застосовував підходи відкритого співробітництва, залучаючи до діалогу громадянське суспільство та міжнародні організації. Наприклад, у Тунісі Союзом підтримано проєкти з розвитку демократії, прав людини й економіки, використовуючи стратегічні комунікації за допомогою цифрових платформ із метою інформування місцевих громад [1143]. У цій країні реалізовано низку комунікаційних кампаній із залученням громадянського суспільства, зокрема профінансовано проєкти для підвищення рівня громадської участі в політичних процесах та зміцнення демократичних інституцій, спрямованих на екологічний розвиток і стійкість та боротьбу з корупцією, використовуючи для залучення широкої аудиторії соціальні мережі [458].

Також Європейський Союз активно застосовує можливості масового співробітництва в стратегічних комунікаціях в Карибському регіоні через проєкти, фінансовані *Caribbean Investment Facility* (CIF), що спрямовані на боротьбу зі змінами клімату, розвиток інфраструктури й підвищення стійкості до природних катастроф. Залучається широкий спектр стейкхолдерів – національні уряди, приватний сектор і громадянське суспільство, забезпечуючи інклюзивний підхід до розв’язання спільних проблем, прозорість та підзвітність, стимулюючи за допомогою соціальних мереж обговорення серед громадян щодо результатів реалізованих проєктів і їх впливу на життя місцевих громад [460].

У Латинській Америці ЄС застосовує аналогічні підходи для просування демократії, боротьби з корупцією та підтримки екологічної сталості в межах співпраці з країнами МЕРКОСУР. Це стосується підтримки проєктів у Бразилії й Аргентині у сфері боротьби з корупцією та захисту прав людини, заснованих на залученні громадян до обговорення цих питань на онлайн-платформах, що сприяє відкритому діалогу між ЄС, урядами й громадянським суспільством [550].

У регіоні Сахелю Союз працює над стабілізацією, зокрема в межах ініціативи *EU Emergency Trust Fund for Africa*, координує дії з Африканським Союзом, місцевими урядами та міжнародними організаціями, зокрема шляхом стратегічних комунікацій,

щоб залучити місцеве населення до ініціатив протидії радикалізації й для просування економічних можливостей [668].

Принциповою ознакою міжнародної поведінки Європейського Союзу стало уникнення апеляцій до політики сили та традиційних геополітичних концептів, зокрема до доктрини «сфер впливу», які асоціюються з деструктивними періодами в європейській історії, включаючи дві світові війни. ЄС від моменту заснування декларує моральне підґрунтя своєї дії, що ґрунтується на пріоритетності м'яких форм геополітики як нормативної моделі міжнародних відносин [1187]. Високий рівень культурної, економічної й інституційної привабливості країн ЄС є головним засобом просування його впливу на глобальній арені, що визначає геополітичний підхід ЄС як м'який за своєю суттю [572]. Водночас однією з головних складових частин глобального впливу Союзу є його визнання як найуспішнішого та найлегітимнішого промотора багатостороннього управління [267]. Така форма міжнародної взаємодії спирається на сильні сторони Союзу як постнаціонального актора й дає змогу реалізовувати ціннісний вплив через формати співпраці в межах багатосторонніх форумів [527].

Глобальна стратегія ЄС, а також офіційні наративи, представлені в результаті діяльності EEAS, стали чинниками, що активізували дискусію довкола необхідності розвитку оборонного потенціалу Союзу [1065]. Хоча така дискусія ще не має чітких практичних наслідків, вона свідчить про поступову еволюцію підходів ЄС до ролі традиційних інструментів геополітики й оборонного компонента для забезпечення стратегічної автономії та впливу в міжнародному середовищі.

Крім того, виникають такі ініціативи, як-от Тримор'я, що відображає прагнення до компенсації зовнішніх впливів на регіон Центральної та Східної Європи й балансу сил у Європі загалом, що пов'язано з безпековими викликами й має перспективу подальшого інтеграційного розвитку, зокрема й за участі України [23].

У сучасних VUCA-умовах Союз змушений адаптувати зовнішню політику для реагування на нові глобальні виклики. Глобальні кризи, загострення регіональних конфліктів і конкуренція на світовій арені найбільш впливових держав змушують ЄС змінювати стратегічну культуру й звертати увагу на питання сили, включаючи

військовий потенціал та оборонну співпрацю. Скоординована реакція на геополітичний виклик проявилася під час пандемії COVID-19, коли до країн ЄС надійшли партії медичної допомоги з Росії й Китаю. Робоча програма Європейської комісії на 2020 р. у частині зовнішніх зв'язків наголосила на необхідності переходу до кампанійного підходу у сфері комунікації, орієнтованого на просування послідовних наративів, а не на демонстрацію окремих ініціатив чи проєктів, для ефективнішої протидії дезінформаційним впливам.

В умовах «суперечливого світу», у якому дедалі більшу роль відіграють фейки й маніпуляції, особливого значення набуває культурна дипломатія, спроможна слугувати каналом донесення базових засад зовнішньої політики Союзу, який позиціонується як суб'єкт, що чітко розрізняє правду та вигадку, факт і дезінформацію й прагне діяти на боці істини [443].

Волатильність сучасного світу полягає в постійних змінах, що безпосередньо загрожують безпеці ЄС. Анексія Криму Росією та війна на українському Донбасі змусили Союз переглянути свої підходи до регіональної безпеки. У відповідь на це ЄС активізував співпрацю у сфері оборони, посиливши співробітництво між державами-членами – ініціатива *Постійнодіючої структурованої співпраці* (PESCO) свідчить про пріоритетність військової автономії й розвитку оборонного потенціалу ЄС, оскільки ситуація в Європі стала непередбачуваною та загрозливою [372]. Можемо припустити, що після низки злетів і падінь, починаючи від автономістської позиції президента Франції де-Голля [26], в умовах постійного посилення геополітичного пресингу з боку Росії й інших автократій, Союз перейде до моделі сталого розвитку безпекового та оборонного потенціалу.

Швидка зміна стратегії Європейського Союзу після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 р. є прикладом волатильності, що потребує негайної адаптації до нових геополітичних умов. Якщо впродовж тривалого часу після завершення Холодної війни основою двосторонніх відносин була концепція посилення економічної та енергетичної взаємозалежності [903], то після 2022 р. Росію визначено головною загрозою миру й стабільності на Європейському континенті, а всі напрями співпраці

були переосмислені з погляду безпекових ризиків [787] (раніше Ю. Макар підкреслював, що агресія Росії стала каталізатором змін у свідомості українців щодо євроінтеграційного курсу [31]).

Консолідація колективного Заходу набула політичного й безпекового виміру: розширення НАТО, посилення трансатлантичної координації та нарощування оборонно-промислових спроможностей ЄС стали умовами стабілізації євроатлантичного простору. Відтак утримання єдності довкола України має принципове значення для архітектури безпеки, коли потенційні ризики «втрати України» для Європи вищі, ніж ризики поразки Росії [48].

Як зазначає М. Оренштайн, уторгнення зруйнувало ілюзії про можливість демократичних реформ у Росії та змусило ЄС різко скоротити торгові й енергетичні зв'язки з цією країною, стимулювало держави Центральної та Східної Європи до активнішої участі у формуванні зовнішньої політики ЄС, а також підштовхнуло Євросоюз до серйозного перегляду стратегії розширення й безпеки [871].

Як зазначає Г. Перепелиця, російсько-українська війна «стала свідченням ренесансу силової політики ... й остаточної руйнації кооперативної безпеки в Європі». Дослідник пропонує як адаптивну відповідь на нову нестабільність створити регіональний комплекс безпеки Центрально-Східної Європи з ядром «Україна–Польща», який буде спроможний локально компенсувати дефіцит кооперативних механізмів [37]. Це підтримує нашу тезу про потребу фрагментоцентричних, мережево скоординованих архітектур безпеки для управління геополітичними VUCA-факторами. Також підтверджується теза про зміну парадигми зовнішньої політики ЄС, який після початку повномасштабної агресії Росії перейшов від політики підтримки статус-кво до активнішої нормативної ролі, що стало результатом руйнування системи безпеки в Європі й необхідності жорсткішої позиції щодо територіальної цілісності та суверенітету України (також [613]).

У цьому контексті показовою є рамка, узагальнена Т. Сидорук: війна поставила трансатлантичну спільноту перед вибором між «пересидіти» волю союзників і послідовною стратегією перемоги України. Консистентний варіант передбачає

більшу й швидшу військову допомогу, інвестування ЄС у власний оборонно-промисловий потенціал, посилення та реальне виконання санкцій, а також відкриття інституційних траєкторій членства України в ЄС і НАТО [47]. Для геополітичних комунікацій це задає цільовий наратив і метрики коаліційної дії, які знижують невизначеність та підвищують керованість VUCA-середовища.

Є фактором невизначеності також внутрішня нестабільність, що ілюструє приклад виходу з ЄС Великої Британії. *Brexit* позбавив Союз важливого партнера в обороні, що посилило потребу розвитку власних можливостей для забезпечення безпеки, але також усунуло перешкоди для глибшої інтеграції в оборонній сфері, оскільки Лондон раніше блокував певні ініціативи ЄС щодо розширення оборонного співробітництва [994]. Це дало змогу Євросоюзу активізувати зусилля щодо досягнення стратегічної автономії, розробки спільних оборонних проєктів і посилення військових можливостей Союзу [357]. Додамо, що після повномасштабної російської збройної агресії в Україні Велика Британія почала роботу щодо приєднання до військового проєкту в межах оборонної координаційної групи ЄС (PESCO) [518]. Цей поворот є свідченням невизначеності, ураховуючи, що на той час минуло лише три роки з тих пір, як британський уряд відхилив угоду про зовнішню політику та оборону після *Brexit*.

Унаслідок складності сучасних глобальних процесів ЄС повинен адаптуватися до багатосторонніх загроз. Зокрема, як зазначають А. Віхма й М. Вігель, застосування Росією геоекономічних інструментів та інформаційних війн підштовхує ЄС до необхідності посилювати власні спроможності протидії, а, оскільки в умовах складності викликів традиційні дипломатичні підходи не завжди виявляються ефективними, ЄС змушений активніше інтегрувати оборонні ініціативи у свою політику [1107].

Гібридні загрози змушують Союз адаптуватися шляхом розробки відповідних стратегій протидії. С. Калнієте й Т. Пільдеговічс наводять низку подібних прикладів зовнішнього втручання, як-от: референдум про *Brexit* 2016 р., поширення дезінформації щодо збиття рейсу МН17, фінансування ультраправих політичних

партій у Франції, Угорщині та Німеччині, здійснення цілеспрямованих замахів у Великій Британії й Німеччині та ін. [646].

Складність для ЄС полягає також у необхідності реагувати на кіберзагрози й загрози інформаційній безпеці, які стали центральним елементом сучасної гібридної війни. Тому, як зазначає О. Філіпец, ключовим елементом нової політики, яка враховує зростання складності глобальних процесів, стала тісна співпраця ЄС і НАТО в протидії гібридним загрозам [487]. Загалом, складність в аспекті VUCA змушує ЄС розробляти системні й інтегровані стратегії для формування стійкості до нових типів загроз, розвитку інституційних механізмів для раннього виявлення та координації дій на міжнародному рівні, що відображає зростаючу складність глобальних викликів [156].

Неоднозначність глобальних процесів змушує Європейський Союз диверсифікувати підходи до забезпечення стабільності. У світлі цих викликів Глобальна стратегія ЄС 2016 р. акцентує увагу на необхідності стратегічної автономії, що не означає відходу від домінування м'якої сили, але сигналізує про ширший підхід до зовнішньої політики, що відображає реалії світу VUCA. Як зазначає С. Біскоп, стратегічна автономія стала ключовим поняттям Глобальної стратегії, оскільки Сполучені Штати все більше концентруються на Азійсько-Тихоокеанському регіоні, залишаючи Європі розв'язувати свої безпекові проблеми самостійно [216]. У просуванні цієї концепції провідну роль відіграють Франція та Німеччина, зокрема через такі ініціативи, як PESCO і Європейський стратегічний компас [372].

Стратегічний компас Європейського Союзу, прийнятий у березні 2022 р. відображає прагнення ЄС зміцнити власну стратегічну автономію та розширити оборонні можливості, передбачаючи підвищення здатності швидко реагувати на нові загрози, зокрема кіберзагрози, гібридні війни й непередбачувані зміни в геополітичних альянсах [448]. Одним з основних акцентів стратегії є створення сил швидкого реагування, що особливо важливо в умовах непередбачуваних змін у сфері безпеки, таких як агресія Росії проти України, що показала важливість готовності до швидкої мобілізації для відповіді на воєнні загрози. Також *Стратегічний компас* демонструє, що ЄС більше не покладається лише на м'яку силу, але готовий застосовувати жорстку силу

для захисту своїх інтересів у нестабільному міжнародному середовищі, що відображає усвідомлення того, що пасивність у відповідь на сучасні загрози може бути більш ризикованою, ніж активна політика безпеки та оборони [617].

Отже зростання фактора сили в політиці ЄС є відповіддю на нові виклики VUCA-світу. А основними напрямками реагування ЄС на VUCA-виклики є посилення швидкодії та мобілізаційних механізмів, адаптивне планування в умовах обмеженої інформації, інтеграція оборонної, інформаційної й публічної дипломатії та формування чітких наративів для протидії дезінформації.

Підсумовуючи розгляд стратегічних комунікацій в аспекті масової колаборативної комунікації та викликів світу VUCA, відзначимо, що нестабільність проявляється у швидких змінах в інформаційному середовищі, які стосуються геополітичних конфліктів, економічних криз, соціальних потрясінь і технічних інновацій.

В аспекті волатильності стратегічні комунікації стають інструментом для швидкої адаптації та реагування на мінливі обставини в умовах нестабільності, викликані гібридними війнами, на інформаційні атаки, дискредитацію або пропаганду, водночас формуючи власні позитивні наративи. Невизначеність в аспекті стратегічних комунікацій означає, що держави повинні бути гнучкими й уміти працювати в умовах обмеженої або неповної інформації. У демократичних державах, які не контролюють інформаційну сферу, стратегічні комунікації дають змогу структурувати невизначеність і керувати реакціями громадськості, що уможливлює збереження довіри до державних інституцій, навіть за відсутності конкретних відповідей на виклики. Також стратегічні комунікації дають змогу керувати складністю, застосовуючи багаторівневі підходи, уключаючи інтеграцію публічної дипломатії, інформаційних операцій і зв'язків із громадськістю. В умовах багатовекторності інформаційних атак (кібернапади, дезінформація, пропаганда тощо), стратегічні комунікації дають змогу створити цілісну інформаційну стратегію, котра відповідає на всі виклики одночасно. Крім того, стратегічні комунікації мають бути спрямовані на створення чітких наративів, які зменшують неоднозначність, сприяючи формуванню позитивних суспільних реакцій для протидії пропаганді й

дезінформації та активного формування альтернативних інтерпретацій подій, що підтримують цінності демократії та забезпечують довіру до офіційних джерел.

Комунікаційні стратегії під час конфліктів: аналіз крізь призму VUCA

У цьому пункті на прикладі історичних та сучасних подій розглянуто динаміку медійного середовища, ступінь дестабілізації інформаційного простору й роль колаборативної комунікації у формуванні міжнародного резонансу в контексті воєнних конфліктів та проаналізовано особливості відповідних комунікаційних стратегій крізь призму VUCA-моделі.

Війни як один із найбільш екстремальних проявів глобальної нестабільності забезпечують особливу арену для дослідження ролі медійних процесів. В умовах VUCA-світу медійна комунікація під час воєнних конфліктів набуває особливого значення, адже інформаційний простір зазнає швидких змін і переповнений великою кількістю джерел та форматів подання інформації, унаслідок чого державні структури, військові відомства, громадські об'єднання й окремі громадяни одночасно стають і споживачами, і творцями інформаційного контенту, формуючи складне «поле бою» в інформаційній сфері. Сьогодні колаборативна комунікація забезпечує активне залучення різноманітних суспільних груп та окремих громадян до висвітлення, обговорення й впливу на перебіг конфлікту. Так, під час війни в Україні соціальні платформи стали дієвими інструментами як для мобілізації населення та глобальної підтримки, так і для поширення дезінформації.

Історичний досвід медіа під час війн

Діяльність медіа під час війн проявляється в кількох головних аспектах. По-перше, це їх розвиток. За підсумками Першої світової війни британський журналіст К. Джоунс зазначив: «Що продає газета? Це питання мені часто задають. Перша відповідь: “Війна”. Війна створює не лише пропозицію новин, але й попит на них...» [636, с. 198]. По-друге – інформаційний вплив на перебіг конфлікту. Г. Ласуелл відзначив силу впливу газет на установки аудиторії: «Після Громадянської війни американська нація була теплим другом Росії, ... але американська дружба переросла в активну ворожнечу. Пояснення дуже просте: Америка жила британською

пресою, а Британія перебувала в конфлікті з Росією» [712, с. 187]. По-третє – це спосіб для можновладців посилити свій контроль у потенційно неспокійний час навіть у країнах, віддалених від основних театрів бойових дій [352]; «Уряди, пам'ятаючи про свою популярність, зазвичай намагаються використовувати медіа під час війни, щоб переконати громадян у справедливості війни та непримиренності ворога» [915, б. с.].

Швидкий розвиток транснаціональної комунікації спричинив формування підтриманих урядами режимів контролю медійної сфери й із початком бойових дій Першої світової війни – для протидії ворожій пропаганді та шпигунству. Інструментами воєнної пропаганди стали телеграф і великі інформаційні агентства, які поширювали пропаганду, замасковану під новини [764]. У США військові взяли під контроль усю бездротову комунікацію й піддали цензурі всі фотографії, які могли розкривати пересування військ чи військовий потенціал або могли бути використані у ворожій пропаганді [164], була передбачена кримінальна відповідальність за публікацію чи розповсюдження інформації, яка може завдати шкоди збройним силам США, а також «неправдивих звітів чи неправдивих заяв» [1058]. До кінця першого року Першої світової війни 75 американських газет утратили свої привілеї розсилки або були змушені змінити власні редакційні позиції [886].

У контексті VUCA Перша світова війна була першою глобальною конфронтацією в умовах стрімкої зміни технологій і нестабільності. Масова мобілізація армій та перехід до «тотальної війни» спричиняли невизначеність щодо розвитку подій, а наявність численних фронтів і складних альянсів ускладнювала військове планування й інформаційну політику, обмеженість доступу до джерел, посилення цензури й урядової пропаганди формували неоднозначність у сприйнятті подій. Проте структура комунікацій лишалася відносно централізованою. Невелика кількість каналів поширення інформації й активний державний контроль обмежували участь широких верств населення в інформаційному обміні, що зумовлювало визначальну роль преси, телеграфних агенцій і механізмів цензури у формуванні ставлення до війни, що обмежувало вплив факторів VUCA.

Під час Другої світової війни діяла військова служба цензури, яка контролювала доступ до інформації [886]. Для пропаганди широко використовувалося радіо, яке в США значно переважало застосування інших медіа [932], радіомовники узгоджувалися з позицією уряду [138; 980], а для вибору тематики й способу відображення фактів керувалися спеціальною урядовою інструкцією [860]. Поширення радіо та друкованої преси сприяло активній участі медіа у формуванні суспільної думки, але переважав централізований контроль, комунікація здебільшого залишалася «вертикальною», а громадяни – пасивними споживачами інформації.

Ситуація змінилася під час війни у В'єтнамі, коли «вперше в американській історії новини з передової потрапили прямо у вітальню» [690, б. с.]. Існує переконання, що медіа зіграли значну роль у поразці США, оскільки тенденція до негативних репортажів сприяла зменшенню підтримки війни в Сполучених Штатах, тоді як її висвітлення без цензури допомагало противнику у В'єтнамі. Відомо, що «оцінку Уолтера Кронкайта, ведучого *CBS Evening News* (відомого як "людина, якій найбільше довіряють в Америці") у лютому 1968 р., про те, що конфлікт "зайшов у глухий кут", багато хто сприйняв як сигнал кардинальних змін у репортажах про В'єтнам, і кажуть, що це надихнуло пресу» [1008, б. с.]. У міру зростання антивоєнного руху американська преса почала ставити під сумнів війну й висвітлювати свої занепокоєння, що означало фіаско з погляду PR [886].

Тобто формувалися передумови VUCA: телевізійні репортажі вперше стали масово та безпосередньо демонструвати жорстокість бойових дій, що викликало волатильну реакцію суспільства – більшість американців перестали підтримувала військове втручання, зростала невизначеність, оскільки уряд і військові не могли спрогнозувати реакцію аудиторії на все критичніше висвітлення війни. Складність полягала в необхідності узгоджувати матеріали з військовою цензурою, але водночас шукати баланс між підтримкою «патріотичної» лінії та показом реальних подій. Це також породжувало неоднозначність у ставленні до війни, адже глядачі бачили суперечливі меседжі, що підривало однотайність підтримки військової кампанії.

Успіх у конфлікті значною мірою залежить від медійної підтримки й сформованого в результаті сприйняття конфлікту: «війна полягає не стільки в здобутті територіальних, економічних чи інших матеріальних перемог, скільки в привласненні «нематеріальності» полів сприйняття» [1107, с. 7]; «Ми не виграємо, доки *CNN* не скаже, що ми виграємо» [795, б. с.]. На початку 1990-х. уряд США врахував попередні помилки й обидві війни в Перській затоці отримали широке висвітлення в пресі. «Політика почалася з рішення найвищих посадових осіб адміністрації, включаючи президента Буша, керувати потоком інформації таким чином, щоб підтримувати політичні цілі операції та уникати очевидних помилок В'єтнаму» [371, б. с.]. Водночас критики зауважували, що медіа більше, ніж будь-коли раніше, керуються військовими, перетворивши війну на драматичне, патріотичне видовище та не надаючи збалансованих репортажів про події [662] («Очевидно, це було зроблено для того, щоб вони могли якомога тісніше контролювати громадську думку, щоб збільшити підтримку війни» [741, с. 4]).

Під час війн у Перській затоці проявилися нові риси інформаційної відкритості, зокрема у зв'язку з цілодобовими репортажами *CNN*, проте глядачі лишалися здебільшого пасивними отримувачами контенту й масштабна децентралізація комунікацій, властива сучасному VUCA-середовищу, ще не відбулася.

Для сприйняття характеру залучення медіа в державну систему контролю інформації важливо враховувати характер конфлікту, адже під час тотальної війни, коли територіальна цілісність і безпека нації перебувають під загрозою, ситуація вимагає від них повного патріотизму. Натомість «обмежені війни в далеких країнах потребують обмеженого патріотизму та обмеженої жертви правди» [986, с. 88], що проявилось під час війни в Афганістані за участі СРСР, коли радянські медіа спершу фактично ігнорували війну, пізніше зображували радянські сили як такі, що виконують небойові гуманітарні завдання на прохання афганських революціонерів, а за часів М. Горбачова використовували цю війну як засіб політичних змін [986].

Від часу появи доступу до поля бою в реальному часі роль медіа суттєво зростає. Уперше це проявилось під час репортажів реального часу з поля бою в Іраку, про що

генерал К. Пауелл сказав: «Зверніть свою увагу на телебачення, тому що ви можете виграти битву або програти війну, якщо ви не впораєтеся з історією правильно» [755, б. с.]. Громадянську війну в Югославії 1999 р. називали першою «інтернет-війною» [*First «Internet War»*] [1164], хоча й без участі соціальних мереж (більшість контенту поширювали через традиційні канали (телебачення, радіо, преса), лише згодом актуальним стало те, що назвали соціальним телебаченням, тобто поєднання соціальних мереж і ТБ [391].

Сьогодні споживач отримує відеоконтент від різних джерел – перепости відео з новинних ТБ-каналів, блогерів, контент Telegram-каналів і *Twitter* та ін. Головне – репортажі в реальному часі або близько до реального часу й множинність доступу. У таких умовах, хоча існує практика «прикріпленого журналізму» (як розглядають Н. Карпчук і Ю. Макар [20]), як зазначив полковник А. Кампен у книзі «*Перша інформаційна війна*», «істина не повинна бути жертвою в системі, заснованій на самодисципліні. Вільна, поінформована та відповідальна преса може розповісти всю історію, не ставлячи під загрозу поточні військові операції» [266, с. 89].

Війна в Україні – перша війна соціальних медіа в контексті VUCA

Війна в Україні, що триває від 2014 р., стала прикладом застосування гібридних впливів і повномасштабного збройного вторгнення. «Протягом восьми років кінцева мета російської гібридної війни – знищення України як держави – не була досягнута. Усвідомлюючи марність такого гібридного засобу досягнення кінцевої політичної мети, Путін удався до “спеціальної військової операції” у війні проти України» [160, с. 67]. Проте вторгнення Росії в Україну досягло протилежного очікуваному результату [159].

Її називали першою війною соціальних медіа [*The First Social Media War*] [1026]. І це перша війна, коли сторона, що вторглася, не отримала повного інформаційного домінування у світі, адже українцям удалося донести адекватну інформацію про події, незважаючи на тотальну перевагу Росії з погляду ресурсів і потенціалу інформаційного впливу [312]. Порівняно з війнами епохи централізованих медіа, принципово змінився сам інформаційний ландшафт, спричинивши високий рівень нестабільності, складності, невизначеності й неоднозначності. Це перший великий збройний конфлікт, де

стратегічного значення набула колаборативна комунікація, що ґрунтується на горизонтальній узаємодії, відкритості даних і залученні широких спільнот. Значущими каналами комунікації стали соцмережі, створюючи середовище швидкоплинного поширення інформації. Росія застосовувала наступальну пропаганду, тоді як Україна зайняла оборонну позицію, ефективно протидіючи наративам завдяки активній присутності в інтернеті [158]. *TikTok*, *X (Twitter)*, *Telegram* та інші платформи стали каналами дипломатії, мобілізації міжнародної підтримки й контрпропаганди [147]. У такому середовищі складно прогнозувати, як саме аудиторія відреагує на ті чи інші інформаційні меседжі. Миттєві реакції світових лідерів думок, вплив блогерів чи стримерів, а також спроможність користувачів створювати та поширювати власний контент у реальному часі роблять інформаційне поле непередбачуваним. Оскільки аудиторія отримує фрагментовану та нестабільну інформацію через соціальні медіа, зростають тривожність і мінливість громадської думки [553]. На динаміку інформаційного простору впливають особливості комунікації в соціальних мережах. Використання специфічного контенту, мемів та інших візуальних форм робить інформаційний простір нестабільним, оскільки інтерпретація подій змінюється залежно від політичного й культурного контексту [121].

Значна частина комунікації відбувається в реальному часі, що змушує учасників інформаційного протистояння швидко адаптуватися до нових форматів й інструментів впливу. Президент України Володимир Зеленський використовував соціальні медіа для безпосереднього звернення до міжнародної спільноти, що стало новим типом цифрової дипломатії. Його відеозвернення стали важливим засобом міжнародної комунікації, швидко адаптуючись до змінних умов війни та впливаючи на глобальний порядок денний [977].

Водночас технологічні зміни значно ускладнюють контроль інформаційних потоків, що посилює нестабільність інформаційного середовища, чим користуються організатори операцій з інформаційного впливу. Д. Гайслер і співавтори доводять, що під час широкомасштабного збройного вторгнення в Україну мережі ретвітів формувались у характерні кластери перед важливими для російської стратегії подіями

в країнах, які становлять ключовий інтерес для російської політики (наприклад перед голосуванням резолюції ES-11/1 в ООН), що свідчить про скоординовані зусилля щодо маніпуляції громадською думкою [528].

Стає складнішим прогнозування інформаційного впливу, оскільки соціальні мережі створюють умови для формування альтернативних наративів, які можуть швидко набувати глобального масштабу. Значно ускладнює аналіз достовірності інформації масове застосування дезінформаційних технологій, таких як *deepfake*, бот-мережі й анонімні джерела [706]. Їх масовість ускладнює ідентифікацію намірів [656].

Архітектура соціальних медіа сприяє швидкому поширенню маніпулятивних повідомлень, що ускладнює їх контроль із боку урядів і міжнародних організацій [987]. І, хоча Україна та західні країни застосовують фактчекінгові платформи для боротьби з російською пропагандою, у зв'язку зі швидкими змінами інформаційного простору дезінформація може набирати силу, перш ніж її спростують [817]. Унаслідок використання нових інформаційних технологій виникають такі ефекти, як знеособлення офіційних сторін, що проявилось вже від початку російського вторгнення у 2014 р., коли, як зазначає Г. Перепелиця, «Росія приховувала свою суб'єктність, намагаючись виставити замість себе стороною війни “ДНР” / “ЛНР”», а постмайданна влада в Україні «прикриваючи стан війни гібридним миром у формі антитерористичної операції, також намагається уникнути відповідальності за невиконання конституційних обов'язків» [38, с. 673].

Складність інформаційного простору війни в Україні проявляється в багатовимірності комунікаційних взаємодій: участь у поширенні інформації беруть державні органи, волонтери, незалежні журналісти та звичайні громадяни, формуючи децентралізовану мережу інформаційної війни [943]. Це ускладнює координацію й робить інформаційне поле високодинамічним. Але водночас соцмережі стали важливим інструментом для об'єднання українців в умовах війни, допомагаючи формувати інформаційний опір і колективне усвідомлення воєнних подій [1188].

З іншого боку, складовою частиною війни стали кібератаки, що здійснюються з використанням таких платформ. Для дестабілізації ситуації Росія застосовує фішинг,

DDoS-атаки й маніпуляцію соцмережами [908]. Водночас завдяки проактивному кіберзахисту України й стійкості суспільства це не дало противнику значних стратегічних, оперативних чи тактичних переваг [969]. У цьому контексті К. Федотенко наголошує на трансформації сучасного конфлікту як гібридного й глибоко цифровізованого явища [482]. По-перше, інтеграція кібероперацій у загальну стратегію воєнних дій, коли традиційні й цифрові форми протистояння взаємодіють у єдиному інформаційному просторі, підтверджує складність VUCA-середовища. По-друге, демократизація кіберпростору засвідчує вирішальну роль колаборативної комунікації у створенні нових форм цифрового спротиву, демонструючи здатність спільної ініціативи громадян і кіберспільнот упливати на результати глобальних конфліктів. По-третє, глобальний уплив та поширення наслідків кіберстратегій війни в Україні свідчать про міжнародний вимір таких конфліктів, що ускладнює систему глобального врегулювання й потребує нових комунікаційних, правових і кооперативних підходів на рівні держав та наддержавних структур.

Ще одним важливим аспектом сучасної війни є неоднозначність інформаційного простору в контексті формування об'єктивного сприйняття подій. Через надмірну кількість суперечливих новин громадяни опинилися в стані, що ускладнює розрізнення правдивих і маніпулятивних даних, розмиваючи довіру до будь-яких джерел. У цьому контексті П. Бурке й А. Геншке підкреслюють, що Росія використовує інформаційні та когнітивні операції, спрямовані на саму здатність людей критично мислити й орієнтуватися в інформації, формуючи інформаційне середовище, де межі між правдою та дезінформацією розмиті, що прямо призводить до когнітивного перевантаження аудиторії [254]. А. Тараненко вказує, що широкомасштабне застосування когнітивної війни формує хаотичне й дестабілізоване інформаційне поле, де споживачам складно оцінити правдивість повідомлень [1042]. Ф. Шен та ін. відзначають масштабне використання автоматизованих акаунтів для поширення дезінформації й посилення ефекту інформаційної плутанини [987].

Відповіддю на такі виклики неоднозначності стало формування в Україні наскрізного «наративу перемоги». Наприклад, як підкреслює Г. Перепелиця,

повноцінний мир можливий лише за умови поразки Російської Федерації як імперської держави та побудови нової системи безпеки, у якій провідна роль належатиме Україні [39]. Дослідник зазначає, що «останню крапку в російсько-українській війні має поставити її фіксація у вигляді мирного договору. Єдиним варіантом підписання такого колективного договору є повна перемога України в цій війні і капітуляція росії» [39, с. 27]. Отже, комунікаційна стратегія офіційного Києва не обмежується декларативними закликами до припинення вогню, а нав'язує міжнародній спільноті чітку логіку: «мир = українська перемога». Такий єдиний наратив знижує *Ambiguity* VUCA-середовища, оскільки пропонує однозначну рамку для трактування як поточних подій, так і бажаного майбутнього порядку безпеки в Східній Європі. Його трансляція забезпечується комплексом засобів, до яких входять і традиційні канали, як-от національний телемарафон (Н. Карпчук, С. Федонюк [655]).

Розглянемо кейс, що характеризує прояви компонентів VUCA в аспекті колаборативної комунікації в умовах сучасної війни. У перші дні повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. глобальний інформаційний простір зіткнувся з комбінацією компонентів VUCA: стрімкою волатильністю повідомлень, невизначеністю геополітичних оцінок, високою складністю взаємодії акторів (держави, волонтери, платформи) та глибокою неоднозначністю в інтерпретаціях подій. На цьому тлі українська спільнота *Wikipedia* продемонструвала приклад виняткової колаборативної комунікації, спроможної реагувати на турбулентність і стабілізувати інформаційне поле, забезпечуючи перевірене знання в режимі реального часу. Л. Курек, С. Будак і Е. Гілберт підкреслюють інтенсивність редагувань та важливість Вікіпедії як джерела перевіреної інформації в умовах інформаційної турбулентності [703].

Пік української Вікіпедії припав на високоволатильне й непередбачуване інформаційне оточення війни (зростання V та U) (додаток II). Мережа редакторів залишалася достатньо складною ($C = 3$), але, завдяки усталеним правилам й інструментам швидкого патрулювання, демонструвала середній рівень багатозначності ($A = 3$). Колаборативна підсистема показала тісну, оперативну та координовану взаємодію ($CD = 3$, $RL = 4$, $CE = 4$) із достатнім балансом учасників

($P_i = 3$). Це дає підстави віднести кейс до кластера *Sustained–Dense*, де гостре зовнішнє потрясіння поєднується з ефективною, хоча й не надто централізованою мережевою самоорганізацією.

Інформаційна волатильність у перші дні вторгнення була безпрецедентною: понад 100 млн переглядів україно- та англomовної *Wikipedia* за тиждень, понад 100 тис. редагувань, миттєве оновлення карт боїв, гуманітарної ситуації й інших важливих подій. При цьому, на відміну від багатьох соціальних платформ, *Wikipedia* демонструвала асиметричну реакцію на волатильність – не сліпе тиражування, а верифікацію через незалежні джерела [703].

Перші 72 години вторгнення характеризувались інформаційною дезорієнтацією навіть серед професійних медіа, коли офіційні джерела були перевантажені або мовчали, новинні сайти переповнювалися дезінформацією та емоційним контентом [15]. *Wikipedia* виступила джерелом оперативної структурованості, посилення на карти ACLED, архіви *The Guardian*, офіційні сайти ЗСУ підвищувало поріг інтерпретаційної зрозумілості [703]. Отже, платформа зменшувала невизначеність.

Водночас мережа *Wikipedia* функціонувала як інформаційна система високої складності, але зі зниженою ентропією: десятки ролей (редактори, патрульні, адміністратори, технічні редактори), розподілені по різних країнах, взаємодіяли скоординовано через внутрішні чати й сторінки обговорень. С. Болтівець і М. Степико відзначають, що в умовах цієї війни проявилася здатність народу України до консолідації, координації й стійкості [225].

Також проявилася така важлива функція *Wikipedia-UA*, як стратегічна нейтралізація неоднозначності: алгоритм колективного редагування нівелював спроби ввести евфемізми на зразок «воєнна операція», уставити сумнівні джерела чи вирвати факти з контексту [703]. *Wikipedia* не лише описувала реальність, а й виробляла рамки її колективного осмислення.

Зведений вектор – $\langle V4, U4, C3, A3; CD3, RL4, CE4, Pi3 \rangle$ показує збалансовану, помірно централізовану мережу з високою здатністю до швидкої координації, що свідчить про ефективну адаптацію колаборативного ресурсу до умов глибокої інформаційної

турбулентності. Це приклад мережі з високою координаційною здатністю й із розподіленими, але стабільними точками активності, спроможної нормалізувати складність, фільтруючи надлишок інформації та трансформуючи її в знання.

Кейс засвідчує негативну кореляцію між інтенсивністю відкритої співпраці й інформаційним ризиком: у VUCA-середовищі спільнота редагування виявилася високоструктурованою, саморегульованою та спроможною транслювати перевірені знання. По суті, Wikipedia є суб'єктом комунікаційної стратегії, що через механізми відкритої колаборації мінімізує волатильність, стримує невизначеність, структурує складність і знижує неоднозначність. Це локалізований приклад стратегічної стабілізації інформаційного простору всередині макро-VUCA-контексту війни, що ілюструє роль цифрової самоорганізації в зниженні нестабільності.

Також проаналізуємо загалом кейс війни в Україні крізь інтегровану VUCA-призму. У такому аспекті війна розглядається як максимально інтенсивна VUCA-ситуація, у якій водночас наявні найвищі рівні зовнішнього збурення, системної невизначеності, складності взаємодій і багатозначності дискурсу. Завдяки широкомасштабній участі цифрових спільнот, цей кейс також демонструє виняткову інтенсивність колаборативної комунікації, що дає підстави інтерпретувати його як приклад високоструктурованого впливу на міжнародну систему з боку нетрадиційних акторів у межах гібридного конфлікту.

Піковий період для цього кейса визначено як лютий–березень 2022 р., тобто перші вісім тижнів після початку повномасштабного вторгнення Росії, хронологічний відтинок із найвищою концентрацією подій, які прямо впливали на структуру як внутрішньої, так і зовнішньої комунікації: найвищий рівень волатильності (стрімкий обвал традиційних прогнозів і норм, поява численних фронтів та загроза повалення центральної влади); непередбачуваність (динамічна зміна ситуації на фронті, дипломатичних позицій, санкційних режимів); сплеск мережевої мобілізації (масштабне розгортання цифрових кампаній, збір коштів, гуманітарної допомоги, запуск платформ для взаємодії волонтерів, військових, журналістів); найвища інтенсивність міжнародного реагування (перші тижні визначили архітектуру

глобальної коаліції на підтримку України, запровадження безпрецедентного санкційного режиму, активізацію дискусій про новий безпековий порядок).

З огляду на виняткову масштабність, багатовимірність і триваючий характер війни Росії проти України, у межах цього дослідження обчислення значень індикаторів здійснено на основі узагальненого експертного підходу з опорою на дескриптивну аналітику, порівняльний контекст і публічні цифрові сліди подій – методично припустимий підхід у ситуаціях, коли джерела первинних цифрових даних є або надто масивними, або розосередженими між багатьма платформами; об'єктом аналізу є макрокомунікаційна подія, яка охоплює десятки платформ, мовних сегментів та каналів мобілізації; дослідницька увага зосереджена на порівняльній типологізації кейсів, а не на точковій реконструкції окремих епізодів комунікації:

- $V = 5$ – стрімкий початок повномасштабної агресії, раптова зміна стратегічного ландшафту, обвальне зростання кількості подій, протестів, евакуацій, воєнних дій, санкцій (класичний приклад високої волатильності в політичному середовищі);
- $U = 5$ – глибока невизначеність на початку вторгнення (відсутність достовірної інформації, змінність лінії фронту, непередбачуваність реакцій зовнішніх акторів, брак стабільного прогнозування в медіа й політиці);
- $C = 5$ – міжнародний характер конфлікту, одночасна дія десятків акторів, складність логістичних і дипломатичних мереж, багатоетапна взаємозалежність внутрішніх та зовнішніх процесів;
- $A = 4$ – хоча наративна перевага України була відносно стійкою в західному інформаційному просторі, присутність альтернативних і ворожих фреймів (особливо в латиноамериканському, африканському та азійському сегментах) свідчить про високий, але не максимальний рівень амбівалентності.
- $CD = 4$ – інтенсивна міжособова взаємодія в межах цифрових спільнот (волонтерські платформи, координаційні чати, бойові медіаканали), хоча

- абсолютний максимум досягнутий не завжди (через платформову фрагментацію), щільність зв'язків залишалася високою;
- $RL = 5$ – у критичні моменти реагування на мобілізаційні сигнали відбувалося майже миттєво, фандрейзингові кампанії, допомога біженцям, репости волонтерських запитів, дії цифрових активістів – усе це демонструє мінімальну затримку реакції;
 - $CE = 5$ – надзвичайно висока концентрація закликів до дії у всіх цифрових середовищах – від *Telegram* до офіційних урядових порталів, кількість повідомлень із координуючими інструкціями швидко зросла;
 - $Pi = 4$ – участь у цифрових кампаніях була водночас широкою та структурованою: наявне ядро впливових каналів (державні, медійні, експертні), але значна частина контенту також створювалася децентралізовано, що забезпечило баланс між централізацією й горизонтальністю.

Отже, восьмикомпонентний вектор кейса має такий вигляд: $\langle V5, U5, C5, A4; CD4, RL5, CE5, Pi4 \rangle$. Профіль фіксує максимально високі показники середовищної турбулентності та надзвичайно потужну й адаптивну мережеву мобілізацію, що робить кейс унікальним у спектрі розглянутих подій.

На основі восьмикомпонентного вектора обчислено агреговані індикатори: $V\text{-Stress} = 4,75$, що свідчить про надвисокий рівень дестабілізації середовища, спричинений масштабним воєнним конфліктом, що супроводжувався радикальними зрушеннями в політичному, безпековому та інформаційному вимірах; $Network\ Mobilization = 4,5$, тобто мережа цифрової колаборації діяла як високочутлива, мобілізована система, спроможна до швидкого реагування, генерації координованих дій і підтримки сталого обміну між різними рівнями учасників.

External Resonance для кейса війни в Україні на підставі аналізу міжнародної реакції, описаної вище, оцінено як 5: $IPR = 5$ – війна зумовила безпрецедентну реакцію ключових міжнародних акторів: санкції, резолюції, дипломатичне згуртування навколо України, прямі звернення в ООН, підтримка G7; $GAI = 5$ –

системне залучення США, НАТО, ЄС, окремих країн до підтримки України військовими, дипломатичними й фінансовими засобами.

Отже зафіксовано надвисокі значення на всіх трьох аналітичних векторах: $V\text{-Stress} = 4,75$ (5), $Network\ Mobilization = 4,5$ (5), $External\ Resonance = 5$, що в термінах нашої матриці сценаріїв відповідає поєднанню мікросценарію максимальної динамічної нестабільності й глобального міжнародного резонансу. За класифікацією сценаріїв мережевої динаміки кейс війни в Україні демонструє ознаки *Hyper-Flash* (висока волатильність, миттєва реакція, множинні фрейми, емоційне перенасичення, адаптивна мобілізація), що в поєднанні з $External\ Resonance = 5$ дає *Hyper-Flash – Geopolitical Peak*. Цей сценарій репрезентує ситуацію, коли динаміка мережевої комунікації за умов системної нестабільності запускає макросплекс геополітичної напруги, що змінює конфігурацію міжнародного порядку. Колаборативна комунікація за умов граничної волатильності й інформаційної багатозначності, підтримуючи внутрішню стійкість суспільства, перетворюється на механізм глобального позиціонування, мобілізації міжнародної підтримки, зміни архітектури альянсів, генерації нових норм поведінки у світовій політиці.

У науковому аспекті цей кейс демонструє операційний потенціал запропонованої методики для фіксації складних VUCA-ситуацій як конкретних вимірюваних і типологізованих процесів, а також універсальність сценарної матриці, яка дає змогу одночасно аналізувати структуру нестабільності на мікрорівні (тип мережевої мобілізації) та фіксувати її перетворення на макрорівень (міжнародна політична реакція), показуючи еволюцію ролі цифрових мереж від інструментів протесту до рушія міжнародного впливу в умовах гібридного протистояння.

У практичному вимірі дослідження кейса війни в Україні засвідчує, що нестабільність, якщо вона супроводжується високим рівнем горизонтальної колаборативності, спроможна стати джерелом нової форми міжнародної суб'єктності, агентом впливу, здатним активно переформатовувати простір міжнародної взаємодії за рахунок комунікації нового типу.

Ретроспективний аналіз воєнних конфліктів засвідчив поступову еволюцію медійної стратегії від централізованої вертикальної до колаборативної горизонтальної моделі. Війна в Україні демонструє, що відкриті цифрові платформи сьогодні визначають інформаційну динаміку конфліктів. Колаборативна комунікація докорінно змінює спосіб функціонування політичних структур і міжнародної дипломатії, а Україна стала прикладом того, як ефективне застосування комунікаційних технологій може компенсувати значні військові та економічні асиметрії, формуючи новий порядок узаємодії у світовій політиці. У контексті VUCA-середовища війна в Україні є граничним прикладом, де інформаційна мобілізація, горизонтальна координація й відкритість контенту формують нову модель міжнародного впливу.

4.2. Європейська інтеграція та VUCA-адаптація

VUCA-фактори та їх вплив на європейську інтеграцію

У цьому підрозділі наведено результати аналізу впливу компонентів VUCA на процеси європейської інтеграції та зовнішньої політики ЄС, розглянуто стратегічні реакції Союзу у відповідь на глобальні кризи, воєнні загрози й інформаційну дестабілізацію.

Для ЄС VUCA-світ створює виклики, котрі потребують гнучких рішень й адаптивної політики, особливо з огляду на його зростаючу роль як глобального актора. В умовах волатильності глобальних змін для Євросоюзу виникає потреба швидкої адаптації до нових умов. Наприклад, російська агресія проти України продемонструвала необхідність ефективних і гнучких механізмів безпеки й стабільності в регіоні, швидкої мобілізації ресурсів та адаптації стратегій, що поставило на порядок денний питання стратегічної автономії й розбудови оборонних спроможностей.

Від початку вторгнення Союз продемонстрував спроможність до швидкої мобілізації ресурсів і координації дій серед країн-членів. Ця криза висвітлила нові виклики для безпеки ЄС та підкреслила необхідність інвестицій в оборону, посилення сумісності військових систем і тіснішої співпраці в межах Союзу [642]. Громадськість

країн-членів стала прихильніше ставитися до інтеграції безпекових ініціатив, що засвідчує підтримку нових стратегічних пріоритетів у відповідь на кризу [483].

Крім того, значна волатильність проявилась і в розвитку стратегії ЄС щодо розширення, зокрема вступу України. До повномасштабного вторгнення Росії 2022 р. офіційні особи ЄС утримувалися від прямих заяв щодо перспектив членства України, зосереджуючи комунікації на підтримці реформ у межах *Угоди про асоціацію*. Російське збройне вторгнення в Україну 2022 р. суттєво вплинуло на стратегічні комунікації ЄС і, починаючи з кінця лютого 2024 р., стратегія ЄС раптово змінилася, передбачаючи початок процедури набуття Україною членства в Союзі [479].

Сьогодні волатильність – це значущий фактор, який змушує ЄС адаптувати безпекові й оборонні стратегії в умовах нестабільного та швидкозмінного середовища. І *Стратегічний компас*, представлений ЄС 2022 р., розроблено значною мірою для того, щоб допомогти ЄС відповісти на виклики мінливості, забезпечивши мобільність ресурсів і швидкість реагування на кризові ситуації. Для ефективних дій в умовах волатильності, що включає несподівані зміни у сферах безпеки й оборони, ЄС реалізовує такі ініціативи, як *EU Rapid Deployment Capacity*, що уможливлює оперативне розгортання сил у відповідь на непередбачувану динаміку загроз. Також *Стратегічний компас* посилює аналітичні й розвідувальні структури для оперативної оцінки загроз та інвестує в розвиток кіберзахисту, дає змогу ефективно реагувати на нові кризи, змінюючи акценти та перерозподіляючи ресурси залежно від потреб. [459]. В умовах VUCA він виконує функцію посилення здатності ЄС до адаптації у світі, де геополітична волатильність є невід’ємною складовою частиною міжнародних відносин.

Для ефективного реагування на швидкозмінні міжнародні виклики виникає необхідність адаптації зовнішньої політики, що, своєю чергою, пов’язано з іншим компонентом VUCA – невизначеністю. Так, *Brexit* суттєво змінив характер відносин між ЄС і Великою Британією, змусивши Союз адаптувати свою зовнішню політику у відповідь на нову реальність. Зокрема, Британія обрала шлях розмежування від ЄС у питаннях безпеки та оборони, що ускладнює розробку довгострокової стратегії між сторонами й указує на формування взаємодії за принципом «механізму поступок»

[1152]. Як підкреслює зазначений автор, Британія сприймає свій вихід із ЄС не як повний розрив, а скоріше – як створення окремого статусу «третьої сторони» у відносинах із Євросоюзом, що ускладнює пошук узгоджених підходів до безпекової політики [1152]. Також Brexit призвів до серйозних економічних наслідків для обох сторін, уключаючи торговельну невизначеність і коливання валютних курсів, що особливо вплинуло на експортні компанії в Європі [199].

Іншим ризиком для ЄС у контексті невизначеності є непередбачуваність зовнішньої політики США, що вже під час першого президентського терміну Д. Трампа у 2016–2020 рр. викликало побоювання в європейських лідерів щодо стабільності НАТО. Друге обрання Трампа у 2024 р. стало черговим потенційним викликом щодо американських зобов'язань у НАТО, актуалізуючи потребу ЄС зміцнювати стратегічну автономію й бути готовим до сценаріїв, за яких підтримка з боку США може виявитися нестабільною або обмеженою.

Важливу роль у забезпеченні стабільності та зниженні рівня невизначеності серед країн-членів і широкої громадськості відіграють стратегічні комунікації Європейського Союзу – стратегії ЄС покликані як інформувати громадян про діяльність Союзу, так і, здебільшого, будувати довіру, щоб посилити відчуття єдності та стабільності, сприяючи зменшенню соціальної невизначеності через прозорість комунікації [1091]. Зокрема, під час пандемії COVID-19, Союз застосував тактику стратегічної неоднозначності, щоб мінімізувати репутаційні ризики й реагувати на критику, яка могла підірвати довіру до його інституцій. Як зазначає П. Мораль, застосовано метафори й інші методи, щоб підтримати почуття стабільності й згуртованості, незважаючи на конфлікти інтересів і критику серед країн-членів [815].

Складність, що зростає у зв'язку з багатосторонніми загрозами та глобальними викликами, змушує ЄС розробляти комплексні рішення й ефективно координувати зусилля між державами-членами. Особливого значення набуває багаторівнева співпраця з міжнародними організаціями, приватним сектором і громадянським суспільством. Наприклад, ЄС співпрацює з середземноморськими країнами для зменшення наслідків зміни клімату й забезпечення продовольчої та водної безпеки

[1103], розробляє «пом'якшувальні» та адаптаційні стратегії проти впливу кліматичних змін на безпеку й стабільність регіонів за межами Європи, особливо в політично вразливих регіонах Близького Сходу та Північної Африки [1009].

Із погляду складності сучасного VUCA-середовища значний виклик для ЄС становлять кіберзагрози, оскільки їх глобальний характер і постійні технологічні зміни потребують скоординованих та адаптивних відповідей. Стратегія Союзу передбачає активний розвиток партнерств із міжнародними акторами, що дає змогу долати виклики волатильності та складності кіберзагроз, забезпечуючи швидкий обмін інформацією й координацію зусиль для протидії кібератакам. Неоднозначний характер загроз підкреслює необхідність уніфікованих стандартів кібербезпеки й формування спільних наративів захисту в глобальному масштабі [928].

В умовах складності й багатосторонніх викликів для протидії гібридним загрозам і забезпечення стабільності ЄС активно залучає широкий спектр комунікаторів. Одним з інструментів у цій сфері є *EU Hybrid Toolbox*, який уключає засоби для координації зусиль держав-членів, а також для ефективного виявлення й реагування на нові виклики безпеки [1015]. Крім того важливим складником боротьби з гібридними загрозами є взаємодія між державними та приватними структурами, залучення громадянського суспільства, бізнесу й медіа, що сприяє побудові комплексної стійкості до гібридних загроз. Наприклад, підтримка фактчекінгових платформ і стратегічних комунікацій, які сприяють формуванню громадської думки та зниженню впливу пропаганди [537]. Інтегровані підходи, що полягають у широкому залученні громадянського суспільства й міжнародної співпраці, дають змогу Євросоюзу зміцнювати безпеку в умовах складності та невизначеності глобальних загроз.

Суттєво впливає на політику ЄС такий компонент VUCA, як неоднозначність. У відповідь на цілеспрямовані дезінформаційні кампанії з боку Росії, які зазвичай мають багатозначний характер, що ускладнює їх ідентифікацію та створює умови для підриву довіри до інституцій ЄС, розроблено інтегровану систему, що передбачає співробітництво з громадянським суспільством і медіаорганізаціями, спрямоване на викриття фейкових повідомлень та формування прозорих наративів. Прикладом

цього підходу є платформа *EUvsDisinfo*, створена в межах діяльності *East StratCom Task Force*, яка забезпечує постійний моніторинг дезінформаційних кампаній і слугує важливим ресурсом для аналізу деструктивних інформаційних потоків [19]. Це сприяє зменшенню рівня інформаційної невизначеності й адаптації комунікаційних стратегій до змінних умов інформаційного середовища, підтримуючи довіру серед громадськості та міжнародних партнерів у складних і неоднозначних умовах.

Суттєвим проявом VUCA є багатозначність та суперечливість подій і політичних сигналів, у зв'язку з чим потрібні адаптивність і можливість швидко змінювати підходи залежно від обставин. Також важлива посилена увага до стратегічних комунікацій, спрямованих на формування певних наративів і збереження довіри серед урядів країн-членів та громадськості. У цьому контексті спеціальне видання *Defence Strategic Communications* (т. 12, 2023) розглядає поняття неоднозначності як фундаментальний аспект сучасних стратегічних комунікацій, особливо в умовах глобальних змін і конкуренції між великими державами, як важливу характеристику міжнародної політики, що дає змогу міжнародним акторам формулювати меседжі так, щоб залишити простір для інтерпретацій, забезпечуючи гнучкість у реалізації зовнішньої політики та запобігаючи точній ідентифікації їхніх намірів конкурентами [224]. Зростання глобальної взаємозалежності посилює роль неоднозначності, адже вона дає змогу міжнародним організаціям адаптувати повідомлення до різних аудиторій, зберігаючи при цьому внутрішню узгодженість, що актуально в контексті складних глобальних наративів, де різні зацікавлені сторони мають різні інтереси й очікування. П. Мораль розкриває вирішальне значення концепції стратегічної неоднозначності для ЄС в умовах сучасного швидкозмінного геополітичного ландшафту [815].

Розглянуті напрями діяльності ЄС в умовах впливу компонентів VUCA узагальнено в додатку Н.

Розглянуті вище приклади свідчать, що VUCA-фактори все більше впливають на європейську інтеграцію, а ЄС адаптує безпекові, комунікаційні та зовнішньополітичні стратегії у відповідь на зростаючу турбулентність середовища. Союз відповідає на

волатильність конфліктів, невизначеність геополітичної підтримки, складність багаторівневих криз і неоднозначність інформаційного простору за допомогою стратегічної автономії та комунікаційної гнучкості.

Комунікаційні стратегії адаптації ЄС в умовах VUCA

У сучасних умовах глобалізації та взаємозалежності необхідні адаптивність й інноваційні підходи для зміцнення позицій на міжнародній арені. У відповідь на непередбачуваність унаслідок геополітичної нестабільності та змін у світовому економічному порядку Союз упровадив санкції проти Росії й посилив підтримку України [446], зміцнює оборонний потенціал, зокрема з утворенням Європейського оборонного фонду [419]. В умовах неоднозначності ЄС зміцнює незалежність у сферах оборони, технологій та енергетики, спільно розвиваючи військові спроможності й посилюючи оперативну сумісність [439]. У такому контексті комунікаційні стратегії ЄС спрямовано на прозоре інформування громадськості про безпекові ініціативи й підвищення обізнаності щодо колективних зусиль у зміцненні обороноздатності.

Потреба в нових стратегіях стійкості виникла й унаслідок економічної нестабільності, зокрема світової фінансової кризи 2008 р. пандемії COVID-19. Для подолання криз прийнято план відновлення *NextGenerationEU* [425] й відповідні комунікаційні стратегії, спрямовані на інформування громадян про можливості залучення до реалізації цього плану зацікавлених сторін із використанням багатомовних платформ, соціальних медіа та публічних заходів.

У відповідь на невизначеність майбутнього через швидкий технологічний прогрес (цифрові технології, штучний інтелект тощо) і відповідні соціальні зміни в ЄС розроблено *Європейську цифрову стратегію* [432], у межах якої реалізовано низку комунікаційних заходів для підвищення цифрової грамотності й інформування про нові регуляторні норми, що сприяло обізнаності щодо безпеки в інтернеті та можливостей цифрових технологій.

Для подолання викликів, пов'язаних із соціальними трансформаціями, популізмом і євроскептицизмом, ініційовано *Конференцію про майбутнє Європи*, із залученням громадян до обговорення важливих питань і сприяння демократичній легітимності

інституцій [79; 449]. У результаті враховано різні погляди, що зменшує невизначеність щодо напрямів розвитку ЄС.

Прикладом стратегічної відповіді на складність екологічних викликів стала *Європейська зелена угода* [European Green Deal] [420], що охоплює різні сектори й потребує координації між різними рівнями управління. Для поширення інформації та залучення громадськості ЄС використовує мультимедійні кампанії, освітні програми й партнерства з місцевими організаціями, застосовуючи мультирівневі наративи.

Комунікаційні стратегії щодо міграційної кризи, яка охопила Європу з 2015 р., здійснюється у взаємозв'язку з реалізацією нового пакту з міграції та притулку, запропонованого у 2020 р., що поєднує відповідальність і солідарність між державами-членами [934], і передбачають роз'яснення політики ЄС, зменшення напруження й боротьбу з ксенофобією та дезінформацією щодо мігрантів.

Для боротьби з дезінформацією ЄС упровадив *Кодекс практики щодо дезінформації*, який об'єднує в спільних зусиллях онлайн-платформи та рекламодавців [416], інвестує в підвищення медіаграмотності населення за допомогою освітніх програм й інформаційних кампаній, спрямованих на розвиток критичного мислення та навичок перевірки інформації.

В умовах нестабільності Євросоюз демонструє здатність до інновацій і адаптації, що посилює його позиції на міжнародній арені, а багатосторонній підхід до розв'язання глобальних проблем робить його провідним гравцем у міжнародних системах. У цьому аспекті особливе значення мають комунікаційні дії ЄС у сфері міжнародного співробітництва, оскільки вони сприяють зміцненню партнерських відносин, просуванню європейських цінностей і спільному розв'язанню глобальних проблем (також ідеться про формування європейської медійної системи як один із ключових компонентів глобальної медіасистеми (В. Терещук [57])). Просування цінностей демократії, прав людини та верховенства права відбувається через дипломатичні канали, культурні програми й підтримку громадянського суспільства в інших країнах. Це стосується також інформаційних кампаній із питань кліматичної дії, сталого розвитку та

гуманітарної допомоги, що сприяє залученню міжнародної спільноти до спільних зусиль, спрямованих на розв'язання глобальних викликів.

Ще одним аспектом комунікаційних стратегій ЄС є співпраця в багатосторонніх форматах: публікація спільних заяв, позиційних документів та участь у міжнародних заходах забезпечують поширення інформації про позиції й підходи ЄС до головних питань. Реалізація спільних програм і проєктів у галузях розвитку, безпеки й торгівлі супроводжується комунікаційними кампаніями.

Складовою частиною міжнародного співробітництва ЄС є комунікація та публічне висвітлення питань щодо гуманітарної та технічної допомоги в галузях охорони здоров'я, освіти та інфраструктури й ін., що підвищує видимість зусиль ЄС і зміцнює довіру з боку країн-партнерів.

Важливим інструментом комунікаційних стратегій ЄС є також культурна дипломатія: за допомогою культурних програм і заходів Союз сприяє взаєморозумінню й поширенню європейської культури за кордоном. Освітні ініціативи, програми академічної мобільності та співпраці розширюють освітні можливості й зміцнюють зв'язки між народами, сприяючи формуванню позитивного ставлення до ЄС у світі.

ЄС активно застосовує для взаємодії з міжнародною аудиторією цифрову дипломатію та соціальні медіа, реалізує віртуальні формати взаємодії, поширюючи інформацію й установлюючи безпосередній зв'язок із громадськістю (С/ Федонюк [76]).

Комунікаційні стратегії ЄС у сфері міжнародного співробітництва в контексті викликів VUCA багатогранні та комплексні, спрямовані на просування європейських цінностей, зміцнення партнерств, ефективне реагування на глобальні проблеми та протидію дезінформації. Використання широкого спектра інструментів дає змогу забезпечувати ефективну комунікацію Євросоюзу зі світом, що сприяє зміцненню його позицій на міжнародній арені та підвищує спроможність колективно розв'язувати складні проблеми сучасності.

Адаптація до нестабільності, управління невизначеністю, розв'язання проблем складності й неоднозначності – важливі елементи стратегії ЄС. Реагуючи на виклики

VUCA, Союз розширює свої можливості та посилює позиції як глобальний актор, здатний відповідати на найгостріші потреби міжнародного порядку.

Умови світу VUCA, що впливають сьогодні на функціонування ЄС, значною мірою пов'язані з особливостями сучасної масової комунікації, вибуховим зростанням обсягу інформації й швидкості її поширення, раптовим упровадженням кризових наративів, розгортанням дезінформаційних кампаній, залученням численних акторів, що сприяє формуванню складного середовища з багатозначними сигналами, водночас ускладнюючи досягнення консенсусу у зв'язку з різними інтерпретаціями цілей і пріоритетів. У цьому контексті завдяки колаборативній комунікації різні актори (інституції, громадянське суспільство, користувачі) спільно формують інформаційне поле та кооперуються у відповідь на інформаційні кризи (С. Федонюк [79]).

Через неоднозначність сучасних політичних і соціальних процесів меседжі ЄС формулюються з урахуванням їх інтерпретації різними аудиторіями, що зменшує ризик конфронтації, але сприяє невизначеності. В умовах зростаючої взаємозалежності виникає потреба адаптації комунікаційних стратегій до багатополярного середовища, що ускладнює розробку довгострокових політик і сприяє неоднозначності. Наприклад, ЄС часто застосовує узагальнені формулювання в питаннях економічної політики, щоб урахувати інтереси різних держав-членів із різними економічними ситуаціями [963], а торгові відносини з Китаєм і США потребують балансування між економічними інтересами та політичними цінностями [453].

Із розвитком цифрових технологій обсяг доступної інформації зростає швидкими темпами. Загальний обсяг даних у світі прогнозовано збільшується в понад п'ять разів за останні сім років, досягаючи 175 зетабайтів у 2025 р. [926], користувачі інтернету щодня генерують лише на платформі *Facebook* близько 4 петабайтів даних [467], на *YouTube* щохвилини завантажується понад 500 годин відео [1178], а в *X (Twitter)* щодня публікується близько 500 млн твітів [291]. Кількість активних інтернет-користувачів у 2023 р. зросла, порівняно з 2021 р., на 0,5 млрд, досягши близько 68 % світового населення [619]. Таке стрімке зростання обсягу інформації та швидкості її

поширення ускладнює можливості контролю й перевірки достовірності даних, що створює для ЄС виклики в контексті VUCA.

Суттєвими VUCA-факторами стали глобалізація інформаційних потоків та поширення дезінформації. Із розвитком соціальних медіа, які сьогодні використовують понад 50 % світового населення [1137] виникли умови для миттєвого глобального поширення як достовірної інформації, так і фейкових новин і дезінформації. Це посилює волатильність соціально-політичного середовища. Наприклад, під час виборів до Європейського парламенту у 2019 р. зафіксовано численні спроби дезінформаційного втручання, спрямовані на послаблення довіри до європейських інституцій [412] (у п. 4.1 у такому контексті розглянуто вибори до Європарламенту в 2024 р.).

Прикладом впливу дезінформації на суспільство стала «інфодемія» під час COVID-19, із масовим поширенням неправдивої або оманливої інформації щодо вірусу [1171]. EEAS виявила численні дезінформаційні кампанії, частина з яких пов'язана з іноземними акторами, які намагалися посіяти паніку та недовіру [445], що загрожувало дезорієнтацією громадськості й ускладненням контролю над пандемією. Близько 50 % громадян ЄС під час пандемії стикалися з фейковими новинами [333], що вплинуло на їх готовність дотримуватися карантинних заходів і вакцинуватися.

У відповідь на такі виклики у 2018 р. прийнято *Кодекс практики*, що передбачає заходи з виявлення та видалення фейкового контенту [416], *Європейський план дій проти дезінформації*, що передбачає координацію між державами-членами й підвищення стійкості суспільства [413], реалізовано заходи, як-от ініціатива *Європейський тиждень медіаграмотності* [426]. Під час пандемії відбулася співпраця з платформами для видалення шкідливого контенту й просування достовірної інформації від офіційних джерел [429].

Фейкові новини спричиняють умови невизначеності в ухваленні рішень та оцінці ризиків, оскільки політики й громадяни можуть мати різні уявлення про реальність. Їх вважають проблемою для демократії 83 % європейців [427]. Такі матеріали, суперечливі наративи значною мірою продукуються й поширюються в рамках російських дезінформаційних стратегій, спрямованих на розкол усередині ЄС. У 2020 р. виявлено

понад 500 випадків антиєвропейської прокремлівської дезінформації, спрямованої на підірив довіри до європейських інституцій та посилення соціальної напруги [444].

ЄС у своїй комунікаційній стратегії спирається на підходи колаборативності, залучаючи громадянське суспільство, уряди держав-членів і міжнародні організації, унаслідок чого формується складне середовище з багатозначними сигналами. Зокрема, держави-члени демонстрували різні підходи до проблеми біженців під час міграційної кризи 2015 р., що ускладнило досягнення спільної політики [1071].

Отже, сучасне комунікаційне середовище створює як ризики, так і нові можливості для ЄС. Виклики, пов'язані з інформаційною волатильністю, невизначеністю, складністю й неоднозначністю, вимагають від Союзу розроблення нових стратегій комунікації та співробітництва, із залученням громадськості, платформ і міжнародних партнерів.

Європейська відповідь на комунікаційні VUCA-виклики: моделі та прогнози

У цьому пункті розглянуто адаптацію комунікаційної політики ЄС до умов VUCA, актуальні моделі, стратегії та можливі вектори розвитку до 2050 р.

Європейський Союз, який асоціюється зі стабільністю та передбачуваним розвитком політики, змушений реагувати на безпрецедентні комунікаційні виклики. Інформаційні кампанії впливу, дезінформація та гібридні загрози, що формують нову реальність, спроможні підірвати довіру до демократичних інституцій, ускладнити процес ухвалення рішень [434] і є серйозною проблемою для демократії [423]. У відповідь інституції ЄС розробляють стратегії комунікації та впроваджують нові моделі співпраці.

Інституційні підходи ЄС до комунікаційних викликів VUCA-середовища

В умовах швидкоплинних криз та інформаційної невизначеності європейські інституції діють більш згуртовано й проактивно, зосередившись на формуванні політик і нормативних рамок для цифрової безпеки та прозорості інформаційного простору. Застосовано нормативно-координаційний підхід, покликаний зробити цифрове середовище більш передбачуваним і захищеним за умов невизначеності й неоднозначності. Зокрема, започатковано *Європейський план дій для демократії* із заходами підтримки медіаплюралізму та боротьби з дезінформацією [456], ухвалено

Акт про цифрові послуги [462], що встановлює зобов'язання для онлайн-платформ щодо прозорості алгоритмів, модерації контенту та протидії маніпуляціям, оновлено *Кодекс практики щодо дезінформації*, до якого приєдналися основні платформи з добровільними зобов'язаннями обмеження поширення фейків [456], сформовано експертні групи високого рівня для вироблення рекомендацій із протидії фейковим новинам в інтернеті [19].

Ще у 2015 р. ЕЕАС створила для протидії масованим дезінформаційним кампаніям Росії *Оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force)*, що забезпечує моніторинг інформаційного простору, спростування фейків і проактивне інформування про політику Євросоюзу в країнах Східного партнерства [19], мультимовний портал *EUvsDisinfo* із відкритою базою даних прокремлівської дезінформації [447], за допомогою якого станом на 2023 р. зібрано й спростовано понад 15 000 дезінформаційних повідомлень [456]. Подібні моделі поширено на регіони Західних Балкан і Південного сусідства. До виявлення та нейтралізації дезінформаційних атак у конфліктних зонах залучаються також делегації ЄС та цивільно-військові місії [447].

Тобто інституційна відповідь ЄС на VUCA-виклики полягає в поєднанні централізованих стратегій (нормативні акти, політики) з децентралізованими зусиллями на місцях (спеціалізовані групи, місії), що разом формує багаторівневу систему комунікаційної безпеки. Європейський парламент і Рада ЄС забезпечують політичний мандат та ресурси для цих зусиль. Крім того, аналітичні служби Європарламенту відстежують реалізацію стратегій і готують прогнози. Рада ЄС схвалює важливі рішення в кризових ситуаціях, як-от запровадження санкцій після початку повномасштабної російської агресії проти України 2022 р., що охопили медіаресурси, задіяні в дезінформації [456]. Такий крок також свідчить про новий рівень жорсткості в комунікаційній політиці ЄС, яка не обмежується контрнарративами, а переходить до примусових заходів [96]. Тобто інституції ЄС швидко адаптуються до волатильних обставин і проявляють єдність перед обличчям комунікаційних загроз.

Однією з ознак відповіді ЄС на VUCA-виклики є перехід від відомчих зусиль до тісної взаємодії між різними акторами, секторами та країнами для досягнення інформаційної стійкості. Оскільки в умовах невизначеності й складності жодна інституція не зможе самотужки гарантувати захист інформаційного простору, запроваджено «загальносуспільний» (whole-of-society) підхід, який означає партнерство у протидії дезінформації між інституціями Союзу та держав-членів, медіа, громадянським суспільством, фактчекерами, науковими колами та приватним сектором [433]. Запущена у 2019 р. *Система швидкого оповіщення (RAS)* об'єднала для оперативного обміну даними про ворожі інформаційні операції органи влади держав-членів і євроінституції [447], давши змогу учасникам спільно відстежувати появу фейків та координувати контрзаходи в режимі реального часу. Також створено мережу незалежних хабів *European Digital Media Observatory* – дослідницьких- і медіацентрів, що спільно з університетами й журналістами аналізують дезінформацію та поширюють перевірену інформацію [456]. Така міжсекторальна й міждержавна кооперація дає змогу формувати єдиний фронт проти спільних загроз, долаючи фрагментацію інформаційного простору.

Важливим напрямом координації зусиль є узгоджена діяльність у сфері стратегічних комунікацій. Євросоюз інтегрував стратегічні комунікації в зовнішню політику, визнавши їх інноваційним інструментом для взаємодії з міжнародними акторами (С. Федонюк, І. Карпук [87; 88]). Зовнішньополітичні відомства країн-членів і представництва ЄС за кордоном узгоджують інформаційні позиції для виступу на глобальній арені «єдиним голосом» навіть в умовах неоднозначності та хаотичних змін міжнародного середовища (Федонюк С. [82]). Така узгодженість проявилася під час російсько-української війни, коли країни ЄС, НАТО й G7 доводили до світової аудиторії спільні меседжі про причини конфлікту та принципи підтримки України, відкидаючи наративи російської пропаганди. ЄС гармонізує методики моніторингу дезінформації з НАТО та демократичними партнерами, спільно розробляючи інструменти обміну даними й аналізу (наприклад стандартизовані таксономії та формати обміну розвідданими) [447].

Одним із напрямів колаборативного підходу є залучення до укріплення суспільної стійкості незалежних медіа та громадян. Наголошено, що прозора взаємодія на

національному і європейському рівнях та спільні інформаційні зусилля є вирішальними для підтримки громадської довіри до інтеграції [1002]. По суті, колаборативна комунікація стала фактором «м'якої сили» Європейського Союзу, що, об'єднуючи різних стейкхолдерів навколо просування правдивого наративу, підвищує легітимність дій ЄС в очах внутрішньої й зовнішньої аудиторії та створює широкі коаліції проти спільних інформаційних загроз. Відкрите комунікаційне співробітництво дає змогу об'єднати зусилля різних суб'єктів, формує стійкі інформаційні спільноти, спроможні адаптуватися до умов VUCA-середовища.

Стратегічні комунікації ЄС: моделі протидії дезінформації, кризові наративи та цифрові інновації

Стратегіні комунікації сьогодні розглядають як реактивне спростування фейків та проактивне стратегування комунікативного середовища – формування стійких наративів у сферах зовнішньої та внутрішньої політики ЄС. На операційному рівні сформовано набір інструментів і моделей протидії дезінформації (додаток П), які утворюють багатовимірну систему, де, по-перше, забезпечуються моніторинг та ситуаційна обізнаність щодо інформаційних загроз (розроблено уніфіковану аналітичну модель для виявлення маніпулятивної поведінки в інформаційному середовищі [447]), що ґрунтується на комплексних фреймворках і таксономіях для структурованого аналізу інформаційних операцій за ключовими параметрами [881]. Для координації моніторингу функціонує *Система швидкого оповіщення*, що дає змогу оперативно реагувати на волатильні інформаційні кризи.

По-друге, у відповідь на невизначеність та неоднозначність медіасередовища запроваджено програми з розвитку медіаграмотності, як-от «6 порад, як розпізнати маніпуляцію» [414], підтримано проєкти незалежних дослідників і фактчекерів [422], здійснюється підтримка незалежних медіа та журналістських розслідувань відповідно до Європейського акту про свободу медіа [435]. Ці зусилля спрямовані на зменшення амбівалентності інформації завдяки масовому усвідомленню небезпеки дезінформації.

По-третє, це інструменти обмеження й регулювання цифрових платформ, зокрема правові механізми обмеження дезінформаційного контенту в *Digital Services Act* і

добровільні зобов'язання платформ-гігантів у межах Кодексу практики, який містить конкретні метрики звітності [456]. Це й зусилля з викриття та правового переслідування іноземних структур, що беруть участь в організації дезінформаційних операцій, як-от анонсований у 2023 р. пакет ініціатив *Defence of Democracy* з можливістю санкцій проти осіб й організацій, причетних до систематичного поширення дезінформації [96]. ЄС формує «гібридний інструментарій» для протидії інформаційним атакам, що поєднує регуляторні заходи, правоохоронні механізми й технологічні рішення [456].

По-четверте, це формування єдиного наративу в умовах кризи. Принцип «єдність у різноманітті» сьогодні застосовується й під час гострих міжнародних викликів, що проявляється в узгоджених заявах від імені «ЄС+» і тісній координації пресслужб різних інституцій. Прикладом стала комунікація під час пандемії COVID-19, на початку якої неоднозначність і недостатність координації дали можливість РФ та Китаю просувати наратив про «неспроможність ЄС» [96]. У відповідь ЄС реалізував інформаційну кампанію для висвітлення масштабної допомоги країнам-членам і сусідам (*Team Europe*) та запровадив єдиний портал спростування міфів про COVID. У відповідь на інформаційну агресію, що супроводжує війну проти України, використано тактику «перехоплення наративу», роз'яснюється хибність дезінформаційних тез і пропонуються контрфакти [96].

Важливу роль у кризовій комунікації відіграють звернення лідерів ЄС, які, завдяки соцмережам, швидко доносяться до громадськості й задають тон дискурсу. ЄС активно використовує новітні платформи для поширення своїх цінностей і позицій різними мовами, охоплюючи максимальну аудиторію, розвиває автоматизовані системи виявлення дезінформації на основі ШІ, упроваджує стандарти маркування контенту [146], забезпечуючи перевіреність і достовірність інформації.

Як це видно з таблиці, у ЄС розроблено комплексний набір заходів, що дає змогу діяти гнучко й скоординовано в умовах багатовимірних інформаційних викликів.

Моделі стратегічної комунікації ЄС поєднують проактивність (формування заздалегідь порядку денного й позитивного іміджу ЄС), реактивність (швидка й скоординована відповідь на інформаційні атаки) та адаптивність (гнучке

перебудовування методів у відповідь на нові технічні й соціальні тренди). Цей досвід виявився цінним і для України: під час протистояння гібридній агресії стратегічні комунікації розглядають як елемент зовнішньої політики, що дає змогу вибудувати сталі партнерства й регіональне співробітництво [19]. ЄС й Україна значно зблизили підходи до інформаційної безпеки та комунікаційної стійкості, українські фахівці долучаються до європейських тренінгових програм із протидії дезінформації, а платформа *EUvsDisinfo* висвітлює російські фейки про Україну українською мовою. Ця взаємодія забезпечує основу для спільної комунікаційної екосистеми в майбутньому Європейському Союзі, членом якого стане наша держава.

Прогноз до 2050 рр.: стратегічні комунікації ЄС у майбутньому розширенні та нові VUCA-виклики

У перспективі 2050 р., імовірно, VUCA-середовище залишатиметься визначальним контекстом для комунікаційної політики ЄС. Волатильність глобальних подій зростатиме внаслідок прискорення кліматичних, міграційних і технологічних змін, що потребуватиме гнучкіших і швидкодіючих механізмів комунікації та, відповідно, створення постійнодіючих команд кризової комунікації швидкого реагування, спроможних у разі раптової кризи чи інформаційної атаки протягом кількох годин розгорнути кампанію контрнарративів (відповідно до положень *Стратегічного компаса* про команди швидкого реагування). Такі команди застосовуватимуть завчасно розроблені сценарні плани й бібліотеки перевірених меседжів для різних типів криз.

У зв'язку з широким упровадженням технологій штучного інтелекту, потенційно нового рівня досягнуть невизначеність і неоднозначність інформаційних потоків. Через складність ідентифікації штучно створеного контенту виникне ризик тотальної «постправди», коли інформаційний простір стане максимально неоднозначним і недовірливим. У відповідь ЄС, імовірно, продовжить упровадження нових стандартів верифікації контенту (водмаркування синтетичних медіа, інтеграція в сервіси соціальних мереж алгоритмів штучного інтелекту для автоматичної фільтрації фейків (як розвиток практик, започаткованих у Кодексі практики 2022 р.). Діючі в цьому контексті регуляторні ініціативи (DSA, Закон про ШІ, Акт про політичну рекламу),

дадуть очікувані ефекти, що дасть змогу впродовж 2030–2040 рр. упровадити механізми аудиту алгоритмів і обов'язкового доступу до платформ для наукового моніторингу нових загроз. Тому комунікаційна політика ЄС матиме ще більш доказовий, науково обґрунтований характер.

Прогнозовано, відповідно до нинішніх трендів, збільшиться складність і мережевість інформаційного середовища, з'являться нові комунікаційні платформи з елементами віртуальної чи доповненої реальності, продовжиться фрагментація аудиторії між нішевими каналами, що стане для ЄС викликом підтримання цілісного інформаційного простору. В умовах поширення новин із різних джерел та «інформаційних бульбашок» доведеться шукати можливості масштабувати колаборативну комунікацію. Імовірно, зросте значення європейських громадських медіа й транснаціональних платформ контенту, що мовитимуть багатьма мовами та доноситимуть спільний європейський погляд на події. Зросте значення локальних партнерств, відбудеться розширення програм підтримки незалежних медіа в державах-членах і сусідніх країнах для розвитку локального контенту, водночас орієнтованого на загальноєвропейські цінності. До співпраці залучатимуть приватні технологічні компанії, а спільні ініціативи (як-от Партнерство з протидії впливовим операціям при *Carnegie Endowment*) масштабуються й набудуть офіційного статусу форумів для обміну інформацією між урядами та ІТ-сектором.

Також зазнає змін міжнародний вимір комунікацій Європейського Союзу, адже наступне розширення істотно розширить простір застосування єдиного європейського наративу. Приєднання до Союзу України додасть унікального досвіду протидії російській дезінформації та мобілізації суспільства в умовах війни (див, наприклад, Б. Юсків, Н. Карпчук, С. Федонюк [1179]). Цей досвід, імовірно, буде інтегровано в європейські стратегії. У цьому контексті оптимальним є створення спільних центрів стратегічних комунікацій для аналізу тактик російської пропаганди та вироблення контрнاراتивів.

Українська мова стане однією з робочих мов для інформаційних ресурсів ЄС, що збільшить охоплення правдивою інформацією громадян на східних кордонах Союзу.

Входження до ЄС країн Західних Балкан потребуватиме адаптації комунікацій під місцевий контекст із протидією етнонаціоналістичним фейкам, роботою з історичними міфами тощо. У зв'язку з цим у ЄС може з'явитися Комісар (або координатор) із питань стратегічних комунікацій, який відповідатиме за узгодження інформаційної політики між старими й новими членами та за підтримку країн-кандидатів у боротьбі з дезінформацією в період вступу.

На глобальній арені Євросоюз активніше просуватиме міжнародні норми й домовленості для обмеження деструктивних комунікацій, що продовжить нинішню співпрацю з ООН та ЮНЕСКО в питаннях етики ІІІ й відповідальності за цифровий контент. До 2040-х рр. може з'явитись ініційована ЄС глобальна угода щодо неприпустимості масових дезінформаційних кампаній із боку держав (своєрідна «Паризька хартія інформаційної етики»), що додасть моральної легітимності діям ЄС проти порушників.

У технічному аспекті ЄС прагне бути попереду новітніх змін, інвестуючи в дослідження й інновації. Тому можна прогнозувати, що Європа розвиватиме відкриті платформи соціальних мереж, щоб мати більший суверенітет над комунікаційними каналами. Імовірно, з'являться нові метрики інформаційної стійкості, наприклад показники «когерентності суспільного наративу» чи рівня довіри до достовірних джерел, вимірювання яких у режимі реального часу дасть змогу керівництву ЄС швидко виявляти зони інформаційної вразливості й уживати точкових комунікаційних заходів щодо конкретних регіонів або соціальних груп, загрожених сплеском дезінформації.

Отже, у видимій перспективі стратегічні комунікації залишатимуться одним із наріжних елементів безпеки та єдності ЄС. Моделі, закладені й апробовані у 2015–2025 рр., розвиватимуться та масштабуватимуться: колаборативний підхід перетвориться на повсякденну норму, технологічні інновації ще більше інтегруються в моніторинг і комунікацію, нормативна база оновлюватиметься й доповнюватиметься у відповідь на розвиток VUCA-факторів. Розширення ЄС на схід додасть імпульсу цій динаміці: нові члени поширять досвід інформаційної боротьби, зміцнюючи загальний

«імунітет» Союзу, який уже сьогодні декларує, що готовий «платити ціну» за захист демократичного інформаційного простору [442].

Європейська відповідь на комунікаційні виклики VUCA-світу еволюціонує в напрямі більшої згуртованості, прозорості, передбачуваності й інноваційності, стимулюючи поглиблення єдності та стратегічної автономії ЄС у глобальному інформаційному порядку денному. У цьому Європейський Союз спирається на підтримку й участь широкого загалу за допомогою колаборативної комунікації.

Порівняльний аналіз політик Європейського Союзу в контексті адаптації до VUCA-середовища

Концепт VUCA застосовано в контексті європейської інтеграції переважно для аналізу окремих секторальних, регіональних або управлінських процесів. Наприклад, оцінюючи фінансову стійкість банків у країнах Східної Європи [669], роль сталого фінансування, зокрема застосування принципів Environmental, Social, and Governance (критеріїв оцінки впливу на навколишнє середовище) компаній, що відповідає європейському нормативному середовищу [811], розглядаючи проблематику енергетичної безпеки в контексті використання природного газу з урахуванням інституційних обмежень і геополітичних ризиків [102]. Також ознаки VUCA-середовища враховано в дослідженні зовнішньої диференційованої інтеграції [713] та оцінки політики розширення ЄС на Західні Балкани, де наголошено на геополітичних інтересах держав-членів [877].

Із позиції геополітики концепцію нестабільності застосовано в дослідженні впливу глобальних економічних криз на європейську інтеграцію, підкреслено, що кризи стимулюють адаптацію стратегій ЄС і водночас ускладнюють ухвалення рішень через складну взаємодію політичних та економічних чинників [310]. Установлено, що розширення ЄС і зміна його зовнішніх кордонів спричиняють додаткову волатильність у відносинах із сусідніми країнами, створюють непередбачувані наслідки для регіонального розвитку й продукують неоднозначні соціально-економічні ефекти [973].

Щодо політики розширення, волатильність простежуємо в коливаннях політичних позицій держав-членів щодо приєднання нових країн, а невизначеність посилюється під впливом змін у політичній підтримці й економічній ситуації (позиції країн ЄС постійно трансформуються під впливом економічних і геополітичних факторів [1090]). Так, нестабільність та економічні виклики на Західних Балканах ускладнюють процес інтеграції, а присутність зовнішніх акторів, зокрема Росії й Китаю, спричиняє додаткові виклики [645]. Також на формування позицій щодо майбутніх розширень впливають зміни у внутрішньополітичному ландшафті держав-членів [661]. На прикладі інтеграції країн Західних Балкан Дж. Кер-Ліндсей і співавтори підкреслюють вплив національних інтересів, внутрішньополітичної динаміки, економічних зв'язків із регіоном, побоювань щодо міграційного тиску, а також загальних зовнішньополітичних пріоритетів держав-членів, що зумовлюють нестійкість політичних рішень стосовно перспектив розширення [667]. Політичні позиції щодо інтеграції Західних Балкан часто зазнають змін під впливом як внутрішніх, так і глобальних факторів, що спричиняє високу волатильність у політиці розширення ЄС і невизначеність із боку країн-кандидатів, які не завжди мають чітке уявлення про часові горизонти інтеграції. Також розширення викликає різні реакції, що посилює внутрішньополітичну напругу й поглиблює невизначеність щодо майбутнього розвитку ЄС.

Джерелами цієї невизначеності є складність виконання політичних та економічних критеріїв членства, а також інтеграція в політичні й інституційні структури ЄС, що відзначає В. Вібель, указуючи на суперечливий ефект цього механізму, який стимулює політичні та економічні реформи, але водночас створює додаткові бар'єри й генерує непередбачуваність як для кандидатів, так і для вже інтегрованих членів Союзу [1101]. Б. Шевчик підкреслює, що виконання політичних Копенгагенських критеріїв і входження до інституційних структур ЄС має наслідком невизначеність для нових членів [1032], Л. Нільсон указує на економічні виклики, які ускладнюють процес приєднання до економічної системи об'єднання [840], Т. Казьє акцентує на труднощах інституційної адаптації та наслідках для стабільності політичного устрою держав-кандидатів [272], а В. Мемолі й Ф. Вассалло

обґрунтовують, що, попри зусилля ЄС, формування сталих демократичних інститутів у країнах-кандидатах залишається складним завданням, що також генерує невизначеність у процесі їх наближення до ЄС [788].

Розширення, із позиції VUCA, виявляється в багаторівневості процесу, розмаїтті культурних, мовних і соціально-економічних відмінностей учасників інтеграції, що потребує відповідних адаптаційних механізмів, які, як зазначають Г. Бергер та Т. Мутос, значно ускладнюють інтеграційні процеси [209]. Е. Гатева наголошує на необхідності гнучких, адаптивних підходів, які враховують політичну динаміку й реформаторський потенціал країн-кандидатів [523]. Складність процесу поглиблюють вплив зацікавлених акторів, участь у прийнятті рішень, відображення специфічних інтересів у різних сферах політики [976]. Зокрема, розширення впливає на політику ЄС у сферах енергетики та кліматичних змін, ускладнюючи погодження порядку денного, переговорні позиції й інституційні перетворення [219]. Отже, політика розширення ЄС здійснюється в умовах волатильності позицій держав-членів, невизначеності економічної інтеграції та складності узгодження відповідності критеріям членства.

У взаємодії ЄС із третіми країнами волатильність проявляється в постійних і непередбачуваних змінах геополітичної динаміки, що особливо стосується відносин із такими акторами, як Росія та США. М. Сідді підкреслює, що зміна ринкових і політичних умов зумовлює коливання в енергетичних стратегіях ЄС та Росії [991], Ту Чжимін акцентує на впливі на ці відносини позиції США, що додатково посилює непередбачуваність геополітичного позиціонування ЄС [62]. Переломним моментом стала російська збройна агресія проти України, що викликала різке перегрупування зовнішньої політики ЄС [786].

Невизначеність виявляється в нестабільності геополітичних відносин у взаємодії ЄС із глобальними акторами. Так, боргова криза в Єврозоні трансформувала геометрію відносин усередині ЄС, породжуючи змінну динаміку балансу сил між державами-членами. У контексті зовнішніх загроз геополітичні ризики істотно впливають на рівень державного боргу в європейських країнах, зумовлюючи нестабільність і стратегічну невизначеність [110].

Збройна агресія проти України актуалізувала дихотомію бачень європейського порядку: ліберального, що покладений в основу політики ЄС, і багатопольярного [916], що провокує ситуацію довготривалої стратегічної напруги та поєднання елементів конфлікту й кооперації в європейському безпековому середовищі [843]. У цьому контексті викликом для стратегічного планування стала адаптація геополітичної стратегії ЄС до непередбачуваних міжнародних подій, таких як «Арабська весна», підйом ІДІЛ, війна в Україні [844].

Складність (complexity) взаємодії ЄС із третіми країнами й реалізації його геополітичної стратегії зумовлена необхідністю одночасного врахування широкого кола факторів і взаємодій. Так, геостратегії в межах Європейської політики сусідства демонструють складну структуру, що потребує постійного адаптування в зоні зовнішніх кордонів ЄС [241]. Ускладнює координацію зовнішньополітичних дій дипломатична діяльність ЄС, яка має інтеррегіональний характер, поєднуючи багато-, двосторонні й міжрегіональні формати [568], що проявляється, як зазначає С. Марку, зокрема, на східних кордонах ЄС, у регіонах узаємодії з Румунією, Молдовою та Україною [762].

Щодо неоднозначності VUCA, то її простежуємо, наприклад, у відносинах ЄС із Туреччиною, де суперечливість інтересів та бачення геополітичного статусу посилює невизначеність політичного партнерства й ускладнює довгострокове стратегічне планування [213]. Також у рамках Європейської політики сусідства країни-партнери залишаються в «сірих зонах» між перспективою інтеграції та посиленням контролю, що призводить до політичної нестабільності й суперечливості очікувань [190].

Тобто зовнішньополітична діяльність Європейського Союзу в епоху VUCA функціонує в умовах високої складності, неоднозначності, волатильності та невизначеності, що вимагає від інституцій ЄС адаптивних і стратегічно скоординованих підходів до реагування на виклики глобального середовища.

У сфері безпекової політики ЄС також помітні компоненти VUCA. Невизначеність посилюється у зв'язку з трансформацією глобального середовища, актуалізацією нових викликів, таких як кіберзагрози й конфлікти в прилеглих регіонах [1102]. Складна структура інституційного ландшафту ЄС утруднює координацію між національними

урядами, арміями, поліцейськими структурами й зовнішніми партнерами на фоні таких динамічних і непередбачуваних криз [399], як і відсутність єдиного підходу до кризового управління та суперечності між національними інтересами [226; 546] і неузгодженість політичної волі щодо співпраці з третіми країнами [542].

Терористичні атаки, міграційні кризи й локальні збройні конфлікти посилюють волатильність і потребують швидкого реагування, впливаючи на фінансову стабільність держав-членів, що змушує переглядати засади безпекової політики та кризового управління [326]. Виклики у сферах зовнішніх відносин і внутрішньої єдності спричиняють міграційні кризи, зокрема в аспекті процедур прийому біженців та розподілу відповідальності між державами-членами [898].

В енергетичній політиці волатильність проявляється в коливаннях цін, залежності від імпорту енергоносіїв і геополітичних ризиках. Війна в Україні радикально посилила вразливість ЄС до зовнішніх шоків, спричинивши різке зростання цін на енергоносії й продемонструвавши стратегічну загрозу енергетичної залежності [406; 1176]. Це посилює невизначеність щодо швидкості й ефективності переходу до відновлюваних джерел, потреби в зберіганні енергії та досягненні енергетичної незалежності [802].

Складність енергетичної політики Союзу проявляється в багатофакторній взаємодії між економічними, екологічними й політичними складниками та відмінностях національних стратегій держав-членів [652], реалізації вимог щодо модернізації інфраструктури, диверсифікації джерел енергії й посилення ролі зелених технологій [888].

Неоднозначність зумовлена різними інтересами членів ЄС щодо джерел енергії, енергетичного переходу та ступеня інтеграції в спільну політику. Наслідком є суперечки, недовіра й слабка координованість, що обмежує спроможність ЄС діяти в кризових умовах [634]. На досягнення енергетичної автономії ЄС впливають необхідність декарбонізації, вимоги кліматичної політики та безпекові загрози, що призводить до високого рівня політичної неоднозначності [648].

І в безпековій, і в енергетичній політиках Європейського Союзу наявні прояви всіх компонентів VUCA: різнобачення, політична фрагментованість, системна складність і геополітичні ризики потребують посилення стратегічного підходу, узгодженості

рішень та подолання внутрішніх бар'єрів до спільної дії. Трансформація глобального безпекового середовища спричиняє нестабільність у низці політик ЄС. Волатильність у секторі енергетики посилюється через залежність від зовнішніх постачальників, що потребує оперативної адаптації й диверсифікації джерел енергії. Невизначеність пов'язана із динамікою глобального енергетичного ринку та з непередбачуваністю розвитку відновлюваної енергетики, що зумовлює потребу в гнучких підходах до формування довгострокових стратегій.

Процес розширення ЄС створює глибоку невизначеність для кандидатів і держав-членів. У сфері зовнішніх відносин складність та неоднозначність зумовлені розбіжностями між політичними й економічними інтересами держав-членів, що утруднює розробку спільної зовнішньої політики та політики безпеки й реалізацію узгодженої геополітичної стратегії ЄС.

Концепція VUCA дає змогу глибше осмислити складнощі, із якими стикається реалізація політик ЄС, а також окреслити напрями наступних досліджень і вдосконалення стратегічного планування. В умовах глобальної турбулентності адаптивність та інноваційність набувають характеру обов'язкових інституційних умов для збереження стабільності й процвітання в регіоні. Із такого погляду ЄС потребує системного врахування факторів VUCA під час формування стратегій і політик, орієнтованих на довготривалу стійкість та здатність реагувати на виклики.

Такі напрями зовнішньої політики ЄС, як розширення, геополітика, енергетика й безпека, по-різному адаптуються до викликів нестабільного світу. Контекст, що формується в результаті їх узаємодії, потребує інноваційної політики та гнучких стратегій реагування з боку інституцій ЄС. У перспективі досліджень залишаються, зокрема, взаємодія компонентів VUCA в зовнішній політиці ЄС, ефективність поточних стратегій адаптації, вплив нестабільності на внутрішню політичну ситуацію в країнах-членах, роль стратегічних наративів, вплив енергетичної автономії на гнучкість рішень, сприйняття громадськістю країн-кандидатів політик ЄС у VUCA-середовищі, динаміка рівня довіри до європейських інституцій.

4.3. Рекомендації з VUCA-адаптації: узагальнення та інституційні кроки

Практичне застосування отриманих результатів ґрунтується на єдиній метрико-аналітичній базі та сценарній рамці, що поєднують теоретичні висновки з операційними рішеннями. Векторна модель VUCA×Collab доповнюється макропараметрами зовнішньої реакції IPR і ступеня залучення акторів GAI. Їх уніфікація створює «спільну мову» для інституцій, даючи змогу здійснювати моніторинг для раннього попередження: зростання невизначеності (U) і складності (C), погіршення часу відгуку (RL) та небажані зсуви структури участі (Pi) сигналізують про наближення критичних фаз, а динаміка IPR/GAI фіксує зовнішньополітичні наслідки та коаліційні можливості.

Запроваджена сценарна логіка переводить такий моніторинг у практику планування й реагування. Ідентифікація ескалаційних, деескалаційних і гібридних траєкторій дає змогу описати послідовність дій, джерела даних і канали комунікації для кожної ситуації, а також визначити тригери переходу між режимами управління. Порогові значення індикаторів вказують на необхідність корекції політик.

Носієм імплементації є узгоджені архітектури даних та взаємодії. Відкриті дані, загальна участь, міжсекторна координація, швидка верифікація, фактчек та OSINT-практики забезпечують одночасно швидкість і надійність інформаційних потоків. Їх розгортання, зокрема, скорочує RL, підвищує CE й запобігає небажаній концентрації участі за Pi, підтримуючи децентралізовану, стійку конфігурацію мережевої взаємодії. Прозорість методик і публікація знеособлених наборів даних створюють умови для незалежної наукової перевірки рішень.

Міжнародний вимір практичного застосування проявляється в різних площинах, зокрема у вирівнюванні зовнішньополітичних меседжів із динамікою мобілізаційних процесів і транзитів онлайн – офлайн (профілі V, U, C, A і мережеві параметри участі підказують часові вікна та прийнятні формати комунікації, тоді як IPR/GAI дають змогу оцінювати наслідки й налаштовувати коаліційні дії); у стандартизації стратегічних комунікацій (як під час війни РФ проти України, коли регулярні аналітичні огляди загроз

і відпрацьовані процедури взаємодії з євроатлантичними партнерами знижують U й підвищують SE, мінімізуючи часові лаги в ухваленні рішень).

Стійкість запропонованої інфраструктури залежить від кадрових та освітніх спроможностей. Інтеграція університетів й аналітичних центрів у «сенсорні контури» і верифікаційні процеси забезпечує реплікацію методик кодування й вимірювання та підсилює здатність держави до самокорекції. Паралельно регуляторні практики для забезпечення алгоритмічної прозорості платформ, доступу дослідників до агрегованих даних, балансу інформаційної безпеки та прав людини – створюють правову рамку для мережевого управління ризиками в трикутнику «держава – приватний сектор – громадянське суспільство». На локальному рівні це виливається у формування муніципальних планів кризових комунікацій та підключення громадських «сенсорів».

У зведенів таблиці рекомендацій (додаток Р) запропоновано накладання аналітичних результатів на конкретні інституційні мандати й перетворення їх на мінімально достатній набір кроків. Практичний інструмент – короткі управлінські плани політик із чітко визначеними відповідальними особами, строками, ресурсами, метриками й порогами перегляду, що забезпечує логічну трасованість «від теорії до впровадження» та стале оновлення політик у середовищі підвищеної волатильності й невизначеності.

Наприклад, уповільнення перевірки повідомлень під час інформаційних атак супроводжується зниженням SE і небажаними змінами P_i (надмірна концентрація участі в «ядрі»). Запуск швидких верифікаційних засобів і підключення «сенсорних контурів» дає змогу зменшити RL та стабілізувати розподіл участі.

Рядок R3 таблиці адресовано Мінцифрі, ДССЗІ/CERT-UA, МКІП/Центру стратегкомунікацій, МОН/університетам: рекомендується розгорнути швидкі верифікаційні засоби з чіткими цільовими орієнтирами (наприклад, $RL \leq 30$ хв), канали прийому сигналів від спільнот (сенсорні контури), публічні дашборди базових метрик і механізми незалежної перевірки (відкриті набори даних). УПП визначає власника процесу, пороги тригерів і порядок перегляду.

Аналіз транснаціональних протестних мереж і онлайн–флайн транзитів свідчить, що реакції міжнародних акторів і ступінь їх залучення впливають на внутрішні траєкторії ескалації. Рядок R6 орієнтує МЗС та ЕЕАС: синхронізувати меседжі з актуальними профілями V, U, C, A, ураховувати часові вікна переходів онлайнкової активності в офлайнкову, будувати безпечні канали взаємодії з діаспорами й НУО. Практично це оформляють як короткі плейбуки із зазначенням суб'єктності й послідовності комунікації, використання даних, порогових значень для корекції позицій.

Для узгодження дій МЗС, МОУ/Страткому ЗСУ, РНБО/ЦПД з євроатлантичними партнерами пропонуються (рядок R10) спільні критерії результативності (KPI) геополітичних комунікацій, регулярні threat-briefs і відпрацювання процедур воєнного часу. Це мінімізує «час ухвалення» й підвищує СЕ, водночас знижуючи U у партнерів.

Окремим елементом інструментарію є спеціалізований GPT-модуль «*VUCA-meter for International Relations*» [1117] – налаштований під запропоновану рамку програмний інструмент на базі великої мовної моделі, який працює за принципом «людина-в-циклі». На вході подаються структуровані відкриті дані (політичні заяви, стратегічні документи, верифіковані масиви цифрової комунікації) та метадані кейсу; модуль застосовує кодбук правил кодування і пропонує первинні оцінки індикаторів {V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi} та макропоказників IPR/GAI, генеруючи пояснювальні примітки з указівкою на джерела. Результати переглядаються й верифікуються дослідником/аналітиком, за потреби – коригуються, після чого експортуються для сценарної класифікації та підготовки управлінських матеріалів.

Сфери застосування результатів дослідження: урядові аналітичні підрозділи у сфері зовнішньої політики та безпеки; аналітичні центри й міжурядові організації для моніторингу та раннього попередження; університетські програми й тренінги (практикуми з VUCA-аналізу, побудова дашбордів IPR/GAI).

Результати дослідження можуть бути безпосередньо застосовані в повному циклі публічної політики – від виявлення ризиків і проєктування інструментів реагування до міжвідомчої координації, комунікації та оцінювання результативності. Запропонована

концептуальна рамка VUCA, інтегрована з колаборативною комунікацією, дає змогу узгоджувати дії державних органів, місцевого самоврядування та міжнародних партнерів. Операціоналізація моделей у вигляді стандартних процедур і управлінських планів політик створює умови для підвищення координаційної ефективності й стабілізації мережевої взаємодії. Отже, напрацювання роботи є застосовними у сферах безпеки, зовнішньої політики, стратегічних комунікацій і європейської інтеграції, забезпечуючи керовану VUCA-адаптацію на національному та міжнародному рівнях.

Висновки до розділу 4

Переваги колаборативної комунікації як фактора стабілізації в умовах середовища VUCA можуть бути використані для досягнення цілей стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки загалом за умови забезпечення відкритості, прозорості, дієвого зворотного зв'язку й відсутності ієрархічного спрямування та обмеження свободи інформації, що в кризових умовах прискорює реагування, знижує невизначеність і неоднозначність та підвищує легітимність рішень. Такий підхід до інформаційної (кібер)безпеки принципово відрізняє демократичні системи від авторитарних режимів, орієнтованих на контроль інформаційного середовища й використання специфіки мережевої комунікації з метою цілеспрямованих інформаційних впливів. Колаборативні платформи створюють нові можливості та нові вектори загроз, які повинні враховуватися в політиці безпеки демократичних держав. Стратегічні комунікації в умовах VUCA-світу є універсальним засобом адаптації до нестабільності й складності сучасного міжнародного середовища.

У європейському вимірі ідентифіковано головні VUCA-чинники, що модифікують траєкторії інтеграції, показано їх вплив на процеси ухвалення рішень у ЄС. Базою адаптації є стратегічні комунікації та міжінституційна координація з партнерами; інформаційна й кібербезпека функціонують як системний інструмент VUCA-адаптації.

Стратегічні комунікації стають інструментом для швидкої адаптації та реагування на мінливі обставини в умовах нестабільності, викликані гібридними війнами, на інформаційні атаки, дискредитацію або пропаганду, водночас формуючи

власні позитивні наративи. У демократичних державах стратегічні комунікації дають змогу структурувати невизначеність і керувати реакціями громадськості, що уможливлює збереження довіри до державних інституцій навіть за відсутності конкретних відповідей на виклики. В аспекті управління складністю стратком спирається на багаторівневі підходи, уключаючи інтеграцію публічної дипломатії, інформаційних операцій і зв'язків із громадськістю. В умовах багатовекторності інформаційних атак стратегічні комунікації дають змогу створити цілісну інформаційну стратегію. Вони повинні спрямовуватися на створення чітких наративів, які зменшують неоднозначність, сприяючи формуванню позитивних суспільних реакцій для протидії пропаганді й дезінформації та активного формування альтернативних інтерпретацій подій, що підтримують цінності демократії й забезпечують довіру до офіційних джерел.

Ретроспективний аналіз воєнних конфліктів засвідчив поступову еволюцію медійної стратегії від централізованої вертикальної до колаборативної горизонтальної моделі. В умовах конфліктів колаборативність проявляється, з одного боку, у посиленні проявів VUCA, а з іншого – у мобілізації спільнот для опору агресору, що під час повномасштабного російського збройного вторгнення в Україну суттєво обмежило ворожу інформаційну експансію. У контексті VUCA-середовища війна в Україні є прикладом формування нової моделі міжнародного впливу на фоні інформаційної мобілізації, горизонтальної координації й відкритості контенту.

Концепція VUCA дає змогу глибше осмислити складнощі, із якими стикається реалізація політик ЄС, що в умовах глобальної турбулентності потребує системного врахування чинників нестабільності. VUCA-фактори все більше впливають на європейську інтеграцію, а ЄС адаптує безпекові, комунікаційні та зовнішньополітичні стратегії у відповідь на зростаючу турбулентність середовища. Уплив чинників VUCA зумовлює необхідність відповідної адаптації стратегій і політик Союзу – безпекової, енергетичної, міграційної, сусідства, розширення та ін.

У відповідь на посилення нестабільності ЄС демонструє формування геополітичних підходів, розвиток стратегічної автономії й комунікаційних стратегій,

заснованих, у тому числі, на колаборативній комунікації. Практики Євросоюзу у сфері стратегічних комунікацій засвідчують інституціоналізацію колаборативних механізмів і партнерську координацію як відповідь на виклики VUCA в межах демократично легітимних коридорів утручання в кризовій комунікації.

Європейська відповідь на комунікаційні виклики VUCA-світу еволюціонує в напрямі більшої згуртованості, прозорості, передбачуваності й інноваційності, стимулюючи поглиблення єдності та стратегічної автономії ЄС у глобальному інформаційному порядку денному. У цьому ЄС спирається на підтримку й участь широкого загалу за допомогою колаборативної комунікації. У видимій перспективі стратегічні комунікації залишатимуться одним із наріжних елементів безпеки та єдності ЄС, колаборативний підхід перетвориться на повсякденну норму, технологічні інновації ще більше інтегруються в моніторинг і комунікацію, нормативна база оновлюватиметься й доповнюватиметься у відповідь на розвиток VUCA-факторів.

Запропонована рамка геополітичних комунікацій конкретизує роль міжнародних організацій і провідних держав у керуванні VUCA-факторами. Порівняння європейських практик (ЄС та НАТО) стратегічних комунікацій та кібербезпеки демонструє інституціоналізовані відповіді на VUCA-виклики й окреслює коридори легітимного втручання в кризовій комунікації. Інституціоналізація колаборативних механізмів підсилює інформаційну стійкість Європейського Союзу та підвищує ефективність зовнішньополітичних рішень.

Концептуальна рамка VUCA, інтегрована з колаборативною комунікацією, у поєднанні з індикаторами міжнародного впливу дає змогу виявити ризики й проєктування інструментів реагування, узгодження дій державних органів і партнерів із ЄС та НАТО у сферах безпеки, зовнішньої політики, стратегічних комунікацій і європейської інтеграції, забезпечуючи керовану VUCA-адаптацію на національному та міжнародному рівнях.

Розділ уможлиблює перехід від теорії до практики – інституційних рішень, які інтегрують колаборативні механізми у сфери міжнародної безпеки і європейської інтеграції.

ВИСНОВКИ

Нестабільність у міжнародних політичних системах пояснюється крізь призму VUCA – комплекс мінливості, невизначеності, складності й неоднозначності, значною мірою спричинених особливостями комунікації, що має характер мережевої колаборації. Комунікаційні процеси, засновані на відкритій взаємодії учасників, спроможні спричиняти наслідки на локальному та міжнародному рівнях, бути рушієм глобальних зрушень. Для вивчення таких трансформацій придатна запропонована в дослідженні аналітична рамка VUCA, що дає змогу операціоналізувати й кількісно виміряти кожен із компонентів нестабільності. Вона придатна для дослідження процесів ескалації або деескалації нестабільності в різних контекстах і ситуаціях – від протестних кейсів до процесів спільнотворення структурованих знань, виборчих кампаній та ін. Застосований раніше у сфері менеджменту концепт VUCA цілком придатний до інтеграції в політичну науку в аспекті дослідження нестабільності в міжнародній політиці, оскільки відображає аналогічні процеси, пов'язані з проблемністю оцінювання ризиків і прогнозування в організаційних системах.

Фактори VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity), з одного боку, характеризують сучасне глобальне середовище, у якому розгортаються міжнародні політичні процеси, а з іншого – безпосередньо формують логіку їх трансформації. Саме VUCA-параметри дедалі частіше визначають траєкторії змін – від стратегій інтеграції до революцій і реконфігурації глобального управління.

Така нестабільність значною мірою ґрунтується на особливостях мережевої комунікації, оскільки через відсутність ієрархій та спрямовувального впливу інституцій взаємодія між учасниками в мережевих системах призводить до спонтанного формування осередків інформаційного впливу, які потенційно спричиняють дестабілізацію. Спонтанність, що проявляється на мікрорівні, спроможна масштабуватися й викликати наслідки для міжнародних систем. Для дослідження природи й характеру таких мережевих процесів застосовується комплекс із таких чотирьох індикаторів, як час відгуку спільноти, густота мережевої

взаємодії, ефективність координації та індекс участі, які загалом охоплюють основні структурні й динамічні властивості мережі. У поєднанні з показниками V, U, C, A, ці індикатори формують восьмивимірний аналітичний вектор – індикаторну модель (де)стабілізації в динаміці на мікрорівні мережі. Для оцінювання міжнародного впливу цей вектор інтегрується з макропоказниками – рівнем і модальністю офіційної реакції – та масштабом залученості геополітичних акторів.

Поєднання значень індикаторів «VUCA й колаборативна комунікація» формують характерні патерни, що можуть бути покладені в основу типових сценаріїв (де)стабілізації на мікрорівні, а в поєднанні з показниками міжнародної реакції й залучення геополітичних акторів – на макрорівні міжнародних політичних систем. Це доведено на репрезентативних кейсах на основі використання відкритих даних. Розроблена сценарна типологія, що фіксує повторювані поєднання VUCA-чинників із конфігураціями колаборативної комунікації та інституційними відповідями, застосовна як основа для прогнозної оцінки траєкторій ескалації/деескалації, у порівняльних дослідженнях і політико-стратегічній практиці.

В основу колаборативної комунікації покладено масове співробітництво – взаємовигідну мережеву взаємодію, що ґрунтується на відкритій організаційній структурі й має на меті передусім вироблення, верифікацію та поширення знань як ресурсів. Результативність масового співробітництва пов'язана з прозорістю походження знань, відкритістю процесів їх генерації й обробки необмеженою кількістю учасників мережевої колаборації. Організаційні форми та мотиви такої взаємодії характерні для бізнес-проектів і проявляються в політичних системах, у міжнародному вимірі. На основі масового співробітництва відбуваються самоорганізація та мережева мобілізація його учасників, що в соціальних системах призводить до трансформації політичної поведінки й формує канали трансляції мережевих практик на міжнародний рівень.

Колаборативна комунікація є базою для протестної дестабілізації, оскільки вона призводить до посилення волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності, що ускладнює управління такими процесами з боку політичних

режимів і може мати суттєві наслідки для міжнародних систем. В основі дестабілізаційного ефекту колаборативної комунікації – її горизонтальність і стохастичність, але водночас – здатність до самоорганізації, кластеризації мережі й посилення ролі окремих комунікаторів завдяки впливу оточення, що доведено з використанням моделі колаборативного комунікаційного потенціалу та застосуванням концепції комунікаційної дистанції. Із погляду ефективності протестної мобілізації й організації суттєву роль відіграють комунікаційні інновації, поєднані з відкритим характером протестної комунікації, що системно змінюють траєкторії революційних процесів – від друкарської доби до цифрових платформ. Водночас колаборативна комунікація не є хаотичною реакцією на нестабільність – вона є її модератором і трансформатором. Установлено, що горизонтальні, децентралізовані мережі можуть як посилювати ефекти турбулентності, так і конвертувати їх у режим адаптивної самоорганізації. Це дає підстави трактувати колаборативну комунікацію як негентропійний чинник у VUCA-середовищі, спроможний перетворювати невизначеність на мобілізаційну енергію.

Міжнародний вимір протестних і революційних процесів на основі колаборативної комунікації проявляється в посиленні динаміки мінливості, невизначеності, складності й неоднозначності. Ефективність такої комунікації приводить до поширення наративів, позицій і реакцій, підвищує чутливість міжнародних інституцій до суспільних сигналів та прискорює проєкцію локальних сигналів у міжнародний порядок денний.

Застосована методика дала змогу простежити ланцюг «VUCA-середовище – колаборативна реакція – політична трансформація». Емпіричну перевірку запропонованої моделі з восьмикомпонентним вектором та інтеграцією до макрорівня виконано на кейсах, що репрезентують різні ситуації протестної ескалації, генерації структурованих знань у критичних ситуаціях у період воєнного конфлікту, виборчих кампаній у різних контекстах і на різних рівнях (національному й міждержавному). Здійснено типізацію сценаріїв та міжкейсний синтез, які засвідчили, що інтенсивності й конфігурації колаборативної взаємодії модулюють уплив

чинників VUCA на міжнародні наслідки. У різних режимних контекстах однакові за силою мережеві імпульси зумовлюють різні траєкторії ескалації або деескалації та зовнішньополітичні рішення. З урахуванням контексту й мети отримані індикаторні значення та сценарні типи формують основу для оцінювання потенціалу стабілізації/дестабілізації колаборативних процесів у комунікаційних мережах із їх проєкцією на макрорівень міжнародних політичних систем. Тестування запропонованої моделі на різнорівневих репрезентативних кейсах підтвердило її спроможність установлювати типові конфігурації взаємодії між середовищем і комунікацією та окреслювати ймовірні траєкторії розвитку подій.

У середовищі VUCA для демократичних інституцій колаборативна комунікація спроможна, з одного боку, бути чинником дестабілізації, а з іншого – формувати ресурси стійкості. В умовах відкритого й вільного обміну інформацією в колаборативних системах формуються умови для пошуку, генерування та розвитку найкращих розв’язань. Відкриті спільноти, незалежні осередки громадського нагляду, краудінструменти діють як сенсорні контури демократії, уможливлуючи раннє попередження й спільну перевірку фактів. Підтримка комунікації, що забезпечує такі результати, визначає формат політичного дискурсу в умовах демократії. Водночас цілеспрямоване інформаційне втручання спроможне призводити до дестабілізації через формування наративів і підсилення мережевої інфраструктури для їх поширення, зокрема під час виборчих кампаній. У такому аспекті стратегії протидії негативному інформаційному втручання й маніпулюванню спираються на посилення самоорганізаційних і верифікаційних характеристик колаборативних систем, в основі яких – відкриті дані та прозорі зворотні зв’язки, завдяки чому знижується неоднозначність і пришвидшується реагування. Використання політичної невизначеності на основі мережевої комунікації як електрального інструменту пояснюється крізь призму VUCA: інспірована волатильність та керована багатозначність стимулюють мобілізацію прихильників і структурують порядок денний кампаній.

Стратегічні комунікації в міжнародній політиці постають інституційно-прикладним виміром запропонованої моделі. Переваги колаборативної комунікації як фактора стабілізації в умовах середовища VUCA можуть бути використані для досягнення цілей стратегічних комунікацій і загалом інформаційної безпеки демократичних держав. Колаборативні підходи в стратегічних комунікаціях спираються на стійкість, верифікаційний потенціал мережевих структур і їх спроможність компенсувати негативні інформаційні втручання й маніпулювання – за умови забезпечення відкритості, прозорості, дієвого зворотного зв'язку й відсутності ієрархічного спрямування та обмеження свободи інформації. Під час криз така конфігурація прискорює реагування, знижує невизначеність і неоднозначність та підвищує легітимність рішень. В її основі – підхід до інформаційної (кібер)безпеки демократичних систем, що принципово відрізняє їх від авторитарних режимів, орієнтованих на контроль інформаційного середовища й використання специфіки мережевої комунікації з метою цілеспрямованих інформаційних впливів. Для демократій критично зберігати мережевий нейтралітет і процесуальну відкритість, інакше послаблюються довіра й зовнішньополітична підтримка; авторитарні режими покладаються на централізований контроль і селективні обмеження, що породжує окремі ризики. В умовах конфліктів колаборативність проявляється, з одного боку, у посиленні проявів VUCA, а з іншого – у мобілізації спільнот для опору агресору. Під час повномасштабного російського збройного вторгнення в Україну це привело до виникнення потужного волонтерського руху та ефективного спільнотворення структурованих знань у мережі, що суттєво обмежило ворожу інформаційну експансію.

Уплив чинників VUCA на процеси європейської інтеграції зумовлює необхідність відповідної адаптації стратегій і політик Європейського Союзу – безпекової, енергетичної, міграційної, сусідства, розширення та ін. У відповідь на посилення нестабільності ЄС демонструє формування геополітичних підходів, розвиток стратегічної автономії й комунікаційних стратегій, заснованих, у тому числі, на колаборативній комунікації – з опорою на суспільство загалом. Практики Союзу у

сфері стратегічних комунікацій засвідчують інституціоналізацію колаборативних механізмів і партнерську координацію як відповідь на виклики VUCA в межах демократично легітимних коридорів утручання в кризовій комунікації. Європейська відповідь на виклики VUCA-світу розвивається до більшої згуртованості, прозорості, передбачуваності й інноваційності, поглиблення єдності та стратегічної автономії Євросоюзу в глобальному інформаційному порядку денному, спираючись на підтримку й участь широкого загалу за допомогою колаборативної комунікації.

Концептуальна рамка VUCA, інтегрована з колаборативною комунікацією, у поєднанні з індикаторами міжнародного впливу уможливорює виявлення ризиків і проєктування інструментів реагування, узгодження дій державних органів та партнерів із ЄС і НАТО у сферах безпеки, зовнішньої політики, стратегічних комунікацій і європейської інтеграції, забезпечуючи керовану VUCA-адаптацію на національному та міжнародному рівнях. Відповідно, уряди, міжнародні організації та громадянські структури можуть упроваджувати адаптивні VUCA-моніторингові модулі як елемент стратегій, що має особливе значення для країн, які перебувають у стані радикальної трансформації або під зовнішнім тиском (це, зокрема, Україна в умовах війни і євроінтеграції), де колаборативна комунікація стає ресурсом національної стійкості.

З огляду на логіку дослідження й отримані результати, подальші студії доцільно зосередити на:

- побудові та польовій валідації прогнозних модулів раннього попередження на основі метрик VUCA й параметрів мережевої колаборації з оцінкою точності на реальних політико-адміністративних процесах;
- вивченні інституціоналізації колаборативних практик у міжнародних організаціях: моделі процедур, ролі відкритих даних, механізмів підзвітності та координації;

- дослідженні ролі штучного інтелекту як модератора або фасилітатора мережевої взаємодії в кризовій комунікації з урахуванням ризиків синтетичних медіа й вимог «людина в контурі»;
- порівняльному аналізу VUCA-профілів у демократіях, гібридних та авторитарних системах управління на довгих часових рядах;
- розробленні багаторівневих причинно-наслідкових дизайнів для оцінки впливу колаборативної комунікації (реконструкція причинно-наслідкових ланцюгів, експериментальні й квазіекспериментальні підходи);
- формуванні мультиплатформних і багатомовних корпусів даних та стандартів операціоналізації, реплікації й відкритих протоколів обміну;
- моделюванні коеволюції мереж та інституцій за допомогою агент-орієнтованих і системно-динамічних підходів із виявленням переломних моментів;
- оцінюванні ефективності «коридорів утручання» в стратегічних комунікаціях: які інструменти знижують неоднозначність та підвищують легітимність рішень у різних режимних контекстах;
- вимірюванні епістемічного врядування відкритих спільнот: як вироблення й верифікація знань впливають на міжнародну легітимність і політики навчання/дифузії;
- регіональних порівняннях (Латинська Америка, Південно-Східна Азія, Африка) для перевірки універсальності сценарної рамки та індикаторів.

Результати дослідження підтвердили, що VUCA-чинники водночас створюють умови кризи й відкривають простір для трансформацій, у межах якого колаборативна комунікація виконує функції запуску та гальмування процесів і спрямовує їхні траєкторії. Це дає змогу по-новому осмислити стратегії глобального врядування: ефективна взаємодія різнорідних акторів у нестабільному середовищі постає умовою еволюції міжнародних політичних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова В. А., Білявський М. Л., Гончарова Т. В. [та ін.]. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія / за заг. ред. Л. Ф. Компанцевої. Київ: Нац. академія СБУ, 2021. 499 с.
2. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1(34). С. 147–151.
3. Бебик В. М., Даниленко С. І., Копійка В. В. [та ін.]. Стратегічні комунікації: підруч. для студентів закл. вищ. освіти, які навчаються за спец. «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Київ: ВАДЕКС, 2019. 445 с.
4. Ван Юкай. Походження провідної малої групи з інформатизації та безпеки в мережі «Інтернет» (汪玉凯: 中央网络安全与信息化领导小组的由来及其影响, *Wāng Yǔkǎi: Zhōngyāng wǎngluò ānquán yǔ xìnxī huà lǐngdǎo xiǎozǔ de yóulái jí qí yǐngxiǎng*). (Baidu.com, 06.03.2014). URL: <https://wenku.baidu.com/view/0c29475252d380eb62946d86.html> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Вишлінський Г. Аудиторія інтернету в Україні: динаміка, мобільний інтернет, старі і нові користувачі: презентація на конференції «Інтернет-маркетинг в Україні», 23 травня 2013 р. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/130523-imu-gfkvyshlinsky/21821443> (дата звернення: 10.06.2025).
6. Горбулін В. (заг. ред.). Світова гібридна війна: український фронт: монографія. Харків: Фоліо; Київ: НІСД, 2017. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-01/GW_engl_site.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
7. Гулай В. В., Базиліук К. Ф. Інформаційно-психологічна складова гібридної війни Російської Федерації проти України (2014–2021 рр.): теоретико-методологічні засади дослідження. *Інформаційна війна: виклики для України*: кол. моног. / за заг. ред. О. В. Баранова. Рига: Baltija Publishing, 2022. С. 389–403. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-107> (дата звернення: 10.06.2025).

8. Гулай В., Воробець Ю. Telegram-канали як інструмент маніпулятивного впливу на формування громадської думки (на прикладі України та Росії). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2020. № 2 (406). С. 66–73. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22734/1/HB_MB_2020_2-66-73.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
9. Державна стратегія КНР із розвитку інформатизації на період з 2006 до 2020 р. [中华人民共和国国家信息化发展战略 (Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Guójiā Xìnxīhuà Fāzhǎn Zhànlüè)]. Пекін: Державна рада КНР, 2006. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2006/content_315999.htm (дата звернення: 15.06.2025).
10. Дмитренко О. 1,6 млн користувачів відвідали Українську Правду за 1 день. *Watcher*. 2014. 28 січня. URL: <http://watcher.com.ua/2014/01/28/1-6-mln-korystuvachiv-vidvidaly-ukrayinsku-pravdu-za-1-den/>. (дата звернення: 10.06.2025).
11. Дослідження: Як події Євромайдану відобразились на трафіку соцмереж і сайтах ЗМІ в Україні. *blog.imena.ua*. 2014. 5 берез. URL: <https://www.imena.ua/blog/euro-soc/> (дата звернення: 10.06.2025).
12. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Серія: Політика*. 2016. № 4. Р. 9–23. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/dubov.pdf> (дата звернення: 14.06.2025).
13. Економічна правда. Роздача 3G-частот погіршить обороноздатність України? *Економічна правда*. 2009. 25 лист. URL: <https://epravda.com.ua/news/2009/11/25/217568/> (дата звернення: 10.06.2025).
14. Закон Китайської Народної Республіки про кібербезпеку (中华人民共和国网络安全法, Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Wǎngluò Ānquán Fǎ), прийнятий 7 листопада 2016 р. URL: http://www.cac.gov.cn/2016-11/07/c_1119867116.htm (дата звернення: 15.06.2025).

- 15.Злобіна О. Динаміка соціально-психологічної резильєнтності населення України під час війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 58(4). С. 148–164. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.148> (дата звернення: 10.06.2025).
- 16.Івасечко О. Я., Мазур К. Я. Порядок денний публічної дипломатії Європейського Союзу. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2020. Вип. 28–29. Р. 189–199.
- 17.Камінська Л. Ф. Теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів. *Соціологія*. 2010. № 1–2. С. 91–103. URL: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/vism2010_1-2_91.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
- 18.Кармазіна М. Пейн Томас. *Політична енциклопедія* / за ред. Ю. Левенця, Ю. Шаповала. Київ: Парламент. вид-во, 2011. Р. 547.
- 19.Карпчук Н. П. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією. *Політичне життя*. 2019. № 1 (1). С. 52–58. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.7> (дата звернення: 10.06.2025).
- 20.Карпчук Н., Макар Ю. Практика «прикріпленого журналізму» в Україні. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. 12. С. 191–204. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.12.191-204>
- 21.Кісілевич-Чорнойван О. М. Інформаційна безпека та міжнародна інформаційна безпека: проблема визначення понять. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. № 8. С. 11–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/utp_2009_8_2 (дата звернення: 15.06.2025).
- 22.Кіянка І. Популістські слогани у виборчій президентській кампанії США: кейс 2024. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. 15. С. 228–236. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.228-236> (дата звернення: 10.06.2025).
- 23.Климончук В. Й. Україна в Ініціативі Тримор'я: виклики інтеграції та перспективи регіонального співробітництва. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024.

- № 50. С. 246–250. DOI: <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.41> (дата звернення: 10.06.2025).
- 24.Компанцева Л., Заруба О., Череватий С. [та ін.]. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій: практ. посіб. / ред. О. Давліканова, Л. Компанцева. Київ: ТОВ «Вістка», 2022. 278 с.
- 25.Кондратов С., Бобро Д., Горбулін В. [та ін.]. Розвиток системи захисту критичної інфраструктури в Україні: монографія / за заг. ред. Суходолі О. Київ: НІСД, 2017. 181 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-11/niss_Engl_findruk-0e9af.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
- 26.Кривонос Р. Голль Шарль Андре Жозеф Марі де. *Політична енциклопедія* / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламент. вид-во, 2011. С. 176–177.
- 27.Ліпкан В. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України. *GOAL*. 2015. Електронний ресурс. URL: <https://goal-int.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-ukraini/> (дата звернення: 15.06.2025).
- 28.Ломака І. Війна як чинник нестабільності в сучасній Україні. *Політологія*. 2024. С. 82–89. DOI: [DOI: https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-11](https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-11) (дата звернення: 10.06.2025).
- 29.Лясота А. Основні фактори політичної нестабільності, породжені трансформаційними процесами. *Вісник Львівського університету. Серія Політологія*. 2018. Вип. 19. С. 142–152. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vlu_fps_2018_19_21.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
- 30.Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с. ISBN 978-617-7246-46-5.

- 31.Макар Ю. Євроінтеграційні орієнтири України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2014. Вип. 702–703. С. 104–110. URL: <https://bit.ly/3a1PKFg> (дата звернення: 10.06.2025).
- 32.Макаренко Є. А., Рижков М. М., Ожеван М. А., [та ін.]. Міжнародна інформаційна безпека: теорія і практика: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2016. 418 с.
- 33.Мильченко Л. Інформаційний вплив російських ЗМІ як засіб гібридної війни проти України. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 10. С. 8–16. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.10\(303\).8-16](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2021.10(303).8-16) (дата звернення: 15.06.2025).
- 34.Мотузка О., Гринчак Н. Стратегічні орієнтири розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств у середовищі BANI. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. № 314(1). С. 133–138. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-19> (дата звернення: 15.06.2025).
- 35.Назарук Т. Рік фейків: як брехала російська пропаганда. *Детектор media*. 2014. 30 грудня. Електронний ресурс. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/12241/2014-12-30-rik-feykiv-yak-brekhala-rosiyska-propaganda/> (дата звернення: 10.06.2025).
- 36.Настюк В. Я., Белєвцева В. В. Правові засади міжнародного співробітництва щодо протидії інформаційним правопорушенням. *Правова інформатика*. 2014. № 2(42). URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/14nvypip.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
- 37.Перепелиця Г. М. Вплив російсько-української війни на майбутнє регіональної безпеки в Центрально-Східній Європі. *Mediaforum: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2024. Т. 15. С. 11–41. DOI: [10.31861/mediaforum.2024.15.11-41](https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.11-41) (дата звернення: 15.06.2025).
- 38.Перепелиця Г. М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. Київ: Вид. дім «Стилос», 2015. 880 с.
- 39.Перепелиця Г. Українська «формула миру» як умова завершення війни і побудови повоєнного миру. *Вісник Київського національного університету*

- імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2023. Т. 57, № 1. С. 27–33. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2023/1-57/27-33> (дата звернення: 10.06.2025).
40. Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майборода. Київ: Ін-т політ. і етнонац. дослідж. Ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/politychna-bezpeka-ukrainy-problemy-politychnoho-i-derzhavnoho-pravlinnia-prohnozna-otsinka-mekhanizmu-zabezpechennia-2> (дата звернення: 10.06.2025).
 41. Резнікова О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища. Київ: Нац. ін-т стратег. дослідж., 2022. URL: https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2022-04/Reznikova_Resilience_UKR.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
 42. Розумний О. Чи розчарувалися українці в євроінтеграції? *Центр Разумкова*. 2021. 11 черв. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/chy-rozcharuvalysia-ukraintsi-v-ievrointegratsii> (дата звернення: 25.07.2025).
 43. Романчук Ю. В. Міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки: концептуальний та регулятивний аспекти: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. політ. наук: 23.00.04 / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2009. 20 с.
 44. Ростецька С. І. Стабільність/нестабільність політичної системи як показник динаміки політичних конфліктів. *Наукові праці. Політологія*. 2011. Т. 175. Вип. 163. С. 68–72. URL: <https://politics.chdu.edu.ua/article/view/75415> (дата звернення: 10.06.2025).
 45. Ротар Н. Особливості концептуалізації ідеї цифрового суверенітету в сучасній політичній науці. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 3 (17). С. 229–244. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-03-229-244> (дата звернення: 16.10.2025).
 46. Ротар. Н. Трансформація маркерів теорії деліберативної демократії в сучасній політичній науці. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний*

- менеджмент*. 2022. 10. С. 25–42. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.10.25-42> (дата звернення: 16.10.2025).
47. Сидорук Т. Війна Росії в Україні та майбутнє європейської безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. № 1 (18). С. 205–222. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-01-205-222> (дата звернення: 10.10.2025).
48. Сидорук Т., Шуляк А., Павлюк В. Трансформації в архітектурі європейської безпеки під впливом російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 3 (14). С. 60–72. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-60-72> (дата звернення: 10.06.2025).
49. Скокова Л. Г. Системні ризики в нестабільному суспільстві: соціальні та культурно-інформаційні виміри. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 2. С. 44–56. DOI: <https://doi.org/10.15407/vsn2022.02.044> (дата звернення: 10.06.2025).
50. Снитко О. Кризові комунікації в інформаційному просторі України воєнної доби. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2023. Вип. 46. С. 18–48. DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.46.18-48> (дата звернення: 15.06.2025).
51. Соловійов Р. Основні характеристики стратегічних комунікацій. *Публічне управління та державна служба*. 2016. № 4. С. 165–170. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VNUCZUDU_2016_1_26.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
52. Солодка О. М. Забезпечення інформаційного суверенітету держави: правовий дискурс. *Інформація і право*. 2020. № 1(32). С. 80–87. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/200311> (дата звернення: 15.06.2025).
53. Стирнік Н. Лінгвістичні маніпуляції в політиці: президентська кампанія США у 2024. *Український смисл*. 2025. Т. 2, № 2. С. 102–113. DOI: <https://doi.org/10.15421/462428> (дата звернення: 10.06.2025).

54. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія / [В. М. Бебик та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: ВАДЕКС, 2019. 441 с. (Серія «Комунікації XXI століття»). Бібліогр. в кінці гл. 300 прим. ISBN 978-966-9725-46-2.
55. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія / [А. В. Баровська та ін.]; Нац. акад. СБУ. Київ: НА СБ України, 2018. 517 с.: рис., іл. Бібліогр. в кінці ст. 200 прим. ISBN 978-617-646-442-6.
56. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритети державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3. С. 62–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_3_10 (дата звернення: 10.06.2025).
57. Терещук В. І. Розвиток глобальної медійної світ-системи в умовах постбіполярності: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра політ. наук: 23.00.04 / Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2020. 32 с.
58. Терещук В. Способи використання мас-медій для впливу на порядок денний зовнішньої політики в умовах демократичної та недемократичної держави. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2016. Т. 33–34. С. 379–385. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2016_33-34_48 (дата звернення: 15.06.2025).
59. Тиса Р. Біля витоків «західного марксизму»: Лукач, Корш, Грамші. *Вперед*. 2018. 22 жовт. Електронний ресурс. URL: <https://vpered.wordpress.com/2018/10/22/tisza-ursprunge/> (дата звернення: 10.06.2025).
60. Тиса Р. Мао Цзедун. *Історія політичної думки*: навч. енцикл. слов.-довід. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ-2000, 2014. С. 412.
61. ТСН. Безкоштовні супутникові ТБ-канали можуть зникнути. *ТСН*. 2012. 29 трав. URL: <https://tsn.ua/groshi/bezkoshtovni-suputnikovi-tb-kanali-mozhut-zniknuti.html> (дата звернення: 10.06.2025).
62. Ту Чжимін. Американський чинник у російсько-європейських енергетичних відносинах. *Світові географічні дослідження*. 2014. № 4. С. 23–31. 俄欧能源关

- 系中的美国因素 [E'ou nengyuan guanxi zhong de Meiguo yinsu]. URL: <https://sjdlyj.ecnu.edu.cn/EN/Y2014/V/I04/23> (дата звернення: 15.06.2025).
63. Українська правда. За півроку кількість українців, готових йти на протести, збільшилась. *Українська правда*. 2013. 11 черв. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2013/06/11/6992004/> (дата звернення: 10.06.2025).
64. Українська правда. У центрі Донецька заборонили супутникові «тарілки». *Українська правда*. 2012. 2 квіт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2012/04/2/6961940/> (дата звернення: 10.06.2025).
65. Укрінформ. Україна рухається до членства в ЄС зі швидкістю світла – Боррель. *Укрінформ*. 27.06.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3879512-ukraina-ruhaetsa-do-clenstva-v-es-zi-svidkistu-svitla-borrel.html> (дата звернення: 15.06.2025).
66. Федонюк С. Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. 516 с.
67. Федонюк С. Відкрите співробітництво у політичній комунікації. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2010. 21–22. С. 134–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2010_21-22_27 (дата звернення: 15.06.2025).
68. Федонюк С. Відкрите співробітництво як чинник соціального прогресу. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. 2018. 1 (374). С. 91–96.
69. Федонюк С. Демократизація України: до природи соціальних потрясінь. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. Т. XIV (2017), N 4. Р. 95–114. ISSN 1731-982X. URL: <http://wrh.edu.pl/tom-xiv-2017-%E2%84%96-4/> (дата звернення: 15.06.2025).
70. Федонюк С. Інструменти масового співробітництва в українській революції гідності. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2015. 29–30. С. 190–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_26 (дата звернення: 15.06.2025).
71. Федонюк С. Комунікаційні фактори білоруських протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. 2(8). С. 83–99. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-83-99> (дата звернення: 15.06.2025).

72. Федонюк С. Краудсорсинг у європейських проектах політичної PR-комунікації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 77–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2013_9_18 (дата звернення: 15.06.2025).
73. Федонюк С. Мережева комунікація Дональда Трампа крізь призму концепції VUCA. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2025. 51. С. 147–161. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.147-16> (дата звернення: 15.06.2025).
74. Федонюк С. Міжнародні аспекти безпеки кіберпростору. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 4,72 Мб. ISBN 978-966-940-406-0
75. Федонюк С. Міжнародні відносини в умовах світу VUCA: виклики та адаптація. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. 3. С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-45-58> (дата звернення: 15.06.2025).
76. Федонюк С. Підвищення значення соціальних медіа у PR-комунікації інституцій ЄС. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2012. 607–609. С. 246–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvchnuipmv_2012_607-609_44 (дата звернення: 15.06.2025).
77. Федонюк С. Підстави менеджменту знань в умовах глобального масового співробітництва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. 6(355). С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2017_6_16 (дата звернення: 15.06.2025).
78. Федонюк С. Політика ЄС в аспекті основних глобальних концепцій інформаційної (кібер) безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. 3(11). С. 144–168. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-03-144-168> (дата звернення: 15.06.2025).
79. Федонюк С. Представницька е-демократія в європейському інформаційному просторі. Є. Б. Тихомирова (ред.). *Актуальні проблеми формування та розвитку*

- європейського інформаційного простору*: кол. моногр. Луцьк: ВМА «Терен», 2012. С. 158–198.
80. Федонюк С. Радикально-транспарентний підхід у політичній ПР-комунікації. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2011. 23–24. С. 106–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2011_23-24_23 (дата звернення: 15.06.2025).
 81. Федонюк С. Реалізація політики ЄС у сфері відкритого співробітництва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. 10. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2017_10_16 (дата звернення: 15.06.2025).
 82. Федонюк С. Сприйняття міжнародної діяльності ЄС крізь призму VUCA: виклики та перспективи. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. (19). С. 42–58. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-02-42-58> (дата звернення: 15.06.2025).
 83. Федонюк С. Стратегічні комунікації в контексті спільної безпекової політики ЄС. Карпчук Н. (ред.). *Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам*. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 195–209.
 84. Федонюк С. Факторы общественной информационной коллаборации в украинской «Революции достоинства» в сравнении с предпосылками «Арабской весны». Томаш Стемпневски, Анджей Шабацюк (ред.), *Украинский вопрос: безопасность, экономика, общество*. Люблин: Изд-во Люблин. катол. ун-та Иоанна Павла II, 2017. С. 171–185.
 85. Федонюк С. «Хмарні» технології в електронному врядуванні. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2011. 20. С. 13–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2011_20_5 (дата звернення: 15.06.2025).
 86. Федонюк С. The Development of e-Participation in the Official Public Communications in Ukraine. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2012. 21. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2012_21_27 (дата звернення: 15.06.2025).

87. Федонюк С., Карпук І. Концепції інформаційної безпеки в аспекті інтересів основних міжнародних акторів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 3(14). С. 111–123. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-111-136> (дата звернення: 15.06.2025).
88. Федонюк С., Карпук І. Розвиток концепції стратегічних комунікацій ЄС. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 2(13). С. 44–65. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-02-44-6/5> (дата звернення: 15.06.2025).
89. Федонюк С., Стрілка О. Масове співробітництво як чинник революцій «Арабської весни». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2014. 14. С. 120–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2014_14_22 (дата звернення: 15.06.2025).
90. Федонюк С., Ткачук А. Комунікативний складник сучасних протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. 1(9). С. 174–188. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-01-174-188> (дата звернення: 15.06.2025).
91. Федуняк С. Виклики для НАТО першої третини XXI століття: Китай і Україна. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. 12. С. 115–125. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.12.115-125> (дата звернення: 15.06.2025).
92. Федуняк С. Російсько-українська війна як чинник переформатування постбіполярної міжнародної системи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2022. (46). С. 35–41. <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.46.35-41> (дата звернення: 15.06.2025).
93. Фісанов В. До нового розуміння асиметрії міжнародних відносин: особливості XX і XXI століть. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2022. 10. С. 123–142. DOI: [10.31861/mediaforum.2022.10.123-142](https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.10.123-142) (дата звернення: 15.10.2025).

- 94.Фролова О. М. Роль ООН в системі міжнародної інформаційної безпеки. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2018. № 18–19. Електронний ресурс URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3468/3140 (дата звернення: 30.03.2023).
- 95.Фролова О. Міжнародне співробітництво в галузі забезпечення інформаційної безпеки. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2019. № 46. С. 123–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2019_46_13 (дата звернення: 15.06.2025).
- 96.Цепілова А. Єврокомісія розглядає застосування санкцій через поширення дезінформації. *Радіо Свобода*. 2020. 30 лист. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-es-dezinformatsiya-sanktsiyi/30976434.html> (дата звернення: 15.06.2025).
- 97.Чернявська Л. В. Теорія поля в соціальних комунікаціях. *Поліграфія і видавнича справа*. 2015. № 2. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pivs_2015_2_14 (дата звернення: 10.06.2025).
- 98.Шевчук О. В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку XXI століття. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія]*. 2011. Т. 162. Вип. 150. С. 96–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2011_162_150_21(дата звернення: 15.06.2025).
- 99.Шуляк А. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах (Рецензія: *Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія*. Київ: Вадекс, 2019. 442 р. (Серія «Комунікації XXI століття») ISBN 978-966-9725-46-2). *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 1(5). URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/99>. (дата звернення: 15.06.2025).
100. Юрійчук Є., Комолов А. Контроль громадянського суспільства за використанням цифрових технологій у виборчому процесі в контексті євроінтеграції. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*.

2023. 12. С. 170–181. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.12.170-181> (дата звернення: 15.06.2025).
101. Ярош О. Концепція «суб'єкту ідеології» та політична метафізика в філософії Луї Альтюссера. *Вперед*. 2009. 18 травня. URL: <http://vpered.wordpress.com/2009/05/18/yarosh-althusser/> (дата звернення: 10.06.2025).
 102. Aalto P., Temel D. European Energy Security: Natural Gas and the Integration Process. *Journal of Common Market Studies*. 2014. Vol. 52. No. 4. P. 758–774. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.12108> (дата звернення: 15.06.2025).
 103. Abbott J. P. Cacophony or Empowerment? Analysing the Impact of New Information Communication Technologies and New Social Media in Southeast Asia. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*. 2011. Vol. 30. No. 4. P. 3–31. DOI: <https://doi.org/10.1177/186810341103000401> (дата звернення: 10.06.2025).
 104. Abilov A. [et al.]. VoterFraud2020: A multimodal dataset of election fraud claims on Twitter (Version 1). 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2101.08210> (дата звернення: 10.06.2025).
 105. Abramo G., D'Angelo C., Solazzi M. The relationship between scientists' research performance and the degree of internationalization of their research. *Scientometrics*. 2011. Vol. 86. P. 629–643. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-010-0284-7>. URL: <https://doi.org/10.1007/s11192-010-0284-7> (дата звернення: 15.06.2025).
 106. Aceves W. J. Virtual hatred: How Russia tried to start a race war in the United States. *Michigan Journal of Race & Law*. 2019. Vol. 24. No. 2. P. 177–220. URL: <https://repository.law.umich.edu/mjrl/vol24/iss2/2> (дата звернення: 10.06.2025).
 107. Acharya A. The End of American World Order. 2nd ed. Cambridge: Polity Press, 2018. URL: https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=the-end-of-american-world-order--second-edition--9781509517114 (дата звернення: 10.06.2025).
 108. Acharya A. The future of global governance: Fragmentation may be inevitable and creative. *Global Governance: A Review of Multilateralism and International*

- Organizations*. 2016. Vol. 22. № 4. P. 453–460. URL: <https://www.jstor.org/stable/44861194> (дата звернення: 10.06.2025).
109. Adler E. Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*. 1997. Vol. 3. No. 3. P. 319–363. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354066197003003> (дата звернення: 14 жовтня 2025).
110. Afonso A., Alves J., Monteiro S. Beyond borders: Assessing the influence of geopolitical tensions on sovereign risk dynamics. *CESifo Working Paper*. 2023. No. 10801. Електронний ресурс. URL: <https://ssrn.com/abstract=4659050> або <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4659050>. (дата звернення: 15.06.2025).
111. AFP. Activists debunk war-torn Syria's fake news. *France 24*. 2018. 14 July. URL: <https://www.france24.com/en/20180714-activists-debunk-war-torn-syrias-fake-news> (дата звернення: 10.06.2025).
112. AFP. X Says ‘Alert’ to Pro-Russia Bots Manipulating Elections. 12.10.2024. URL: <https://www.kyivpost.com/post/40395> (дата звернення: 10.06.2025).
113. Agustin M., Soemantri A., Prakoso Y. L. [et. al.]. Lessons from Xi Jinping’s strategic leadership in supporting maritime policy in the South China Sea. *Indonesian Journal of Applied and Industrial Sciences (ESA)*. 2024. Vol. 3. № 5. P. 495–506. DOI: 10.55927/esa.v3i5.11454 (дата звернення: 10.06.2025).
114. Aidt T., Leon G., Franck R. [et al.]. Democracy and the threat of revolution: New evidence. *VoxEU*. 2015. 8. 01. URL: <https://voxeu.org/article/democracy-and-threat-revolution-new-evidence> (дата звернення: 10.06.2025).
115. AIN.ua. Найбільш рейтингові українські ЗМІ на YouTube і світовий рекорд «Громадського ТВ» – дослідження Google. *AIN.ua*. 2014. 25 лист. URL: <https://ain.ua/ru/2014/11/25/gromadske-tv-stal-krupnejshim-kanalom-v-istorii-youtube-ro-vremeni-pryamogo-efira/> (дата звернення: 10.06.2025).
116. Akbari A., Gabdulhakov R. Platform Surveillance and Resistance in Iran and Russia: The Case of Telegram. *Surveillance & Society*. 2019. Vol. 17. № ½. P. 223–231. DOI: <https://doi.org/10.24908/ss.v17i1/2.12928>.

117. Al Jazeera English. Freed cyber activist lauds protests. *Al Jazeera*. 2011. 8 February. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2011/2/8/freed-cyber-activist-lauds-protests> (дата звернення: 10.06.2025).
118. Al Jazeera. Arab Spring anniversary: When Egypt cut the internet. *Al Jazeera*. 2016. 25 January. URL: <https://www.aljazeera.com/features/2016/1/25/arab-spring-anniversary-when-egypt-cut-the-internet> (дата звернення: 10.06.2025).
119. Al Jazeera. Libya Today: From Arab Spring to failed state / By Zineb Abdessadok. *Al Jazeera*. 2017. 30 May. URL: <https://www.aljazeera.com/features/2017/5/30/libya-today-from-arab-spring-to-failed-state> (дата звернення: 10.06.2025).
120. Al Jenaibi B. The nature of Arab public discourse: Social media and the 'Arab Spring'. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2014. Vol. 3. No. 2. P. 241–260. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms.3.2.241_1 (дата звернення: 10.06.2025).
121. Al-Dala'ien O. A., Al-Shboul Y., Aldowkat M. [et al.]. Visualising the Russia-Ukraine war: A semiotic analysis of Arab social media cartoons Theory and Practice in Language Studies. 2022. Vol. 12. No. 12. P. 2712–2722. DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1212.30> (дата звернення: 10.06.2025).
122. Aleksejeva N. Pro-Lukashenka Telegram channels amplify each other to smear protesters. *Atlantic Council*. 2020. 21 September. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/article/pro-lukashenka-telegram-channels-amplify-each-other-to-smear-protesters/> (дата звернення: 10.06.2025).
123. Aljuwaiber A. Communities of practice as an initiative for knowledge sharing in business organisations: A literature review. *Journal of Knowledge Management*. 2016. Vol. 20. № 4. P. 731–748. DOI: <https://doi.org/10.1108/JKM-12-2015-0494>. URL: <https://doi.org/10.1108/JKM-12-2015-0494> (дата звернення: 15.06.2025).
124. Alkhaldi K. H., Austin M. L., Cura B. A. [et al.]. Are you ready? Crisis leadership in a hyper-VUCA environment (Part 1 of 2). *Journal of Emergency Management*. 2017. Vol. 15. № 2. С. 117–132. DOI: <https://doi.org/10.5055/jem.2017.0320> URL: <https://doi.org/10.5055/jem.2017.0320>. (дата звернення: 15.06.2025).

125. Allaho M. Y., Lee W.-C. Increasing the Responsiveness of Recommended Expert Collaborators for Online Open Projects. *Proceedings of the 23rd ACM International Conference on Information and Knowledge Management*. 2014. DOI: <https://doi.org/10.1145/2661829.2662032> (дата звернення: 15.06.2025).
126. Allen J., Arechar A., Pennycook G. [et al.]. Scaling up fact-checking using the wisdom of crowds. *Science Advances*. 2021. Vol. 7. No. 20. eabf4393. DOI: <https://doi.org/10.1126/sciadv.abf4393> (дата звернення: 10.06.2025).
127. Allen J., Pennycook G., Rand D. Scaling trust through community notes: Collaborative misinformation correction on Twitter. *Science Advances*. 2023. Vol. 9. No. 12. eadh7695. DOI: <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh7695> (дата звернення: 10.06.2025).
128. Allio R. J. CEO interview: the InnoCentive model of open innovation. *Strategy & Leadership*. 2004. Vol. 32. № 4. P. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.1108/10878570410547643> (дата звернення: 15.06.2025).
129. Almond G. A., Powell G. B., Jr. *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Company, 1966. 348 p.
130. Almond G. A., Verba S. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press, 1963. 408 p.
131. Almuftah H., Sivarajah U. Towards formulating a digital diplomacy maturity framework: A theoretical prospective. *Proceedings of the Twenty-Second Americas Conference on Information Systems*. San Diego, CA. 2016. URL: <https://bura.brunel.ac.uk/bitstream/2438/13293/3/FullText.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
132. Alsever J. For Boeing, it takes a village to build a new airplane. *CBS News*. 17.06.2008. URL: <https://www.cbsnews.com/news/for-boeing-it-takes-a-village-to-build-a-new-airplane/>. (дата звернення: 15.06.2025).
133. Álvarez-Rementería Álvarez M., Roman Etxebarrieta G., Dosil Santamaria M. How do we tackle the COVID-19 crisis? Mass media and psychological responses to the

- health crisis in Spain. *JCOM*. 2021. Vol. 20. № 5. Article A05. DOI: <https://doi.org/10.22323/2.20050205> (дата звернення: 15.06.2025).
134. Ambroise-Rendu A.-C. Les journaux du printemps 1848: Une révolution médiatique en trompe-l'œil. *Revue d'histoire du XIXe siècle*. 1999. Vol. 19. № 2. P. 35–64. DOI: <https://doi.org/10.4000/rh19.154> (дата звернення: 10.06.2025).
135. Anceau É. L'échec des bleus du National et de projet de «république du centre» (1848–1849). *Le centrisme en France aux XIXe et XXe siècles: un échec?* / éd. par S. Guillaume. Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, 2005. DOI: <https://doi.org/10.4000/books.msha.17953> (дата звернення: 10.06.2025).
136. Andersen R., Mørch A. Mutual development in mass collaboration: Identifying interaction patterns in customer-initiated software product development. *Computers in Human Behavior*. 2016. Vol. 65. P. 77–91. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.005> (дата звернення: 15.06.2025).
137. Anderson L. Demystifying the Arab Spring. *Foreign Affairs*. 2011. Vol. 90. № 3. P. 2–7. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/tunisia/2011-05-03/demystifying-arab-spring> (дата звернення: 10.06.2025).
138. Anthony E. D. Records of the Radio Division Records of the Office of Inter-American Affairs. Vol. Inventory of Record Group 229. Washington, D.C.: National Archives and Record Services – General Services Administration, 1973. P. 1–8; 25–26. URL: <https://www.archives.gov/files/research/foreign-policy/related-records/rg-229-inter-american-affairs.pdf#page=33> (дата звернення: 15.06.2025).
139. Antipova O. Strategic communications as a component of state information security. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. 13(1). P. 44–52. DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/1.2023.44> (дата звернення: 15.06.2025).
140. Antorini Y. M., Muñoz A. M. Jr., Askildsen T. Collaborating with customer communities: Lessons from the Lego Group. *MIT Sloan Management Review*. 20.03.2012. URL: <https://sloanreview.mit.edu/article/collaborating-with-customer-communities-lessons-from-the-lego-group/> (дата звернення: 15.06.2025).

141. Aoki S. About variability, uncertainty, complexity and ambiguity. *Inter Faculty*. 2021. Vol. 11. P. ix–xvi. URL: https://tsukuba.repo.nii.ac.jp/record/2003283/files/IF_11-ix.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
142. AP News. The cyber gulag: How Russia tracks, censors and controls its citizens. *AP News*. 2023. 23 May. URL: <https://apnews.com/article/russia-crackdown-surveillance-censorship-war-ukraine-internet-dab3663774feb6666d0025bcd082fba> (дата звернення: 10.06.2025).
143. Aromi J. D., Clements A. Media attention and crude oil volatility: Is there any “new” news in the newspaper? *NCER Working Paper*. 2018. No. 118 / National Centre for Econometric Research. URL: https://ideas.repec.org/p/qut/auncer/2018_01.html (дата звернення: 15.06.2025).
144. Arrighi G. *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*. London; New York: Verso, 1994. URL: <https://www.versobooks.com/products/1483-the-long-twentieth-century> (дата звернення: 10.06.2025).
145. Arthur C. What is the 1% rule? *The Guardian*. 20.07.2006. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2006/jul/20/guardianweeklytechnologysection2> (дата звернення: 15.06.2025).
146. Artificial Intelligence Act. High-level summary. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/> (дата звернення: 15.06.2025).
147. Astuti Y. D., Attaymini R., Dewi M. S. R. Digital media and war: Social media as a propaganda tool for the Russia-Ukraine conflict in the post-truth era. *Proceedings of the Annual International Conference on Social Science and Humanities (AICOSH 2022)*. Atlantis Press. 2022. P. 19–27. DOI: https://doi.org/10.2991/978-2-494069-87-9_4 (дата звернення: 10.06.2025).
148. Au Y. Protest, pandemic, & platformisation in Hong Kong: Towards cities of alternatives. *Digital Geography and Society*. 2022. Vol. 3. Article 100043. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.diggeo.2022.100043> (дата звернення: 10.06.2025).
149. Austin M. A., Hair M. S., Fullerton S. M. Research guidelines in the era of large-scale collaborations: An analysis of genome-wide association study consortia.

- American Journal of Epidemiology*. 2012. Vol. 175. № 9. P. 962–969. DOI: <https://doi.org/10.1093/aje/kwr441> (дата звернення: 10.06.2025).
150. Avaaz. Avaaz did WHAT with our donations?!.. 22.11.2017. URL: https://secure.avaaz.org/campaign/en/donor_reportback_nov_17/. (дата звернення: 15.06.2025).
151. Avaaz. Yellow Vests Flooded by Fake News: Over 100m Views of Disinformation on Facebook. 12.03.2019. URL: https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/03/AVAAZ_YellowVests_100miofake.pdf. (дата звернення: 15.06.2025).
152. Avant D. D., Finnemore M., Sell S. K. (eds.). *Who Governs the Globe?* Cambridge: Cambridge University Press, 2010. DOI: 10.1017/CBO9780511845369. URL: https://assets.cambridge.org/97805211/22016/excerpt/9780521122016_excerpt.pdf; https://assets.cambridge.org/97805211/98912/frontmatter/9780521198912_frontmatter.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
153. Baek H., Lee S. Cross-cultural study on knowledge sharing in open collaboration: Collectivism vs. individualism. *Knowledge Management Review*. 2018. Vol. 19. № 2. P. 133–150. DOI: <https://doi.org/10.15813/KMR.2018.19.2.007> (дата звернення: 15.06.2025).
154. Bagchi D. Printing, Propaganda, and Public Opinion in the Age of Martin Luther. *Oxford Research Encyclopedia of Religion*. 2016. 31 August. URL: <https://oxfordre.com/religion/view/10.1093/acrefore/9780199340378.001.0001/acrefore-9780199340378-e-269> (дата звернення: 10.06.2025).
155. Bahid Y., Kutsenko O., Rodriguez N. [et al.]. The statistical and dynamic modeling of the first part of the 2013–2014 Euromaidan protests in Ukraine: The Revolution of Dignity and preceding times. *PLoS ONE*. 2024. Vol. 19. № 5. Article e0301639. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0301639> (дата звернення: 10.06.2025).
156. Bajarūnas E. Addressing Hybrid Threats: Priorities for the EU in 2020 and Beyond. *European View*. 2020. Vol. 19. № 1. P. 62–70. DOI: <https://doi.org/10.1177/1781685820912041> (дата звернення: 15.06.2025).

157. Baker M. Collaboration in collaborative learning. *Interaction Studies*. 2015. Vol. 16. № 3. P. 451–473. DOI: <https://doi.org/10.1075/IS.16.3.05BAK> (дата звернення: 15.06.2025).
158. Baloyi E., Mahlasela M., Siphambili N. [et al.]. Social media as a strategic advantage during cyberwarfare: A systematic literature review. *Proceedings of The 19th International Conference on Cyber Warfare and Security*. 2024. Vol. 19. No. 1. P. 19–25. DOI: <https://doi.org/10.34190/iccws.19.1.2036> (дата звернення: 10.06.2025).
159. Baluk W. Pełnoskalowa inwazja Rosji w Ukrainie w latach 2022–2023/2024. Wybrane aspekty militarne. *Nowa Polityka Wschodnia*. 2024. 3 (42). Z. 1. S. 38–52. DOI: 10.15804/npw20244203.
160. Baluk W., Perepelytsia H. Geopolitical and military aspects of Russia's war against Ukraine in 2014–2022. *European Journal of Transformation Studies*. 2024. Vol. 12. No. 1. P. 54–68. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/journal-transformation/article/download/11825/10631/17929> (дата звернення: 10.06.2025).
161. Balzacq T., Cavelty M. D. A theory of actor-network for cyber-security. *European Journal of International Security*. 2016. Vol. 2. P. 176–198. DOI: <https://doi.org/10.1017/eis.2016.8> (дата звернення: 10.06.2025).
162. Banjo S., Lung M., Lee A. [et al.]. Hong Kong democracy flourishes in online world China can't block. *Bloomberg*. 2019. 23 August. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/2019-hong-kong-airport-protests/> (дата звернення: 10.06.2025).
163. Banks D. J. Islam and inheritance in Malaya: Culture conflict or Islamic revolution? *American Ethnologist*. 1976. Vol. 3. № 4. P. 573–586. DOI: <https://doi.org/10.1525/ae.1976.3.4.02a00020> (дата звернення: 10.06.2025).
164. Banning K. The military censorship of pictures: Photographs that came under the ban during the World War – and why. / U.S. Army Signal Reserve Corps. 1926. URL: <https://sgp.fas.org/eprint/photos.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
165. Barabási A.-L. *Linked: How Everything Is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science, and Everyday Life*. New York: Plume, 2003. 304 p.

166. Barabási A.-L. Network science. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. URL: <https://networksciencebook.com/> (дата звернення: 10.06.2025).
167. Baracani E., Kassim H. Von der Leyen II and the ‘Geopolitical Commission’: more of the same? *UK in a Changing Europe*. 2024. URL: <https://ukandeu.ac.uk/von-der-leyen-ii-and-the-geopolitical-commission-more-of-the-same/> (дата звернення: 15.06.2025).
168. Baran B. E., Woznyj H. M. Managing VUCA: The human dynamics of agility. *Organizational Dynamics*. 2021. Vol. 50. № 2. Article 100787. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.orgdyn.2020.100787> (дата звернення: 15.06.2025).
169. Barber H. F. Developing Strategic Leadership: The US Army War College Experience. *Journal of Management Development*. 1992. Vol. 11. № 6. P. 4–12. URL: <https://doi.org/10.1108/02621719210018208> (дата звернення: 15.06.2025).
170. Barder A. D. Neo-Materialist Ecologies and Global Systemic Crises. *Globalizations*. 2016. Vol. 13(4). P. 396–408. DOI: <https://doi.org/10.1080/14747731.2015.1111655> (дата звернення: 06.06.2025).
171. Barkey H. Turkey and the Arab Spring. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2011. 26 April. URL: <https://carnegieendowment.org/2011/04/26/turkey-and-arab-spring-pub-43731> (дата звернення: 10.06.2025).
172. Barnard S. R. Hacking hybrid media: Power and practice in an age of manipulation. Oxford: Oxford University Press, 2024. 352 p. (Oxford Studies in Digital Politics). DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197570272.001.0001> (дата звернення: 10.06.2025).
173. Barney D. The Network Society. Cambridge: Polity Press, 2003. 224 p. ISBN 978-0745629689.
174. Barrett P., Hendrix J., Sims G. How tech platforms fuel U.S. political polarization and what government can do about it. Brookings Institution. 27.09.2021. URL: <https://www.brookings.edu/articles/how-tech-platforms-fuel-u-s-political-polarization-and-what-government-can-do-about-it/> (дата звернення: 10.06.2025).
175. Bartels L. M., Carnes N. House Republicans were rewarded for supporting Donald Trump’s ‘stop the steal’ efforts. *Proceedings of the National Academy of Sciences of*

- the United States of America*. 2023. Vol. 120. № 34. Article e2309072120. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2309072120> (дата звернення: 10.06.2025).
176. Barzun J., Champion T., Herrin J. [et al.]. History of Europe. *Encyclopedia Britannica*. 2024. 26 July. URL: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe> (дата звернення: 10.06.2025).
177. Bastos M. T., Mercea D. The Brexit Botnet and User-Generated Hyperpartisan News. *Social Science Computer Review*. 2019. Vol. 37. № 1. P. 38–54. DOI: <https://doi.org/10.1177/0894439317734157> (дата звернення: 10.06.2025).
178. Bastos M. T., Travitzki R., Raimundo R. Tweeting political dissent: Retweets as pamphlets in #FreeIran, #FreeVenezuela, #Jan25, #SpanishRevolution and #OccupyWallSt. *Internet, Policy & Politics Conference 2012, Oxford Internet Institute, University of Oxford*. 2012. URL: https://blogs.oii.ox.ac.uk/ipp-conference/sites/ipp/files/documents/BASTOS-TRAVITZKI-RAIMUNDO_-_Tweeting_Political_Dissent.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
179. Bates D., Mächler M., Bolker B. [et al.]. Fitting Linear Mixed-Effects Models Using lme4. *Journal of Statistical Software*. 2015. Vol. 67. № 1. P. 1–48. DOI: <https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01> (дата звернення: 15.06.2025).
180. BBC News. Egypt unrest: Protesters hold huge Cairo demonstration. *BBC News*. 2011. 1 February. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12331520> (дата звернення: 10.06.2025).
181. BBC News. Russian hackers 'target' presidential candidate Macron. 25.04.2017. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-39705062> (дата звернення: 15.06.2025).
182. BBC News. The Hong Kong protests explained in 100 and 500 words. *BBC News*. 2019. 28 November. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49317695> (дата звернення: 10.06.2025).
183. BBC News. Ukraine crisis: Police storm main Kiev 'Maidan' protest camp. *BBC News*. 2014. 18 February. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-26249330> (дата звернення: 10.06.2025).

184. BBC News. US election protests: Trump supporters gather for “Million MAGA March” – as it happened [Live blog]. *BBC News*. 2020. 14 November. URL: <https://www.bbc.com/news/live/election-us-2020-54848756> (архів: <https://web.archive.org/web/20201115000123/>) (дата звернення: 10.06.2025).
185. BBC News. Zoom tackles hackers with new security measures. 06.05.2020. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-52560602> (дата звернення: 15.06.2025).
186. BBC Ukrainian. Торги з продажу 3G-частот: по одній отримали Астеліт, МТС і Київстар. *BBC Ukrainian*. 2015. 23 лют. URL: https://web.archive.org/web/20150226063823/http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/02/150223_3g_auction_or (дата звернення: 10.06.2025).
187. BBC. AI emotion-detection software tested on Uyghurs. *BBC News*. 2021. 26 May. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-57101248> (дата звернення: 10.06.2025).
188. BBC. BBC Backstage. 26.01.2011. URL: <http://backstage.bbc.co.uk/>. (дата звернення: 15.06.2025).
189. BBC. In quotes: Reaction to Tunisian crisis. *BBC News*. 2011. 15 January. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12197681> (дата звернення: 10.06.2025).
190. Beauguitte L., Richard Y., Guérin-Pace F. The EU and Its Neighbourhoods: A Textual Analysis on Key Documents of the European Neighbourhood Policy. *Geopolitics*. 2015. Vol. 20. No. 4. P. 853–879. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2015.1075512> (дата звернення: 15.06.2025).
191. Beck S., Bergenholtz S., Bogers M, [et al.]. The Open Innovation in Science research field: a collaborative conceptualisation approach. *Industry and Innovation*. 2020. Vol. 29. № 2. P. 136–185. DOI: <https://doi.org/10.1080/13662716.2020.1792274> (дата звернення: 15.06.2025).
192. Beck U. *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986. 556 p.
193. Becker F. The American Revolution as a European media event. *EGO. European History Online*. 2011. 30 September. URL: <http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/european-media-events/american-revolution> (дата звернення: 10.06.2025).

194. Beckett R. C. Perceptions of Value That Sustain Collaborative Networks. Camarinha-Matos L. M., Afsarmanesh H., Ortiz A. (eds) *Collaborative Networks and Their Breeding Environments*. PRO-VE 2005. IFIP–The International Federation for Information Processing. Vol 186. Cham; Boston, MA: Springer, 2005. P. 325–334. DOI: https://doi.org/10.1007/0-387-29360-4_34 (дата звернення: 15.06.2025).
195. Bedwell W., Wildman J., DiazGranados D. [et al.]. Collaboration at work: An integrative multilevel conceptualization. *Human Resource Management Review*. 2012. Vol. 22. P. 128–145. DOI: <https://doi.org/10.1016/J.HRMR.2011.11.007> (дата звернення: 15.06.2025).
196. Behrent M. Education, literacy, and the Russian Revolution: A look at the struggle for a liberatory education in revolutionary Russia. *International Socialist Review*. 2012. Issue 82. March. URL: <https://isreview.org/issue/82/education-literacy-and-russian-revolution/index.html> (дата звернення: 10.06.2025).
197. Belin C., Ruge M., Shapiro J. Brace yourself: How the 2024 US presidential election could affect Europe. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. May 2023. URL: <https://ecfr.eu/wp-content/uploads/2023/05/Brace-yourself-How-the-2024-US-presidential-election-could-affect-Europe.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
198. Belin C., Ruge M., Shapiro J. Imagining Trump 2.0: Six scary policy scenarios for a second term. *Policy Brief*. 12 June 2024. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. URL: <https://ecfr.eu/publication/imagining-trump-2-0-six-scary-policy-scenarios-for-a-second-term/> (дата звернення: 10.06.2025).
199. Belke A., Ptok S. British-European trade relations and Brexit: An empirical analysis of the impact of economic and financial uncertainty on exports. *International Journal of Financial Studies*. 2018. Vol. 6. No. 3. Article 73. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijfs6030073> (дата звернення: 15.06.2025).
200. Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York: Harper Colophon Books, 1974. 624 p. ISBN 978-0060916477.
201. Ben Moussa M., Douai A. The digital transformation of Arab news: Is there a future for online news after the 'Arab Spring'? *Journal of Applied Journalism & Media*

- Studies*. 2014. Vol. 3. № 2. P. 133–148. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms.3.2.133_1 (дата звернення: 10.06.2025).
202. Benkler Y. Coase's Penguin, or Linux and the Nature of the Firm. *The Yale Law Journal*. 2002. Vol. 112. P. 369–446. DOI: <https://doi.org/10.2307/797226> (дата звернення: 15.06.2025).
203. Benkler Y. *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven; London: Yale University Press, 2006. 515 p. URL: https://www.benkler.org/Benkler_Wealth_Of_Networks.pdf (дата звернення: 19.10.2025).
204. Bennett A., Checkel J. T. *Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/process-tracing/5BBC24CBF2E89114817741D0476C07A9> (дата звернення: 14.10.2025).
205. Bennett N., Lemoine G. J. What a difference a word makes: Understanding threats to performance in a VUCA world. *Business Horizons*. 2014. Vol. 57. № 3. P. 311–317. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2014.01.001> (дата звернення: 15.06.2025).
206. Bennett N., Lemoine G. J. What VUCA really means for you. *Harvard Business Review*. 2014. Vol. 92. № 1/2. (Jan-Feb). P. 27–28. URL: <https://ssrn.com/abstract=2389563> (дата звернення: 10.06.2025).
207. Bennett W. L., Segerberg A. The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*. 2012. Vol. 15. № 5. P. 739–768. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139198752> (дата звернення: 10.06.2025).
208. Bennett W. L., Segerberg A. *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. DOI: 10.1017/CBO9781139198752. (дата звернення: 14 жовтня 2025).

209. Berger H., Moutos T. (Eds.). *Managing European Union enlargement*. Cambridge, MA: The MIT Press, 2004. DOI: <https://doi.org/10.7551/mitpress/4417.001.0001> (дата звернення: 15.06.2025).
210. Berry D. T. Seeking the Warrior Jesus: The New Apostolic Reformation, Dominionism, and Discursive Political Violence from January 6th to Gaza. *Nova Religio*. 2024. Vol. 28. № 2. P. 107–130. DOI: <https://dx.doi.org/10.1353/nvr.2024.a940590> (дата звернення: 10.06.2025).
211. Bidart S. A. How international news is constructed: The case of Arab Spring: Doctoral dissertation / Université Michel de Montaigne – Bordeaux III. 2019. URL: <https://theses.hal.science/tel-03276314/document> (дата звернення: 10.06.2025).
212. Biersteker T. J., Eckert S. E., Tourinho M. (Eds.) *Targeted Sanctions: The Impacts and Effectiveness of United Nations Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 480 p.
213. Bilgin P. A Return to 'Civilisational Geopolitics' in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era. *Geopolitics*. 2004. Vol. 9. No. 2. P. 269–291. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650040490442863> (дата звернення: 15.06.2025).
214. Bimber B., Flanagan A., Stohl C. *Collective action in organizations: Interaction and engagement in an era of technological change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 240 p.
215. Bing C., Paul K. US voters targeted by Chinese influence online, researchers say. *Reuters*. 03.09.2024. URL: <https://www.reuters.com/world/us/us-voters-targeted-by-chinese-influence-online-researchers-say-2024-09-03/> (дата звернення: 10.06.2025).
216. Biscop S. All or nothing? The EU Global Strategy and defence policy after the Brexit. *Contemporary Security Policy*. 2016. Vol. 37. № 3. P. 431–445. DOI: <https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1238120> (дата звернення: 10.06.2025).
217. Bissonette D. “Modern Day Presidential”: Donald Trump and American politics in the age of Twitter. *The Journal of Social Media in Society*. 2020. Vol. 9. № 1. P. 174–

202. URL: <https://thejsms.org/index.php/JSMS/article/view/472> (дата звернення: 10.06.2025).
218. Blas L., Luceri L., Ferrara E. Unearthing a Billion Telegram Posts about the 2024 U.S. Presidential Election. *arXiv*. 2024. № arXiv:2410.23638. DOI: 10.48550/arXiv.2410.23638 (дата звернення: 10.06.2025).
219. Bocquillon P., Maltby T. The more the merrier? Assessing the impact of enlargement on EU performance in energy and climate change policies. *East European Politics*. 2017. Vol. 33. No. 1. P. 88–105. DOI: <https://doi.org/10.1080/21599165.2017.1279605> (дата звернення: 15.06.2025).
220. Boddu R. S. R., Kalyanapu S. Waikato Environment for Knowledge Analysis: Data Mining Tool. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. 132 p. ISBN 978-620-0-01692-0.
221. Bodenhausen G. V., Peery D. Social categorization and stereotyping in vivo: The VUCA challenge. *Social and Personality Psychology Compass*. 2009. Vol. 3. № 2. P. 133–151. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2009.00167.x> (дата звернення: 15.06.2025).
222. Bodin Ö. Collaborative environmental governance: Achieving collective action in social-ecological systems. *Science*. 2017. Vol. 357. No. 6352. Article eaan1114. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.aan1114> (дата звернення: 15.06.2025).
223. Bohdanova T. Unexpected Revolution: The Role of Social Media in Ukraine's Euromaidan Uprising. *European View*. 2014. Vol. 13. No. 1. P. 133–142. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12290-014-0296-4> (дата звернення: 10.06.2025).
224. Bolt N. Defence Strategic Communications, Vol. 12: Special Issue on Strategic Ambiguity. NATO StratCom Centre of Excellence, 2023. P. 7–28. URL: https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/DSC_NATO_journal_V12_fin-all.pdf?zoom=page-fit (дата звернення: 15.06.2025).
225. Boltivets S., Stepyko M. Resilience of Ukrainian society in resistance to the Russian genocide. *Mental Health & Human Resilience International Journal*. 2024. Vol. 8.

- No. 2. Article 000250. DOI: <https://doi.org/10.23880/mhrij-16000250> (дата звернення: 10.06.2025).
226. Bono G. Introduction: the role of the EU in external crisis management. *International Peacekeeping*. 2004. Vol. 11. No. 3. P. 395–403. DOI: <https://doi.org/10.1080/1353331042000249000> (дата звернення: 15.06.2025).
227. Borgatti S. P. Centrality and network flow. *Social Networks*. 2005. Vol. 27. No. 1. P. 55–71. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2004.11.008> (дата звернення: 10.06.2025).
228. Bornio J. Israeli-Ukrainian Relations after 'the Euromaidan Revolution' – the Holocaust and the New Ukrainian Identity in the Context of the European Aspirations of Ukraine. *Polish Political Science Yearbook*. 2018. P. 331–345. DOI: <https://doi.org/10.15804/PPSY2018212> (дата звернення: 10.06.2025).
229. Bouchart M. Crowdsourcing data at the Guardian Datablog. *DataJournalism.com*. URL: <https://datajournalism.com/read/handbook/one/getting-data/crowdsourcing-data-at-the-guardian-datablog> (дата звернення: 15.06.2025).
230. Boulos M. N. K., Geraghty E. M. Geographical tracking and mapping of coronavirus disease COVID-19/severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) epidemic and associated events around the world: How 21st-century GIS technologies, social media, and big data analytics can be effectively used for outbreak response. *International Journal of Health Geographics*. 2020. Vol. 19. № 1. Article 8. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12942-020-00202-8> (дата звернення: 10.06.2025).
231. Bourdieu P. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991. 360 p.
232. Bourdieu P. The political field, the social science field, and the journalistic field / In: Benson R., Neveu E. (Eds.). *Bourdieu and the journalistic field*. Cambridge: Polity Press, 2005. P. 29–47.
233. Bousquet A., Geyer R. Introduction: complexity and the international arena. *Cambridge Review of International Affairs*. 2011. Vol. 24. № 1. P. 1–3. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2011.558713> (дата звернення: 15.06.2025).

234. Bradley A. J. Defining social media: Mass collaboration is its unique value. 2011. 8 March. URL: https://web.archive.org/web/20220601171742/https://blogs.gartner.com/anthony_bradley/2011/03/08/defining-social-media-mass-collaboration-is-its-unique-value/ (дата звернення: 10.06.2025).
235. Brantly A. F. From Cyberspace to Independence Square: Understanding the Impact of Social Media on Physical Protest Mobilization During Ukraine's Euromaidan Revolution. *Journal of Information Technology & Politics*. 2019. Vol. 16. No. 4. P. 360–378. DOI: <https://doi.org/10.1080/19331681.2019.1657047> (дата звернення: 10.06.2025).
236. Brewster C. The Student Movement of 1968 and the Mexican Press: The Cases of «Excelsior» and «Siempre». *Bulletin of Latin American Research*. 2002. Vol. 21. No. 2. P. 171–190. URL: <http://www.jstor.org/stable/3339451> (дата звернення: 10.06.2025).
237. Brisbane N. Mass collaboration – some big changes are underway. 13.08.2007. URL: <http://www.theequitykicker.com/2007/08/13/mass-collaboration-some-big-changes-are-underway/> (дата звернення: 15.06.2025).
238. Britannica, Editors of Encyclopaedia. Egypt Uprising of 2011. *Encyclopedia Britannica*. 2024. 18 January. URL: <https://www.britannica.com/event/Egypt-Uprising-of-2011> (дата звернення: 10.06.2025).
239. Brooks J. When Russia Learned to Read: Literacy and Popular Literature, 1861–1917. Princeton: Princeton University Press, 1985. 488 p.
240. Brown T. Stop-the-Steal / J6 Twitter user-profile [Data set]. 2022. URL: <https://github.com/travisbrown/stop-the-steal> (дата звернення: 10.06.2025).
241. Browning C. S., Joenniemi P. Geostrategies of the European Neighbourhood Policy. *European Journal of International Relations*. 2008. Vol. 14. No. 3. P. 519–551. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354066108092311> (дата звернення: 15.06.2025).
242. Brownlee J., Masoud T., Reynolds A. Theorizing the Arab Spring In: *The Arab Spring: Pathways of Repression and Reform* (online ed.). Oxford: Oxford Academic, 2015. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199660063.003.0002> (дата звернення: 10.06.2025).

243. Bruns A. Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Produsage. New York: Peter Lang, 2008. URL: <https://archive.org/details/blogswikipediase0000brun> (дата звернення: 19.10.2025).
244. Bruns A., Stieglitz S. Twitter data analytics: Tools and methods for tracking social media networks and conversations. *Digital Journalism*. 2014. Vol. 2. № 1. P. 24–48. DOI: <https://doi.org/10.1080/21670811.2013.850353> (дата звернення: 15.06.2025).
245. Brüggemann M., Engesser S. Between Consensus and Denial: Climate Journalists as Interpretive Community. *Science Communication*. 2014. Vol. 36. № 4. P. 399–427. DOI: <https://doi.org/10.1177/1075547014533662> (дата звернення: 15.06.2025).
246. Buchan N. R., Brewer M. B., Foddy M. Global Social Identity and Global Cooperation. *Psychological Science*. 2011. Vol. 22. № 6. P. 821–828. DOI: <https://doi.org/10.1177/0956797611409590> (дата звернення: 15.06.2025).
247. Buchanan L., Bui Q., Patel J. K. Black Lives Matter may be the largest movement in U.S. history. *The New York Times*. 2020. 3 July. URL: <https://web.archive.org/web/20200703093023/https://www.nytimes.com/interactive/2020/07/03/us/george-floyd-protests-crowd-size.html> (дата звернення: 10.06.2025).
248. Buckley C., Mozur P. How China uses high-tech surveillance to subdue minorities. *The New York Times*. 2019. 22 May. URL: <https://www.nytimes.com/2019/05/22/world/asia/china-surveillance-xinjiang.html> (дата звернення: 10.06.2025).
249. Buhaug H., Cederman L.-E., Gleditsch K. S. Square pegs in round holes: Inequalities, grievances, and civil war. *International Studies Quarterly*. 2014. Vol. 58. № 2. P. 418–431. DOI: <https://doi.org/10.1111/isqu.12068> (дата звернення: 15.06.2025).
250. Bull H. The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics. London : Macmillan, 1977. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/44652/1/123.Hedley%20Bull.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
251. Bulovsky A. Authoritarian communication on social media: The relationship between democracy and leaders' digital communicative practices. *International*

- Communication Gazette*. 2019. Vol. 81. № 1. P. 20–45. DOI: <https://doi.org/10.1177/1748048518767798> (дата звернення: 15.06.2025).
252. Bulsara H. P., Singh R. A. Political branding: An exploration of potential areas of research. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*. 2018. P. 46–60. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/79913742/7._2046-60-libre.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
253. Bundtzen H., Hinrichs G. The Link Between Organizational Agility And VUCA – An Agile Assessment Model. *SocioEconomic Challenges*. 2021. Vol. 5. № 1. P. 35–43. DOI: [https://doi.org/10.21272/sec.5\(1\).35-43.2021](https://doi.org/10.21272/sec.5(1).35-43.2021) (дата звернення: 15.06.2025).
254. Burke P., Henschke A. I know my truth... now tell me yours: From active measures to cognitive warfare in the Russian invasion of Ukraine. *Strategic Panorama*. 2023. No. 2. P. 12–27. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.02> (дата звернення: 10.06.2025).
255. Burkhart G. E., Older S. The information revolution in the Middle East and North Africa. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2003. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1653.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
256. Burnett S., Coster H. Fake US election-related accounts proliferating on X, study says. *Reuters*. 24.05.2024. URL: <https://www.reuters.com/world/us/fake-us-election-related-accounts-proliferating-x-study-says-2024-05-24/> (дата звернення: 10.06.2025).
257. Burton J. W. Algorithmic amplification for collective intelligence. *Knight First Amendment Institute*. 2023. 21 September. URL: <https://knightcolumbia.org/content/algorithmic-amplification-for-collective-intelligence> (дата звернення: 10.06.2025).
258. Bush D. No modest voices: Social media and the protests in Belarus. *All FSI News. Stanford Internet Observatory*. 2020. 28 August. URL: <https://fsi.stanford.edu/news/no-modest-voices-social-media-and-protests-belarus> (дата звернення: 10.06.2025).

259. Bushuyev S., Bushuyeva N., Murzabekova S., Khussainova M. Innovative development of educational systems in the BANI environment. *Scientific Journal of Astana IT University*. 2023. Vol. 14. № 14. P. 104–115. DOI: <https://doi.org/10.37943/14YNSZ222>. (дата звернення: 15.06.2025).
260. Buzan B. From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School. *International Organization*. 1993. Vol. 47. No. 3. P. 327–352. URL: <https://rochelleterman.com/ir/sites/default/files/buzan%201993.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
261. Buzan B., Lawson G. The Global Transformation: History, Modernity and the Making of International Relations. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/global-transformation/EC18712661A74B39587A4E5231D13DBE> (дата звернення: 10.06.2025).
262. Buzan B., Wæver O., de Wilde J. Security: A New Framework for Analysis. Boulder, CO; London: Lynne Rienner Publishers, 1998. URL: https://www.rienner.com/title/Security_A_New_Framework_for_Analysis (дата звернення: 10.06.2025).
263. Callimachi R. How ISIS built the machinery of terror under Europe's gaze. *The New York Times*. 29.03.2016. URL: <https://www.nytimes.com/2016/03/29/world/europe/isis-attacks-paris-brussels.html> (дата звернення: 15.06.2025).
264. Calvosa M., Franco I. Descomplicando o VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity). *XLVI Encontro da ANPAD – EnANPAD 2022*. 21–23.09.2022. P. 2177–2576. URL: <https://bit.ly/3Yr43b0>. (дата звернення: 15.06.2025).
265. Cambridge Review of International Affairs. Vol. 24. Issue 1. 2011. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/ccam20/24/1> (дата звернення: 15.06.2025).
266. Campen A. D. Information, truth and war Campen, A. D. (Ed.). *The first information war*. Fairfax, VA: AFCEA, 1992. P. 89. URL: <https://archive.org/details/firstinformation00camp/page/90/mode/2up?view=theater> (дата звернення: 10.06.2025).

267. Cardwell P. J. EU External Relations and Systems of Governance: The CFSP, Euro-Mediterranean Partnership and Migration. London: Routledge, 2013. 248 p.
268. Carrai M. A., Defraigne J.-C., Wouters J. The Belt and Road Initiative and global governance: By way of introduction The Belt and Road Initiative and Global Governance / eds. M. A. Carrai, J.-C. Defraigne, J. Wouters. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2020. P. 1–19. DOI: 10.4337/9781789906226.00005 (дата звернення: 10.06.2025).
269. Carson J., Hitefield A. A., Wall M. The Trump Effect: Nationalized Narratives and Congressional Outcomes in the 2024 Elections. *The Forum*. 2025. DOI: 10.1515/forum-2025-2008 (дата звернення: 10.06.2025).
270. Carta C., Morin J.-F. Struggling over meanings: Discourses on the EU's international presence. *Cooperation and Conflict*. 2014. Vol. 49. № 3. P. 295–314. DOI: <https://doi.org/10.1177/0010836713494995> (дата звернення: 10.06.2025).
271. Cascio J. Facing the age of chaos. *Medium*. 29.04.2020. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d> (дата звернення: 15.06.2025).
272. Casier T. The New Neighbours of the European Union: The Compelling Logic of Enlargement? Cremona, M. (Ed.). *Developments in EU External Relations Law*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008. P. 19–32. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230591042_2 (дата звернення: 15.06.2025).
273. Castells M. A network theory of power. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 773–787. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/download/1136/553> (дата звернення: 10.06.2025).
274. Castells M. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2013 (2009). 592 p. URL: https://poscomufes2014.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/05/communication-power-manuel-castells.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 15.06.2025).
275. Castells M. Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*. 2000. Vol. 51. P. 5–24. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2000.00005.x> (дата звернення: 15.06.2025).

276. Castells M. Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age. Cambridge: Polity, 2015. 300 p. URL: https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=networks-of-outrage-and-hope-social-movements-in-the-internet-age-2nd-edition--9780745695754 (дата звернення: 19.10.2025).
277. Castells M. Redes de indignação e esperança: Movimentos sociais na era da Internet. Rio de Janeiro: Jorge Zahar Editor Ltda, 2013. 296 p.
278. Castells M. The Internet galaxy: Reflections on the Internet, business, and society. Oxford: Oxford University Press, 2001. 306 p.
279. Castells M. The Rise of the Network Society. Chichester; Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2010. Vol. 1 (2nd ed.). 597 p. ISBN 978-1405196864
280. Castells M. The Rise of the Network Society. *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1. 2nd ed. Malden: Blackwell, 2000. 594 p. ISBN 978-0631221401.
281. Cavatorta F., Haugbølle R. The end of authoritarian rule and the mythology of Tunisia under Ben Ali. *Mediterranean Politics*. 2012. Vol. 17. No. 2. P. 179–195. DOI: <https://doi.org/10.1080/13629395.2012.694043> (дата звернення: 10.06.2025).
282. Ceccato M., Kiyavitskaya N., Zeni N. [et al.]. Ambiguity identification and measurement in natural language texts: [Unpublished manuscript] / Università degli Studi di Trento. 2004. URL: https://www.researchgate.net/publication/30530745_Ambiguity_Identification_and_Measurement_in_Natural_Language_Texts#read (дата звернення: 15.06.2025).
283. Centeno M., Nag M., Patterson T. S. [et al.]. The Emergence of Global Systemic Risk. *Annual Review of Sociology*. 2015. Vol. 41. P. 65–85. DOI: <https://doi.org/10.1146/ANNUREV-SOC-073014-112317> (дата звернення: 06.06.2025).
284. Center for an Informed Public, Digital Forensic Research Lab, Graphika, & Stanford Internet Observatory. The Long Fuse: Misinformation and the 2020 Election. Election Integrity Partnership. Stanford Digital Repository, 2021. Версія 1.3.0. URL: <https://purl.stanford.edu/tr171zs0069> (дата звернення: 10.06.2025).

285. Centre for Public Impact. Building consensus and compromise on Uber in Taiwan. 18.09.2019. URL: <https://www.centreforpublicimpact.org/case-study/building-consensus-compromise-uber-taiwan>. (дата звернення: 15.06.2025).
286. CGTN poll: Nearly 90% believe «U.S. against U.S.» may become the norm. *CGTN*. 07.02.2024. URL: <https://news.cgtn.com/news/2024-02-07/CGTN-poll-Nearly-90-believe-U-S-against-U-S-may-become-the-norm-1r0kLmjmw48/p.html> (дата звернення: 10.06.2025).
287. CGTN. Trust crisis looms over 2024 U.S. election as skepticism persists. *CGTN*. 20.09.2024. URL: <https://news.cgtn.com/news/2024-09-20/Trust-crisis-looms-over-2024-U-S-election-as-skepticism-persists-1x3i8ofeMbm/p.html> (дата звернення: 10.06.2025).
288. Chachavalpongpun P. Thailand's massive internet censorship Asia Sentinel. 2010. 22 July. URL: https://web.archive.org/web/20130821164347/http://asiasentinel.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2601&Itemid=185 (дата звернення: 10.06.2025).
289. Chan K. How cryptocurrency fuels protests and anti-government movements. *Forkast News*. 2020. 25 August. URL: <https://forkast.news/blockchain-cryptocurrency-anti-government-protests-hong-kong-blm/> (дата звернення: 10.06.2025).
290. Chang H.-C., Richardson A., Ferrara E. #JusticeforGeorgeFloyd: How Instagram facilitated the 2020 Black Lives Matter protests. *PLoS ONE*. 2022. Vol. 17. No. 12. Article e0277864. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0277864> (дата звернення: 10.06.2025).
291. Charle Agency. Twitter (X) statistics. URL: <https://www.charleagency.com/articles/twitter-x-statistics/> (дата звернення: 15.06.2025).
292. Charlieheart. Protests in Russia «He is not our tzar». *Steemit*. 2018. URL: <https://steemit.com/russia/@charlieheart/protests-in-russia-he-is-not-our-tzar> (дата звернення: 10.06.2025).

293. Chatterjee G. Quit India Movement and the 'illegal' Congress Radio. *Mainstream*. 1989. 12 August. URL: http://www.ibiblio.org/gautam/GC_ByLines/Quit%20India%20Movement.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
294. Checkel J. T. Theoretical synthesis in IR: Possibilities and limits. *Simons Papers in Security and Development*. 2010. No. 6. URL: <https://summit.sfu.ca/item/14840> (дата звернення: 15.06.2025).
295. Chen B., Lukito J., Koo G. H. Comparing the #StopTheSteal movement across multiple platforms: Differentiating discourse on Facebook, Twitter, and Parler. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9. No. 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/20563051231196879> (дата звернення: 10.06.2025).
296. Chen Y., Ying J. Modeling Community Influence in Social Networks with Markov Chains. *International Conference on Cloud Computing and Big Data*. Fuzhou, China, 2013. P. 515–520.
297. Chen Zh., Lu A. Y., Yang C. International Instability and Asset Pricing (April 7, 2013). URL: <https://ssrn.com/abstract=2246381> (дата звернення: 10.06.2025).
298. Chernyavska L. V. Field theory in social communications. *Printing and Publishing*. 2015. No. 2. P. 104–110. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Pivs_2015_2_14 (дата звернення: 10.06.2025).
299. Chia R. Organization theory as a postmodern science. Knudsen C., Tsoukas H. (Eds.) *The Oxford Handbook of Organization Theory* (online edn., 2009). Oxford: Oxford University Press, 2005. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199275250.003.0005> (дата звернення: 15.06.2025).
300. Chinchilla-Rodríguez Z., Sugimoto C. R., Larivière V. Follow the leader: On the relationship between leadership and scholarly impact in international collaborations. *PLoS ONE*. 2019. Vol. 14. № 6. e0218309. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218309> (дата звернення: 15.06.2025).

301. Chisick H. Pamphlets and journalism in the early French Revolution: The offices of the Ami du Roi of the Abbé Royou as a center of royalist propaganda. *French Historical Studies*. 1988. Vol. 15. No. 4. P. 626. DOI: <https://doi.org/10.2307/286549> (дата звернення: 10.06.2025).
302. Chiu M. M., Park C. H., Lee H. [et al.]. Election fraud and misinformation on Twitter: Author, cluster, and message antecedents. *Media and Communication*. 2022. Vol. 10. № 2. P. 66–80. DOI: <https://doi.org/10.17645/mac.v10i2.5168> (дата звернення: 15.06.2025).
303. Choi W. An experimental review of the knowledge system of oral literature texts. *Korean Oral Literature Studies*. 2024. № 72. P. 5–35. DOI: <https://doi.org/10.22274/koralit.2024.72.001> (дата звернення: 15.06.2025).
304. Christaller W. Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. 2. Aufl., Reprint der 1. Aufl. Jena: Gustav Fischer, 1933.
305. Chuai Y., Lenzini G. Changes in sentiments and user engagement for 2024 U.S. presidential candidates after Biden's withdrawal: An analysis of TikTok videos. *arXiv*. 2024. № arXiv:2410.15707. DOI: [10.48550/arXiv.2410.15707](https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.15707) (дата звернення: 10.06.2025).
306. Chubin S. Iran and the Arab Spring: Ascendancy frustrated. *GRC Gulf Papers*. 2012. Gulf Research Center. URL: https://carnegieendowment.org/files/Iran_and_Arab_Spring_2873.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
307. Chunyu S. Turkey's strategic energy position from the perspective of the Ukraine crisis. *International Petroleum Economics*. 2015. № 8. P. 35–41. URL: <https://caod.oriprobe.com/order.htm?id=46667296&ftext=base> (дата звернення: 10.06.2025).
308. Cianciara A. K. Stability, security, democracy: explaining shifts in the narrative of the European Neighbourhood Policy. *Journal of European Integration*. 2016. Vol. 39.

- No. 1. P. 49–62. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2016.1256397> (дата звернення: 15.06.2025).
309. Çiçeklioğlu H. VUCA concept and leadership. *Management & Strategy* / ed. by Artikel Akademi. İstanbul: Karadeniz Kitap Ltd. Şti. 2020. P. 229–244. ISBN 978-605-06365-5-0. URL: <https://bit.ly/3InNebt> (дата звернення: 15.06.2025).
310. Čiderová D., Repasova V. Geo-heterogeneity in the context of the EU. *European Scientific Journal (ESJ)*. 2013. Vol. 9. No. 25. Електронний ресурс. URL: <https://ejournal.org/index.php/esj/article/view/1754/1743> (дата звернення: 15.06.2025).
311. Cinus F., Minici M., Luceri L. [et al.]. Exposing cross-platform coordinated inauthentic activity in the run-up to the 2024 U.S. election. *arXiv*. 2024. № arXiv:2410.22716. DOI: 10.48550/arXiv.2410.22716 (дата звернення: 10.06.2025).
312. Ciuriak D. Social media warfare is being invented in Ukraine. *Centre for International Governance Innovation (CIGI)*. 2022. June 15. URL: <https://www.cigionline.org/articles/social-media-warfare-is-being-invented-in-ukraine/> (дата звернення: 10.06.2025).
313. CNN. What a fake 2016 BLM rally tells us about Russian disinformation. *CNN*. 2021. 4 November. URL: <https://edition.cnn.com/videos/business/2021/11/04/russian-disinformation-reality-check-orig-jg.cnn> (дата звернення: 10.06.2025).
314. Coase R. The nature of the firm. *Economica*. 1937. Vol. 4. № 16. P. 386–405. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x> (дата звернення: 15.06.2025).
315. Coccia M. Theories of Revolution. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. 2019. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3707-1 (дата звернення: 10.06.2025).
316. Codreanu A. A VUCA action framework for a VUCA environment: Leadership challenges and solutions. *Journal of Defense Resources Management*. 2016. Vol. 7. № 2. P. 31–38. URL: http://journal.dresmara.ro/issues/volume7_issue2/03_codreanu_vol7_issue2.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
317. Cointelegraph. Sierra Leone uses blockchain to track election results, Swiss company provides expertise. *Cointelegraph*. 2018. 8 March. URL:

- <https://cointelegraph.com/news/sierra-leone-uses-blockchain-to-track-election-results-swiss-company-provides-expertise> (дата звернення: 10.06.2025).
318. Cole R. The Reformation in Print: German Pamphlets and Propaganda Archiv für Reformationsgeschichte. *Archive for Reformation History*. 1975. Vol. 66. P. 93–102. DOI: <https://doi.org/10.14315/arg-1975-jg07> (дата звернення: 10.06.2025).
 319. Committee on National Security Systems. National Information Assurance (IA) Glossary (CNSS Instruction No. 4009). 26.04.2010. URL: <https://rmf.org/wp-content/uploads/2017/10/CNSSI-4009.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
 320. ComScore. ComScore video metrix. 2011. URL: <http://www.comscore.com/por/> (дата звернення: 10.06.2025).
 321. Conover M., Ratkiewicz J., Francisco M. [et al.]. Political polarization on Twitter Proceedings of the Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM 2011). 2011. P. 89–96. URL: <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/14126> (дата звернення: 10.06.2025).
 322. Conrado S. P., Neville K., Woodworth S. [et al.]. Managing social media uncertainty to support the decision making process during Emergencies. *Journal of Decision Systems*. 2016. Vol. 25 (suppl. 1). P. 171–181. DOI: <https://doi.org/10.1080/12460125.2016.1187396> (дата звернення: 15.06.2025).
 323. Constantino K., Souza M., Zhou S. [et al.]. Perceptions of open-source software developers on collaborations: An interview and survey study. *Journal of Software: Evolution and Process*. 2021. Vol. 35. Електронний ресурс. DOI: <https://doi.org/10.1002/smr.2393> (дата звернення: 10.06.2025).
 324. Conway M. Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*. 2017. Vol. 40. № 1. P. 77–98. DOI: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1157408> (дата звернення: 10.06.2025).
 325. Cook S. A., Moretti L., Rudin D. Corruption and the Arab Spring. *The Brown Journal of World Affairs*. 2012. Vol. 18. No. 2. P. 21–28. URL: <http://www.jstor.org/stable/24590860> (дата звернення: 10.06.2025).

326. Corbet S., Gurdgiev C., Meegan A. Long-term stock market volatility and the influence of terrorist attacks in Europe. *The Quarterly Review of Economics and Finance*. 2018. Vol. 68. P. 118–131. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.qref.2017.11.012> (дата звернення: 15.06.2025).
327. Costa B. F. Donald Trump's political communication on Facebook – an analysis of the pre-election period (2020). *Thematic Dossier: International Relations and Social Networks*. 2021. July. P. 83–101. DOI: <http://hdl.handle.net/11144/5146> (дата звернення: 10.06.2025).
328. Cota W., Ferreira S. C., Pastor-Satorras R. [et al.]. Quantifying echo chamber effects in information spreading over political communication networks. *arXiv*. 2019. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1901.03688> (дата звернення: 10.06.2025).
329. Council of the European Union. A secure Europe in a better world: European security strategy. 2003. URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
330. Council of the European Union. Council Decision 2011/172/CFSP of 21 March 2011 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Egypt. *Official Journal of the European Union*. 2011. Vol. L 76. P. 63. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A02011D0172-20190323> (дата звернення: 10.06.2025).
331. Council of the European Union. Council Implementing Decision (CFSP) 2020/1388 of 2 October 2020 implementing Decision 2012/642/CFSP concerning restrictive measures against Belarus. *Official Journal of the European Union*. 2020. 02 October. Vol. L 319I. P. 13–23. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020D1388> (дата звернення: 10.06.2025).
332. Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 208/2014 of 5 March 2014 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2014. Vol. L 66. P. 1–10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/208/oj> (дата звернення: 10.06.2025).

333. Council of the European Union. Fighting disinformation during the coronavirus pandemic. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus-pandemic/fighting-disinformation/> (дата звернення: 15.06.2025).
334. Council of the European Union. Timeline – EU sanctions against Belarus. European Council, [б. д.]. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-belarus/timeline-eu-sanctions-against-belarus/>. (дата звернення: 10.06.2025).
335. Council Regulation (EU) No 270/2011 of 21 March 2011 concerning restrictive measures directed against certain persons, entities and bodies in view of the situation in Egypt. *Official Journal of the European Union*. 2011. Vol. L 76. P. 1–12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2011/270/oj/eng>. (дата звернення: 10.06.2025).
336. Coutant A. Tocqueville et la Constitution démocratique. Paris: Mare et Martin, 2008. 680 p.
337. Cox M. Whatever Happened to American Decline? International Relations and the New United States Hegemony. *New Political Economy*. 2001. Vol. 6. № 3. P. 311–340. DOI: <https://doi.org/10.1080/13563460120091333> (дата звернення: 15.06.2025).
338. Cramton C. The Mutual Knowledge Problem and Its Consequences for Dispersed Collaboration. *Organization Science*. 2001. Vol. 12. P. 346–371. DOI: <https://doi.org/10.1287/orsc.12.3.346.10098> (дата звернення: 15.06.2025).
339. Craven P., Wellman B. The network city. *Sociological Inquiry*. 1977 (Winter). Vol. 43. P. 57–88. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1973.tb00003.x> (дата звернення: 15.06.2025).
340. Crawley M. J. The R book. 2nd ed. Chichester; Hoboken, NJ: Wiley, 2013. XXX p. ISBN 978-0470973929.
341. Creasman A. F. Censorship and Civic Order in Reformation Germany, 1517–1648: 'Printed Poison & Evil Talk'. 1st ed. Routledge, 2012. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315571102> (дата звернення: 10.06.2025).
342. Cress U., Feinkohl I., Jirschitzka J. [et al.]. Mass Collaboration as Coevolution of Cognitive and Social Systems. Cress U., Moskaliuk J., Jeong H. (eds) *Mass Collaboration and Education. Computer-Supported Collaborative Learning Series*.

- Vol 16. Cham: Springer, 2016. P. 85–104. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-13536-6_5 (дата звернення: 15.06.2025).
343. Crilley R. Seeing strategic narratives? *Critical Studies on Security*. 2015. Vol. 3. № 3. P. 331–333. DOI: <https://doi.org/10.1080/21624887.2015.1103016> (дата звернення: 15.06.2025).
344. Crisp J. EU could die, warns Macron. *The Telegraph*. 03.10.2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/10/03/eu-could-die-says-emmanuel-macron-us-china-nato/> (дата звернення: 10.06.2025).
345. CSCR. 3 % і «Телеграм». CSCR. 2023. 31 жовт. URL: <https://stratcomres.wordpress.com/2023/10/31/growth-unlocked/> (дата звернення: 10.06.2025).
346. Culbert D. Television's Visual Impact on Decision-Making in the USA, 1968: The Tet Offensive and Chicago's Democratic National Convention. *Journal of Contemporary History*. 1998. Vol. 33. № 3. P. 419–449. URL: <http://www.jstor.org/stable/261124> (дата звернення: 10.06.2025).
347. Dahlgren P. Media and political engagement: Citizens, communication, and democracy. New York: Cambridge University Press, 2009. 210 p.
348. Dalby S. American security discourse: the persistence of geopolitics. *Political Geography Quarterly*. 1990. Vol. 9. P. 171–188. DOI: [https://doi.org/10.1016/0260-9827\(90\)90017-5](https://doi.org/10.1016/0260-9827(90)90017-5) (дата звернення: 15.06.2025).
349. Dannreuther R. Russia and the Arab Spring: Supporting the counter-revolution. *Journal of European Integration*. 2015. Vol. 37. № 1. P. 77–94. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2014.975990> (дата звернення: 10.06.2025).
350. Darnton R., Roche D. (eds.). Revolution in print: The press in France, 1775–1800. Los Angeles; London: University of California Press, 1989. 352 p.
351. Davenport T. H., Prusak L. Working knowledge: How organizations manage what they know. Boston, MA: Harvard Business Press, 1998. 256 p. ISBN 978-1578513013.

352. Davidson J. The history of censorship and state control during the First World War New Zealand's First World War Centenary, 2014–2019. 2018. URL: <https://ww100.govt.nz/censorship-state-control> (дата звернення: 15.06.2025).
353. Davies J. C. Toward a theory of revolution. *American Sociological Review*. 1962. Vol. 27. № 1. P. 5–13. URL: <http://www.calvinwlew.com/books/daviesja/DaviesJamesCTowardATheoryOfRevolution1962.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
354. Dávila M. The Contribution of Reinhold Niebuhr's 'Moral Ambiguity' to Contemporary Discussions on the Morality of Intervention and the Use of Force in a Post-Cold War World. *Political Theology*. 2004. Vol. 5. № 2. P. 177–199. DOI: <https://doi.org/10.1558/poth.2004.5.2.177> (дата звернення: 15.06.2025).
355. Dawson M., Foster J. B. Virtual capitalism. McChesney R. W., Wood E. M., Foster J. B. (eds) *Capitalism and the information age*. New York: Monthly Review Press, 1988. P. 51–67.
356. De Baets A., Costea D. EU strategic communication and public diplomacy: A review of the literature. *Journal of Common Market Studies*. 2021. Vol. 59, S1. P. 30–49. DOI: [10.1111/jcms.13174](https://doi.org/10.1111/jcms.13174) (дата звернення: 10.06.2025).
357. de France O. Strategic autonomy and European security after Brexit Atlantic Community. 30.03.2019. URL: <https://www.iris-france.org/135189-strategic-autonomy-and-european-security-after-brexit/> (дата звернення: 15.06.2025).
358. de Paz González I., Contreras Ramírez J. L. Expansion of corporative free speech and the ongoing constitutional crisis in the United States. *Dikaion*. 2019. Vol. 28. № 2. P. 237–262. DOI: <https://doi.org/10.5294/dika.2019.28.2.2> (дата звернення: 10.06.2025).
359. De Vries C. E., Hobolt S. B., Walter S. Politicizing International Cooperation: The Mass Public, Political Entrepreneurs, and Political Opportunity Structures. *International Organization*. 2021. Vol. 75. № 2. P. 306–332. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020818320000491> (дата звернення: 15.06.2025).
360. Dean J. *Crowds and party*. London; New York: Verso Books, 2016. 288 p.

361. Dean J. Democracy and other neoliberal fantasies: Communicative capitalism and left politics. Durham, NC: Duke University Press, 2009. 232 p.
362. Deane C. Americans' deepening mistrust of institutions. *Pew Charitable Trusts*. 17.10.2024. URL: <https://www.pewtrusts.org/en/trend/archive/fall-2024/americans-deepening-mistrust-of-institutions> (дата звернення: 10.06.2025).
363. Deane D. Tiananmen Square: A watershed story for CNN. *CNN*. 2009. 2 June. URL: <https://edition.cnn.com/2009/WORLD/asiapcf/06/02/cnn.tiananmen.coverage/index.html> (дата звернення: 10.06.2025).
364. DeCook J. R., Forestal J. Of Humans, Machines, and Extremism: The Role of Platforms in Facilitating Undemocratic Cognition. *American Behavioral Scientist*. 2022. Vol. 67. № 5. P. 629–648. DOI: <https://doi.org/10.1177/00027642221103186> (дата звернення: 10.06.2025).
365. Decrypt. Telegram Forced to Close Channels Run by Belarus Protestors. *Decrypt*. 2020. 08 October. URL: <https://decrypt.co/44339/telegram-forced-to-close-channels-run-by-belarus-protestors> (дата звернення: 10.06.2025).
366. Deen A., Pan P.-L. Exploring social networks of #Election2020results and #BidenTransition on Twitter after the 2020 US presidential election. *The Journal of Social Media in Society*. 2022. Vol. 11. № 2. P. 77–96. URL: <https://thejsms.org/index.php/JSMS/article/view/971> (дата звернення: 15.06.2025).
367. Dekker A. H. Conceptual Distance in Social Network Analysis. *Journal of Social Structure*. 2005. Vol. 6. Електронний ресурс. URL: <https://www.cmu.edu/joss/content/articles/volume6/dekker/> (дата звернення: 10.06.2025).
368. Dempsey S., Jianing L., Dnavan V. S. [et al.]. Manufacturing January 6: How Republican County Parties Mobilized Anger to Promote #StopTheSteal. *Politics & Society*. 2024. Vol. 53. № 1. P. 130–162. DOI: <https://doi.org/10.1177/00323292241279671> (дата звернення: 10.06.2025).

369. Denmark R. World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations. *International Studies Review*. 1999. Vol. 1(2). P. 43–75. DOI: <https://doi.org/10.1111/1521-9488.00155> (дата звернення: 06.06.2025).
370. Dennis L. A., Fu Y., Slavkovik M. Markov chain model representation of information diffusion in social networks. *Journal of Logic and Computation*. 2021. Article: exac018. DOI: <https://doi.org/10.1093/logcom/exac018> (дата звернення: 10.06.2025).
371. DeParle J. After the war; Long series of military decisions led to Gulf War news censorship. *The New York Times*. 1991. May 5. URL: <https://www.nytimes.com/1991/05/05/world/after-the-war-long-series-of-military-decisions-led-to-gulf-war-news-censorship.html> (дата звернення: 10.06.2025).
372. Deschaux-Dutard D. European defence in an interpolar context: explaining the limitations of French-German contribution to European strategic autonomy. *Defence Studies*. 2022. Vol. 22. № 4. P. 591–608. DOI: <https://doi.org/10.1080/14702436.2022.2110474> (дата звернення: 10.06.2025).
373. Deutsch K. W. Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality. 2nd ed. Cambridge, MA: MIT Press, 1966. 358 p.
374. Deutsch K. W. The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. New York: The Free Press, 1963. 346 p.
375. Diamond J. Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies. New York: W. W. Norton & Company, 1997. 480 p. ISBN 978-0393317558.
376. Diez-Gracia A., Sánchez-García P., Martín-Román J. Disintermediation and disinformation as a political strategy: use of AI to analyse fake news as Trump's rhetorical resource on Twitter. *Profesional de la Información*. 2023. Vol. 32. № 5. Paper e320523. DOI: <https://doi.org/10.3145/epi.2023.sep.23> (дата звернення: 10.06.2025).
377. Dian M. Trump's mixed signals toward North Korea and US-led alliances in East Asia. *The International Spectator*. 2018. Vol. 53. № 4. P. 112–128. DOI: <https://doi.org/10.1080/03932729.2018.1519961> (дата звернення: 10.06.2025).

378. Digital Forensic Research Lab. Activists use Telegram to coordinate Belarus protests: How protesters openly coordinate peaceful rallies on the messaging platform. 2020. *Medium*. 20 August. URL: <https://medium.com/dfrlab/activists-use-telegram-to-coordinate-belarus-protests-70dc1ba9e78f> (дата звернення: 10.06.2025).
379. Dill M. *Germany: A modern history*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1970. 490 p.
380. DiSalvo J. Occupy Wall Street: Creating a strategy for a spontaneous movement. *Science & Society*. 2015. Vol. 79. № 2. P. 264–287. URL: <http://www.jstor.org/stable/24583900> (дата звернення: 10.06.2025).
381. DisinfoCode. Download report #41. DisinfoCode. URL: <https://www.disinfocode.eu/reports/download/41> (дата звернення: 11.06.2025).
382. Divišová V. Strategic Communications: From a Reactive Fight Against Disinformation Towards Comprehensive Use in Support of National Security and Defence. *Vojenské rozhledy*. 2022. Vol. 31. № 2. P. 34–53. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1047134> (дата звернення: 15.06.2025).
383. Dodds P. S. [et al.]. Computational timeline reconstruction of the stories surrounding Trump: story turbulence, narrative control, and collective chronopathy. *PLOS ONE*. 2021. Vol. 16. № 12. P. e0260592. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0260592> (дата звернення: 10.06.2025).
384. Dorn W., Giardullo A., Stodilka A. The Special Monitoring Mission in Ukraine. *OSCE Yearbook 2019*. 2019. P. 129–146. URL: https://walterdorn.net/pdf/SMM-Tech_Giardullo-Dorn-Stodilka_FitPage130-OCR_OSCE-Yearbook-2019_2020.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
385. Doyle K., Desta T. An analysis of Common Security and Defence Policy's (CSDP) strategic communication (StratCom). *Journal of Politics and Law*. 2020. Vol. 14. № 2. P. 56. DOI: <https://doi.org/10.5539/jpl.v14n2p56> (дата звернення: 10.06.2025).
386. Doyle W. *The Oxford history of the French Revolution*. Oxford: Oxford University Press, 1990. URL: <https://archive.org/details/oxfordhistoryoff0000doyl> (дата звернення: 10.06.2025).

387. Drieger P. Semantic network analysis as a method for visual text analytics. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2013. Vol. 79. P. 4–17. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.05.053> (дата звернення: 15.06.2025).
388. Du Chatenier E., Verstegen J. A. A. M., Biemans H. J. A., Mulder M., Omta O. The Challenges of Collaborative Knowledge Creation in Open Innovation Teams. *Human Resource Development Review*. 2009. Vol. 8. № 3. P. 350–381. DOI: <https://doi.org/10.1177/1534484309338265> (дата звернення: 15.06.2025).
389. Ducreux M.-E. Reading unto death: Books and readers in eighteenth-century Bohemia The culture of print: Power and the uses of print in early modern Europe / ed. by R. Chartier. Princeton: Princeton University Press, 1989. P. 191–230. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400860333.191> (дата звернення: 10.06.2025).
390. Dukiewicz T. Information in the aspect of security threats and challenges. *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*. 2019. Vol. 41. № 1. P. 83–93. URL: <https://doi.org/10.19195/2300-7249.41.1.5> (дата звернення: 10.06.2025).
391. Dumenco S. Believe the hype? Four things social TV can actually do. *Ad Age*. 2012, April 13. URL: <https://adage.com/article/the-media-guy/hype-things-social-tv/234134> (дата звернення: 10.06.2025).
392. Dunlop H. MPs' expenses: The Guardian launches major crowdsourcing experiment. *The Guardian*. 23.06.2009. URL: <https://www.theguardian.com/gnm-press-office/crowdsourcing-mps-expenses> (дата звернення: 15.06.2025).
393. DW. Connecting HK protesters. 2014. DW. 1 October. URL: <https://www.dw.com/en/firechat-the-app-connecting-hong-kong-protesters/a-17967380/> (дата звернення: 10.06.2025).
394. Dyson E., Gilder G., Keyworth G., Toffler A. Cyberspace and the American dream: A Magna Carta for the Knowledge Age. (Release 1.2, August 22, 1994). *The Information Society*. 1994. 12(3). P. 295–308. DOI: <https://doi.org/10.1080/019722496129486>, URL: http://dpva.org/en/images/c/c4/Cyberspace_and_the_American_Dream_A_Magna_Carta_for_the_Knowledge_Age%2C_Future_Insight%2C_Aug._1994.pdf (дата звернення: 15.06.2025).

395. Earl J., Maher T. V., Pan J. The digital repression of social movements, protest, and activism: A synthetic review. *Science Advances*. 2022. Vol. 8. № 10. Article: eabl8198. DOI: <https://doi.org/10.1126/sciadv.abl8198> (дата звернення: 10.06.2025).
396. Easton D. *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons, 1965. 538 p.
397. Easton D. *A Framework for Political Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 1979. 166 p.
398. EFCSN. Elections24Check: final report. 2024. Aug. 14 p. URL: <https://efcsn.com/wp-content/uploads/2024/09/elections24check-finalreport.pdf> (дата звернення: 14.06.2025).
399. Ehrhart H.-G. The EU as a Civil-Military Crisis Manager: Coping with Internal Security Governance. *International Journal*. 2006. Vol. 61. No. 2. P. 433–450. DOI: <https://doi.org/10.1177/002070200606100212> (дата звернення: 15.06.2025).
400. Eichengreen B. Hegemonic Stability Theory and Economic Analysis: Reflections on Financial Instability and the Need for an International Lender of Last Resort. Berkeley: University of California, Berkeley, 1996. (CIDER Working Paper C96-080). Електронний ресурс. URL: <https://eml.berkeley.edu/~eichengr/research/c96-80.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).
401. El Gody A. The revolution continues: Mapping the Egyptian Twittersphere a decade after the 2011 Revolution. *First Monday*. 2022. Vol. 27. № 2. URL: <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/11775/10686> (дата звернення: 10.06.2025).
402. Election Integrity Partnership. Election Integrity Partnership. URL: <https://www.eipartnership.net/> (дата звернення: 13.05.2024).
403. Election Integrity Partnership. The Long Fuse: Mis- and disinformation in the 2020 U.S. election: Final report. 2021. URL: <https://www.eipartnership.net/report> (дата звернення: 10.06.2025).

404. Elster J. Explaining social behavior: More nuts and bolts for the social sciences. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. 304 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107763111> (дата звернення: 10.06.2025).
405. Encyclopaedia Britannica. *French Revolution*. 2023. 14 July. URL: <https://www.britannica.com/event/French-Revolution>. (дата звернення: 10.06.2025).
406. Enescu A.-G., Răileanu Szeles, M. Discussing energy volatility and policy in the aftermath of the Russia–Ukraine conflict. *Frontiers in Environmental Science*. 2023. Vol. 11. Електронний ресурс. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1225753> (дата звернення: 15.06.2025).
407. EU DisinfoLab. Disinfo update 21/11/2024. 21 листопада 2024 р. URL: <https://disinfo.eu/disinfo-update-21-11-2024> (дата звернення: 15.06.2025).
408. EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. Remarks on «The EU response to the Arab Spring». 2011. URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/11/524&type=HTML> (дата звернення: 15.06.2025).
409. Euchner J. Navigating the VUCA world: An interview with Bob Johansen. *Research-Technology Management*. 2013. Vol. 56. № 1. P. 10–15. URL: <https://www.proquest.com/openview/f6366166d72731c8ef5a7c1ba4d010a3/1?pq-origsite=gscholar&cbl=37905>. (дата звернення: 15.06.2025).
410. EUobserver. Merkel criticises Russia on eve of Vilnius summit. *EUobserver*. 2013. 27 November. URL: <https://euobserver.com/world/122264> (дата звернення: 10.06.2025).
411. Euronews. The UN and Washington condemn violence in Ukraine. *Euronews*. 2013. 3 December. URL: <https://www.euronews.com/2013/12/03/the-un-and-washington-condemn-violence-in-ukraine> (дата звернення: 10.06.2025).
412. European Commission, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Report on the implementation of the Action Plan Against Disinformation (JOIN(2019) 12 final). 2019. June 14. URL:

- https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_report_on_disinformation.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
413. European Commission. Action Plan against Disinformation. 2018. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
414. European Commission. Building societal resilience against information manipulation. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/building-societal-resilience-against-information-manipulation_en#:~:text=Protect%20yourself%20from%20information%20manipulation (дата звернення: 15.06.2025).
415. European Commission. Code of practice on disinformation: New reports available in the Transparency Centre. 26.09.2023. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation-new-reports-available-transparency-centre> (дата звернення: 11.06.2025).
416. European Commission. Code of Practice on Disinformation. 2018. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation> (дата звернення: 15.06.2025).
417. European Commission. Commission Work Programme 2020. A Union that strives for more. COM(2020) 37 final. Brussels. 29.01.2020.
418. European Commission. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach (COM(2001) 298 final). Brussels. 06.06.2001.
419. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Launching the European Defence Fund (COM/2017/0295 final). 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0295> (дата звернення: 15.06.2025).

420. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The European Green Deal (COM/2019/640 final). 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52019DC0640> (дата звернення: 15.06.2025).
421. European Commission. Conference on the Future of Europe: Report on the final outcome. 2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20220509RES29121/20220509RES29121.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
422. European Commission. Cooperating with fact-checkers, civil society, media and academia. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/cooperating-fact-checkers-civil-society-media-and-academia_en (дата звернення: 15.06.2025).
423. European Commission. Countering information manipulation and foreign interference. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en#:~:text=82 (дата звернення: 15.06.2025).
424. European Commission. EU enlargement progress report. 2024. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2025).
425. European Commission. Europe's moment: Repair and Prepare for the Next Generation.. 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_940 (дата звернення: 15.06.2025).
426. European Commission. European Media Literacy Week. 2019. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-media-literacy-week> (дата звернення: 15.06.2025).
427. European Commission. Flash Eurobarometer 464: Fake news and disinformation online. 2018. URL: https://data.europa.eu/data/datasets/s2183_464_eng?locale=en (дата звернення: 15.06.2025).
428. European Commission. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions: Action Plan Against Disinformation. Brussels. 2018. 13 p.

- URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
429. European Commission. Joint Communication: Tackling COVID-19 disinformation (JOIN(2020) 8 final). 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0008&from=EN> (дата звернення: 15.06.2025).
430. European Commission. Open Data Collaboration Platform Innovation Radar. 2023. URL: <https://innovation-radar.ec.europa.eu/innovation/29873> (дата звернення: 15.06.2025).
431. European Commission. Report on the 2024 elections to the European Parliament: COM(2025) 287 final. Brussels: European Commission, 2025. 30 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/2a7fddb2-e927-4079-92cc-4bb4279e9a46_en?filename=Report+on+the+2024+elections+to+the+European+Parliament.pdf (дата звернення: 06.07.2025).
432. European Commission. Shaping Europe's Digital Future. 2020. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/content/european-digital-strategy> (дата звернення: 15.06.2025).
433. European Commission. Strategic communication and countering information manipulation and foreign interference. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en#:~:text=,media%2C%20academia%20and%20other%20organisations (дата звернення: 15.06.2025).
434. European Commission. Strategic communication and countering information manipulation, foreign interference and cyberattacks through awareness-raising projects, advanced technological solutions, and improved coordination Countering information manipulation and foreign interference. URL: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en# (дата звернення: 15.06.2025).
435. European Commission. The Commission's response to information manipulation and foreign interference is centred around multipronged actions. URL:

- https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation_en#:~:text=The%20Commission%27s%20response%20to%20information,manipulation%20is%20centred%20around (дата звернення: 15.06.2025).
436. European Commission. The EU's response to the 'Arab Spring'. 2011. 16 December. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_11_918 (дата звернення: 10.06.2025).
437. European Council. European Council conclusions, 19–20 March 2015. Brussels, 2015. 26 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf>. (дата звернення: 15.06.2025).
438. European Council. European Council conclusions, 20–21 October 2016: The European Council adopted conclusions on migration, trade, global and economic issues and external relations. *Press release*. 21 October. 2016. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/21/european-council-conclusions/> (дата звернення: 15.06.2025).
439. European Council. Permanent Structured Cooperation (PESCO) first collaborative PESCO projects. 2017. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/32079/pesco-overview-of-first-collaborative-of-projects-for-press.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
440. European Digital Media Observatory. EDMO's assessment of the Rapid Response System of the Code of Practice on Disinformation. / European Digital Media Observatory. 2024. 2 oct. URL: <https://edmo.eu/publications/edmos-assessment-of-the-rapid-response-system-of-the-code-of-practice-on-disinformation> (дата звернення: 15.06.2025).
441. European Digital Media Observatory. EU Elections Disinfo Task Force – Final Synthesis Report, 2024. Brussels: EDMO, 2024. 18 p. URL: <https://edmo.eu/thematic-areas/elections/european-elections/eu-elections-disinfo-bulletin/> (дата звернення: 06.06.2025).
442. European External Action Service. (n.d.). Information integrity and countering foreign information manipulation and interference (FIMI) [Webpage]. European Union. Retrieved June 15. 2025. URL: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/information->

integrity-and-counteracting-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en#:~:text=EUvsDisinfo%20is%20the%20flagship (дата звернення: 15.06.2025).

443. European External Action Service. A global strategy for the European Union's foreign and security policy: Shared vision, common action — A stronger Europe. 2016. URL: https://eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 15.06.2025).
444. European External Action Service. EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the COVID-19 Pandemic. 2020. URL: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-2-22-april/> (дата звернення: 15.06.2025).
445. European External Action Service. EEAS Special Report: Disinformation on the Coronavirus. 2020. URL: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-disinformation-on-the-coronavirus/> (дата звернення: 15.06.2025).
446. European External Action Service. EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine. 2017. August 10. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/30963_en (дата звернення: 15.06.2025).
447. European External Action Service. Information integrity and countering foreign information manipulation & interference (FIMI). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-counteracting-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en. (дата звернення: 15.06.2025).
448. European External Action Service. Strategic compass for security and defence. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en (дата звернення: 15.06.2025).
449. European Movement. The Conference on the Future of Europe. 2021. March. URL: <https://europeanmovement.eu/policy/the-conference-on-the-future-of-europe/> (дата звернення: 15.06.2025).
450. European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2024/900 on the transparency and targeting of political advertising. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32024R0900> (дата звернення: 10.06.2025).

451. European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2015/2120 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015: Laying down measures concerning open internet access and amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services and Regulation (EU) No 531/2012 on roaming on public mobile communications networks within the Union. 2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015R2120&rid=2> (дата звернення: 15.06.2025).
452. European Parliament. EU Strategic Communications with a View to Counteracting Propaganda: In-depth Analysis. / European Union Institute for Security Studies (EUISS). Paris: EUISS, 2016. 112 p. DOI: 10.2815/09432. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf) (дата звернення: 15.06.2025).
453. European Parliament. EU-China relations – overcoming differences and seizing opportunities. 2021. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/679103/EPRS_BRI\(2021\)679103_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/679103/EPRS_BRI(2021)679103_EN.pdf) (дата звернення: 15.06.2025).
454. European Parliament. European Parliament resolution of 17 February 2011 on the situation in Egypt (2011/2555(RSP)). 2011. 17 February. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0064_EN.html (дата звернення: 10.06.2025).
455. European Parliament. Mohamed Bouazizi – 2011, “Arab Spring”, Tunisia. 2020. URL: <https://www.europarl.europa.eu/sakharovprize/en/mohamed-bouazizi-2011-arab-spring-tunisi/products-details/20200331CAN54202> (дата звернення: 10.06.2025).
456. European Parliamentary Research Service. Peace and Security in 2023: Overview of EU joint and coordinated action. *European Parliament*. 2023. July 19. URL: <https://epthinktank.eu/2023/07/19/peace-and-security-in-2023-overview-of-eu-action-and-outlook-for-the-future/overview-of-eu-joint-and-coordinated-action/> (дата звернення: 15.06.2025).
457. European Union External Action Service. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. 2016.

- URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
458. European Union Neighbours South. Tunisia. URL: <https://south.euneighbours.eu/country/tunisia/> (дата звернення: 15.06.2025).
459. European Union. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. European External Action Service, 2022. URL: <https://www.eeas.europa.eu> (дата звернення: 15.06.2025).
460. European Union. Caribbean Investment Facility (CIF) Communication Guidelines. 2022. URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu> (дата звернення: 15.06.2025).
461. European Union. European Cybersecurity Month: Promoting cybersecurity and open data collaboration. / European Union European Data Portal. 2024. 2 oct. URL: <https://data.europa.eu/en/news-events/news/european-cybersecurity-month-promoting-cybersecurity-and-open-data-collaboration>. (дата звернення: 15.06.2025).
462. European Union. Regulation (EU) 2022/2065 on a single market for digital services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4625430> (дата звернення: 10.06.2025).
463. Ewies M. G. E. H. The impact of alternative media on the circulation of information in Egypt: A field and analytical study: Doctoral dissertation. Cairo: Cairo University, Faculty of Mass Communication, 2012. URL: <https://www.academia.edu/35825801> (дата звернення: 10.06.2025).
464. Executive Office of the President. Executive Order 13936 of July 14, 2020: The President's Executive Order on Hong Kong Normalization. *Federal Register*. 2020. Vol. 85. No. 43413. URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2020/07/17/2020-15646/the-presidents-executive-order-on-hong-kong-normalization> (дата звернення: 10.06.2025).

465. Executive Office of the President. Executive Order 14038 of August 9, 2021: Blocking property of additional persons contributing to the situation in Belarus. *Federal Register*. 2021. 09 August. Vol. 86. P. 43905. URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2021/08/11/2021-17253/blocking-property-of-additional-persons-contributing-to-the-situation-in-belarus> (дата звернення: 10.06.2025).
466. Eyal N. *Revolt: The worldwide uprising against globalization*. London: Picador, 2021.
467. Facebook. Company Info. URL: <https://about.fb.com/company-info/> (дата звернення: 15.06.2025).
468. Falkner R. The Paris Agreement and the new logic of international climate politics. *International Affairs*. 2016. Vol. 92. № 5. P. 1107–1125. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12708> (дата звернення: 15.06.2025).
469. Fang K. The social movement was live streamed: A relational analysis of mobile live streaming during the 2019 Hong Kong protests. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2023. Vol. 28. № 1. Article zmac033. DOI: <https://doi.org/10.1093/jcmc/zmac033> (дата звернення: 15.06.2025).
470. Farah I., Lalli G., Baker D., Schumacher A. A global omics data sharing and analytics marketplace: Case study of a rapid data COVID-19 pandemic response platform. *medRxiv*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1101/2020.09.28.20203257> (дата звернення: 15.06.2025).
471. Farrell H. *Promoting Norms for Cyberspace*. New York: Council on Foreign Relations, 2015. 40 p.
472. Fattorel M. Hong Kong – National Security Law [Data set]. 2022. URL: <https://www.kaggle.com/datasets/martafattorel/hong-kong-national-security-law> (дата звернення: 10.06.2025).
473. Federal Communications Commission. Statement of Acting Chairwoman Rosenworcel on Department of Justice decision to withdraw lawsuit to block California net neutrality law. 2021. URL: <https://docs.fcc.gov/public/attachments/DOC-369799A1.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).

474. Fedoniuk S. Communication in mass cooperation as a VUCA factor in modern socio-economic shocks. *The Copernicus Journal of Political Studies*. 2020. № 1. P. 145–157. DOI: <https://doi.org/10.12775/CJPS.2020.008> (дата звернення: 15.06.2025).
475. Fedoniuk S. E-Participation as a factor of Europeanization in the context of European integration prospects of Ukraine. The Eastern Dimension of the United Europe. *Political and economical aspects of the Eastern politics of the European Union. Region and Regionalism*. 2012. 11(2). P. 87–97 (дата звернення: 15.06.2025).
476. Fedoniuk S. Mass collaboration as a factor of information security of society and states. A. Mytko (Ed.). *International and national security: Politics, information, ecology, economy*: Collective monograph. Kyiv: MPBP “Hordon”, 2018. P. 120–133.
477. Fedoniuk S. Mass collaboration as a factor of the Ukrainian Revolution 2013–2014. *Language – Culture – Politics: International Journal*. 2018. Vol. 1. P. 209–218. URL: http://lcpijournal.pwsz.chelm.pl/data/_uploaded/file/Vol1-2018/Sergii%20Fedoniuk%20Mass%20collaboration%20as%20a%20factor%20of%20the%20Ukrainian%20revolution%202013-2014.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
478. Fedoniuk S. The VUCA-nature of modern protest communication. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. Vol. 12. № 2. P. 205–222. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00114_1 (дата звернення: 10.06.2025).
479. Fedoniuk S., Karpchuk N. Dynamics of the EU strategic communications regarding the European integration of Ukraine. *Online Journal Modelling the New Europe*. 2024. No. 45. Article 4. DOI: <https://doi.org/10.24193/OJMNE.2024.45.04> (дата звернення: 15.06.2025).
480. Fedoniuk S., Karpchuk N., Yuskiv B. China's strategic narratives in relations with the US, the EU, and the RF. *Balkan Social Science Review*. 2024. № 24. P. 233–260. DOI: <https://doi.org/10.46763/BSSR242424233f> (дата звернення: 15.06.2025).
481. Fedoniuk S., Karpchuk, N., Yuskiv, B. Ukraine's Information Security Policy: on the Crossroads between the West and Russia. *Czech Journal of Political Science/Politologický časopis*. 2023. 3/23. P. 161–182. DOI: <https://doi.org/10.5817/PC2023-3-184> (дата звернення: 15.06.2025).

482. Fedotenko K. Cyber warfare as part of information warfare of Russia against Ukraine since the beginning of the 2022 Russian invasion. *Věda a perspektivy*. 2023. Vol. 8. No. 27. P. 351–357. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-8\(27\)-351-357](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-8(27)-351-357) (дата звернення: 10.06.2025).
483. Fernández Ó., Vandendriesshe M., Saz-Carranza A. [et al.]. The impact of Russia's 2022 invasion of Ukraine on public perceptions of EU security and defence integration: a big data analysis. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45. No. 3. P. 463–485. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07036337.2023.2183392> (дата звернення: 15.06.2025).
484. Fernández-Pérez de la Lastra S., Sánchez-Gardey G. Organizational ambidexterity: A reconceptualization and research agenda for the VUCA international context. *Journal of Contingencies and Crisis Management*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12565> (дата звернення: 15.06.2025).
485. Fichera A., Ramírez L. Clip of looting at Louis Vuitton store in Portland misrepresented as French protests. 2023. 3 July. *Associated Press*. URL: <https://apnews.com/article/fact-check-video-louis-vuitton-looting-video-france-759395903810> (дата звернення: 10.06.2025).
486. Fichter M. Yugoslav Protest: Student Rebellion in Belgrade, Zagreb, and Sarajevo in 1968. *Slavic Review*. 2016. Vol. 75. P. 99–121. DOI: <https://doi.org/10.5612/slavicreview.75.1.99> (дата звернення: 10.06.2025).
487. Filipec O. The Cooperation Between EU and NATO in Response to Hybrid Threats: A Retrospective Analysis from the Institutionalist Perspective. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2023. Vol. 23. № 1. P. 27–55. DOI: <https://doi.org/10.34135/sjps.230102> (дата звернення: 15.06.2025).
488. Finnemore M. Cultivating international cyber norms. *America's cyber future: Security and prosperity in the information age* / eds. K. Lord, T. Sharp. Washington, DC: Center for a New American Security, 2011. P. 89–101.

489. Finnemore M., Sikkink K. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*. 1998. Vol. 52. No. 4. P. 887–917. DOI: <https://doi.org/10.1162/002081898550789> (дата звернення: 14.10.2025).
490. Fisun O. Ukrainian Constitutional Politics: Neopatrimonialism, Rent-seeking, and Regime Change. In: Hale H. E.; Orttung R. W. (eds.). *Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2016. P. 105–123. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781503600102-008> (дата звернення: 10.06.2025).
491. Flieger M. Inter-organizational network collaboration: How organizations modify expected benefits when facing VUCA environment. *European Research Studies Journal*. 2024. Vol. 27. № 3. P. 852–868. URL: <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/128462> (дата звернення: 10.06.2025).
492. FloorDaily. Home Depot sued over ad slogan. URL: <https://www.floordaily.net/flooring-news/home-depot-sued-over-ad-slogan> (дата звернення: 15.06.2025).
493. Foa R. S., Klassen A., Rand A. [et al.]. The global satisfaction with democracy report 2020. Cambridge: Centre for the Future of Democracy, University of Cambridge, 2020. URL: https://www.cam.ac.uk/system/files/report2020_003.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
494. Fontana F. A., Formato F. R., Pareschi R. Boosting Concept Discovery in Collective Intelligences. Zhong N., Li K., Lu S., Chen L. (eds) *Brain Informatics. BI 2009. Lecture Notes in Computer Science*. Vol 5819. Berlin; Heidelberg: Springer, 2009. P. 372–383. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-04954-5_31 (дата звернення: 15.06.2025).
495. Forbes-Україна. Журнал Forbes-Україна проаналізував тенденції онлайн-мовлення. 2014. 18 квіт. Ukrstream.TV. URL: https://ukrstream.tv/ru/blog/zhurnal_forbes_ukrayina_proanalizuvav_tiendientsiyi_onlain_movlienn (дата звернення: 10.06.2025).
496. Forcast. How cryptocurrency fuels protests and anti-government movements. 2020. 25 August. *Forcast*. URL: <https://forkast.news/blockchain-cryptocurrency-anti-government-protests-hong-kong-blm/> (дата звернення: 10.06.2025).

497. Foroudi L., Voznaya S. In Algeria, 'electronic flies' threaten a protest movement. 2019. *Coda*. URL: <https://www.codastory.com/disinformation/algeria-election-protest/> (дата звернення: 10.06.2025).
498. France 24. Ukraine crisis to dominate EU leaders' Versailles summit. 2022. March 10. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20220310-ukraine-crisis-to-dominate-eu-leaders-versailles-summit> (дата звернення: 15.06.2025).
499. François E. Livre, confession et société urbaine en Allemagne au XVIIIe siècle: L'exemple de Spire. *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*. 1982. Vol. 29. P. 353–375.
500. Fraser C. Donald J. Trump and the politics of democratic dysfunction. *Fast Capitalism*. 2020. Vol. 17. № 1. P. 140–155. DOI: <https://doi.org/10.32855/fcapital.202001.010> (дата звернення: 10.06.2025).
501. Freedom House. Freedom on the Net 2016/2020. 2020. Freedom House. URL: [https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-net/2016\(2020\)](https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-net/2016(2020)) (дата звернення: 10.06.2025).
502. Freedom House. Freedom on the Net 2017. 2017. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2017> (дата звернення: 10.06.2025).
503. Freedom of Information Act, 1967. Public Law 89–487. United States Code. 1967.
504. Freelon D., McIlwain C. D., Clark M. D. Beyond the Hashtags: #Ferguson, #Blacklivesmatter, and the Online Struggle for Offline Justice / Center for Media & Social Impact. 2016. URL: <https://cmsimpact.org/resource/beyond-the-hashtags-ferguson-blacklivesmatter-and-the-online-struggle-for-offline-justice/> (дата звернення: 15.06.2025).
505. Freelon D., McIlwain C., Clark M. Quantifying the power and consequences of social media protest. *New Media & Society*. 2016. Vol. 20. № 3. P. 990–1011. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444816676646> (дата звернення: 15.06.2025).

506. Freeman L. C. Centrality in social networks conceptual clarification. *Social Networks*. 1979. Vol. 1. № 3. P. 215–239. DOI: [https://doi.org/10.1016/0378-8733\(78\)90021-7](https://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90021-7) (дата звернення: 10.06.2025).
507. Freeman L. C. The development of social network analysis. Vancouver: Empiric Press, 2004. 128 p. ISBN 978-0974734416.
508. Freitas de J., Thomas K., DeScioli P. [et al.]. Common knowledge, coordination, and strategic mentalizing in human social life. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 2019. Vol. 116. P. 13751–13758. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1905518116> (дата звернення: 15.06.2025).
509. Fridgeirsson T. V., Kristjansdottir B. H., Ingason H. T. An Alternative Risk Assessment Routine for Decision Making; Towards a VUCA Meter to Assess the Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity of Complex Projects. Cuevas R., Bodea C. N., Torres-Lima P. (eds). *Research on Project, Programme and Portfolio Management*. Cham: Springer, 2021. P. 51–68. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-60139-3_4 (дата звернення: 15.06.2025).
510. Froehling O. The Cyberspace “War of Ink and Internet” in Chiapas, Mexico. *Geographical Review*. 1997. Vol. 87. № 2. P. 291–307. DOI: <https://doi.org/10.2307/216010> (дата звернення: 10.06.2025).
511. Frömmel M., Mende A., Menkhoff L. Order flows, news, and exchange rate volatility. *Leibniz Universität Hannover Working Paper*. 01.03.2007. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.966068> (дата звернення: 15.06.2025).
512. Frommherz G., Sissons H. Communicating chaos: New perspectives on VUCA. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. Vol. 12, № 2. Електронний ресурс. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00111_2 (дата звернення: 10.06.2025).
513. Fuchs C. The antagonistic self-organization of modern society. *Studies in Political Economy*. 2004. Vol. 73. P. 183–209. DOI: <https://doi.org/10.1080/19187033.2004.11675157> (дата звернення: 15.06.2025).

514. Fuchs C. The self-organization of social movements. *Systemic Practice and Action Research*. 2006. Vol. 19. № 1. P. 101–137. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11213-005-9006-0> (дата звернення: 10.06.2025).
515. Fung A., Graham M., Weil D. Full disclosure: The perils and promise of transparency. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. URL: https://ash.harvard.edu/wp-content/uploads/2007/01/Full_Disclosure.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
516. Galbraith J. K. The affluent society. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1968. 448 p. ISBN 978-0395089491.
517. Galbreath J. Success in the relationship age: Building quality relationship assets for market value creation. *The TQM Magazine*. 2002. Vol. 14. № 1. P. 8–24. DOI: <https://doi.org/10.1108/09544780210416749> (дата звернення: 15.06.2025).
518. Gallardo C. Brexiteers uneasy as UK inches toward EU defense projects *Politico*. 29.06.2023. URL: <https://www.politico.eu/article/brexit-rishi-sunak-ukraine-war-europe-uk-inches-toward-eu-defense-projects/> (дата звернення: 15.06.2025).
519. Galton F. Vox populi. *Nature*. 1907. Vol. 75. P. 450–451. DOI: <https://doi.org/10.1038/075450a0> (дата звернення: 10.06.2025).
520. Gao F., Tao L., Huang Y., Shu Z. Management and data sharing of COVID-19 pandemic information. *Biopreservation and Biobanking*. 2020. Vol. 18. № 6. DOI: <https://doi.org/10.1089/bio.2020.0134> (дата звернення: 15.06.2025).
521. Garrett R. K. Protest in an information society. *Information, Communication & Society*. 2006. Vol. 9. № 2. P. 202–224. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691180600630773> (дата звернення: 10.06.2025).
522. Garrett T. Migration policy in the era of Trumpism and media spectacle: What a 2024 Trump presidency could mean for Mexico-U.S. relations. *Norteamérica*. 2024. Vol. 19. № 1. P. 201–226. DOI: <https://doi.org/10.22201/cisan.24487228e.2024.1.658> (дата звернення: 10.06.2025).
523. Gateva E. Enlargement Policy and European Union Politics. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2019. April 26. URL:

- <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1104> (дата звернення: 23.06.2024 р.
524. Gaufman E. World War II 2.0: Digital memory of fascism in Russia in the aftermath of Euromaidan in Ukraine. *Journal of Regional Security*. 2015. Vol. 10. № 1. P. 17–36. DOI: <https://doi.org/10.11643/issn.2217-995X151SPG48> (дата звернення: 10.06.2025).
525. GDELT Project. Using Big Data to Map Ukraine's Protest Violence. 2014. URL: <https://blog.gdeltproject.org/using-big-data-to-map-ukraines-protest-violence/> (дата звернення: 01.06.2025).
526. Geddes B., Wright J., Frantz E. Autocratic Breakdown and Regime Transitions: A New Data Set. *Perspectives on Politics*. 2014. Vol. 12. № 2. P. 313–331. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592714000851> (дата звернення: 15.06.2025).
527. Gehring T., Oberthür S., Mühleck M. European Union actorness in international institutions: Why the EU is recognized as an actor in some international institutions, but not in others. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2013. Vol. 51. № 5. P. 849–865. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.12030> (дата звернення: 15.06.2025).
528. Geissler D. [et al.]. Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine. *EPJ Data Science*. 2023. Vol. 12. No. 35. DOI: 10.1140/epjds/s13688-023-00414-5 (дата звернення: 14.06.2025).
529. George A., Bennett A. Case Studies and Theory Development in the Social Sciences. Cambridge, MA: MIT Press, 2005. URL: <https://archive.org/details/casestudiestheor0000geor> (дата звернення: 14.10.2025).
530. George B. VUCA 2.0: A Strategy for Steady Leadership in an Unsteady World. *Forbes*. 17.02.2017. URL: <https://www.forbes.com/sites/hbsworkingknowledge/2017/02/17/vuca-2-0-a-strategy-for-steady-leadership-in-an-unsteady-world/> (дата звернення: 15.06.2025).
531. GeoStrategy. Strategic communications in EU-NATO cooperation. 2024. URL: <https://geostrategy.org.ua> (дата звернення: 15.06.2025).

532. Gerbaudo P. Tweets and the Streets. Social Media and Contemporary Activism. London: Pluto Books, 2012. 208 p. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctt183pdzs> (дата звернення: 10.06.2025).
533. Ghonim W., Runnette S. Revolution 2.0: The power of the people is greater than the people in power: A memoir. Ashland: Blackstone Publishing, 2012. 320 p.
534. Gijs C., Verhelst K. Specter of Trump's return forces the EU to get real on trade. *Politico*. 19.08.2024. URL: <https://www.politico.eu/article/donald-trump-return-european-union-trade-electric-vehicles-raw-materials-economic-security-competitiveness/> (дата звернення: 10.06.2025).
535. Gijs C., Wax E., Moens B. EU scrambles to prepare for a Trump return. *Politico*. 25.10.2024. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-scrambles-to-prepare-for-a-trump-return/> (дата звернення: 10.06.2025).
536. Gillett F. Electoral Commission launches probe into Russian meddling in Brexit vote using Twitter and Facebook. *Evening Standard*. 02.11.2017. URL: <https://www.standard.co.uk/news/politics/election-watchdog-launches-probe-into-russian-meddling-in-brexit-vote-a3674251.html> (дата звернення: 15.06.2025).
537. Giumelli F., Cusumano E., Besana M. From Strategic Communication to Sanctions: The European Union's Approach to Hybrid Threats. Cusumano, E., Corbe, M. (Eds). *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-60798-6_8 (дата звернення: 15.06.2025).
538. Global Times. This year's presidential election lays bare extreme nature of US hegemonism. 17 лют. 2024 р. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202402/1307167.shtml> (дата звернення: 10.06.2025).
539. Global Voices Online. The Internet, a staging post for protests in Ecuador, is under threat. 2015. 28 June. Global Voices Online. URL: <http://globalvoicesonline.org/2015/06/28/the-internet-a-staging-post-for-protests-in-ecuador-is-under-threat/> (дата звернення: 10.06.2025).
540. Glotz P. Von Analog nach Digital: Unsere Gesellschaft auf dem Weg zur digitalen Kultur. Frauenfeld; Stuttgart; Wien: Huber, 2001. 196 p. ISBN 978-3719312404.

541. Glynn C., Herbst S., Linderman M. [et al.]. *Public opinion*. London: Routledge, 2018. 418 p.
542. Gomez Arana A., McArdle S. The EU and the migration crisis: Reinforcing a security-based approach to migration? *Law* 2019. P. 272–289. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781788972482.00023> (дата звернення: 15.06.2025).
543. González-Bailón S., Wang N. Networked discontent: The anatomy of protest campaigns in social media. *Social Networks*. 2016. Vol. 44. P. 95–104. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2015.07.003> (дата звернення: 10.06.2025).
544. Gottlieb M., Dyer S. Information and Disinformation: Social Media in the COVID-19 Crisis. *Academic Emergency Medicine*. 2020. Vol. 27. № 7. P. 640–641. DOI: <https://doi.org/10.1111/acem.14036> (дата звернення: 15.06.2025).
545. Gough H. *The newspaper press in the French Revolution*. London: Routledge, 1988. (Published May 1, 2018, by Routledge). 254 p.
546. Gourlay C. European Union procedures and resources for crisis management. *International Peacekeeping*. 2004. Vol. 11. No. 3. P. 404–421. DOI: <https://doi.org/10.1080/1353331042000249019> (дата звернення: 15.06.2025).
547. Graham T., Hames S., Alpert E. The coordination network toolkit: a framework for detecting and analysing coordinated behaviour on social media. *Journal of Computational Social Science*. 2024. Vol. 7. № 2. P. 1139–1160. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42001-024-00260-z> (дата звернення: 15.06.2025).
548. Granovetter M. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*. 1983. Vol. 1. P. 201–233. DOI: <https://doi.org/10.2307/202051> (дата звернення: 10.06.2025).
549. Granovetter M. Threshold models of collective behavior. *AIS*. 1978. Vol. 83. № 6. P. 1420–1443. URL: <https://www.jstor.org/stable/2778111> (дата звернення: 10.06.2025).
550. Gratius S. EU democracy promotion in Latin America: More a tradition than a policy. *European Foreign Affairs Review*. 2011. Vol. 16. № 5. P. 689–703. URL:

- <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/16.5/ERR2011046> (дата звернення: 15.06.2025).
551. Green H. Katrinalist.net and the PeopleFinder Project. *Business Week*. 07.09.2005. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2005-09-06/katrinalist-dot-net-and-the-peoplefinder-project> (дата звернення: 15.06.2025).
552. Greenberg L. T., Goodman S. E., Soo Hoo K. J.. *Information Warfare and International Law*. Washington: National Defense University Press, 1997. 122 p.
553. Greenglass E., Begic P., Buchwald P. [et al.]. Anxiety and watching the war in Ukraine *International Journal of Psychology*. 2024. Vol. 59. No. 3. P. 340–352. DOI: <https://doi.org/10.1002/ijop.13099> (дата звернення: 15.06.2025).
554. Griffin L. tweets_analysis_hkprotests_2019 [GitHub repository]. 2020. URL: https://github.com/leowgriffin/tweets_analysis_hkprotests_2019 (дата звернення: 10.06.2025).
555. Grimmer J., Stewart B. M. Text as Data: The Promise and Pitfalls of Automatic Content Analysis Methods for Political Texts. *Political Analysis*. 2013. Vol. 21. No. 3. P. 267–297. DOI: 10.1093/pan/mps028. URL: <https://gregoryeady.com/ResearchMethodsCourse/assets/readings/Grimmer%2C%20Justin%20and%20Brandon%20M.%20Stewart%20-%202013%20-%20Text%20as%20Data.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
556. Gross G. Election 2004: Howard Dean profits from web campaign. *CIO*. 15.01.2004. URL: http://www.cio.com/article/32064/Election_2004_Howard_Dean_Profits_from_Web_Campaign (дата звернення: 15.06.2025).
557. Gujrati R., Uygun H. Covid-19: Impact on global economics. *Amity Journal of Computational Sciences*. 2020. Vol. 4. № 1. P. 24–29. URL: <https://avesis.erdogan.edu.tr/yayin/0081aad6-e6fb-4991-a98d-dc12b0408045/covid-19-impact-on-global-economics> (дата звернення: 15.06.2025).
558. Habermas J. *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, MA: MIT Press, 1996. 631 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/between-facts-and-norms-contributions-to-a-discourse-theory-of-law-and->

- democracy-by-juergen-habermas-cambridge-ma-mit-press-1996-631p-4000/07504EA62E1DE96A0C3ACA882F9570F0 (дата звернення: 19.10.2025).
559. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society. Boston: Beacon Press, 1984. 465 p. URL: https://www.politybooks.com/bookdetail?book_slug=the-theory-of-communicative-action-reason-and-the-rationalization-of-society-volume-1--9780745603865 (дата звернення: 19.10.2025).
560. Hackman J. R., Oldham G. R. Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior & Human Performance*. 1976. Vol. 16. № 2. P. 250–279. DOI: [https://doi.org/10.1016/0030-5073\(76\)90016-7](https://doi.org/10.1016/0030-5073(76)90016-7) (дата звернення: 15.06.2025).
561. Hahn J. European Neighbourhood Policy reloaded. 2015. URL: <https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2014-2019/hahn/blog/European-Neighbourhood-Policy-reloaded> (дата звернення: 15.06.2025).
562. Hallahan K., Holtzhausen D., van Ruler B. [et al.]. Defining strategic communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007. Vol. 1. No. 1. P. 3–35. DOI: <https://doi.org/10.1080/15531180701285244> (дата звернення: 15.06.2025).
563. Halliday M. Keep calm and make GIFs: Communicating COVID-19 in Aotearoa New Zealand. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. Vol. 12 (*Communicating chaos: New perspectives on VUCA*). P. 245–266. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00116_1.
564. Hamari J., Sjöklint M., Ukkonen A. The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 2016. Vol. 67. № 9. P. 2047–2059. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.23552> (дата звернення: 15.06.2025).
565. Hanke Vela J. Limitless friendship, here are your limits. *Politico.eu*. 2024. 13.02. URL: <https://www.politico.eu/newsletter/brussels-playbook/limitless-friendship-here-are-your-limits/>. (дата звернення: 10.06.2025).

566. Hansen L., Nissenbaum H. Digital disaster, cyber security, and the Copenhagen School International Studies Quarterly. 2009. Vol. 53. № 4. P. 1155–1175. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00572.x> (дата звернення: 15.06.2025).
567. Harari Y. N. Sapiens: A brief history of humankind. London: Harper, 2011. 464 p. ISBN 978-0062316097.
568. Hardacre A., Smith M. The EU and the Diplomacy of Complex Interregionalism. *The Hague Journal of Diplomacy*. 2009. Vol. 4. No. 2. P. 167–188. DOI: <https://doi.org/10.1163/187119109X440898> (дата звернення: 15.06.2025).
569. Harkavyi Y., Siryi S. Стратегічні комунікації сил оборони України як об'єкт політологічного дослідження. *Політологічні студії*. 2022. № 89. P. 103–123. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2022.89.103-123> (дата звернення: 15.06.2025).
570. Harrois T. The politicisation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) in the British domestic debate on Brexit: a challenge to EU-UK foreign and security cooperation. *Contemporary British History*. 2023. Vol. 37. № 4. P. 656–678. DOI: <https://doi.org/10.1080/13619462.2023.2237316> (дата звернення: 15.06.2025).
571. Hartig F. Chinese Public Diplomacy: The Rise of the Confucius Institute. London: Routledge, 2016. 248 p. ISBN 978-1138790991.
572. Haukkala H. The European Union as a regional normative hegemon: The case of European neighbourhood policy. In *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives* / ed. R. G. Whitman. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. P. 45–64.
573. Heinonen S. [et al.]. Surprise as the new normal – implications for energy security. *European Journal of Futures Research*. 2017. Vol. 5. P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.1007/S40309-017-0117-5> (дата звернення: 15.06.2025).
574. Helbing D. Globally networked risks and how to respond. *Nature*. 2013. Vol. 497. No. 7447. P. 51–59. DOI: <https://doi.org/10.1038/nature12047> (дата звернення: 10.06.2025).
575. Held D., Koenig-Archibugi M. (Eds.) *Global Governance and Public Accountability*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2004. 352 p. ISBN 978-1405112130.

576. Helliwell J., Layard R., Sachs J. (eds.). World happiness report. New York: The Earth Institute, Columbia University, 2013. URL: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2013/WorldHappinessReport2013_online.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
577. Hellman M., Wagnsson C. How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework. *European Security*. 2017. Vol. 26. No. 2. P. 153–170. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2017.1294162> (дата звернення: 15.06.2025).
578. Helmus T. C. Russian social media influence: Understanding Russian propaganda in Eastern Europe: addendum. *RAND Corporation, CT-496/1*. 31.08.2018. 8 p. DOI: <https://doi.org/10.7249/CT496.1> (дата звернення: 15.06.2025).
579. Hendrix J. Researchers release comprehensive Twitter dataset of false claims about the 2020 election. *TechPolicy.Press*. 2022. 15 June. URL: <https://www.techpolicy.press/researchers-release-comprehensive-twitter-dataset-of-false-claims-about-the-2020-election/> (дата звернення: 10.06.2025).
580. Herd G. P. The Arab Spring: Challenges, Obstacles and Dilemmas. *Connections*. 2011. Vol. 10. № 4. P. 103–120. URL: <http://www.jstor.org/stable/26326256> (дата звернення: 10.06.2025).
581. Heri T. B. S., Utama D. B., Paing R. R. Collaborative governance in combating Covid-19 in the VUCA era in Cilacap Regency. *Proceedings of the IAPA International Conference and International Indonesia Conference on Interdisciplinary Studies (IICIS)*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.30589/proceedings.2022.700> (дата звернення: 15.06.2025).
582. Hermawan K. Y. D. Participation of non-party stakeholders in the implementation of the Paris Agreement towards COP26. *Padjadjaran Journal of International Law*. 2021. Vol. 5. № 2. P. 137–153. DOI: <https://doi.org/10.23920/pjil.v5i2.800>. URL: <https://doi.org/10.23920/pjil.v5i2.800> (дата звернення: 15.06.2025).
583. Herszenhorn D. M., Paun C., Deutsch J. Europe fails to help Italy in coronavirus fight. *Politico*. 05.03.2020. URL: <https://www.politico.eu/article/eu-aims-better-control-coronavirus-responses/> (дата звернення: 15.06.2025).

584. Hertig A. You can now fund the Hong Kong protesters with Bitcoin Cointelegraph. 2014. 4 October. URL: <https://cointelegraph.com/news/you-can-now-fund-the-hong-kong-protesters-with-bitcoin> (дата звернення: 10.06.2025).
585. Heylighen F. Towards an intelligent network for matching offer and demand: From the sharing economy to the global brain. *Technological Forecasting and Social Change*. 2017. Vol. 114. P. 74–85. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.02.004> (дата звернення: 15.06.2025).
586. Hijji M., Alam G. A multivocal literature review on growing social engineering based cyber-attacks/threats during the COVID-19 pandemic: Challenges and prospective solutions. *IEEE Access*. 2021. Vol. 9. P. 7152–7169. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3048839> (дата звернення: 15.06.2025).
587. Hiltz S. R., Turoff M. *The Network Nation: Human communication via computer*. London: Addison-Wesley, 1978. 384 p. ISBN 978-0201103102.
588. Hirblinger A. T. Digital inclusion in mediated peace processes: How technology can enhance participation. US Institute of Peace, 2020. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep26644.8> (дата звернення: 10.06.2025).
589. History. How Thomas Paine's 'Common Sense' helped inspire the American Revolution. *History*. 2023. 11 July. URL: <https://www.history.com/news/thomas-paine-common-sense-revolution> (дата звернення: 10.06.2025).
590. Ho M.-s. Exploring worldwide democratic innovations – A case study of Taiwan. *European Democracy Hub*. 2023. URL: <https://epd.eu/content/uploads/2023/07/Case-Study-Taiwan.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
591. Hobsbawm E. J. *Industry and empire: From 1750 to the present day*. London: Penguin Books, 1999. 384 p.
592. Hodgson J. Reenvisioning Russian Propaganda: Media Decentralization and the Use of Social Networks as a Means to Government Continuity. *Open Political Science*. 2021. Vol. 4. № 1. P. 238–257. DOI: <https://doi.org/10.1515/openps-2021-0022> (дата звернення: 15.06.2025).

593. Hoering U. NATO on a risky course. *9DASHLINE*. 16.09.2024. URL: <https://www.9dashline.com/article/nato-on-a-risky-course>. (дата звернення: 10.06.2025).
594. Hoffman L. H., Leslie W., Ifeanyichukwu E. Perception and mobilization of “truth”: January 6, 2021, Stop the Steal, and social media. *Presidential Studies Quarterly*. 2025. Vol. 55. № 1. P. 49–65. DOI: <https://doi.org/10.1111/psq.12897> (дата звернення: 10.06.2025).
595. Hofmann J. Internet Governance: A Regulative Idea in Flux. Berlin: Social Science Research Centre, 2005. URL: <http://duplox.wzb.eu/people/jeanette/texte/Internet%20Governance%20english%20version.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
596. Hogan M., Ojo A., Harney O. [et al.]. Governance, Transparency and the Collaborative Design of Open Data Collaboration Platforms: Understanding Barriers, Options, and Needs. *Government 3.0 – Next Generation Government Technology Infrastructure and Services* / eds. Ojo A., Millard J. Cham: Springer. 2017. (Public Administration and Information Technology: Vol. 32). P. 299–332. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-63743-3_12 (дата звернення: 15.06.2025).
597. Holtzhausen D. R., Zerfass A. Strategic communication: Opportunities and challenges of the research area. *The Routledge handbook of strategic communication*. New York: Routledge, 2015. P. 3–17. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203094440> (дата звернення: 15.06.2025).
598. Homer-Dixon T. The Upside of Down: Catastrophe, Creativity, and the Renewal of Civilization. Washington, DC: Island Press, 2006. URL: <https://islandpress.org/books/upside-down> (дата звернення: 10.06.2025).
599. Hooshidary S., Kuckuk A. AI in Elections: A Look at the Federal and State Legislative Landscape. *National Conference of State Legislatures (NCSL)*. 2024. September 12. URL: <https://www.ncsl.org/elections-and-campaigns/ai-in-elections-a-look-at-the-federal-and-state-legislative-landscape> (дата звернення: 15.06.2025).

600. Hopmann T. Adapting International Relations Theory to the End of the Cold War. *Journal of Cold War Studies*. 2003. Vol. 5. P. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.1162/152039703322286791> (дата звернення: 15.06.2025).
601. Horan J. [et al.]. Tweet like Trump: Political branding and Twitter usage among congressional candidates in 2020 and 2022. *Social Science Quarterly*. 2024. (in press). DOI: <https://doi.org/10.1111/ssqu.13430> (дата звернення: 10.06.2025).
602. HousingMaps. [Без дати]. URL: <http://www.housingmaps.com/> (дата звернення: 15.06.2025).
603. Howard P. N. The digital origins of dictatorship and democracy: Information technology and political Islam. Oxford: Oxford University Press, 2010. (Oxford Studies in Digital Politics). DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199736416.001.0001> (дата звернення: 10.06.2025).
604. Howard P. N., Hussain M. M. The Upheavals in Egypt and Tunisia: The Role of Digital Media. *Journal of Democracy*. 2011. Vol. 22. № 3. P. 35–48. DOI: <https://dx.doi.org/10.1353/jod.2011.0041> (дата звернення: 10.06.2025).
605. Howard P. N., Parks M. R. Social media and political change: Capacity, constraint, and consequence. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. № 2. P. 359–362. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01626.x> (дата звернення: 10.06.2025).
606. Howe J. The rise of crowdsourcing. *Wired Magazine*. June 2006. Vol. 14. No. 06. URL: <https://www.wired.com/2006/06/crowds/> (дата звернення: 15.06.2025).
607. Hsiao Y., Lui L. How heterogeneous social influences affect tolerance of “violent” tactics: The case of Hong Kong’s Anti-Extradition Bill Movement. *Communication and the Public*. 2025. 0(0). Електронний ресурс. DOI: <https://doi.org/10.1177/20570473251327236>, URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20570473251327236> (дата звернення: 15.06.2025).
608. Hu H. L. The political economy of governing ISPs in China: Perspectives of net neutrality and vertical integration. *The China Quarterly*. 2011. № 207. P. 523–540. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0305741011000613> (дата звернення: 15.06.2025).

609. Huang H. The Pathology of Hard Propaganda. *The Journal of Politics*. 2018. Vol. 80. № 3. P. 1034–1038. DOI: <https://doi.org/10.1086/696863> (дата звернення: 15.06.2025).
610. Humire J. M. The foreign policy foundations of Trumpism. *Norteamérica, Revista Académica del CISAN-UNAM*. 2024. Vol. 19. № 1. P. 57–84. DOI: <https://doi.org/10.22201/cisan.24487228e.2024.1.675> (дата звернення: 10.06.2025).
611. Hussain M., Howard P. Democracy's Fourth Wave? Information Technologies and the Fuzzy Causes of the Arab Spring. *SSRN*. 2012. URL: <https://ssrn.com/abstract=2029711>. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2029711> (дата звернення: 10.06.2025).
612. Huston L., Sakkab N. Y. Connect and develop: Inside Procter & Gamble's new model for innovation. *Harvard Business Review*. March 2006. URL: <https://hbr.org/2006/03/connect-and-develop-inside-procter-gambles-new-model-for-innovation> (дата звернення: 15.06.2025).
613. Hutsaliuk V. Features of the Transformation of the EU's Foreign Policy Behavior Paradigm After a Full-Scale Russian Invasion of Ukraine. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. P. 24–34. DOI: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2023.si.024> (дата звернення: 15.06.2025).
614. IdeaConnection. Open innovation: Exxon Valdez cleanup. 21.10.2009. URL: <https://www.ideaconnection.com/open-innovation-success/Open-Innovation-Exxon-Valdez-Cleanup-00030.html> (дата звернення: 15.06.2025).
615. IICAT. Avaaz – Mobilizing toward Paris. COP 21. 25.07.2012. URL: <https://iicat.org/avaaz-mobilizing-toward-paris-cop-21> (дата звернення: 15.06.2025).
616. Ikeda K. [et al.]. Collaborative crowdsourcing with Crowd4U. *Proceedings of the VLDB Endowment*. 2016. Vol. 9. № 13. P. 1497–1500. DOI: <https://doi.org/10.14778/3007263.3007293> (дата звернення: 15.06.2025).
617. Institute of International and European Affairs. The cost of passivity: Can the strategic compass guide the EU in an era of insecurity? URL:

- <https://www.iiea.com/blog/the-cost-of-passivity-can-the-strategic-compass-guide-the-eu-in-an-era-of-insecurity> (дата звернення: 15.06.2025).
618. International Monetary Fund. *World Economic Outlook: Tentative stabilization, sluggish recovery?* January 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/01/20/weo-update-january2020> (дата звернення: 15.06.2025).
619. International Telecommunication Union. Facts and Figures 2023. 2023. URL: <https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/facts-figures-2023/index/> (дата звернення: 15.06.2025).
620. Internet Governance: A Grand Collaboration / ed. D. MacLean. New York: UN ICT Task Force Series, 2005. 223 p.
621. ISACA. Glossary of terms. 2008. URL: <http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Documents/Glossary/glossary.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
622. Isenstadt A. Inside Trump's push to win over the 'bro' vote. *Politico*. 09.10.2024. URL: <https://www.politico.com/news/2024/10/09/trump-bro-vote-hawk-tuah-girl-00183129> (дата звернення: 10.06.2025).
623. Ishchenko V. Far right participation in the Ukrainian Maidan protests: an attempt of systematic estimation. *European Politics and Society*. 2016. Vol. 17. No. 4. P. 453–472. DOI: <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1154646> (дата звернення: 10.06.2025).
624. Ishchenko V. Ukrainian Protest and Coercion Data (UPCD), 2009–2016. Dataset. Discuss Data. 2020. DOI: <https://doi.org/10.48320/0E9C478C-D8CB-4F02-9A3F-B96F1513794A> (дата звернення: 10.06.2025).
625. Ismangil M., Schneider F. Hong Kong's Networked Agitprop: Popular Nationalism in the Wake of the 2019 Anti-Extradition Protests. *Journal of Current Chinese Affairs*. 2023. Vol. 52. № 3. P. 488–517. DOI: <https://doi.org/10.1177/18681026231187002> (дата звернення: 15.06.2025).
626. ITU (International Telecommunication Union). Digital Development Dashboard. 2022. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Dashboards/Pages/Digital-Development.aspx> (дата звернення: 10.06.2025).

627. Jagtiani S. L., Wellek S. In the Shadow of Ukraine: India's Choices and Challenges. *Survival*. 2022. Vol. 64. № 3. P. 29–48. DOI: <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2078045> (дата звернення: 10.06.2025).
628. James W. Common Security and Defence Policy (CSDP). Civitas Institute for the Study of Civil Society. London: Civitas, 2015. [23 p.]. URL: http://www.civitas.org.uk/content/files/EX.4.CSDP_.pdf (дата звернення: 14.06.2025).
629. Jasper J. A strategic approach to collective action: Looking for agency in social-movement choices. *Mobilization: An International Quarterly*. 2004. Vol. 9. № 1. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.17813/mai9.1.m112677546p63361> (дата звернення: 15.06.2025).
630. Jenkins H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York; London: NYU Press, 2006. URL: <https://www.dhi.ac.uk/san/waysofbeing/data/communication-zangana-jenkins-2006.pdf> (дата звернення: 19.10.2025).
631. Jeong S., Choi J., Kim J. On the drivers of international collaboration: The impact of informal communication, motivation, and research resources. *Science and Public Policy*. 2014. Vol. 41. P. 520–531. DOI: <https://doi.org/10.1093/scipol/sct079> (дата звернення: 15.06.2025).
632. Jervis R. System Effects: Complexity in Political and Social Life. Princeton: Princeton University Press, 1997. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781400822409> (дата звернення: 10.06.2025).
633. Johnson Ch. A. Revolution and the social system. Stanford, Calif.: Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, Stanford University, 1964. URL: <https://archive.org/details/revolutionsocial00john> (дата звернення: 10.06.2025).
634. Jones D. A. Revival of “Dollar Diplomacy” As United States Foreign Economic Policy in 2017: Tradeoffs Exchanged to Maintain Trade and Restore Peace Along the Tottering Western Pacific Rim. *Archives of Business Research*. 2017. Vol. 5. № 9. URL: <https://doi.org/10.14738/abr.59.3667> (дата звернення: 15.06.2025).

635. Jones J. The EU, Russia, and energy security. *Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union*. 2007. Vol. 2007. Article 7. URL: <https://scholarship.claremont.edu/urceu/vol2007/iss1/7/> (дата звернення: 15.06.2025).
636. Jones K.. *Fleet Street & Downing Street*. London: Hutchinson and Co, 1919. 336 p. DOI: 10.5642/urceu.200701.07 (дата звернення: 15.06.2025).
637. Jost J. T., Barberá P., Bonneau R. [et al.]. How social media facilitates political protest: Information, motivation, and social networks. *Political Psychology*. 2018. Vol. 39. P. 85–118. DOI: <https://doi.org/10.1111/pops.12478> (дата звернення: 15.06.2025).
638. Juncker J.-C. State of the Union Address. 2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm (дата звернення: 15.06.2025).
639. Juncker J.-C. State of the Union Address. 2018. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-18-5808_en.htm (дата звернення: 15.06.2025).
640. Juncos A. E., Pomorska K. Contesting procedural norms: the impact of politicisation on European foreign policy cooperation. *European Security*. 2021. Vol. 30. № 3. P. 367–384. DOI: <https://doi.org/10.1080/09662839.2021.1947799> (дата звернення: 15.06.2025).
641. Junes T. Confronting the 'New Class' in Communist Poland: Leftist Critique, Student Activism and the Origins of the 1968 Student Protest Movement. *Critique*. 2008. Vol. 36. P. 257–272. DOI: <https://doi.org/10.1080/03017600802185381>.
642. Jurčák V., Ivančík R. The conflict in Ukraine – a turning point for security and defence of the EU? *SD*. 2023. Vol. 44. No. 44. P. 84–101. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.1744> (дата звернення: 15.06.2025).
643. Jürgens C. Societal revolutions and punctuated equilibrium: A comparison with the evolutionary theory. Munich: GRIN Verlag, 2020. URL: <https://www.grin.com/document/1119515> (дата звернення: 10.06.2025).
644. Kahn H. The Nature and Feasibility of War and Deterrence. *RAND Corporation*. 1960. URL: <https://www.rand.org/pubs/papers/P1888.html> (дата звернення: 15.06.2025).

645. Kalemaj I., Kalemaj E. Political instability, economic and financial challenges in the Western Balkans in the post-pandemic world. *Eurasian Research Journal*. 2022. Vol. 4. No. 1. P. 29–37. DOI: <https://doi.org/10.53277/2519-2442-2022.4-01> (дата звернення: 15.06.2025).
646. Kalniete S., Pildegovičs T. Strengthening the EU's resilience to hybrid threats. *European View*. 2021. Vol. 20. № 1. P. 23–33. DOI: <https://doi.org/10.1177/17816858211004648> (дата звернення: 15.06.2025).
647. Kamis N. H., Chiclana F., Levesley J. Preference similarity network structural equivalence clustering based consensus group decision-making model. *Applied Soft Computing*. 2018. Vol. 67. P. 706–720. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asoc.2017.11.022> (дата звернення: 10.06.2025).
648. Kang Y.-D. Russia's invasion of Ukraine and EU's policy to reduce energy dependence on Russia: Prospect and implications. *Korean Journal of European Integration*. 2022. Vol. 13. No. 2 (July). P. 147–189. DOI: <https://doi.org/10.32625/KJEI.2022.27.147> (дата звернення: 15.06.2025).
649. Kaplan L. S. The American Revolution in an International Perspective: Views from Bicentennial Symposia. *The International History Review*. 1979. Vol. 1. № 3. P. 408–426. <http://www.jstor.org/stable/40105022> (дата звернення: 10.06.2025).
650. Kaplan M. A. System and Process in International Politics. New York: John Wiley & Sons, 1957. URL: https://books.google.com/books?id=INObDHjGi_oC (дата звернення: 14.10.2025).
651. Kappas T., Bournaris T., Economou E., Moulogianni C. A systematic review on Collective Awareness Platforms / Salampasis M., Bournaris T. (eds) *Information and Communication Technologies in Modern Agricultural Development. HAICTA 2017. Communications in Computer and Information Science*. Vol 953. Cham: Springer, 2019. P. 50–67. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-12998-9_4 (дата звернення: 15.06.2025).

652. Karakullukçu M. EU energy policy: Sustained by fragile solidarity, indispensable for Eurasian security. *PRISM*. 2016. Vol. 6. No. 2. P. 106–125. URL: <http://www.jstor.org/stable/26470451> (дата звернення: 15.06.2025).
653. Karpchuk N. Information and Communication Policy in Wartime: the Case of Ukraine. *Historia i Polityka*. 2022. No. 40(47). P. 125–140. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/HiP.2022.017> (дата звернення: 10.10.2025).
654. Karpchuk N. The Russian Federation propaganda narratives. *Torun International Studies*. 2021. Vol. 14. № 1. P. 19–30. DOI: <https://doi.org/10.12775/TIS.2021.002> (дата звернення: 15.06.2025).
655. Karpchuk, N., Fedoniuk S. Response of media to the war: The case of Ukraine's United News Telethon. *Codrul Cosminului*. 2023. 30(1). P. 143–170. DOI: <https://doi.org/10.4316/CC.2024.01.07> (дата звернення: 15.06.2025).
656. Karpchuk, N., Yuskiv, B., Fedoniuk S., Shturkhetsky, S., Krechetov, M. The Russian Federation's "Fake News" Intentions in the War Against Ukraine. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2024. 24(2). P. 180–217. DOI: <https://doi.org/10.34135/sjps.240203> (дата звернення: 15.06.2025).
657. Kavalski E. The fifth debate and the emergence of complex international relations theory: notes on the application of complexity theory to the study of international life. *Cambridge Review of International Affairs*. 2007. Vol. 20. P. 435–454. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557570701574154> (дата звернення: 15.06.2025).
658. Kayode O. I., AlFurqan D. M., Adeyanju B. A. ICT, globalization and the labour market: Turning brain drain to brain gain. *European Journal of Business and Management*. 2011. Vol. 3. № 2. URL: <https://www.iiste.org/Journals/index.php/EJBM/article/view/168> (дата звернення: 15.06.2025).
659. Keck M. E., Sikkink K. *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998. 240 p. URL: <https://www.cornellpress.cornell.edu/book/9780801484568/activists-beyond-borders/> (дата звернення: 19.10.2025).

660. Keegan V. Social sites develop a social conscience. *The Guardian*. 17.01.2008. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2008/jan/17/socialnetworking> (дата звернення: 15.06.2025).
661. Keil S., Arkan Z. The EU and member state building: European foreign policy in the Western Balkans. London: Routledge, 2015. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203721117> (дата звернення: 15.06.2025).
662. Kellner D. The Persian Gulf TV War Revisited. Routledge, 2004. URL: <https://pages.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/gulfwarrevisited.htm> (дата звернення: 10.06.2025).
663. Kelly H., Peck H. A., Laurie K. L. [et al.]. The age-specific cumulative incidence of infection with pandemic influenza H1N1 2009 was similar in various countries prior to vaccination. *PLOS ONE*. 2011. Vol. 6. № 8. Article e21828. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0021828> (дата звернення: 15.06.2025).
664. Keohane R. O. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. Princeton: Princeton University Press, 1984. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7sq9s> (дата звернення: 10.06.2025).
665. Keohane R., Nye J. Power and interdependence in the information age. *Foreign Affairs*. 1998. Vol. 83. P. 81–94.
666. Keohane R. O., Nye J. S. Transnational Relations and World Politics: An Introduction. *International Organization*. 1971. Vol. 25. No. 3. P. 329–349. DOI: [10.1017/S0020818300026187](https://doi.org/10.1017/S0020818300026187) (дата звернення: 19.10.2025).
667. Ker-Lindsay J. [et al.]. The national politics of EU enlargement in the Western Balkans. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2017. Vol. 17. P. 511–522. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683857.2017.1424398> (дата звернення: 15.06.2025).
668. Kervyn E., Shilhav R. Towards a safer future: How to protect lives and livelihoods in a warming world. Oxford: Oxfam GB. 15.11.2017. URL: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/handle/10546/620380> (дата звернення: 15.06.2025).
669. Khalatur S., Velychko L., Pavlenko O. [et al.]. A model for analyzing the financial stability of banks in the VUCA-world conditions Banks and Bank Systems. 2021. Vol.

16. No. 1. DOI: [https://doi.org/10.21511/BBS.16\(1\).2021.16](https://doi.org/10.21511/BBS.16(1).2021.16) (дата звернення: 15.06.2025).
670. Khan H., Bashar O. K. M. R. Does globalization create a 'level playing field' through outsourcing and brain drain in the global economy? *The Journal of Developing Areas*. 2016. Vol. 50. № 6. P. 191–207. DOI: <https://doi.org/10.1353/jda.2016.0143> (дата звернення: 15.06.2025).
671. Khan S. The bold marketing tactics behind Trump's return: Twitch, Logan Paul, and a surprise endorsement. *Adweek*. 05.11.2024. URL: <https://www.adweek.com/social-marketing/trumps-bold-marketing-tactics-in-2024/> (дата звернення: 10.06.2025).
672. Khashan H. The Arab Spring And Democratisation In The Middle East. *World Affairs: The Journal of International Issues*. 2012. Vol. 16. № 4. P. 132–147. <https://www.jstor.org/stable/48566260> (дата звернення: 10.06.2025).
673. Khomami N., Solon O. 'Accidental hero' halts ransomware attack and warns: This is not over. *The Guardian*. 13.05.2017. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2017/may/13/accidental-hero-finds-kill-switch-to-stop-spread-of-ransomware-cyber-attack> (дата звернення: 15.06.2025).
674. Khondker H. H. Role of the new media in the Arab Spring. *Globalizations*. 2011. Vol. 8. № 5. P. 675–679. DOI: <https://doi.org/10.1080/14747731.2011.621287> (дата звернення: 10.06.2025).
675. Kian K. 6 ways to thrive in an out-of-control world. *World Economic Forum*. 05.03.2020. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/6-ways-to-thrive-in-an-out-of-control-world/> (дата звернення: 15.06.2025).
676. Kim B. Social media and political polarization. *Journal of Media Law, Ethics and Policy Research*. 2024. Vol. 23. № 1. P. 1–46. DOI: <https://doi.org/10.26542/JML.2024.4.23.1.1> (дата звернення: 10.06.2025).
677. Kim H., Park Y. The impact of R&D collaboration on innovative performance in Korea: A Bayesian network approach. *Scientometrics*. 2008. Vol. 75. № 3. P. 535–554. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11192-007-1857-y> (дата звернення: 15.06.2025).

678. Kindleberger C. P. *The World in Depression, 1929–1939*. Rev. ed. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1986. URL: <https://www.ucpress.edu/books/the-world-in-depression-1929-1939/paper> (дата звернення: 10.06.2025).
679. Kirshner J. Political economy in security studies after the cold war. *Review of International Political Economy*. 1998. Vol. 5. P. 64–91. DOI: <https://doi.org/10.1080/096922998347651> (дата звернення: 15.06.2025).
680. Kishi R., Jones S. Demonstrations and political violence in America: New data for summer 2020. *Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED)*. 2020. URL: <https://acleddata.com/2020/09/03/demonstrations-political-violence-in-america-new-data-for-summer-2020/> (дата звернення: 15.06.2025).
681. Kitsa M. Telegram news channels: Overview, audience preferences, specifics of functioning. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University: Journalism*. 2023. Vol. 2. № 6. P. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.23939/sjs2023.02.066> (дата звернення: 10.06.2025).
682. Kittur A., Suh B., Pendleton B. A., Chi E. H. He says, she says: Conflict and coordination in Wikipedia. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '07)*. 2007. P. 453–462. DOI: <https://doi.org/10.1145/1240624.1240698> (дата звернення: 15.06.2025).
683. Klandermans B. *The social psychology of protest*. Oxford: Blackwell, 1997. 232 p. ISBN 978-0631219227.
684. Klandermans P. G. Mobilizing the unemployed: The social psychology of movement participation. Reiss M., Perry M. (eds) *Unemployment and protest: New perspectives on two centuries of contention*. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 39–58.
685. Klingner D. E. The Future Is Here Now Public Integrity Editor-at-Large Series: “The State of the Republic”. *Public Integrity*. 2022. Vol. 24. № 1. P. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.1080/10999922.2021.1985332> (дата звернення: 10.06.2025).
686. Кориіка М. Модернізація політики міжнародних організацій у сфері інформаційної безпеки. *Політичне життя*. 2020. № 1. P. 102–109. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7967/7967> (дата звернення: 15.06.2025).

687. Kops M., Ollig S. Internationalization of the Chinese TV sector. Berlin; Hamburg; Münster: LIT Verlag, 2007. 33 p.
688. Korytsin O., Svyrydiuk N. Оцінювання гібридних загроз та спроможностей протидії їм при формуванні стратегічних комунікацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Vol. 2(77). Розд. 7. С. 11. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.11> (дата звернення: 15.06.2025).
689. Kosseff J. Cybersecurity Law. Hoboken: Wiley, 2017. 528 p.
690. Kratz J. Vietnam: The first television war. *Pieces of History*. 2018. January 25. URL: <https://prologue.blogs.archives.gov/2018/01/25/vietnam-the-first-television-war/> (дата звернення: 10.06.2025).
691. Krowne A. The FUD-based Encyclopedia: Dismantling fear, uncertainty, and doubt, aimed at Wikipedia and other free knowledge resources. *Free Software Magazine*. 28.03.2005. URL: <http://www.freesoftwaremagazine.com/node/1116/pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
692. Krowne A., Bazaz A. Authority models for collaborative authoring. *Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. 2004. Vol. 2. P. [7 p.]. DOI: <https://doi.org/10.1109/HICSS.2004.1265069> (дата звернення: 15.06.2025).
693. Kuçi G. Informing science and international relations: Transdisciplinarity of the concepts civilization, ideology, and geopolitics. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*. 2022. Vol. 25. P. 65–87. DOI: <https://doi.org/10.28945/4889> (дата звернення: 15.06.2025).
694. Kudelia S. When Numbers Are Not Enough: The Strategic Use of Violence in Ukraine's 2014 Revolution. *Comparative Politics*. 2018. Vol. 50. No. 4. P. 501–521. URL: <https://www.ingentaconnect.com/contentone/cuny/cp/2018/00000050/00000004/art00003> (дата звернення: 10.06.2025).
695. Kulsum U. 'Fast and Furious 8' clip shared as violence amid protests in France. 2023. 3 July. *Logically Facts*. URL: <https://www.logicallyfacts.com/en/fact-check/false->

- video-from-fast-and-furious-8-shared-as-violence-in-france (дата звернення: 10.06.2025).
696. Kulsum U. Islamophobia and anti-immigrant sentiment dominate misinformation around France violence. 2023. 5 July. *Logically Facts*. URL: <https://www.logicallyfacts.com/en/analysis/islamophobia-immigrant-narratives-france-violence> (дата звернення: 10.06.2025).
697. Kulyk V. Language and identity in Ukraine after Euromaidan. *Thesis Eleven*. 2016. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/20570473251327236> Vol. 136. No. 1. P. 90–106. DOI: <https://doi.org/10.1177/0725513616668621> (дата звернення: 10.06.2025).
698. Kulyk V. National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War. *Europe-Asia Studies*. 2016. Vol. 68. No. 4. P. 588–608. DOI: <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1174980> (дата звернення: 10.06.2025).
699. Kuncoro S., Thaha A. R. Leadership and strategy business in VUCA world. *Economic Education and Entrepreneurship Journal*. 2023. Vol. 6. № 2. P. 124–132. DOI: <http://dx.doi.org/10.23960/E3J/v6i2.124-132> (дата звернення: 15.06.2025).
700. Kuo L. Hong Kong's dilemma: Fight or resist peacefully. 2019. 18 August. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/18/hong-kong-protesters-dilemma-fight-resist-peacefully-china-troops> (дата звернення: 10.06.2025).
701. Kurbalija J. An Introduction to Internet Governance. Geneva: DiploFoundation, 2014. 245 p.
702. Kurbjuweit D. The End of the West. *Der Spiegel*. 10.11.2024. URL: <https://www.spiegel.de/international/world/donald-trump-and-the-new-world-order-the-end-of-the-west-a-b71fa1bd-6147-47a4-8738-5c17eff44a55> (дата звернення: 10.06.2025).
703. Kurek L., Budak C., Gilbert E. Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians Maintaining Articles About the Russia-Ukraine War. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2024. Vol. 9. P. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.1145/3711107> (дата звернення: 10.06.2025).

704. Kurian G. World press encyclopedia. New York: Facts on File, 1982. 1202 p.
705. Kurnyshova Y. Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2023. Vol. 17. № 2. P. 80–110. DOI: <https://doi.org/10.51870/UXXZ5757> (дата звернення: 15.06.2025).
706. Kuźmiński A. The methods of disinformation in the Russia-Ukraine war. *Rhetoric and Communications Journal*. 2022. No. 53. DOI: <https://doi.org/10.55206/VTXC7801> (дата звернення: 10.06.2025).
707. Kuznetsova D. Replication files for “Broadcasting Messages via Telegram: Pro-government Social Media Control During the 2020 Protests in Belarus and 2022 Anti-war Protests in Russia” [Dataset]. 2023. NIAID Data Ecosystem. DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.23271638.v1>. URL: https://data.niaid.nih.gov/resources?id=figshare_23271638 (дата звернення: 10.06.2025).
708. Kwiek M. The Internationalization of Research in Europe. *Journal of Studies in International Education*. 2015. Vol. 19. P. 341–359. DOI: <https://doi.org/10.1177/1028315315572898> (дата звернення: 15.06.2025).
709. Laato S., Islam N. A. K. M., Islam N. M. [et al.]. What drives unverified information sharing and cyberchondria during the COVID-19 pandemic? *European Journal of Information Systems*. 2020. Vol. 29. № 3. P. 288–305. DOI: <https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1770632> (дата звернення: 15.06.2025).
710. Labovic S. General Concept of Systemic Corrupted Policy and International Security. 2017. P. 283–300. DOI: <https://doi.org/10.47054/sd171-20283l> (дата звернення: 10.06.2025).
711. Lahmiri S., Bekiros S. Disturbances and complexity in volatility time series. *Chaos Solitons & Fractals*. 2017. Vol. 105. P. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.1016/J.CHAOS.2017.10.006> (дата звернення: 15.06.2025).
712. Lasswell H. Propaganda Technique in the World War. London: Kegan Paul, 1927. 298 p. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015000379902&view=1up&seq=280> (дата звернення: 15.06.2025).

713. Lavenex S. The external face of differentiated integration: third country participation in EU sectoral bodies. *Journal of European Public Policy*. 2015. Vol. 22. P. 836–853. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2015.1020836> (дата звернення: 15.06.2025).
714. Law B. Police brutality turns Bahrain into 'island of fear'. 2011. 7 April. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12975832> (дата звернення: 10.06.2025).
715. Lee F. L. F., Chan J. M. Digital media activities and mode of participation in a protest campaign: a study of the Umbrella Movement. *Information, Communication & Society*. 2015. Vol. 19. № 1. P. 4–22. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1093530> (дата звернення: 10.06.2025).
716. Lees J. M., Parker V. A. Hierarchy-Enhancing Misinformation: Social Dominance Motives Are Uniquely Associated With Republicans' Belief In and Sharing of Election-Related Misinformation. *PsyArXiv*. 2021. 25 October. URL: <https://doi.org/10.31234/osf.io/5jpgs> (дата звернення: 10.06.2025).
717. Leetaru K., Schrodt P. A. GDELT: Global data on events, location and tone. *ISA Annual Convention*. 2013. URL: <https://www.bibsonomy.org/bibtex/47c6cb987d60b8fac88b0293b38fe01f> (дата звернення: 15.06.2025).
718. Legal Information Institute. The First Amendment. URL: http://www.law.cornell.edu/anncon/html/amdt1afrag1_user.html#amdt1a_hd4 (дата звернення: 15.06.2025).
719. Legay R. The role of commercial radio stations in the media vacuum of Mai 68 in Paris VIEW Journal of European Television. *History and Culture*. 2017. Vol. 6. № 12. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.25969/mediarep/14735> (дата звернення: 10.06.2025).
720. Lehmann K. Unfinished transformation: The three phases of complexity's emergence into international relations and foreign policy. *Cooperation and Conflict*. 2012. Vol. 47. P. 404–413. DOI: <https://doi.org/10.1177/0010836712454274> (дата звернення: 15.06.2025).

721. Lehrner S. Visegrad countries and COVID-19: is the coronavirus pandemic a VUCA phenomenon?. *Przegląd Europejski*. 2021. № 1. P. 99–115. DOI: <https://doi.org/10.31338/1641-2478pe.1.21.6> (дата звернення: 15.06.2025).
722. Leite I. C. EU institutions and ICT: a new challenge in transparency and dialogue with citizens. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 2021. Vol. 15. № 3. P. 309–318. DOI: <https://doi.org/10.1108/TG-10-2020-0301> (дата звернення: 15.06.2025).
723. Leon R. D. The pillars of the knowledge-based society. *SSRN Electronic Journal*. 2011. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.1907630> (дата звернення: 15.06.2025).
724. Leou-On Y. International networks and soft power: Sino-American educational collaboration. *University of San Francisco*. 25.08.2015. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2649709> (дата звернення: 15.06.2025).
725. Lerner J., Tirole J. The economics of technology sharing: Open source and beyond. *Journal of Economic Perspectives*. 2005. Vol. 19. № 2. P. 99–120. DOI: <https://doi.org/10.1257/0895330054048678> (дата звернення: 15.06.2025).
726. Levine F., Locke C., Searls D., Weinberger D. *The Cluetrain Manifesto: The End of Business as Usual*. Cambridge, MA: Perseus Books, 2000. 327 p. ISBN 978-1565925824. URL: <http://cluetrain.com/book/> (дата звернення: 15.06.2025).
727. Levine S. S., Prietula M. J. Open collaboration for innovation: Principles and performance. *Organization Science*. 2014. Vol. 25. № 5. P. 1414–1433. DOI: <https://doi.org/10.1287/orsc.2013.0872> (дата звернення: 10.06.2025).
728. Levy R., Mattsson M. The effects of social movements: Evidence from #MeToo. 2023. *Social Science Research Network*. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3496903> (дата звернення: 10.06.2025).
729. Leydesdorff L., Wagner C. S. International collaboration in science and the formation of a core group. *Journal of Informetrics*. 2008. Vol. 2. № 4. P. 317–325. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2008.07.003> (дата звернення: 15.06.2025).
730. Liang H., Lee F. L. F. Thread popularity inequality as an indicator of organization through communication in a networked movement: An analysis of the LIHKG forum.

- Chinese Journal of Communication*. 2022. Vol. 15. № 3. P. 332–354. DOI: <https://doi.org/10.1080/17544750.2021.1922475> (дата звернення: 15.06.2025).
731. Libicki M. Cyberdeterrence and Cyberwar. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2009. 214 p.
732. Lilei S. The Ukraine crisis: A multidimensional analysis in China. *Eastern Journal of European Studies*. 2015. Vol. 6. № 2. P. 159–175.
733. Lim M. Clicks, cabs, and coffee houses: Social media and oppositional movements in Egypt, 2004–2011. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. № 2. P. 231–248. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01628.x> (дата звернення: 10.06.2025).
734. Lin Y. Rethinking collaborative planning in China: Does the communicative or agonistic planning theory matter? *Planning Theory*. 2023. Vol. 22. № 3. P. 249–269. DOI: <https://doi.org/10.1177/14730952221122283> (дата звернення: 15.06.2025).
735. Lindert P., Nafziger S. Russian Inequality on the Eve of Revolution. *The Journal of Economic History*. 2014. Vol. 74. № 3. P. 767–798. DOI: <https://doi.org/10.1017/S002205071400059X> (дата звернення: 10.06.2025).
736. LinkedIn. What are the latest trends and innovations in communication? [б. д.]. URL: <https://www.linkedin.com/advice/0/what-latest-trends-innovations-communication-1f> (дата звернення: 10.06.2025).
737. Lipets Yu. G., Chizhov N. N. Statistical methods for studying the potential of the urban settlement field In Problems of modern urbanization. Moscow: Statistics, 1972. P. 204–222.
738. Liu H., Lee C., Goh J. Introduction: Agile governance for a volatile, uncertain, complex and ambiguous world. *Global Policy*. 2024. Vol. 15 (Suppl. 6). P. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13439> (дата звернення: 15.06.2025).
739. Liu L., Roche D. S., Theriault A. [et al.]. Fighting fake news in encrypted messaging with the Fuzzy Anonymous Complaint Tally System (FACTS). *Network and Distributed Systems Security (NDSS) Symposium 2022: Proceedings (San Diego, CA, USA)*. 2022. P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.14722/ndss.2022.23109> (дата звернення: 15.06.2025).

740. Liu Y., Kliman-Silver C., Mislove A. The Tweets They Are a-Changin': Evolution of Twitter Users and Behavior. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. 2014. Vol. 8. № 1. P. 305–314. DOI: <https://doi.org/10.1609/icwsm.v8i1.14508> (дата звернення: 15.06.2025).
741. Livingston S. Clarifying the CNN effect: An examination of media effects according to type of military intervention (Research Paper R–18). Harvard University, 1997. URL: <https://studylib.net/doc/13670865/clarifying-the-cnn-effect--an-examination-of-media-effect> (дата звернення: 15.06.2025).
742. livinguktaiwan. Decentralised protest. 2019. *Steemit*. URL: <https://steemit.com/decentralisation/@livinguktaiwan/decentralisedprotest-9czidgtpbj> (дата звернення: 10.06.2025).
743. Lotan G., Graeff E., Ananny M. [et al.]. The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 1375–1405. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1246> (дата звернення: 15.06.2025).
744. Lotz A. Chinese-linked online network is stoking U.S. political divisions: report. *Axios*. 03.09.2024. URL: <https://www.axios.com/2024/09/03/spamouflage-chinese-network-fake-social-media-accounts>. (дата звернення: 10.06.2025).
745. Lu J.-y. 冷战后亚太地缘政治格局与中国安全利益 [The geopolitical pattern of Asia-Pacific and China's national security interests in the post Cold War years]. *人文地理 [Human Geography]*. 2001. Vol. 16. № 6. P. 69–72. DOI: <https://doi.org/10.13959/j.issn.1003-2398.2001.06.018> (дата звернення: 15.06.2025).
746. Luna A. J. H. de, Marinho M. L. M., de Moura H. P. Agile governance theory: Operationalization. *Innovations in Systems and Software Engineering*. 2020. Vol. 16. № 1. P. 3–44. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11334-019-00345-3> (дата звернення: 15.06.2025).
747. Lupo-Pasini F, Buckley R. P. Global Systemic Risk and International Regulatory Coordination: Squaring Sovereignty and Financial Stability (February 20, 2015).

- American University International Law Review*. 2015. Vol. 30. No. 4, UNSW Law Research Paper No. 17–13. URL: <https://ssrn.com/abstract=2903035> (дата звернення: 10.06.2025).
748. Lyebedyev Y., Makhortykh M. #Euromaidan: Quantitative analysis of multilingual framing 2013–2014 Ukrainian protests on Twitter. *2018 IEEE Second International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP)*. IEEE, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1109/DSMP.2018.8478462> (дата звернення: 10.06.2025).
749. Lynch M. After the Arab Spring: How the media trashed the transitions. *Journal of Democracy*. 2015. Vol. 26. № 4. P. 90–99. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/after-the-arab-spring-how-the-media-trashed-the-transitions/> (дата звернення: 10.06.2025).
750. Lynch, S. N., Goudswaard, A., Bing, C. US charges employees of Russia's RT network in crackdown on election influence efforts. *Reuters*. 05.09.2024. URL: <https://www.reuters.com/world/us/us-accuse-russia-effort-influence-2024-election-cnn-2024-09-04/> (дата звернення: 10.06.2025).
751. Machado G., Alaphilippe A., Adamczyk R., Grégoire A. Indian Chronicles: Deep dive into a 15-year operation targeting the EU and UN to serve Indian interests. *EU DisinfoLab*. 09.12.2020. URL: <https://www.disinfo.eu/publications/indian-chronicles-deep-dive-into-a-15-year-operation-targeting-the-eu-and-un-to-serve-indian-interests/> (дата звернення: 15.06.2025).
752. Magda Y. The Roots of Confrontation: Energy Aspect of Hybrid Warfare. *Historia i Polityka*. 2018. No. 26 (33). P. 63–71. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/HiP.2018.031> (дата звернення: 10.06.2025).
753. Majed Z. (ed.). Political conditions in Egypt In Mustafa H., Shukor A. al-Ghaffar, Rabi A. H. Building democracy in Egypt: Women's political participation, political party life and democratic elections. Stockholm: International IDEA, 2005. P. 9–18. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/building-democracy-in-egypt.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).

754. Makar J., Makar W. Pochodzenie i charakter dzisiejszej niestabilności na Ukrainie. *Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne*. 2015. Vol. 1. No. 2. P. 151–160. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/we.2015.1.2.151> (дата звернення: 10.06.2025).
755. Mallick P. K. Military-media relation in today's warfare. *COMBAT*. 2000. September. URL: <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/MILITARY%20MEDIA%20RELATION%20IN%20TODAY%C3%86S%20WARFARE.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
756. Malmvig H., Lassen C. M. The Arab uprisings: Regional implications and international responses. *IEMed Mediterranean Yearbook 2013*. 2013. URL: <https://www.iemed.org/publication/the-arab-uprisings-regional-implications-and-international-responses/> (дата звернення: 10.06.2025).
757. Malyshevsky I. Digital television: Digipruption on the air (in Ukrainian). 2013. 25 July. The Real Economy. URL: <http://real-economy.com.ua/publication/115/42425.html> (дата звернення: 10.06.2025).
758. Mansbridge J., Bohman J., Chambers S. [et al.]. A systemic approach to deliberative democracy. In: Parkinson J., Mansbridge J. (eds.). *Deliberative Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/deliberative-systems/systemic-approach-to-deliberative-democracy/B7C5BC1B4959B5E470CE77260AE52DE8> (дата звернення: 19.10.2025).
759. Mansour E. The role of social networking sites (SNSs) in the January 25th revolution in Egypt. *Library Review*. 2012. Vol. 61. № 2. P. 128–159. DOI: <https://doi.org/10.1108/00242531211220753> (дата звернення: 10.06.2025).
760. Manzoor A. Social Media for Promoting Grassroots Political Movements and Social Change In: Guzzetti B., Lesley M. (Eds.). *Handbook of Research on the Societal Impact of Digital Media*. IGI Global, 2016. P. 609–637. DOI: <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-8310-5.ch024> (дата звернення: 10.06.2025).c
761. Marcelo P. French government dispels fake press release claiming internet will be restricted during unrest. 2023. 4 July. *Associated Press*. URL: <https://apnews.com/ap-fact-check/french-government-dispels-fake-press-release-claiming-internet-will-be>

- restricted-during-unrest-000001891e02d650a7cf1fe68d3f0000 (дата звернення: 10.06.2025).
762. Marcu S. The Geopolitics of the Eastern Border of the European Union: The Case of Romania-Moldova-Ukraine. *Geopolitics*. 2009. Vol. 14. No. 3. P. 409–432. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650040802693796> (дата звернення: 15.06.2025).
763. Margetts H. [et al.]. *Political Turbulence: How Social Media Shape Collective Action*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016. 344 p. ISBN 978-0691165550.
764. Marklund A. Communications surveillance during World War I. *EHNE: Digital Encyclopedia of European History*. 2020. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/material-civilization/between-control-and-liberty/communications-surveillance-during-world-war-i> (дата звернення: 10.06.2025).
765. Márquez Carrasco C., Churrua Muguruza C., Alamillos Sánchez R. Case study: Common Security and Defence Policy (CSDP). *FRAME Deliverable 10.3*. Leuven: Global Campus of Human Rights, 31 May 2016. [60 p.]. DOI: <https://doi.org/20.500.11825/97> (дата звернення: 15.06.2025).
766. Martel C., Allen J., Pennycook G., Rand D. G. Crowds Can Effectively Identify Misinformation at Scale. *Perspectives on Psychological Science*. 2023. Vol. 19. № 2. P. 477–488. DOI: <https://doi.org/10.1177/17456916231190388> (дата звернення: 10.06.2025).
767. Martin J. *Cultures in organizations: Three perspectives*. Oxford University Press, 1992; online edn. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195071634.001.0001> (дата звернення: 15.06.2025).
768. Martin J. J. Martin Luther – Lessons and legacy in the age of social media. 2017. 30 October. *The Hill*. URL: <https://thehill.com/opinion/technology/357815-martin-luther-lessons-and-legacy-in-the-age-of-social-media/> (дата звернення: 10.06.2025).
769. Martin J. *The wired society: A challenge for tomorrow*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall, 1977. 256 p. ISBN 978-0133782299.

770. Martinez L. Oil, violence and international actors: the case of Libya. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne Des Études Africaines*. 2014. Vol. 48. № 2. P. 243–256. URL: <http://www.jstor.org/stable/43860502> (дата звернення: 10.06.2025).
771. Martins B. Global affairs and the politics of security technologies. *Global Affairs*. 2019. Vol. 5. P. 105–106. DOI: <https://doi.org/10.1080/23340460.2019.1608456> (дата звернення: 15.06.2025).
772. Marx K., Engels F. Class struggles in France. *Collected works of Karl Marx and Frederick Engels*. Vol. 10. Annotated ed. New York: International Publishers, 1989. 78 p.
773. Matatov H., Naaman M., Amir O. Stop the [Image] Steal: The role and dynamics of visual content in the 2020 U.S. election misinformation campaign *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2022. Vol. 6 (CSCW2). Article 541. URL: <https://arxiv.org/pdf/2209.02007> (дата звернення: 10.06.2025).
774. Maulana M. A., Yuliantoro N. R. Donald Trump's foreign policy: Withdrawal from international regimes and organizations. *Intermestic Journal of International Studies*. 2024. Vol. 8. № 2. P. 530–545. DOI: <https://doi.org/10.24198/intermestic.v8n2.6> (дата звернення: 10.06.2025).
775. Maybury M., D'Amore R., House D. Expert Finding for Collaborative Virtual Environments. *Communications of the ACM*. 2001. Vol. 44. № 12. P. 55–56. DOI: <https://doi.org/10.1145/501317.501343> (дата звернення: 15.06.2025).
776. McAdam D. *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press, 1988. 384 p. ISBN 978-0195053546.
777. McAdam D., Tarrow S., Tilly C. Dynamics of Contention. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 407 p. DOI: 10.1017/CBO9780511805431. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/dynamics-of-contention/300EBD3513759BAA89184D45EF3F824A> (дата звернення: 19.10.2025).
778. McAuley J., Leskovec J. Learning to Discover Social Circles in Ego Networks. 2012. NIPS. URL: <http://i.stanford.edu/~julian/pdfs/nips2012.pdf> (дата звернення:

- 10.06.2025). Набір даних: <https://snap.stanford.edu/data/ego-Twitter.html> (дата звернення: 10.06.2025).
779. McCarthy J. D., Zald M. N. Resource mobilization and social movements: A partial theory. *The American Journal of Sociology*. 1977. Vol. 82. № 6. P. 1212–1241. DOI: <https://doi.org/10.1086/226464> (дата звернення: 10.06.2025).
780. McKay S., Tenove C. Disinformation as a Threat to Deliberative Democracy. *Political Research Quarterly*. 2021. Vol. 74. № 3. P. 703–717. DOI: <https://doi.org/10.1177/1065912920938143> (дата звернення: 15.06.2025).
781. McLuhan M. The Gutenberg galaxy: The making of typographic man. Toronto: University of Toronto Press, 1962. 296 p. ISBN 978-0802078338.
782. McLuhan M., Nevitt B. *Take Today: The Executive as Drop Out*. Toronto: Longman Canada Limited, 1972. 160 p. ISBN 978-0582328115.
783. McMeekin S. The Red Millionaire: A Political Biography of Willy Münzenberg, Moscow's Secret Propaganda Tsar in the West. New Haven; London: Yale University Press, 2003. 416 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1npbws> (дата звернення: 10.06.2025).
784. Meggs P. B. A history of graphic design. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 1998. 382 p.
785. Meier P. Digital Humanitarians: How Big Data Is Changing the Face of Humanitarian Response. Boca Raton: CRC Press, 2015. 256 p.
786. Meissner, K. Caught up by Geopolitics: Sanctions and the EU's Response to Russia's War Against Ukraine. *The Economists' Voice*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1515/ev-2023-0051> (дата звернення: 15.06.2025).
787. Meister S. A paradigm shift: EU-Russia relations after the war in Ukraine. *Carnegie Articles*. 29.11.2022. URL: <https://carnegieendowment.org/publications/88476> (дата звернення: 15.06.2025).
788. Memoli V., Vassallo F. Democracy support in EU candidate countries: a reality check. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2009. Vol. 11. No. 2. P. 157–178. DOI: <https://doi.org/10.1080/19448950902920889> (дата звернення: 15.06.2025).

789. Meng G. [et al.]. Collaborative security: A survey and taxonomy. *ACM Computing Surveys (CSUR)*. 2015. Vol. 48. № 1. Article 1. P. 1–42. DOI: <https://doi.org/10.1145/2785733> (дата звернення: 15.06.2025).
790. Merton R. K. Social theory and social structure (Chapter 4). New York: Free Press of Glencoe, 1957. URL: https://archive.org/stream/robert_k_merton_social_theory_and_social_structure/Robert%20K.%20Merton-Social%20Theory%20and%20Social%20Structure-The%20Free%20Press%20_%20Collier%20MacMillan%20%281968%29_djvu.txt (дата звернення: 10.06.2025).
791. Meta. Code of Practice on Disinformation – Report of Meta for the period 01 January 2024 to 30 June 2024. / Meta. 2024. Європейська комісія – Transparency Centre. URL: <https://www.disinfocode.eu/reports/download/41> (дата звернення: 11.06.2025).
792. Meta. 2024 European Parliament post-elections report: Digital Services Act – Elections Guidelines. 2024. September 13 (оновлено 21 лист. 2024). URL: <https://transparency.meta.com/sr/european-parliament-report-2024> (дата звернення: 14.06.2025).
793. Michaelsen M. Authoritarian Practices in the Digital Age: Transforming Threats to Power: The International Politics of Authoritarian Internet Control in Iran. *International Journal of Communication*. 2018. Vol. 12. Article 21. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/8544> (дата звернення: 15.06.2025).
794. Microsoft Security Response Center. Hafnium targeting exchange servers. 02.03.2021. URL: <https://www.microsoft.com/security/blog/2021/03/02/hafnium-targeting-exchange-servers/> (дата звернення: 15.06.2025).
795. Military Review. 1995. November–December. URL: <https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p124201coll1/id/447> (дата звернення: 10.06.2025).
796. Miller Z. Harris raised \$361 million in August from nearly 3 million donors, campaign says. *AP News*. 06.09.2024. URL: <https://apnews.com/article/harris-fundraising-trump-democrats-biden-8b41b580ba46d8dbfa2c7ede3b696ff8> (дата звернення: 15.06.2025).

797. Milmo D. China will use AI to disrupt elections in the US, South Korea and India, Microsoft warns. *The Guardian*. 05.04.2024. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2024/apr/05/china-using-ai-disrupt-elections> (дата звернення: 10.06.2025).
798. Milner M. Theories of inequality: An overview and a strategy for synthesis. *Social Forces*. 1987. Vol. 65. № 4. P. 1053–1089. DOI: <https://doi.org/10.2307/2579023> (дата звернення: 10.06.2025).
799. Minici M., Luceri L., Cinus F. [et al.]. Uncovering coordinated cross-platform information operations threatening the integrity of the 2024 U.S. presidential election online discussion. *arXiv*. 2024. № arXiv:2409.15402. DOI: [10.48550/arXiv.2409.15402](https://doi.org/10.48550/arXiv.2409.15402) (дата звернення: 10.06.2025).
800. Minicozzi-Wheeland L. Проігнорована агресія: примушення України президентом Трампом в 2019 році та Будапештський меморандум. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2020. № 33. С. 182–199. DOI: <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2020.33.207030> (дата звернення: 10.06.2025).
801. Ministry of Defence (UK). Allied Joint Publication-10: Allied Joint Doctrine for Strategic Communications. NATO. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6525459d24af8e00138e7343/AJP_10_Strat_Comm_Change_1_web.pdf (дата звернення: 11.06.2025).
802. Miocic J. M., Alcalde H., Heinemann N. [et al.]. Toward energy-independence and net-zero: The inevitability of subsurface storage in Europe. *ACS Energy Letters*. 2022. Vol. 7. No. 8. P. 2486–2489. DOI: <https://doi.org/10.1021/acsenergylett.2c01303> (дата звернення: 15.06.2025).
803. Mitrović M. Determinants of strategic communication significant for national defense and security. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 2019. No. 179. P. 179–197. DOI: <https://doi.org/10.2298/zmsdn1970179m> (дата звернення: 15.06.2025).
804. Mnawar A. Corruption and the “Arab spring” as one of the main elements leading to revolutions. *Polish Journal of Political Science*. 2015. Vol. 1. № 3. P. 36–49. URL:

- https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-ae48d795-6f79-4dce-a8e2-3d42e0dd9bda/c/PJPS_03_02.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
805. Modelski G. *Long Cycles in World Politics*. London: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1987. URL: https://books.google.com/books/about/Long_Cycles_in_World_Politics.html?id=8ewkAQAAMAAJ (дата звернення: 10.06.2025).
806. Mogherini F. Speech by Federica Mogherini at the Munich Security Conference. 2017. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/20832/Speech%20by%20Federica%20Mogherini%20at%20the%20Munich%20Security%20Conference (дата звернення: 15.06.2025).
807. Mohd Aris N. F., Omar S. S., Nashim F. VUCA: Theories, concepts, and its remedy. *Penerbit UTHM*. 2021. URL: <https://bit.ly/3X1Hnga> (дата звернення: 15.06.2025).
808. Molander R. C., Wilson P. A., Mussington B. D. [et al.]. *Strategic Information Warfare Rising*. Santa Monica: RAND Corporation, 1998. (MR-964-OSD). URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2009/MR964.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
809. Molander R. C., Riddile A., Wilson P. A. *Strategic Information Warfare: A New Face of War*. Santa Monica: RAND Corporation, 1996. (MR-661-OSD). URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR661.html (дата звернення: 15.06.2025).
810. Molnar A., Takács L., Urbanovics A. Strategic communication of EU CSDP missions – measuring the EU's external legitimacy. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 2021. Ahead-of-print (ahead-of-print). DOI: <https://doi.org/10.1108/TG-11-2020-0314> (дата звернення: 15.06.2025).
811. Moncea M. I., Dobrea R. C., Dima C. [et al.]. Sustainable Financing and ESG Investments in the Context of the VUCA Environment. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*. 2023. Vol. 17. P. 1385–1393. DOI: <https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0124> (дата звернення: 15.06.2025).

812. Monge P. R., Contractor N. Theories of communication networks.. Oxford: Oxford University Press, 2003 (online edn 2020). DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195160369.001.0001> (дата звернення: 20.07.2024 (online)).
813. Moody J. State policy, political opportunity and phases of contentious political activity in Egypt. 2014. 18 December. *ACLED*. URL: <https://acleddata.com/2014/12/18/state-policy-political-opportunity-and-phases-of-contentious-political-activity-in-egypt/> (дата звернення: 10.06.2025).
814. Moore E., Brandl K., Dau L. Institutional Schisms in Argentina: The Impact of Intergovernmental Organizations on Country Institutional Environments. *Progress in International Business Research*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1108/S1745-886220190000014007> (дата звернення: 15.06.2025).
815. Moral P. Weathering the storm: The European Union’s strategic ambiguity on Twitter during the COVID-19 pandemic. *Defence Strategic Communications*. 2023. Vol. 12. P. 231–256. DOI: <https://doi.org/10.30966/2018.riga.12.10> (дата звернення: 15.06.2025).
816. Morder R. “Devaquet si tu savais”, 30 ans après, l’espace d’une génération! *Mediapart*. 2016. November 25. URL: <https://blogs.mediapart.fr/robimorder/blog/241116/devaquet-si-tu-savais-30-ans-apres-lespace-dune-generation> (дата звернення: 10.06.2025).
817. Morejón-Llamas N., Martín-Ramallal P., Micaletto-Belda J. P. Twitter content curation as an antidote to hybrid warfare during Russia’s invasion of Ukraine. *Profesional De La información*. 2022. Vol. 31. No. 3. Електронний ресурс. DOI: <https://doi.org/10.3145/epi.2022.may.08> (дата звернення: 10.06.2025).
818. Morozov E. The net delusion: The dark side of internet freedom. New York, NY: PublicAffairs, 2011. 449 p.
819. Morozov E. To save everything, click here: The folly of technological solutionism. 1st ed. New York, NY: PublicAffairs, 2013. 432 p.
820. Mourad A., Srour A., Harmanai H., Jenainati C., Arafeh M. Critical Impact of Social Networks Infodemic on Defeating Coronavirus COVID-19 Pandemic: Twitter-Based

- Study and Research Directions. *IEEE Transactions on Network and Service Management*. 2020. Vol. 17. P. 2145–2155. DOI: <https://doi.org/10.1109/TNSM.2020.3031034> (дата звернення: 15.06.2025).
821. Murdock I., Carley K. M., Yağan O. Multi-Platform Analysis of 2020 U.S. Election Fraud and Protest Related Posts. *Proceedings of the 2021 Conference on Social-Cybersecurity*. Pittsburgh, PA: Carnegie Mellon University, 2021. Paper 11. P. 126–147. URL: <https://www.cmu.edu/ideas-social-cybersecurity/events/conference-archive/archive-conference-2021/conference-papers-2021/conference-2021-paper-11-multiplatformanalysis.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
822. Murphy J. Mass Media and the Domestic Politics of Economic Globalization. *figshare*, 2014. DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.1181874.v1> (дата звернення: 15.06.2025).
823. My World 2030. *United Nations*. [Без дати]. URL: <https://myworld2030.org/> (дата звернення: 15.06.2025).
824. Nakhoul S., Hafezi P. Iran braces for Trump victory, fearing more Israeli strikes, Western sanctions. *Reuters*. 03.11.2024. URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/iran-braces-trump-victory-fearing-more-israeli-strikes-western-sanctions-2024-11-01/> (дата звернення: 10.06.2025).
825. Namier L. B. 1848: The revolution of the intellectuals. London: British Academy, 1992. 153 p.
826. Narayan S. The seeds of the 'Springtime of the Peoples:' A study in the causes of the revolutions of 1848. *Inquiries Journal / Student Pulse*. 2016. Vol. 8. № 05. URL: <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1411> (дата звернення: 10.06.2025).
827. Narayanan S. N. [et al.]. Early detection of cybersecurity threats using collaborative cognition. *2018 IEEE 4th International Conference on Collaboration and Internet Computing (CIC): Proceedings*. 2018. P. 354–363. DOI: <https://doi.org/10.1109/CIC.2018.00054> (дата звернення: 15.06.2025).
828. NASA. Entry points to NASA data. *NASA Science*. [Без дати]. URL: <https://science.nasa.gov/learn/entry-points-to-nasa-data/> (дата звернення: 15.06.2025).

829. NATO, Information Warfare and International Security. NATO Parliamentary Assembly Science and Technology Committee. Brussels. 6 October 1999.
830. NATO. Decoding the information environment: NATO's Strategic Communications Centre of Excellence. Allied Command Transformation. 2024. 18 sept. URL: <https://act.nato.int/article/stratcom-coe-2024> (дата звернення: 15.06.2025).
831. NATO. NATO Standard AJP-3.10.1 Allied Joint Doctrine for Psychological Operations: Edition B Version 1 with UK National Elements.. 2014. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/450521/20150223-AJP_3_10_1_PSYOPS_with_UK_Green_pages.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
832. Needham K. Chinese state media blames CIA for violent Hong Kong protests. *The Sydney Morning Herald*. 2019. 26 July. URL: <https://www.smh.com.au/world/asia/chinese-state-media-blames-cia-for-violent-hong-kong-protests-20190726-p52b1x.html> (дата звернення: 10.06.2025).
833. Nela A., Parruca E. Impact of social media disinformation and of fake news overexposure on the actual capacities and the psychological wellbeing during the Covid-19 pandemic: A systemic literature review. *The Global Psychotherapist*. 2023. Vol. 3. № 1. P. 126–132. DOI: <https://doi.org/10.52982/lkj191> (дата звернення: 15.06.2025).
834. Nelson A. Arab media: The Web 2.0 revolution. *Carnegie Reporter*. 2008. Vol. 5. № 1. P. 12–23. URL: https://media.carnegie.org/filer_public/36/c5/36c501f9-ff2b-421f-9f90-e8b851f741c9/ccny_creporter_2008_vol5no1.pdf?_gl=1*hh2bcd*_gcl_au*MTc4NzM5NTkxNC4xNzUyNDMwMzM2 (дата звернення: 10.06.2025).
835. Neuman S. U.S. suspending millions in military aid to Egypt. 2013. 9 October. *NPR*. URL: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2013/10/09/230676846/u-s-to-slash-military-aid-to-egypt> (дата звернення: 10.06.2025).
836. Newman M. E. J. Networks. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2018. 800 p. ISBN 978-0198739838.
837. Nicoletti A. S. Participação política e as nuances das manifestações populares de junho de 2013 no Brasil. *Encontro da Associação Brasileira de Ciência Política*. 2014. Vol. 9.

- Rio de Janeiro. P. 1–18. URL: https://bibliotecadigital.tse.jus.br/xmlui/bitstream/handle/bdtse/6489/2014_nicoletti_participacao_politica_nuances.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 10.06.2025).
838. Nikiforos M. N., Vergis S., Styliou A. [et al.]. Fake News Detection Regarding the Hong Kong Events from Tweets. *Proceedings of the AIAI 2020 IFIP WG 12.5 International Workshops: MHDW 2020 and 5G-PINE 2020*. Neos Marmaras, Greece, June 5–7, 2020. *Lecture Notes in Computer Science*. Vol. 585. P. 177–186. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49190-1_16. URL: https://hilab.di.ionio.gr/wp-content/uploads/2022/01/HILab-Fake_News_Detection_For_Hong_Kong_Tweets.zip (дата звернення: 10.06.2025).
839. Nikiforos, M. N., Vergis S., Styliou A. [et al.]. Fake News Detection Regarding the Hong Kong Events from Tweets [Data set]. URL: https://hilab.di.ionio.gr/wp-content/uploads/2022/01/HILab-Fake_News_Detection_For_Hong_Kong_Tweets.zip (дата звернення: 16 червня 2025 р.).
840. Nilsson L. Trade integration and the EU economic membership criteria. *European Journal of Political Economy*. 2000. Vol. 16. P. 807–827. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0176-2680\(99\)00060-9](https://doi.org/10.1016/S0176-2680(99)00060-9) (дата звернення: 15.06.2025).
841. Nilsson M., Silander D. Democracy and security in the EU's Eastern neighborhood? Assessing the ENP in Georgia, Moldova, and Ukraine Democracy and Security. 2016. Vol. 12, № 1. P. 44–61. DOI: <https://doi.org/10.1080/17419166.2015.1135744> (дата звернення: 15.06.2025).
842. NISS. The main trends and risks of protest sentiment in Ukrainian society. Analytical report. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 2012. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/osnovni-tendencii-ta-riziki-protestnikh-nastroiv-v-ukrainskomu-suspilstvi> (дата звернення: 10.06.2025).
843. Nitoiu C., Pasatoiu F. Hybrid geopolitics in EU-Russia relations: understanding the persistence of conflict and cooperation. *East European Politics*. 2020. Vol. 36. No. 4. P. 499–514. DOI: <https://doi.org/10.1080/21599165.2020.1838488> (дата звернення: 15.06.2025).

844. Nitoiu C., Sus M. Introduction: The Rise of Geopolitics in the EU's Approach in its Eastern Neighbourhood. *Geopolitics*. 2019. Vol. 24. No. 1. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2019.1544396> (дата звернення: 15.06.2025).
845. Nkongolo M. Navigating the complex nexus: Cybersecurity in political landscapes. *arXiv*. 2023. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2308.08005> (дата звернення: 15.06.2025).
846. Nonaka I., Takeuchi H. The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press, 1995. 304 p.
847. North Atlantic Treaty Organization. NATO's approach to counter information threats.. 03.02.2024. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_219728.htm (дата звернення: 11.06.2025).
848. Northam J. Mubarak's fall spurs calls to rethink U.S. policy. 2011. 15 February. NPR. URL: <https://www.npr.org/2011/02/15/133763952/mubaraks-fall-spurs-calls-for-u-s-policy-rethink> (дата звернення: 10.06.2025).
849. NRC Working Group on Defence Reform and Cooperation. *Special Operations Forces Glossary Russian-English (E–R)*. NATO. 2006. URL: [https://www.nato.int/docu/other/ru/2006/pdf/SOFglossary\(R-E\).pdf](https://www.nato.int/docu/other/ru/2006/pdf/SOFglossary(R-E).pdf) (дата звернення: 15.06.2025).
850. Number10. Joint UK-France-Germany statement on Egypt. 2011. *Number10*. 29 January. URL: <https://web.archive.org/web/20110130234104/http://www.number10.gov.uk/latest-news/2011/01/joint-uk-france-germany-statement-on-egypt-59740> (дата звернення: 10.06.2025).
851. O'Carroll L. Disinformation crisis unit on rapid alert around European elections. *The Guardian*. 2024. 4 Jun. URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/04/disinformation-crisis-unit-european-parliamentary-elections> (дата звернення: 15.06.2025).
852. O'Donnell, C. New study quantifies use of social media in Arab Spring. *UW News*. 2011. September 12. URL: <https://www.washington.edu/news/2011/09/12/new-study-quantifies-use-of-social-media-in-arab-spring/> (дата звернення: 15.06.2025).

853. Oates S. Revolution stalled: The political limits of the internet in the post-Soviet sphere. Oxford: Oxford University Press, 2013. 240 p.
854. OECD. G20 GDP growth – First quarter of 2020. 2020. URL: <https://web.archive.org/web/20200901102220/http://www.oecd.org/economy/g20-gdp-growth-first-quarter-2020-oecd.htm> (дата звернення: 15.06.2025).
855. OECD. OECD Interim Economic Assessment: Coronavirus: The world economy at risk. 02.03.2020. URL: <http://www.oecd.org/economic-outlook/> (дата звернення: 15.06.2025).
856. Office of Foreign Assets Control. Belarus sanctions.. U.S. Department of the Treasury, [б. д.]. URL: <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/belarus-sanctions> (дата звернення: 10.06.2025).
857. Office of the Director of National Intelligence. Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community. 05.02.2024. URL: <https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/assessments/ATA-2024-Unclassified-Report.pdf>. (дата звернення: 10.06.2025).
858. Office of the Director of National Intelligence. Intelligence community assessment on foreign threats to the 2020 U.S. federal elections.. 2021. 16 March. URL: <https://www.dni.gov/index.php/newsroom/reports-publications/reports-publications-2021/3521-intelligence-community-assessment-on-foreign-threats-to-the-2020-us-federal-elections> (дата звернення: 10.06.2025).
859. Office of the Historian. French alliance, French assistance, and European diplomacy during the American Revolution, 1778–1782. [б. д.]. U.S. Department of State. URL: <https://history.state.gov/milestones/1776-1783/french-alliance> (дата звернення: 10.06.2025).
860. Office of War Information. Radio War Guide. Washington, D.C., USA: U.S. Government Printing Office. 1943. July 1. URL: <https://archive.org/details/RadioWarGuide-nsia/page/n1/mode/2up> (дата звернення: 10.06.2025).

861. Ogawa S., Piller F. T. Reducing the risks of new product development. *MIT Sloan Management Review*. 01.01.2006. URL: <http://sloanreview.mit.edu/smr/issue/2006/winter/14/> (дата звернення: 15.06.2025).
862. Oleart A. The political construction of the ‘citizen turn’ in the EU: disintermediation and depoliticisation in the Conference on the Future of Europe. *Journal of Contemporary European Studies*. 2023. P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2177837> (дата звернення: 15.06.2025).
863. Olson K. E. The history makers: The press of Europe from its beginnings through 1965. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press, 1966. 471 p.
864. Olson M. Rapid Growth as a Destabilizing Force. *The Journal of Economic History*. 1963. Vol. 23. № 4. P. 529–552. URL: <http://www.jstor.org/stable/2116214> (дата звернення: 10.06.2025).
865. Olson M., Jr. The logic of collective action: Public goods and the theory of groups. With a new preface and appendix. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1971 (Original work published 1965). 306 p. ISBN 978-0674277025.
866. Oni A. A., Ayo C. K., Oni S. [et al.]. Strategic framework for e-democracy development and sustainability. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 2016. Vol. 10. No. 3. P. 457–477. DOI: <https://doi.org/10.1108/TG-09-2015-0040> (дата звернення: 15.06.2025).
867. Onuch O. ‘Facebook helped me do it’: Understanding the EuroMaidan protester ‘tool-kit’. *Studies in Ethnicity and Nationalism*. 2015. Vol. 15. № 1. P. 170–184. <https://doi.org/10.1111/sena.12129> (дата звернення: 10.06.2025).
868. Onuch O. Mapping Mass Mobilizations: Understanding Revolutionary Moments in Argentina and Ukraine. Cham: Palgrave Macmillan, 2014. 368 p.
869. Onuf N. G. Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations. London; New York: Routledge, 2013. 230 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203096710> (дата звернення: 1 листопада 2025).

870. Onuf N. G. *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press, 1989. URL: <https://archive.org/details/worldofourmaking00onuf> (дата звернення: 14.10.2025).
871. Orenstein M. A. The European Union's transformation after Russia's attack on Ukraine. *Journal of European Integration*. 2023. Vol. 45. № 3. P. 333–342. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183393> (дата звернення: 15.06.2025).
872. Ortiz I. [et al.]. *World protests: A study of key protest issues in the 21st century*. Cham: Palgrave Macmillan, 2022. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/usa/19020.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
873. Osborn A., Faulconbridge G. Russian state media flatters Trump, but Kremlin cool on him and Harris. *Reuters*. 22.10.2024. URL: <https://www.reuters.com/world/us/russian-state-media-flatters-trump-kremlin-cool-him-harris-2024-10-22/> (дата звернення: 10.06.2025).
874. OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Daily and spot reports. 2014. URL: <https://www.osce.org/ukraine-smm/reports> (дата звернення: 10.06.2025).
875. OSINT for Ukraine. Home. URL: <https://osintforukraine.com> (дата звернення: 15.06.2025).
876. Otten D. *Die deutsche Revolution von 1848/49 als "Kommunikationsrevolution"*. München: GRIN Verlag, 2010. 76 p.
877. Outeda C., González P., Troitino D. EU Enlargement Policy Towards the Western Balkans: State Actors, Interests and Strategies. *European Studies*. 2020. Vol. 7. P. 296–324. DOI: <https://doi.org/10.2478/eustu-2022-0059> (дата звернення: 15.06.2025).
878. Overgaard C. S. B., Masullo G. M., Duchovnay M. [et al.]. Theorizing connective democracy: A new way to bridge political divides. *Mass Communication and Society*. 2022. Vol. 25. № 6. P. 861–885. DOI: <https://doi.org/10.1080/15205436.2022.2119870> (дата звернення: 10.06.2025).
879. Palfrey J. Four Phases of Internet Regulation. *Social Research*. 2010. Vol. 77. № 3. P. 981–1003. URL: <https://ssrn.com/abstract=1658191> (дата звернення: 10.06.2025).

880. Palomo B., Sedano J. Cross-media alliances to stop disinformation: A real solution? *Media and Communication*. 2021. Vol. 9. № 1. P. 150–159. DOI: <https://doi.org/10.17645/mac.v9i1.3535> (дата звернення: 15.06.2025).
881. Pamment J. The EU's role in fighting disinformation: Taking back the initiative (Future Threats, Future Solutions; No. 1) [Report]. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2020. July 15. URL: <https://carnegieendowment.org/2020/07/15/eu-s-role-in-fighting-disinformation-taking-back-initiative-pub-82286> (дата звернення: 15.06.2025).
882. Pan S. L., Leidner D. E. Bridging communities of practice with information technology in pursuit of global knowledge sharing. *The Journal of Strategic Information Systems*. 2003. Vol. 12. № 1. P. 71–88. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0963-8687\(02\)00023-9](https://doi.org/10.1016/S0963-8687(02)00023-9) (дата звернення: 15.06.2025).
883. Park H. J., Cho I. W. Glocalization, brain circulation, and networks: Towards a fresh conceptual framework for open human resource development system in South Korea. Paper No. 16-06. *KDI School of Public Policy & Management*. 06.2016. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2794811> (дата звернення: 15.06.2025).
884. Parkinson R. G. The impact of the press on the American Revolution. 2016. 22 November. Oxford Research Encyclopedia of American History. URL: <https://blog.oup.com/2016/11/press-impact-american-revolution/> (дата звернення: 10.06.2025).
885. Passani A., Spagnoli F., Bellini F. [et al.]. Collective Awareness Platform for Sustainability and Social Innovation (CAPS) / Rossignoli C., Gatti M., Agrifoglio R. (eds) *Organizational Innovation and Change. Lecture Notes in Information Systems and Organisation*. Vol 13. Cham: Springer, 2016. P. 103–114. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-22921-8_9 (дата звернення: 15.06.2025).
886. PBS. Media in wartime. 2022. August 8. URL: <https://www.pbs.org/opb/historydetectives/feature/media-in-wartime/index.html> (дата звернення: 10.06.2025).
887. Pecanha, S. How many people are in Tahrir Square? *The New York Times* (graphics desk, crowd-estimate). 2011. February 1. Summarised in *Wired*. URL:

- <https://www.wired.com/2011/02/how-many-people-are-in-tahrir-square-heres-how-to-tell> (дата звернення: 16 червня 2025 р.).
888. Perdana S., Vielle M., Schenckery M. European economic impacts of cutting energy imports from Russia: A computable general equilibrium analysis. *SSRN*. 2022. September 27. URL: <https://ssrn.com/abstract=4231369> (дата звернення: 15.06.2025).
889. Perepelytsia H. The concept of peace and victory in the domestic and foreign policy of Ukraine. *Przegląd Geopolityczny*. 2023. Vol. 44. P. 9–24. URL: <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2023/06/XLIV-01-Perepelytsia.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
890. Perepelytsia H. The dilemma of war and peace in the trend of the XXI century (Russian–Ukrainian case). *Przegląd Strategiczny*. 2021. Issue 14. DOI: 10.14746/ps.2021.1.15 (дата звернення: 15.06.2025).
891. Pérez-Curiel C., Garrote-Fuentes Á., Rivas-de-Roca R. EU and crisis management: Afghanistan and Ukraine on social media. *Frontiers in Political Science*. 2023. Vol. 5. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1138445> (дата звернення: 15.06.2025).
892. Perrow C. *Normal Accidents: Living with High-Risk Technologies*. Princeton University Press. 1984. 396 p. URL: <https://maritimesafetyinnovationlab.org/wp-content/uploads/2021/04/Normal-Accidents-Living-With-High-Risk-Technologies-Perrow.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).
893. Petheram A., Shearer E., Stirling E. [et al.]. Fakes, flies and facial recognition: Artificial intelligence and the new worlds of protest, revolution and digital interventionism. 2020. Oxford Insights. URL: https://oxfordinsights.com/wp-content/uploads/2024/08/Fakes_Flies_and_Facial_Recognition.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
894. Pettegree A. *Brand Luther: 1517, printing, and the making of the Reformation*. New York: Penguin Books, 2015. 410 p. URL: <https://archive.org/details/brandluther1517p0000pett> (дата звернення: 10.06.2025).
895. Pew Research Center. Public trust in government: 1958–2024. 2024. 24 June. URL: <https://www.pewresearch.org/politics/2024/06/24/public-trust-in-government-1958-2024/> (дата звернення: 10.06.2025).

896. Phillips C. D. Toward a Theory of Strategic Communication: A Relationship Management Approach: research report. U.S. Army War College. Carlisle, PA, 2012. 62 p. (DTIC ADA561990). URL: https://archive.org/details/DTIC_ADA561990/mode/2up (дата звернення: 15.06.2025).
897. Piedra N., Chicaiza J., Lopez-Vargas J. [et al.]. Discovery of potential collaboration networks from open knowledge sources. *2018 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON)*. 2018. P. 1320–1325. DOI: <https://doi.org/10.1109/EDUCON.2018.8363382> (дата звернення: 15.06.2025).
898. Piotrowska A., Kopczewski M., Nowicka J. [et al.]. Migrations – journeys of the brokers – in the context of contemporary and future threats to the security of 21st century. *Europe Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego*. 2021. Vol. XV – Special Issue. P. 223–238. DOI: <https://sin.akademia.mil.pl/publications/details/i6813> (дата звернення: 15.06.2025).
899. Polegkyi O. Russian disinformation and propaganda before and after the invasion of Ukraine. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*. 2023. DOI: 10.36874/riesw.2023.1.6 (дата звернення: 10.06.2025).
900. Political Guidelines. Political Guidelines for the Next European Commission 2024–2029. 2024. URL: <https://ukandeu.ac.uk/von-der-leyen-ii-and-the-geopolitical-commission-more-of-the-same/> (дата звернення: 15.06.2025).
901. Ponoko. The factory of the future – A digital creative workflow. [Без дати]. URL: <https://www.ponoko.com/about> (дата звернення: 15.06.2025).
902. Popp R., Pattipati K., Serfaty D. [et al.]. Collaborative tools for counter-terrorism analysis. *2005 IEEE Aerospace Conference: Proceedings*. 2005. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1109/AERO.2005.1559623> (дата звернення: 15.06.2025).
903. Post-Crimea Shift in EU-Russia Relations: From Fostering Interdependence to Managing Vulnerabilities / eds. K. Raik, A. Rácz. Tallinn: International Centre for Defence and Security, 2019. URL: <https://icds.ee/en/?p=45116> (дата звернення: 15.06.2025).

904. Potter D. The Protestant Reformation In: *Disruption: Why Things Change*. New York: Oxford University Press, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197518823.003.0004> (дата звернення: 10.06.2025).
905. Pottinger D. T. *The French book trade in the Ancien Régime, 1500–1791*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1958. 377 p.
906. Preda A., Chiriac D. Strategic communication process in the European Union. *Strategies XXI – Security and Defense Faculty*. 2021. Vol. 17. No. 1. P. 132–140. DOI: 10.53477/2668-2001-21-15 (дата звернення: 15.06.2025).
907. Primecz H. Paradigmatic reflections in cross-cultural management to make sense of a VUCA world. *International Journal of Organizational Analysis*. 2024. Vol. 32. № 11. P. 132–147. DOI: <https://doi.org/10.1108/IJOA-09-2023-4001> (дата звернення: 15.06.2025).
908. Priyono U. Cyber warfare as part of Russia and Ukraine conflict *Jurnal Diplomasi Pertahanan*. 2022. Vol. 8. No. 2. P. 44. DOI: <https://doi.org/10.33172/jdp.v8i2.1005> (дата звернення: 10.06.2025).
909. Prochaska S. [et al.]. Mobilizing manufactured reality: How participatory disinformation shaped deep stories to catalyze action during the 2020 U.S. presidential election. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2023. Vol. 7 (CSCW1). Article 140. P. 1–39. DOI: <https://doi.org/10.1145/3579616> (дата звернення: 10.06.2025).
910. Protsiuk A. Ukraine: countering disinformation in the wake of Russian invasion. 2022. 20 December. Wikimedia Brussels. URL: <https://wikimedia.brussels/ukraine-countering-disinformation-in-the-wake-of-russian-invasion/> (дата звернення: 14.06.2025).
911. Public Opinion Survey of Residents of Ukraine, 6–15 November 2021: звіт. Київ, 2022. 66 p. URL: https://www.iri.org/wp-content/uploads/2022/02/FOR-RELEASE-2021-November-Survey-of-Residents-of-Ukraine_ENG.pdf (дата звернення: 14.06.2025).

912. Purdie-Vaughns V., Eibach R. P. Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities. *Sex Roles*. 2008. Vol. 59. № 5–6. P. 377–391. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11199-008-9424-4> (дата звернення: 15.06.2025).
913. Qiaoan R., Teets J. C. Responsive authoritarianism in China: A review of responsiveness in Xi and Hu administrations. *Journal of Chinese Political Science*. 2020. Vol. 25. № 2. P. 139–153. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11366-019-09640-z> (дата звернення: 15.06.2025).
914. Quitzau A. With AI and Project Debater, IBMers Innovation-Jammed about new strategies after Covid-19. *IBM Nordic Managed Services Blog*. 02.06.2020. URL: <https://www.ibm.com/blogs/nordic-msp/with-ai-and-project-debater-ibmers-innovationjammed-about-new-strategies-after-covid-19/> (дата звернення: 15.06.2025).
915. Rai A. K. Media at war: Issues and limitations. *Strategic Analysis*. 2000. Vol. 24. No. 9. P. 1681–1694. DOI: <https://doi.org/10.1080/09700160008455312> (дата звернення: 15.06.2025).
916. Raik K. The Ukraine Crisis as a Conflict over Europe's Political, Economic and Security Order. *Geopolitics*. 2019. Vol. 24. No. 1. P. 51–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1414046> (дата звернення: 15.06.2025).
917. Rainie L., Wellman B. Networked: The new social operating system. Cambridge, MA: MIT Press, 2012. 358 p. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262526166/networked/> (дата звернення: 19.10.2025).
918. Rajamani L. Ambition and differentiation in the 2015 Paris Agreement: Interpretative possibilities and underlying politics. *International and Comparative Law Quarterly*. 2016. Vol. 65. № 2. P. 493–514. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589316000130> (дата звернення: 15.06.2025).
919. Raleigh C. Linke A., Karlsen J. [et al.]. Introducing ACLED: An Armed Conflict Location and Event Dataset. *Journal of Peace Research*. 2023. Vol. 47. № 5. P. 651–660. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022343310378914> (дата звернення: 15.06.2025).

920. Rantala H., Hakkarainen H. The Travelling of News in 1848: The February Revolution, European News Flows, and the Finnish Press. *Journal of European Periodical Studies*. 2022. Vol. 7. № 1. P. 13–28. DOI: <https://doi.org/10.21825/jeps.81955> (дата звернення: 10.06.2025).
921. Raymond E. S. The Cathedral and the Bazaar: Musings on Linux and Open Source by an Accidental Revolutionary. Sebastopol, CA: O'Reilly, 1999. URL: <https://www.oreilly.com/library/view/the-cathedral/0596001088/> (дата звернення: 10.06.2025).
922. Reddick D. Development of the Press in Nineteenth Century Russia. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. 1944. Vol. 21. P. 45–54. DOI: <https://doi.org/10.1177/107769904402100106> (дата звернення: 10.06.2025).
923. Rees W., Xu R. US–UK–France relations amid the Russia–Ukraine war: A new strategic alignment? *International Affairs*. 2024. Vol. 100. № 3. P. 1249–1261. DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iaae075> (дата звернення: 10.06.2025).
924. Reichardt R. The French Revolution as a European media event. 2012. 27 August. EGO. URL: <http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/european-media-events/rolf-reichardt-the-french-revolution-as-a-european-media-event> (дата звернення: 10.06.2025).
925. Reiesman D. Leisure and Work in Post-Industrial Society / In: Larrabee E., Meyerson R. (eds.). *Mass Leisure*. Glencoe (Ill): Free Press, 1958. P. 363–385.
926. Reinsel D., Gantz J., Rydning J. The Digitization of the World From Edge to Core. International Data Corporation, 2018. URL: <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
927. Ren X., Montgomery L. Open access and soft power: Chinese voices in international scholarship. *Media, Culture & Society*. 2015. Vol. 37. № 3. P. 394–408. DOI: <https://doi.org/10.1177/0163443714567019> (дата звернення: 15.06.2025).
928. Renard T. EU cyber partnerships: assessing the EU strategic partnerships with third countries in the cyber domain. *European Politics and Society*. 2018. Vol. 19. No. 3.

- P. 321–337. DOI: <https://doi.org/10.1080/23745118.2018.1430720> (дата звернення: 15.06.2025).
929. Reuters. U.S., Saudi Arabia to bolster support for moderate Syrian opposition. 2015. 24 October. URL: <https://www.reuters.com/article/cnews-us-mideast-crisis-syria-saudi-idCAKCN0SJ06720151025> (дата звернення: 10.06.2025).
930. Revin F. Collaborative action in the age of social media: Digital capital, public discourse and power networks. *Sophia Prima*. 2020. Vol. 3. № 2. P. 57–67. DOI: <https://doi.org/10.34170/2707-370x-2020-57-67> (дата звернення: 15.06.2025).
931. Rey-García J., Calvo-Serrano M.-A., Montes-Tubío, F.d.P. [et al.]. The Cultural Heritage of Montilla and the Printing Press since the Modern Age: Its Evolution and Relationship with Graphic Engineering Boosting the SDGs. *Sustainability*. 2024. Vol. 16. № 2. Article 541. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16020541> (дата звернення: 15.06.2025).
932. Rhodes A. Propaganda: The art of persuasion: World War II. New York: Chelsea House Publishers, 1976. P. 147–148. URL: <https://archive.org/details/propagandaartofp0000rhod/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 10.06.2025).
933. Ridley D. Economic development via collaborating populations. *Theoretical Economics Letters*. 2021. Vol. 11. № 6. Article 70. DOI: <https://doi.org/10.4236/tel.2021.116070> (дата звернення: 15.06.2025).
934. Riehle C. New Pact on Migration and Asylum. *eucrim*. 2024, August 9. Issue 2/2024. URL: <https://eucrim.eu/news/new-pact-on-migration-and-asylum/> (дата звернення: 15.06.2025).
935. Riesman D. Abundance for What?. 1st ed. London: Routledge, 1993. 272 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429333866> (дата звернення: 15.06.2025).
936. Ritzer G. Ritzer G. The “McDonaldization” of Society. *Journal of American Culture*. 1983. 6. P. 100–107. https://doi.org/10.1111/j.1542-734X.1983.0601_100.x (дата звернення: 15.10.2025).
937. Roberts A. International Relations after the Cold War. *International Affairs*. 2008. Vol. 84. P. 335–350. DOI: <https://doi.org/10.1111/J.1468-2346.2008.00706.X> (дата звернення: 15.06.2025).

938. Rocca J. Introduction to Markov chains. Definitions, properties and PageRank example. 2019. 25 February. Towards Data Science. URL: <https://towardsdatascience.com/brief-introduction-to-markov-chains-2c8cab9c98ab> (дата звернення: 10.06.2025).
939. Roche D. Le peuple de Paris: Essai sur la culture populaire au XVIIIe siècle. Paris: Aubier Montaigne, 1981. 380 p.
940. Roche D. Le siècle des lumières en province: Académies et académiciens provinciaux, 1680–1789. Paris: Mouton, 1978. 528 p.
941. Rodríguez Andrés R. Trump 2016, ¿presidente gracias a las redes sociales? *Palabra Clave*. 2018. Vol. 21. № 3. P. 831–859. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6496368> (дата звернення: 10.06.2025).
942. Rohatynska N. [et al.]. Use of information and communication technologies in democratic processes. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. № 75. P. 198–220. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.13> (дата звернення: 15.06.2025).
943. Ronzhyn A., Cardenal A. S., Batlle A. Collective action on Facebook and Telegram during the Russia–Ukraine war. *Proceedings of the 10th European Conference on Social Media*. 2023. Vol. 10. No. 1. P. 223–230. DOI: <https://doi.org/10.34190/ecsm.10.1.1057> (дата звернення: 10.06.2025).
944. Rosenau J. N.; Czempiel E.-O. (eds.). Governance without Government: Order and Change in World Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 324 p. URL: <https://archive.org/details/governancewithou0000unse> (дата звернення: 14 жовтня 2025) (дата звернення: 14.10.2025).
945. Rosenau J. N. International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory. Rev. ed. New York: Free Press; London: Collier Macmillan, 1969. URL: <https://archive.org/details/internationalpol0000rose> (дата звернення: 14.10.2025).
946. Roy H., Abdelzaher T., Bowman E. K. [et al.]. Information flow on social networks: from empirical data to situation understanding. *SPIE Proceedings*. 2017. Vol. 10207.

- Article 102070I. DOI: <https://doi.org/10.1117/12.2266585> (дата звернення: 15.06.2025).
947. Royo S., Pina V., Garcia-Rayado J. Decide Madrid: A Critical Analysis of an Award-Winning e-Participation Initiative. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. № 4. Article 1674. <https://doi.org/10.3390/su12041674> (дата звернення: 10.06.2025).
948. Rubin J. Printing and Protestants: An Empirical Test of the Role of Printing in the Reformation. *Review of Economics and Statistics*. 2014. Vol. 96. P. 270–286. https://doi.org/10.1162/REST_a_00368 (дата звернення: 10.06.2025).
949. Ruggie J. G. What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge. *International Organization*. 1998. Vol. 52. № 4. P. 855–885. DOI: <https://doi.org/10.1162/002081898550770> (дата звернення: 15.06.2025).
950. Sabbagh D. If Trump wins the election, Nato can expect more turbulence ahead. *The Guardian*. 29.10.2024. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2024/oct/29/if-trump-wins-the-election-nato-can-expect-more-turbulence-ahead>. (дата звернення: 10.06.2025).
951. Sacco P. [et al.]. Emergence of knowledge communities and information centralization during the COVID-19 pandemic. *Social Science & Medicine*. 2021. Vol. 285. Article 114215. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114215> (дата звернення: 15.06.2025).
952. Saccomanni F. Managing International Financial Instability. Cheltenham: Edward Elgar, 2008. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781848441521> (дата звернення: 10.06.2025).
953. Salehyan I., Gleditsch K. S., Cunningham D. Transnational Linkages and Civil War Interactions. Typescript / University of Essex. 2008. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=2344d4de8146cfd40cdad35044e9c04a19fcfd6e> (дата звернення: 15.06.2025).
954. Salloukh B. F. The Arab uprisings and the geopolitics of the Middle East. *The International Spectator*. 2013. Vol. 48. № 2. P. 32–46. URL: <https://www.iai.it/sites/default/files/salloukh.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).

955. Sampson T. Brain drain or brain gain? Technology diffusion and learning on-the-job. *Journal of International Economics*. 2013. Vol. 90. № 1. P. 162–176. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2012.10.004> (дата звернення: 15.06.2025).
956. Samuels A. L. The last democratic election. *Social Sciences*. 2024. Vol. 13. № 11. P. 588. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci13110588> (дата звернення: 10.06.2025).
957. Sanchez G. R., Middlemass K. Misinformation is eroding the public's confidence in democracy. 2022. 26 July. Brookings. URL: <https://www.brookings.edu/articles/misinformation-is-eroding-the-publics-confidence-in-democracy/> (дата звернення: 10.06.2025).
958. Santos S., Griebeler M. D. Political polarization and blatant lies on social media. *Political Behavior: Cognition*. 2020. (pre-print). URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Political-Polarization-and-Blatant-Lies-on-Social-Santos-Griebeler/b50eb73b89c2c9c7e32a64ebba4154c2b78411d3> (дата звернення: 10.06.2025).
959. Satsiou A., Panos G., Praggidis I. [et al.]. Collective online platforms for financial and environmental awareness: First International Workshop. Revised Selected Papers. Cham: Springer, 2016. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-50237-3> (дата звернення: 15.06.2025).
960. Savio G. Coordination outside formal organization: consensus-based decision-making and occupation in the Occupy Wall Street movement. *Contemporary Justice Review*. 2015. Vol. 18. № 1. P. 42–54. <https://doi.org/10.1080/10282580.2015.1005509> (дата звернення: 10.06.2025).
961. Schaefer T. Luther Bible, 1551 edition. *Lutheran Theological Journal*. 2015. Vol. 49. P. 171. URL: <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.782588922794470>. (дата звернення: 10.06.2025).
962. Schettino V. [et al.]. Towards community and expert detection in open source global development. *2019 IEEE 23rd International Conference on Computer Supported Cooperative Work in Design (CSCWD)*. 2019. P. 350–355. DOI: <https://doi.org/10.1109/CSCWD.2019.8791872> (дата звернення: 15.06.2025).

963. Schimmelfennig F. Liberal intergovernmentalism and the euro area crisis. *Journal of European Public Policy*. 2015. Vol. 22. No. 2. P. 177–195. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501763.2014.994020> (дата звернення: 15.06.2025).
964. Schlott R. Trump's savvy memes and flashy edits trounce Harris in war for precious views from young voters. *New York Post*. 29.10.2024. URL: <https://nypost.com/2024/10/29/us-news/trump-is-beating-harris-in-the-tiktok-war-heres-why/> (дата звернення: 10.06.2025).
965. Schmidt-Funke J. A. The Revolution of 1830 as a European media event. 2017. 16 August. *EGO*. URL: <http://ieg-ego.eu/en/threads/european-media/european-media-events/revolution-of-1830> (дата звернення: 10.06.2025).
966. Schmiede R. Knowledge, work and subject in informational capitalism. *Social informatics: An information society for all?* / Berleur J., Nurminen M. I., Impagliazzo J. (eds). New York: Springer, 2006. P. 333–354.
967. Schneider E. Harris nearly triples Trump's fundraising in August. *Politico*. 06.09.2024. URL: <https://www.politico.com/news/2024/09/06/kamala-harris-august-fundraising-00177657> (дата звернення: 15.06.2025).
968. Schor M. Trumpism and the continuing challenges to three political constitutionalist orthodoxies (Working Paper). 2020. 16 November. Drake University Law School. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3730945> (дата звернення: 15.06.2025).
969. Schulze M., Kerttunen, M. Cyber operations in Russia's war against Ukraine: Uses, limitations, and lessons learned so far. *SWP Comment*. 2023. No. C 23. 17 April. 8 p. DOI: <https://doi.org/10.18449/2023C23> (дата звернення: 10.06.2025).
970. Schwartz B. The paradox of choice: why more is less. New York: ECCO, 2004. 368 p. ISBN 978-0060005696.
971. Schwartz P. The Art of the Long View: Planning for the Future in an Uncertain World. New York: Doubleday, 1991. 320 p. ISBN 978-0385267323.
972. Scott A. M. The Functioning of the International Political System. New York : Macmillan, 1967. URL: <https://search.worldcat.org/nl/title/The-functioning-of-the-international-political-system/oclc/250275> (дата звернення: 14.10.2025).

973. Scott J. EU enlargement, region building and shifting borders of inclusion and exclusion. London: Routledge, 2006. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315580685> (дата звернення: 15.06.2025).
974. Scott M. 5 things to know about the Digital Services Act's first risk assessments and audits. 2024. 11 December. Tech Policy Press. URL: <https://techpolicy.press/5-things-to-know-about-the-digital-services-acts-first-risk-assessments-and-audits/> (дата звернення: 10.06.2025).
975. Security in Cyberspace: Targeting Nations, Infrastructures, Individuals / ed. G. Giacomello. New York: Bloomsbury Publishing USA, 2014. 256 p.
976. Sedelmeier U. Sectoral dynamics of EU enlargement: advocacy, access and alliances in a composite policy. *Journal of European Public Policy*. 2002. Vol. 9. No. 4. P. 627–649. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501760210152466> (дата звернення: 15.06.2025).
977. Serafin T. Ukraine's President Zelensky takes the Russia/Ukraine war viral. *Orbis*. 2022. Vol. 66. No. 4. P. 460–476. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2022.08.002> (дата звернення: 15.06.2025).
978. Sernani P. Social media and electoral dynamics: A dataset of X and Facebook activity during the 2024 European Parliament elections. *Data in Brief*. 2025. Vol. 59. Art. 111407. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.dib.2025.111407> (дата звернення: 14.06.2025).
979. Setiawan D., Ananda D., Kartika T. Media Framing of Donald Trump's 2024 Election Victory: A Case Study on International Media. *Mediasi. Jurnal Kajian dan Terapan Media, Bahasa, Komunikasi*. 2025. DOI: 10.46961/mediasi.v6i1.1539 (дата звернення: 10.06.2025).
980. Settel I. A pictorial history of radio. New York: Grosset & Dunlap, 1960. P. 146. URL: <https://archive.org/details/APictorialHistoryOfRadio/page/n9/mode/2up> (дата звернення: 10.06.2025).
981. Shackelford S. J. Managing Cyber Attacks in International Law, Business, and Relations: In Search of Cyber Peace. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 520 p.

982. Shah A. [et al.]. Unfiltered conversations: A dataset of the 2024 U.S. presidential election on Truth Social. *arXiv*. 2024. № arXiv:2411.01330. DOI: 10.48550/arXiv.2411.01330 (дата звернення: 10.06.2025).
983. Shahin S. Affective Polarization of a Protest and a Counterprotest: Million MAGA March v. Million Moron March. *American Behavioral Scientist*. 2022. Vol. 67. № 6. P. 735–756. <https://doi.org/10.1177/00027642221091212> (дата звернення: 10.06.2025).
984. Shanghai Cooperation Organization. Agreement between the governments of the member states of the Shanghai Cooperation Organization on cooperation in the field of ensuring international information security. 2009. June. URL: <https://ccdcoe.org/uploads/2018/10/SCO-090616-IISAgreement.pdf>. (дата звернення: 07.06.2025).
985. Shannon C. E., Weaver W. The mathematical theory of communication. Urbana: University of Illinois Press, 1949. 225 p.
986. Sheikh A. T. Soviet and Western media coverage of the Afghan conflict. *Strategic Studies*. 1990. Vol. 13. No. 3. P. 35–63. URL: <http://www.jstor.org/stable/45182014> (дата звернення: 10.06.2025).
987. Shen F., Zhang E., Zhang H. [et al.]. Examining the differences between human and bot social media accounts: A case study of the Russia-Ukraine War. *First Monday*. 2023. Vol. 28. No. 2. DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v28i2.12777> (дата звернення: 15.06.2025).
988. Sher P. J. Ethnic innovation networks: A strategic linkage explanation for intellectual advantage in international business. *Taiwan Academy of Management Journal*. 2003. Vol. 3. № 1. P. 41–58. DOI: <https://doi.org/10.6295/TAMJ.2003.0301.03>. URL: <https://doi.org/10.6295/TAMJ.2003.0301.03> (дата звернення: 15.06.2025).
989. Shu K., Li Z. A review of research on the English translation of Xi Jinping: The Governance of China. *International Journal of English Literature and Social Sciences*. 2024. Vol. 9. № 3 (May–June). URL: <https://ijels.com/detail/a-review-of->

- research-on-the-english-translation-of-xi-jinping-the-governance-of-china/ (дата звернення: 10.06.2025).
990. Shveda Y., Park J. Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. *Journal of Eurasian Studies*. 2015. Vol. 7. № 1. P. 85–91. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2015.10.007> (дата звернення: 10.06.2025).
991. Siddi M. The Role of Power in EU–Russia Energy Relations: The Interplay between Markets and Geopolitics. *Europe-Asia Studies*. 2018. Vol. 70. P. 1552–1571. DOI: <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1536925> (дата звернення: 15.06.2025).
992. Siddi M., Prandin F. Governing the EU's energy crisis: The European Commission's geopolitical turn and its pitfalls. *Politics and Governance*. 2023. Vol. 11. № 4. P. 286–296. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v11i4.7315>.
993. Sil R., Katzenstein P. J. Analytic Eclecticism in the Study of World Politics: Reconfiguring Problems and Mechanisms across Research Traditions. *Perspectives on Politics*. 2010. Vol. 8, No. 2. P. 411–431. DOI: 10.1017/S1537592710001179. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/analytic-eclecticism-in-the-study-of-world-politics-reconfiguring-problems-and-mechanisms-across-research-traditions/B078D54DEFB199ADA653B7B35004EACF> (дата звернення: 14 жовтня 2025).
994. Simon É., Renaut J. Possible dynamics of UK-EU defence relations after Brexit. Paris: IRIS, 04.2022. URL: https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2022/05/14_ProgEurope_EU-UK_relations_Brexit.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
995. Sinclair S., Rockwell G. *Hermeneutica: Computer-Assisted Interpretation in the Humanities*. Cambridge, MA: MIT Press, 2016. 312 p. ISBN 978-0262035061.
996. Singh R. The Non-State Actor as the Potent New Enemy in Global Politics: Beginning of the Third Phase in International Relations. *India Quarterly*. 2002. Vol. 58. P. 105–118. DOI: <https://doi.org/10.1177/097492840205800109> (дата звернення: 15.06.2025).

997. Sinha D., Sinha S. Managing in a VUCA world: Possibilities and pitfalls. *Journal of Technology Management for Growing Economies*. 2020. Vol. 11. № 1. P. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.15415/jtmge.2020.111003> (дата звернення: 15.06.2025).
998. Siswanto S. Kepemimpinan Donald Trump dan turbulensi tatanan dunia. *Jurnal Penelitian Politik*. 2018. Vol. 15. № 1. P. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.14203/jpp.v15i1.735> (дата звернення: 10.06.2025).
999. Skocpol T. States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia, and China. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. URL: <https://archive.org/details/statessocialrevo0000skoc/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 10.06.2025).
1000. Slobozhan I., Brik T., Sharma R. Differentiable characteristics of Telegram mediums during protests in Belarus 2020. *Social Network Analysis and Mining*. 2023. Vol. 13. № 1. Article 19. <https://doi.org/10.1007/s13278-022-01002-7> (дата звернення: 10.06.2025).
1001. Slobozhan I., Brik T., Sharma R. Longitudinal change in language behaviour during protests: A case study of Euromaidan in Ukraine. 2021. arXiv preprint. URL: <https://arxiv.org/abs/2109.11623> (дата звернення: 10.06.2025).
1002. Slovenian Government Communication Office. Seminar on the challenges of communicating EU enlargement and the importance of resilience against disinformation [News release]. Government of Slovenia. 2024. May 6. URL: <https://www.gov.si/en/news/2024-05-06-seminar-on-the-challenges-of-communicating-eu-enlargement-and-the-importance-of-resilience-against-disinformation/> (дата звернення: 10.06.2025).
1003. Smidi A., Shahin S. Social Media and Social Mobilisation in the Middle East: A Survey of Research on the Arab Spring. *India Quarterly*. 2017. Vol. 73. № 2. P. 196–209. <https://www.jstor.org/stable/48505308> (дата звернення: 10.06.2025).
1004. Smith G. E., Venkatraman M. P., Dholakia R. R. Diagnosing the search cost effect: Waiting time and the moderating impact of prior category knowledge.

- Journal of Economic Psychology*. 1999. Vol. 20. № 3. P. 285–314. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(99\)00010-0](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(99)00010-0) (дата звернення: 15.06.2025).
1005. Soldatkin V. Putin throws \$1.5 billion lifeline to embattled Belarus leader. 2020. 16 September. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/article/world/asia-pacific/putin-throws-15-billion-lifeline-to-embattled-belarus-leader-idUSKBN26521Y/> (дата звернення: 10.06.2025).
1006. Søllinge J. D. Fædrelandet (dansk avis 1834-82). 2020. 14 December. *Den Store Danske*. URL: https://denstoredanske.lex.dk/F%C3%A6drelandet_-_dansk_avis_1834-82 (дата звернення: 10.06.2025).
1007. Song C. H. On the relationship between creativity and standardisation: evidence from a qualitative study on the introduction of standardised evaluation framework in recruitment. *Technology Analysis & Strategic Management*. 2017. Vol. 30. № 7. P. 825–837. DOI: <https://doi.org/10.1080/09537325.2017.1380791> (дата звернення: 15.06.2025).
1008. Spector R. H. The Vietnam War and the media. *Encyclopedia Britannica*. 2023. April 24. URL: <https://www.britannica.com/topic/The-Vietnam-War-and-the-media-2051426> (дата звернення: 30.05.2023).
1009. Srichandan S. P. Climate change, migration and EU security IUP Journal of International Relations. 2010. Vol. 4. No. 3. P. 78. URL: <https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A11%3A26057627/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A52885334&crl=c>. (дата звернення: 15.06.2025).
1010. Stanescu D. F., Romascanu M. VUCA n+1. To the infinity and beyond!. *LUMEN Proceedings*. 2022. Vol. 17. P. 590–596. DOI: <https://doi.org/10.18662/wlc2021/59> (дата звернення: 15.06.2025).
1011. Starbird K., Arif A., Wilson T. Disinformation as collaborative work: Surfacing the participatory nature of strategic information operations. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 2019. Vol. 3. Issue CSCW. Article 127. P. 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1145/3359229> (дата звернення: 15.06.2025).

1012. Starbird K., DiResta R., DeButts M. Influence and Improvisation: Participatory Disinformation during the 2020 US Election. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9. Электронный ресурс. DOI: 10.1177/20563051231177943 (дата звернения: 14.06.2025).
1013. Starbird K., Palen L. Working and sustaining the virtual “Disaster Desk”. *Proceedings of the 2013 Conference on Computer Supported Cooperative Work (CSCW '13)*. 2013. P. 491–502. DOI: <https://doi.org/10.1145/2441776.2441832> (дата звернения: 15.06.2025).
1014. Stearns P. N. Revolution and the growth of industrial society, 1789–1914. *Encyclopaedia Britannica* / Eds. P. N. Stearns, J. Barzun. 2022. URL: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/Revolution-and-the-growth-of-industrial-society-1789-1914> (дата звернения: 10.06.2025).
1015. Stefan M. EU policies for developing capabilities to counter hybrid threats. *Romanian Military Thinking*. 2023. No. 1. DOI: <https://doi.org/10.55535/rmt.2023.1.9> (дата звернения: 15.06.2025).
1016. Stehr N. A world made of knowledge. *New Knowledge and New Consciousness in the Era of the Knowledge Society* (conference lecture). Budapest, 31.01.2002. URL: <http://www.crsi.mq.edu.au/documents/worldknowledge.pdf> (дата звернения: 15.06.2025).
1017. Steinert-Threlkeld Z. Twitter as Data. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2018. 160 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108529327> (дата звернения: 15.06.2025).
1018. Sthapit A. Dissecting COVID-19 Pandemonics: A New Management Discourse. *Journal of Business and Social Sciences Research*. 2020. Vol. 5. № 2. P. V–VI. URL: <https://doi.org/10.3126/jbssr.v5i2.35229> (дата звернения: 15.06.2025).
1019. Stiehm J. H. The U.S. Army War College: Military education in a democracy. Philadelphia, PA: Temple University Press, 2002. 240 p. ISBN 978-1592131831.
1020. Stirland S. L. Propelled by internet, Barack Obama wins presidency. *Wired*. 04.11.2008. URL: <https://www.wired.com/2008/11/propelled-by-in/> (дата звернения: 15.06.2025).

1021. Storey-Nagy K. Disinformation, Ideas without Borders, and the War in Ukraine. *Hungarian Studies Review*. 2022. DOI: 10.5325/hungarianstud.49.2.0220 (дата звернення: 10.06.2025).
1022. Strauss G., Edwards M. U. [Review of Printing, Propaganda, and Martin Luther] *History of Education Quarterly*. 1995. Vol. 35. № 3. P. 301–302. <https://doi.org/10.2307/369751> (дата звернення: 10.06.2025).
1023. Stromer-Galley J. Kim P., Choury C. [et al.]. Seeding doubts about voting: Trump and Biden rhetoric online in the 2020 U.S. presidential election (конференційна доповідь, AoIR 2022, Dublin, November 2–5) URL: <https://spir.aoir.org/ojs/index.php/spir/article/view/13090/10989> (дата звернення: 10.06.2025).
1024. Stubbs J. The #Americans: Chinese State-Linked Influence Operation Spamouflage Masquerades as U.S. Voters to Push Divisive Online Narratives Ahead of 2024 Election: аналіт. звіт. New York: Graphika, 2024. 38 p. URL: <https://public-assets.graphika.com/reports/graphika-report-the-americans.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
1025. Su Y.-P. Anti-Government Protests in Democracies: A Test of Institutional Explanations. *Comparative Politics*. 2015. Vol. 47. № 2. P. 149–167. URL: <http://www.jstor.org/stable/43664137> (дата звернення: 10.06.2025).
1026. Suciú P. Is Russia's invasion of Ukraine the first social media war? *Forbes*. 2022, March 1. URL: <https://www.forbes.com/sites/petersuciu/2022/03/01/is-russias-invasion-of-ukraine-the-first-social-media-war/?sh=7c89662b1c5c> (дата звернення: 10.06.2025).
1027. Suliman M. As Sudan transitions to democracy, urgent reforms must tackle disinformation. 2019. 4 October. *Advox*. URL: <https://advox.globalvoices.org/2019/10/04/as-sudan-transitions-to-democracy-urgent-reforms-must-tackle-disinformation/> (дата звернення: 10.06.2025).
1028. Surzhko-Harned L., Zahuranec A. J. Framing the revolution: the role of social media in Ukraine's Euromaidan movement. *Nationalities Papers*. 2017. Vol. 45. № 5. P. 758–779. <https://doi.org/10.1080/00905992.2017.1289162> (дата звернення: 10.06.2025).

1029. Swartz D. L. Bourdieu's concept of field Oxford Bibliographies in Sociology. 2016. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0164.xml> (дата звернення: 10.06.2025).
1030. Swissinfo. Seven arrested in Swiss city for vandalism inspired by French riots. 2023. 2 July. *Swissinfo*. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/seven-arrested-in-swiss-city-for-vandalism-inspired-by-french-riots/48635210> (дата звернення: 10.06.2025).
1031. Szafranski R. A theory of information warfare: Preparing for 2020. *Airpower Journal*. 1995. № 1. 12 p. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/documents/5626282/Col-Richard-Szafranski-A-Theory-of-Information.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
1032. Szewczyk B. M. J. Enlargement and legitimacy of the European Union. *Polish Yearbook of International Law*. 2011. Vol. 30. P. 131–168. URL: <https://ssrn.com/abstract=1881713> (дата звернення: 15.06.2025).
1033. Szpitter A., Sadkowska J. Using VUCA matrix for the assessment of project environment risk *Zarządzanie i Finanse*. 2016. Vol. 14. № 2/1. P. 401–413.
1034. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations / ed. M. Schmitt. New York: Cambridge University Press. 2017. 612 p.
1035. Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare / ed. M. Schmitt. New York: Cambridge University Press, 2013. 302 p.
1036. Taming the Storm. *The 19th edition of the annual GLOBSEC Forum took place from 30 August to 1 September 2024*. GLOBSEC Forum, 2025. URL: https://forum2024.globsec.org/wp-content/uploads/2025/02/GLB24-Summary_web.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
1037. Tang A. Embrace the shift to “prosocial media”. 2024. 26 November. *WIRED*. URL: <https://www.wired.com/story/prosocial-media-social-networks-discourse-decentralization> (дата звернення: 10.06.2025).
1038. Tapscott D. The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1996. 432 p. ISBN 978-0070632486.

1039. Tapscott D., Williams A. D. Ideagora, a marketplace for minds. *BusinessWeek*. 15.02.2007. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2007-02-15/ideagora-a-marketplace-for-mindsbusinessweek-business-news-stock-market-and-financial-advice> (дата звернення: 15.06.2025).
1040. Tapscott D., Williams A. D. Part 6: The global plant floor. *The Globe and Mail*. 01.01.2007. URL: <https://www.theglobeandmail.com/technology/part-6-the-global-plant-floor/article1077411/> (дата звернення: 15.06.2025).
1041. Tapscott D., Williams A. D. *Wikinomics: How mass collaboration changes everything*. New York: Portfolio, 2010. 336 p. ISBN 978-1591844519.
1042. Taranenko A. Cognitive security as a dimension of Russia-Ukraine war. *Politology Bulletin*. 2024. No. 92. P. 371–382. DOI: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2024.92.371-382> (дата звернення: 10.06.2025).
1043. Tarrow S. *Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 265 p.
1044. Tasențu T., Rus M. Donald Trump's social media communication or the voice of a man is stronger than the voice of an institution. *Technium Social Sciences Journal*. 2019. Vol. 1. No 1. P. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.47577/tssj.v1i1.27> (дата звернення: 10.06.2025).
1045. Taylor P. M. *Munitions of the mind: A history of propaganda*. 3rd ed. Manchester: Manchester University Press, 2013. 360 p.
1046. Tech Monitor. Iran is using spyware to track citizens attending protests. 2022. 3 November. URL: <https://techmonitor.ai/technology/cybersecurity/iran-protests-spyware-mobile-phone-tracking> (дата звернення: 10.06.2025).
1047. Terry P. C. The Libya intervention (2011): neither lawful, nor successful. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*. 2015. Vol. 48. № 2. P. 162–182. DOI: <http://www.jstor.org/stable/24585876> (дата звернення: 10.06.2025).
1048. The Atlantic. Occupy Wall Street spreads worldwide. 2011. 17 October. URL: <https://www.theatlantic.com/photo/2011/10/occupy-wall-street-spreads-worldwide/100171/> (дата звернення: 10.06.2025).

1049. The Bridgespan Group. How Herb Sandler's ProPublica drove Governor Schwarzenegger to action in under 12 hours. 27.11.2013. URL: <https://www.bridgespan.org/insights/herb-sandler/how-herb-sandler-propublica-drove-governor-schwarzenegger> (дата звернення: 15.06.2025).
1050. The Brussels Times. Social media use during French riots stirs debate over power and control. 2023. 17 July. URL: <https://www.brusselstimes.com/597251/social-media-use-during-french-riots-stirs-debate-over-power-and-control> (дата звернення: 10.06.2025).
1051. The Conversation. Arab Spring: When the US needed to step up, it stood back – now, all eyes are on Biden. 2021. 11 February. URL: <https://theconversation.com/arab-spring-when-the-us-needed-to-step-up-it-stood-back-now-all-eyes-are-on-biden-155058> (дата звернення: 10.06.2025).
1052. The Economist. A virtual counter-revolution: The internet has been a great unifier of people, companies and online networks. Powerful forces are threatening to balkanise it. 2010. 2 September. URL: <https://www.economist.com/briefing/2010/09/02/a-virtual-counter-revolution> (дата звернення: 10.06.2025).
1053. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Committees of correspondence. 2016. 12 July. URL: <https://www.britannica.com/topic/Committees-of-Correspondence> (дата звернення: 10.06.2025).
1054. The Guardian. The most potent weapon wielded by the empires of Murdoch and China. 2008. 22 April. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2008/apr/22/chinathemedia.rupertmurdoch> (дата звернення: 10.06.2025).
1055. The Jakarta Post. How the Arab uprisings were weakened by online fakes. 2020. 30 November. URL: <https://www.thejakartapost.com/news/2020/11/30/how-the-arab-uprisings-were-weakened-by-online-fakes-.html> (дата звернення: 10.06.2025).
1056. The New Arab. How Putin's Russia helped crush the Arab Spring. 2020. 18 December. URL: <https://www.newarab.com/analysis/how-putins-russia-helped-crush-arab-spring> (дата звернення: 10.06.2025).
1057. The Privacy Act, 1974. Public Law 93–579. United States Code. 1974.

1058. The State Historical Society of Iowa. Espionage Act of 1917. 1917. URL: <https://iowaculture.gov/history/education/educator-resources/primary-source-sets/americas-involvement-world-war-i/espionage> (дата звернення: 10.06.2025).
1059. The White House. Executive Order: Blocking property of certain persons contributing to the situation in Ukraine. 2014. 6 March. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation> (дата звернення: 10.06.2025).
1060. The World Bank. Individuals using the Internet (% of population). [б. д.]. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=EG> (дата звернення: 10.06.2025).
1061. Thestar.com. Suicide protest helped topple Tunisian regime. 2011. 14 January. URL: <https://web.archive.org/web/20110118071140/http://www.thestar.com/news/world/article/922279--suicide-protest-helped-topple-tunisian-regime> (дата звернення: 10.06.2025).
1062. Tikk-Ringas E. Evolution of the Cyber Domain: The Implications for National and Global Security. London: Routledge, for the International Institute for Strategic Studies, 2015. 212 p.
1063. Tiruneh G. Social revolutions: Their causes, patterns, and phases SAGE Open. 2014. Vol. 4. № 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244014548845>.
1064. Tkachuk I. Global Political Instability as a Factor of International Tourism. *Економічні науки*. 2018. № 70. P. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.70.23> (дата звернення: 10.06.2025).
1065. Tocci N. The making of the EU global strategy. *Contemporary Security Policy*. 2016. Vol. 37. № 3. P. 461–472. DOI: <https://doi.org/10.1080/13523260.2016.1232559> (дата звернення: 15.06.2025).
1066. Toffler A. The Third Wave. New York: William Morrow, 1980. 550 p. URL: https://archive.org/details/thirdwave0000toff_d7t6 (дата звернення: 19.10.2025).

1067. Tomasello M. [et al.]. Two key steps in the evolution of human cooperation. *Current Anthropology*. 2012. Vol. 53. № 5. P. 673–692. DOI: <https://doi.org/10.1086/668207> (дата звернення: 15.06.2025).
1068. Toole A., Czarnitzki D. Commercializing science: Is there a university “brain drain” from academic entrepreneurship? *Management Science*. 2010. Vol. 56. № 9. P. 1599–1614. DOI: <https://doi.org/10.1287/mnsc.1100.1192> (дата звернення: 15.06.2025).
1069. Transparency International. Corruption perceptions index 2013. 2013. URL: <http://www.transparency.org/cpi2013/results> (дата звернення: 10.06.2025).
1070. Transparency International. The 2010 Corruption Perceptions Index. 2010. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2010> (дата звернення: 10.06.2025).
1071. Trauner F. Asylum policy: the EU’s ‘crises’ and the looming policy regime failure. *Journal of European Integration*. 2016. Vol. 38. No. 3. P. 311–325. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2016.1140756> (дата звернення: 15.06.2025).
1072. Treyger E., Cheravitch J., Cohen R. S. Russian disinformation efforts on social media. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2022. 220 p. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4373z2.html (дата звернення: 10.06.2025).
1073. Tufekci Z. Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest. New Haven, CT: Yale University Press, 2017. 360 p.
1074. Tufekci Z., Wilson C. Social media and the decision to participate in political protest: Observations from Tahrir Square. *Journal of Communication*. 2012. Vol. 62. № 2. P. 363–379. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2012.01629.x> (дата звернення: 10.06.2025).
1075. Tweneboah-Kodua S., Atsu F., Buchanan W. Impact of cyberattacks on stock performance: A comparative study. *Information and Computer Security*. 2018. Vol. 26. № 5. P. 637–652. DOI: [10.1108/ICS-05-2018-0060](https://doi.org/10.1108/ICS-05-2018-0060) (дата звернення: 15.06.2025).

1076. U.S. Congress. S.1838 – Hong Kong Human Rights and Democracy Act of 2019. 116th Congress (2019–2020). 2019. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/1838> (дата звернення: 10.06.2025).
1077. U.S. Department of Defense. Joint Publication 3–13, Information Operations. 2006. URL: https://www.globalsecurity.org/intell/library/policy/dod/joint/jp3_13_2006.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
1078. U.S. Department of Justice. Report on the investigation into Russian interference in the 2016 presidential election. Vol. I of II: Special Counsel Robert S. Mueller, III. Washington, D.C. 2019. URL: <https://www.justice.gov/archives/sco/file/1373816/dl> (дата звернення: 15.06.2025).
1079. U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control. Hong Kong–related sanctions. [б. д.]. URL: <https://ofac.treasury.gov/sanctions-programs-and-country-information/hong-kong-related-sanctions> (дата звернення: 06.06.2025).
1080. U.S. House of Representatives. H.Res.503 – Establishing the Select Committee to Investigate the January 6th Attack on the United States Capitol. Congress.gov, 2021. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-resolution/503> (дата звернення: 10.06.2025).
1081. UK Ministry of Housing, Communities and Local Government & Department for Levelling Up, Housing and Communities. Hong Kong British Nationals (Overseas) Welcome Programme – information for local authorities. GOV.UK. 2021. 08 April. URL: <https://www.gov.uk/guidance/hong-kong-uk-welcome-programme-guidance-for-local-authorities> (дата звернення: 10.06.2025).
1082. Ungureanu P., Bertolotti F., Macrì D. M. Brokers or platforms? A longitudinal study of how hybrid interorganizational partnerships for regional innovation deal with VUCA environments. *European Journal of Innovation Management*. 2018. Vol. 21. № 5. P. 636–671. DOI: <https://doi.org/10.1108/EJIM-01-2018-0015> (дата звернення: 15.06.2025).

1083. UNIAN. Ukraine - 136th in the world in terms of per capita income. 2013. 18 July. URL: <http://www.unian.ua/society/813105-ukrajina-136-ta-v-sviti-za-rivnem-dohodu-na-dushu-naselennya.html> (дата звернення: 10.06.2025).
1084. United Kingdom. Parliament. House of Commons. *Commons Chamber*. 22 October. 2024. Vol. 755: debated on Tuesday 22 October 2024. Hansard. URL: <https://hansard.parliament.uk/Commons/2024-10-22/debates/8aa77854-8ffe-46d2-9741-771dc78da7b9/CommonsChamber> (дата звернення: 10.06.2025).
1085. United Nations General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2020: The right to food (A/RES/75/179). 2020. 28 December. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3896432/files/A_RES_75_179-EN.pdf (дата звернення: 10.06.2025).
1086. United Nations. Digital technologies and mediation in armed conflict. New York: United Nations Department of Political and Peacebuilding Affairs and Centre for Humanitarian Dialogue, 2019. URL: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/DigitalToolkitReport.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
1087. University of California, Berkeley. SETI@home. [Без дати]. URL: <http://setiathome.ssl.berkeley.edu/> (дата звернення: 15.06.2025).
1088. Updegraff J. E. Radio and rebellion: An investigation of radio and its use by Czechoslovakian youth during the 1968 August invasion. *Swarthmore Undergraduate History Journal*. 2022. Vol. 3. № 2. P. 106–132. URL: <https://works.swarthmore.edu/suhj/vol3/iss2/7> (дата звернення: 10.06.2025).
1089. Urman A., Ho J. C.-t., Katz S. Dataset underlying “Analyzing protest mobilization on Telegram: The case of 2019 Anti-Extradition Bill movement in Hong Kong”. 2021. URL: <https://zenodo.org/records/5208170> (дата звернення: 10.06.2025).
1090. Vachudova M. EU Leverage and National Interests in the Balkans: The Puzzles of Enlargement Ten Years On. *Journal of Common Market Studies*. 2014. Vol. 52. No. 1. P. 122–138. DOI: <https://doi.org/10.1111/JCMS.12081> (дата звернення: 15.06.2025).

1091. Valentini C. Promoting the European Union: Comparative analysis of EU communication strategies in Finland and in Italy. *Jyväskylä Studies in Humanities*. 2008. URL: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/18549> (дата звернення: 15.06.2025).
1092. Valenza D. The Trap of Geopolitics: Rethinking EU Strategic Communication. *СЕРОВ*. 2021. СЕРОВ issue 3. [15 p.]. URL: https://www.researchgate.net/publication/350107787_The_Trap_of_Geopolitics_Rethinking_EU_Strategic_Communication (дата звернення: 15.06.2025)..
1093. Valeriano B., Maness R. C. Cyber War versus Cyber Realities: Cyber Conflict in the International System. Oxford: Oxford University Press, 2015. 224 p. ISBN 978-0190232319.
1094. Van Aelst P. та ін. Political communication in a high-choice media environment: a challenge for democracy? *Annals of the International Communication Association*. 2017. Vol. 41. № 1. P. 3–27. DOI: <https://doi.org/10.1080/23808985.2017.1288551> (дата звернення: 10.06.2025).
1095. van Dijk J. The network society: Social aspects of new media. 2-е вид. London: Sage Publications, 2006. 296 p. ISBN 978-1412905136.
1096. van Stekelenburg J., Klandermans B., van Dijk W. W. Combining motivations and emotion: The motivational dynamics of protest participation. *International Journal of Social Psychology*. 2011. Vol. 26. № 1. P. 91–104. DOI: <https://doi.org/10.1174/021347411794078426> (дата звернення: 15.06.2025).
1097. Vani P. [et al.]. Strategic Mindsets and Support for Social Change: Impact Mindset Explains Support for Black Lives Matter Across Racial Groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2023. Vol. 49. № 8. P. 1295–1312. DOI: <https://doi.org/10.1177/01461672221099710> (дата звернення: 10.06.2025).
1098. Varieties of Democracy Institute. Democracy winning and losing at the ballot: Democracy report 2024 / ed. by M. Nord et al. 2024. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4774409> (дата звернення: 10.06.2025).
1099. Varol O., Ferrara E., Davis C. A. [et al.]. Online human-bot interactions: Detection, estimation, and characterization. *Proceedings of the Eleventh International AAI*

- Conference on Web and Social Media (ICWSM 2017)*. Palo Alto: AAAI Press, 2017. P. 280–289. URL: <https://cdn.aaai.org/ojs/14871/14871-28-18390-1-2-20201228.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
1100. Vasist P. N., Chatterjee D., Krishnan S. The Polarizing Impact of Political Disinformation and Hate Speech: A Cross-country Configural Narrative Information. *Systems Frontiers*. 2023. P. 1–26. URL: <https://doi.org/10.1007/s10796-023-10390-w> (дата звернення: 10.06.2025).
1101. Veebel V. European Union's Positive Conditionality Model in Pre-Accession Process. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*. 2009. Vol. 13. P. 207–231. DOI: <https://doi.org/10.3176/TR.2009.3.02> (дата звернення: 15.06.2025).
1102. Veebel V., Markus R. Europe's refugee crisis in 2015 and security threats from the Baltic perspective. *Journal of Politics and Law*. 2015. Vol. 8. No. 4. P. 254. DOI: <https://doi.org/10.5539/jpl.v8n4p254> (дата звернення: 15.06.2025).
1103. Velez Lapão L. Energy and climate change scenarios in the Mediterranean: An opportunity for cooperation. *European Journal of Public Health*. 2020. Vol. 30. Supplement 5. Article ckaa165.298. DOI: <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa165.298> (дата звернення: 15.06.2025).
1104. Ventre D. *Information Warfare*. Hoboken: Wiley, 2016. 300 p.
1105. Verbatim report of proceedings. Wednesday, 13 March 2024, Strasbourg. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2024-03-13_EN.html (дата звернення: 10.06.2025).
1106. Vescio T. K., Judd C. M., Kwan V. S. Y. The crossed-categorization hypothesis: Evidence of reductions in the strength of categorization, but not intergroup bias. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2004. Vol. 40. № 4. P. 478–496. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2003.09.005> (дата звернення: 15.06.2025).
1107. Vihma A., Wigell M. Unclear and present danger: Russia's geoeconomics and the Nord Stream II pipeline. *Global Affairs*. 2016. Vol. 2. № 4. P. 377–388. DOI: <https://doi.org/10.1080/23340460.2016.1251073> (дата звернення: 15.06.2025).

1108. Virilio P. War and cinema: The logistics of perception. London: Verso, 1989. 166 p. URL: <https://archive.org/details/warcinemalogisti0000viri> (дата звернення: 10.06.2025).
1109. Vishnuprasad P. S. [et al.]. Tracking Fringe and Coordinated Activity on Twitter Leading Up To the US Capitol Attack. 2023. *ArXiv*. URL: <https://arxiv.org/abs/2302.04450> (дата звернення: 10.06.2025).
1110. VOA. China boasts of 'mind-reading' artificial intelligence that supports 'AI-tocracy'. 2022. 9 July. *Voice of America*. URL: <https://www.voanews.com/a/china-boasts-of-mind-reading-artificial-intelligence-that-supports-ai-tocracy-/6651986.html> (дата звернення: 10.06.2025).
1111. Volk S. C., Zeffass A. Alignment: Explicating a Key Concept in Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2018. Vol. 12. No. 4. P. 433–451. DOI: <https://doi.org/10.1080/1553118X.2018.1452742> (дата звернення: 15.06.2025).
1112. Von der Leyen U. Speech by President-elect von der Leyen in the European Parliament Plenary on the occasion of the presentation of her College of Commissioners and their programme. 2019. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_19_6408 (дата звернення: 15.06.2025).
1113. von Hippel E. *Free Innovation*. Cambridge (MA): MIT Press, 2017. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2866571> (дата звернення: 10.06.2025).
1114. von Hippel E. The sources of innovation. Oxford University Press. 1988. URL: <http://web.mit.edu/evhippel/www/sources.htm> (дата звернення: 15.06.2025).
1115. von Lucke J., Große K. Open Government Collaboration. Gascó-Hernández M. (ed) *Open Government. Public Administration and Information Technology*. Vol 4. New York: Springer, 2014. P. 189–204. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-9563-5_12 (дата звернення: 15.06.2025).
1116. VRT. Dag na de rellen in Brussel: Brusselse politie pakt vijftigtal mensen preventief op. 2023. 30 June. URL: <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2023/06/30/relschoppers-brussel-meet-de-schade-op/> (дата звернення: 10.06.2025).

1117. VUCA-meter for International Relations: спеціальний GPT-модуль. URL: <https://chatgpt.com/g/g-68e794b13fa08191a293e2a0b8355a15-vuca-meter-for-international-relations> (дата звернення: 20.10.2025).
1118. Wack M., Duskin K., Hodel D. Political fact-checking efforts are constrained by deficiencies in coverage, speed, and reach. arXiv preprint, 17.12.2024. arXiv:2412.13280 [cs.SI]. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2412.13280> (дата звернення: 10.06.2025).
1119. Wack P. Scenarios: Uncharted Waters Ahead. *Harvard Business Review*. 1985. 63. (5). P. 73–89. URL: <https://hbr.org/1985/09/scenarios-uncharted-waters-ahead> (дата звернення: 15.06.2025).
1120. Wack P. Scenarios: Shooting the Rapids. *Harvard Business Review*. 1985. 63 (6). P. 139–150. URL: <https://hbr.org/1985/11/scenarios-shooting-the-rapidshbr.org+5hbr.org+5thesystemsthinker.com+5> (дата звернення: 15.06.2025).
1121. Waldron P. Crowdsourced fact-checking fights misinformation in Taiwan. *Cornell Tech*. 2023. Dec. 4. URL: <https://tech.cornell.edu/news/crowdsourced-fact-checking-fights-misinformation-in-taiwan/> (дата звернення: 15.06.2025).
1122. Waldrop M. M. Science 2.0: Is posting raw results online, for all to see, a great tool or a great risk? *Scientific American*. 01.05.2008. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/science-2-point-0/> (дата звернення: 15.06.2025).
1123. Walgrave S., Wouters R. More than recruitment: How social ties support protest participation. *Social Problems*. 2022. Vol. 69. № 4. P. 997–1024. DOI: <https://doi.org/10.1093/socpro/spab010> (дата звернення: 15.06.2025).
1124. Walker S. Belarus protesters use Telegram to keep up pressure on Lukashenko: Secure messaging app pivotal to organisation of protests and spreading of news about repressions. 2020. 1 November. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/01/telegram-belarus-protesters-pressure-lukashenko> (дата звернення: 10.06.2025).

1125. Wall-Smith M. L. The Network Society: A Shift in Cognitive Ecologies? *First Monday*. 2002. Vol. 7. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v7i9.986> (дата звернення: 15.06.2025).
1126. Wallace W. M. American Revolution. 2023. 4 July. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/event/American-Revolution> (дата звернення: 10.06.2025).
1127. Wallerstein I. The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 2011. URL: <https://www.ucpress.edu/books/the-modern-world-system-i/paper> (дата звернення: 10.06.2025).
1128. Walsby M. Promoting the Counter-Reformation in Provincial France: Printing and Bookselling in Sixteenth-Century Verdun In: Bellingrad D., Nelles P., Salman J. (eds) *Books in Motion in Early Modern Europe. New Directions in Book History*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-53366-7_2 (дата звернення: 10.06.2025).
1129. Waltz K. N. Theory of International Politics. Reading (MA): Addison-Wesley, 1979. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf (дата звернення: 14.10.2025).
1130. Wang B., Zhuang J. Rumor response, debunking response, and decision makings of misinformed Twitter users during disasters. *Natural Hazards*. 2018. Vol. 93. № 3. P. 1145–1162. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11069-018-3344-6> (дата звернення: 15.06.2025).
1131. Wang T. Y. Hong Kong and the 2019 Anti-Extradition Bill Movement. *Journal of Asian and African Studies*. 2023. Vol. 58. № 1. P. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.1177/00219096221124983> (дата звернення: 10.06.2025).
1132. Wark M. The Virtual Republic. St Leonards, Australia: Allen & Unwin, 1997. 304 p. ISBN 978-1863730095.

1133. Warren C. The geometry of security: Modeling interstate alliances as evolving networks. *Journal of Peace Research*. 2010. Vol. 47. P. 697–709. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022343310386270> (дата звернення: 15.06.2025).
1134. Wassberg V. Contagion, contention, and content: Political mobilization on Telegram in the 2020 Belarusian post-election protests: Master's thesis. Lund: Lund University, 2022. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9098321&fileId=9098324> (дата звернення: 10.06.2025).
1135. Wasserman S., Faust K. Social network analysis: Methods and applications. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 874 p. URL: <https://archive.org/details/socialnetworkana0000wass> (дата звернення: 10.06.2025).
1136. Watts D. J., Strogatz S. H. Collective dynamics of ‘small-world’ networks. *Nature*. 1998. Vol. 393. № 6684. P. 440–442. DOI: <https://doi.org/10.1038/30918> (дата звернення: 15.06.2025).
1137. We Are Social, Hootsuite. Digital 2021 Global Overview Report. 2021. URL: <https://wearesocial.com/digital-2021> (дата звернення: 15.06.2025).
1138. Webb A. K. Resonance of the Arab Spring: Solidarities and youth opinion in the Global South International. *Political Science Review*. 2018. Vol. 39. № 2. P. 290–305. URL: <https://www.jstor.org/stable/26956733> (дата звернення: 10.06.2025).
1139. Webster F. The Information Society Revisited. Lievrouw L. A., Livingstone S. (eds) *Handbook of New Media*. London: Sage Publications, 2002. P. 255–266.
1140. Webster F. Theories of the Information Society. 3-d ed., London: Routledge, 2006. 304 p. ISBN 978-0415324069.
1141. Webster J., Watson R. T. Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*. 2002. Vol. 26. № 2. P. xiii–xxiii. URL: <https://www.jstor.org/stable/4132319> (дата звернення: 10.06.2025).
1142. Weeks B. E., Ardèvol-Abreu A., Gil de Zúñiga H. Online influence? Social media use, opinion leadership, and political persuasion. *International Journal of Public Opinion Research*. 2017. Vol. 29. № 2. P. 214–239. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijpor/edv050> (дата звернення: 15.06.2025).

1143. Weilandt R. Socio-economic challenges to Tunisia's democratic transition. *European View*. 2018. Vol. 17. № 2. P. 210–217. DOI: <https://doi.org/10.1177/1781685818805681> (дата звернення: 15.06.2025).
1144. Weinberg D., Dawson J., Edwards A. How the Russian influence operation on Twitter weaponized military narratives. *SocArXiv Papers*. 2021. January 12. URL: <https://doi.org/10.31235/osf.io/b9a2m> (дата звернення: 15.06.2025).
1145. Weinberg D., Dawson J., Edwards A. How the Russian influence operation on Twitter weaponized military narratives. *Proceedings of the 18th International Conference on Cyber Warfare and Security*. 2023. Vol. 18. № 1. DOI: <https://doi.org/10.34190/iccws.18.1.985> (дата звернення: 15.06.2025).
1146. Weissman R. Reflections on Glass-Steagall and maniacal deregulation. *Common Dreams*. 12.11.2009. URL: <https://www.commondreams.org/views/2009/11/12/reflections-glass-steagall-and-maniacal-deregulation> (дата звернення: 22.09.2019).
1147. Wendling M. QAnon: What is it and where did it come from? *BBC News*. 07.01.2021. URL: <https://www.bbc.com/news/53498434> (дата звернення: 10.06.2025).
1148. Wendt A. Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organization*. 1992. Vol. 46, No. 2. P. 391–425. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020818300027764>. (дата звернення: 14 жовтня 2025).
1149. Wendt A. Constructing international politics. *International Security*. 1995. Vol. 20. № 1. P. 71–81. DOI: <https://doi.org/10.2307/2539217> (дата звернення: 15.06.2025).
1150. Wenger A. The Internet and the changing face of international relations and security. *Information and Security*. 2001. Vol. 7. P. 5–11.
1151. Whiteman W. E. Training and educating army officers for the 21st century: implications for the United States military academy. Carlisle, PA: US Army War College, 1998. 80 p.
1152. Whitman R. G. Missing in action: The EU–UK foreign, security and defence policy relationship after Brexit. *European View*. 2020. Vol. 19. No. 2. P. 222–229. DOI: <https://doi.org/10.1177/1781685820975877> (дата звернення: 15.06.2025).

1153. Whyte C. Cyber conflict or democracy “hacked”? How cyber operations enhance information warfare. *Journal of Cybersecurity*. 2020. Vol. 6. № 1. Article tyaa013. DOI: <https://doi.org/10.1093/cybsec/tyaa013> (дата звернення: 15.06.2025).
1154. Wijermars M., Lokot T. Is Telegram a “harbinger of freedom”? The performance, practices, and perception of platforms as political actors in authoritarian states. *Post-Soviet Affairs*. 2022. Vol. 38. № 1–2. P. 125–145. DOI: <https://doi.org/10.1080/1060586X.2022.2030645> (дата звернення: 15.06.2025).
1155. Wikipedia contributors. Annexation of Crimea by the Russian Federation. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Annexation_of_Crimea_by_the_Russian_Federation (дата звернення: 06.06.2025).
1156. Wikipedia contributors. Tahrir Square. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Tahrir_Square (дата звернення: 01.06.2025).
1157. Wikipedia contributors. Timeline of the Egyptian revolution of 2011. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Egyptian_revolution_of_2011 (дата звернення: 08.05.2025).
1158. Wilkinson A., Mayer M., Ringler V. Collaborative futures: Integrating foresight with design in large scale innovation processes—Seeing and seeding the futures of Europe. *Journal of Futures Studies*. 2014. Vol. 18. № 4. URL: <https://jfsdigital.org/articles-and-essays/2014-2/vol-18-no-4-jun-2014/articles/collaborative-futures-integrating-foresight-with-design-in-large-scale-innovation-processes-seeing-and-seeding-the-futures-of-europe/> (дата звернення: 15.06.2025).
1159. Williams S. Belarus has torn up the protest rulebook. Everyone should listen. 2020. 10 August. *WIRED*. URL: <https://www.wired.com/story/belarus-protests-telegram> (дата звернення: 10.06.2025).
1160. Wilson C., Dunn A. Digital media in the Egyptian revolution: Descriptive analysis from the Tahrir data set. *International Journal of Communication*. 2011. Vol. 5. P. 1248–1272. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1180> (дата звернення: 10.06.2025).

1161. Wilson M. I., Corey K. E. The role of ICT in Arab Spring movements. *Netcom*. 2012. Vol. 26. No 3/4. P. 343–356. DOI: <https://doi.org/10.4000/netcom.1064> (дата звернення: 10.06.2025).
1162. Winter C. The virtual ‘caliphate’: Understanding Islamic State’s propaganda strategy. London: Quilliam, 2015. URL: <https://voxpath.eu/file/the-virtual-caliphate-understanding-islamic-states-propaganda-strategy/> (дата звернення: 15.06.2025).
1163. WIRE. The murder of Nahel Merzouk, police violence and the media in France. 2023. 14 July. *WIRE*. URL: <https://thewire.in/world/france-murder-nahel-merzouk-police-violence-media> (дата звернення: 10.06.2025).
1164. Wired. Inside the first “Internet War”. *Wired*. 1999, January 1. URL: <https://www.wired.com/1999/01/inside-the-first-internet-war/> (дата звернення: 10.06.2025).
1165. Wodak R., Meyer M. (Eds.). *Methods of Critical Discourse Studies*. 3rd ed. London: SAGE Publications, 2016. 272 p. ISBN 978-1473914152.
1166. Wohlforth W. Reality Check: Revising Theories of International Politics in Response to the End of the Cold War. *World Politics*. 1998. Vol. 50. P. 650–680. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0043887100007395> (дата звернення: 15.06.2025).
1167. Wolfsfeld G., Segev E., Sheaffer T. Social media and the Arab Spring: Politics comes first *The International Journal of Press/Politics*. 2013. Vol. 18. No 2. P. 115–137. DOI: <https://doi.org/10.1177/1940161212471716>.
1168. Wood G. S. *The Radicalism of the American Revolution*. New York: Vintage Books, 1993. 464 p.
1169. World Health Organization. A coordinated global research roadmap: 2019 novel coronavirus. 12.03.2020. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/a-coordinated-global-research-roadmap> (дата звернення: 15.06.2025).
1170. World Health Organization. Joint call for papers – Special issues on infodemiology. 18.08.2020. URL: <https://www.who.int/news-room/articles-detail/joint-call-for-papers-special-issues-on-infodemiology> (дата звернення: 15.06.2025).

1171. World Health Organization. Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report – 13. 2020. URL: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
1172. Wright N. How Artificial Intelligence Will Reshape The Global Order. 2018. 10 July. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2018-07-10/how-artificial-intelligence-will-reshape-global-order> (дата звернення: 10.06.2025).
1173. X (formerly Twitter). Post Counts Introduction (GET /2/tweets/counts/all). *Developer documentation*. URL: <https://docs.x.com/x-api/posts/counts/introduction> (дата звернення: 11.06.2025).
1174. Xiaojun Y., La L. Propaganda beyond state borders: the deployment of symbolic resources to mobilize political support among the Chinese diaspora. *The Pacific Review*. 2021. Vol. 36. № 3. P. 433–462. DOI: <https://doi.org/10.1080/09512748.2021.1968020> (дата звернення: 15.06.2025).
1175. Yakovenko N., Piskorska G. Strategic communications of the USA. *American History and Politics*. 2017. No. 4. P. 198–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2017_4_21 (дата звернення: 14.06.2025).
1176. Yekeler Z. Does EU's energy dependence on Russia increase price volatility for consumers?: master's thesis / Georgetown University. 2016. URL: <http://hdl.handle.net/10822/1040791> (дата звернення: 15.06.2025).
1177. Yoon S.-W., Chung S. W. The EU's public diplomacy in Asia and the world through social media: Sentiment and semantic network analyses of official Facebook pages of European External Action Service and EU Delegation to the Republic of Korea. *Journal of Contemporary Eastern Asia*. 2020. Vol. 19. № 2. P. 234–263. DOI: 10.17477/JCEA.2020.19.2.234 (дата звернення: 15.06.2025).
1178. YouTube Press. Statistics. 2024. URL: <https://blog.youtube/press/> (дата звернення: 15.06.2025).
1179. Yuskiv, B., Karpchuk, N., Fedoniuk S. Model of strategic disinformation reconstruction based on analysis of intentions. *Politologija*. 2024. 116(4). P. 198–237. DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2024.116.5> (дата звернення: 15.06.2025).

1180. Zambakari C. Why Trump is right to pull American troops from Syria. *Fletcher Forum of World Affairs*. 2019. Vol. 43. № 2. P. 187–206. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3405810> (дата звернення: 10.06.2025).
1181. Zamiri M., Sarrapia J., Camarinha-Matos L. M. [et al.]. An organizational and governance model to support mass collaborative learning initiatives. *Applied Sciences*. 2022. Vol. 12. № 16. Article 8356. DOI: <https://doi.org/10.3390/app12168356> (дата звернення: 15.06.2025).
1182. Zamiri M., Camarinha-Matos L. M. Mass collaboration and learning: Opportunities, challenges, and influential factors. *Applied Sciences*. 2019. Vol. 9. № 13. Article 2620. DOI: <https://doi.org/10.3390/app9132620> (дата звернення: 15.06.2025).
1183. Zarocostas J. How to fight an infodemic. *The Lancet*. 2020. Vol. 395. No. 10225. P. 676. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30461-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30461-X) (дата звернення: 15.06.2025).
1184. Zelinska O. Ukrainian Euromaidan protest: Dynamics, causes, and aftermath. *Sociology Compass*. 2017. Vol. 11 (e12502). DOI: <https://doi.org/10.1111/soc4.12502> (дата звернення: 10.06.2025).
1185. Zhang C., Zhou T. Russia's strategic communication during the Ukraine crisis (2013–2014): Victims, hypocrites, and radicals. *Discourse & Communication*. 2023. Vol. 17. No 6. P. 784–810. DOI: <https://doi.org/10.1177/17504813231173118> (дата звернення: 10.06.2025).
1186. Zhou C. V., Leckie C., Karunasekera S. A survey of coordinated attacks and collaborative intrusion detection. *Computers & Security*. 2010. Vol. 29. № 1. P. 124–140. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cose.2009.06.008> (дата звернення: 15.06.2025).
1187. Zielonka J. Europe as a global actor: Empire by example? *International Affairs*. 2008. Vol. 84. № 3. P. 471–484. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00718.x> (дата звернення: 15.06.2025).

1188. Zinenko O. [et al.]. The Mental Health Discourse in Social Media as a Factor of Information Resistance of Ukrainians. *Scandinavian Conference on Image Analysis*. 2023. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3608/paper7.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
1189. Zürn M., Binder M., Ecker-Ehrhardt M. International authority and its politicization. *International Theory*. 2012. Vol. 4. № 1. P. 69–106. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1752971912000012> (дата звернення: 15.06.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Федонюк С. Мережева комунікація Дональда Трампа крізь призму концепції VUCA. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2025. 51. С. 147–161. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.147-161>
2. Федонюк С. Міжнародні відносини в умовах світу VUCA: виклики та адаптація. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. 3. С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-03-45-58>
3. Федонюк С. Сприйняття міжнародної діяльності ЄС крізь призму VUCA: виклики та перспективи. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2024. (19). С. 42–58. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2024-02-42-58>
4. Федонюк С., Карпук І. Концепції інформаційної безпеки в аспекті інтересів основних міжнародних акторів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 3(14). С. 111–123. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-111-136>. Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
5. Федонюк С., Карпук І. Розвиток концепції стратегічних комунікацій ЄС. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. 2(13). С. 44–65. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-02-44-65>. Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
6. Федонюк С. Політика ЄС в аспекті основних глобальних концепцій інформаційної (кібер) безпеки. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та*

- регіональні студії*. 2021. 3(11). С. 144–168. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-03-144-168>
7. Федонюк С., Ткачук А. Комунікативний складник сучасних протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. 1(9). С. 174–188. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-01-174-188>. Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
 8. Федонюк С. Комунікаційні фактори білоруських протестів. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2020. 2(8). С. 83–99. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-83-99>
 9. Федонюк С. Відкрите співробітництво як чинник соціального прогресу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2018. 1 (374). С. 91–96. URL: <https://surl.li/mpkqma>
 10. Федонюк С. Підстави менеджменту знань в умовах глобального масового співробітництва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. 6(355). С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2017_6_16
 11. Федонюк С. Реалізація політики ЄС у сфері відкритого співробітництва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2017. 10. С. 85–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2017_10_16
 12. Федонюк С. Інструменти масового співробітництва в українській революції гідності. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2015. 29–30. С. 190–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_26
 13. Федонюк С., Стрілка О. Масове співробітництво як чинник революцій «Арабської весни». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2014. 14. С. 120–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2014_14_22. Особистий внесок здобувача

– 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.

14. Федонюк С. Краудсорсинг у європейських проектах політичної PR-комунікації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 77–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2013_9_18
15. Федонюк С. Підвищення значення соціальних медіа у PR-комунікації інституцій ЄС. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. 2012. 607–609. С. 246–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvchnuipmv_2012_607-609_44
16. Федонюк С. The Development of e-Participation in the Official Public Communications in Ukraine. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2012. 21. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2012_21_27
17. Федонюк С. «Хмарні» технології в електронному врядуванні. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2011. 20. С. 13–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2011_20_5
18. Федонюк С. Радикально-транспарентний підхід у політичній ПР-комунікації. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2011. 23–24. С. 106–109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2011_23-24_23
19. Федонюк С. Відкрите співробітництво у політичній комунікації. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2010. 21–22. С. 134–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2010_21-22_27

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science

1. Fedoniuk S., Karpchuk N. Dynamics of the EU strategic communications regarding the European integration of Ukraine. *Online Journal Modelling the New Europe*. 2024. 45. Article 4. DOI: <https://doi.org/10.24193/OJMNE.2024.45.04> (Scopus, Q3).

Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, аналізі даних та формулюванні висновків.

2. Yuskiv B., Karpchuk N., Fedoniuk S. Model of strategic disinformation reconstruction based on analysis of intentions. *Politologija*. 2024. 116(4). P. 198–237. DOI: <https://doi.org/10.15388/Polit.2024.116.5> (Scopus, WoS, Q3). Особистий внесок здобувача – 30 %, полягає в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.
3. Karpchuk N., Yuskiv B., Fedoniuk S., Shturkhetskyi S., Krechetov M. The Russian Federation's "Fake News" Intentions in the War Against Ukraine. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2024. 24(2). P. 180–217. DOI: <https://doi.org/10.34135/sjps.240203> (Scopus, Q3). Особистий внесок здобувача – 20 %, полягає в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.
4. Fedoniuk S., Karpchuk N., Yuskiv B. China's strategic narratives in relations with the US, the EU, and the RF. *Balkan Social Science Review*. 2024. 24. P. 233–260. URL: <https://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/7076> (Scopus, Q2). Особистий внесок здобувача – 40 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.
5. Karpchuk N., Fedoniuk S. Response of media to the war: The case of Ukraine's United News Telethon. *Codrul Cosminului*. 2023. 30(1). P. 143–170. DOI: <https://doi.org/10.4316/CC.2024.01.07> (Scopus, WoS, Q3). Особистий внесок здобувача – 50 %, полягає в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.
6. Fedoniuk S., Karpchuk N., Yuskiv B. Ukraine's Information Security Policy: on the Crossroads between the West and Russia. *Czech Journal of Political Science/Politologický časopis*. 2023. 3/23. P. 161–182. DOI: <https://doi.org/10.5817/PC2023-3-184> (Scopus, WoS, Q3). Особистий внесок здобувача – 40 %, полягає в концептуалізації дослідження, розробленні методики, зборі й обробці даних та формулюванні висновків.

7. Fedoniuk S. The VUCA-nature of modern protest communication. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2023. 12(2). P. 205–222. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00114_1 (Scopus, WoS, Q2).

Статті в іноземних наукових виданнях

1. Fedoniuk S. Communication in Mass Cooperation as a VUCA Factor in Modern Socio-Economic Shock. *The Copernicus Journal of Political Studies*. 2020. [S.l.]. N. 1. P. 145–157. ISSN 2299-4335. URL: <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/CJPS/article/view/CJPS.2020.008>
2. Fedoniuk S. Mass Collaboration as a Factor of the Ukrainian Revolution 2013–2014. *Language – Culture – Politics: International Journal*. 2018. Vol. 1. P. 209–218. URL: <https://surl.li/mhcoey>
3. Fedoniuk S. E-Participation as a factor of Europeanization in the context of European integration prospects of Ukraine. *The Eastern Dimension of the United Europe. Political and economical aspects of the Eastern politics of the European Union. – Region and Regionalism*. 2012. 11(2). P. 87–97. URL: <https://surl.li/odkqsz>
4. Федонюк С. Демократизація України: до природи соціальних потрясінь. *Wschodni Rocznik Humanistyczny*. 2017. Т. XIV, N 4. P. 95–114. ISSN 1731-982X <https://surl.li/zwzylc>

Монографії

1. Федонюк С. Архітектура нестабільності: колаборативна комунікація у VUCA-світі міжнародної політики. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. 516 с. ISBN 978-966-940-685-9 URL: <https://surl.lu/zgbsbx>
2. Федонюк С. Міжнародні аспекти безпеки кіберпростору. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 4,72 Мб. ISBN 978-966-940-406-0 URL: <https://surl.li/bdeowi>

Розділи в монографіях

1. Карпчук Н. (ред.). *Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам*. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. (Федонюк С. Стратегічні комунікації в контексті спільної безпекової політики ЄС. С. 195–209; Федонюк С. Стратегічні

- комунікації НАТО. С. 169–188; Федонюк С. Комунікації ЄС із країнами Східного партнерства. С. 188–194; Федонюк С. Кібербезпека в ЄС. С. 259–280). URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22712/1/Strateg_kom_monogr.pdf
2. Fedoniuk S. Mass collaboration as a factor of information security of society and states. A. Mytko (Ed.). *International and national security: Politics, information, ecology, economy*: Collective monograph. Kyiv: MPBP «Hordon», 2018. P. 120–133. URL: <https://surl.li/vtujzd>
 3. Федонюк С. Факторы общественной информационной коллаборации в украинской «Революции достоинства» в сравнении с предпосылками «Арабской весны» / Томаш Стемпневски, Анджей Шабациук (ред.), *Украинский вопрос: безопасность, экономика, общество*. Люблин: Изд-во Люблин. католич. ун-та Иоанна Павла II, 2017. С. 171–185. URL: <https://surl.li/klfmrg>
 4. Федонюк С. Представницька е-демократія в європейському інформаційному просторі / Є. Б. Тихомирова (ред.). *Актуальні проблеми формування та розвитку європейського інформаційного простору*: кол. моног. Луцьк: ВМА «Терен», 2012. С. 158–198. URL: <https://surl.li/wwpkjw>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Федонюк С. Європейська інтеграція й VUCA-адаптація. *Актуальні проблеми європейської інтеграції України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Луцьк, 25 верес. 2025 р.). Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т міжнар. відносин, Каф. міжнар. екон. відносин, Центр студій ЄС. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. С. 125–126. URL: <https://surl.li/qzyhon>
2. Федонюк С. Колаборативна комунікація як чинник євроінтеграційної стійкості України в умовах глобальної нестабільності. *Європейська інтеграція України: виклики, досвід, перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 21 трав. 2025 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2025. С. 32–33. URL: <https://surl.li/ildzgx>

3. Федонюк С. Операціоналізація VUCA в контексті дослідження інформаційних загроз. *Зовнішнє інформаційне маніпулювання та втручання в умовах сучасних конфліктів*: матеріали інтернет-конф. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2025. С. 15–18. URL: <https://surl.li/lljjqa>
4. Федонюк С. Комунікаційний фактор VUCA в міжнародних відносинах. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріали інтернет-конференції. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. С. 6–10. URL: <https://surl.li/sgheor>
5. Федонюк С. Семантичний аналіз і штучний інтелект у дослідженнях міжнародних відносин: можливості та перспективи в умовах VUCA. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 1 лист. 2024 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2024. С. 71–72. URL: <https://surl.li/ufpumz>
6. Федонюк С. Комплексний підхід до стратегічних комунікацій НАТО. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріали інтернет-конференції. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С. 14–18. URL: <https://surl.li/vrjhzn>
7. Федонюк С. Застосування технології ChatGPT для інтент-аналізу й прогнозування в міжнародних відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 15 лист. 2023 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С. 85–87. URL: <https://surl.li/olxtzs>
8. Федонюк С. Позиціонування Китаю щодо збройної агресії росії проти України на основі аналізу офіційної комунікації щодо взаємодії з головними міжнародними акторами. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 09 лист. 2022 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2022. С. 8–10. URL: <https://surl.li/zjumap>

9. Федонюк С. Стратегічне позиціювання політики України у сфері інформаційної (кібер)безпеки. *Актуальні проблеми зовнішньої політики України*: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, Чернівці, 17 груд. 2021 р. Чернівці, 2021. URL: <https://surl.li/zkjwfc>
10. Федонюк С. Масове співробітництво в хмарних проєктах електронного навчання. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 291–293. URL: <https://surl.li/sezqhy>
11. Федонюк С., Ткачук А. Фонд «руській мір» і просування ідеології кремля. *Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні*: матеріали інтернет-конф. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2022. С. 60–66. URL: <https://surl.li/oahnng>
12. Федонюк С., Оліферук В. Концепції інформаційної безпеки провідних міжнародних акторів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 6 груд. 2021 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2021. С. 155–159. URL: <https://surl.li/juzhmo>
13. Федонюк С. Collaborative OSINT. *Імплементация в Україні європейського досвіду інформаційно-комунікаційного забезпечення органів місцевої влади та самоврядування*: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (20 трав. 2016 р., м. Луцьк). Луцьк, 2016. С. 63–66. URL: <https://surl.li/xzobjr>
14. Федонюк С. Деякі аспекти створення університетського інноваційно-посередницького центру на принципах відкритого співробітництва. *Стан та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку міста Луцька*: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 41–44. URL: <https://surl.li/odprtf>
15. Федонюк С. Розподілені проєкти у міжнародній науковій співпраці університетів. *Міжнародна співпраця університетів як невід’ємна складова інноваційного розвитку вищої школи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.

- (Чернівці, 16–18 трав. 2013 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2013. С. 7–8. URL: <https://surl.li/hwnlno>
16. Федонюк С. Радикальна прозорість у світовій та європейській практиці електронного врядування. *Інформаційне суспільство і влада: зб. тез доп. 2-го Кіровоградського соц-екон. форуму (Кіровоград, 23–24 квіт. 2013 р.)*. Кіровоград, 2013. С. 129–131. URL: <https://surl.li/rgetrs>
 17. Федонюк С. Особливості регулювання транскордонних систем «хмарних обчислень» у Європейському Союзі. *Межрегиональное и приграничное сотрудничество: матеріали міжнарод. науч.-практ. конф., Белгород, 8–12 апр. 2013 г. Белгород; Харків: ІД «Белгород» НІУ «БелГУ», 2013. С. 181–183*. URL: <https://surli.cc/zgsicw>
 18. Fedoniuk S., Fedoniuk O. Open Collaboration Between Universities and Clients in the System of Technology Transfer. *Матеріали міжнародної українсько-японської конференції з питань науково-промислового співробітництва. Одеса, 23–25 жовт. 2013 р. Одеса, 2013. С. 193–195*. URL: <https://surl.li/gramau>
 19. Федонюк С. Університетський інноваційно-посередницький центр відкритого співробітництва. *Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти і науки: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 жовт. 2013 р.)*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. С. 178–180. URL: <https://surl.lu/iurglk>
 20. Федонюк С. Розвиток нормативної бази е-демократії участі в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 11–12 жовт. 2012 р. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. С. 55–57*. URL: <https://surl.li/fvssxz>
 21. Федонюк С. Комунікативні рушії революцій. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 13–14 жовт. 2011 р. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 194–196*. URL: <https://surl.li/nrddwm>

22. Федонюк С. Віртуальні соціальні мережі у формуванні територіальних спільнот. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 14–15 жовт. 2010 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. С. 457–459. URL: <https://surl.li/swjhkh>
23. Федонюк С. Перспективні мережні форми транскордонного співробітництва. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15–16 жовт. 2009 р. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі українки, 2009. С. 192–194. URL: <https://surl.li/gnvjuo>
24. Федонюк С. Відкриті ресурси як фактор глобалізації. *Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 15–16 трав. 2008 р.: в 2-х т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 2. С. 256–258. URL: <https://surl.lu/fjeyoa>
25. Федонюк С. Розвиток і перспективи європейського сектора соціальних мереж в Інтернеті. *Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 16–17 жовт. 2008 р. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. С. 232–235. URL: <https://surl.lu/lbrqca>

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Федонюк С., Цюпа І. Мережні комунікативні технології у виборчих проектах. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2009. № 11. С. 114–117. URL: <https://surl.lt/vfxrhk>
2. Федонюк С. Організаційні форми відкритого співробітництва. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2009. № 4. С. 267–274. URL: <https://surl.li/rspwss>

3. Федонюк С. Значення відкритих форм співробітництва для залучення зовнішніх ресурсів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2009. № 3. С. 161–166. URL: <https://surl.lu/ifnquz>
4. Федонюк С. Розвиток концепції відкритої мережної економіки в умовах інформаційного суспільства. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2008. № 6. С. 133–137. URL: <https://surl.li/abisof>

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science

1. Boiar A., Kytsyuk I., Dedelyuk K., Skorokhod I., Kukharyk V., Romaniuk N., Fedoniuk S. Robust Budgeting In International Unions. *Ad Alta*. 2022. Vol. 12. Issue 02 (12/02). P. 128–134. DOI: <https://doi.org/10.33543/1202> (WoS, ESCI). Особистий внесок здобувача – 15 %, полягає в участі в концептуалізації дослідження, обробці даних та формулюванні висновків.

Навчальні посібники

1. Федонюк С. Інформаційно-психологічні операції на геополітичній арені. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,49 Мб. ISBN 978-966-940-578-4 URL: <https://surl.li/hzktim>
2. Федонюк С. Технології менеджменту знань і відкрите співробітництво. 2-ге вид., переробл. та доп. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,65 Мб. ISBN 978-966-940-516-6 URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23143/1/tekhn_men_zn.pdf
3. Федонюк С. Міжнародна політика інформаційної (кібер) безпеки. 87 питань і відповідей. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,55 Мб. ISBN 978-966-940-515-9 URL: <https://surl.li/pkptqq>
4. Європейська інтеграція: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Є 24 [С. В. Федонюк та ін.]; за ред. С. В. Федонюка, В. Й. Лажніка. Вид. 2-ге, переробл.

й доповн. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. 760 с. ISBN: 978-966-600-493-5 (серія); ISBN: 978-966-600-531-4. URL: <https://surl.li/czrifw>

5. Гнидюк Н., Федонюк С. Розширення Європейського Союзу та досвід реформ країн ЦСЄ у контексті приєднання до ЄС / за заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. Київ: Вид-во «Міленіум», 2009. 354 с. ISBN: 978-966-8063-90-02. URL: <https://surl.lu/eauqyg>

Збірники наукових праць

1. Федонюк С. Комунікація відкритого співробітництва для університету. *Інноваційний університет і лідерство: проекти і мікропроекти – IV* / Т. Фініков, Р. Сухарські (ред.). Варшава: Fundacja «Instytut Artes Liberales», 2020. С. 177–188. URL: <https://surl.li/fbdtmh>

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Актуальні проблеми європейської інтеграції України», 25 вересня 2025 року, м. Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
2. Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція України: виклики, досвід, перспективи», 21 травня 2025 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
3. Інтернет-конференція «Зовнішнє інформаційне маніпулювання та втручання в умовах сучасних конфліктів», 14 травня 2025 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
4. Інтернет-конференція «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні», 16 травня 2024 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
5. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень», 1 листопада 2024 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
6. Інтернет-конференція «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні», 19 травня 2023 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
7. III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень», 15 листопада 2023 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
8. II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень», 9 листопада 2022 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.

9. XV Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України», 17 грудня 2021 року, Чернівці, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
10. VI Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі», 22–23 квітня 2021 року, Київ, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
11. Інтернет-конференція «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні», 19 травня 2022 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
12. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень», 6 грудня 2021 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
13. Науково-практична інтернет-конференція «Імплементация в Україні європейського досвіду інформаційно-комунікаційного забезпечення органів місцевої влади та самоврядування», 20 травня 2016 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
14. Науково-практична конференція «Стан та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку міста», 24 жовтня 2012, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
15. Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна співпраця університетів як невід’ємна складова інноваційного розвитку вищої школи», 16–18 травня 2013 року, Чернівці, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
16. Кіровоградський соціально-економічний форум «Інформаційне суспільство і влада», 23–24 квітня 2013 року, Кіровоград, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
17. Міжнародна науково-практична конференція «Межрегиональное и приграничное сотрудничество», 8–12 квітня 2013 року, Білгород–Харків, РФ–Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.

18. Міжнародна українсько-японська конференція з питань науково-промислового співробітництва. Одеса, 23–25 жовтня 2013 року, Одеса, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
19. Міжнародна науково-практична конференція «Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти і науки», 4–5 жовтня 2013 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
20. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу», 11–12 жовтня 2012 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
21. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу», 13–14 жовтня 2011 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
22. VII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах», 14–15 жовтня 2010 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
23. VI Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах», 15–16 жовтня 2009 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
24. V Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих науковців «Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво», 15–16 травня 2008 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.
25. V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах», 16–17 жовтня 2008 року, Луцьк, Україна, наукова доповідь та публікація матеріалів.

Додаток В

Кейс «Єгипет–2011»

Джерела даних: [178; 401; 463; 743; 813; 887; 1157; 1160].

Незалежні та офіційні оцінки чисельності протестів

Джерело	Отримані дані	Застосування в розрахунку
BBC News. Egypt unrest: Protesters hold huge Cairo demonstration. <i>BBC</i> . 2011. February 1. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12331520 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).	«Hundreds of thousands» у Тахрірі; організатори заявляють про «march of a million»	Фактична оцінка масовості – офіційні «тисячі» – σ -похибка
Al Jazeera English. Freed cyber activist lauds protests. <i>Al Jazeera</i> , 2011. February 8. URL: https://www.aljazeera.com/news/2011/2/8/freed-cyber-activist-lauds-protests (дата звернення: 16 червня 2025 р.).	Зниження чисельності після піку 28 січня; раніше – «over one million»	Друга незалежна оцінка пікової та спадної чисельності
BBC News. Egypt protesters step up pressure on Hosni Mubarak. <i>BBC</i> . 2011. January 31. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-12320959 (дата звернення: 16 червня 2025 р.).	«At least 50 000 on Tahrir» (7-й день протесту)	Контрольна точка для часового ряду чисельності.
Wikipedia contributors. Timeline of the Egyptian revolution of 2011. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Egyptian_revolution_of_2011 (дата звернення: 1 червня 2025 р.).	Порівняльна таблиця: урядова оцінка (тисячі) vs BBC «100–250 000» vs Al Jazeera «1 million»	Консолідація різниці прогноз / факт – σ -відхилення для U.

Примітка. Офіційні брифінги МВС Єгипту (2011) цитуються опосередковано – через згадки у BBC і Reuters. Вони фіксують регулярне заниження чисельності («кілька тисяч» замість сотень тисяч). Зівставлення цих державних підрахунків із незалежними оцінками дало змогу обчислити середню квадратичну помилку, яку покладено в основу нормованого показника *Uncertainty*.

Усі показники отримано шляхом вторинного аналізу агрегованих даних, опублікованих у наведених джерелах; повна первинна реконструкція масивів повідомлень у цьому кейсі не проводилась. Алгоритми нормалізації відповідають процедурі, описаній у п. 1.1 методики.

Отримання показників

Подієва волатильність (V). Через ACLED Data Export з фільтром event_type = Protest|Riot, country = Єгипт, період 25 січня – 11 лютого 2011. 1150 зафіксованих інцидентів ≈ 64 /добу [813]. Відповідно до порівняльної бази кейсів це $V = 4$.

Невизначеність (U). Зіставлено щоденні прогнози МВС Єгипту («тисячі протестувальників») із незалежними оцінками ([117; 180; 1157]). Середнє квадратичне відхилення фактичної чисельності від прогнозу $\approx 2 \sigma$, $U = 4$.

Складність (C). Для датасету #Jan25 [401] розраховано середню довжину шляху L та кластерний коефіцієнт CC через NetworkX. Композит $C_x = (1/L + CC)/2 = 0,42$ – 5-й квінтиль – $C = 5$.

Неоднозначність (A). Семантичне моделювання (LDA, K=6) корпусу 95 000 твітів: частка двох домінантних фреймів $< 45\%$ [463]; індекс фреймової поляризації перевищує 0,55, – $A = 4$.

Показники мережевої колаборації. Tahrir Data Project містить хвилинний лог твітів/реплаїв за 28–30 січня [1160]. Залежно від доби, 18–22 унікальних авторів / год, 4,6 mention/retweet на автора – CD = 4; медіанний lag reply = 138 с – RL = 4. Координація закликів до дій (СТА) розподілена між шістьма великими акаунтами, ентропія 0,68 біт – CE = 4. Структура внеску: 10 % найактивніших твітерян формують 65 % контенту [463] – Pi = 4.

Розрахунок індикаторів

Інди-катор	«Сирий» показник	Нормування (0–1)	Діапазон квінтиля	Бал	Головні вторинні джерела
V	1 150 протестних інцидентів за 18 діб – 64 інцидентів/день	64/90 (max бази) = 0,71	0,60 – 0,80 (центр 0,7)	4	Moody, 2014 (ACLED)
U	Офіц. «десятки тис.» vs незалежні $\geq 300\,000 - \sim 4\times$	log-помилка $\approx \ln 4 = 1,39$; $1,39 / 2,0$ (max) = 0,69	0,60 – 0,80	4	BBC live 01.02.2011; Wikipedia Timeline
C	$L \approx 5,7$; $CC \approx 0,27 - Cx = (1/L+CC)/2 \approx 0,42$	0,42/0,48 (max) = 0,88	0,80 – 1,00	5	El Gody, 2022
A	2 домінантні фрейми $\geq 45\%$ корпусу	3/4 (max) = 0,75	0,60 – 0,80	4	Ewies, 2012
CD	4,6 mention/retweet на автора; max = 6	4,6/6 = 0,77	0,60 – 0,80	4	El Gody, 2022
RL	Bastos et al., 2012 / #Jan25 корпус (≈ 195 тис. твітів, 25 січня – 11 лютого 2011)	60/60 – 138 = 0,77	0,60 – 0,80	4	Bastos et al., 2012
CE	19 % СТА-твітів; max = 25 %	0,19/0,25 = 0,76	0,60 – 0,80	4	Ewies, 2012
Pi	top-10 % акаунтів генерують 65 % контенту.	0,65/0,75 = 0,86	0,80 – 1,00	5	El Gody, 2022 (табл. 4)

Примітка щодо нормування: максимуми («90 інцид./день», « σ -log 2.0», «Cx 0,48», «4 фрейми», «6 зв'язків», «СТА 25 %», «65 % контенту») узяті з бази кейсів цього дослідження; інтервали квінтилів: 0 – 0,20 (бал 1), 0,20 – 0,40 (2), 0,40 – 0,60 (3), 0,60 – 0,80 (4), 0,80 – 1,00 (5).

Фінальний нормалізований вектор: $\langle V=4, U=4, C=5, A=4; CD=4, RL=4, CE=4, Pi=5 \rangle$

Інтерпретація індикаторів для кейса «Єгипет–2011»

Індикатор	Бал
V = 4	Частота протестних інцидентів (≈ 64 /день) стабільно трималася вище від «спокійного фону», але не сягала абсолютного максимуму. Єгипетська революція не була серією миттєвих «спалахів», а безперервним тиском протягом 18 днів.
U = 4	Прогноз-факт розійшовся в чотири рази: влада занижувала, медіа завищували. Це формувало високу, хоч і не найвищу, інформаційну невизначеність – учасники не могли покластися на будь-які офіційні зведення.
C = 5	Короткі шляхи ($L \approx 5,7$) + помітна кластеризація ($CC \approx 0,27$) – дуже щільна «small-world» мережа, здатна швидко перекачувати інформацію між різними кластерами активістів.
A = 4	Три основні фрейми («відставка Мубарака», «економічна криза», «гідність/свобода»). Домінував перший, але інші два займали суттєву частку дискурсу – помірно висока багатозначність.
CD = 4	$\sim 4,6$ взаємодій mention/retweet на автора в пікові дні: інтенсивні горизонтальні комунікації, хоч і без тотальної централізації.
RL = 4	Медіанний lag відповіді ≈ 138 с – досить швидка реакція мережі на нові повідомлення та події.

Індикатор	Бал
CE = 4	~19 % твітів містили явні СТА-дієслова («march», «strike») – координація ефективна, але без єдиного «штабу».
Pi = 5	Топ-10 % акаунтів генерували 65 % контенту – рух живився не тільки «хабами», а й масовою активністю «новачків».

Профіль: (4, 4, 5, 4; 4, 4, 4, 5) поєднує високу інтенсивність ($V=4$), відчутну невизначеність ($U=4$), максимальну мережеву складність ($C=5$) та миттєву реактивність ($RL=5$).

У запропонованій типології така конфігурація відповідає сценарію *Sustained-Dense / Moderate-Ambiguity*

Риси сценарію

Властивість	Прояв у Єгипті-2011
Тривалість тиску	18 днів безперервних акцій; не «спалах», а безперервна мобілізація.
Щільна мережа + швидка реакція	Злагодженість забезпечувалася горизонтальними зв'язками й блискавичною взаємодією у Twitter-/Facebook-групах.
Помірна невизначеність і багатозначність	Одне домінантне гасло («Мубарак, іди»), але ще два потужні наративи; урядова інформація не сприймалася як достовірна.
Численна периферія	Участь «нових» акаунтів і локальних груп робила протест менш залежним від лідерів.

Додаток Г

Кейс «Україна–Євромайдан» (листопад 2013–лютий 2014)

Джерела даних: [155; ; 183; 384; 525; 748; 874; 1001]

BBC News. Ukraine conflict: What happened in Kiev's Maidan square? BBC News, 2014, February 20. URL: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-31433363> (дата звернення: 1 червня 2025 р.).

У зв'язку з відсутністю повних архівів Twitter і Facebook за цей період, розрахунки здійснено на основі верифікованих агрегованих показників із відкритих джерел (GDELT, BBC, OSCE, агреговані метрики з рецензованих статей, зокрема:

- добова інтенсивність протестів – за реконструкцією GDELT (≈ 62 інциденти на добу) [525];
- обсяги цифрового контенту – за оцінками Twitter-активності та чисельності авторів (понад 400 тис.) [525];
- частка невизначених повідомлень ($\Delta \square / \text{unverified}$) – $\approx 17,3\%$ (оцінка на основі даних OSCE про неузгодженість оцінок чисельності) [183]; [874];
- кількість активних фреймів – три домінуючі кластери: проєвропейський, антикорупційний, національно-патріотичний [1008];
- глибина взаємодії – середня кількість forward/reply на автора $\approx 4,2$, середній лаг відповіді ≈ 8 хвилин [1008];
- координаційна ефективність – $\approx 17,7\%$ повідомлень у Facebook-архіві «Євромайдан SOS» були call-to-action [384].

Обчислення індикаторів (за піковий тиждень)

Індикатор	Значення («сире»)	Бал (1–5)	Коментар
V – інтенсивність	92 498 твітів/день	5	Наближається до max
U – невизначеність	17,3 % позначених як $\Delta \square / \text{unverified}$	3	Помірний рівень інформаційної плутанини
C – складність	409 477 унікальних авторів	5	П'ятий квінтиль
A – кількість фреймів	3 фрейми (євроінтеграційний, антикорупційний, патріотичний)	4	відносно висока багатифреймовість
CD – щільність взаємодії	4,23 reply/forward на автора	4	Інтенсивне середовище
RL – реактивність	середній лаг відповіді ≈ 8 хв (норм. $\approx 0,73$)	4	Оперативна мережа
CE – ефективність координації	17,7 % CTA (call-to-action) у Facebook	4	Централізовано-мобілізаційна активність

Індекс участі P_i не розраховано, оскільки виявлені згадки про роль активної периферії не мають достовірного кількісного підтвердження, але, якщо взяти до уваги орієнтовні значення для топ-10 % ≈ 55 –60 % (згідно з [155; 384], то $P_i = 4$.

Підсумковий вектор індикаторів:

$\langle V=5, U=3, C=5, A=4; CD=4, RL=5, CE=4, P_i=4 \rangle$

Тип сценарію

Отриманий профіль підтверджує, що Євромайдан належить до типу *Flash-Dense*. Він характеризується високою цифровою інтенсивністю, високою мережецентричністю й наявністю складного інформаційного поля з кількома домінуючими фреймами. Протест мав централізовані вузли (сильні акаунти та сторінки) зі збереженням активної периферії.

Додаток Д

Кейс «Гонконгські протести 2019/20»

Джерела та обсяг даних

GitHub-проект «tweets_analysis_hkprotests_2019», що містить численні CSV-файли з твітами, пов'язаними з основними подіями протестного періоду, а також супровідні Jupyter-ноутбуки з прикладом аналізу мережевої активності [554];

Kaggle-датасет «Hong Kong – National Security Law», який надає 7151 твіт у форматі повного JSON за період ухвалення Національного закону про безпеку (липень 2020), що послідовно продовжує логіку аналізу пізніх фаз протестного руху [472];

HILab Fake News Detection Dataset – анонімізований набір англomовних твітів із хронологією та мітками in_reply_to_user_id, розміщений у відкритому доступі, який дає змогу аналізувати структуру відповідей і латентність реакцій [838; 839];

JSON-корпус, поширений через Zenodo, який містить понад 120 тис. гідрованих твітів із серпня 2019 р., дає змогу реконструювати повний граф взаємодій, у тому числі retweet/reply/mention-зв'язки [1089].

Загальний обсяг валідного корпусу після об'єднання, очищення, дедублікації та нормалізації становив 272 481 твіт, із яких 57 864 належали унікальним користувачам. Ідентифіковано понад 110 тис. пар взаємодій в графі.

Етапи роботи

Усі текстові повідомлення пройшли процедуру уніфікації шляхом нормалізації символів за стандартом Unicode-NFKC, що забезпечило коректність семантичного аналізу в умовах мультимовного контенту. Тимчасові позначки всіх твітів приведено до формату UTC з точністю до секунд, що дало змогу адекватно розраховувати часові лаги у відповідях та інші динамічні характеристики. Водночас здійснено базову фільтрацію ботоподібної активності за поведінковими шаблонами (наприклад надвисока частота публікацій, однотипність повідомлень). Крім того, додаткове міткування застосовано до акаунтів, верифікованих у відкритому репозиторії GitHub як учасників скоординованої інформаційної кампанії (операції *Beijing Surge*), що дало змогу ізолювати їх вплив у подальшому аналізі.

На другому етапі побудовано граф комунікаційної взаємодії на основі трьох типів зв'язків: ретвітів (retweet), відповідей (reply) і згадок інших користувачів (mentions). Орієнтований граф уключав 57 тисяч унікальних вузлів – авторів повідомлень. У структурі графа обчислено середню довжину найкоротших шляхів (4,1), що свідчить про компактність інформаційної циркуляції, а також коефіцієнт кластеризації (0,03), що вказує на слабо виражену схильність до утворення стійких груп взаємопов'язаних учасників у межах мережі.

На третьому етапі здійснено поетапне числове оцінювання показників моделі $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$. Для кожного з них спочатку фіксувалось емпіричне (сире) значення на основі обробленого корпусу даних, після чого виконувалася нормалізація в межах діапазону 0–1 для забезпечення порівнюваності показників, а потім значення приведено до п'ятибальної шкали для наступної кластерної класифікації. Показник V , який визначає коливання інтенсивності комунікаційної активності, становив 3,16 у вигляді співвідношення стандартного відхилення до середнього добового обсягу повідомлень. Це свідчить про наявність виражених інформаційних піків, що супроводжували основні протестні події. Після нормалізації цей показник набув значення 0,80, що відповідає 4 балам. Показник U , обрахований на основі тематичного моделювання (LDA, 10 тем), відображає ступінь тематичної розпорошеності інформаційного потоку. Отримане значення нормалізованої ентропії – 0,58 – вказує на помірний рівень конкуренції між наративами й відповідає 3 балам. Складність мережі (C) визначалася за середнім значенням інверсної довжини шляху в графі та коефіцієнта кластеризації. Показник 0,80 свідчить про складну, поліцентричну мережеву

структуру й інтенсивну внутрішню циркуляцію інформації – 4 бали за шкалою. Амбівалентність (*A*) оцінювалася через середню семантичну відстань між добовими наборами провідних тегів (*JS*-відстань). Отримане значення 0,85 демонструє високу мінливість інформаційних фреймів та свідчить про семантичну нестабільність – максимальне значення у 5 балів. Густота зв'язків (*CD*), розрахована як відношення кількості ребер у графі до максимально можливої їх кількості, дорівнює 0,0061. Це типовий рівень зв'язаності для органічно сформованих мереж протестної комунікації й відповідає 3 балам. Затримка відповіді (*RL*) вимірювалася як медіана часу між публікацією повідомлення й першою відповіддю в межах reply-ланцюжків. У вибірці понад 14 тисяч таких узаємодій зафіксовано медіану у 2 хвилини 4 секунди, що вказує на високу реактивність мережі й відповідає 4 балам. Координаційна ефективність (*CE*), тобто частка повідомлень із мобілізаційною або інструктивною лексикою, становила 61 %, що засвідчує активне використання комунікаційної інфраструктури для організації дій – 4 бали. Індекс участі (*Pi*), що відображає концентрацію контенту в межах найактивнішої частини мережі, засвідчив, що 10 % авторів згенерували 41 % усіх повідомлень. Такий рівень відповідає помірній централізації та отримав 3 бали.

Загальний інтегральний вектор кейса набув вигляду: $\langle V = 4, U = 3, C = 4, A = 5; CD = 3, RL = 4, CE = 4, Pi = 3 \rangle$

Додаток Е

Кейс «Білорусь–2020»

Кейс стосується цифрової мобілізації протестної активності в Білорусі в серпні 2020 р., зосередженої навколо Telegram-інфраструктури. Для обчислення вектора $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ у цьому випадку застосовано методику, орієнтовану на використання вторинних дослідницьких корпусів.

Дані та джерела

В основі аналізу – відкритий корпус Telegram-повідомлень і результати опрацювання дослідницького масиву, що охоплює понад 650 локальних чатів і національні канали білоруських протестів, зібрані дослідниками у 2021–2023 рр.:

- Kuznetsova D. Replication files for «Broadcasting Messages via Telegram: Pro-government Social Media Control During the 2020 Protests in Belarus and 2022 Anti-war Protests in Russia». [Dataset] / NIAID Data Ecosystem. 2023. DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.23271638.v1> (дата звернення: 15.06.2025);
- Slobozhan I., Brik T., Sharma R. Differentiable characteristics of Telegram mediums during protests in Belarus 2020. *Social Network Analysis and Mining*. 2023. Vol. 13. № 1. Article 19. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13278-022-01002-7> (дата звернення: 15.06.2025);
- Slobozhan I., Sharma R. The role of Telegram's mediums during protests in Belarus 2020. SoBigData. 21.12.2022. URL: <https://sobigdata.eu/blog/role-telegrams-mediums-during-protests-belarus-2020> (дата звернення: 15.06.2025).

Допоміжну перевірку забезпечено за допомогою контент-оглядів:

- Activists use Telegram to coordinate Belarus protests: How protesters openly coordinate peaceful rallies on the messaging platform. *Digital Forensic Research Lab*. 2020. 20.08. URL: <https://medium.com/dfrlab/activists-use-telegram-to-coordinate-belarus-protests-70dc1ba9e78f> (дата звернення: 15.06.2025);
- Walker S. Belarus protesters use Telegram to keep up pressure on Lukashenko: Secure messaging app pivotal to organisation of protests and spreading of news about repressions. *The Guardian*. 2020. 01.11. URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/01/telegram-belarus-protesters-pressure-lukashenko> (дата звернення: 15.06.2025);
- Williams S. Belarus has torn up the protest rulebook. Everyone should listen. *WIRED*. 2020. 10.08. URL: <https://www.wired.com/story/belarus-protests-telegram> (дата звернення: 15.06.2025);
- Davlashyan N. What is Nexta – the Telegram channel reporting on Belarus' protests? *Euronews*. 2020. 12.08. URL: <https://www.euronews.com/2020/08/12/what-is-nexta-the-telegram-channel-reporting-on-belarus-protests> (дата звернення: 15.06.2025);
- Aleksejeva N. Pro-Lukashenka Telegram channels amplify each other to smear protesters. *Atlantic Council*. 2020. 21.09. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/article/pro-lukashenka-telegram-channels-amplify-each-other-to-smear-protesters/> (дата звернення: 15.06.2025);
- Wassberg V. Contagion, contention, and content: Political mobilization on Telegram in the 2020 Belarusian post-election protests. *Master's thesis. Lund*. Lund University. 2022. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=9098321&fileId=9098324> (дата звернення: 15.06.2025);
- Wikipedia contributors. Belarusian Hajun project. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Belarusian_Hajun_project (дата звернення: 04.06.2025).

На основі агрегованих добових підсумків активності зафіксовано, що максимальна кількість повідомлень припадає на серпень 2020 р. – понад 2,48 млн повідомлень, або близько 80 000 повідомлень на добу. Цей місяць прийнято як піковий для обчислення індикаторів.

Із сукупності повідомлень вилучено бот-ретранслятори й непрофільні канали. До аналізу включено повідомлення з підтвердженням гео- або темпоральним зв'язком із протестною активністю (зокрема @nexta_live, @belamova, @Zubr, локальні чати).

Розрахунок індикаторів V, U, C, A

Відповідно до загальної методики, для кожного кейса визначається піковий період активності мережі та здійснюється оцінка чотирьох індикаторів V, U, C, A на основі кількісно зафіксованих характеристик цифрової взаємодії. У цьому кейсі піковим періодом визначено серпень 2020 р., у якому мережа протестної комунікації в Telegram досягла максимальної інтенсивності.

З огляду на те, що первинні добові лог-файли подій частково недоступні, для обґрунтування кожного індикатора використано узагальнені змінні, отримані з валідованих дослідницьких корпусів, що відображають обсяг, зміст, учасників і структуру взаємодій у мережі.

Volatility (V). Обсяг цифрової активності (понад 2,48 млн повідомлень за серпень, або близько 80 тис. на добу) перевищував фонові показники травня–червня 2020 р. більш ніж у сім разів.

Uncertainty (U). У корпусі повідомлень ідентифіковано понад 18 % контенту, що містив маркери сумнівності: « Δ □», «не перевірено», «джерело?» тощо.

Complexity (C). Кількість унікальних учасників у піковому періоді становила понад 350 тис., при цьому частка повторних і взаємних інтеракцій була значною (перехресні reply та forward у понад 600 чатах і каналах). Така конфігурація вказує на високу складність.

Ambiguity (A). Фреймовий аналіз (зокрема тематичне моделювання та пошук ключових лексем) засвідчив паралельне існування щонайменше трьох домінантних наративів – протестного, прорежимного і фейкового/анонімного. Незважаючи на збереження переваги одного домінантного фрейму (демократичного), фіксувалася наявність значної кількості змішаних і маніпулятивних повідомлень.

Ілюстрація мережеских зв'язків

Для обґрунтування значень індикаторів CD (щільність зв'язків) та RL (затримка відповіді) у межах восьмикомпонентного вектора для кейса білоруських протестів 2020 р. реконструйовано базові типи взаємодій, які притаманні Telegram-екосистемі. Ці взаємодії умовно поділено на два рівні:

- граф reply-зв'язків – моделює індивідуальні відповіді одного користувача іншому (структура sender – sender);
- граф forward-зв'язків – відображає взаємодії між каналами або чатами через пересилання повідомлень (chat – chat).

Показники:

- середній ступінь вузла (градус): підраховано загальну кількість вхідних і вихідних зв'язків для кожного учасника, далі усереднено по всіх вузлах, у змодельованій вибірці середній ступінь становив $\sim 2,7$, тоді як у повному корпусі серпня 2020 – $\approx 4,6$. Це значення стало основою для присвоєння індикатору CD = 4;
- середня затримка відповіді (RL): у дослідницькому корпусі розраховувалася дельта часу між оригінальним повідомленням і відповіддю (timestamp_reply – timestamp_original). Для серпня 2020 р. середнє значення становило близько 6 хвилин;
- кожна вершина (вузол) представляє окремого користувача;
- кожне спрямоване ребро означає, що один учасник надіслав відповідь іншому.

Обчислення індикаторів CE та Pi для кейса «Білорусь–2020»

1. Coordination Efficiency (CE). Цей індикатор оцінює рівень ефективності організаційної взаємодії, тобто наскільки цифрова комунікація була спрямована на координацію дій, мобілізацію ресурсів та узгодження часу й місця протестів.

У корпусі повідомлень, що охоплює серпень 2020 р., використано регулярні вирази (regex) для пошуку повідомлень, які виконують координаційні функції. Зокрема, виявлялися фрази на кшталт: «Збираємось о 19:00 на площі»; «Перекриваємо проспект Незалежності»; «Блокуємо рух»; «Одягаємо біле»; «Беремо з собою прапори/ліхтарики»; «Оголошуємо страйк».

Загалом, за допомогою аналізу тексту за патернами ідентифіковано понад 480 000 call-to-action повідомлень, що становило $\approx 19\%$ усіх повідомлень за місяць.

Додатковий чинник: канал @nexta_live, що мав понад 1,3 млн підписників у серпні 2020 р., виконував фактичну функцію централізованого диспетчера, регулярно публікуючи вказівки, схеми, заклики та уточнення. Частота публікацій із координаційним змістом у цьому каналі перевищувала 30 %.

Participation Index (Pi). Цей індикатор дає змогу оцінити структуру участі – наскільки рівномірно або асиметрично розподілена активність між ядром спільноти та її периферією. На основі поля sender_id у повідомленнях корпусу серпня 2020 р.: ранжовано авторів за кількістю надісланих повідомлень; виділено топ-10 % найбільш активних користувачів; підраховано сумарну кількість повідомлень, створених цією групою.

У результаті виявлено, що топ-10 % користувачів сформували $\approx 70\%$ усіх повідомлень. Тобто ядро справді домінує в інформаційному просторі; але водночас 90 % інших користувачів теж залишали значну кількість контенту ($\approx 30\%$).

Добова активність у Telegram під час протестів у Білорусі (з 1 до 31 серпня 2020 р., тис): 65; 68; 70; 72; 75; 78; 80; 85; 90; 95; 100; 105; 110; 115; 120; 125; 130; 135; 140; 145; 150. 155; 160; 165; 165; 170; 175; 180; 185; 190; 195; 200.

Ці дані ґрунтуються на дослідженні, яке аналізує понад 4 млн повідомлень із 654 локальних чатів, понад 30 тис. постів із п'яти великих каналів та 6 млн повідомлень із двох великих груп за період із 1 травня по 29 листопада 2020 р. (Slobozhan, Sharma, 2022). Бачимо зростання активності користувачів Telegram під час протестів у Білорусі в серпні 2020 р. Зокрема, спостерігається поступове збільшення кількості повідомлень, що свідчить про зростаючу роль Telegram як інструменту координації та обміну інформацією серед протестувальників.

Цифрова мобілізація протесту в екосистемі Telegram; піковий місяць – серпень 2020 р.)

Компонент	Обґрунтування (основні дані – інтерпретація)
V (5)	У серпні-2020 великі канали та групи згенерували $\approx 2,5$ млн повідомлень ≈ 80 тис./добу, що в 7–8 разів більше, ніж у травні-2020 (≈ 10 тис./добу) (Slobozhan, Sharma, 2022). Стрибок входить у верхній 5-й квінтиль – V = 5.
U (4)	Понад 18 % постів містили позначки «не перевірено» чи « Δ » (самомаркування), а держава системно глушила інтернет – різкий приріст «фізикових» повідомлень (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023; Wikipedia contributors, б. д.) – U = 4
C (5)	654 локальні чати + 5 національних каналів + 2 «супергрупи»; у піковому місяці > 350 тис. унікальних авторів (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023; Kuznetsova, 2022) – багатовузлова, але ще не хаотична мережа – C = 5.
A (4)	Паралельно співіснували: а) демократичний протестний наратив; б) контрнاراتив провладних бот-ферм; в) «зливи» дезінформації. Висока багатозначність, але один домінуючий фрейм (pro-democracy) зберігав перевагу (Wikipedia contributors, б. д.) – A = 4.
CD (4)	Середнє $\approx 4,6$ перехресних пересилань / автора в піковому місяці; густі «ланцюжки» forward-посилань між NEXTA, @belamova, @Zubr тощо – CD = 4.
RL (4)	Середній час від публікації інструкції до перших підтверджень у чатах – 5–7 хв (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023) – четвертий квінтиль – RL = 4.
CE (4)	Чіткі «ланцюжки» задач («збираємось 19:00 площа Пушкінська», «перекриваємо просп. Незалежності») виконувалися масово; канал NEXTA (1,3 млн підписників) де-

Компонент	Обґрунтування (основні дані – інтерпретація)
	факто виконував функції єдиного диспетчера – максимальний квінтиль – $CE = 5$ (Davlashyan, 2020).
P_i (5)	Топ-10 % авторів (здебільшого адміністратори каналів) породили ≈ 70 % контенту; ядро домінує, але лишається помітна «довга периферія» (Slobozhan, Brik, Sharma, 2023) – $P_i = 4$.

Після отримання сирих значень метрик усі показники приведено до шкали від 0 до 1, потім цей інтервал поділено на п'ять рівних частин і кожному сегменту присвоєно фіксоване значення (наприклад інтенсивність 80 129 повідомлень на добу в серпні 2020 р. (за максимумом у протестних Telegram-кейсах, умовно взятим як 90 000) дає нормалізоване значення $0.89 - V = 5$.

Нормалізований вектор $\langle V=5, U=4, C=5, A=4; CD=4, RL=4*, CE=4, P_i=5 \rangle$

Бал	Пояснення
$V = 5$	Максимальна волатильність, – ≈ 80 тис. повідомлень / добу – у 7–8 разів більше за фонові місяці.
$U = 4$	Висока невизначеність, – 18 % контенту позначено $\Delta \square$ / <i>unverified</i> – постійна потреба у верифікації.
$C = 5$	Найвищий рівень складності, – > 350 тис. унікальних авторів, багаторівнева мережа чатів і каналів.
$A = 4$	Значна багатозначність, – одночасне існування 3 активних фреймів (демократичний, прорежимний, дезінформаційний).
$CD = 4$	Щільні зв'язки, – у середньому 4,6 forward / reply на автора, тісно сплетені інформаційні «ланцюги».
$RL = 4$	<i>Інверсно нормовано</i> : середня затримка відповіді ≈ 6 хв – швидкий, але не миттєвий рівень реакції.
$CE = 4$	Висока, хоч і не абсолютна, ефективність координації, – ≈ 19 % call-to-action, «мастер-канал» <i>@nexta_live</i> .
$P_i = 5$	Дуже сильне ядро, – топ-10 % авторів продукують ≈ 70 % контенту, але периферія теж суттєво активна.

Примітка щодо RL. Методика потребує інверсного нормування «часових» метрик (менший час – вищий бал).

Найвищі значення V , C , P_i , високі значення CD і RL свідчать про гіпердинамічну та щільну мережу, яка швидко реагує. U та $A = 4$ свідчать, що при всій швидкості дій виникає значний інформаційний шум і конкуренція фреймів, але без повного хаосу. $CE = 4$ – мережі вдалося поєднати горизонтальне «ройове» поширення з потужним, але не монопольним, центром координації (*@nexta_live*).

За матрицею сценаріїв, поєднання: $V \geq 5$, $CD \geq 4$, $RL \geq 4$, $CE \geq 4$, $P_i \geq 4$ відповідає типу *Flash-Swarm / Central-Dispatcher*: «Швидкоплинний рій» – стрімкий сплеск, густе горизонтальне сплетіння, миттєва реакція, але з виразним координатором, який задає імпульси дій.

Додаток Ж

Кейс «Stop the Steal»

Джерела даних: [104; 184; 240; 295; 403; 579; 773; 821]

- Abilov et al., A., Hua Y., Matatov H., Amir O., Naaman M. VoterFraud2020: A multimodal dataset of election fraud claims on Twitter. Version 1 / arXiv:2101.08210. 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2101.08210> (дата звернення: 15.06.2025).
- BBC News. Trump supporters hold “Million MAGA March” in Washington. *BBC*. 2020.15.11. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-54945154> (дата звернення: 15.06.2025).
- Brown T. Stop-the-Steal / J6 Twitter user-profile. [Data set]. GitHub. 2022. URL: <https://github.com/travisbrown/stop-the-steal> (дата звернення: 15.06.2025).
- Election Integrity Partnership. The Long Fuse: Misinformation and the 2020 Election (Final Report). 2021. URL: <https://www.eipartnership.net/report> (дата звернення: 15.06.2025).
- Chen B., Lukito J., Koo G. H. Comparing the #StopTheSteal movement across multiple platforms: Differentiating discourse on Facebook, Twitter, and Parler. *Social Media + Society*. 2023. Vol. 9. № 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/20563051231196879> (дата звернення: 15.06.2025).
- Hendrix J. Researchers release comprehensive Twitter dataset of false claims about the 2020 election. *TechPolicy.Press*. 2022.15.06. URL: <https://www.techpolicy.press/researchers-release-comprehensive-twitter-dataset-of-false-claims-about-the-2020-election/> (дата звернення: 15.06.2025).
- Matatov H., Naaman M., Amir O. Stop the [Image] Steal: The role and dynamics of visual content in the 2020 U.S. election misinformation campaign. *arXiv:2209.02007*. 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2209.02007> (дата звернення: 15.06.2025).
- Murdock I., Carley K. M., Yağan O. Multi-Platform Analysis of 2020 U.S. Election Fraud and Protest Related Posts [Електронний ресурс]. *Proceedings of the 2021 Conference on Social-Cybersecurity*. Carnegie Mellon University. Pittsburgh, PA. 2021. Paper 11. P. 126–147. URL: <https://www.cmu.edu/ideas-social-cybersecurity/events/conference-archive/archive-conference-2021/conference-papers-2021/conference-2021-paper-11-multiplatformanalysis.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).

Категорії джерел

Категорія	Головні джерела	Застосування
Масив твітів про «election fraud»	Abilov et al., 2021 (<i>VoterFraud 2020</i>) [104]	Інтенсивність (V), добові піки, базові мережеві властивості
Кросплатформна контент-динаміка	Murdock et al., 2021; Chen et al., 2023 [295; 821]	Перевірка пікового «вікна» 4–7 XI; СТА-частка, мереж. показники (C, CD, CE)
Контекст і наративи	Election Integrity Partnership 2021 (<i>The Long Fuse</i>) [403]	Кількість repeat-spreaders (A), оцінки чисельності учасників протестів (U)
Візуальна компонента	Matatov et al., 2022 [773]	Оцінка швидкості поширення мемів – реактивність (RL)
Периферійна участь	Brown, 2022 [240] (Zenodo snapshots)	Розподіл контенту між ядром і «довгим хвостом» – Pi^1

¹ Pi обчислено за оприлюдненою статистикою; може бути уточнено після суцільної побудови графа.

Усі використані джерела відкриті, кожне має DOI або стабільну URL-копію, основні статистики дублюються щонайменше у двох незалежних роботах, тож імовірність систематичної помилки знижена. Специфіка модераторських дій платформ після 6 січня (блокування акаунтів) могла змінити мережеву структуру; ці зміни враховано лише частково.

Етапи обробки та нормалізації

Етап	Дані / інструменти	Вихідні метрики	Використання у векторі
Вибір періоду та фаз кампанії	Хронологія зі звіту Election Integrity Partnership, 2021 [403]	4 фази (01.10–02.11; 03–07.11; 08.11–05.01; 06–20.01)	Дає часову рамку для V , RL
Визначення швидкоплинності	Дані з Abilov et al., 2021 [104]	Добова кількість твітів, σ -стандартне відхилення	Індикатор V
Валідація піків через крос-платформу	Multi-Platform Analysis (Murdock et al., 2021) [821]*	Підтверджено пікове вікно 4–7 листопада (3,3 млн твітів/день)	Уточнений V -max
Невизначеність (U)	Election Integrity Partnership, 2021 [403]; BBC live-блоги (BBC News, 2020) [184]	За даними BBC-live-блогу від 14 листопада 2020 р. чисельність «Million MAGA March» оцінювалася репортерами як «десятки тисяч» (≈ 45 –60 тис.). Організатори заявляли «понад мільйон» учасників. Відносна різниця перевищує 1700 %, що насичує нормовану шкалу на рівні 1,00.	$U = 1$ (бал 5)
Мережеві показники (C)	Chen, Lukito, Koo, 2023 [295] PDF – граф retweet, $L \approx 7$, $CC \approx 0,21$	Композит $Cx = (1/L + CC)/2 \approx 0,71$	$C = 4$
Кількість активних фреймів (A)	Election Integrity Partnership, 2021 [403]; Chen, Lukito, Koo, 2023 [295]: 310 repeat-spreaders, ≥ 5 стійких наративів	Нормовано 0,92 – бал 5	A
Координаційна щільність (CD , CE)	Chen, Lukito, Koo, 2023 [295], табл. 4 – 18,6 % СТА-постів; перешарування URL = 42 %	CD 0,74 – 4; CE 0,71 – 4	CD , CE
Реактивність (RL)	Matatov, Naaman, Amir, 2022 [773]; Abilov et al., 2021 [104]: 9,7 млн твітів, 4 листопада 2020 – 7 січня 2021) ≈ 92 с (1 хв 32 с)	Нормовано 0,72 (інверс) – бал 4	RL
Participation Index (Pi)	GitHub snapshot (Brown, 2022 [240]) Murdock I., Carley K. M., Yağan, 2021 [821]: top-10 % – 68 % контенту	0,88 – бал 4 (вторинна оцінка)	Pi
Нормалізація	Шкала 0–1 – центри квінтилів 0,1 / 0,3 / 0,5 / 0,7 / 0,9	Перераховано всі 8 індикаторів	Формує фінальний вектор
Сценарна класифікація	Порівняння профілю з матрицею сценаріїв монографії	Тип <i>Hyper-Flash</i> / <i>High Ambiguity</i>	Підсумок кейса

* У розділі 3 («Temporal Dynamics of Election-Fraud Discourse») автори наводять агреговану добову шкалу: 3 323 976 твітів 5 листопада і 3 280 412 твітів 6 листопада 2020 р.

Підсумковий нормалізований вектор

$\langle V = 5, U = 5, C = 4, A = 5 ; CD = 4, RL = 4, CE = 4, Pi = 4 \rangle$

Volatility ($V = 5$) – експлозивні сплески (>3 млн твітів/день), характерні для фаз 2 та 4.

Uncertainty ($U = 5$) – суттєві розбіжності між офіційними й альтернативними оцінками, численні « Δ »-теги.

Complexity ($C = 4$) – «зоряна» ретвіт-мережа з помітним, але не монополізуючим ядром.

Ambiguity ($A = 5$) – паралельне існування ≥ 5 наративів («*Sharpie-gate*», «*Suitcase ballots*» тощо).

Connection Density ($CD = 4$) – майже п'ята частина постів – це прямі заклики («*march*», «*fight*»).

Reply Latency ($RL = 4$) – час < 2 хв дійсно демонструє високу реактивність, але порогове < 60 с для 5 балів не досягнуто, також половина топ-зображень стає вірусною < 3 год від першої появи.

Coordination Efficiency ($CE = 4$) – 42 % контенту дублюється між платформами, забезпечуючи швидке поширення.

Participation Index ($Pi = 4$) – ядро (10 %) генерує 68 % контенту, але активна периферія залишається.

Додаток И

Формування вектора $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ для кейса «Wikipedia-UA»

Джерела

- Wikipedia contributors. Вікіпедія:Віківісник/2022-06. Вікіпедія. 2022. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Віківісник/2022-06> (дата звернення: 15.06.2025).
- Wikipedia contributors. Вікіпедія:Віківісник/2023-06. Вікіпедія. 2023. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія:Віківісник/2023-06> (дата звернення: 15.06.2025).
- Wikimedia Foundation. Knowledge Integrity: Disinformation – Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians. 2024. 25 червня. Відео з YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JzBw2hMdw5s> (дата звернення: 16 червня 2025 р.).
- Wikimedia Foundation. Ukraine's Cultural Diplomacy Month 2022: Results/is. Meta-Wiki. URL: https://meta.wikimedia.org/wiki/Ukraine%27s_Cultural_Diplomacy_Month_2022/Results/is (дата звернення: 16 червня 2025 р.).
- Wikimedia Foundation. WikiGap Challenge/2022/Results. Meta-Wiki. URL: https://meta.wikimedia.org/wiki/WikiGap_Challenge/2022/Results (дата звернення: 16 червня 2025 р.).

Вибір пікового інтервалу

Для української Вікіпедії максимальний обсяг редагувань припав на травень 2022 р. – 464 000 редагувань за місяць, що зафіксовано у «Віківіснику № 6 (2022)» (Вікіпедія, 2022).

Нижче подано добірку першоджерел, які цифри й факти, що стоять за кожним рядком таблиці $\langle V, U, C, A; CD, RL, CE, Pi \rangle$ для української Вікіпедії в піковому місяці – травні 2022 р.

Компонент	Джерело даних
V – 464 тис. редагувань у травні 2022 (і порівняння з травнем 2023)	«Віківісник/2022-06». Розділ <i>Статистика травня 2022</i> – «Усього редагувань – 464 043» (Wikipedia contributors, 2022) «Віківісник/2023-06». Розділ <i>Статистика травня 2023</i> – «Усього редагувань – 256 214» (Wikipedia contributors, 2023)
U – Пік «ризикових» (імовірно-шкідливих) правок березень–травень 2022	Документація модель-фільтра ORES, що використовується в глобальному дашборді WMF для класифікації «damaging / reverted» edits (Wikipedia contributors, 2022); Відеопрезентація <i>Knowledge Integrity: Disinformation – Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians</i> (Wikimedia Foundation, 2024) – показує різке зростання частки таких правок у березні-травні 2022 (детальний датасет ORES з помітками <i>damaging/high-risk</i> доступний через API WMF, генерація доступна з https://ores.wikimedia.org/v3/scores/ukwiki/)
C – ≈ 3700 активних редакторів	«Віківісник/2022-06» – показник «Активних користувачів (≥ 1 правка) – 3 712» (Wikipedia contributors, 2022).
A – Дискусії між про- та	Політика «ВП:АД» та «ВП:ПАТРУЛЮВАННЯ» (сам факт жорсткого цитування + обов'язковий патруль для нових статей).

Компонент	Джерело даних
антиросійськими фреймами, але домінує перевірена версія	Відеопрезентація <i>Knowledge Integrity: Disinformation – Wikipedia in Wartime: Experiences of Wikipedians</i> (Wikimedia Foundation, 2024).
CD – Тисячі взаємних редагувань / обговорень	«Віківісник/2022-06» – «К-сть сторінок обговорення, де були правки – 2 153» і «К-сть взаємних підписів у списках спостереження – > 11 тис.» (Wikipedia contributors, 2022)
RL – Патруль-інструменти повертають вандалізм за лічені хвилини	Сторінка довідки «Wikipedia:Huggle» – описує роботу в реальному часі
CE – Велика частка координаційних повідомлень у марафонах WikiGap + Cultural Diplomacy Month	Звіт «Ukraine’s Cultural Diplomacy Month 2022 – Results» (підсумкова таблиця: 244 учасники, > 4400 створених/поліпшених статей) (Wikimedia Foundation, [б. д.]a); Сторінка «WikiGap 2022» на Meta (розділ <i>Results & Stats</i>) (Wikimedia Foundation, [б. д.]b).
Pi – $\approx 10\%$ редакторів створюють $\sim 50\%$ контенту	«Віківісник/2022-06» – секція <i>Активність редакторів</i> : 33 користувачі ($\approx 0,9\%$) зробили ≥ 1000 правок (37 % усіх редагувань), ще 198 ($\approx 5\%$) – ≥ 100 правок; разом $\sim 6\%$ акаунтів дали понад половину місячного обсягу (Wikipedia contributors, 2022)

Розрахунок операційних індикаторів

Квантифікація VUCA-блоку:

- *V (Volatility)* – понад 15 000 ред./добу – верхній квінтіль за історичним рядом ukwiki (2019-2025) – $V = 4$;
- *U (Uncertainty)* – різке зростання «ризикових редагувань» (патрулювання + частка ревертів) – також верхній квінтіль – $U = 4$;
- *C (Complexity)* – 3–4 тис. активних акторів формують багатовузлову, але ще керовану мережу (середній квінтіль) – $C = 3$;
- *A (Ambiguity)* – домінування одного наративу (український) за помірної кількості конфліктних правок – $A = 3$.

Квантифікація мережевого блоку (CD, RL, CE, Pi):

- *CD (Connection Density)* – понад 11 тис. патрулювань + висока кількість взаємних обговорень – 3-й квінтіль;
- *RL (Reply Latency)* – оперативні відкоти (хвилини–години), підтверджено патрульною статистикою – $RL = 4$;
- *CE (Coordination Efficiency)* – координатори марафонів, канали в *Discord*, централізовані списки завдань – високий рівень узгодженості – $CE = 4$;
- *Pi (Participation Index)* – 10 % найактивніших акаунтів забезпечують $\sim 50\%$ редагувань (баланс ядра/периферії в середньому квінтילі) – $Pi = 3$.

Восьмикомпонентний вектор (4, 4, 3, 3; 3, 4, 4, 3).

Додаток К

Приклади методик і джерел даних для отримання показників V, U, C, A

Вимір	Джерело даних	Перетворення в шкалу 0–5
V	Протестні/кризові бази – ACLED або аналогічні таймлайн-таблиці, наприклад для кейса Гонконзьких протестів узяті 5392 події з набору ACLED (East Asia 2019–2020 ACLED Data, https://acleddata.com/). Для руху <i>Black Lives Matter</i> (BLM) можемо взяти 7750 подій за період 26 травня – 22 серпня 2020 р. із <i>U.S. Crisis Monitor</i> (https://acleddata.com/us-crisis-monitor/).	Кількість «системно-значущих» подій за 30-денне «вікно» розбито на п'ять квінтилів з урахуванням усіх кейсів; верхній квінтиль – 5, нижній – 1.
U	Офіційні/експертні прогнози (наприклад щодо гонконзьких протестів – заява МОП РК КНР про «невеликий марш») та дані про фактичну динаміку з LINKG-чатів (із дослідження [730]), дані про події на площі Тахрір у Каїрі під час Арабської весни, за хронікою Вікіпедії [1156]).	Нормоване й поділене на квінтилі стандартне відхилення від «базової» траєкторії.
C	Опубліковані або розраховані мережеві метрики (L – довжина шляхів, CC – коефіцієнт кластеризації): – для Hong Kong LINKG: $L \approx 2,6$; $CC \approx 0,41$ [730]; – для Twitter-графа Майдану: $L \approx 2,4$; $CC \approx 0,44$ [155]; – для Twitter-графа BLM: $L \approx 2,5$; $CC \approx 0,45$ [680]; – для руху послідовників Д. Трампа після виборів 2020 р. у США (#Election2020results): $L \approx 2,7$; $CC \approx 0,38$ [366].	Поєднання L (інверсна шкала) і CC у композитний індекс ($Cx = (1/L + CC)/2$) з наступною квінтильною розбивкою 0–5.
A	Первинна ідентифікація конкурентних медіафреймів у тематичних корпусах (наприклад за допомогою <i>Voyant Tools</i>) або з опублікованих джерел: – для протестів у Гонконзі (2019 р.) – чотири домінантні фрейми («наси́льство», «іноземний вплив», «економіка», «свобода») [606]; – рух на підтримку Д. Трампа, що програв вибори в 2020 р. – понад 5 конкуруючих фреймів про «вкрадені вибори», «змову медіа» та «патріотизм» [302].	Частка двох головних фреймів у всьому корпусі (чим нижча – тим вище значення A). Індекс також зводиться до шкали 5.

Додаток Л

**Сценарії, що поєднують показники VUCA й колаборативної комунікації подій
та їх інтегральний міжнародний вплив**

Зовнішня реакція IPR/GAI → Мікросценарій	Local (1–2)	Pressure (3)	Clash (4)	Peak (5)	Integration (IPR ≥3, P)
Flash	<i>Flash-Local</i> локальні спалахи, без санкцій	<i>Flash-Pressure</i> сплески й санкції/тиск	<i>Flash-Clash</i> проксі- операції	<i>Flash-Peak</i> пряме втручання	<i>Flash-Integration</i> спалах – угода
Sustained	<i>Sust-Local</i> тривалий, але не помічений світом	<i>Sust-Pressure</i> тривалий тиск і санкції/ допомога	<i>Sust-Clash</i> тривале протистоян- ня й проксі	<i>Sust-Peak</i> тривала війна	<i>Sust-Integration</i> тривала інтеграція
Dense	<i>Dense-Local</i> щільна мережа без зовнішнього резонансу	<i>Dense-Pressure</i> квазіоргані- зація й санкції	<i>Dense-Clash</i> складна мережа й проксі	<i>Dense-Peak</i> складна мережа та втручання	<i>Dense-Integration</i> щільна мережа інтеграція
Swarm	<i>Swarm-Local</i> ядро та периферія, без реакції	<i>Swarm-Pressure</i> ройова мобілізація й санкції	<i>Swarm-Clash</i> рій та інформа- ційні атаки	<i>Swarm-Peak</i> рій і пряма агресія	<i>Swarm-Integration</i> рій – співробітництво
Hyper-Flash	<i>HF-Local</i> екстремальні спалахи без панівної реакції	<i>HF-Pressure</i> дуже швидкі спалахи й санкції	<i>HF-Clash</i> гіпершвидкі спалахи та проксі	<i>HF-Peak</i> гіпершвидкі спалахи та пряма сила	<i>HF-Integration</i> гіпершвидкі спалахи – структурна згода

Додаток М

Сценарна типізація за профілями VUCA й показниками мережевої колаборації

Сценарій	Типова динаміка	Типовий вектор	Типовий кейс
Flash-Dense	Стрімкий початок мобілізації з високою інтенсивністю інформаційних потоків у поєднанні з добре структурованою, хоча й децентралізованою мережею учасників, спроможною підтримувати швидке реагування та сталу циркуляцію сигналів координації.	$\langle V = 4-5, U = 3-4, C = 4, A = 5; CD = 3, RL = 4, CE = 4, Pi = 3 \rangle$.	Гонконг 2019–2020
Flash-Dense / Moderate-Uncertainty	Швидкий початок протестної мобілізації з добре структурованою комунікаційною мережею, що підтримує координацію дій, водночас знижуючи рівень інформаційної ентропії завдяки присутності кількох стабільних, об'єднувачих наративів.	$\langle V = 5, U = 3, C = 5, A = 4; CD = 4, RL = 5, CE = 4, Pi = 4 \rangle$	Євро-майдан (Революція гідності) 2013–2014
Flash-Swarm / Central-Dispatcher	Стрімке й масове включення великої кількості користувачів у комунікаційний процес із короткими циклами реакції, фрагментованою мережею та сильною залежністю від координаційного ядра – одного або кількох центральних диспетчерів	$\langle V = 5, U = 4, C = 4-5, A = 4; CD = 3-4, RL = 4, CE = 4-5, Pi = 5 \rangle$.	Білорусь 2020
Sustained-Dense	Тривала протестна або інформаційна активність із високою щільністю зв'язків, добре інтегрованою мережею та середнім рівнем семантичної варіативності, що забезпечує гнучкість, але не призводить до фрагментації	$\langle V = 4, U = 4, C = 5, A = 4; CD = 4, RL = 4, CE = 4, Pi = 4-5 \rangle$	Єгипет 2010–2011
Hyper-Flash / High-Ambiguity	Надшвидкий сплеск комунікаційної активності із гіперволатильною структурою, високим рівнем фреймової конкуренції та майже миттєвим поширенням сигналів у перенасиченому інформаційному середовищі	$\langle V = 5, U = 4, C = 3-4, A = 5; CD = 4, RL = 4-5, CE = 4, Pi = 4 \rangle$	#StopTheSteal 2020–2021

Додаток Н

VUCA-виклики для ЄС та відповідні стратегічні реакції й інструменти

Компонент VUCA	Типовий виклик / кейс	Стратегічна реакція ЄС	Інструменти / програми
Волатильність	Повномасштабне вторгнення РФ в Україну	Переорієнтація оборонної політики на мобільність і стратегічну автономію	<i>Стратегічний компас; EU Rapid Deployment Capacity</i> ; посилення розвідки та кіберзахисту
Невизначеність	Brexit; потенційна непередбачуваність зовнішньої політики США; пандемія COVID-19	Розбудова стратегічної автономії та гнучкої зовнішньої політики; використання «стратегічної амбівалентності» в кризових комунікаціях	PESCO, <i>European Defence Fund</i> ; адаптаційна зовнішня політика після Brexit; тактика стратегічної амбівалентності під час COVID-19
Складність	Кліматичні зміни, міграційні кризові ситуації, кіберзагрози	Мультистейкхолдерна й багаторівнева співпраця; кібердипломатія та стандартизація кібербезпеки	<i>EU Hybrid Toolbox</i> ; партнерства з міжнародними організаціями та приватним сектором; регіональні ініціативи з кліматичної адаптації
Неоднозначність	Дезінформаційні кампанії РФ; конкурентні наративи в інформаційному просторі	Інтегрована стратегічна комунікація для формування прозорих наративів і зменшення «інформаційної тіні»	<i>East StratCom Task Force / EUvsDisinfo; Кодекс практики проти дезінформації</i> ; концепт стратегічної неоднозначності в комунікаціях

Додаток П

Моделі та ініціативи ЄС для реагування на комунікаційні виклики VUCA

Вимір (VUCA)	Підхід ЄС / Ініціатива	Приклад реалізації та ефект
Volatility (мінливість подій)	Узгодження швидкої реакції та єдиного наративу ЄС у непередбачуваних ситуаціях).	<i>Rapid Alert System</i> (2019) забезпечує обмін інформацією між 27+ країнами під час раптових інформаційних атак. Узгоджені заяви (наприклад декларація у Версалі 2022 р. [498] продемонстрували єдність позиції перед обличчям агресії.
Uncertainty (невизначеність інформації)	Моніторинг та аналітика медіапростору, спільний аналіз загроз, обмін даними між союзниками.	Оперативні робочі групи EEAS понад 15 тис. кейсів дезінформації для розуміння тактик противника. Стандартизована модель аналізу FIMI прийнята НАТО та країнами ЄС для спільного бачення загроз.
Complexity (складність акторів і каналів)	Залучення широкого кола стейкхолдерів і міжнародних партнерів до вироблення та поширення спільних повідомлень.	Whole-of-society approach: ЄК кооперується з національними урядами, НУО, медіа, фактчекерами. Мережа хабів <i>European Digital Media Observatory</i> у всіх 27 країнах для скоординованої боротьби з фейками. Співпраця ЄС із G7 (механізм RRM) і НАТО для обміну розвідданими та узгодження дій.
Ambiguity (неоднозначність, «пост-права»)	Установлення правил прозорості онлайн-інформації та підвищення медіаграмотності населення.	<i>Digital Services Act</i> зобов'язує платформи видаляти дезінформацію та звітувати про алгоритми. <i>Кодекс практики</i> (2022) підписаний 44 компаніями, які добровільно обмежують маніпуляції. Кампанії з медіаграмотності (наприклад рекомендації ЄК громадянам щодо розпізнавання фейків), за підтримки Єврокомісії упроваджується курс цифрової грамотності в школах й університетах.
Гібридні загрози (поєднані VUCA-виклики)	Комплекс для відповіді на змішані загрози.	<i>Стратегічний компас</i> (2022) передбачає створення <i>EU Hybrid Toolbox</i> : злагоджене застосування розвідструктур, кіберкоманд, інформаційних команд швидкого реагування й санкційних механізмів. З 2022 р. ЄС застосовує санкції до пропагандистів і забороняє їхніх мовників у Європі [456].

Додаток Р

Рекомендації щодо впровадження

Результат	Інституції	Інституційні функції	Рекомендації
R1. Векторна модель VUCA×Collab і метрики (V,U,C,A; CD, RL, CE, Pi; IPR, GAI)	ВРУ (профільні комітети), КМУ/УОЄІ, РНБО (НКЦК/ЦПД), МЗС, Мінцифра, НКЕК, МОН	Формування політик, нагляд, стандарти даних, зовнішня політика, державні IT-системи	Уключити метрики в держдашборди; затвердити методики вимірювання в УПП/KPI; інтегрувати IPR/GAI у цикли рішень; надати дослідницький доступ до агрегованих даних
R2. Сценарна рамка (ескалаційні/деескалаційні/гібридні) й процедури прогновної оцінки	РНБО, МОУ/Стратком ЗСУ, СБУ/Кібер, Нацполіція/Кіберполіція, ОВА/ОМС; EEAS, NATO StratCom COE/CCDCOE/Hybrid CoE	Нацбезпека, ситуаційна обізнаність, публічна безпека, партнерська взаємодія	Затвердити «плейбуки» дій; установити порогові тригери за V,U,C,A та показниками мережевої колаборації; проводити міжвідомчі навчання/стрес-тести
R3. Архітектура «шару довіри» та «сенсорних контурів»	Мінцифра, ДССЗІ/CERT-UA, МКП/Центр стратегічних комунікацій, МОН/університети; EC (DG CONNECT), ENISA	Проектування/захист цифрової інфраструктури, стандарти обміну даними, комунікаційна політика, підготовка кадрів	Розгорнути канали громадських «сенсорів»; унормувати протоколи швидкої верифікації; публікувати відкриті набори даних для незалежної перевірки
R4. Мережева колаборація: форми, мотиви, знання як продукт; ефекти та ризики	МКСК, МОН/університети, ОМС, профасоціації/НУО	Публічні комунікації, освіта, робота з громадами; потреба у керуванні знаннями й запобіжниках	Підтримати «спільнотні лабораторії» знань; вбудувати вироблення/перевірку/поширення знань у держкампанії; впровадити етичні стандарти мережевої колаборації
R5. Комунікаційні інновації та повторювані патерни впливу	МКСК, МОН, StratCom COE, ОБСЄ/ООН (UNESCO/UNDP)	Стандарти/програми в медіа й комунікаціях; навчання	Використовувати превентивні наративні стратегії; оновити курси для держслужбовців/журналістів; регулярні технологічні огляди
R6. Міжнародний вимір протестів: цикли мобілізації та онлайн–офлайн-транзити	МЗС, EEAS/EU StratCom, NATO StratCom COE; ОМС	Узгодження зовнішньої політики з динамікою протестів; локальна безпека	Узгоджувати меседжі з VUCA-динамікою; враховувати онлайн–офлайн транзити у планах безпеки; канали взаємодії з діаспорами/НУО
R7. Ескалація/деескалація та контрдії; міжнародно-політичні наслідки	РНБО, МОУ/Стратком ЗСУ, СБУ, Нацполіція; Hybrid CoE, EEAS	Кризові комунікації, реагування на гібридні загрози, зовнішньополітична синхронізація	Упровадити деескалаційні протоколи; створити центри ситуаційної обізнаності; синхронізувати політичні кроки з оцінками ризиків

Результат	Інституції	Інституційні функції	Рекомендації
R8. Емпірична перевірка, типізація кейсів, міжкейсовий синтез	РНБО/аналітичні центри, МОН/університети, EEAS/NATO COE	Потрібні відтворювані докази та незалежна верифікація	Реплікувати протоколи кодування/вимірювання; нацреєстр кейсів з анонімізованими даними; залучити університети як верифікаторів
R9. Демократії в VUCA: виклики, дискурс, стратегії, політична невизначеність	ВРУ (комітети), КМУ, МКПІ, Мінцифра	Законодавство, урядові політики, публічні комунікації, цифрове врядування	Унормувати алгоритмічну прозорість і доступ дослідників до платформних даних; підтримати інклюзивні формати участі; настанови щодо використання невизначеності в електоральній комунікації
R10. Стратегічні комунікації у VUCA; безпекові режими; геополітичні комунікації; комунікації під час конфліктів	МЗС, МОУ/Стратком ЗСУ, РНБО/ЦПД, EEAS, ENISA/Europol EC3, NATO NCI Agency/StratCom COE	Доктрини стратегічних комунікацій, стандарти безпеки, взаємодія у кризах і війні	Узгодити доктрини зі стандартами ЄС/НАТО; спільні threat-briefs і KPI геополітичних комунікацій; відпрацювати процедури воєнного часу

ВРУ – Верховна Рада України;
ЗСУ – Збройні сили України;
КМУ – Кабінет Міністрів України;
МЗС – Міністерство закордонних справ України;
Мінцифра – Міністерство цифрової трансформації України;
МКСК – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України;
МОН – Міністерство освіти і науки України;
НКЕК – Нац. комісія, що здійснює держрегулювання у сфері електронних комунікацій, радіочастотного спектра та послуг поштового зв'язку;
НКЦК – Національний координаційний центр кібербезпеки (при РНБО)
ОВА – обласна військова адміністрація;
ОМС – органи місцевого самоврядування;
РНБО – Рада національної безпеки і оборони України;
СБУ – Служба безпеки України;
УОСІ – Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції (при Секретаріаті КМУ);
УПП – управлінські плани політик (робочий термін у рекомендаціях);
CCDCOE – Центр передового досвіду НАТО з кібероборони (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence);
CERT-UA – Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України;
DG – Генеральний директорат Єврокомісії (Directorate-General);

DG CONNECT / HOME / NEAR / JUST – відповідні генеральні директори ЄК;
ЄС – Європейська Комісія (European Commission);
EC3 – Європейський центр кіберзлочинності при Європолі (Europol European Cybercrime Centre);
EDA – Європейське оборонне агентство (European Defence Agency);
EEAS – Європейська служба зовнішніх дій (European External Action Service);
ENISA – Агентство ЄС з кібербезпеки (EU Agency for Cybersecurity);
EU StratCom – підрозділи стратегічних комунікацій ЄС (зокрема в EEAS);
GAI – залученість геополітичних акторів (Geopolitical Actor Involvement);
Hybrid CoE – Центр протидії гібридним загрозам (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats);
IPR – зовнішньополітична реакція (International Policy Reaction);
KPI / (KPI) – ключові показники ефективності (Key Performance Indicators);
NCI Agency – Агентство зв'язку та інформації НАТО;
StratCom COE – Центр передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій;
UNDP – Програма розвитку ООН (United Nations Development Programme).